SANCTUS ALBERTUS MAGNUS

De Praedicabilibus

SABBATISMUS

Sanctus Albertus Magnus (1200–1280)
De Praedicabilibus

Textus latinus: in dominio publico.
Translatio, concordantia et editio © 2026 Inversiones San Juan Diego (Sabbatismus). Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0).

Sabbatismus: officina editoria fundationis Inversiones San Juan Diego, San Pedro Sula, Honduras.
Litteris EB Garamond et Cinzel compositum.
sabbatismus.com

CAPUT I — *Utrum Logica sit scientia et specialis?*

Intendentibus primum de logica, considerandum est qualis scientia sit logica, et an sit aliqua pars Philosophiæ, et ad quid necessaria, et cujus utilitatis : deinde autem de quo est, et quæ divisio ipsius : ut habitis omnibus partibus ipsius sciatur quando est perfecte vel imperfecte tradita vel descripta. Circa omnia enim hæc diversa dicere videntur Antiqui. Quidam enim Antiquorum logicam nullam esse scientiam contenderunt, dicentes non posse esse scientiam id quod est omnis scientiæ sive doctrinæ modus. Modus autem omnis doctrinæ logica est : eo quod aliquo genere persuasionis utitur omnis qui docet, vel astruere conatur aliquid : omnis autem persuasio per sermonem logica est, sive syllogismo, sive enthymemate, sive inductione, sive exemplo utatur qui docet vel persuadet. Modus igitur omnis doctrinæ logica est. Et sic omnis doctrinæ modus est scientia logica. Nulla igitur est doctrina specialis, quæ logica sit dicenda. Propter quod et Aristoteles in secundo *primæ philosophiæ* suæ, et similiter Averroes dicunt omnis scientiæ modum esse ipsam scientiam quæ est et vocatur logica, et quod non simul addisci potest scientia et scientiæ modus, sed oportet prius discere modum, et deinde per modum jam perfecte apprehensum, addiscere tentare scientiam.

Sed non satis consideraverunt, quod quamvis scientiæ sint multæ, et quælibet specialem habeat modum, qui differt

a modo alterius, sicut et unaquæque scientia differt ab altera : est tamen unus communis modus scientiæ per quoddam commune quod est in omni scientia. Et hoc est quod per investigationem rationis ex cognito devenitur ad cognitionem incogniti : hoc enim fit in omni scientia quocumque modo dicta, sive sit demonstrativa, sive non demonstrativa. Et gratia illius communis, est in omni scientia modus unus communis omnis scientiæ. Et hic modus est per actum rationis, qui ratiocinatio sive argumentatio est, de cognitione cogniti procedens in scientiam ejus quod erat incognitum, secundum quod Isaac in libro de *Diffinitionibus* rationem diffiniens, dicit quod ratio est animæ intellectualis virtus, faciens currere causam in causatum. Causam generaliter vocans et large, omne quod secundum intellectum simpliciter, vel quoad nos antecedit ut cognitum, per cujus cognitionem ductu rationis devenitur in notitiam incogniti. Hic autem modus quamvis communis sit per hoc quod ponitur in qualibet scientia, tamen secundum se consideratus et non immixtus scientiis, est quoddam per se distinctum ab omnibus aliis. Et hoc modo consideratus hic modus, potest esse subjectum scientiæ, et scientia specialis de ipso est: in qua tamen scientia eumdem modum observari necesse est, quia scientia talis modi non nisi modo logico doceri potest: ut enim dicit Avicenna, modus hic omnibus hominibus (per hoc quod intellectuales sunt quodammodo per naturam) inditus est. Sed imperfectus est qui in natura est : perficitur autem per artem adhibitam. Id enim

quod in natura est, seminarium et imperfectum est, et quasi in potentia existens. Ex hoc enim quod homo intellectualis est et intelligentiæ stratum, in quo sternuntur formæ intellectuales in actu luminis intelligentiæ, et per intellectum compositivus est unius formæ cum alia per compositionem vel divisionem, fit homo admirativus eorum quæ comprehendit accipiendo per sensum et intellectum, vel per intellectum solum. Per hoc autem quod admirativus est, suspenditur ad inquisitionem, et per inquisitionem comparat unum alteri. Per comparationem autem unius cum altero, ab eo quod est notum deducitur ad ignoti notitiam. Et sic hic logicæ modus a natura quidem incipit : perficitur autem arte, et usu et exercitio recipit perfectionem : sicut et Victorinus optime dicit, quod *natura facit habilem, ars facilem, usus autem potentem* : sic enim natura perfectæ sunt omnes artes et omnes scientiæ. Et hinc est, quod ars naturam imitatur. Et sicut dicit Hesiodus : Quidam per solam naturam in talibus sunt perfecti et boni : quidam autem non per naturam, sed quia Doctores talium in animo ponunt : et illi boni efficiuntur talia in animo ponentes, per comprehensionem principiorum artis et scientiæ : quidam vero tam erronei sunt, quod nihil talium in se habent, nec ab aliis suscipere possunt, quos Hesiodus ad verum et bonum cognoscendum reputat inutiles.

Patet igitur quod logica una est specialium scientiarum, sicut in fabrili in qua specialis est ars fabricandi malleum: cujus tamen usus omnibus adhibetur, quæ arte fabrili fabricantur. Investi-

gatio enim, sive ratio investigans ignotum per notum, speciale quoddam est, quod passiones habet et differentias et partes et principia : quæ dum de ipso probantur, ars et scientia efficitur specialis, cujus usus postea omnibus adhibetur scientiis. Sic igitur patet, quod logica generaliter dicta, scientia est specialis, de qua nunc est tractandum.

CAPUT II — *Utrum logica sit pars philosophiæ?*

Hanc autem scientiam qui modus est omnis philosophiæ, quidam nullam partem esse philosophiæ contendunt, dicentes non nisi tres esse partes philosophiæ, scilicet physicam, mathematicam sive disciplinabilem, et metaphysicam sive divinam. Cum enim diffinitio dicens quid et propter quid medium sit in scientia, et diffinitio non possit variari nisi tripliciter, scilicet quod aut concipiat materiam sensibilem, quæ cum motu est et mutatione ; aut concipiat materiam intelligibilem, cujus essentia non est cum motu et mutatione secundum rationem, quamvis secundum esse sit in materia quæ est cum mutatione et motu, sicut est magnitudo et numerus ; aut nec secundum essentiam, nec secundum esse concipiat materiam sensibilem : videtur quod philosophia non habeat nisi tres partes essentiales, sicut et Aristoteles dicere videtur. Propter quod nonnulli logicam scientiam sive rationalem, nullam partem dicunt esse philosophiæ. Addunt etiam ad suæ assertionis confirmationem, quod nullius rei modus, cum re cujus modus est, venit in generis sui divisionem.

Constat autem, quod logica generaliter dicta modus philosophiæ est. Non ergo venire videtur ad philosophiæ divisionem, nec videtur in aliqua parte hujus generis quod est philosophia contineri.

Hanc autem opinionem alii quidam impugnantes dicunt philosophiæ generalis esse intentionem omnem, omnium quocumque modo entium comprehendere veritatem, quantum homini possibile est comprehendere eam secundum rationem et intellectum. Ea autem quæ sunt, dicuntur esse aut ab opere nostro, sive a voluntate, sive etiam ab intellectu scientiam quærente : aut a natura generaliter dicta, quæ ab opere nostro causari non potest. Et cum ea quæ a natura sunt, nostræ sint causæ scientiæ, et non nos sumus causa ipsorum, non potest de illis esse scientia practica. Relinquitur ergo, quod de talibus apud nos non est nisi scientia contemplativa, quæ lumine intelligentiæ perficitur.

Eorum autem quorum nos sumus causa per voluntatem, non potest esse apud nos scientia speculativa, sed tantum practica. Eadem enim sunt in quolibet scibili principia et causæ et elementa cognoscendi, quæ sunt principia essendi : quia aliter sequeretur, quod id quod scitur a nobis, non scitur secundum id quod est, sed potius sciretur secundum id quod non est. Et sic falso modo sciretur omne quod scitur, quod absurdum est. Relinquitur igitur quod de entibus a natura causatis, non potest esse scientia per ea quæ sunt a nobis, sed potius scientia eorum habetur ex principiis causantibus essentiam et esse eorum

in natura, quæ non nisi per contemplationem sunt in omnibus. Eorum autem quæ sunt a nobis, non potest esse scientia vera apud nos nisi per ea principia quæ sunt in nobis, per quæ nos sumus causa eorum, quæ a nobis sunt : cujus finis non est verum, sed bonum, quod nobis bonum est. Similiter igitur alicujus philosophiæ erit intention comprehendere veritatem ejus quod in nobis est, secundum rationem qua nititur comprehendere veritatem ejus quod rationis ductu via est in omnem cognitionem omnium eorum quorum cognitio fit in nobis per ea quæ cognita sunt apud nos, ex quibus nos proficiscimur ad scientiam incognitorum. Erit igitur de intentione philosophiæ etiam logica scientia quæ est rationalis. Adhuc autem hujus signum dicunt, quod apud Peripateticos philosophia in tres partes prima divisione divisa est, in physicam scilicet generaliter dictam, et ethicam generaliter dictam, et rationalem similiter acceptam. Dico autem physicam generaliter dictam, quæ comprehendit et naturalem et disciplinalem et divinam. Ethicam autem generalem, quæ in se continet et monasticam et œconomicam et civilem. Rationalem autem generalem

quæ comprehendit omnem modum deveniendi de noto ad ignotum quocumque modo: quod per multa genera probationum fit, ut in sequenti ostendetur. Manifestum est igitur, quod logica aliqua pars est philosophiæ.

Adhuc autem si aliquid est de intentione philosophiæ : tunc hoc maxime de intentione philosophiæ erit, sine quo nullus in philosophia in

aliquam devenire potest cognitionem. Ignorans autem logicam nullus ignoti perfectam potest acquirere cognitionem, eo quod ignorat modum per quem devenire oportet de noto ad ignoti notitiam. Videtur ergo logicam præcipue esse de intentione philosophiæ.

Hanc autem contentionem Avicenna [1] et Alfarabius dicunt esse frivolam et infructuosam. Frivolam quidem, quia in contradicendo sibi intentionem ad idem eodem modo dictum non referunt. Dicentes enim logicam philosophiæ partem non esse, realem et contemplativam philosophiam vocant. Contradicentes autem his, et dicentes logicam partem philosophiæ esse, omnem comprehensionem veritatis qualitercumque existentis, sive in se, sive in nobis cognoscentibus vel operantibus, vocant philosophiam. Et sic frivole contendunt non ad idem suam referentes intentionem. Infructuosa etiam hujus contentio, quia de proposita nihil declarat intentione. Et sic nihil prodest ad propositum.

Est igitur logica una partium philosophiæ generaliter dictæ, quæ omnis admirabilis intendit comprehendere veritatem secundum modum, secundum quem possibile est comprehendere eam ex propriis principiis ejus quod admiratur. Hoc enim variatur secundum uniuscujusque scientiæ proprietatem. Sicut enim in philosophia reali secundum diversitatem diffusionis (quæ medium in demonstratione est) variatur philosophia, sic in logicis sive rationalibus secundum variationes ratiocinationis variatur scientia, hoc est, sciendi modus. Si enim ratio procedit ex

signis facientibus præsumptionem, erit logicæ generalis pars una quæ rhetorica vocatur. Si autem procedit ex fictis facientibus delectationem vel abominationem, erit alia pars logicæ quæ vocatur poesis vel poetica. Si autem procedit ex probabilibus communibus, quæ in pluribus inveniuntur, erit pars alia quæ vocatur dialectica. Si autem procedit ex causis essentialibus et propriis, erit alia pars quæ vocatur demonstrativa. Si ex his quæ videntur et non sunt, erit pars alia quæ vocatur sophistica. Si autem ex cautelis provocantibus respondentem doceat procedere, erit alia pars logicæ generalis quæ vocatur tentativa : et sic facile est de omnibus aliis intelligere.

Horum autem quæ dicta sunt, rationem ponit Avicenna dicens res omnes tripliciter esse accipiendas, scilicet quod primo accipiantur in essentiæ suæ principiis : secundo in esse quod habent in singularibus propriis : tertio autem secundum quod acceptæ sunt in intellectu. Multa enim secundum essentiæ suæ principia separata sunt a motu et a materia quæ tamen secundum esse sunt vel possunt esse in motu et materia, sicut substantia, unitas, identitas, multitudo, et diversitas, et alia hujusmodi, quæ quidem in essentiæ suæ principiis ingenerabilia et incorruptibilia sunt : et hoc modo secundum Platonem sunt rerum principia formalia, propter quod ingenerabilia et incorruptibilia talia Plato esse dicit. Et si talia dicantur generari vel corrumpi, hoc non erit nisi secundum accidens, hoc est, secundum esse quod habent in generatis et corruptis. Acceptio autem rei secundum esse quod habet

in suppositis, erit secundum existentiam illorum suppositorum, et secundum diffinitionem quam habere possunt secundum esse quod habent in illis. Acceptio autem rerum secundum quod sunt in intellectu,

est secundum cognitionem quam habent, non secundum quod in se sunt, sed secundum quod acceptæ sunt per intellectum. Et secundum omnes istos tres modos sunt etiam consequentia accidentia quæ vocantur propriæ passiones ipsius. Et sic quolibet istorum modorum trium philosophia de ipsis intendit acquirere veritatem. Et hoc est per ductum rationis aliquem qui ad logicam pertinet. Res enim prout habent esse in anima, accidentia habent propria, sicut aliquid esse notum apud hominem, et aliquid esse ignotum: et cum comparata ad invicem in aliquo se conjungant, erit via rationis, procedendo de noto ad ignotum, per comparationem noti ad ignotum secundum convenientiam vel differentiam noti ad ignotum. Ex quo comprehenditur, quod unum componitur cum alio, et prædicatur de illo : vel unum dividitur ab alio, et removetur ab ipso : secundum enim hunc modum devenitur de uno in alterum. Hoc igitur modo logica est de intentione philosophiæ generalis.

CAPUT III — *De utilitate dialecticæ.*

Summe autem necessaria et utilis est logica philosophiæ. Ex quo enim logica docet qualiter ignotum fiat notum, patet quod in nulla philosophia aliquid notum fieri potest nisi per logicæ doctrinæ facultatem. Est enim, ut dicit Boetius in *Topicis*, ratio disserendi, hoc est, docens quali-

ter de quolibet disserendum est, quæ in duas, ut dicit, distribuitur partes, scilicet scientiam inveniendi, quam topicam Græci vocaverunt : et scientiam judicandi, quam Græci analyticam, Latini autem resolutoriam nuncupaverunt. Constat autem quod sine dissertione et inquisitione non venitur de noto ad ignotum : quæ dissertio non est nisi inquisitio disserens qualiter notum comparatur ad ignotum, qualiter se habet ad illud, ut causa, vel principium, vel signum, vel conjectura ad illud : vel contrario modo ut repugnans ad ipsum, sine quo in nulla scientia aliquid sciri potest. Quoad hoc ergo, quod scientia est docens disserere de omni re, non tantum est utilis in se, sed etiam necessaria est ad omne quod scire intendimus. Propter quod Aristoteles frequenter dicit in diversis libris suis, quod causa erroris antiquorum fuit, quia scientiam logicam non invenerunt sive habuerunt. Docet enim logica principia qualiter hoc et quibus principiis et quibus argumentis de quolibet scibili disserendum est : qui modus nisi sciatur, scibile inveniri non potest ; quia is qui quærit modum inveniendi scientiam scibilis illius non habet propter quid. Etiam Aristoteles dicit quod modus sciendi ante scientiam quamlibet discendus est ut per illum modum scientia cujuslibet scibilis inveniatur. Cum enim scientia habitus sit conclusionis, oportet quod concludere sciat ille qui scientiam accipit. Non autem concludere scit, qui nescit quod concludere debeat. Et cum nihil concludi debeat nisi quæstio, porteto quod sciat quid et qualiter quærendum est id quod concludi intenditur. Ad-

huc concludere se nescit qui nescit ex quibus et qualibus et qua conclusione concludendum est. Hæc autem omnia nulla docet philosophia nisi tantum logica. Non ergo tantum utilis est et adminiculans ad omnes scientias, sed etiam necessaria. Propter quod nescientes logicam, etiam id quod scire videntur, nesciunt se scire : quia nesciunt qualiter unumquodque sciri oportet, et qualiter probandum vel improbandum est. Adhuc autem tales in scitis suis nullam habent potestatem, dum nesciunt propter quod scitis suis assentiunt, nec qualiter contradicentibus respondere debeant. Hoc autem scit logicus, si perfecte

scientiam disserendi de quolibet sit adeptus. Adhuc autem nesciens logicam, etsi scire aliquid videatur, nescit tamen, sicut jam supra diximus, cum rationem sui sciti nesciat : et se habet ad scitum et ad actum sciendi, sicut ignis ad comburere lignum. Et ideo scientis est (ut in *prima philosophia* docet Aristoteles [1]) posse docere. Docere autem non potest, qui rationem sciti nescit exponere. Nescit autem exponere sui sciti rationem, qui causas et principia logicæ non novit. Erit igitur talis etiam in his quæ scire videtur, sicut idiota se habet ad habentem litteram. Talis etiam neque suum neque alterius deprehendit errorem, quia non habet habitum per quem dijudicet utrum recte sciat quod scit, vel non recte.

Adhuc autem per hoc quod inveniendi quodlibet scitum scientia est per habitudines unius ad alterum, quæ topicæ sive locales vocantur, quibus intellectus vel opinio vel fides vel existimatio

vel suspicio locatur in alio, quod jam intus habetur in animo quærentis. Sine logica nec ad inquirendum, neque ad inveniendum aliquid procedi potest : nec etiam quando quæsitum invenitur, sciri potest an inventum vel non inventum sit. Manifestum est igitur, quod etiam quoad hoc logica non tantum utilis est, sed necessaria etiam est ad omnem philosophiam.

Adhuc autem etiam per hoc quod judicandi scientia est (quia id quod inventum est, dijudicatur an recte per sua principia scitum sit) necessaria ad omnem philosophiam est logica scientia. Hoc autem docet logica dupliciter, resolvere docens scitum in principia, scilicet consequentiæ quæ sunt in figuris et modis consequentiarum syllogisticarum : et in principia realia ejus quod sequitur sicut in causas immediatas et essentiales et convertibiles cum eo quod scitum est per conclusionem : quo judicio omne quod scitur, quasi ponderatur, ad æquilibram rationis reducens omne quod in omnibus physicis quæritur ad sciendum. Est autem non tantum necessaria, sed etiam utilis hæc scientia [2], sicut bonum est felicitas hominis secundum optimæ partis animæ hominis perfectissimum actum, hoc est, secundum intellectum contemplativum : nec contemplari poterit intellectus, nisi noverit contemplationis principia, et sciat invenire quod quærit contemplari, et dijudicare idipsum quod jam contemplatur inventum [3]. Patet conclusio; quod præ omnibus utilis est ad felicitatem hæc scientia, sine qua non attingitur felicitatis actus, et per quam ipse felix actum non impeditæ recipit operationis.

Hæc enim scientia à phantasiis (quæ videntur et non sunt) liberat, errores damnat, et ostendit falsitates, et lumen dat rectæ contemplationis in omnibus. Præ omnibus igitur consideranda est hæc scientia.

<!-- cap:1.1.4 -->

CAPUT IV — *De quo sit logica ut de subjecto?*

Cum autem logica sit scientia contemplativa, docens qualiter, et per quæ devenitur per notum ad ignoti notitiam, oportet necessario quod logica sit de hujusmodi rationis instrumento, per quod acquiritur per notum ignoti scientia in omni eo quod de ignoto notum efficitur. Hoc autem est argumentatio, secundum quod argumentatio est ratiocinatio mentem arguens et convincens per habitudinem noti ad ignotum de ignoti scientia. Inter species autem argumentationis præcipua est syllogismus. Propter quod quidam dixerunt quod logica tota est de syllogismo et partibus syllogismi [4] : determinantes commune subjectum logicæ secundum id quod est subjectum principale. Non enim de omnibus fides esse poterit per syllogismum, propter hoc quod discursus syllogisticus non est nisi ab universali universaliter accepto : quod in multis scientiis esse non poterit, ut in rhetoricis. Propterea quod in illis præcipue locales habitudines attenduntur, a quibus per enthymemata concluditur id quod quæsitum est. Cum igitur logica, ut dicit Aristoteles, det omni scientiæ modum disserendi, et inveniendi, et dijudicandi quod quæsitum est : oportet quod de tali sit ut de subjecto, quod

omnibus in omni æqualiter applicabile est. Sunt autem adhuc quædam in quibus ex singularibus quærimus invenire quod ignotum est, sicut in experimentalibus, in quibus utimur vel syllogismo vel inductione ad universale accipiendum, et non possumus uti syllogismo perfecto. Propter quod syllogismus commune subjectum logicæ esse non potest. Propter hoc etiam in logicis quæ ab Antiquis scriptæ sunt, non solum docetur quid syllogismus, et qualiter, et ex quibus sit : sed hic etiam docetur quid argumentatio, et quæ partes, et species ejus.

Sunt tamen qui logicam interpretantur idem quod sermocinalem, dicentes logicam generalem idem esse quod sermocinalem scientiam, sub qua dicunt contineri grammaticam, poeticam, et rhetoricam, et eam quam vocant dialecticam. Et ideo dicunt logicæ generalis subjectum esse sermonem, prout est designativus rerum quæ significantur per ipsum. Quam opinionem impugnat Avicenna dicens, quod sermo de se nihil significat : si enim aliquid de se significaret, semper et apud omnes illud significaret : quod falsum est. Significationem ergo accipit a placito instituentis. Non ergo significat nisi secundum quod conceptus est in intellectu instituentis. Tali autem sermone (secundum quod sic significativus est concepti) utitur homo ad seipsum et ad alium. Propter quod dicit Damascenus, quod in duo dividitur, scilicet in encordialem, hoc est, sermonem interius in mente dispositum, et in eum qui ex signis, qui angelus intelligendo est sui cordis nuntius, quia conceptus cordis nuntiat

ad alterum. Propter quod logicus et ad se et ad alterum utitur sermone per accidens, et non per se : quia sine sermone designativo procedere non potest ad notitiam ejus quod ignotum est. Ratiocinatione autem utitur per se ad notitiam faciendam ejus quod declaratum est. Propter quod cum logici intentio sit docere ea, per quæ per se venitur in notitiam ignoti per quod notum est, logicæ subjectum est argumentatio: quia per argumentationem efficitur id quod intenditur.

Adhuc sermo incomplexus quamvis designet aliquid apud intellectum simplicem, tamen fidem non facit an aliquid sit vel non sit, quia non aliquid esse significat vel non esse. Non autem venitur ad notitiam ignoti nisi per aliquid, quod de ignoto fidem facit, quod ita sit vel non sit. Sermo igitur incomplexus non potest esse instrumentum per quod de ignoto intellectus ad notitiam deducatur : quod principaliter intendit logicus. Sermo igitur incomplexus non assumitur a logico nisi per accidens, in quantum est pars sermonis complexi, qui est intellectus compositi designativus.

Amplius sermo complexus in eo quod complexus est, nec significat esse vel non esse : si enim hoc esset, omnis sermo complexus rem esse vel non esse significaret : et sic oratio deprecativa, vel optativa, vel subjunctiva, rem esse vel non esse significaret, quod falsum est. Sermo ergo complexus per hoc quod enuntiativus est, rem esse vel non esse significat : per hoc autem quod rem esse vel non esse significat, non habet arguere et fidem facere de enuntiato. Per hoc por tanto que

es enunciativo, no est instrumentum per quod logicus consequatur id

quod intendit. Fidem autem facit per hoc quod ad formam argumenti collectivus est. Argumentatio igitur logici instrumentum est. Logica autem generalis et docens de hoc est ut de subjecto, per quod utens logicus in scientiam venit ignoti per notum. Argumentatio igitur logicæ docentis proprium subjectum est. Et hæc est trium Philosophorum sententia, Avicennæ scilicet, Alfarabii, et Algazelis. Utuntur tamen sermone omnes sermocinales scientiæ scilicet, poetica, et rhetorica, et ea quæ vocatur logica. Grammatica prout modus inflexionum et constructionum intellectus simplicis et compositi complexe designativus existit simpliciter absque eo quod sciat de significato utrum sit vel non sit. Poetica autem utitur eo prout modulus pronuntiatus delectatione, vel abominatione provocat audientem ad aliquid faciendum vel fugiendum, propter quod ex variis compositis et secundum metalogiam sive fabulam fingit tentans mendacia quæ provocent audientes. Rhetorica autem sermone utitur prout est designativus ejus per quod persuadere intendit. Solus autem logicus sermone utitur prout est pars instrumenti, per quod solum fides fit de incognito, cum notitia ipsius ex noto arguitur per complexionem argumenti. Propter alterum ergo sermone utitur, et non propter seipsum. Hujus autem probatio est, quod notum (per quod ignoti scientia accipitur) dupliciter consideratur, scilicet prout est res extra animam noscentis accepta, et prout est notio quædam in anima noscentis.

Non autem facit notitiam ignoti prout est res extra animam noscentis accepta, sed potius prout est notio rei in anima noscentis existens : sic enim significativa est et illativa ejus quod ignotum est : quod ignotum ipsi aliquo modo percipit intellectus perfecta comprehensione. Hoc ergo modo voces significativas rerum considerat logicus et non aliter. Dico autem perfecta comprehensione : quia sunt forte quidam adeo perspicaces, quod ex intellectu unius vocis complexæ statim de ignoto fidem concipiunt : sed hoc est imperfectum, et non generale. Et ideo non sufficit, sed opus est argumentatione perfecte hoc faciente. Si quis autem quærit unde efficiatur notum id, ex quo ignoti accipitur scientia et fides, hoc nihil est quærere : quia in quolibet aliquid per se notum est homini et naturæ insitum, per quod ignoti potest accipere scientiam. Aliter enim homo nullius esset perceptibilis scientiæ vel disciplinæ, sicut nec brutum animal, si prima cognoscendi principia per seipsa non inessent homini. De argumentatione igitur vel syllogismo est logica tota ut de subjecto. De aliis autem vocibus incomplexis est propter illam.

CAPUT V — *De divisione logicæ, et quæ sint partes ipsius, et de voce significante ad placitum, quid et qualiter significet.*

Divisio autem logicæ, et quæ sunt partes ipsius, ut dicunt Avicenna et Alfarabius, accipienda sunt ex intentione ipsius. Sicut vero jam ante dictum est, logica intendit docere principia per quæ per id quod notum est, devenire potest in cognitionem ignoti. Est autem incomplexum, de

quo quæritur quid sit : aut complexum, de quo quæritur an verum vel falsum sit. Sciri autem non potest incomplexum de quo quæritur quid sit, nisi per diffinitionem. Complexum autem, de quo quæritur an verum vel falsum sit, non potest sciri nisi per argumentationem. Istæ ergo sunt duæ partes logicæ. Una quidem ut doceantur principia per quæ sciatur diffinitio rei et quidditas : ita quod per principia illa doceatur quæ sit vera rei diffinitio, et quæ non, et quæ videatur esse et non sit. Alia vero ut doceantur principia qualiter per argumentationem probetur enuntiationis veritas vel falsitas. Et ut doceatur illius argumentationis forma, quantum ad figuram

et modum, et quietationem seu complexionem : et ut doceatur ejusdem argumentationis materia. Et ut doceatur quæ videatur esse argumentatio, et non sit : eo quod apparentiam aliquam quidem habet, sed veram existentiam non habet. Et ut doceantur cautelæ quibus opponens vel respondens per aliquam occasionem impediatur vel commoveatur a conjectu veritatis, vel ad hoc quod perfecte videat veritatem et non divertat ab ipsa.

Sed prima harum partium[1] vel ab Antiquis tradita non est, vel ad nos non pervenit. Hanc etiam partem dicunt Avicenna et Alfarabius ad Arabes non pervenisse. Dicit tamen Aristoteles in plerisque locis hanc causam erroris fuisse Antiquis : quia artem diffiniendi non habebant. Quod autem quidam dicunt hanc tradidisse Aristotelem in sexto *Topicorum*, frivolum est : ibi enim partem diffiniendi non tradidit, sed docet

terminare problema illud quo quæritur quid insit ut diffinitio. Adhuc autem quidam alii dicunt hæc pertinere ad metaphysicam, et Aristotelem hanc tradidisse in septimo et octavo *primæ philosophiæ* : sed hoc absurdum est. Aristoteles enim ibi docet quæ sint diffinientia tam substantiam quam accidens, et quæ sit diffinitio physica, et qualiter diffinitio est unum et non multa, et talia hujusmodi. Sed qualiter diffiniendo respondetur ad quæstionem qua quæritur quid est res per essentiam et quidditatem, non docet : quia hoc ad logicam pertinet, et non ad primam philosophiam. Patet igitur, quod hæc pars nondum ad nos pervenit. Sunt et harum partium subdivisiones quæ exequitur logica : de quibus in sequentibus erit tractatus.

Quia autem logica omnia considerat prout sunt in anima sive in intellectu ejus, qui quærit per notum sibi venire in notitiam ignoti : gratia horum considerat de voce significante ad placitum, et quid et qualiter significet : quod antiquiores Peripatetici (ut dicunt Alfarabius et Algazel) in quinque modis distinxerunt. Primo quidem et principaliter dictio significat id ad quod prima institutione significare est instituta, ut homo hominem, et domus domum, et sic de aliis. Secundo modo significare dicitur quod ex consequenti supponitur in ipsa, sicut domus significat fundamentum et parietem, et quodlibet totum integrale sic significat suas partes integrales et principales. Tertio modo quando res comitatur significationem ipsius : sicut si paries est, fundamentum esse significat, et si tectum est,

fundamentum et parietem esse significat. Quarto quando unum est in intellectu alterius, sicut homo significat animal, et significat rationale. Et ad hunc modum reducitur, quod accidens et passio significat subjectum, sicut simus significat nasum, et sicut album significat corpus terminatum, et cætera hujusmodi. Quinto sicut oppositio significat oppositionem, et oppositum significat oppositum : sicut disgregatio albi significat aggregationem nigri, et motus ad centrum frigidi significat motum a centro calidi, et cætera hujusmodi. Et hoc ad logicam pertinet per hoc, quod logica est disserendi scientia : disseri autem non potest, ut dicit Aristoteles[2], nisi detur quod nomina aliquid significant, eo quod non significant infinita. Gratia hujus etiam considerat de communibus et vocibus incomplexis.

Complexio autem et incomplexio non accidunt rei secundum quod res est, nec etiam voci secundum quod est vox : sed accidunt voci secundum quod refertur ad intellectum simplicem vel compositum. Simplicem autem dico intellectum, qui simplex unius rei est intuitivus. Talis enim intellectus non significatur ad alium, nisi voce sive dictione incomplexa.

Compositum autem dico intellectum, qui accipit rem unam in alia vel ut divisam ab alia : qui intellectus voce incomplexa designari non potest, sed potius complexa : sicut homo est animal, vel homo ambulat, vel homo non est lapis, et hujusmodi. Propter quod diffinientes incomplexum veteres Peripatetici dixerunt, quod dictio significativa ad placitum incomplexa est[1], cujus

partes nihil significant de intentione[2] totius : sicut cum dicitur *homo*, pars ita quæ est *ho*, et pars alia quæ est *mo*, nihil significant de *hominis* intentione. Quod si etiam nomen aliquod rei unius simplicis sit compositum, sicut *Adeodatus*, tamen, secundum quod unius simplicis rei nomen est, incomplexa dictio est. Et hoc quod dico *Adeo*, et hoc quod dico *datus*, nihil significant de intentione totius nominati per hoc nomen *Adeodatus*. Complexa autem dictio est, cujus partes aliquid significant de intentione totius, sicut cum dicimus, *homo ambulat* ; et hæc dictio *homo*, et hæc dictio *ambulat*, aliquid significant de intentione hujus complexi, *homo ambulat*.

Adhuc autem vox secundum quod refertur ad intellectum ejus qui quærit invenire ignotum per notum, habet quod dividitur in commune, seu universale : et proprium, sive singulare : talium enim nihil accidit ei secundum quod ad rem designatam refertur. Res enim omnes sunt singulares quæ cadunt sub sensu et secundum quod constituuntur a natura : et commune quod est in eis, accipitur ab intellectu. Et ideo dicunt Aristoteles[3] et Boetius, quod universale est dum intelligitur, singulare vero dum sentitur. Commune tamen quod est in eis, est tribus modis, scilicet id quod est actu in pluribus, ut homo quod actu divisibile est in plures, ita quod totum est in singulis per naturam et rationem : et id quod actu est in uno, aptitudine vero naturæ potest esse in pluribus, sicut hoc commune quod est sol : et id quod nec actu est in pluribus, nec in aliquo vel uno

solo, sed aptitudine non repugnat et ratione quin possit esse in multis, sicut eptangulum si ponimus, nihil esse eptangulum secundum actum, tamen secundum aptitudinem est et potest esse in multis. Et ut generaliter dicatur, omne nomen vel dictio, quod imponitur a forma communicabili multis, sive illa forma sit accidentalis, sive substantialis, commune est et universale, sive secundum actum multis communicetur, sive non.

Proprium autem sive singulare est quod imponitur a forma accidentali significante accidentium collectionem quam impossibile est inveniri nisi in uno solo, ut socratitas, vel platonitas : quæ ex parentibus subjectis, et loco nativitatis, et aliis hujusmodi, non nisi uni convenire potest, et impossibile est ut in alio reperiatur. Et hoc dupliciter fit : vel enim fit nomine proprio, vel nutu demonstrationis ad hoc singulare, ut cum dicimus, *hæc lignum*, vel *hoc album* : hoc enim sic est *hoc*, quod non potest esse aliud.

Adhuc dictio sive vox significativa est articulata, non ex hoc quod refertur ad rem designatam, sed ex hoc quod est in intellectu quærentis scire ignotum per notum : licet etiam quædam ipsius sit nomen, quædam autem verbum. Pronomen autem (sicut et nomen suum testatur) vice nominis in supponendo accipitur: et participium cum suppletione verbi substantivi in apponendo vel prædicando supplet vicem verbi : sicut cum dicitur, homo *est amans*, vel homo *amat*, vel homo *fuit amans*, vel homo *amavit*, vel homo *erit amans*, vel homo *amabit*. Cæteræ autem partes indeclinabiles sine adjunctis nullum ha-

bent intellectum : ut si dicatur, homo est *in*, non intelligitur nisi addatur *in quo sit*, ut *in domo*. Et similiter cum dicitur, homo est *supra* et non addatur *supra quid* ; et si dicatur, homo

autem, et non addatur cui adverset conjunctio : vel si dicatur, homo *ergo*, nisi addatur quid inferatur. Nomen autem, ut in sequentibus habebitur, significativum est ad placitum sine tempore. verbum autem cum tempore quod ei subjicitur. Idem prædicatur, vel dicitur, vel negatur, vel affirmatur uni.

Adhuc autem voci significativæ ad placitum secundum quod est in intellectu quærentis scientiam ignoti per notum, accidunt quinque, scilicet quod sit *univoca*, et quædam *diversivoca*, quædam autem *multivoca*, etiam quædam *æquivoca*, quædam vero *analoga* sive proportionata, quæ apud Arabes vocantur convenientia. *Univoca* autem sunt, quæ a tali forma imposita sunt, ad quam omnium participantium eam est respectus unus secundum rem et rationem sine magis et minus : sicut *animal* participatur a speciebus animalium, et *homo* participatur ab individuis quæ sunt sub ipso. *Diversivoca* autem sunt diversa nomina unius et ejusdem rei secundum substantiam : eo quod instituens nomina illa instituendo diversis rei proprietatibus fuit affectus, ut ensis, mucro, spata, gladius, vestis, tunica, et hujusmodi. *Multivoca* sunt diversarum rerum diversa nomina : eo quod instituens diversis diversarum rerum proprietatibus instituendo fuit affectus, ut equus, et asinus. *Æquivoca* sunt quando unum nomen

diversis secundum diversam rationem impositum est : eo quod una aliqua proprietas inventa in diversis afficit instituentem ; quæ tamen proprietas non per unam rationem est in illis, ut *canis*, quod nomen est impositum latrabili, et stellæ cœlesti, et marino pisci propter unam proprietatem inventam in illis, quæ est omnia hæc esse mordacia, cum tamen non una ratione mordacia sint. *Analoga* autem sunt proportionaliter dicta, ut Arabes dicunt, convenientia : et sunt media inter univoca et æquivoca, quæ sunt imposita diversis secundum esse et substantiam per respectum ad unum cui proportionantur, sicut ens, quod dicitur de substantia primo et principaliter, et de accidente secundario, quia est aliquid entis : et quantitas dicitur ens, quia est mensura entis : et qualitas dicitur ens, quia est dispositio entis. Et hoc, ut dicit Joannes Damascenus in logica sua, fit tribus modis, scilicet proportione ad unum subjectum, ut ens : et proportione ad unum efficiens actum, ut medicus dicitur vere medicus qui secundum eam quæ in ipso est medicinam operatur : et medicus dicitur idiota, medicum per experta vel experimenta imitans in opere medicandi, et non secundum eam quæ in ipso sit artem medicinæ : et medicus dicitur instrumentum medicinæ per quod fit medicatio, ut clyster, vel embotum, vel aliud hujusmodi : tertio proportione ejusdem, sicut sanum quod principaliter consistit in æqualitate complexionis animalium, et est in cibo sicut in conservante eamdem sanitatem, et in urina sicut in indicante, et in aere vel in loco sicut in fovente, et similiter est in aliis.

Hæc autem omnia de logicis extracta sunt : eo quod hæc conveniunt voci significativæ et articulatæ, secundum quod per institutionem afficit intellectum ejus, qui per notum certificari quærit de ignoto. Volumus enim secundum consuetudinem quam in aliis habemus, omnia quantum possimus ponere, quæ ad illuminationem pertinent doctrinæ.

CAPUT VI — *De parte logicæ quæ certificat incomplexum, et de requisitis ad veram diffinitionem, ejusque peccatis, ac de modis diffinitionis.*

Ex his autem quæ dicta sunt patet, quod si quis quærit scire incomplexum quod ignotum est, per id quod non potest sibi esse ignotum, non potest inve-

nire notitiam ejus nisi per diffinitionem vel aliquid aliud quod diffinitionem imitatur incomplexi aliqua declaratione.

Hujus autem principia et regulæ sunt quinque, et quinque corruptiones.

Primum quidem, quod omnia posita in diffinitione sunt substantialia et substantialiter in diffinito existentia : quia diffinitio dicitur id quod omnes fines essentiæ diffinit, conjungit et unit, et explicat quæ sunt principia diffiniti sive esse diffiniti, scilicet essentiam, potentiam, et ultimum actum complentem esse diffiniti, sicut dicimus animal rationale, mortale, voluntarie mobile, diffinitionem esse hominis. *Animal* autem secundum quod in se includit corpus animatum sensibile et substantiam, prima potentia est, in qua inchoatum est esse hominis. Hæc

autem inchoatio per *rationale* determinata est essentialiter ad actum rationis. Per *mortale* autem ad speciem est determinatum, præcipue secundum Stoicos, qui calodæmones et cacodæmones animalia rationalia, corpora aerea, et vita immortalia esse dicebant, ut dicunt Themistius et Apuleius. Per hoc autem quod *mobile voluntarie* dicitur, separatur ab aliis quæ apta a natura et phantasia sunt ad motum. Et hoc est primum.

Secundum autem est (quod Aristoteles docet in *Metaphysicis* [1]) quod ultima differentia sit cum diffinito convertibilis, quæ totam diffinitionem facit esse convertibilem : sicut hoc ipsum quod est voluntarie mobile, convertitur cum homine secundum quod voluntas sonat appetitum qui est in ratione.

Tertium autem, quod prius positum in diffinitione, se habeat ad sequens, sicut potentia propinqua ad actum, et sicut determinatum ad determinans, et sicut distinctum ad distinguens, sicut animatum ad sensibile, et sicut sensibile ad rationale, et sicut mortale ad rationale, et sicut mobile voluntarie ad mortale : ita quod in uno motu generationis semper posterius procedat ex antecedente.

Quartum est, quod diffiniens primum sit per se notum apud eum qui quærit cognoscere diffinitum et in substantia et potestate ; quia nisi sit notum in substantia, non potest esse principium cognitionis ignoti : et nisi sit notum in potestate, non potest per divisionem ipsius venari diffinitio ejus quod quæritur cognosci.

Quintum autem, quod diffinitio dicat totum esse diffiniti : quia aliter non attingeret a fine usque ad finem in quidditate et esse diffiniti, et sic verum nomen diffinitionis non haberet. Et per hoc habet diffinitio, quod est unum et non multa, sicut motus est unus et non multus, qui est a prima potentia per viam mediam usque ad ultimum actum. Hæc igitur diffinitive considerata faciunt talem diffinitionem, quod vere et totum certificat diffinitum.

Peccata ipsius sunt et quinque his opposita, quamvis quodlibet peccatorum sit multis modis : sicut et in aliis in quibus bonum fit ex una re et causa, malum autem omnifariam et modis infinitis, ut dicit Pythagoras [2]. Primum ergo peccatum est, si per accidentale unum vel per accidentalia plura vel omnia, notitia essentialis quæratur diffiniti : sicut si dicam, quod homo est animal risibile, vel quod sol est (ut dicit Empedocles) res alba calida.

Secundum peccatum est, si ultima differentia sit non convertibilis : tunc ipsa præcedentia quæ in plus sunt, per differentiam ultimam non determinantur ad esse diffiniti nisi in potentia : nec quidditas et esse diffiniti scitur per ea scientia universali, sed in potentia, non in actu : et sic non perfecte scitur esse diffiniti.

Tertium peccatum est , si inordinate ponantur in diffinitione quæ ponuntur :

sic enim actus significaretur præcedere potentiam in eodem : quod nunquam contingit in aliquo esse diffiniti, in quo est potentia et actus. In omnibus enim talibus potentia immediate

præcedit actum : et ideo per talem diffinitionem esse (sicut est) diffiniti non declararetur. Et hujus exemplum, sicut si dicam, quod homo est vivum, rationabile, sensibile.

Quartum peccatum est, quod primum diffiniens sit non per se notum in substantia et potestate. Et hoc contingit quatuor modis : quia cum diffinitur per id quod est idem, aut æque ignotum, aut per ignotius illo, aut per id quod non potest esse notum nisi per diffinitum, aut per id quod per aliud est notum. Per id quod est idem : exemplum est, sicut quando diffinitur tempus quod est mensura motus : quod enim dicitur de tempore, dicitur de mensura motus : quia tempus nihil aliud est, nisi mensura motus : et qui ignorat tempus, ignorat id quod est mensura motus. Cum vero diffinitur per æque ignotum : est, sicut cum diffinitur albedo per id quod est esse contrarium nigredini : æque enim ignotum est quid sit albedo, et quid sit ejus contrarium, scilicet nigredo. Et sic de diffinitione relativorum per se invicem, sicut inferius in sequentibus erit manifestum[1]. De illo autem quod est ignotius : exemplum est, sicut qui diffinit ignem, dicens quod ignis est res inter corpora spiritui vel animæ simillima : diffinit enim ignem per animam, quæ ignotior est quam ignis per substantiam et diffinitionem. De eo quod diffinitur res per id quod non potest cognosci nisi per diffinitum : exemplum est, sicut qui diffinit solem, dicens quod sol est planeta illuminatione sua faciens diem. Cum enim dies sit mora luminis solis super nostrum hemisphærium, constat quod illuminatio diei cognoscitur

per diffinitum : et sic circularis erit diffinitio, quod valde est inconveniens[2]. Omnia autem conveniunt in uno, scilicet quod diffinitur res per id quod per aliud debet esse notum : sic enim nunquam stabit, sed semper diffinitur per aliud, et ibitur in infinitum.

Quintum peccatum est, quod diffinitio non dicat totum esse diffiniti : si enim non totum diceret et explicaret, non diceret quid est esse diffiniti, et non certificaret diffinitum nisi in parte. Sicut qui diffiniens triangulum, dicit quod triangulus est figura trium angulorum tres angulos habens æquales duobus rectis. Cum enim non ponatur in diffinitione, quod triangulus est figura rectilinea habens tres angulos æquos duobus rectis, non dicitur totum esse diffiniti : potest enim esse figura trium angulorum habens tres angulos majores tribus rectis, si ex arcubus sit composita figura triangula. Alia etiam de causa peccat dicta diffinitio : quia ponit quod non est essentiale diffiniti. Habere enim tres angulos æquos duobus rectis, non est essentiale constituens triangulum rectilineum, sed est passio essentiam diffiniti consequens. Aliud exemplum ejusdem (et est convenientius isto quod dicitur) est, quod circulus est figura plana una linea contenta. Hæc enim diffinitio non totum dicit esse diffiniti : quia de eo quod est principium formale circuli, et ex quo producitur, non facit mentionem, hoc est, de centro. Perfecta ergo erit si sic dicatur : circulus est figura plana una linea contenta, in cujus medio punctum est, a quo omnes lineæ ad circumferentiam productæ in continuum et directum sunt

æquales. Hæc ergo sunt quæ in diffinitionibus sunt attendenda et cavenda, si per diffinitionem debeat certificari diffinitum.

Sunt tamen aliæ quædam notificationes, non propriæ diffinitiones, datæ aliquando per materiam, aliquando per efficientem tantum assignatæ, quæ nisi reducantur ad diffinitiones quæ per genus et essentiales differentias datæ sunt, diffinitiones dici non possunt, sed quales-

qualescumque notificationes. Reducantur autem hoc modo, quod materia non ut materia simplex accipitur, sed prout ipsa est prima potentia ad esse. Sic enim accipitur secundum quod in ipsa est jam forma essentialis inchoata, et in qua potestate formali sunt inchoatæ constituentes et dividentes differentiæ. Sicut si dicatur, quod homo est constitutus ex corpore et anima rationali : tunc enim corpus non absolutum a forma sumitur, sed potius dicitur animatum sensibile : quod animatum sensibile est, ex cujus potencyia et inchoatione producitur rationale. Et sic redit ad illam diffinitionem quæ est ex genere et differentia : quia corpus animatum sensibile est animal, et animatum anima rationali est rationale. Quæ autem per efficientem datur, est, ut si dicatur, quod homo est quod generatur ab homine. Tunc enim agens non sumitur ut efficiens tantum, sed ut agens secundum formam et univoce. Univoce autem agens, dat formam secundum quod de potentia formali exit ad actum. Unde generatum ab homine non est vivum et animal simul, nec animal et homo simul secundum actum : sed primo vivum in actu, et potentia sensibile : secundo

sensibile in actu, et potentia rationale. Et etiam diffinitio per causam efficientem data, reducitur ad eam quæ est ex genere et differentia. Aliter accepta causa efficiens, erit de essentia diffiniti, et non certificabit ipsum.

Omnis autem alia incomplexi declaratio quæ fit per accidentalia, non est diffinitio, sed descriptio vocatur. Talis autem declaratio non debet fieri per accidentalia communia, quia hæc convertibilia non sunt : sed per accidentalia propria, quia de illis intelligitur quod Aristoteles dicit, quod accidentia sive accidentium cognitio maximam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est. Hæc enim sunt accidentia naturæ, et de ipsius naturæ aptitudine procedunt, et ideo substantiam notificant, sicut sæpe id quod prius est cognoscitur per id quod est posterior, non simpliciter, sed quoad nos. Hoc autem in sequentibus erit manifestum. Talibus tamen utitur logicus in accipiendo notitiam ignoti, sicut etiam utitur aliis argumentationibus in accipiendo notitiam complexi, quæ sunt minus certificantes quam syllogismus.

Aliis autem declarationibus utitur logicus quandocumque sunt majoris declarationis quam ipsum nomen vel dictio incomplexa, cujus quærit notitiam : quæ quamvis non perfecte certificent, tamen aliquo modo declarant id quod quæritur. Et quia, sicut dicit Ptolemæus, stultus est qui quando non perfecte potest cognoscere quod quærit, abjicit id per quod cognoscere potest de quæsito conjectans. Talium igitur regulas et principia dare est logici ad incomplexi cognitionem,

per quæ a principiis per se cognitis incipiat et deveniat in cognitionem eorum quæ quæruntur : non enim omnia possunt esse incognita : quia sic quærendo procederetur in infinitum. Principia enim prima sunt quasi semina per naturam cognitioni hominis inserta, ex quibus quasi seminibus magni oriuntur fructus scientiarum de his quæ cognoscuntur per ipsa : primis enim positis per divisionem, cognoscitur quid potentia sit in ipsis. Et etiam divisio producit usque ad ultimum ; propter quod ipsa divisionis scientia necessaria est logico, ut dicit Boetius.

<!-- cap:1.1.7 -->

CAPUT VII — *De parte logicæ qua certificatur quæstio de complexo et de necessitate totius logicæ, et quod varietur modus sciendi secundum diversitatem materiarum in quibus quæritur scientia.*

Sicut autem logicus docens quærere-

scientiam incomplexi[1], docet instrumentum quo accipiatur notitia illius secundum diffinitionem, et ea quæ ad diffinitionem faciunt, et quæ diffinitionem circumstant, et quæ diffinitionem perficiunt, et ea quæ diffinitionem mutant : sic docens accipere scientiam complexi, docet syllogismum qui est illius proprium instrumentum, et docet alias species argumentationum, et principia syllogismi, et ea quæ circumstant ipsum, et principia ipsius, et partes, et materiam in qua poni potest forma syllogismi, et aliarum argumentationum forma, et quæ syllogismum immutant. Et ideo ea de quibus habet tractare logicus, secundum ista dividuntur et multiplicantur.

Ejus complexi cujus potest accipi scientia, non est differentia : quia sola indicativa oratio est, cujus est esse verum vel falsum. Et ideo tantum illius scientia potest accipi : quia scientia tantum veri est[2]. Sed hæc est duplex, categorica scilicet, et hypothethica : sive (ut Arabes dicunt) enuntiatio et conjunctio : propter quod duas species docet constituere syllogismorum. Docet enim constituere syllogismum categoricum, et syllogismum hypotheticum, quamvis hypotheticus ad categoricum habeat reduci.

Constructio autem syllogismi dupliciter fit, ut jam diximus in antehabitis, ad inveniendum scilicet, et judicandum. Inventio autem esse non potest, nisi per habitudinem noti ad ignotum, quæ habitudo topica est et in *topicorum* scientia docetur. Judicandi autem scientia per resolutionem inventi est, quod resolvitur aut in formalia syllogismi principia, aut materialia, quæ sunt principia certificantia rem per hoc quod sunt causæ ejus quod sequitur, et illatum est. Et duæ sunt partes, *priorum* scilicet *Analyticorum*, et *poste-riorum Analyticorum* : et docere principia et regulas istorum logici proprium est. Ne autem fiat deceptio circa ea quæ dicta sunt, inventa est scientia de sophisticis elenchis. Adhuc autem ne fiat impedimentum ex parte ejus qui quærit accipere, inventæ sunt cautelæ tentatoris, in quibus omnibus doctrina logici est, ut scientia complete accipi possit enuntiationis, cujus scientia quæritur per argumentationem.

Quia vero syllogismus non scitur an sit compositum et complexum quid, nisi sciatur ex qui-

bus et quot et qualibus est, et qualiter conjunctus, ideo habet agere logicus de enuntiatione et partibus et qualitatibus et compositione enuntiationis. Et in his perficitur opus logicum : quæ omnia fiunt actu rationis, qui est ratiocinatio, qui actus discursus rationis est ex uno ad aliud. Et ideo tales scientiæ a Dionysio vocantur discursivæ disciplinæ. Non autem potest sic ex uno in aliud discurrere ratio, nisi prius accipiat unum in alio esse divisum per se vel per accidens. Et hoc esse non potest, nisi accipiatur unum esse ordinatum ad aliud per se vel per accidens. Ordo autem est prioris et posterioris secundum naturam et esse : et sic accipit universale et particulare per se vel per accidens. Et sic invenit modum prædicandi unum de altero, vel negandi. Et quoad ordinem inventa est scientia *Uni-versalium*, et scientia *Prædicamentorum*. Et quoad modum educendi unum de alio, inventa est scientia divisionum. Rationis enim opus est ordinare, componere, et colligere, et resolvere ea quæ collecta sunt : quo opere utitur quasi instrumento in accipiendo scientiam quando procedit a noto ad ignotum : quorum notitia (si perfecte traditur) præparatus est logicus ad acceptionem scientiæ, dummodo sciat cavere errores et fallacias, de quibus sufficienter instruitur in sophisticis elenchis.

Hæ igitur sunt partes logicæ quæ generaliter habent docere modum accipiendi scientiam de quolibet scibili incomplexo vel complexo. Et hoc jam ante nos determinavit Alfarabius. Hic tamen modus secundum materiam in qua ponitur, variatur se-

cundum diversitatem materiæ in qua quæritur scientia. Nam in sermocinalibus aliter est in grammatica, quæ dictionum significantium attendit modum tam in flexione quam in conjunctione constructionis. Aliter etiam est in poetica, quæ ex fictis et imaginatione movere intendit ad delectationem, vel abominationem, vel appetitum, vel amorem, vel odium. Et ideo fabula et recitatione factorum heroicorum, et in oratione cantu utitur modulato brevi et longo, ut demulceat auditum, ut facilius provocet. Et aliter est in rhetoricis, quæ dicendi docent copiam ad persuadendum judicem, ut provocetur ad vindictam vel privationem ejus de quo persuadet, sumens locos rhetoricos tam in persuadendo, quam etiam in conquestione et accusatione. Et sunt etiam colores orationis, ut lepida sit oratio, et vigeat accepta propter sermonis culturam. Aliter etiam in laudabilibus et ethicis, in quibus laudis vel vituperationis demonstratione acceptabile et laudabile fit quod proponitur priusquam virtute persuasionis. Etenim in realibus scientiis, aliter est in probabilibus, et aliter in necessariis et demonstrantibus, et aliter in conjectantibus quæ non sunt scientiæ demonstrationum, sicut in physiognomia, et secunda parte astronomiæ, et nicromantia, et aliis hujusmodi scientiis.

Talibus igitur et his quæ dicta sunt habitis, perfectum erit omne negotium logicum, quo tradere intendimus methodum, qua omne quod ignotum est, notum fieri potest ex eo quod per se notum est vel positum vel acceptum ut notum. Quædam enim sunt per se nota in quibusdam :

quædam autem sunt accepta ab aliis ut nota, sicut in scientiis conjecturalibus, in quibus nulla sunt secundum rem per se nota.

CAPUT I.

Quomodo universale est de consideratione logici, et de numero universalium, ac de utilitate libri universalium.

Primum autem quod in scientia logica est considerandum, universale est : quia si ratio prædicabilis de aliis secundum veritatem attendatur, proprie et vere prædicari de alio non potest, nisi quod inest illi de quo prædicatur. Cum autem nihil insit sibiipsi (hoc enim secundum intellectum intelligi non potest, quod aliquid sit in seipso, vel insit sibiipsi, ut dicit Aristoteles) oportet, quod omne quod inesse alii accipitur, aut insit ut natura essentialis, aut ut accidens. Et per hoc quod inest, sequitur de necessitate, quod communicabile sit omnibus quibus inesse significatur. Communicabile ergo multis est secundum aptitudinem et in multis et de multis. Omne autem quod sic inest, et hac ipsa de causa prædicabile est. Ratio ergo et causa prædicabilis est, quod sit universale. Cum ergo primus actus rationis (qui scientiam ignoti investigat per notum) sit ordinatio prædicabilium, ordinatio autem prædicabilium cognosci non potest, nisi sciatur per quam rationem prædicabile sit id quod prædicatur : quæ ratio sumitur ex hoc, quod prædicabile est. (Est enim prius considerare prædicabile secundum id quod prædicabile est, quam considerare ordinem prædicabilium.) Cum

ergo ex hoc quod universale sit, prædicabile sit, oportet primo ponere scientiam universalis.

Si autem quis objiciat, quod etiam particulare de seipso prædicatur, Dicemus quod hæc prædicatio non perfectam habet prædicationis rationem : et de hoc in sequentibus in loco opportuno pertractabitur. Sic ergo ad prædicabilium rationem, et necessarium est et utile de universali præmittere tractatum.

Universale autem est, quod cum sit in uno, aptum natum est esse in pluribus, ut in antehabitis ostensum est. Et per hoc quod in multis per aptitudinem est, prædicabile est de illis. Et sic universale est, quod de sua aptitudine est in multis et de multis. Et hoc modo prout ratio est prædicabilitatis, ad logicum pertinet de universali tractare, quamvis secundum quod est natura quadam et differentia entis, tractare de ipso pertineat ad metaphysicum. Prædicare enim et prædicari rationis est ordinantis et componentis prædicabilia secundum prædicabilium propriam rationem.

Universale autem sic acceptum prout est prædicabile quod in multis et de multis, aut inest essentialiter, aut accidentaliter : sive ut essentia, sive ut accidens. Si inest ut essentia : aut inest ut tota essentia, aut ut pars essentialis. Si inest ut tota formalis essentia, constat quod est species, quia species totum est formale esse individuorum de quibus prædicatur : quia quidquid est post speciem, est de materia vel individuantibus. Si autem ut pars essentialis : tunc aut est secun-

dum potentiam in qua est esse per inchoationem, aut est pars secun-

dum actum in quo est esse secundum actum perfectum. Et priori quidem modo est genus, secundo vero modo est differentia. Si vero inest ut accidens : aut inest ut accidens naturæ, quod de ipsius naturæ aptitudine causatur et emanat : aut ut accidens commune, quod est accidens individui. Et priori quidem modo est proprium, et secundo modo est accidens vocatum. Et de omnibus his tractare est necessarium logico, propter hoc quod prædicabilium considerat ordinem et prædicatorum compositionem.

Qualiter omnia ista prædicantur per notam compositionis, et qualiter per hoc verbum substantivum *est*, in sequentibus erit manifestum : sed hic tantum sufficiat, quod quidquid prædicatur, prædicatur non ut pars, sed ut idem secundum esse. Idem autem dico per se, vel per accidens. De his igitur in hoc nostro libro erit tractatus. Nec considerabimus hic res ipsas quibus talia ad ordinem unum prædicabilis referuntur. Hoc enim in libro *Prædicamentorum* habet determinari. Sed accidens ipsis rebus, quo eorum primum prædicabilium *generis* habet nomen et rationem, et secundum *speciei*, et tertium *differentiæ*, quartum vero *proprii*, quintum autem *accidentis*. Hoc enim ad istius primi libri pertinet intentionem. Per hoc enim accidentia diversum modum accipiunt prædicandi in quid vel in quale : quamvis conveniant omnia in hoc, quod quodlibet ipsorum est prædicabile : per quod etiam scientia est una, et non multæ.

Diffiniri autem universale vera diffinitione non potest : quia per hoc quod prædicabile est de multis, non est unius et ejusdem rationis, sed est dictum per prius et posterius de illis de quibus est per ambitum suæ communitatis prædicatum.

Tractantes autem de his, modum et ordinem tenebimus Porphyrii. Ut duplex utilitas habeatur nostri operis : et de universalibus habeatur doctrina, et etiam libri Porphyrii habeatur intellectus, quem scripsit ad quemdam Grisarotium suum discipulum.

Cum autem sit duplex necessarium, scilicet inevitabile, et utile, ad eam quæ est apud Aristotelis libros doctrinam prædicamentorum (quæ cæteris doctrinis prædicamentorum præexcellentior est) nosse quid sit genus, quid differentia, quid species, quid proprium, et quid accidens, secundum quod hæc universalia habent rationem prædicabilium, oportet tractare de istis. Inevitabile enim est, secundum quod rationem prædicabilis oportet cognoscere ante prædicabilium ordinem. Utile est secundum quod adminiculum est scire intentionem generis et speciei et differentiæ et proprii accidentis, antequam determinetur de his quæ in uno genere ordinantur ut species, et antequam determinetur quæ ex uno genere dividuntur per oppositas differentias, et antequam assignentur uniuscujusque generis propria, et ampla distinctio generum in substantia, et accidentium genera determinentur.

Est autem necessarium et utile ad diffinitionum assignationem : quæ omnes prout prædicabiles sunt, ex genere et differentiis constituuntur,

in quibus cavere oportet ne aliquod accidentale ponatur. Non enim potest vitari malum nisi cognitum, ut dicit Boetius. Omnino etiam necessarium ad demonstrationem, cujus medium secundum potissimum modum demonstrandi diffinitio est dicens quid et propter quid. Est enim talis diffinitio, ut dicit Aristoteles, demonstratio positione differens. Necessarium est etiam et utile ad divisionum scientiam : quia omnis divisio vel est generis in species, vel totius in partes, vel accidentis in accidentia, vel subjecti in accidentia, vel accidentis in subjecta, vel vocis in significationes. Et patet, quod quædam in divisione sunt, quæ sine doctrina istorum sciri non possunt. Quare scientia generis, speciei, differentiæ, proprii, et accidentis, adminiculum est-

ad scientiam divisionum generis in species, et accidentis in accidentia, vel accidentis in subjecta, vel subjecti in accidentia. Si autem non ad omnem utilis est divisionem, per hoc non removetur quin sit ad divisionem. Scientiam enim divisionis non habet etiam qui unam ignorat divisionis rationem.

Cum ergo tam utile sit hoc negotium istarum rerum prout universalia quædam sunt, istarum quinque rerum prout in ratione sunt, speculatione sive consideratione tentabo traditionem compendiosam faciens doctrinam monstrare. Modus enim noster quasi introductorius erit, ut imperitis sufficiat. Ea autem quæ ab Antiquis de his dicta sunt colligemus : et quamvis in modo introductionis ab altioribus quæstionibus abstinendum sit, tamen propter doctrinæ bonitatem

etiam illas tangemus. Cum tamen in modo introductionis simpliciora facile ab imperitis intelligibilia mediocriter sint potius conjectanda, ut facilior fiat instructio. De una enim et eadem re subtili demonstratione et introductoria disertione potest tractari. Non enim per causas altissimas ista hic demonstrabimus, sed per similitudines et exempla de his faciemus instructionem.

CAPUT II.

A quibus quæstionibus circa universalia sit abstinendum.

Ne autem videatur quod nulla scientia de his sit, quæ per logicæ principia determinari non possunt : sed oportet quod altissimæ sapientiæ principiis determinentur. Prima quidem est, an ista quæ genera et species dicuntur, in re subsistant, aut non quidem in rerum natura sint subsistentia, sed in solis nudis purisque intellectibus per abstractionem a rebus factam sint posita ? Et dico solis intellectibus per exclusionem rerum, ita quod non in rebus sint. Nudos autem dico intellectus ab appendiciis materiæ separatos, qui illorum tantum sunt, quæ nunquam in materia fuerunt. Quæ enim in materia fuerunt, non in nudis sunt intellectibus, sed sunt in intellectibus qui immixti sunt phantasiæ et sensui. Puros autem voco intellectus ex parte intelligibilis, ad quod nihil movet nisi solius intelligentiæ lumen, et non phantasma receptum.

Sunt tamen qui aliter ea quæ dicta sunt, interpretantur dicentes, quod in solis intellectibus sunt illa quoad nos, quæ utrum sint et quomo-

do esse habeant, solus scit intellectus. Et tale esse in intellectu universalia habere dixerunt illi qui vocabantur Nominales, qui communitatem (ad quam particularia universalium, de quibus dicuntur ipsa universalia, referuntur) tantum in intellectu esse dicebant. Nudos autem vocant intellectus, qui ad scibile quod accipiunt non habent præscriptos habitus, qui disponant intellectum ad speculationem eorum quæ in ipso sunt. Sicut intellectus conclusionum præscriptum quærit habitum principiorum per quem fit conclusio, et intellectus principiorum præscriptum sibi quærit habitum notitiæ terminorum, et sic de aliis. Puros autem dicunt intellectus, qui mediante phantasmate non accipiuntur.

Sunt autem adhuc qui hoc referunt ad intellectum causantem et cognoscentem ista, qui est intellectus intelligentiæ illius quæ irradiat super intellectuale animæ nostræ. Et dicunt quod in solis intellectibus sunt, quæ esse non habent nisi in lumine illius intelligentiæ. Et sunt illi qui dicunt universalia non nisi ideale habere esse secundum quod universalia sunt, et non esse res conjunctas materiæ, sed implere omnem materiam suam imaginibus particularium, sicut unus masculus multas implet fœminas. Hi autem nudos dicunt intellectus separatos ab imaginibus, quas imprimunt in materiam. Puros autem dicunt, eo quod impuritati naturalium principiorum in causando non permiscentur, sed ex suo lu-

mine producunt formas universales, quæ per distantiam ab ipsis impuritati materialium prin-

cipiorum permiscentur, et tunc particulantur et determinantur.

Nonnulli etiam dixerunt quod multiplicatio ista non ponitur nisi ad expressionem ejusdem rei per verborum quamdam inculcationem. Ab his ergo quæstionibus et aliis quæ circumstant istas (quæ determinari non possunt, nisi per principia quibus determinari habet intelligentiarum natura et illuminatio) abstinebimus : quamvis tangemus eas, ut sciantur quæ sunt. Cum per hujus scientiæ principia discuti et ad plenum determinari non possint, eo quod sapientiæ primæ quoad altissimam ejus partem est hujusmodi negotium ; et ideo majoris et subtilioris egens est inquisitionis. Illud vero quod de his ex probabilibus scire utile est logico, in isto libro tentabo monstrare colligens probabilia ex Antiquorum dictis, et præcipue dicta sequens Peripateticorum, quæ secta in philosophia probabilissima mihi videtur.

Secunda vero quæstio est, a qua hic abstineo, quod si detur quod subsistant in re extra intellectum, utrum sint subsistentia corporalia, an incorporalia sint ?

Tertia quæstio est, utrum sint in sensibilibus singularibus suis posita secundum esse, an sint extra singularia in rebus solis metaphysicis, sicut dixisse Plato refertur ? Hoc enim per rationes logicas ad plenum sciri non poterit, sed metaphysico determinanda relinquuntur. Tres igitur sunt istæ quæstiones de universalibus. Prima quidem de esse ipsorum. Secunda de quidditate eorumdem. Tertia vero de comparatione ipsorum ad sua particularia.

Et ideo quamvis hæ quæstiones de omnibus sint universalibus vel esse possunt : tamen de generibus et speciebus ista præcipue quæruntur tribus de causis. Quarum una est : quia ista cum prædicentur in quid, per se esse significantur. Alia autem universalia cum prædicentur in quale, significant esse in alio, et ideo minus per se esse videntur.

Secunda ratio est : quia alia tria in istis esse significantur : differentia enim in genere est potestate, et in specie secundum actum : proprium autem in specie et genere ut vere accidens : accidens autem commune in individuo. Tertiam rationem quidam dicunt, quod omnia alia ad rationes istorum referuntur. Est enim quoddam differentiarum genus, cujus species sunt differentiæ speciales : et similiter est in propriis et accidentibus. Sed hæc ultima ratio parvi valoris est. Prima autem ratio optima, et secunda bona, et secundum intentiones eorum qui hæc dicebant sumpta.

CAPUT III.

De declaratione et examinatione primæ quæstionis.

Quamvis autem hæc determinata sint supra vires logicæ, eo quod oportet in his uti rationibus sumptis ex principiis entis secundum quod est ens, ex quibus cognoscitur quid sit subsistens in intellectu solo, nudo, et puro, et aliam subsistentiam non habet. Et quid est subsistens extra intellectum in natura secundum esse completum.

Ad quod non sufficiunt rationes logicæ. Tamen propter bonitatem doctrinæ, et ne sit suspensus lectoris animus, hæc aliquantulum explanare tentandum est.

Ad quæstionem ergo primam, difficultates majores quæ dubitationem pro parte faciunt, sunt inducendæ, ut visa ratione dubitationis melius intelligatur veritas soluta dubitatione. Est ergo quæstio prima, utrum universalia et præcipue genera et species, quæ quidem significantur, subsistant in natura secundum esse separatum ab intellectu : aut non quidem sic subsistant, sed in solis, nudis, purisque intellectibus posita sint. Ita quod separatum non habeant esse, sed tantum sint accepta prout sunt rationes et intentiones in mente et lumine intellectus acceptæ.

Sic ergo explicata quæstione, hi qui dicunt in solis, nudis, purisque intellecti-

bus posita esse septem pro se fortiores inducunt rationes. Dicunt enim, quod Boetius et Aristoteles et Avicenna dicunt, quod omne quod separatum in natura est, ideo est quia unum numero est. Universale autem quod est genus et species non unum numero est, eo quod universale est unum in multis, et de multis. Quod autem est unum in multis et de multis, separatum non est a multis. Ergo ipsum separatum non est : non ergo unum numero est. Et si unum numero non est, sequitur ipsum non esse. Ergo universale separatum non est. Si ergo aliquo modo est, non nisi in solis, nudis, purisque intellectibus est. In solis quidem, quia in re non est : nudis autem, quia universale denudatum est a phanta-

smatibus ; puris autem, quia non nisi purum intelligentiæ lumen est, nulli comparatum materiæ sensibili.

Secundam adducunt rationem. Dicunt enim quod omne quod separatum a natura est, separatum habens esse extra intelligentiam, hoc aliquid est. Et hoc quidem dictum est Aristotelis et Avicennæ, et probatur per inductionem. Sed universale non est hoc aliquid, sed quale quid. Ergo universale in natura existens non est. Si ergo est, oportet quod in solis, nudis, purisque intellectibus sit.

Tertiam adducunt rationem. Si omne quod est secundum esse separatum in natura, particulare et individuum est, ut omnis forma quæ est in individuo individua est, sive sit substantialis, sive accidentalis, individuatur enim per materiam quæ omnis individuationis principium est et causa. Universale autem ponitur esse in suo particulari, ut in subjecto et substantia in qua subsistit, et quæ sibi substat, ut dicit Aristoteles in *Prædicamentis*. Universale ergo si subsistat extra intellectum in suo particulari, particulare est : quod absurdum est, quia particulare nec est in multis, nec de multis est. Universale autem est in multis et de multis.

Quarto ad idem inducunt, quod Aristoteles in prima probat philosophia multi-

-pliciter, quod in eodem idem est esse universalis et particularis : quia aliter homo esset duo et non unum. Si ergo universale esse habet unum cum esse particularis, hoc esse secundum quod

in particulari, est particulare : et particularis esse est non esse de multis et in multis : hic enim homo singularis est, et non in multis et de multis : a destructione consequentis arguitur. Si universale secundum suum esse, in multis et de multis est, universalis esse, non est esse particularis. Est autem esse particularis si extra est. Ergo non extra in natura est, sed in solis, nudis, purisque intellectibus est : quia aliter universale nullo modo esset : quod valde inconveniens est. An vero universale sit nunquam aliquis dubitavit. Et ideo Antiqui non quærebant an universale sit, vel non sit, sed quærebant an universale extra intellectum separatum in natura sit, an in solis, nudis, purisque intellectibus positum sit et fundatum ; eo quia extra intellectum sit in rerum natura.

Quinto opponunt dicentes quæ Avicenna dixit et Algazel, quod universale quod est genus vel species, si extra intellectum est, aut cœpit esse, aut non cœpit esse. Si dicatur quod non cœpit esse, sequitur quod æternum sit : quod esse non potest, cum causam habeat intelligentiæ lumen quod facit et dat omnes formas. Si autem cœpit esse, aut cœpit esse a seipso, aut ab alio. Non autem cœpit esse a seipso : quia nihil incipit a se, cum Plato dicat quod nihil est cujus ortum legitima causa non præcesserit. Si autem ab alio cœpit, per actum agentis cœpit. Nihil autem fit per actum agentis, nisi particulare et individuum : quia omnis actus circa particularia est. Ergo universale particulare et individuum est. Destruamus ergo consequens, dicentes quod universale particulare et individuum non est, sicut jam superius

probatum est : ergo universale non cœpit esse, nec in æternum est. Ergo universale non est in natura, sed in intellectu est.

Sextum quod in assertionem suæ inducunt opinionis, est, quod in arte (quæ naturam imitatur) duo esse videntur in forma artis. Si enim consideretur secundum quod in artifice est, communis est ad omnia quæ sunt ejusdem generis et speciei, quia in artifice est per modum artificis. Et sicut unus est artifex valens producere multa artificiata : ita forma in artifice commune exemplar est ad omnia in quibus illa forma potest exemplificari. Quando autem extra artem artificis est in materia artificiata, particulata est, et nulli potest esse communis, nec aliquam habet aptitudinem ad hoc quod in alio et de alio sit. Similiter autem in formis naturalibus esse videntur. In his enim intelligentia est ut artifex, et forma naturalis est forma in rebus, sicut forma artis in materia artificiati. Videtur ergo, quod si universale commune est et aptum natura esse in multis, quod hoc non habeat, nisi secundum quod est in intelligentia quæ communis artifex est. Universale ergo ut universale est, non est nisi quod in solis, nudis, purisque intellectibus est.

Septimo etiam per hoc confirmant hoc quod dicunt, quod in libro *de Causis* multipliciter probatum est, quod res in causa non est, nisi per modum et virtutem effecti per causam. In effectu autem causa non est, nisi per formam quam in effectum causa producit : quia omne quod de potentia producitur ad effectum, non producit nisi per id quod est in effectu tam in univocis acciden-

tibus, quam in æquivocis : quia æquivocas ad univocas reduci necesse est. Forma igitur primæ intelligentiæ agentis in hoc quod effectus est, non est id nisi per conditionem et virtutem effectus. Effectus autem individuus et singularis est. Ergo forma, sive substantialis, sive accidentalis, in effectu procedens ab intelligentia, individua est et singularis. Universale autem nec individuum, nec singulare est. Universale ergo in effectu naturæ extra intelligentiam procedens non est ; in solis ergo et nudis, purisque intellectibus positum est.

Hæc sunt quæ ut fortiora inducunt, qui universalia in solo intellectu posita esse concedunt. Et ideo dicunt Aristotelem dixisse, quod universale est, dum intelligitur ; singulare autem est, dum extra sentitur.

Econtra autem illi qui universalia dicunt esse res extra intellectum existentes per se, fortiora inducunt septem, quibus maxime innituntur. Quorum primum est, quod *hic homo* non est nisi a simpliciter homine : et eadem ratione alius homo non est nisi a simpliciter homine, et sic de omnibus aliis. Non autem potest homo esse, nisi ab eo quod est secundum rem in natura extra intellectum existens simpliciter. Propter quod dicitur homo dignissima creaturarum. Si enim hoc conveniret huic homini secundum quod *hic homo*, non conveniret alii. Similiter quod *homo* est rationalis, non convenit huic secundum quod *hic* : quia tunc alii non conveniret. Ergo convenit secundum quod homo. Ergo homo secundum quod homo, et non *hic homo*, est aliquid in

natura præter intellectum existens. Eadem ratio est de animali secundum quod animal.

Secundum est, quod sicut dicit Aristoteles, eadem sunt quibus res est, et quibus cognoscitur et scitur. Non est autem scientia nisi de universali et per universale. Ergo res non est, nisi per id quod universale est. Scientia enim non est nisi de rebus et per res, præcipue in physicis. Ergo universalia sunt res extra intellectum. Si enim essent in intellectu tantum, essent rerum intentiones, et non res ipsæ.

Tertio inducunt, quod forma quæ dat esse, non habet esse a materia, quamvis sit in materia : sed habet esse ab agente secundum formam et agente univoco. Et secundum quod est ab agente, vere est, et est extra intellectum : et tamen non est hoc vel illud, sed est simpliciter. Sed universale est, quod secundum se non est hoc vel-

illud, sed est simpliciter communicabile factum hoc vel illud. Ergo universale simpliciter et secundum se separatum ab agente et in natura existens est, quamvis non sit hoc vel illud. Universale ergo simpliciter est, et magis est quam particulare, sive hoc vel illud. Et hæc fuit objectio Platonis, qui dixit universalia esse formas.

Quarto adducunt : quia id quod est ab agente formaliter, vere est in natura : et tamen de esse suo formali nihil habet a materia : sed ab eo quod est in materia, habet quod est forma hujus vel illius. Ens autem vere ab agente non secundum quod est hujus vel illius, verissime habet esse in natura et agente formaliter : quia uno modo se habet ad omnia quæ ab eo exemplificantur. Quod

ergo sic est, verissime est apud naturam : quia esse suum non est ab aliquo obumbratum vel variatum. Forma autem secundum quod uno modo se habet ad omnia particularia sua sic est, et tale habet esse. Hoc autem modo est universale. Ergo universale verissime est in natura, et verius est quam particulare.

Quinto inducunt, quod forma dat esse rei et specie et ratione : et natura non est nisi lumen intelligentiæ terminatum ad hoc, et incorporatum isti. Quod ergo dat esse et rationem, aut habet ab hoc quod est incorporatum isti, et terminatum ad hoc, aut non. Constat autem quod non habet dare esse et rationem secundum quod est terminatum ad hoc, et secundum quod est incorporatum isti : quia hoc accidit isti, et ab hoc accidente non potest habere actum substantialem. Habet ergo ab hoc quod est lumen intelligentiæ, quæ est dans esse in natura. Non autem dat esse in natura, nisi quod vere in natura est. Ergo forma quæ dat esse in natura, vere in natura est extra intellectum. Sicut forma artis non dat artificiato esse in genere et specie artificiati, nisi secundum quod in artificiato vere est, et extra intellectum artificis : quamvis hoc quod dat esse artificiato, non habeat ab eo secundum quod in ar-

-tificiato est, sed secundum quod est ab artifice.

Sexto adducunt, quod lumen faciens colores, non amittit aliquid per hoc quod est in corpore terminato : nec aliquid accipit essentiæ vel virtutis ad agendum, quamvis ei quod constituitur per ipsum, multa accidant per hoc quod ad hoc

vel illud terminatur. Ergo similiter lumen intelligentiæ, quod de se formas largitur, non amittit id quod de se vel ab efficiente habet, per hoc quod est in isto vel in illo : nec aliquid accipit essentiæ vel virtutis ab hoc quod terminatur ad hoc vel illud, quamvis ei quod constituitur ab isto multa conveniant secundum quod lumen istud constituens agit in hoc vel illo. Sic autem virtutem constituendi habens, est vere in natura, et non secundum quod est in isto vel in illo. Hoc autem dicitur existens simpliciter et verissime et ex natura unam aptitudinem habens ad omnia quibus dat esse et rationem. Hoc autem est genus et species prout sunt universalia. Genus ergo et species universalia verissime sunt in natura.

Septimo inducunt, quod id quod secundum naturam et virtutem est ante rem, ab eo quod est post ipsum, nec esse accipit nec unitatem vel multiplicationem secundum seipsum, nisi secundum quod habet in isto vel illo quod post ipsum est. Universale autem sive forma quæ est rei causa et principium, est ante rem secundum causam et naturæ ordinem. Ergo ab eo in quo est, nec accipit esse, nec unitatem, nec multiplicationem secundum quod ipsum est in se : quamvis multiplicetur tantum secundum esse quod habet in isto vel illo. Si ergo in se accipiatur, nihil horum habet ab eo in quo est. Secundum seipsum autem acceptum verissime est : quia secundum se acceptum non habet hoc quod non sit nisi in intellectu : quamvis ab intellectu cognoscente et causante. Secundum se ergo acceptum verissime est res in natura simplici existens. Sic autem

universale est aptitudinem habens ad omnia sua singularia.

Universale ergo verissime est et res in natura est, etiam absque eo quod in intellectu solo, puro, et nudo sit acceptum.

Ecce hæc fortiora sunt, quæ illi pro una parte et alia inducunt in suarum assertionem opinionum.

Nos autem quantum sufficit præsenti intentioni ista solventes, dicimus quod universale triplicem habet considerationem, scilicet secundum quod in seipso est natura simplex et invariabilis : et secundum quod refertur ad intelligentiam : et secundum quod est in isto vel in illo. Primo quidem modo simplex est natura, quæ dat esse et rationem et nomen, et verissimum est inter omnia quæ sunt, nihil habens alienæ naturæ admixtum, nec conditione alienæ naturæ variatum. Per hoc autem quod est in isto vel in illo, multa accidunt ei secundum esse : quorum primum est, quod est particulatum et individuatum : secundum, quod est multiplicabile, vel multiplicatum : tertium autem, quod est incorporatum, et habens in se diverseas passiones quibus est subjectum, et alia hujusmodi infinita, quia materiæ infinita accidunt. Per hoc autem quod est in intellectu, dupliciter consideratur, scilicet aut secundum relationem ad intellectum intelligentiæ primæ cognoscentis et causantis ipsum, cujus illa natura simplex radius quidam est. Aut secundum relationem ad intellectum per abstractionem cognoscentem ipsum.

Et primo quidem modo accidit ipsi radium et lumen intelligentiæ agentis esse et simplex et purum esse, et immateriale et immobile et incorporale et incorruptibile, et perfectibile intellectus possibilis, et ejusdem possibilis intellectus esse motivum ad actum : sicut color movet visum ad actum secundum actum lucidi quod est in ipso quando secundum actum color est. Secundum autem relationem quam habet ad intellectum cognoscentem, non causantem, habet quod talis intellectus

secundum quod abstrahit ipsum, agit in ipso universalitatem (quam de natura sua ante habuit) per hoc quod separat ipsum a materia et materialibus individuitatibus. Et sic intelligitur quod dicit Aristoteles, quod universale est dum intelligitur : particulare vero dum sentitur. Et illud Avicennæ dictum, quod intellectus in formis agit universalitatem.

Et hoc est quod dixerunt antiqui triplices esse formas, ante rem scilicet, quæ sunt formæ secundum se acceptæ, principia rerum existentes : et in re sive cum re ipsa, quæ sunt formæ existentes in ipsis, dantes eis nomen et rationem, per id quod sunt aptæ esse in multis et universales, non tamen secundum quod sunt in illis : secundum enim quod sunt in illis, particularizatæ et individuatæ et ad singularitatem ductæ sunt. Sunt etiam formæ post rem, quæ sunt formæ per abstractionem intellectus ab individuantibus separatæ et in quibus intellectus agit universalitatem. Et primæ quidem substantialia rerum principia sunt, secundæ autem rerum substantiæ, tertiæ

autem accidentia et qualitates, quæ notæ rerum in anima acceptæ vocantur et dispositiones vel habitus.

His ergo supra prælibatis dicimus, quod universalia, hoc est, naturæ quæ universalia vocantur, secundum se accepta, sunt et verissime sunt ingenerabilia et incorruptibilia et invariabilia. Sunt etiam extra, vel præter intellectum solum, nudum, et purum, sicut incontradicibiliter probant secundæ inductæ rationes : secundum autem quoddam esse, in rebus sunt, scilicet secundum esse individuatum quod actu est in his quæ sunt ultimo et in esse perfecto constituta in natura : propter quod illa res natura a physicis vocatur. Adhuc autem secundum quoddam esse sunt in intellectu : et hoc dupliciter, scilicet in intellectu per cognitionem causante et agente, et in-

intellectu cognoscente per abstractionem ea per universalitatem agente et educente.

Ad id ergo quod primo medio pro prima parte opinionis inducitur, quod cum dicunt Aristoteles et Boetius, quod omne quod est, ideo est, quia unum numero est : hoc intelligitur de his quæ ultimo actu in natura perfecta sunt, de illis enim verum est. Sed universalia hoc modo non sunt : sunt enim ut rerum principia, et non ut res ultimo actu in natura constitutæ et completæ. Aut sic intelligitur [1], quod unum numero sit dictum a numero ultimi esse, vel a numero essentiæ. Esse enim quod est unum numero, habet esse suæ essentiæ : sicut et universale unum numero, est unum numero essentiæ et non duo vel tria

(quamvis numerus materiæ et accidentis sit) in multis et de multis. Et hoc accidit sibi et non convenit ei secundum se : et sic intelligitur quod dicitur, quod participatione speciei plures homines sunt unus homo.

Similiter dicendum ad id quod secundo dicunt, quod illud quod separatum habet esse extra intellectum in natura, est hoc aliquid : quia separatum esse habere dicitur duobus modis. Uno scilicet modo quo separatum esse habet id quod in se habet esse non dependens ad aliquid, ad hoc quod esse habeat quod sit extra ipsum : et sic non generaliter verum quod dicunt : quia universale sic separatum, habet esse in natura, et tamen non est hoc aliquid. Alio modo separatum esse dicitur, quod in se est indivisum, et ab aliis per discretionem divisum et separatum. Et hoc modo generaliter verum est quod dicunt : quia sic non nisi singulariter existentia separatum habent esse.

Ad id quod tertio inducunt per dictum Avicennæ, dicendum quod omne quod est in individuo (secundum quod est in individuo) singulare est. Sed id

quod in individuo est, nil prohibet esse universale, non secundum quod est in individuo acceptum : hoc enim secundum se acceptum, nihil prohibet esse quale quid, et non hoc aliquid.

Si quis autem sic objiciat, Quod est in individuo est in eo per modum individui. Individuum autem est hoc aliquid. Ergo illud quod est in individuo, est singulare et hoc aliquid. Non valet

argumentum. Quod enim est in individuo, non semper est in eo per modum esse individui, sed aliquando per modum principii individui. Et non oportet quod hoc secundum id quod est, sit individuum et hoc aliquid : quia potest esse quale quid. Et ideo in argumento paralogismus est figuræ dictionis : quia interpretatur quale quid ut hoc aliquid.

Ad id autem quod quarto inducunt, dicendum quod universale secundum esse quod habet in singulari, non habet aliud esse quam esse singularis : et hoc probat Aristoteles [2] contra eos qui dixerunt formas universales distinctum et divisum esse retinere præter esse singularis (sicut ex sigillo receptum) esse separatum ab illo sicut separatum est esse sigilli et ceræ sigillatæ : sed quod id quod est in singulari, non habeat esse naturæ et principii, non secundum quod est in singulari, sed secundum se acceptum, non probat Aristoteles : quia hoc est verum et necessarium in omni natura.

Ad id quod quinto objicitur, dicendum quod essentiæ rerum secundum quod essentiæ sunt, non incipiunt esse nisi per accidens et per aliud, scilicet incipientibus esse his in quibus sunt. In his enim per consequens etiam illa esse incipiunt. Et hoc non accidit eis, nisi secundum quod in illis sunt : secundum seipsa autem nec incipiunt nec desinunt esse secundum naturam, sed sunt radii luminis intelligentiæ universaliter agentis, quæ Deus est : quæ cum seipsa sit agens, non est assignare quod incipiat vel desinat nisi secundum quod agit hoc vel illud in singulari.

Ad id autem quod sexto inducunt, dicendum quod quamvis forma artis habeat quod exemplar commune est, ab hoc quod a tali exivit artifice : tamen postquam exivit, adhuc habet id quando secundum se ut forma artis accipitur : et habet hoc in lignis, et lapidibus, quamvis hoc non habeat secundum quod existit in lignis et lapidibus. Et similiter de formis naturalibus existentibus ab intelligentia. Et ideo secundum se acceptæ sunt communes et universales etiam quæ sunt in singularibus, quamvis non secundum quod sunt in singularibus habeant id.

Si autem quis inferat dicens : Si non secundum quod sunt in singularibus habent id : ergo habent secundum quod non sunt in singularibus. Est paralogismus secundum fallaciam divisionis : quia divisum infert ex eo quod secundum compositionem dictum fuerat.

Ad id autem quod septimo et ultimo inducitur, dicendum esse videtur, quod omne quod est in effectu secundum quod effectus esse habet ultimum, secundum quod est in effectu illo, singulare est : et sic intelligitur quod probatur in libro de Causis [1]. Sed id quod in effectu secundum se acceptum per modum principii et causæ formalis ipsius effectus secundum se accepti, nihil prohibet de se communicabile et commune esse, sicut jam sæpius dictum est.

Ea autem quæ secundo inducta sunt, puto de necessitate concludere.

CAPUT IV. _Utrum universalia sint corporalia ?_

Secunda autem quæstio est, an universalia sint incorporalia vel corporalia ? quæ ex Platonicis inducta est sicut prima. Dicebat enim Plato mathematicas lineas et superficiem esse separata quædam, ex quibus corpora mathematica componuntur : sicut omne divisibile ex indivisibilibus dicebat componi, accipiens hæc ab Epicureis qui ante philosophari cœperunt. Melissus autem et Parmenides talia dicebant, et quidam alii. Ex mathematicis autem magnis et parvis omnem materialem dicebant constare quantitatem.

Suæ autem opinionis tres potissimas inducebant rationes. Quarum fuit prima, quod videbant, quod substantia tam materia quam forma de se, et secundum quod substantia est, et secundum seipsam accepta, indivisibilis est, sicut expresse dicit Aristoteles. ² Oportet ergo aliud divisibilitatis esse principium indivisibile. Divisibile autem non est nisi quantitas : quantitas autem omnis sive sit discreta, sive continua, non procedit nisi ab indivisibili. Adhuc omnis species quantitatis non procedit nisi ab indivisibili proximo : quia unumquodque genus et species causatur ab aliquibus suis proximis principiis. Corpus enim quod omni modo divisibile est, non potest causari (sicut ex proximo suæ constitutionis principio) ab eo quod omni modo est indivisibile sicut punctum, vel ab eo quod uno modo tantum divisibile sicut linea. Sed oportet, quod causetur ab eo quod est pluribus modis divisibile. Sicut superficies quæ non est indivisibilis nisi in profundum, sed in latum et longum divisibilis est. Et ex compositione unius superfi-

ciei cum alia fit divisibilis in profundum : sicut punctum omni modo indivisibile, compositione puncti cum puncto fit divisibile in longum, recto motu puncti in continuum. Punctum enim est substantia positionem habens, et ideo motu suo in continum facit lineæ positæ divisionem. Et similiter est de superficie constituta à linea mota in latum : qui motus lineam com-

ponit cum alia existente una primo mota in latum continui : quod motu ejus constituitur.

Et similiter est de corpore quod motu superficiei motæ in profundum constituitur. Et quia non sunt plures situs continui in quod aliquid indivisibile moveri possit ad quantitatis constitutionem, ideo non sunt plures quantitatis continuæ species nisi tres, et non nisi tres diversitates. Cum autem materia sensibilis de se sit indivisibilis et immobilis, non potest esse quanti vel quantitatis principium. Materia enim de se nihil habet quantitatis. Oportet autem, quod omne quod est alicujus generis essentiale principium, sit aliquid illius generis, tam in genere substantiæ, quam in genere accidentium. Probatum est autem in _Physicis_ [1], quod principia corruptibilium sunt incorruptibilia, et principia sensibilium sunt insensibilia. Quia aliter in principiis et principiorum principiis iretur in infinitum. Constat etiam, quod istæ naturæ quæ simplices et universales dicuntur, eorum sunt principia quæ sunt singularia, ut jam in antehabita quæstione habitum est et determinatum. Et horum materialium et corporalium non possunt esse principia, nisi sint corporalia et principiis quantitatis determinata. Sequitur ergo

de necessitate, ut videtur, quod universalia sint corporalia, et corpora per quantitates corporales dimensa, et ista ratio directe est secundum intentionem Platonis, qui talia separata ponebat. Et ideo per nos est per multa explanata, ut melius quid intendit, intelligatur.

Secunda ratio est, quod principium alicujus generis vel speciei, non potest esse, vel hoc vel illud in numero determinatum : quia sic non esset universale illius generis vel speciei acceptum. Principia ergo generum et specierum, genera sunt et species : et cum principiata sint corpora sensibilia et quanta, sequitur quod principia illorum sint genera et species quantitatum. Hæc enim sunt principia sensibilia per hic et nunc individuata.

Substantia enim secundum quod substantia in principiis ejus, nec ad hic nec ad nunc determinatur vel individuatur : et ideo talibus principiis non causatur. Et ideo Plato dixit omnium istorum sensibilium principia circa mathematica in rationibus generum vel specierum accepta : substantiam autem secundum quod substantia non esse sicut principiatum, sed per quantitatem esse determinatam ad hic et nunc. Ex hoc autem ulterius inferebat, quod genera et species, quæ sunt horum singularium prinpia, sunt corporalia.

Tertia ratio Platonis fuit : quia quod est in ordine naturæ primum, est causa et principium ejusdem quod secundum se in eodem naturæ ordine posterius est, sicut in libro fontis vitæ et in libro de causis est probatum. Quantum autem secundum rationem quantitatis acceptum

constat quod secundum ordinem naturæ est ante hoc quantum sensibile. Ergo secundum ordinem naturæ causa est ipsius, et principium. Non est autem causa et principium nisi quod est simplex et universale principium. Ergo quod est simplex et universale, quantum est et corporale.

Istæ absque dubitatione rationes sunt Platonis in hoc quod universalia dixit esse corporalia quædam in mathematicis rationibus et formis constituta. Quod autem quidam dicunt de universalibus immaterialium, ut angeli, et animæ, nihil penitus valet ad propositum. Talia enim dixit Plato ab æterno consistere, et radios quosdam lucis primæ esse, et non esse causata a principiis materialibus per compositionem, et in talibus dixit esse particulare non universale : sed in talibus dixit, quod sunt in nobis per hoc quod luces eorum et essentiæ sunt in nobis, sive existentibus per ea, sive cognoscentibus ea. Propter quod Avicenna in sua metaphysica, ubi stabilit species qualitatis, dicit quod hoc dictum verum est. Cujus signum dicit : quia ea in quibus sunt

sive existentibus sive cognoscentibus ea, non recipiunt ea secundum hic et nunc, sed ubique et semper, quantum est de ipsis. Anima enim non est in corpore secundum hic et nunc, nec daemon sive intelligentia, sive etiam angelus, non est in eo in quo est per operationem vel cognitionem ut hic et nunc, sed secundum possibilitatem ejus in quo est, est in eo secundum ubique et semper: quia non habet in eo positionis discretionem. Haec opinio Platonis est.

In contrarium hujus sufficiunt etiam tres rationes, quae sunt inter multas quae adduci possunt, potiores. Quarum prima est, quod si universalia (horum singularium principia) sunt corporalia: aut sunt principia in quantum incorporalia, aut sunt principia eorum in quantum corporalia sunt et hic et nunc determinata. Si sunt principia horum in quantum corporalia sunt: corporale autem non efficitur corporale nisi per aliud corporale: sed principium constituens est etiam corporale: ergo et ipsum corporale non efficitur corporale nisi per aliud corporale: et sic procederetur in infinitum. Sequitur ergo, quod principium corporalis sit incorporale, sicut principium corruptibilis est incorruptibile, et principium sensibilis est insensibile, et principium mobilis est immobile, et sic de omnibus aliis.

Secunda ratio est, quod si universalia sint corporalia, sequitur quod sunt quantitatibus et figuris determinata. Rationes autem quantitatum non sunt quantae, et rationes figurarum non sunt figuratae. Si autem universalia quanta figurata sunt, sequitur quod suscipiens ea, figuretur per ipsa, et quantitate distendatur. Suscipit autem talia possibilis intellectus. Intellectus ergo possibilis quantus erit et figuratus, quod nemo unquam opinatus est, quia omnes Anaxagoram laudabant dicentem, quia intellectus est purus et immixtus, nihil ulli habens commune. Universale ergo corporale esse non potest, et in re corporali: cum prout universale est, motivum est intellectus possibilis.

Tertia ratio est, quod si universale corpus vel corpoream est habens quantitatem, oportet quod sua quantitas corporea sit et perpetua. Est autem singulare suum in quo est quocumque modo corporeum et corpus: aut igitur haec duo sunt unum corpus, aut duo corpora. Si sunt unum et idem, sequitur quod corruptibile sit incorruptibile, et sensibile insensibile, et faciens factum, et constituens constitutum, si sint unum et idem: quod est inconveniens et non intelligibile. Si autem sunt duo corpora, sequitur quod duo corpora sint in eodem loco. Mathematicis enim datur locus sicut et physicis, ut dicit Aristoteles. Probatum est autem a nobis in Physicis, quod si duo corpora sint in eodem loco, de necessitate duo erunt unum et idem corpus. Sequitur ergo, quod si sunt duo diversa corpora, quod sunt unum et idem corpus: quod impossibile est omnino.

Nos autem quae inducta sunt determinantes, distinguimus quod corporale multipliciter dicitur, scilicet quatuor modis. Uno quidem modo dicitur corporale quantitate corporea distensum, ita quod ipsa quantitas sit aliquid sui. Et sic habentia quantitatem corpoream, corporalia dicuntur et mobilia omnia et sensibilia. Secundo modo corporalia dicuntur non quidem quantitatem ut aliquid sui habentia, sed tamen secundum distensionem quantitatis in subjecto ea suscipiente sunt distensa, sicut albedo et nigredo, et caliditas et frigiditas, et figura, et circa aliquid constans forma, dicuntur corporalia: quamvis quantitas nihil sit essentiae ipsorum. Tertio modo dicitur corporale omne corpori sicut susci-

pienti determinatum, sicut sensus et imaginatio et caeterae virtutes sensibiles. Et universaliter omnis anima sensibilis et vegetabilis sunt corporales formae. Quarto modo dicitur corporale, non quod aliquid sit partis vel quantitatis corporalis, sed quia corporis quantitatis est principium.

Et sic punctum dicitur esse corporale. Similiter autem multipliciter dicitur incorporale: quia si unum oppositorum est multiplex, et reliquum. Nullo autem istorum modorum universale est corporale: quia est sicut natura corporis vel corporei, cui per aptitudinem dicendi de multis accidit universale esse: et est incorruptibilis, quia (sicut optime probatum est) aliter motivum intellectus possibilis esse non potest, quia penitus incorporeus et incorruptibilis est. Est enim simplex notio et natura ab omni quantitate distensionis abstracta.

Ad hoc ergo quod primo objicitur, dicendum quod et quanti essentiam constituens est duplex, scilicet secundum quantitatis essentiam et constitutionem ejus quod est quantum vel quantitas. Et de tali principio procedit objectio et est necessaria. Alia est constitutio quanti secundum esse specificum et rationem, non secundum id quod est quantitas et dans nomen et diffinitionem quantitatis. Et hoc principium constituens speciem et genus quantitatis non est quantitas vel quantum, sed potius quantitatis natura simplex et ratio. Et haec natura sic simplicitate sua accepta est universale.

Ad id autem quod secundo inducitur, dicendum quod hoc quod ponunt simpliciter esse

verum principium hujus, in esse et specie secundum naturam vel in genere non est ad hoc vel illud determinatum: quia si hoc esset verum, non esset principium universale, sed hujus vel illius. But this principle is not mathematical quantity in those things which are corporeal: but it is the simple nature constituting in genus and species, and giving the name and reason. Et in hoc patet, quod quamvis punctum sit essentiale et quasi materiale principium lineae, tamen formae lineae non habet nomen nec rationem. Sed aliud est principium secundum formam, quo linea lineae nomen et rationem habet. Et hoc principle simpliciter acceptum natura est lineae, cui accidit esse universale, per hoc quod pluribus est comunicabilis natura illa. Patet igitur quod corporalium universale est in corporale. Et hoc est vere dictum Peripateticorum.

Ad id autem quod tertio inducunt, dicendum quod verum est quod ponitur: dummodo bene intelligatur, quod essentialiter per modum materialis constituti principium est essentiale, non in ordine naturae primum: etiamsi daretur quod constituerent et principiarent naturalia corpora, non principiarent ea, nisi secundum id quod est quantitas subjecta, et non secundum hoc quo quantitas est in ratione vel specie vel genere. Et ideo non sunt propria ad ea secundum ordinem formalem naturae, vel secundum ordinem efficientis causae. But those which are constituting those which are corporeal in reason, name, and species, and genus, priora sunt secundum ordinem naturae: et illae sunt simplices naturae, et

essentiae eorum, et notiones ipsorum. Haec autem omnia et incorporalia sunt et universalia per antedicta. Et hanc subtilitatem invenit Aristoteles, et ideo in omnibus quae dixit, Platoni praeponatur in positione principiorum. Haec est vera secundum Peripateticos hujus quaestionis determinatio; et sic tenendum est, nec est curandum de sophisticis quibusdam, qui ante nos quaedam scripserunt.

CAPUT V. _Utrum universalia sint separata a sensibilibus, an in ipsis sensibilibus posita?_

Restat nunc de difficillima quaestione disserere, quam tertiam tangit Porphyrius, utrum scilicet universalia sint separata a sensibilibus, an in sensibilibus sive singularibus posita sint, et ab illis separatum esse non habeant? De hoc autem semper fuit contentio inter Stoicos et Peripateticos. Aristoteles enim ponere videtur universale extra particulare esse non habere: unde in _Posterioribus_ dicere videtur ^1, quod universale non est nisi in hoc, hoc est, singulari.

Dicit etiam contra Platonem loquens, quod universale esse unum aliquid extra multa, non necesse est si demonstratio erit; esse tamen unum de multis, verum est dicere. Ac si dicat, ad hoc quod demonstrativa sit scientia, non necesse est dicere, quod universale (de quo est sciencia) sit separatum extra singularia: quia sufficit, quod universale sit unum in multis, et de multis. Adhuc autem dicit Aristoteles, quod nulla necessitas est opinari, quod universale sit praeter hoc.

In prima etiam philosophia ^2 adhuc inducit rationes multas ad inconveniens ducentes: quia si esset universale separatum secundum esse actuale a singulari, sequeretur quod esset coelum praeter hoc coelum, et terra praeter hanc terram, et homo praeter hunc hominem: et cum scientiae de naturis rerum sequantur res, et de separatis sit alia scientia quam de materiam concipientibus, sicut patet in metaphysicis et physicis: esset alia scientia de coelo, et alia de hoc coelo: et alia medicina de homine, et alia de hoc homine: et alia geometria de terra, et alia de hac terra, et sic de aliis.

Hoc idem probatur per diffinitionem universalis, tam ex Aristotelis verbis ^3, quam ex verbis Avicennae et Alfarabii. Est enim universale unum de multis et in multis. Si autem est in multis, non habet esse separatum ab illis. Et ideo dicunt quod universale est, quod est aptum esse in multis, et in hoc differt a singulari. Res autem secundum naturam est in eo in quo est apta nata esse, et non in eo in quo non est apta nata esse. Universale ergo est in multis, et non separatum habet esse ab illis: quia non est aptum natum habere separatum esse ab illis. Adhuc autem si universale esset actu secundum perfectum esse praeter multa, sequeretur quod esset existens per seipsum solum, et indivisum in se, et ab aliis divisum, et sic esse hoc aliquid et singulare. Nihil autem quod in se est unum et hoc aliquid, praedicabile est de multis, nisi solo nomine, et non re aliqua quae sit in illis. Et qui sic ponit universale esse, ignorat universalis rationem: quae nomine,

re, et ratione rei quae in multis est, praedicatur de illis. Adhuc autem si sic esset per se existens, non posset alii esse causa in natura et ratione, quia non posset esse forma ipsius: sed si constitueret id, hoc esset per modum compositionis elementalis admixtionis: et tunc praedicari non posset de ente formali praedicatione: et tunc destrueretur omnis utilitas ipsius. Sic enim nullius rei posset esse principium, neque ad esse, neque ad scientiam quae de esset per notitiam universalis. Adhuc omnes tales propositiones essent falsae et impossibiles, in quibus universale de particulari substantialiter praedicatur: ut cum dicitur, hic homo est homo, vel hoc lignum est lignum, et omnes similes istis, quae sunt maxima inconvenientia et absurda. Si autem aliquis diceret, quod universale particulari unitur, et tamen remanet in se separatum, hic non evadit inconvenientia inducta: taliter enim unitum non est unum, et secundum esse non praedicatur de eo cui est unitum. Et ideo non posset dici, quod Socrates vel hic homo est homo: quia sibi esset unitus homo, et quasi homini ut sigillo impressus: sicut non potest dici, quod cera sigillata sit sigillum. Videtur ergo, quod universale separatum esse non habeat extra suum singulare. In contrarium autem hujus est, quod omne quod hahet esse, non habens illud per aliud vel ab alio, potest esse sine illo. Universale autem habet esse, non per singulare, nec ab illo. Ergo potest esse sine illo: ergo secundum esse est separabile a singulari. Hoc etiam sic probatur: Esse univer-

salis [universalis] est esse commune aptum natum esse in pluribus et multis communicabile. Hoc autem esse non potest habere a singulari : quia singularia sunt discreta et incommunicabilia. Communicabile ergo esse quod est esse universalis, universale non habet a singulari.

Si forte aliquis dicat, quod ista ratio non probat, quod universale non habeat esse discretum : sed probat quod a singulari destructo remanet esse universalis secundum aliquem modum. Hoc videtur contra Aristotelem esse, qui ponens, quod universale esse habeat in singulari, dicit quod destructis primis impossibile est aliquid aliorum remanere [1]. Et hoc secundum rationem inductam destruitur : quia si universale habet esse separatum vel separabile ab esse singulari, universale manebit existente singulari et non existente singulari æqualiter : eo quod suum esse ab esse singularis non dependet aliquo modo, nisi secundum esse in ipso, et non secundum esse simpliciter.

Adhuc autem universale semper est et ubique : particulare autem sive singulare est hic et nunc. Si autem universale est ubique et semper, est alicubi ubi non est singulare : et est aliquando quando non singulare. Quæcumque autem loco et tempore sunt separata, simpliciter et substantialiter secundum esse et subjecta sunt separata. Cum ergo universale et particulare loco et tempore differant sive separata sint, simpliciter secundum esse et subjecta substantialiter separata esse videntur.

Adhuc non potest idem esse intelligi corruptibile et incorruptibile. Universale autem incorruptibile est, singulare vero corruptibile. Non idem erit ergo esse universalis et singularis. Si enim idem esset utrisque esse, sequeretur contradictoria simul esse vera : quia si corruptibile est secundum esse, erit aliquando quando esse non habebit. Probatum enim est de *cœlo et mundo* in primo [2], quod corruptibile necessario aliquando corrumpetur : et tunc non erit incorruptibile, aut semper erit. Ergo aliquod tempus erit, quando id secundum esse et erit et non erit, quod est impossibile.

Adhuc autem constat, quod universale habet esse in quo multa uniuntur in unum nomen et rationem : quæ nomen et ratio dicunt esse diffiniti. Hoc autem esse nullo modo habet in esse singularis. Ergo habet hoc esse separatum ab esse singularis. Cum ergo habet hoc esse : aut habet ipsum secundum quod instrumentum primi agentis est, aut habet hoc secundum quod est in anima per abstractionem ipsum cognoscentem, aut in re ipsa extra agentem et cognoscentem existens. Si dicatur quod habet illud in efficiente, tunc universale non habet esse nisi ideale : et cum prædicatur de singulari, non prædicatur nisi sicut idea : hæc autem prædicatio non est substantialis, sed exemplaris tantum, et sic destruitur omnis prædicatio substantialis. Si autem habet in anima apprehendente, tunc relatio universalis ad multa, non est nisi in anima, et non in re, et sic prædicatur nomine, et non re. Et sic universalia non sunt res, sed nomina : quod falsum jam esse

ostensum est. Relinquitur ergo quod habent id secundum quod est res in se existens et ab agente et cognoscente et a singulari separata. Ergo esse universalis est separatum ab esse singularis, et e converso. Ex omnibus autem his et similibus videtur quod esse universalis separatum sit substantia, loco, et tempore ab esse singularis.

Ad hæc autem non est difficile respondere ei qui bene novit positionem Peripateticorum. Nam per distinctionem esse universalis omnia hæc facile determinantur. Est enim esse universalis secundum quod universale est secundum universalitatis rationem, et est esse ejus quod est universale. Similiter esse singularis secundum quod singulare est et secundum singularitatis rationem : et est esse ejus quod est singulare, prout est substantia-

substans communi naturæ. Dicimus ergo, quod esse universalis in eo quod universale, est ratione separatum, et oppositum est illi quod est esse singularis in eo quod singulare est, quamvis non ut in eodem subjecto. Esse autem naturæ illius quæ universale est, non est separatum ab esse singularis secundum quod est substantia substans illi communi naturæ : sed potius esse universalis est esse particularis, et non divisum ab illo. Est enim, sicut diximus, universale secundum esse in particulari : quamvis non sit universale secundum hoc quod est in illo, sed nec commune, nec communicabile, sicut in prima quæstione satis declaratum est. Et nisi sic esset, non esset quæstio nec scientia de aliquo, sicut in primis probatur objectis. Nec est curandum de

solutione quam quidam inducunt, scilicet quod universale secundum se habeat esse, sed non habeat esse completum, nisi in particulari : universale enim habet esse completum in hoc, quod omnia habet quæ exiguntur ad esse universalis : sicut particulare habet esse completum, quando habet omnia quæ exiguntur ad esse particularis.

Ad id autem quod primo contra hoc inducitur, dicendum quod omne quod habet esse non per aliud, potest esse sine illo : nisi ita sit, quod esse suum quamvis non sit per aliud, tamen sit in alio cui ipsum est causa esse. Et hoc est esse in alio, sicut pars essentialis ipsius esse secundum quod est in alio : et hoc modo universale sive substantia secunda est in alio : sed per hoc quod est in illo, est particulatum et determinatum. Et ideo esse quidem habet in seipso sed non determinatum et particulatum.

Si autem quæratur, utrum idem esse sit quod universale habet per se acceptum, et quod habet determinatum et particulatum ? Dicendum quod nec idem omnino, nec diversum omnino : sed idem vel unum dupliciter. In substantia enim idem est : duplex autem ut idem et unum

indeterminatum et determinatum.

Et hæc est solutio trium Philosophorum, Avicennæ, et Alfarabii, et ejusdem Joannis grammatici apud Arabes nominati : et est vera quia concordat dictis Aristotelis.

Ad id autem quod secundo inducunt, quod aptum natum esse in pluribus non convenit universali secundum quod est in singularibus, con-

cedendum est quod hoc est verum : sed hoc habet natura illa in quantum simplex est et indeterminata. Quanto enim aliquid est simplicius, tanto magis est communicabile multis. Sed dico simplex non per privationem differentiarum, quæ conveniunt in esse ipsius, sed per privationem eorum quæ determinant et contrahunt ipsum ad hoc esse vel id secundum speciem vel individuum. Sed per hoc non sequitur, quod habeat esse determinatum sive singulare : quia quamvis tale esse non habeat a singulari, tamen non habet nisi in singulari : sicut et commune non habet esse nisi in eo, in quo determinatur et ad esse distinctum contrahitur. Nihil enim est simplex in natura, nisi quod ad esse distinctum est et determinatum, sicut genus non est nisi in speciebus, et species non est nisi in individuis suis.

Ad id autem quod objicitur, dicitur quod objectio non probat, quod universale habeat esse separatum, sed quod remaneat destructis pluribus particularibus concedendum est. Sed quod Aristoteles dicit, quod destructis primis impossibile est aliquid aliorum remanere, intelligitur in esse determinato et distincto in rebus naturæ. Sed tamen possibile est remanere in esse naturæ simplicis communis et indeterminatæ. Si autem quæritur in quo et ubi manet secundum id esse, hoc in proximo sequenti capitulo declarabitur.

Ad id autem quod dicitur Aristotelem dicere, quod universale est ubique et semper, singulare autem hic et nunc : dicendum quod verum est quod dicit Aristoteles, quod universale in esse universa-

salis acceptum, non discernit locum sive loci differentias vel tempus : quia indeterminatum est, et commune ad omnem locum et tempus : sed secundum idem suum esse substantiale efficitur hic et nunc quando determinatur in particulari ad hoc et id.

Si quis autem dicat, quod secundum hoc idem sit in pluribus tempore et loco et substantia differentibus : dicendum quod hoc non est inconveniens de eo quod est natura simplex et communicabile : quia potius hoc est necessarium, quia simplicitatem ejus consequitur communicabilitas. Sed in esse determinato et distincto non est in pluribus substantia, loco, et tempore divisis. Et ideo ejusdem rationis est homo in omni tempore, et in omni loco, et in omnibus individuis.

Ad id autem quod dicitur, quod universale est incorruptibile, singulare autem corruptibile : dicendum quod hoc verum est : quia aliter scientia non esset de ipso : sed ex hoc non sequitur, quod esse universalis separatum sit ab esse singularis : unumquodque enim dicitur incorruptibile vel corruptibile per rationem principiorum constituentium esse ipsius. Et ideo cum esse universalis secundum id quod vere est universale, hoc est, secundum id quod est natura simplex et indistincta, non dependeat secundum esse nisi a principiis simplicibus, sequetur quandoque, quod incorruptibile sit : probatur enim in ultima parte libri *de Causis* quod simplex est incorruptibile. Sed hoc idem ut determinatum et distinctum in singulari secundum esse particularis, quod dat esse ei determinatum, propter

corruptibilium principiorum adjunctionem nihil prohibet esse corruptibile. Et idem est corruptibile et incorruptibile comparatione principiorum diversorum. Et hoc non improbat Aristoteles in libro *de cœlo et mundo*.

Ad hoc autem quod dicunt negari non posse, quod universale habeat esse commune in quo multa uniuntur et conveniunt in substantia et ratione : dicimus

quod hoc verum est : et hoc esse est sibi proprium, et non habet a singulari : sed nec hoc potest negari quin illud idem commune esse sit determinabile et designabile in singulari : quia aliter non esset communicabile in singulis : et per illam distinctionem esse id non fit diversum secundum substantiam, sed tantum efficitur habens modum essendi diversum, quod non facit simpliciter esse diversum, sed unum esse duplex ex co quod diversum modum esse accipit, sicut sæpius dictum est.

Si quis autem dicat, quod ut dicit Aristoteles, motis nobis moventur ea quæ in nobis sunt : et per hoc intelligitur de motu corruptionis : et sic corruptis primis impossibile est universale remanere : dicendum quod hoc omnino est verum quod dicit Aristoteles, et ita intelligitur, sicut dictum est. Et verum est quod universale corrumpitur in eis quæ corrumpuntur, sed corrumpitur secundum quod est in eis. Est enim in eis secundum principia determinata et distrahentia ipsum ad esse particularis. Et sic est hoc modo corruptibile, quo in libro *de Causis* dicitur, quod

incorruptibile est, quod est delatum super id quod est corruptibile, et est corruptibile per aliud et per accidens. Sed nihil prohibet quin maneat secundum substantiam et esse naturæ simplicis et indistinctæ et non particulatæ.

CAPUT VI

Qualiter universale est in anima, et qualiter in seipso, et qualiter in singulari, et in quo sit verius secundum esse suæ naturæ.

Est autem difficilis quæstio valde, qualiter universale est in anima, et qualiter in seipso, et qualiter in singulari, et in quo verius sit secundum esse naturæ suæ. Quod enim in anima sit, ex dictis Peripateticorum supponitur omnium dicentium, quod universale est dum intelligitur, par-

ticulare [particulare] autem dum sentitur [1]. Adhuc autem Averroes [2], et Avicenna dicunt, quod intellectus in formis agit universalitatem. Adhuc autem universale in intellectu, ut dicit Aristoteles, principium est artis et scientiæ : nec posset esse principium artis et scientiæ, nisi esset in intellectu practico et speculativo. Ars enim est factivum principium entium in ratione, et ideo est in intellectu practico. Scientia autem est habitus conclusionum ex principiis speculationis probatus, et ideo est in intellectu speculativo : et sic oportet quod universale sit in intellectu. Est iterum universale secundum esse naturæ simplicis, cui accidit universale esse secundum suam communicabilitatem : hoc enim non habet ab hoc quod est in anima principium artis et scientiæ.

Est etiam universale in singulari communicatum et distinctum ab individuantibus et materia.

Quæratur ergo, secundum quem modum divisum est in istis, cum ipsum de se sit unum, et idem est indivisum et indivisibile secundum essentiam. Adhuc color non esset in corpore terminato et in perspicuo et in oculo vidente, nisi esset unum et idem agens ipsum in omnibus illis, quod est de formali essentia coloris : et hoc est lux sive lumen, in cujus actu color movet visum : quod idem est in superficie terminati corporis diffusum. Et quod vere est unum et idem secundum actum perspicui secundum actum illuminati : et ita videtur esse etiam in forma universalis. Oportet enim esse unum quod agat ipsum in se et in anima et in singulari : quia aliter non posset intelligi qualiter esset in istis tribus simul et semel indivisum secundum essentiam, quamvis secundum esse aliquid sit divisum.

Quæritur etiam, in quo illorum verius et nobilius sit et evidentius secundum esse ? Et iterum quæritur, utrum secundum se sit in anima, vel per solam similitudinem suam ? sicut Aristot. dicere videtur [3], dicens, quod res non sunt in anima, sed similitudines rerum. Quod enim nobilius et verius sit in anima quam alibi, videtur per illam Aristotelis considerationem in sexto *Topicorum* [4], ubi dicit, quod prius et verius et evidentius est ens ubi est in quiete, quam ubi est in motu : et non accipit quietem secundum quod opponitur motui privative vel contrarie : sed accipit quietem pro immobilitate quacumque per quam impossibile est rem subjici motui vel mu-

tationi. Sic autem non est universale in singulari, sed sic est in anima : verius ergo est secundum quod est in anima, quam sit in singulari. Sed hoc videtur irrationale valde, quia singulari dat esse nomen et rationem, et hoc non dat animæ. Verius autem est res in eo cui dat esse et rationem, quam in eo cui nihil talium donat. Tamen in fine etiam *Posteriorum* [5] videtur Aristoteles dicere, quod universale quiescit in anima, ubi dicit ex omni quiescente universali in anima uno præter multa : quod cum in omnibus unum sit idem et artis principium, est et scientiæ. Videtur ergo quod nobilius et verius sit in anima quam extra animam.

Ad hoc autem si quis bene novit positionem Peripateticorum, non habet difficile determinare et respondere. Dicendum igitur primo, quod universale unum numero et essentia est in anima et in seipso et in singulari, nec differt nisi secundum esse determinans ipsum ad hoc vel illud : secundum enim simplicitatem acceptum in se secundum seipsum est : ut principium autem artis et scientiæ est in anima, et ut communicatum ad esse naturæ particularis est distinctum in particulari.

Et si quæratur quid unum sit, quod faciat ipsum esse in tribus his : dicendum, quod inducta similitudo de luce et-

colore [colore] bona est. Et dicendum quod id unum quod in tribus ipsum facit esse, est vis intelligentiæ primæ, quæ causa universi esse est in omnibus : cujus etiam ipsa simplex natura (quæ est hoc quod est universale vel illud)

contingens radius est. Et quia contactus talis multiplex est secundum diversas naturas ad quas pertingit, ideo universalia multa sunt, reducibilia tamen aliquo modo ad unum, quod causæ primæ primum causatum est. Hoc autem unum intelligentiæ lumen est extensum per omnem naturam et animam, sicut lux solis extendit se per omnem naturam et animam in eo quod est imago ipsius propinqua. Et anima intellectualis facit et operatur et invenit formas suas sub specie et forma luminis, sicut lux solis et colorem facit in perspicuo sive pervio, quem quidem accipit visus per id quod perspicuo componitur ejus organum : accipit tamen in virtute vitæ et sensus per hoc quod oculus perspicuum animatum sensitivum et determinatum corpus est : et accipit clarum vel tenebrosum per hoc quod superficies clara est vel tenebrosa. Ita etiam lux intelligentiæ primæ, quæ fons et causa est omnium formarum, facit et invehit formas quas in se quidem acceptas habet simplices et indistinctas, et ideo universales et in simplici lumine constitutas : quæ (quia universale est ubique et semper) secundum quod sic sunt, ubique et semper sunt, incorruptibiles sunt et immobiles et innumerabiles. Secundum autem quod ad hoc vel illud sunt terminatæ, sic accipiunt diversum modum in esse. Et in anima (quæ vitæ intellectualis principium est) accipiuntur, ut principia operis vel speculationis : cum talis anima et imago instrumentum sit luminis intelligentiæ, in materia sensibili (quæ non nisi subjectum operantis intelligentiæ est) invehit eas, ut sunt principium esse hujus vel illius singularis. Et

ideo una et eadem est essentia in se et in anima et in singulari : sed in anima secundum esse spirituale, in singulari secundum esse mate- riale et naturale, in se autem in esse simplici.

Et quod dicit Aristoteles quod verius esse est in quo est sicut in quiete, Dicendum est quod verius esse dicitur dupliciter : est enim verius secundum actum naturæ proprium, et verius secundum constituentium proprietatem. Et verius quidem secundum substantialem naturæ ipsius actum est in singulari, cui dat esse substantiale et nomen et rationem : qui est proprius et substantialis naturæ communis actus. Secundum autem veritatem constituentium illam naturam verius est et in anima et in se, quam in singulari : quia ibi purius est et impermixtius naturæ alienæ : sicut verius dicitur aurum quod alienæ naturæ est impermixtius. Et sic intelligitur deducta Aristotelis consideratio in sexto *Topicorum*. Quod autem in fine secundi *Posteriorum* deductum est, contra mentem Aristotelis adductum est, quamvis faciat pro ista quæstione confirmanda. Intendit enim ibi Aristoteles universale esse de multis acceptionem per experimentum et memoriam : quod quiescere in anima dicitur, quando sibi acquiescit anima non inveniens instantiam universalis acceptionis.

Quod autem quæritur, qualiter sit in anima et in se et in singulari : dico cum Aristotele et Peripateticis, quod est in omnibus his per suam præsentiam realem, et realiter acceptum : quam præsentiam facit intelligentiæ lumen, sicut dictum est. Quod autem dicit Aristoteles, quod res

non sunt in anima, sed similitudines rerum : dicendum quod res dicuntur singularia quæ sola sunt ens ratum in natura. Similitudines autem sunt universalia, quæ, ut dicit Boëtius, non nisi similitudo essentialis sunt suorum supposito-rum et singularium : quod patet ex hoc, quod id quod est in anima intelligente, non fit in ea nisi per abstractionem : abstractio autem non fit nisi ab individuantibus, quibus et materialibus sepa-ratis remanet id quod ubique et semper est, quod per lumen intelligentiæ-

prius [prius] efficitur, et quod per naturam intellectualem quam in substantia sua participat, stramentum est intelligentiæ, in quo sternit for-mas veras suo lumine, quæ secundum vitæ ope-rationem perficitur contemplando et operando.

Hæc videtur vera hujus quæstionis determi-natio, secundum hoc quod traditur in scientia de intelligentiis, de quibus Aristoteles loquitur in secundo *primæ* *philosophiæ*. Scito tamen, quod aliter multi dicunt Latinorum, contra quos ego non contendo : quia non contentioni studeo, sed ad explanandas opiniones Peripateticorum. Quod autem dicitur, quod universale est dum intelligitur, et particulare sive singulare dum sentitur : non ideo dictum est, quod ab intellectu intelligentis accipiat universale esse, vel a sensu accipiat esse particulare : hoc enim fuit error Pythagoræ, quem impugnat Aristoteles, sed ideo dictum est, quia non accipitur in intellectu nisi in intelligentiæ lumine, et sic est universale : nec accipitur a sensu nisi sensibili accidente di-

stinctum, et sic est singulare. Et hæc est solutio quæstionis inductæ.

CAPUT VII ### *Qualiter universale producatur in esse.*

Multos etiam movet, qualiter universale producitur philosophice, et non de productione illa qua cuncta in natura procreatione producit Deus : secundum physicam enim nihil creatur, nisi quod producitur nullo quodam alio producto : et sic solum ens producitur per creationem, alia autem per informationem producuntur, sicut in scientia libri causarum est determinatum [1]. Hoc ergo modo quæratur, qualiter universale in esse producitur ? cum enim productum producentis intelligentiæ et agentis fit terminus, et producere et agere per intellectum, terminus autem actionis sit compositum et hoc aliquid : cum universale producatur, videtur quod universale sit compositum et hoc aliquid. Hoc autem falsum est, cum universale sit forma, et quale quid, et non hoc aliquid.

Hoc autem adhuc videtur ex eo, quod id quod ab intelligentia in esse producitur, per exemplar et ideam, est in ipsa : non autem per ideam et exemplar est in intelligentia, nisi quod est hoc aliquid et compositum : aliter enim oporteret, quod plures essent ideæ ejusdem, quædam quidem secundum formam, quædam secundum materiam, et quædam secundum genus, aut secundum speciem, et quædam secundum differentias : quod valde est absurdum.

Adhuc autem oportet quod omnia producantur ab agente intelligentia in quantum sunt in

natura perfecta, et hoc aliquid existentia. Si ergo ab agente intelligentia (quæ causa prima est, sive aliquid aliud secundarum causarum) universale producitur, videtur quod universale sit hoc aliquid et compositum ex materia et forma.

Adhuc autem videtur hoc ex hoc quod ars imitatur naturam in quantum potest [2]. Quod autem ab artifice producitur et est in artifice per modum exemplaris, non est forma simplex, sed compositum, ut domus vel tripoda. Sic ergo videtur etiam fieri in productione intelligentiæ in natura : supponimus enim, quod totum opus naturæ est opus intelligentiæ agentis, cujus virtus etiam informat semen generationis, ex quo res naturæ producuntur.

Adhuc autem in omni natura productum semper est res naturæ. Res autem naturæ non est nisi hypostasis communi naturæ supposita et substans per seipsam. Taliter autem substans naturæ communi, individuum et singulare est. Si ergo universale sic producitur, sequitur quod universale sit singulare : quod est inconveniens.

Ad omnia autem hæc et his similia non est difficile respondere. Universale enim-

secundum [secundum] quod in esse producitur per intelligentiam agentem, sive generationem, quæ est agentis intelligentiæ instrumentum, non nisi in hypostasi producitur, quæ est hoc aliquid in illa natura communi vel illa. Et ideo cum non producatur ut existens per se solum, non oportet quod productum sit hoc aliquid. Hoc autem modo omnes procedunt objectiones : et ideo patet quod nihil valent. Quod autem in

alio producitur, ut in phycisis docet Aristoteles, dupliciter producitur : aut ex consequenti, aut per accidens. Ex consequenti autem quia hic generans est homo, ideo sequitur quod homo generat hominem, et quod hic generans est homo et animal et substantia, et sic de aliis : et sic in omni prædicatione substantiali : ita quod Aristoteles dicit, quod domus est ex domo, et sanitas ex sanitate, et sic de aliis : quia productum semper est ad formam producentis, eo quod æquivocum ad univocum necessarium est reduci. Per accidens autem producitur, quod accidit producto ex ipsa productione. Si enim producitur per generationem, ad similitudinem formæ et speciei generantis producitur : et ideo per accidens productus est filius, et producens est pater, et sic de aliis. Producitur autem universale ex consequenti in esse naturæ : propter quod dicit Auctor sex principiorum, quod natura occulte operatur in illis : et ideo etiam in physica Aristotelis [1] secundæ substantiæ vocantur. Si autem universale secundum seipsum consideretur, ipsum est imago luminis in re naturæ. Imago, dico, luminis agentis intelligentiæ : quod lumen terminatum est ad hoc aliquid et incorporatum illi : et hoc modo universale naturæ producitur in esse ab agente intelligentia, quæ operatur per suum intellectuale lumen in omni natura, et est causa rei naturalis in omnibus : quod quidem lumen in se acceptum inest universali, et ratione universale est : acceptum autem ut determinatum ad hoc aliquid, et incorporatum illi, est esse et substantia particularis dans esse substantiale et rationem singulari.

CAPUT VIII. ### *An universale sit forma, vel materia, vel compositum : et si forma, cujusmodi forma sit?*

Est autem adhuc dubium apud quosdam, an universale sit forma, an compositum, an materia : et si est forma, utrum sit forma totius, vel partis? Quod enim universale non sit materia, patet ex hoc quod materia ei, in quo est, nec dat esse, nec nomen, nec rationem : quæ omnia dat universale substantiale ei cujus est universale : igitur non est materia. Adhuc autem materia non est imago agentis in eo quod producitur. Universale autem est imago agentis intelligentiæ in eo quod producitur, ut jam probatum est. Adhuc autem omne quod prædicatur de eo in quo est, forma est. Universale prædicatur de eo in quo est. Ergo universale forma est. Adhuc autem nihil est communicabile multis unum existens in eis secundum essentiam nisi forma : materia enim non est communicabilis multis, nisi per divisionem, ita quod non tota est in singulis. Universale autem totum est in singulis. Ergo universale non est materia, sed forma.

Sed quia innegabiliter verum est, ideo quæritur cujusmodi forma sit? Est enim forma totius, ut humanitas est forma hominis : aut forma partis, sicut anima est forma corporis humani. Forma autem partis sive materiæ non prædicatur de re cujus est forma, sed universale bene prædicatur. Universale ergo non est forma partis vel materiæ secundum quod materia perficitur per formam. Eodem modo probari videtur, quod nec forma totius-

est : quia etiam humanitas de homine non prædicatur, et est de ratione ejus de quo prædicatur.

Hæc autem et similia solvere non est difficile. Dicendum enim est, quod universale est forma, et quod est forma totius. Sed forma totius dupliciter designatur in nomine : designatur enim ut forma tantum, sicut humanitas est forma designata ut forma tantum, quæ est essentia formalis : et ideo non prædicatur de eo cujus est forma, quia homo non est essentia sua formalis, nec aliquid aliorum quæ formas habent. Designatur etiam ut forma totius totum esse dicens cujus est forma : et tunc designatur per esse quod dat ei in quo est et nomen, sicut homo dicit esse formale quod forma totius dat huic composito quod est hic homo. Et hoc docet Aristoteles [1] dicens : cum dico cœlum, dico formam : cum dico hoc cœlum, dico formam in materia. Et forma est universale prædicabile nomine et ratione de eo cujus est universale secundum substantiam : cujus probatio est, quia nisi universale tale esset forma, diffinitio data secundum nomen universalis non diceret totum esse rei, nec totam quidditatem ipsius secundum illud nomen secundum quod diffinitur, sive nomen generis sive speciei. Relinquitur ergo, quod universale sit forma totius ut totum esse dicens designata : propter hoc etiam prædicatur de eo de quo prædicatur, ita quod et statim posito subjecto per intellectum concipitur in illo sive subjectum sit in actu, sive non : omni tempore enim verum est, quod homo est animal, sive homo sit, sive non sit : et quod animal est

corpus animatum, et quod corpus animatum sit substantia : sed ex hoc non sequitur, ergo corpus animatum est ens secundum actum. Et ideo dicit Avicenna [2], quod esse et existentia accidit ei quod est : verum enim est hominem esse animal, sive aliquod animal sit, sive non sit : et accidit ei esse, vel non esse.

Hæc igitur sunt, quæ digrediendo a proposito, et altioris scientiæ assumendo negotium, de universalibus propter doctrinæ perfectionem esse dicenda videbantur.

Redeuntes igitur ad propositum dicamus, quod cum ad scientiam prædicamentorum Aristotelis utile et necessarium sit nosse quid genus, quid species, quid differentia, quid proprium, et quid accidens sit. Præterea utile ad demonstrationem et diffinitionem et divisionum scientiam, tentabo tradere istarum rerum (quæ universalia dicuntur) speculationem sive scientiam speculativam compendiosam, brevem quidem, sed tamen sufficientem et facilem, quæ competat introducendis, per assignationes et similitudines tradens scientiam, tentans aggredi quæ ab antiquis dicta sunt, ut qualia dicta sunt accipiantur. Hoc autem faciam ab altioribus quidem quæstionibus abstinens : quæ licet tactæ sint propter doctrinæ perfectionem, tamen ex principiis propositæ intentionis determinari non possunt. Simpliciores vero de his universalibus quæstiones mediocriter inter subtilem et rudem tractatum conjectans, ex probabilibus sive similibus tractare, conjecturare est : multa enim talia

oportet adducere, ut fides fiat de eo de quo tractatur.

Ne autem lateant ea quæ ex istius scientiæ principiis tractari non possunt de universalibus, mox, id est, prima facie occurrit quærendum de generibus, et speciebus, utrum scilicet subsistant, vel in solis, nudis purisque intellectibus posita sint : si etiam sint subsistentia extra intellectum posita, utrum sint corporalia, sive incorporalia : et sive hoc vel illo modo sint, utrum sint separata secundum esse a sensibilibus sive singularibus, an in ipsis sensibilibus posita sint. Et alia quædam circa tales difficultates circumstantia in hoc libro dicere recusabo. Hujusmodi enim negotium altissimum est, quia altissimæ scientiæ proprium, et ideo majoris et subtilioris egens est inquisitionis : altioris quidem quoad subjecti nobilitatem, majoris autem inquisitionis quoad demonstrationum subtilitatem. In his enim duobus scientiæ differunt, ut Aristoteles dicit in principio libri *de Anima* [1]. Illud vero quod de his dicendum videtur probabiliter quemadmodum de his tractaverunt antiqui Philosophi, et horum maxime Peripatetici (quos hic sequi suscepimus) nunc tantabo demonstrare modo introductionis.

<!-- cap:1.2.9 -->

CAPUT IX.

Quomodo universale prædicatur de quinque universalibus, et de sufficientia ac ordine quinque universalium?

Quia autem inter incomplexa primo de universalibus occurit tractandum : videndum prius est qualiter universale dicitur de quinque quæ sunt inducta. Universale enim simplex natura est, sua simplicitate communicabile et determinabile ad particulare in quo ipsum est nomine et ratione. Dico autem ratione essentiali quæ competit universali quod prædicatur : et hoc dico propter proprium et accidens, quæ etsi ut universalia perfectas diffinitiones habere non possunt, tamen secundum quas habent, prædicantur de his de quibus prædicantur sicut de substantiis, ut album de hoc albo, et risibile de hoc risibili, et sic de aliis.

Cum ergo quodlibet istorum quinque dicatur universale, sciendum quod universale non dicitur communiter de ipsis ut genus, sed ut commune proportionis ad unum quod vocatur commune secundum analogiam. Unum autem ad cujus proportionem universale dicitur de his quinque, est aptum natum esse in multis et de multis. Hoc autem nec per unam rationem convenit his quæ substantia-

-liter (hoc est per hoc quod substantiale est) sunt in multis et de ipsis, et his quæ per accidentale aliqued sunt in multis et de multis : nec per unam rationem convenit ei quod per accidentale consequens naturam est in multis et de multis, et ei

quod per accidens commune quod est accidens individui. Adhuc autem nec de his quæ per essentiale sunt in multis et de multis convenit per essentialem rationem : quædam enim istorum sunt in multis et de multis per essentiale quod est quid, et quasi subjecta substantia in ipsis, sicut genus quod est quasi fundamentum in quo formatur et fundatur esse speciei : et sicut species quod est totum esse substantiale individui, quia quidquid sequitur speciem, est accidens individuans, aliud etiam est in multis et de multis per quale quid quod facit esse fundamentum in genere. Et sic patet, quod non per unam rationem sunt hæc in multis et de multis : et per prius hoc convenit generi et speciei, per posterius autem differentiæ. Adhuc cum esse in multis et de multis prius conveniat ei, quod in multis et de multis est specie et numero differentibus, quam ei quod est in multis et de multis solo numero differentibus : constat quod per prius convenit universale generi, et per posterius speciei. Hæc enim est ratio communitatis analogicæ, ut in quinto *primæ philosophiæ* docet Aristoteles, quod commune analogice simplex est in uno, in aliis autem non est nisi secundum quamdam proportionem ad illud. Et per hoc patet, quod universale non prædicatur de his ut genus, vel ut species, vel ut differentia, vel ut proprium, vel ut accidens : sed

prædicatur de his ut commune secundum analogiam ad communitatem generis proportionatam.

Numerus autem horum universalium ex hoc patet. Omne quod est in multis et de multis, aut est in illis et de illis per substantiale, aut per aliquod accidentale.

Siquidem est in illis per aliquod, quod in illis est substantiale, non debet dividi, quod aut insit per substantiale quod est pars esse, aut per id quod est totum, sicut quidam dicunt : quia quod est pars, non prædicatur de eo in quo est secundum quod est pars. Sed sic dividi debet, quod si est in multis et de multis, aut est in eis per id quod est esse secundum potentiam inchoationis : aut in eis est per essentiale quod est totum secundum actum perficientis esse ipsum : aut est in eis secundum totum esse perfectum et constitutum. Et primo quidem modo est genus, secundo autem modo differentia, tertio vero modo species. Et patet quod divisio sufficiens et ex immediatis est : quia substantiale quod est in multis et de multis, aut est principium, aut principiatum. Et si est principium : aut est principium secundum potentiam, aut secundum actum. Si autem est principiatum et in substantiali esse perfectum, tunc est altero modo a duobus dictis modis. Si autem est in multis et de multis secundum esse accidentale existens in illis, non potest esse

in eis, nisi aut secundum accidens naturæ communis per quam refertur ad singularia, et hoc est proprium :
aut secundum accidens individui aut singularis, per quod refertur ad naturam
communem, et tunc est accidens. Socrates enim est risibilis per communem naturam quæ est in Socrate. Homo autem
est albus per hoc quod Socrates est albus,
in quo natura hominis est. Et patet iterum per hoc, quod illa divisio ex immediatis est : quia in nullo est, nisi vel

-natura communis, vel hypostasis sive
suppositum vel singulare quod substat
naturæ communi. Et cum commune quod
est in multis et de multis pluribus modis
verificari non possit per immediatam divisionem : ideo universalia non possunt
esse formaliter differentia nisi quinque.

Per hoc etiam patet ordo istorum quinque universalium : constat enim quod ea
quæ sunt in multis et de multis per essentiale quod est in illis, sunt priora eis
quæ sunt in multis et de multis per accidentale quod est in illis. Adhuc autem
quod est in multis et de multis per accidentale fluens a natura, prius est quam
id quod est in multis et de multis per accidentale individui quod est accidens infinitum. Adhuc autem quod est in multis
et de multis per essentiale quod est in illis
secundum inchoationis potentiam, prius

est quam id quod est in multis et de multis per actum ad esse speciei distinguentem et determinantem : quia semper in eodem potentia præcedit actum. Utrumque
autem est constitutum ex his, sicut et
principium et principiatum. Et sic prius
est genus, consequenter autem differentia,
et tertio species. Et quamvis hic ordo sit
universalium natura, secundum quod
etiam in antehabitis enumerata sunt : tamen in ordine tractatus ponemus tractatum de specie ante tractatum de differentia : quia propter correlationem generis et
speciei, unius tractatus dependet a tractatu alterius : eo quod unum relativorum
diffinite cognosci non potest, nisi cognoscatur et reliquum.

CAPUT I. ### *De diversis signis generis.*

Primo igitur in tractatu de universalibus de genere loquendum est. Sed quia genus secundum intentionem logicam diffiniri non potest, nec diffinite cognosci, nisi prius multiplicitas hujus nominis, genus, determinetur : ideo in primis determinanda est et distinguenda nominis generis multiplicitas, et maxime in his modis qui aliquam habent similitudinem ad intentionem illam generis, secundum quam logici genere utuntur. De aliis intentionibus [1] quia ad propositam intentionem non valent, est omittendum. Nihil enim confert ad propositum scire masculinum genus, vel fœmininum, vel activum, vel passivum in grammaticis non ad propositam intentionem.

Et ideo de similibus generis intentionibus non est hic interponendum.

Dicitur autem per similitudinem et per proprietatem, ad quod etiam genus per similitudinem dictum transfertur. Per similitudinem autem dicitur dupliciter. Uno scilicet modo dicitur genus multitudo aliquorum uno quodam modo se habentium ad unum aliquod, quod sui aliquid habet in tota multitudine illa, ita quod est in singulis ipsorum : in quo etiam communi existente in omnibus quodam modo secundum convenientiam se habent ad invicem, ita quod quilibet ad alium habeat similitudinem in illo quod inest sibi ex illo uno primo, quod causa est similitudinis in tota alia collectione. Secundum quam significationem Romanorum genus dicitur collectio tota parentelæ quæ a Romulo descendit per successivam generationem. Hoc enim totum dicitur Romuleum genus secundum habitudinem qua se habet ad unum primum parentem, scilicet Romulum. Et in hoc genere distinguitur illa collectio ab illa collectione quæ ab aliquo alio parente descendit, sicut a primo genere Priami cum quo tota collectio ista Priami genus vocatur. Hoc autem advertendum est in ista generis significatione, quod unum est in omnibus illis qui ad illam pertinent generationem. Et hoc est semen propagationis a Romulo perfusum in tota illa collectione.

Secundo modo adhuc dicitur genus per annexum modum ad ante habitum, id quod est uniuscujusque generationis sive multitudinis generatæ principium, quo fortissime generatum et a quo fortissima virtute exortum est. Et hoc du-

pliciter dicitur : vel a patre, qui primus genitor est in genere illo : vel ab eo loco in quo quis genitus est. Et priori quidem modo dicimus Orestem quidem a Tantalo proavo suo habere genus ; Hilum vero dicimus habere genus ab Hercule, a quo sicut ab atavo genitus est. Secundo autem modo (secundum quem patria sive locus principium generationis est) dicimus Pindarum Thebanum esse genere, Platonem vero dicimus genere Atheniensem. Sicut enim pater est principium generationis per translationem seminis ex quo in omnes-

-funditur ex uno virtus formativa multorum secundum propagationem, sic etiam patriam sive locum generationis dicimus esse principium, quia in loco et centro loci generationis tota virtus periodi cælestis adunatur, ut dicit Ptolemæus, et in omnes in illo loco natos diffunditur. Et ideo frequenter magis accedunt ad unum colorem et ad unum morem, qui ex uno loco nati sunt. Unde etiam elementa in diversis locis valde sunt diversa in virtutibus suis quibus conveniunt ad generatorum constitutionem. In isto etiam modo patet, quod multitudo ab uno patre vel ab uno loco natorum ad unum refertur in quo continetur per unum quod in omnibus est, et ab illo quod principium illius multitudinis est, in omnes derivatur.

Differunt autem istæ duæ generis significationes : quia prima est unius partiti in multa, secunda autem est multorum respicientium ad unum, quod est principium generationis eorum secundum modum parentis vel loci in quo gene-

ratur aliquis ad illius loci complexionem vel figuram. Quod enim quidam dicunt patriam et locum non esse principium generationis, nisi quoad figuram, penitus falsum est : quia sic tota destrueretur scientia generationis uniuscujusque, quam in libro qui dicitur arabice *Adarba*, *quadripartitum* autem latine Ptolemæus ostendit : in quo ostendit periodi virtutem in centro loci ejus qui nascitur congregari : et ex virtute sic in centro nati congregata natum accipere complexionem et formam et figuram et colorem et morem et fortunam.

Et hæc quidem secunda generis significatio (propter hoc quod est in uno in multa se diffundendo secundum suæ virtutis potentiam, in quo omnia uniuntur et continentur) videtur promptissima ad generis logici declarationem. Secundum hanc rationem sunt et dicuntur, qui ex genere Romuli descenderunt. Nec collectio illa diceretur genus unum, nisi esset unum continens ea sicut principium a quo per generationem descenderunt. Et hoc modo dicuntur multi Cecropidæ, qui ex genere successive descenderunt primi Cecropis : et horum proximi secundum lineam ejusdem consanguineitatis. Sic enim multa essent ab uno, sicut in genere logico ab uno genere primo per divisionem differentiarum essent multæ species, in quibus omnibus salvatur generis natura potestate sive virtute ad speciem determinatam, sicut et semen generantis primi per successivam generationem formatur ad hunc et ad illum. Patet igitur, quod primus modus generis causatur a secundo, et reducitur ad ip-

sum sicut ad causam. Et ideo secundus modus principalior est, quam primus, et promptior ad designandum genus logicum, sicut per similitudinem potest describendo designari.

Per prius ergo quoad istam similitudinem dicitur genus uniuscujusque generationis principium. Dehinc autem et per posterius dicitur genus et multitudo collecta eorum quæ ab uno principio ut Romulo descenderunt, sicut dictum est in prima generis designatione. Hujus autem probatio est : quia multitudinem sive collectionem dividentes sive discernentes et ab aliis separantes, qui sunt alterius generis, dicebamus ante illam collectionem genus esse Romanorum vel Romuleorum, et in hoc ab aliis collectionibus separari : nec multitudinem genus esse diceremus, nisi prius intelligeretur unum generationis principium, a quo illa descendit multitudo. Et ideo primus modus generis non dicitur genus, nisi per secundum, et ideo reducitur primus ad secundum sicut ad causam. Fuit etiam prius a nobis positus, quia minus facit ad propositum : sicut et de ambabus istis significationibus prius dicimus, quam de genere logico, ut minus intenta dimittantur, et longius a proposito ponantur. Et ut sciatur, quod similia paulatim et gradatim perficiuntur ad propositi declarationem. Et ideo etiam genus intentum post omnia similia dicimus ultimo.

Est autem attendendum, quod a matre una a qua multi descenderunt, non sumitur ad genus logicum similitudo : quia mater non est principium formale multorum, sed

materiale, et sicut formatum, et non sicut formans. Genus autem logicum principium est ut forma : quia aliter non prædicaretur de eo cujus est genus : sed est ut forma indistincta, quæ totum est esse speciei secundum esse informe et indistinctum, distinguibile tamen ad formam speciei.

Et quamvis a loco similitudo trahatur ad generis logici designationem, tamen a tempore non trahitur aliqua similitudo : quia tempus est mensura et numerus motus et mutationis. Et ideo est in fieri, et non est in esse generatorum principaliter. Genus autem natorum est et in esse constitutorum. Propter quod etiam in libro de intelligibilibus dicitur locum esse mensuram entis, tempus autem esse mensuram motus dicitur, quia ejus esse est in motu et mutatione.

Est autem attendendum, quod Avicenna dicit [1] quod isti ambo modi [2] extenduntur etiam ad artificialia. Aliquando enim dicuntur *coriarii omnes*, qui sunt de collectione *coriariorum* ab uno aliquo qui excellebat in illo artificio : sicut nautæ dicuntur *calepsitæ* a quodam Calepso, qui floruit in arte nautica : et fabri dicuntur *Tubalcaitæ* a Tubalcaim, qui artem fabrorum invenit : et musici dicuntur, *pythagorici* a Pythagora, qui perfecit ea quæ in arte sunt musica. Hoc tamen est minus proprium : quia id quod est in omnibus ex

isto principio, non est substantiale et naturale, sed accidentale illis in
quibus est. Genus autem logicum omnibus speciebus inest ut natura et substantia. His ergo modis genus dicitur in quolibet. Aliter autem accipitur apud Philosophos, sicut in sequenti patebit capitulo [3].

Colligentes igitur summatim quæ dicta sunt, dicimus quod videtur neque genus neque species simpliciter sive modo uno

et in una intentione dici. Dico autem videtur, et non, est : quia istæ generis acceptiones magis sunt in nostra acceptione
et cognitione, quam in rei natura et existentia. Et primo quidem quoad nos dicitur genus collectio multorum quodammodo uno modo se habentium ad unum
aliquod, quod est illius collectionis secundum generationem principium, et quæ se
aliquo modo habent ad invicem in uno
quod a principio suæ generationis est in
singulis ipsorum secundum totam illam
collectionem. Secundum quam significationem Romanorum collectio genus dicitur ab habitudine unius, dico autem Romuli. Et dicitur genus multitudinis illius
per relationem aliquo modo ad invicem
secundum id quod est in eis ex Romulo. Et hoc est, quia habent ad invicem eam
quæ ab illo Romulo est cognationem secundum divisionem vel separationem ab
aliis generibus aliorum avorum, quæ dicitur vel

denominatur ab aliis patribus
vel avis.

Dicitur autem et aliter rursus genus
quod est unius generationis principium
ab eo parente qui genuit, vel ab eo loco
in quo quis generatus est propter causam
quæ in ante habitis posita est. Sic enim
Orestem dicimus a Tantalo quidem habere genus : Hilum autem cum domo et familia sua genus habere ab Hercule. Et
rursus quidem a loco denuntiantes Pindarum Thebanum esse, Platonem vero
Atheniensem. Etenim patria uniuscujusque generationis principium est, quemadmodum et pater, ut in præhabitis expositum est. Hæc autem secunda generis acceptio videtur esse promptissima generis
significatio. Romani ideo dicti sunt Romani, quia illi a genere descenderunt
Romuli : et Cecropidæ sunt, qui ex genere descenderunt Cecropis : et horum proximi per eamdem causam sunt de eodem
genere. Et prius quidem, hoc est, per
prius appellatur genus uniuscujusque generationis principium : dehinc autem et per posterius dicitur genus etiam multitudo eorum qui descenderunt ab uno principio, ut a Romulo Romulei. Cujus signum est : namque dividentes hoc genus sive discernentes et ab aliis generibus separantes ipsum, dicebamus omnem illam Romanorum collectionem esse genus Romanorum. Est autem in duobus dissimilitudo ad genus logicum. In uno quidem : quia principium genera-

tionis non secundum substantiam et secundum se totum est in collectione quæ genus dicit, ita quod sit in quolibet totum. Genus autem logicum secundum se totum et secundum substantiam est in collectione specierum et in qualibet specie : propter quod etiam non prædicatur nomine et ratione principium generationis de collectione multorum qui descenderunt de ipso nisi denominative. Dicuntur enim Romani vel Romulei, non Romuli. Genus autem logicum prædicatur prædicatione substantiali de his quorum est genus. In alio etiam est dissimilitudo : quia collectio quæ dicitur genus, est quasi totum integrale ad genus vel in genere, cujus quilibet est pars integralis, et omnes sunt totum. Genus autem logicum est totum essentiale, cujus quælibet species est pars subjectiva. In hoc tamen aliquid similitudinis est : quia quamvis genus logicum secundum totam essentiam salvetur in qualibet specie, tamen non salvatur in qualibet specie secundum totum ambitum suæ potestatis. Et hoc habet aliquid similitudinis cum toto integrali prædicativo, cujus potestas ex multis potestatibus particularis integratur.

CAPUT II. ### *De genere philosophico, et quomodo assimilatur aliis ?*

Sic ergo (ut in civilibus accipitur genus) non utuntur genere philosophi : sed utuntur genere in illa significationis intentione, qua dicitur, genus est cui supponitur species directa et immediata suppositione. Genus enim consequitur differentiam, et differentia in genere est potestate, et ideo aliquo modo est sub ambitu communitatis

generis : sed tamen non ponitur ut substans sub genere, sed adjungitur lateraliter ad generis determinationem et contractionem. Erit autem de genere ad potestatis ipsius divisionem. Et ideo nec differentia divisiva, nec etiam differentia constitutiva directe supponitur generi, ut substantia stans sub genere. Nec etiam species sic supponitur differentiæ. Sed differentia constitutiva est in genere ad determinandam generis potestatem et contrahendum ad speciem constitutam, et quasi lateraliter venit ad speciem : propter quod non supponitur generi, ut quid generis, vel ut quale quid sicut species : et ideo differentia non est cui supponitur in ordine naturæ species, sed totius est speciei et generis. Quamvis autem individuum generi supponatur, non tamen immediate substat positione. Adhuc nec subsistit : genus enim non contrahitur in ipso pro se, sed species : nec in eo contrahitur species, sed potius secundum esse dividitur divisione materiæ et divisione accidentis, et individuantis : quod non proprie est substare in ordine substantis et superstantis : sed est diffusio substantis et superstantis ad multiplicationem materialem. Proprium etiam post speciem est secundum ordinem naturæ. Nec etiam proprium secundum quod proprium substare habet, sed potius in esse, et post illud accidens. Et ideo solum genus est per se et proprie, cui supponitur species. Genus enim cum dicat ordinem superioris ad inferius apud Philosophos, optime notificatur sua significatio, quando determinatur per id ad quod dicit ordinem. Et cum determinetur significatio gene-

ris apud Philosophos, fortasse hæc intentio dicta est sic : quia in hac intentione habet similitudinem quamdam ad genus dictum in civilibus secundum utramque præinductarum intentionum. Genus enim sic dictum, principium-

quoddam est specierum quæ sunt sub ipso, non quidem materiale, sed etiam effectivum, ut pater. Pater enim est, ut dicit
Aristoteles [1], qui aliquid sui habet in filio. Id enim quod aliquid sui habet in filio
formali effectivo, est totus pater : pater
enim totius secundum principium formativum est in semine, ut artifex in artificiato. Propter quod etiam Plato opinatur
semen esse parvum animal, quod egreditur a generante, et quod est ut parvus
pater quantitate, sed totus et integer pater virtute. Et similiter genus est totum in
specie secundum substantiam : a quo
etiam producitur differentia formans speciem et constituens in esse formato. Et
sic genus est sicut generationis principium, quod in ante habitis principalem
dicimus esse generis significationem in
civilibus. Est autem etiam principium ut
locus speciei, in quo fundatur species secundum substantiam : et ex eo determinatur species ad quid et substantiam per
se substantem, et in alio quodam fundatam : sicut res fundatur in loco suæ generationis et salvatur. Propterea differentia non habet loci similitudinem : quia
ipsa constitutiva existens fundatur in alio

quodam, et magis proprium, et accidens. Species autem quid locatum in genere,
et non locus solum. Genus igitur est ad
ipsam se habens ut pater, et ut locus,
prout pater et locus generationis sunt
principia. Habet autem etiam similitudinem ad genus quod in civilibus secundario dicitur quadammodo habentium se ad
aliquid, et ad se invicem, in hoc quod genus in eo quod genus est, necessario continet multitudinem quamdam specierum
quæ sunt sub eo. Nec potest esse genus unius solius speciei contentivum : eo quod species non exit a genere, nisi per oppositas differentias divisivas : quæ (cum eductæ fuerint a
genere) plures et oppositas constituent
species de necessitate. Non sic autem se

habet species ad individuum.

Non enim
species sui divisione constituit individuum, sed tota est in individuo per substantiam et potestatem : unde materiæ determinatione ex accidente individuante individuatur. Solum ergo genus ambiens
species et multitudinem, continetur in
una generis natura. Differentia enim cum
se habeat ad genus ut divisiva, non est
continens, sed separans et in multitudinem agens. Proprium autem cum sit consequens speciem, et accidens commune
consequens individuum, continentis non
potest habere rationem, sed potius sunt

contenta in aliis secundum suum esse et rationem. Cum autem tripliciter in usu loquentium dicatur genus, de tertio est sermo apud Philosophos et in philosophia :
quod ut dictum est, fortasse dictum est ad similitudinem aliorum. Dico autem fortasse, ne videatur aliter dissimile propter
duas dissimilitudines in præcedenti capitulo determinatas. Et hoc quidem summatim perstringere possumus, dicendo
quod aliter quam in civilibus rursus genus dicitur esse, cui supponitur species,
ad horum generum (quæ in civilibus dicta sunt) fortasse similitudinem quamdam
sic dictum. Hoc enim genus a civilibus ad philosophiam translatum est. Est ergo genus principium quoddam specierum hujusmodi, quale Priamus est communis
pater, et quale est communis locus, ut explanatum est : et sic habet similitudinem
cum intentione principali. Videtur enim genus in una natura communi omnem multitudinem specierum quæ sub ipso est continere : et in hoc habet similitudinem
cum secundaria generis significatione. Tripliciter ergo cum sic dicatur genus, de
tertio modo suæ significationis apud Philosophos de genere sermo est.

CAPUT III. ### *De diffinitione vel descriptione generis physici.*

Genus ergo cum tripliciter dicatur apud Philosophos, secundum tertiam sumitur suæ significationis intentionem. Et secundum hanc generis

intentionem describunt genus dicentes : Genus est quod de pluribus et differentibus specie in eo quod quid est prædicatur. Quæ descriptio est generis prout genus dicit ordinem unius ad alterum, sicut superioris ad inferius, non simpliciter, sed in ipsa re quæ sic ordinatur : sicut animal est genus, et corpus animatum, et substantia : substantia enim et vivum et animal sunt ea quibus accidit genera esse. Sed generalitas quæ est in ipsis rationem dicit hujus ordinis sive habitudinis quibus ordinantur ad sua inferiora : propter quod in ante habitis dictum est, quod genus est cui supponitur species sive specierum multitudo.

In omnibus communibus substantialibus sic est, quod ex ipsa communitate qua unum substantialiter est in alio, aliæ plures resultant analogiæ, sive proportionis communitates. Ex hoc enim, quod animal est in homine et de homine, et est in asino et de asino, et sic de aliis speciebus, ex simili quodam respectu animalis ad species suppositas resultat, quod est commune et universale ut genus : quia generis nomen est animali impositum a tali respectu : et sic de specie, et de simili respectu hominis et asini et aliorum ad animal : quæ omnes species quia participant animalis nomine et ratione, surgit communitas alia, quia unumquodque inferiorum sic superius respicientium dicitur species : ad talis enim respectus similitudinem imponitur nomen speciei. Et sic est in respectu individuorum ad speciem : ex simili enim respectu hujus ad hominem et illius et alterius, et sic de aliis, efficitur quod hic est suppositum hominis et illi et omnes alii.

Ex hoc autem, quod una similitudine in qualibet natura commune determinatur, quilibet dicitur particularis homo : et ex hoc, quod similiter omnes accidente discernente particulariter naturam communem determinantur, quilibet dicitur individuum. Et sic ex respectibus naturæ communis ad inferiora, et respectibus inferioris ad superius, multæ causantur communitates : et secundum quodlibet nomen fit universalis prædicatio. Quia tamen unum solum est, quod nomine et natura et ratione generis prædicatur, unum solum est id quod est genus, et aliæ sunt prædicationes per modum generis prædicatæ per accidens, quod accidit prædicato vel subjecto ex tali respectu ad invicem, vel tali ad superius. Et ex tali est, quod non sequitur cum dicitur : homo est animal, et homo est species, ergo animal est species : vel homo est animal, animal est genus, ergo homo est genus : vel Socrates est homo, Socrates est individuum, ergo homo est individuum. In talibus enim omnibus est fallacia accidentis : talis enim communitas ab accidente causatur, quod fundatur in modo respectus superioris ad inferius, vel inferioris ad superius, vel etiam respectu particularis ad naturam communem : qui omnes respectus ex hoc causantur, quod natura communis intelligitur in natura minus communi, quæ species est vel individuum. Et ideo patet quod non sequitur, genus prædicatur de pluribus differentibus speciebus : ergo genus est genus : et sic iretur in infinitum. Soli enim quod est genus per naturam quæ est in pluribus differentibus specie convenit esse genus : ita ut genus dicat rationem

ordinis, et prædicationis : animal autem id quod est sic prædicatum, prædicatur ut genus. Attende autem, quod prædicari idem est quod attribuere per notam compositionis : quando enim unum alteri attribuitur mediante compositione, quam significat hoc verbum, *est*, tunc prædicatur : et quando unum ab altero dividitur mediante-

negatione talis compositionis, sicut cum dicitur, homo non est lapis : tunc lapis dividitur ab eo. Et hoc fit in intellectu componente vel dividente : in re enim ipsa sine nota compositionis vel divisionis, unum in altero est, vel non est. Sed intellectus componens vel dividens hic sine nota compositionis vel divisionis, hoc significare non potest : et, ut hoc significet, invenit modum compositionis unius cum alio : et hoc est prædicare unum de alio, vel negare unum ab alio. Fit autem hoc quandoque essentialiter, quandoque autem accidentaliter. Essentialiter autem quando unum accipitur in alio per naturam et substantiam. Et hoc tripliciter contingit : aut enim accipit ut priorem naturam in posteriori, aut naturam communem in materia determinatam, aut convertibilem, et idem in convertibili. Primo quidem modo prædicatur ut genus, secundo autem ut species, tertio vero modo ut diffinitio de diffinito. De differentia vero inferius tractabitur. Genus igitur est id quod dicto modo prædicatur.

Non enim aliquod commune substantiale per quod diffiniatur genus potest poni : quia sic omni generi supponeretur substantiale commune quod non est verum : quando enim dico *animal*, est quod prædicatur de pluribus diffe-

rentibus specie. Et si quæras quid est animal, dico quod animal est vivum sensibile quod de pluribus differentibus specie prædicatur. Sed cum dico, *genus*, est quod prædicatur de pluribus differentibus specie. Si quæras quid est genus per aliquid communius illo : quia sicut jam dictum est, genus est nomen impositum ab accidente quod est ratio ordinis, et respectus superioris naturæ ad inferiorem, in qua est substantialiter et acceptum in intellectu ipsius. Et id nomen transcendens est, nec potest notificari per aliud significationis certæ nomen aliquod : sed oportet quod notificetur per infinitum, hoc est, per nomen significationis non diffinitæ, dicendo : genus est quod prædicatur. Et est idem ac si diceretur : illud quod prædicatur de pluribus differentibus specie vocatur genus : quamvis id in quantum infinitum, ignotum sit et incertæ significationis. Et sic poni potest in notificatione descriptionis vel diffinitionis.

Quod autem additur de pluribus differentibus specie, est ideo, quia genus ad speciem non deducitur nisi divisum per differentias : quæ cum oppositæ sint et divisivæ respectu generis, constitutivæ autem respectu speciei, oportet plures esse. Differentia divisiva, ut dicit Damascenus, est causa materiæ formarum, sicut divisio per materiam est causa numeri individuorum. Et ideo communitas generis ambit species constitutas oppositis differentiis.

Quod etiamsi poneretur, quod non esset nisi una species, ut diceremus non esse nisi hominem et nullam aliam speciem animalis, adhuc prædi-

catur animal de homine ut genus : quia de potestate et ambitu naturali animalis est et de aptitudine generis, quod dividatur oppositis differentiis. Non enim solum universale est quod prædicatur, sed quod aptum natum est prædicari de multis, ut jam in ante habitis dictum est. Et si illa multa differunt formis (quam differentiam et numerum facit divisio differentiarum, quæ potestatem naturæ dividit primum et per se) tunc prædicatur de pluribus differentibus specie, quia genus differentiis dividitur divisa sua potestate. Alia enim potestate genus est in specie una, et alia in alia : et non talis divisio est speciei per materiam : eadem enim potestate species est in uno individuo et in alio, nec est divisa, sed secundum esse integrum manente sua naturali potestate est in quolibet individuorum.

Quod autem additur in eo quod quid est, ideo additum est, quia omne superius quod per essentiam et nomen et differentiam est in inferiori, est quid ipsius, secundum quod quid est quidditas. Et si aliquis dicat, quod non est tota quidditas, dicimus quod est totum esse ipsius, sed non est perfectum esse ipsius speciei : totum enim esse est in potentia : et nihil est de esse quod in potentia non sit ante ultimum actum ad quem terminatur motus potentiæ : esse autem in potentia est esse in genere, et hæc est causa vera quod genus prædicatur. Non ideo tantum quia est forma, sed quia est forma et secundum aliquem modum totum esse dicit. Et quod sic se

habet ad subjectum, prædicatur de illo non per denominationem accidentalem, sed essentiali prædicatione.

Et hoc est quod a multis dicitur, quod est forma partis quæ non prædicatur, et est forma totius quæ prædicatur. Sed oportet addere, quod forma quæ prædicatur, totius sit, et totum esse significet, et non significet essentiam cujus est actus proprius : *animalitas* enim non prædicatur, nec etiam *humanitas* : quamvis animalitatis esse sit animal, et humanitatis esse sit homo. Talis ergo forma designans formam totius et esse, prædicatur, et non aliter : et anima sensibilis loco animalis posita non prædicatur, quia animal non est anima sensibilis : et similiter anima hominis non prædicatur de homine : hæc enim dicit formam partis, et non totius esse. Animalitas autem et humanitas non prædicatur de his quorum formæ sunt : non enim designant formas ut esse subjecti, sed ut essentias. Animal autem et homo prædicantur, quia designant formas, ut esse totum subjecti, vel in potentia vel actu : subjecti dico de quo prædicantur. Et sic etiam in formis accidentalibus omnibus. Et ideo homo est risibilis, et non risibilitas ; et homo est albus, et non albedo. Hoc est igitur quod dicitur, quod genus est quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod

quid est : quod enim quid est et esse ipsius est

de quo prædicatur. Et ideo genus est universale quod immediata et substantiali prædicatione est in multis speciebus et de multis.

Sic ergo demonstratum est, quod genus est universale et inter universalia primum ; et qualiter communitas generis differt ab aliis communitatibus posterioribus ab accidentibus denominatis.

<!-- cap:1.3.4 -->
CAPUT IV.

Quod diffinitio generis nec abundet, nec deficiat, et ejus declaratio.

Quod autem inducta diffinitio generis ab omnibus aliis separetur, et in se nec superfluum aliquod contineat nec in aliquo deficiat, sic probatur. Eorum enim quæ prædicantur, quædam quidem de uno solo prædicantur, ut individua, ut Socrates, et Plato : et per nutum demonstrationis appropriata, ut hic et hæc et hoc, secundum omnem modum demonstrationis ad hoc singulare. Alia vero de pluribus prædicantur quemadmodum genera, et species, differentia, proprium, et accidens, quæ sunt universalia. Dico autem accidens, quod est commune accidens, et non proprium alicui individuorum. Accidens enim uni individuo proprium, est accidens quod vocatur individuans : et hoc quia soli convenit, de uno solo prædicatur, ut Socrates, vel Socratis accidens, quo homo individuus efficitur, dicendo, Socrates est Socrates, et Plato

est Plato, et hic est hic et non alius, et
hoc est hoc et non aliud, vel etiam aliquis homo est aliquis homo et non alius. Sed cum dicimus, homo est animal, et
dicimus cum hoc, quod asinus est animal, et multa alia. Et similiter in specie
dicimus, quod Socrates est homo, et Plato est homo, et multi alii : et quod Socrates est rationale, et etiam Plato, et multi
alii. Et similiter est de proprio et de accidente, quorum quodlibet de pluribus
prædicatur. Ab hoc, de pluribus prædicatur, habet genus, quod est universale, et differt ab eo quod est singulare quod de uno solo prædicatur.

Quod autem dico particulare sive singulare prædicari de se et de uno solo, non est proprie dictum : quia proprie loquendo, ut in *Prædicamentis* dicit Aristoteles, in prima substantia nulla est prædicatio. Et hoc probatur ex ratione prædicationis quæ in ante habitis posita est. Prædicari enim de alio est hoc in illo, et de illo esse, et intelligere, et per compositionem designare. Cum autem nihil in seipso sit, ut dicit Aristoteles, non potest prima substantia in seipsa aut esse de seipsa, nec proprie potest de seipsa esse designari. Et ideo prima substantia non prædicatur proprie de seipsa. Sed quando hoc fit quod de seipsa prædicatur, hoc fit quoad nos, et non secundum seipsum. Nisi forte diceretur, quod in talibus prædicationibus secundum id quod est subjicitur, et secundum id quod est ad ipsum prædicatur. Sic enim aliqua diversitas posset esse

subjecti et prædicati, et sic prædicatum intelligitur, ut esse in subjecto, et esse de seipso : et sic est etiam in omnibus ubi idem de seipso prædicatur. Et sic intelligitur quod dicit Boëtius, quod nulla propositio est verior ea in qua idem prædicatur de seipso. In illa enim idem prædicatur de eodem ut id quo est. Et sic concedi potest, quod prima substantia de seipsa ut de uno prædicatur.

Particulare autem quod de seipso prædicatur, tripliciter designatur, scilicet ut singulare in nomine, ut Socrates et Plato. Secundo in nutu demonstrationis ad hoc, ut hic et hæc et hoc : hoc enim nutu demonstrationis ad unum solum non potest nisi de uno solo prædicari. Sed tertio ab Aristotele designatur in *Prædicamentis*, ut vagum, ut aliquis homo, et aliquis bos. Et de hoc potest esse dubium, utrum de uno solo, an de pluribus prædicetur : est enim Socrates aliquis homo, et Plato aliquis homo.

Sed est in talibus considerandum, quod cum dicitur aliquis homo, scilicet ex parte naturæ inclinatæ ad partem per signum particulare, scilicet ad partem hanc vel illam non determinatæ. Et sic considerato habet speciei prædicationem aliquo modo, et quoad hoc de pluribus differentibus numero prædicatur, vel generis prædicatione, ut cum dicitur, animal quoddam, vel aliquod animal. Sic ergo non prædicatur propria prædicatione, sed naturæ quæ ad partem inclinat. Genus autem est, quod propria prædicatione et immediata de pluribus differentibus specie prædicatur. Potest etiam considerari aliquod animal, vel aliquis homo ut particulare, sive ex parte particu-

lantis ad partem determinatam, et sic non habet nisi prædicationem partis, et sic non prædicatur nisi de uno solo. Et sic id quod dicitur de particulari, quod de uno solo prædicatur, intelligitur de propria et immediata prædicatione, et not de illa quam individuum vagum habet mediante natura communi, sive generis, vel speciei, per ipsum ad partem inclinatæ.

Per id ergo quod de pluribus prædicatur, differt genus a particulari sine singulari quod de uno solo prædicatur. Nam propria prædicatione, nisi forte unum et idem particulare multis modis synonymis designaretur, ut Socrates decorus crispus et hujusmodi, quæ synonyma sunt, ut ensis, mucro, sica, gladius, sicut dicitur Marcus Tullius Cicero : nihil prohibet-

singulare sub uno nomine notius esse, quam sub alio, et sic notius prædicari de se secundum quod est sub nomine minus noto : ut si quæram, quis sit talis ? et dicatur mihi, Tullius est Marcus : videtur enim aliquo modo propinquius esse propriæ prædicationi. Sic ergo genus distinguitur ab individuis per hoc quod est de pluribus prædicari.

A speciebus autem differt genus : quia quamvis de pluribus prædicetur, non tamen prædicatur de pluribus specie differentibus quoad naturæ aptitudinem, quæ secundum quod species est, per differentias oppositas formaliter secundum potestatem naturæ divisibilis non est : sed in pluralitatem agit numeralem per materiæ propriæ divisionem, et accidentis individuationem, sicut patet per antedicta. Et ideo cum dicitur,

quod prædicatur de pluribus differentibus specie, intelligitur per causam efficientem : ita quod pluralitas formæ et speciei facta per differentias constitutivas fecit illa differre.

Sed si quis sophistice objiciat, quod homo, et asinus, et leo non differunt, sed conveniunt specie : quia quodlibet eorum species est. Erit constructio in habitudine causæ formalis : et sic incidit sophisma secundum amphibologiam. Per hoc quod est prædicari de differentibus specie, separatur et discernitur genus a specie, et prædicatio generis a prædicatione speciei.

A proprio autem differt genus, sive a proprii prædicatione differt prædicatio generis in hoc, quod proprium proprie sumptum quod convenit omni et soli et semper, de una sola specie (quam immediate consequitur) prædicatur. Et mediante illa communi specie, per quam transit ad individua, prædicatur de individuis illius speciei, sicut risibile prædicatur de solo homine et de individuis hominis, ut Socrate et Platone. Genus autem non ut consequens, sed ut prius natura prædicatur de pluribus speciebus et individuis illarum specierum : quia quod essentialiter est in subjecto, inferioribus nomen suum dat et rationem. Proprium enim (ut in sequentibus dicetur) consequitur speciem et est accidens speciei per commune speciei : quia quod essentiale est, particularibus nomen et rationem suam dat inferioribus et naturam : et trahitur mediante natura etiam proprium ad particularia, et prædicatur de illis ut proprium, sicut de specie. Et tamen talem modum prædicandi non habet genus secundum

seipsum per hoc quod est in inferioribus et de inferioribus prædicatur. Sic ergo per eumdem modum diversimode acceptum (quod est de pluribus differentibus specie prædicari) genus differt a specie, et a proprio quod est accidens speciei.

A differentia vero differt et communiter accidentibus in eo quod genus prædicatur in quid : sed differentia et communiter accidentia prædicantur in quale. Quamvis enim etiam proprium in quale prædicetur. Cum tamen genus in duobus differat a proprii prædicatione, scilicet in eo quod est prædicari de pluribus differentibus specie, et etiam in prædicari in quid et non in quale : prius differt a proprio in hoc quod prædicatur de differentibus specie, quam in hoc quod prædicatur in quid. Et hoc probatur per hoc, quod si genus sumatur ut commune, sic est quædam qualitas speciei : esse enim commune respectu ejus quod subjicitur sibi, ut qualitas quædam est ipsius. Et ideo dividit Aristoteles ex proposito quale quid contra hoc aliquid. Et quoad hoc in modo prædicandi non differt a proprio. Substantialior igitur et prior differentia generis ad proprium est prædicari de pluribus differentibus specie, quam prædicari in quid, ut dictum est.

Est autem advertendum, quod cum dicitur, differentia prædicatur in quale, et communiter accidentia in quale : non sumitur uno modo quale, nisi in voce, et non secundum rationem : secundum enim rationem perfectivam qualis, tunc quale-

est qualitatis informatio et dispositio secundum quam quales dicimur : et hoc modo quale est, quod non convenit substantiæ nec generi alicujus accidentis nisi qualitatis. Alio modo et posterius dicitur quale, quod est consequens quid perfectum : et hoc modo accidens omne quale est, quod est accidens individui : et tunc dividitur quale contra quid perfectum in esse et substantia. Tertio modo dicitur quale, quod est consequens essentialia speciei et naturæ : et hoc modo dicitur proprium quale. Et hoc minus habet de quali quam id quod est consequens esse individui. Quarto modo quale dicitur, quod est potentiæ determinativum ad esse speciei : et hoc dicitur quale, quia est consequens quid sive subjectum primum quod est genus rei.

Nec dicitur quale, quia sit in genere primo modo dicto, vel quia sit consequens quid speciei : sed tantum ideo, quia est consequens aliquid generis sicut actus consequens potentiam in eodem in quo est aliquid secundum potentiam et aliquid secundum actum. Et hoc quantum ad essentiam suam est substantia et substantiæ effectivum, licet habeat modum prædicandi in quale, in quantum est quid generis consequens : et hoc modo differentia prædicatur in quale. Et convenit cum quali accidente in quantum utrumque est ad quid consequens : quamvis quid ad quod consequitur accidens, sit ejus quod est hoc aliquid in individuo. Quid autem ad quod consequitur differentia, est quid imperfectum : ideo differentia consequens est perfectiva potentiæ illius secundum substantiam : et quantum ad essentiam est

de genere substantiæ. Quia vero accidens commune est consequens quid perfectum in eo quod est hoc aliquid et post hoc aliquid, nihil est addere ei quod est esse secundum substantiam. Ideo quale id remanet in natura accidentis, quod cum sit in aliquo, non est in eo sicut pars quædam : quod differentiæ (quæ consequitur quid imperfectum) convenire non potest : non enim potest consequi quid et imperfectum, nisi id quod est pars esse ejus in quo est. Sic ergo et tot modis dicitur quale.

Alio modo etiam dicitur quale quid secundum quod dividitur contra hoc aliquid : et sic quale sumitur termino infinito, per quem quæritur quale, nec sumitur sive determinatur quæstio quousque stetur in hoc aliquid. Dicentes enim, quod Socrates est animal, quærimus quale animal : et dicimus, homo. Et quærentes, qualis homo, dicimus, quod est hic homo : et sic quod habet commune quale quid est respectu sui inferioris. Et etiam genus non prædicatur quidem in quale nec in quid determinatum, sed prædicatur in quale quid indeterminatum, et similiter species, et in quid determinatum sola prædicatur prima substantia.

Similiter etiam id quod dicitur prædicari in quid, dicitur multis modis. Dicitur enim prædicari in quid quod est de natura et modo prædicandi in quid : et hoc est solum illud quod est de natura sua subjectum in quo alia fundantur, sicut in prima substantia fundantur et secundæ substantiæ et accidentia communia, et sicut species in qua fundantur propria, et sicut genus in

quo fundantur differentiæ. Dicitur etiam in quid quod non naturam, sed modum habet illius, sicut genera accidentium prædicantur de sibi subjectis speciebus et individuis, ut dicit Aristoteles. Si quis albedine posita dixerit colorem esse, quid est dicit, et qualitatem significat. Adhuc autem dicitur prædicari in quid, quod totam dicit subjecti quidditatem, sicut diffinitio de diffinito prædicatur in quid.

Et ex his quæ dicta sunt, facile patet quod a differentia et communiter accidentibus differt genus in modo prædicandi : quia quamvis differentia de pluribus differentibus specie prædicetur, ut irra-

tionale quod de asino et leone prædicatur : et similiter commune accidens quamvis de differentibus specie prædicetur, ut
album de nive et cygno : non tamen differentia et commune accidens prædicantur in quid, sed in quale. Genus autem
per seipsum ut subjectum primum in
quid et non in quale prædicatur. Interrogantibus enim nobis, qualis est corvus?
respondemus, quod niger, commune accidens respondentes : est enim rationale
differentia, nigrum vero communiter accidens. Cum vero quid est homo interrogemur, respondemus, quod est animal :
eo quod animal proximum subjectum est
in esse hominis in quo fundatur differentia constitutiva. Animal autem genus est
hominis : genus igitur in quid prædicatur.

Ex omnibus ergo quæ dicta sunt, patet quod id quod ponitur in diffinitione generis, scilicet prædicari de pluribus, dividit genus ab his quæ de uno solo prædicantur, quæ sunt de numero eorum quæ sunt individua. Hoc autem quod in diffinitione ponitur, differentibus specie, separat genus ab his prædicabilibus quæ sunt species et quæ sunt propria. Quamvis etiam proprium assignetur generalissimum, ut Aristoteles in *Prædicamentis* dicit, quod proprium est substantiæ secundum sui mutationem esse susceptibile contrariorum : tamen proprie et immediate proprium est speciei, nec assignatur generi nisi per speciem, et sic transit ad genus : hoc ipsum enim quod est susceptibile esse contrariorum sui mutatione, substantiæ non convenit nisi per substare : quod primæ substantiæ non in quantum est hæc vel illa, sed in quantum est substantia, maxime convenit. Quod in diffinitione ponitur, in eo quod quid sit prædicari, dividit genus a communiter accidentibus et differentiis, quæ ut dictum est, non in eo quod quid sit prædicatur, sed in eo quod quale sit.

Patet ergo ex quo diffinitio dicit omnia quæ sunt de esse generis, et separat

genus ab omnibus universalibus aliis quæ secum dividunt hoc commune quod est universale : nihil superfluum, et nihil diminutum

continet generis dicta descriptio. Hoc igitur est, quod dicere de genere
intendimus in quantum est universale
prædicabile.

CAPUT V.

DE RECAPITULATIONE EORUM QUÆ DE SERMONE GENERIS DICTA SUNT.

Capitulariter igitur ea quæ de generis
diffinitione dicta sunt colligentes, dicimus, quod aliter quam in civilibus rursus dicitur genus, cui immediata et directa linea non transversaliter supponitur
species. Ad horum generum, quæ in civilibus sunt, fortasse aliquam similitudinem dictum : hujusmodi enim genus est
principium quoddam earum quæ directe
sunt sub se specierum. Et hoc convenit
cum acceptione generis secunda. Videtur
etiam genus sic dictum omnem multitudinem specierum et individuorum continere in una sui natura, et nomine quod
largitur eis. Et sic convenit cum acceptione generis, de qua est sermo apud
Philosophos. Unde etiam taliter dictum
genus describentes, dicunt et assignaverunt dicentes, quod genus est quod de
pluribus et differentibus specie in eo
quod quid est prædicatur, ut animal quod
de homine et de asino in eo quod quid est
prædicatur. Eorum enim quæ prædicantur, alia

quidem de uno solo prædicantur, sicut individua (quamvis hæc prædicatio non sit propria) ut Socrates, et Plato : et ut generaliter dicatur in omni genere individuorum, ut hic et hæc et hoc. Alia vero prædicabilium prædicantur de pluribus quemadmodum genera, et species, et differentia, et proprium, et accidens commune, sive accidentia communia, quæ non sunt alicui propria. Est autem ex. gr. genus quidem ut animal, species autem ut homo, differentia ut rationale, proprium ut risibile, accidens ut album, nigrum, et sedere, et hujusmodi.

Ab his ergo quæ de uno solo prædicantur, differunt genera per id quod in diffinitione inducta positum est : eo quod ipsa genera per diffinitionem præinductam assignata sunt in eo quod de pluribus prædicantur.

Ab his autem speciebus quæ de pluribus prædicatur, differunt genera : quoniam non prædicatur species de pluribus differentibus specie sicut genus, sed prædicatur de pluribus solo numero differentibus, non quidem secundum quod numerus est accidens, sed secundum quod numerus est in rebus numeratis : propter quod dicit Aristoteles, quod numero differunt quæcumque differunt materiæ divisione : homo enim cum sit species, de Socrate prædicatur, et de Platone, qui non specie differunt ab invicem, sed numero solum et divisione materiæ, quia materia Socratis non est materia Platonis. Animal autem cum sit genus, de homine prædicatur, et de bove, qui specie differunt a se invicem, et non numero solum.

A proprio vero differt genus : quoniam proprium quidem de una sola specie prædicatur, cujus est proprium, mediata et consequenti prædicatione, et de his individuis quæ sunt in illa una specie, quia per speciem proprium transit ad individua, quorum totum esse formale est ipsa species, quemadmodum risibile prædicatur de homine solo et particularibus hominibus qui sunt sub homine : genus autem non de una sola specie prædicatur, sed de pluribus et differentibus specie.

A differentia vero differt genus et ab aliis quæ sunt communiter accidentia : quia etsi de pluribus et differentibus specie prædicantur et differentia et communiter accidens, non tamen in eo quod quid sit prædicantur, sed in eo quod quale sit. Cujus ratio est : quia aliquibus interrogantibus nos id de quo ut de subjecto prædicatur hæc differentia et accidens, non in eo quod quid sit dicimus illa prædicari, sed magis in eo quod quale : et interroganti alicui et dicenti, qualis est homo? dicimus quoniam rationalis. Et interroganti qualis est corvus ? dicimus quoniam est niger. Est autem rationalis differentia quæ est essentialis qualitas hominis : nigrum autem est accidens commune et corvo et Æthiopi. Cum autem quid est homo interrogemur, respondemus quod est animal. Est autem genus hominis animal, et primum in esse homini subjectum.

Prædicari ergo de pluribus genus dividit sive separat ab his quæ de uno solo prædicatur, quæ sunt de numero eorum quæ sunt individua. Per id autem quod dicitur prædicari de differentibus

specie, separatur genus ab his quæ ut species vel sicut propria prædicatur. In eo autem quod quid sit prædicari dicitur, dividitur genus à communiter accidentibus et a differentia, quæ non in eo quod quid sit, sed in eo quod quale sit prædicantur.

Nihil ergo nec superfluum nec diminutum continet generis dicta a Philosophis descriptio. Et ideo talis diffinitio terminus vocatur, diffinitum perfecte (per omnia quæ sunt de esse ipsius) determinans, et ab omnibus aliis distinguens et separans. Hæc igitur quantum ad logicam intentionem pertinet de genere dicta sunt.

CAPUT I.

De diversis intentionibus specierum.

Tractaturi de specie tanquam secundo universali, cogimur differre tractatum de differentia, et tertio loco inter universalia ponere: quia quamvis differentia constitutiva sit de essentia speciei et principium essentiale ipsius, nec possit esse species, quæ non ex genere et differentia constituatur : tamen quia genus diffinitur per speciem, et species per genus, propter hoc quod genus habet dependentiam ad speciem, et species ad genus, eo quod correlativa sunt, et unum diffinite et certe cognosci non potest sine reliquo : ideo oportet tractatum de specie immediate ponere post tractatum de genere. Cujus tamen aliam rationem dicit esse Avicenna hanc : quia differentia non est in qua est genus per essentiam, cum differentia sit actus sive forma simplex : in specie autem per essentiam est genus. Adhuc autem dif-

ferentia non est in genere nisi potestate : species autem est in genere sicut in continente ipsum : et ideo immediatius se habet species ad genus secundum rationem speciei, differentia secundum rationem differentiæ : quamvis in constitutione speciei differentia sit ante speciem, quia a genere non constituitur species, nisi potestas generis per differentiam determinetur et restringatur. Hac igitur de causa agendum est de specie post tractatum de genere immediate : et ponendæ sunt intentiones speciei, ut sciatur in qua acceptione vel significatione sit species intenta apud Philosophos.

Sicut autem de genere dicimus, quod non curamus ponere hic nisi illas generis intentiones quæ ad illam generis significationem quæ apud Philosophos est, aliquam habeant similitudinem : ita non curamus ponere intentionem speciei, quæ non habet similitudinem ad intentionem speciei apud Philosophos acceptam. Et ideo non curamus primitiva specie vel derivativa, quæ apud grammaticos consideratur : sed speciem in natura invenimus, et in civilibus, secundum quam similitudo quædam est ad speciei intentionem quæ apud Philosophos est. Avicenna enim dicit, quod genus uniuscujusque primum essentiale et informe subjectum est: quod primum dicitur, quia in eo est prima potentia et prima inchoatio ad esse rei secundum substantiam et quidditatem ipsius : vel potius ipsum est prima potentia et inchoatio esse rei cujus est genus, et ideo est materia proxima et propria. Materia autem appetit formam, sicut turpe bonum sive

pulchrum, ut dicit Aristoteles, in fine primi physicorum. Pulchrum igitur et bonum et divinum, quo determinatur potentialis turpitudo materiæ, forma est ad speciem determiminans.

Et ideo dicitur, quod species dicitur, quæ est uniuscujusque forma et pulchritudo, sive elegantia in commensuratione compositionis corporis et complexionis et staturæ et coloris, per similitudinem ad-

formam naturalem, quæ turpitudinem materiæ terminat ad pulchrum, bonum, et divinum. Sunt autem quædam (sicut in primo *Ethicorum* determinatum est) concomitantia felicitatem in eo qui felix est. Non enim felix est qui specie turpissimus est. Et etiam in civilibus species quæ talis formositas est, hac de causa refertur ad ea quæ maxime felici competunt in potestatibus et honoribus, secundum quod dicimus, quod species Priami Trojani regis (qui forma elegantissima fuit) digna estimperio : quia ex elegantia formæ demonstratur dispositio ad virtutes et ad perfectos actus felicitatis, sicut in signo. Quia sicut dicit Averroes : omnis diversitas quæ est in corpore quoad compositionem membrorum, est ex diversitate potentiarum quæ sunt in anima : et hoc modo etiam species ad intentionem philosophicam de specie habet similitudinem : quia sic dignitas attribuitur vel indignitas his quæ in specie sunt constituta, sicut homo dicitur dignissima creaturarum, bufo autem animal contemnendum. His ergo modis accepta species ad speciem sive speciei intentionem (quæ in philosophia est) habet similitudinem : et ab ista simili-

tudine, ut dicit Avicenna, ad intentionem speciei Philosophorum nomen est translatum.

Secundum autem intentionem quæ est apud Philosophos dicimus speciem describentes, quæ est posita positione ordinis naturæ et participationis sub assignato genere. Dico autem assignatum genus idem quod certum : quia non potest esse species vaga sub genere ad hoc et ad illud genus inclinata : sed individuum vagum potest esse sub specie ad hoc vel illud suppositum inclinatum, sed ad nullum determinatum et distinctum sive discretum. Et hujus causa est : quia genus certum est in ipsa specie quidditate conceptum : propter quod sub genere non potest esse vagum. Positionem autem ordinis vocamus : quia sicut genus secundum quod genus, dicit superius : ita species secundum quod species, dicit inferius secundum prædicationis et consequentiæ ordinem. Participationis autem positionem vocamus : quia species de necessitate participat genus, et addit supra ipsum differentiam, quæ coarctat in ipsa specie generis potestatem : et ideo sub genere posita est, et contenta ab ipso. Et hoc modo apud Philosophos solemus dicere hominem esse speciem animalis : cum animal ordinis positione et participationis sit genus hominis. Et sic est in aliis quorum essentiæ sunt perfectæ et absolutæ : hoc enim modo album sive albedinem, quæ color albus est, dicimus speciem coloris esse : quia utraque positione, scilicet naturæ ordinis et participationis albedo est sub colore. Hoc etiam modo dicimus triangulum esse speciem figuræ, cum secundum utraque

prædicta triangulus sit sub figura. De aliis autem generibus non ponemus exemplum, quia esse non habent absolutum, sed in comparatione ad quædam alia diffiniuntur. Sic ergo species est quæ sub assignato genere posita est.

Dictum autem est in ante habito tractatu, quod genus est cui supponitur species : et sic et genus per speciem, et species per genus diffinitur : et videtur esse circularis diffinitio, et idem notius et ignotius altero, et idem notius et ignotius seipso, quia accidit idem diffiniri per seipsum. Cum enim dicitur, species est quæ sub assignato genere ponitur, species diffinitur per genus. Et si loco generis ponatur diffinitio generis, sicut dicit Aristoteles, tunc species est, quæ ponitur sub eo cui supponitur species : et sic species est in diffinitione speciei : et sic idem diffinitur per seipsum, quod valde videtur esse inconveniens. Idem etiam accidit per illam generis diffinitionem qua-

dictum est, genus est quod de differentibus specie in eo quod quid est prædicatur : si enim tunc loco generis ponatur diffinitio, tunc species est quod supponitur ei cui supponitur species, et quod de differentibus specie in eo quod quid est prædicatur : et sic iterum idem per seipsum diffinitur.

Sed ad hoc dicimus, quod si supra in priori tractatu, *de Genere*, genus per diffinitionem assignantes in diffinitione generis meminerimus speciem, dicentes genus esse per diffinitionem, quod de pluribus differentibus specie in eo quod quid est prædicatur : nunc autem etiam speciem

diffinientes dicimus speciem esse id quod est sub genere : nosse ad hujus dubii solutionem oportet, quod genus relativum vere est : est enim genus alicujus genus, et species alicujus species : est enim genus speciei genus, et species generis species : et ideo relativorum quæ sunt simul natura, unum diffinitur per reliquum, quorum utrumque dependentiam habet ad alterum : necesse est in utrorumque relativorum rationibus uti nominibus et diffinitionibus utrorumque. Non enim est inconveniens, quod unum relativorum ponatur in diffinitione alterius, et e converso. Quod etiam idem in diffinitione suiipsius si loco nominis positi in diffinitione diffinitio ponatur : quia relativorum esse est hoc ipsum quod est ad aliquid se habere, et quod ad aliud se habet secundum esse quod est : et cum diffinitio dicat esse rei, non potest diffinite sciri res, nisi per id ad quod se habet : et sic oportet utrumque diffiniri per reliquum.

Tripliciter enim relativa considerantur, scilicet in quantum simul sunt natura, et in quantum sunt ad invicem dependentia, et in quantum sunt ea quæ sunt relativa per aliquam relationem quæ in ipsis est causativa. In quantum enim simul sunt natura, oportet necessario, quod una natura sive una forma sit in eis, quæ æqualiter sit in utroque ipsorum : et hæc forma est ipsa relatio, quæ ut via media sumpta est eadem, per terminos autem differens in utroque relativorum : et secundum hoc paternitas et filiatio in medio idem sunt, terminis autem differunt, sicut motus et via quæ est de Thebis usque ad Athenas, et de Athenis ad Thebas : terminis autem differunt,

et in patre quidem est paternitas, in filio autem filiatio : et sic est inter genus et speciem et e converso.

Si autem secundum dependentiam unius ad alterum consideretur, non est inconveniens utrumque esse notius et prius, et ignotius et posterius altero. In quantum enim genus dependet per intellectum ad speciem, dicitur genus non suum, sed speciei genus : oportet quod intellectus generis sumatur per speciem, et sic species notior et prior est genere. In quantum autem species non est sua vel absoluta, sed alterius species, et dicitur esse generis species : genus erit prius et notius quam species. Idem autem prius et notius esse reliquo, et e converso non est inconveniens, non secundum idem, sed secundum diversa : habito enim respectu generis ad speciem, species genere notior est. Si autem habetur respectus speciei ad genus, nihil prohibet genus quam species notius esse, et sic utrumque per reliquum diffiniri.

Si autem consideretur id quod est relativum secundum causam quæ relationem inducit, nihil prohibet unum relativorum esse causam alterius, et non e converso : sicut si consideretur persona quæ est pater secundum actum generationis, per quam causa est filii, nihil prohibet patrem causam, et non e converso filium esse causam patris : quia sicut dicit Aristoteles, pater est qui sui aliquid habet in filio : filius autem nihil sui habet in patre. Et hoc modo genus, sive id quod est genus, principium speciei est, per id quod genus

est principium speciei, et per id quod genus est in specie differentia-

constitutiva formatum et distinctum. Species autem nihil sui habet in genere per modum illum. Et sic unum diffinitur per reliquum, et non e converso. Et hæc est distinctio Alfarabii et Avicennæ.

Dicendum est ergo secundum eos, quod quædam diffinitio relativorum est sicut demonstrationis medium, et quædam sicut conclusio. Illa enim quæ datur de relativo secundum quod unum est causa alterius et non e converso, est sicut demonstrationis medium, vel sicut demonstratio positione differens. Illa autem qua relativa per se invicem diffiniuntur, est sicut conclusio : quia enim pater generando causa filii est, ex hoc concluditur, quod pater filii pater est, et diffinitur per filium : et quia filius a patre genitus est, inde est, quod filius non suiipsius, sed patris filius est et diffinite non cognoscitur nisi per patrem : et sic est inter genus et speciem, quia ex hoc quod genus principium speciei est, concluditur quod genus non suum, sed speciei genus est: et ex hoc quod species principiata est a genere hoc modo principiationis quo genus mediante differentia determinante et distinguente genus constituat speciem, concluditur quod species non sua, sed generis species est : et sic diffinite non cognoscitur nisi per genus. Hoc igitur modo ea quæ videntur esse inconvenientia, nihil habent de inconvenientia : sunt enim primo simul natura. Secundo modo unum est prius altero. Tertio autem modo utrumque prius alio, et e converso diversis respectibus.

Plurimi autem, et maxime Peripatetici quos hic imitamur, adhuc etiam sic assignant diffinientes speciem, dicentes quod species est quæ ponitur sub genere, et de qua genus in eo quod quid sit prædicatur. Et patet, quod in hac assignatione duo sunt de essentia speciei. Unum quidem secundum quod species principiatur et constituitur a genere : sic enim per determinationem differentiæ constitutivæ species ponitur sub genere et ordine et participatione. Alterum autem est secundum ordinem speciei ad genus, speciem ipsam constituens. Sic enim genus est, quod prædicatur de specie hoc modo, quod respondetur ad quæstionem quid sit, et non ad quæstionem factam per quale. Cujus ratio jam ante dicta est : quia genus in omni eo in quo est per participationem, est quid, et non quale : est enim primum subjectum differentiis essentialibus determinatum et distinctum ad esse speciei. Subjectum autem quod substat in esse rei non potest esse quale, sed quid : propter quod etiam ipsum commune sic determinatum et distinctum non quale quid dicitur, quamvis non sit hoc aliquid. Ergo causa est, quod duo sunt in assignatione sive diffinitione ejus. Consideratur enim dupliciter, scilicet secundum constitutionem ipsius a genere, et secundum ordinem ad genus constituens quod est ens ratione ipsius : et quia per constitutionem accipit ordinem, ideo oportuit poni in assignatione quod ponitur sub genere : quia ex hoc causatur, quod genus de ipsa in eo quod quid sit prædicatur.

Si autem quis contra hanc assignationem objiciat, quod etiam individuum ponitur sub animali, de quo genus in eo quod quid prædicatur : et sic individuum videtur esse species sic diffinita. Dici potest, quod individuum non ponitur sub genere positione immediata. Species autem immediata positione ponitur sub genere.

Sed tunc objiciunt quidam de individuo generis : hoc enim sub genere ponitur immediate, ut scilicet hoc animal sub animali : non enim hoc animal est mediante specie, quamvis forte hoc animal sit hic homo vel ille. Et sic videtur, quod hoc animal sit species : quod falsum est. Ad hoc autem quidam dicunt, quod est positio ordinis, et est positio participationis. Et quantum ad positionem participationis individuum generis immediate ponitur sub genere : quia non mediante specie participat individuum generis naturam, sed seipso genus participatur ab ipso. Et secundum positionem coordinationis prædicabilium et scibilium dicunt,

quod non ponitur immediate sub genere
nisi species, et individuum per speciem
quod post speciem ordinatur.

Sed hæc solutio non est perfecta : quia participatio est causa ordinis. In omnibus enim participantibus et participatis, participatum est superius in ordine prædicabilium, et participans est inferius et subjectum : et ideo si immediatum est in participatione, erit etiam immediatum in ordine.

Propter quod aliter dici oportet, quod est positio quæ tota principiatur ex genere

secundum id quod est in ejus potestate : et sic species ponitur sub genere, ita quod genus est principium suæ positionis. Et est positio quæ non causatur a genere, sed potius ex materia : et hæc est individui positio, et ideo hæc non sic ponitur sub genere, quod genus sit illius positionis principium. Unde cum dicitur, quæ ponitur *sub genere*, illa præpositio *sub* non tantum notat ordinem, sed etiam causam positionis sive principium.

Aliter autem Avicenna hanc impugnat diffinitionem : punctum enim species est quædam : et tamen non ponitur sub genere, nec de ipsa genus prædicatur sicut quantitas, nec prædicatur de puncto in eo quod quid sit. Sed hæc instantia nulla est : quia punctum non est in genere ut species quantitatis, sed potius ut terminus continuationis. Unde quod dicitur, quod punctum species quædam est, falsum est : quia si esset species, esset quantitas, quod est falsum. Hic autem modus speciei translatus est a naturalibus et politicis : quia in physicis dicitur species ex potentia materiæ ad esse determinatum, ut homo et asinus. Et in politicis dicitur species per elegantiam formæ et staturæ et figuræ, dignitati vel indignitati idoneam, sicut in ante habitis dictum est.

Amplius autem sic quoque assignant speciem in philosophia. Species est, quod de pluribus differentibus numero in eo

quod quid sit prædicatur. Et sic patet quod hæc assignatio de specie est secundum quod species est prædicatum : anterior autem de ipsa data est in quantum est subjectum. Nec est inconveniens plures ejusdem rei esse assignationes secundum diversa vel diversos modos vel rationes quæ sunt in ipsa : cum tamen una sola sit ejus diffinitio secundum quidditatem et substantiam data, sicut unum est esse et substantia et quidditas. Dicit autem Avicenna [1] quod cum dicitur, quod de pluribus differentibus numero prædicatur, intelligendum cum præcisione, ut addatur differentibus numero solo : et tunc non tenet quod objicitur de genere, quia genus de pluribus differentibus numero prædicatur : non enim prædicatur genus de pluribus solo numero differentibus, sed etiam de differentibus specie.

Hæc quidem solutio est Avicennæ. Posset tamen (ut videtur) melius dici, quod id quod prædicatur, prædicatur ut participatum, et quod participatur alio quodam prius participato, prædicatur per aliud et non per seipsum. Unde cum individui participatione non participet immediate nisi species, de differentibus numero non prædicatur immediate nisi species. Differentia enim numero non est per differentiam divisivam, sed per materiam, ut dicit Aristoteles. Talis autem divisio non

est propria generis, sed speciei specialissimæ : et ideo non proprie prædicatur de differentibus numero solo immediata divisione : non enim genus dividitur et multiplicatur per materiam, sed per differentias secundum formam suam ipsum genus dividentes.

Patet ergo, quod hæc ultima speciei assignatio solum convenit speciei specialissimæ, quæ non prædicatur nisi de differentibus numero solo. Aliæ vero assignationes in ante habitis positæ non sunt speciei specialissimæ, sed etiam specierum non specialissimarum. Hæc sunt igitur assignationes datæ de intentionibus speciei.

<!-- cap:1.4.2 --> ### CAPUT II — *De duabus quæstionibus circa prædicta.*

Alfarabius et Avicenna duas hic inducunt quæstiones. Una quidem : quia cum duæ sint assignationes, una speciei subalternæ, altera speciei specialissimæ, ad quam illarum nomen speciei prius translatum sit a similitudine ista, qua species dicitur uniuscujusque forma et speciositas. Altera autem est quæstio : cum duæ sint speciei diffinitiones, ut dictum est, secundum quam illarum species est universale unum de quinque universalibus quæ in ante habitis enumerata sunt.

Et circa solutionem primæ quæstionis dubitationes invenit Avicenna[1], et nescire se fatetur, ad quam primo significandam translatum sit nomen speciei. Species enim subalterna quæ sub assignato ponitur genere, et de qua genus in eo

quod quid sit prædicatur, prius occurrit descendentibus, et ab uno quod principium speciei est in multitudinem venientibus : tunc enim subalterna species est, ad quam primo formatur et distinguitur generis potentia. Et sic videtur primo nomen speciei translatum esse ad illam. Adhuc autem id quod primo occurrit intellectui, est genus, et sic per divisionem devenitur ad speciem. Patet autem, quod prius occurrit ea quæ est et genus et species, quam illa quæ est species tantum. Videtur ergo nomen speciei prius translatum esse ad illam.

Ad oppositum autem hujus est, quod formatio potentiæ generis secundum substantialia perfecta non est nisi in specie specialissima : id enim quod est formatum in specie subalterna, adhuc est in potentia ad alteram formam : ergo suæ naturæ plenam non habet speciositatem. Id autem minus transfertur nomen plenæ est speciositatis, ita quod secundum illam rei attribuimus dignitatem secun-

dum felicitatem dictam determinatam. Videtur ergo, quod nomen hoc prius transfertur ad speciem specialissimam, quæ perfectam habet sui generis et potentiæ formationem. Inter has rationes dubitare se dicit Avicenna, quod potissimum dicatur : utrumque enim dicit rationabiliter posse dici secundum inductas rationes.

Sed sine præjudicio dici sipotest, quod cum translationes secundum similitudinem fierit debeant, quod magis proprie et prius transfertur nomen speciei ad speciem specialissimam, quam ad speciem subalternam. Species enim subalter-

na aliquid habet generis, et aliquid potentiæ, et aliquid privationis : nec tota est deducta ad speciei dignitatem sicut species specialissima. Et quod dicitur, descendentibus prius occurrit species subalterna : nihil facit ad translationem nominis : translatio enim non fit per rationem divisionis : nec etiam per rationem resolutionis, vel etiam compositionis : sed per solam rationem similitudinis. Ratione autem similitudinis planum est, quod prius transfertur ad speciem specialissimam, posterius ad speciem subalternam.

De secunda autem quæstione dubitare videtur Avicenna, scilicet secundum quam illarum diffinitionum species habeat quod est universale, quamvis valde modica videatur esse ratio dubitationis. Secundum primam enim speciei subalternæ diffinitionem species subjectum est et non prædicatum. Universale autem secundum quod universale est, et est et diffinitur in rationem prædicati et non subjecti. Videtur ergo, quod species per rationem illam qua subjectum est, non habeat quod sit universale : et conceditur fere ab omnibus antiquis.

Quod tamen aliquibus videtur non esse verum : quia scimus quod Aristoteles[2] in *Topicis* docet terminare de omni problemate, non docet formare vel terminare problema de specie : eo quod in

omni problemate subjicitur species, et sic videtur quod species est, subjici habet in problemate et non prædicari.

Adhuc species secundum quod specialissima est, non prædicatur nisi de differentibus numero

solo. Quæ autem numero solo differunt, sensibilia singularia sunt, et eorum non potest fieri disciplina. Nec subjecta igitur videntur esse, nec prædicata in disciplina. Cujus signum est, quod scientia de prædicabilibus usque ad illa non descendit, nisi accipiantur ut stantia in natura et specie communi, ut aliquis homo, et aliquis bos. Et sic videtur, quod species per se non prædicatur de individuo, sed per accidens : accidit enim speciei in individuo esse, et sic accidit ei prædicari.

Ad hæc autem et similia videtur, quod omne universale in ratione prædicati habet determinari : universale enim secundum quod universale est, diffinitur quod est in multis et de multis. Non autem est de multis, nisi quia prædicatur de illis. Et ideo species habet quod est universale per diffinitionem illam qua diffinitur ut prædicatum, et non illam qua diffinitur ut subjectum. Quod autem dicitur, quod species subjectum est in problematibus, dicendum, quod verum est hoc : quia problemata non formantur nisi de his quæ insunt speciei vel simpliciter ut accidens, vel ut genus assignatum de specie, vel ut proprium quod fluit de natura speciei, vel ut diffinitio quæ totum dicit esse speciei. Et hac consideratione species non est universale. Est autem universale secundum quod est prædicatum.

Et quod dicitur, quod species specialissima non prædicatur nisi de his quæ differunt numero solo, in quibus speciei accidit esse, dicendum quod non sic accidit speciei esse in individuis, quod sit accidens eis, vel accidens in ipsis : quia, sicut dicit Boetius, species est totum esse indivi-

duorum, vel individuorum essentialis similitudo. Et ideo individua possunt dupliciter accipi, scilicet vel ut-

particularia in materia determinata, vel ut res naturæ communis in qua stat : vel in qua stat naturæ fluxus, qui fluxus est naturæ diffusio, et sic individuum sic sumitur, ut aliquis homo : et hoc individuum proprie et per se subjectum est, et est subjectum speciei : et hoc modo primum prædicatum de ipso est species, et secundum quod apta nata est esse in pluribus secundum totum esse substantiale, sic est universale. Et sic diffinitur, quando dicitur, quod species est, quæ prædicatur de pluribus numero differentibus in eo quod quid est. Per hoc autem quod aliud prædicatur de specie cui supponitur, accidit speciei quod sit universale : de quo enim aliud prædicatur, potest esse universale, et potest non esse universale.

Sic ergo dictum est de intentionibus speciei et assignationibus sive diffinitionibus quæ datæ sunt de intentionibus illis. Hoc autem sub compendio colligi potest, ut dicatur, quod secundum vulgarem in physicis vel politicis usum vel consuetudinem species dicitur, quæ est uniuscujusque forma sive formositas, secundum quam intentionem speciei vulgariter dictum est, quod species sive speciositas Priami digna est imperio. Dicitur autem ad hujus aliquam similitudinem species apud Philosophos ea quæ est sub assignato sive certo et determinato genere posita per differentiam constitutivam, quæ generis potestatem determinat et coarctat ad actum ad quem prius fuit in potentia : secundum quam in-

tentionem speciei solemus dicere in philosophia hominem quidem speciem esse animalis, cum sit genus assignatum hominis animal : album sive albedinem solemus dicere coloris speciem esse, cum assignatum genus albedinis sit color. Et secundum quam solemus dicere triangulum esse speciem figuræ, cum figura sit genus assignatum.

Quod si etiam supra in præcedenti tractatu, qui de genere habitus est, genus per diffinitionem assignantes, speciei me-

minimus ponendo speciem in generis diffinitione, quando dicimus, quod genus est quod de differentibus specie prædicatur in eo quod quid sit : et nunc tractando de specie dicimus, quod species est id quod ponitur *sub genere* : et sic genus ponimus in diffinitione speciei : nemo reputet hoc inconveniens. In talibus enim nosse oportet, quoniam et genus non est absolutum, sed relativum : ideo genus alicujus est genus, et species est non absolutum quid, sed species alicujus species est, quia generis. Et ideo necesse est in utrorumque, scilicet generis et speciei, rationibus diffinitivis utrisque uti : ita quod genus in diffinitione speciei, et species in diffinitione generis ponatur. Assignant ergo Philosophi per diffinitionem prædictas intentiones de specie, etiam sic speciem diffinientes : Species est quæ ponitur sub genere, et de qua genus in eo quod quid est prædicatur : prædicatur enim ut substantia et subjectum in specie, quod differentia constitutiva individuatur et formatur in specie, quod est quid speciei et non quale.

Amplius adhuc ipsi Philosophi sic quoque assignant diffinientes speciem : Species est quæ prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid est : et sic est formale quid individuorum, et totum esse ipsorum. Esse enim quod est post speciem in individuis, est et de individuantibus, et non est idem esse simpliciter, quia materia nulli dat esse, nec est proprie de esse : sed est actus essentiæ in eo quod est materia. Et ideo materiæ non est prædicari : quia in ante habitis jam diximus, quod non prædicatur nisi forma : nec etiam forma prædicatur secundum quod forma, sed forma totius : nec adhuc forma totius ut forma totius prædicatur, sed in quantum est notio totius esse vel in potentia vel in actu.

Inter hanc tamen assignationem et prædictam differentia est : quia hæc secunda assignatio est solum speciei specialissimæ : aliæ vero duæ præcedentes conveniunt et speciebus non specialissimis. Quid autem hic dictum sit, non potest sciri, nisi ponatur tota ordinatio prædicabilium in generalissimis et specialissimis et mediis : et ad hoc deinceps attingemus.

CAPUT III.

Qualiter inveniatur species specialissima, et de coordinatione prædicamentali.

CAPUT III — *Qualiter inveniatur species specialissima, et de coordinatione prædicamentali.*

Qua autem arte inveniantur species specialissimæ secundum diversas intentiones, de quibus dictum est, planum et manifestum erit hoc modo.

In unoquoque enim prædicamento secundum omnia genera prædicamentorum sunt quædam in supremo secundum totam illius generis prædicabilium coordinationem, quæ dicuntur generalissima : non quia in uno sint plura, quia hoc impossibile est, et id quod per superabundantiam dicitur in uno ordine rerum, non nisi uni soli potest convenire, sed quod in quolibet genere est unum, et in eodem ordine prædicabilium sunt quædam secundum suas communitates et universalitates infima, quæ dicuntur specialissima, et in quolibet sunt plura, propter hoc quia quamvis specialissima in uno et eodem genere prædicabilium necesse est stare in uno, ubi resolvuntur ad unum, non tamen propter hoc secundum viam divisionis et compositionis (quæ ab uno incipit) necesse est, quod divisio stet in uno sicut in infimo : quia divisio multis viis procedit ex uno : et illæ viæ non sunt nisi per diversas formas et oppositas, quæ differentiæ vocantur, quas uniri ad unum est impossibile, et ideo divisio ex uno stat in multis ultimis : et quodlibet illorum est indivisibile secundum formam, non habens sub se commune, et ideo quodlibet illorum est specialissimum.

In tali autem prædicabilium ordine supremum ideo dicitur generalissimum, quia non habet supra se genus superius-

est quæ sub assignato genere ponitur : genus vero est idem corpus corporis animatis sive vivi, cum genus sit cui supponitur species, et in qua genus est secundum partem suæ naturalis potestatis. Omnino autem eodem modo id quod

substat tertium in ordine secundum descensum a substantia (quod est corpus animatum sive vivum) est species quidem corporis, cui tanquam generi supponitur : genus vero est animalis, quia sibi animal tanquam assignato generi supponitur.

Animal vero secundum Stoicos species quidem est animati corporis sive vivi : genus vero est animalis rationalis, eo quod non habemus unum nomen, quod id commune significemus, quod continet hominem et Deos : quoniam secundum Stoicos substantiæ incorporeæ sunt animalia, ut dicit Apuleius in lib. de Deo Socratis. Homo vero species quidem est animalis rationalis, quia illi tanquam generi assignato supponitur : genus autem non est alicujus, quia in nullo communi (quod post ipsum sit) est secundum partem suæ naturalis potestatis, sed in quolibet secundum totum esse, et secundum totum esse suæ potestatis. Patet ergo, quod est species animalis rationalis, et non est genus particularium hominum.

Sic ergo patet quod omnia hæc triplicem habent modum et suæ positionis rationem : unum quidem supremum quod non potest esse species, aliud inter communia infimum indivisibile secundum suæ naturæ potestatem, et intermedia quæ respectu superiorum sunt species, respectu inferiorum sunt genera.

Comparemus ergo extrema ad invicem, et dicamus, quod quemadmodum substantia cum suprema sit, cum supra eam nihil sit quod possit esse genus ad ipsam, et ideo genus est generalissimum : sic homo quod infimum est in hac ordi-

nis dispositione, est species specialissima, post quam non est alia inferior species ad quam possit esse genus : cum non post hominem sit aliquid eorum communium, quod differentiis oppositis possit dividi, vel in quibus sit secundum partem suæ naturalis potestatis, sed sola individua, quæ individua sunt post hominem : individua enim sunt Socrates, et Plato : quæ indivisibilia sunt, non quidem secundum materiam et quantitatem, sed sunt indivisibilia secundum formam suæ communitatis et secundum potestatem : quia homo remanet in quolibet eorum secundum suum esse totum, et secundum totam suæ naturæ potestatem. Et ideo erit species sola quæ non poterit esse genus, et erit ultima species, in qua stat hujusmodi formalis secundum potestatem divisio, et erit species, ut dictum est, specialissima.

Ea vero quæ sunt in medio istorum extremorum, ad utraque referuntur extrema. Eorum enim quæ sunt supra ipsa in ordine secundum ascensum, sunt species et subjecta secundum illam rationem speciei qua species dicitur, quæ sub assignato genere vere posita est, et de qua genus in eo quod quid est prædicatur. Eorum vero quæ post ipsa sunt in ordine ipsius positionis secundum descensum, erunt genera secundum illam generis diffinitionem, qua dicitur, quod genus est cui supponitur species. Relinquitur ergo ex his, quod illa quidem quæ sunt media, duas habent habitudinum comparationes. Habent enim habitudinem ad priora secundum ascensum, secundum quam habitudinem priorum species

esse dicuntur. Habent etiam habitudinem ad posteriora secundum descensum, secundum quam habitudinem posteriorum genera esse dicuntur. In prima enim habitudine sunt in ipsis secundum esse et essentiam sua superiora, et sunt de ratione ipsorum, sicut genera sunt de ratione specierum. In secunda vero habitudine ipsa secundum essentiam suam et secundum suum esse sunt in posterioribus, et sunt de ratione ipsorum, sicut genera sunt de ratione specierum. Et hæc est causa, quod in priori habitudine sunt species, et in secunda habitudine sunt genera.

Attendendum autem est, quod hæc media alterius rationis sunt quam media quæ dicuntur per participationem extremorum, sicut in coloribus, et saporibus, et odoribus sunt media: illa enim (quia participatione utriusque extremi media sunt) ab extremis causantur et principiantur. Et ideo secundum naturam posteriorum sunt utrorumque extremorum. Ista autem quia non participatione media sunt, sed ordinis et positionis inter extrema, quia quodlibet medium est in toto medio universaliter, ideo superius quidem causa est et principium medii, et medium principium est et causa posterioris. Et ideo medium natura est posterius superiore, et prius est inferiore. Et medium participat totum superius, et participatur totum ab inferiori, et non participat utrumque extremorum. Nec participat unum extremorum illo modo participationis, quo medii colores vel medii sapores participant extremos colores vel sapores. Sensibilia enim media extrema sua non participant secundum essentias

suas totas, et secundum totum esse, sed potius secundum mixtionem quamdam et intentionem et remissionem participant alterum. Sed secundum totam essentiam et secundum totum esse participant alterum suorum extremorum, et secundum totum esse participantur ab altero, sed secundum potestatem totam non participant id quod participant, nec secundum totam potestatem participantur ab eo a quo participantur. Taliter igitur media vocantur, et sic positione et ordine media dicto modo duas habent habitudines.

Extrema vero quæ simpliciter extrema sunt, ita quod non possunt esse media (quæ tantum duo sunt, generalissimum scilicet et specialissimum) unam tantum habent habitudinem. Generalissimum enim (cum supra se habeat nullum genus) eam habitudinem quæ est ad superiora habere non potest, nisi secundum negationem, sicut scilicet quod superius genus non habet. Illa autem sic per negationem dicta habitudo nihil ponit in genere generalissimo: per hanc enim nec est genus nec species : sed potius per eam habitudinem quam habet ad inferiora, habet generis rationem, quia genus est cui supponitur species. Sed per negationem habitudinis ad superiora, non habet quidem generis nec speciei rationem, sed excessum in generalitate. Et per specialitatis negationem, quod scilicet sic genus sit, quod non possit esse species, hoc est, quia superabundantia est, et in termino generalitatem significat: notificari non potest, nisi negatione, quia nihil habet quod affirmetur de ipso: et hoc est propter

suam simplicitatis rationem sive perfectionem: et ideo per talem negationem nihil imperfectionis concludi potest de ipso. Adhuc autem sic per negationem notificatum et determinatum est (quamvis negatio secundum se sit infinita et indeterminata) quia negatio per quam determinatur, finitur: quando dicitur, quod ex abundantia simplicitatis et generalitatis et superioritatis superius habere non ponitur.

Si quis autem instet et dicat, quod substantia habet superius. Ens enim est ante substantiam per intellectum: quia omnis substantia est ens, sed non omne ens est substantia. Et non potest dici, quod per accidens prædicatur de substantia. Et similiter potest dici de quolibet quod genera transcendit, ut est res, unum, et aliquid. Inferius quidem subtiliter huic satisfaciemus objectioni: hic autem ad præsens sufficiat, quod cum ens prædicatur de substantia, vel res, vel unum, vel aliquid: non prædicatur prædicatione generis, cum non sit una ratione prædicatum de his de quibus prædicatur, sed per prius et posterius: sed talia prædicantur prædicatione principii non generis. Et hoc probat Avicenna et Alfarabius et Algazel et omnes Arabes-

sic. Sequitur enim, si homo est, animal est : et si animal est, corpus animatum sive vivum est : et si vivum est, corpus est : et si corpus est, substantia est, propter intellectum generis in specie. Sed non sequitur, si substantia est, ens est : quia sive sit aliquod, sive non, semper genus sequitur ad speciei positionem : eo quod secundum rationem et naturam genus concipitur in specie : et non

potest intelligi species, nisi genus intelligatur in ipsa. Cum autem dicitur ens absolute, non intelligitur nisi ens actu existens : et ideo non sequitur si substantia est, ens est, quia esse ens accidit omni ei quod est : accidit enim omni ei quod actu esse potest. Patet ergo quod cum dicitur, substantia est ens, ens quod prædicatur est idem quod substantia, quia simpliciter ens non est nisi substantia.

Et si dicatur objiciendo contra hoc, quod secundum hoc debet converti consequentia : dicendum est, quod causa ejus quod non convertitur consequentia, non est quod ens genus sit substantiæ, vel communitas generis quæ sit in ente ad substantiam : sed causa illius est, quia est commune secundum prius et posterius dictum, et in hac communitate excedit substantiam : et ideo non convertitur consequentia ab ente ad substantiam. Et quando prædicatur de substantia, non prædicatur essentialiter vel accidentaliter : sed prædicatur ut idem cum substantia, quia ens simpliciter est idem cum substantia. Relinquitur ergo quod supremum quod est generalissimum, unam tantum habet habitudinem secundum quam genus est et vocatur generalissimum : est enim supremum et primum (omnium quæ in illa coordinatione sunt) principium : quoniam ab ipso essentialiter omnia inferiora principiantur.

E contrario vero specialissimum unam tantum quidem habet habitudinem quæ est ad superiora, secundum quam etiam species dicitur : superiorum enim est species, eo quod sub superioribus est : et ex illa nomen et rationem habet

speciei. Eam vero habitudinem (secundum quam aliquibus inferioribus insit ut prædicatum substantiale, quod secundum partem suæ potestatis participetur ab illis) non habet : et secundum hanc habitudinis ad inferiora negationem constituitur in specialitatis abundantia et termino. Et ideo dicitur specialissima per excessum : quamvis enim habeat inferiora quæ sunt individua, non se tamen habet sicut genus ad illa : est enim in quolibet eorum secundum totum esse, et secundum totum suæ potestatis esse : quod generi non convenit, quando suis inferioribus inest. Et ideo secundum habitudinem quam habet ad superiora, species est. Sed species est ad superiora, sicut a superioribus contenta, secundum hoc quod species est, quæ sub assignato ponitur genere. Species autem inferiorum individuorum sicut continens individua : continet autem in hoc, quod adunat ea in forma speciei, quod est totum esse individuorum secundum omnem suæ potestatis perfectionem. Sic ergo in specialissimo sunt tres intellectus se communicantes : ex hoc enim quod superioribus supponitur species, speciei habet intellectum. Ab hoc autem quod ad inferius habitudinem generis non habet, accipit intellectum specialissimi. Ab hoc autem quod perfecte in uno continetur individuo, accipit quod est prædicatum in quid de differentibus solo numero, et eis totum quid, et esse formale totum : esse autem formale ipsorum est substantiale. Hac ergo arte accipienda sunt generalissima, et specialissima, et intermedia etiam in aliis prædicamentis.

CAPUT IV. Qualiter ea quæ dicta sunt ad compendium reducantur.

Capitulariter autem ista ab antiquis tradita sunt dicentibus hic, quod dictum est planum esse hoc modo, quod in unoquoque prædicamento sunt generalissima-

quædam, ita quod non in uno plura, sed in singulis singula. Et rursus in unoquoque sunt quædam alia specialissima. Et inter generalissima et specialissima sunt quædam alia intermedia. Est autem generalissimum quidem, supra quod secundum ordinem superpositionis vel superveniens non est genus. Specialissimum autem, post quod non erit inferior species quæ sibi supponatur ut generi, et in qua sit secundum partem suæ potestatis. Inter generalissimum autem et specialissimum secundum ordinem positionis omnia quæ sunt, genera sunt et species, ad aliud quidem et ad aliud comparata.

Sic autem hoc quod dictum est, per exemplorum positionem in uno prædicamento substantiæ manifestum est : substantia enim perfectius genus est, et in ipsa exempla sunt magis nota : substantia enim est quid, et ipsa est genus, quia non habet cui ut generi supponatur, ut species fiat : et ideo tantum genus est, et non species. Sub hac autem substantia est corpus, sive substantia corporea. Sub corpore vero sicut sub genere est animatum corpus, sub quo sicut sub genere est animal. Sub animali vero sicut sub genere est animal rationale secundum Stoicos : quamvis Avicenna et Arabes dicant, quod animal rationale est ut genus ad hominem et ad Angelos : quod

falsum est, quia Angelus nullo modo proprie est animal, sed dicitur animal aliquando propter vivere secundum intellectum. Et si rationalis Angelus dicitur, æquivoce dicetur rationale quod est differentia hominis : sed propter Stoicos et Epicureos dictum est, qui deos terrestres, sicut Cererem et Æsculapium, et deos infernales, sicut Plutonem et Vulcanum, animalia rationalia esse dicebant. Sub animali autem rationali sicut sub genere est homo : sub homine vero non sicut sub genere, sed sicut sub specie sunt Socrates, et Plato, qui sunt particulares homines.

Sed omnium horum substantia quidem est generalissimum : eo quod genus sit solum, et species esse non possit. Homo vero est specialissimum : eo quod species sit solum, et genus esse non possit. Corpus vero species quidem est substantiæ, cui tanquam generi supponitur : genus vero est corporis animati, quod sibi ut generi supponitur. Et animatum corpus species quidem corporis est, cui ut generi supponitur : genus vero est animalis per eamdem rationem quæ dicta est. Et animal secundum eamdem rationem species est corporis animati : genus autem animalis rationalis. Sed rationale animal eodem ordine species quidem animalis : genus autem hominis. Homo vero species est animalis rationalis : non est autem genus particularium hominum, sed species solum. Id autem quod ad individua proximum est, ut leo, et asinus, et equus, species erit solum et non genus.

Quemadmodum igitur substantia quæ est suprema (eo quod nihil sit genus supra eam) est

generalissimum : sic et homo (cum sit species post quam non est alia inferior species, nec aliquid eorum quæ possunt dividi formaliter per oppositas differentias, sed sola individua sunt post eam, individua enim sicut diximus, sunt Socrates, et Plato) species erit sola ultima, in qua stat formalis divisio : erit autem species, ut dictum est, specialissima. Quæ vero sunt in medio extremorum eorum quidem quæ supra ipsa sunt, erunt species : eorum vero quæ post ipsa sunt, erunt genera.

Quare hæc quidem media duas habent habitudines : eam scilicet quæ est ad superiora, secundum quam species eorum dicuntur esse : et eam quæ est ad posteriora, secundum quam eorum genera esse dicuntur. Et sic via naturæ extrema in summo et infimo unam tantum habent habitudinem. Namque generalissimum solum ad ea quæ sibi posteriora sunt, unam solum habet habitudinem, cum secundum illam sit genus omnium posteriorum id quod est supremum. Eam vero habitudinem quæ est ad superiora non-

habet, cum sit supremum et principium primum, ex quo per divisionem omnia alia principiantur : et quod per nomen et rationem est substantia, hoc est, secundum id quod in omnibus est inferioribus. Specialissimum similiter unam habet tantum habitudinem, eam scilicet quæ est ad superiora quorum est species : eo quod supponitur omnibus illis ut generibus. Eam vero quæ est ad inferiora ut ad communia non habet : quia non superponitur communibus. Sed individuorum species dicitur, de quibus prædicatur ut

indivisum secundum substantiam et potestatem. Aliter ergo individuorum dicitur species, et aliter superiorum. Dicitur enim species inferiorum quidem in eo quod est esse formale ipsorum eam continens. Species autem dicitur superiorum, sicut quæ ab his (in eo quod per differentias et potestate divisa sunt) continetur.

Et ad hunc modum figura per modum **[Diagram: Arbor Porphyriana]**

* **Substantia** (Generalissimum)
  * *corporea* / *incorporea*
  * **Corpus**
    * *animatum* / *inanimatum*
    * **Corpus animatum**
      * *sensibile* / *insensibile*
      * **Animal**
        * *rationale* / *irrationale*
        * **animal rationale**
          * *mortale* / *immortale*
          * **homo** (Specialissimum)
            * *Socrates* / *Plato* (Individua)

arboris scribi consuevit, quæ si secundum esse et essentiam consideratur, radices quibus principiatur, superius habet. Si autem secundum esse actuale consideretur, radices quæ sunt in individuis, habet inferius.

<!-- cap:1.4.5 -->

CAPUT V.

De manifestatione eorum quæ dicta sunt ex consequentibus et similibus.

[Drop Cap] Hæc autem quæ dicta sunt, adhuc manifestabimus per ea quæ sequuntur ad

ipsa et similia. Resumentes ergo ea quæ dicta sunt, dicimus, quod ex dictis patet, quod Philosophi determinant generalissimum per hoc quod cum genus sit, non species est : hoc enim sequitur ad hoc, quod id est supremum cui omnia supponuntur : per hoc enim quod omnia supponuntur ei, et prædicatur de eis in quid, sequitur quod sit non subalternum sed generalissimum, quod non potest utique esse species alicujus. Sequitur etiam ex prius habitis, quod non habet sibi superveniens genus : quia si hoc esse posset, jam esset subalternum, et esset species illius generis quod sibi in ordine positionis superveniret, et esset medium, non extremum. Ex quo sequitur ulterius, quod non esset simplex sed compositum, et esset participans aliud et participatum ab alio, et multa alia quæ inconvenientia sunt. Si enim esset subalternum, hoc modo esset subalternum, quia sub altero esset positum. Sequeretur ergo, quod non esset supremum et primum principium, quod est contradictorium ad illud quod de ipso ante probatum est.

Specialissimum vero iidem Philosophi determinant, quod cum sit species, non est nec esse potest genus : est enim secundum utramque suam habitudinem species : secundum enim habitudinem quam habet ad superiora, species est et non genus, quia ipsum est quod supponitur generi, et de quo genus in eo quod quid est prædicatur. Secundum autem habitu-

dinem quam habet ad individua, non dividitur differentiis, ut secundum partem suæ potestatis sit in inferioribus, sed est in quolibet secundum

totam suam essentiam, et secundum totam suam potestatem : quod non convenit generi, sed speciei, non in quantum species est, sed in quantum species specialissima, quæ nihil habet sub se nisi individuum, quod solum per materiam est numerabile et non per formam, in eo quod in materia totum esse et posse diffundit forma. Hoc ergo specialissimum cum sit species, nunquam dividitur vel dividi potest in species : quia divisio in species non est nisi generis per differentias formaliter oppositas : non ergo dividitur nisi per materiam. Et quia, ut dicit Aristoteles, divisio est causa numeri, et divisio materiæ est causa numeri materialis : sequitur quod prædicatur de pluribus differentibus solo numero materiæ in eo quod quid sit : quia ipsum est quid et quidditas individuorum et totum esse ipsorum.

Ea vero omnia quæ sunt secundum ordinem positionis in medio istorum extremorum participantia et participata per substantiam, et per id quod sunt, vocantur quidem subalterna, et simul non secundum idem sunt genera et species : et ideo unumquodque talium simul genus et species esse potest : possunt ergo omnia talia genera esse et species, ad aliud quidem et ad aliud secundum comparationis habitudinem sumpta . Et sic omnia quæ secundum ordinem a specialissimo usque ad generalissimum disposita sunt secundum ascensum ab inferiori ad superius, sive a composito ad simplex, sive a posteriori in prius, secundum naturam et genera dicuntur et species, et dicuntur genera subalterna, et species subalternæ. Genus autem subalternum non

dicitur quod sub se habeat genus : quia sic generalissimum esset subalternum, habet enim sub se aliud genus : sed dicitur subalternato genere positum.

Et similiter species specialissima non dicitur non subalterna, propter hoc quod generi non supponatur, generi enim supponitur : sed ideo dicitur non subalterna, quia nulla ei supponitur species communis ; hoc enim sonat nomen subalterni, quod scilicet alternato ordine participato supponatur et participanti supponatur : et quod non habet nisi unum istorum, non est subalternum. Superponitur enim generalissimum omni se participanti, sed alternato ordine nihil participat. Supponitur autem specialissimum omni participato, sed a nullo communi participatur. Et ideo hæc duo non habent alternatum ordinem, et ideo non sunt subalterna.

Attende autem, quod cum dicitur genus subalternum, videtur esse oppositio in adjecto : quia genus ut genus dicit supponere in ordine prædicabilium, et dicit id quod est principium et diffinitivum ejus quod sibi supponitur. Subalternum autem cum dicat id quod in ordine est alternatum, aliquo modo dicit id quod supponitur, et quod est principiatum et diffinitum. Sed hoc facile solvitur, si consideratur qualiter dicitur genus subalternum : genus enim esse habet ex ratione prioris et principii, et superpositionis : sed subalternum esse habet a suppositione alterna in superpositione. Et quia sic generalitas et subalternatio ad diversa referuntur, sequitur quod unum non privat et diminuit rationem alterius.

Adhuc autem cum dividitur genus per istas differentias, subalternum et non subalternum, pro certo divisio est subjecti in accidens. Accidit enim illi naturæ quæ est genus, quod sit in ordine prædicabilium stans in uno situ, vel quod sit alternata secundum ordinem positionum diversarum. Idem autem intelligendum est de specie subalterna et non subalterna : hoc enim accidit illi naturæ quæ est species : hæc enim nomina subalternum et non subalternum, rationes accidentium positionis in ordine tali prædicabilium-

positionis in ordine tali prædicabilium nominant in natura prædicabilium hujusmodi. Et ideo cum dicitur, prædicabilium quædam sunt secundum prædicationem subalterna, quædam non subalterna, est divisio subjecti in accidentia secundum rei veritatem.

Sed hoc verum est, quod si consideretur causa hujus divisionis et positionis, tunc præintelligitur quædam alia divisio, quæ est, quod natura prædicabilium talium alia est simplex, alia composita : et composita natura quædam est numerabilis et divisibilis per differentias, eo quod est composita ex genere et differentia : quædam autem est numerabilis numero solo, eo quod per differentias ultimas dividi non potest : et hæc divisio est generis in species, quia numerabilis natura per differentias, est genus compositum : numerabilis autem per materiam et non per differentias, est species specialissima.

Nec est aliquo modo dicendum, quod subalternum dicatur vel genus vel species, quod sic subalternari non potest, ut sit subtus et supra :

sicut quidam dicunt, quod genus subalternum dicatur, quod est sub alio tantum : et species dicatur quæ super aliud : hæc enim non est ratio subalterni : alternum enim est, quod alternatim supponitur et superponitur, sicut dictum est. Si enim diceretur subalternum in genere, cui superponitur genus, et subalternum in specie, cui supponitur species, sicut quidam dixerunt, esset subalternum alterius et alterius rationis, quod falsum est. Unde subalternum simul ab utroque dicitur, secundum quod alternatim ponitur subtus et supra, potest esse genus et species. Et ideo generalissimum non potest esse subalternum : quia alternare se non potest, ut fiat subtus et subjectum ut species. Et specialissimum non potest esse subalternum, quia subalternare se non potest, ut respectu alicujus communis fiat subjectum et prædicatum.

Subalternorum autem et generalissimorum et specialissimorum quæ non subalternantur, exemplum et similitudo est in familiis, a quibus ut in tractatu generis dictum est, primo logicum genus est transsumptum. Si enim familia Jovis, hoc est quæ a Jove descendit, per domos sive familias distinguatur, dicemus quod Agamemnon sive domus et familia Agamemnonis, quæ ultima et inferior est, reducitur ad Atridem a quo descendit, et ab Atride duxit genus et originem : et sic Atrides genus dat Agamemnoni, Atrides autem duxit genus a Pelopide, et Pelopides genus traxit a Tantalide, Tantalides autem a Jove : quoniam Deus sublimis est et primus in ordine : quare generalissimi locum tenens, eo quod alii non sub-

jiciatur. Jupiter autem deus sublimis ab omnibus antiquis appellabatur : omnes ergo intermedii et patres sunt et filii. In extremis autem Agamemnon filius tantum accipiens et non perfundens genus : Jupiter autem dans et non accipiens in illo ordine ab aliquo. Quia si etiam Jupiter filius Saturni esse dicatur : tamen quia patrem expulit de regno, in dignitate regali et familia regni et gradu honoris priorem non habuit : et ideo familia regalis stat in Jove in supremo, in Agamemnone autem in infimo. Intermedii autem alternatim sunt : et accipientes et dantes familiam ad regnum pertinentem. Et hoc est sicut in generibus subalternatim et non subalternatim positis, sicut ex prædictis manifestum est.

Sed in hoc est dissimilitudo : quia in familiis quidem omnia descendentia plerumque ad unum reducuntur principium. Dico autem plerumque in omni familia quæ ab uno descendit, ad unum principium fit reductio : quando autem ab uno non fit descensus, tunc ad unum reduci non possunt : ut si dicamus, quod in diversis quartis mundi divisa fuerunt hominis principia . Sola enim una terræ quarta nobis nota est, ut probat Ptolemæus in Almagesto, et in hac nostra habitabili omnes familiæ ad Adam reducuntur. In aliis autem quartis si habitabiles-

sunt, alia et alia habuerunt principia. Sed in generibus et speciebus logicis non sic se habet : quia omnia quæ sunt in omnibus generibus et speciebus tam substantiæ quam accidentium non ad aliquid unum (quod sit secundum unam rationem omnium principium) reduci possunt,

eo quod ens (ad quod omnes aliquo modo reducuntur) non est commune omnium genus tam generum substantiæ quam generum accidentium. Non enim omnia et substantiæ et accidentia sunt ejusdem generis : sic enim accideret, quod omnia aut essent substantia, aut omnia essent accidentia, eo quod primum genus est quidem omnium aliorum : et unum genus non est principium nisi ejus quod est quidem unius et ejusdem rationis. Tunc ergo unius generis prædicamenta essent omnia tam substantiæ quam accidentia, si sumatur unum genus in illa generis ratione : quemadmodum in *Prædicamentis* dicit Aristoteles, quia scilicet nomine et substantiæ ratione in quid sic prædicatur de his quæ sunt in specie, sicut in genere.

Entia ergo secundum sui diversitatem in diversis generibus posita sunt, sicut in *Prædicamentis* ab Aristotele dictum est. Sunt enim decem genera quasi prima decem principia, quorum unum ad alterum reduci non potest. Et si omnia docet Aristoteles [1] reducere ad substantiam, hæc reductio omnium ad unum non est sicut ad unum genus, sed sicut reductio aliquorum ad unum subjectum : propter quod si quis dicat, quod omnia sunt entia, et quod ens sit commune prædicatum de omnibus, æquivoce, ut inquit Aristoteles, et non univoce omnia entia nuncupabit. Si autem unum commune genus esset omnium hoc ipsum quod dicimus ens, adhuc omnia univoce entia dicerentur, quia genus nomine et ratione prædicatur de his quorum est genus.

Cum enim decem sint principia prima communia et generalissima, si hæc dicuntur entia, erit prædicatio secundum communitatem nominis solum, et non erit communitas secundum rationem diffinitionis, quæ secundum nomen est assignanda. In talibus enim ens simpliciter est substantia, et alia non simpliciter entia sunt, sed sunt entis passiones, ut quantitas mensura entis, qualitas autem non ens simpliciter, sed entis dispositio : et sic de aliis. Tamen quia in talibus respectus est ad unum quod est simpliciter ens, ideo non simpliciter est æquivocum. Quare non omnium ad unum respicientium est idem modus et ratio respiciendi : unum enim est ut mensura, alterum ut dispositio. Ideo quoad hoc est æquivocum. Et ideo totum simul analogum, hoc est, commune secundum proportionem vocatur, quod medium est inter univocum et æquivocum : quod simpliciter, ut dicit Boetius, a casu et fortuna æquivocum est. Et univocum quod simpliciter per unitatem nominis et unitatem diffinitæ rationis est univocum. In tali enim univoco et ad quod multa respiciunt, unum et idem est esse in substantia, et in omnibus quæ respiciunt ad id, est unus modus et una ratio respectus et respiciendi ad ipsum.

Hæc quidem igitur decem quæ sunt prima omnium principia, sunt generalissima, et sunt numero finita denario. In his enim decem stat tanquam in generibus omnium resolutio. Specialissima vero (quæ sunt ante individua proxima, et oppositis non possunt dividi differentiis) sunt in numero quodam certo quidem secundum natu-

ram, non tamen diffinitus et certus est quoad nos. Quod autem secundum naturam certus sit quantum ad hanc intentionem, sufficienter probatur ex hoc, quod nullum genus est cujus potentia sit infinita. Potentia autem generis determinatur ad actum speciei constitutivis differentiis. Constitutivæ ergo differentiæ sunt finitæ : quia aliter finitam generis potentiam non finirent. Ad numerum autem finitum differentiarum constitutivarum generis potestatem finientium finitur numerus specierum. Numerus ergo specierum specialissimarum est finitus quoad naturam. Individua autem quæ sunt post specialissima quoad naturæ potestatem sunt infinita : est enim per naturæ potestatem divisibilis materia in infinitum per continuam allationem et ablationem primi generantis et dividentis materiam : oportet ergo, quod potestate materiæ individua sint infinita, et accidens individuans sic vel sic potentia naturæ est infinitum. Quamvis ergo loco et tempore et singula et omnia actu sint finita, tamen naturæ potestate, et divisione materiæ, et individuantis modo sunt infinita. Et ideo nec scientia nec arte comprehensibilia. Propterea Plato præcipit, quod descendens a generalissimis per divisionem, et usque ad specialissima deveniens, quiescat et non ulterius dividat : cujus rationem inducit, quia a generalissimis descendentem oportet ire et descendere per media : quia ab extremo in extremum non venitur nisi per medium, nec sic descendere potest nisi dividendo extremum in media specificis differentiis, ad quarum numerum multiplicatur numerus specierum. Est

enim generis essentia numerabilis specificis differentiis, quæ in genere sunt, sicut actus in potentia : infinita autem potentia materiæ. Individua, inquit Plato, relinquenda sunt, quia de ipsis per divisionem certam et determinatam non potest sciri disciplina : et ideo nec scientia nec arte sunt determinabilia.

Totum autem quod in hoc capitulo dictum est, sub compendio colligitur sic, quod Philosophi et maxime Peripatetici determinant describentes, quod generalissimum est, quod cum sit genus, non potest esse species : et ideo non alternatur ratio generis in speciei rationem. Et rursus generalissimum determinant dicentes, quod ipsum est genus supremum, super quod non est aliud superveniens

genus, quia in illo ordine non potest esse aliquid superius supremo. Specialissimum vero e contrario dicunt esse, quod cum sit species, non est genus, nec alternari potest ut generis sumat rationem. Et rursus idem specialissimum determinant, quod cum sit species, nunquam dividitur in species, quia non est essentia numerabilis vel divisibilis per specificas differentias, sed numeratur divisione materiæ. Et ideo specialissimum est, quod de pluribus differentibus numero solo in eo quod quid sit prædicatur. Ea vero genera et species quæ sunt in medio extremorum prædictorum subalterna vocantur genera et species : quia unaquæque et genera esse possunt et species alternatim vel suppositive, quando ad aliud et ad aliud alternatim posita et comparata sunt. Ea vero quæ sunt a specialissimo usque ad gene-

ralissimum ascendendo, et genera dicuntur et species. Et dicuntur genera subalterna ut in familiis ab uno descendentibus, in quibus quilibet mediorum et genus dat et sumit, ut Agamemnon, Atrides, Pelopides, et Tantalides, et sic per omnes familias ascendendo usque ad ultimam Jovis familiam, a quo omnes illæ familiæ genus traxerunt, sicut a primo suæ generationis principio.

Sed in hoc dissimile est, quia in familiis plerumque omnia media ad unum reducuntur, quod vere est omnium principium ; verbi gratia ad Jovem primum patrem. In generibus autem et speciebus non sic se habet. Et hoc ideo est, quia non est idem commune genus omnium id commune quod dicitur ens : nec omnia generalissima reducta in ens, sunt ejusdem generis in ente, secundum quod unum genus est sumptum, quemadmodum dicit Aristoteles, debere sumi genus quod secundum unam rationem æque prædicatur de speciebus. Sed posita sunt genera in ente secundum prius et posterius, quemadmodum in Prædicamentis dictum est. Secundum enim illam doc-

trinam sunt genera generalissima quasi decem prædicabilium principia prima, quæ ulterius ad aliud principium quod sit principium eorum ut genus non reducuntur. Unde si omnia quis entia vocet, ita quod ens prædicetur de quolibet genere, æquivoce, inquit Aristoteles, entia nuncupabit, non univoce. Si enim unum et idem esset genus omnium prædicamentorum, scilicet ipsum ens, univoce dicerentur entia omnia prædicamenta, et univoce et æqualiter susciperent

entis prædicationem. Cum enim, ut sæpius dictum est, decem sint prima omnium principia, nec essent principia si supra se haberent aliud principium, patet quod communitas quam habent in ente secundum nomen est solum, et non secundum rationem diffinitionis etiam quæ secundum nomen est : quia si ens una ratione de omnibus prædicaretur, aut omnia essent substantia, aut omnia accidens, quod impossibile est. Hæc ergo quidem sunt generalissima. Specialissima vero in numero sunt quodam quoad naturam finito, non tamen quoad nos in numero definito et certo. Individua autem quæ sunt post specialissima sunt infinita quoad materiæ potestatem. Quapropter usque ad specialissima a generalissimis descendentem jubet Plato quiescere dividendo. Jubet autem Plato descendere per media quæ sunt genera et species dividentem quodlibet illorum immediate generi specificis differentiis. Infinita enim, inquit Plato, relinquenda sunt, neque eorum quæ infinita sunt dicit Plato posse fieri disciplinam.

<!-- cap:1.2.6 -->

CAPUT VI.

De modo veniendi a generalissimo ad specialissima, et e converso.

Quia autem in coordinatione extremorum et mediorum via est veniendi de extremo in extremum per media, oportet tangere qualiter procedit, quid de supremo prædicabili usque ad infimum vadit per media, et qualiter procedit, qui e contrario de infimo per media procedit ad supremum. Dicimus quod qui de supremo per me-

dia procedit ad infimum (quod specialissimum vocatur) necesse est, quod descendat a priori secundum naturam in posterius, et sic semper procedat descendendo usque ad prædicabile proximum. Et sic descendentem necesse est ire per multitudinem. Non enim devenitur in posterius, nisi per divisionem superioris. Divisio autem si perfecta sit, omnes partes divisi segregando, semper est causa multitudinis. Ideo enim est perfecta ex parte divisibilis divisio : quoniam per divisionem accipit omnes partes ejus quod est divisibile : propter quod quando corpus accipitur sub substantia, prius intelligere oportet substantiæ divisionem per corpoream et incorpoream substantiam, et tunc una differentia constitutiva conjuncta cum genere accipit corpus, et sic fit descensus per multitudinem, quam totam causat præintellecta et perfecta divisio. Accipere enim unam partem de toto non divisam ex opposito cum alia parte, imperfecta est divisio : non enim explicat perfecte quid partium est in toto.

Et e contrario autem si quis ascendat a specialissimis ad generalissima, necesse est colligere multitudinem in unum, ex quo per divisionem accepta est : resolvit enim sic ascendens et reducit omnia divisa (quæ non nisi per divisionem multa sunt) in unam formam ejus quod divisum est. Et sic ex multis procedit ad unum. Cujus causa est, quia id quod est commune multorum, est propter collectionem hoc modo quo collectio dicitur multorum in unam naturam quæ in eis est adunatio et resolutio. Sic enim multorum quæ divisione materiæ multa sunt collectivum in unam speciei

naturam est species : quia una natura speciei in omnibus est individuis ejusdem speciei : non enim sic est in uno, quod non sit in alio : sed cum sit in uno, est etiam in alio per aptitudinem naturæ et formæ,

quamvis non secundum quod est in uno, sit etiam in alio sicut in principio et universalibus dictum est. Magis autem est collectivum et adunativum genus, quam species, in hoc quod plura colligit quam species, etsi etiam species magis secundum intentionem sit una, quam forma generis : minus enim a se distant et magis unum sunt quæ sunt unum in specie, quam ea quæ sunt unum in genere, cum plura uniat in se et colligat genus quam species : unit enim et colligit multas species et omnia quæ in speciebus colliguntur.

Particularia vero et singularia secundum quod hujusmodi sunt, semper sunt in multitudine : cujus multitudinis causa est divisio materiæ, et ideo per contrarium modum collectionum communis speciei, dividunt id quod est unum in natura in multa, non quidem divisione formæ, sed divisione materiæ, ut dictum est.

Dividitur autem totius universalis divisione, quod divisum per esse dividitur, et per naturam et formam, secundum totam suam essentiam et potentiam est in singulis. Et e contra species multa sicut divisa in unum colligit et unit : participatione enim speciei plures homines sunt unus homo. Non quidem sic, quod iste homo qui est unus homo per materiam, sit plures homines divisi per suas materias et sua supposita : sed quia ipsa participatione unius quod participatur

a multis secundum quod ipsum in natura et essentia unum est, plures uniuntur, et unum sunt secundum hunc modum. Et hoc est idem ac si dicatur quod Socrates et Plato et alii singulares homines unum sunt in homine, secundum quod homo dicit naturam speciei prædicatæ de ipsis. Et si sic participatione speciei plures homines sunt unus homo, non sequitur ex hoc, quod simpliciter plures homines sint unus homo : quia unus homo et plures homines simpliciter dicuntur a materiæ subjectæ pluralitate vel unitate. Econtra vero particularibus sive particulatis per materiam hominibus, unus homo, una natura, et una forma communis omnium efficitur plures homines secundum esse singulare : et per subjectum divisus in omnes, indivisus tamen manens secundum naturam communem et formam et secundum esse universalis. Id enim quod singulare est et determinatum secundum esse et subjectum, semper est divisivum communis sui proximi et determinativum. Quod autem commune est et universale, semper est collectivum et adunativum.

Quamvis autem colligere et adunare sint idem in substantia, differunt tamen secundum rationem. Collectio enim incipit a multis, et terminatur ad unum : adunatio incipit ab uno, et terminatur ad multa, quæ in uno uniuntur. Hoc autem ut melius manifestetur, explanetur in pluribus. Est enim collectio tantum in unum locum continentem, sed non unientem, sicut acervus lapidum dicitur colligi. Et hæc proprie dicuntur nomina collectiva, ut acervus, turba, populus, et

alia hujusmodi. In talibus quidem perfecta est collectio, sed imperfecta adunatio. Et ideo talia de suis partibus non prædicantur : quia singuli lapides non sunt acervus, nec singuli homines sunt populus vel turba.

Est item collectio multorum ad unum movens et ad unum finem : sicut est collectio exercitus in movente duce, et fine, qui est victoria. Et hæc collectio magis adunat quam antecedens, etiam et hæc non perfectam facit secundum naturam adunationem. Et ideo totum de parte non prædicatur, quia unicus miles non est exercitus, sed quia omnes in movente et fine uniuntur, ideo sequitur quod singuli moventur in singulis et duce, et singuli secundum analogiam suæ operationis perficiunt victoriam.

Est item collectio in unam perfectæ quantitatis figuram, sicut dicuntur fundamentum, et paries, et tectum colligi in-

unam totius integri formam : quia forma non est in partibus divisim, sed simpliciter quidem in partibus conjunctim sumptis, et in qualibet divisim non est nisi secundum quid : ideo ista forma quamvis colligat partes et adunet eas sibi, non tamen prædicatur de partibus omnibus nisi conjunctim, et non de qualibet divisim.

Juxta hanc erit adhuc alia forma, quæ quamvis colligat partes, et aliquo modo uniat, non tamen cuilibet totam suam addit potestatem perfectam, sicut est forma regni, et generaliter totius potestas regni constituitur potestatibus ut partibus, ut est præsidis, palatini, et ducis, et comitis potestas, ex quibus omnibus conficitur regnum. Et

hæc forma quæ non unit secundum totam potestatem, iterum de partibus prædicari non potest simpliciter : quia præsidatus non est regnum. Talis enim forma suam potestatem partibus ordinatim communicat, et ideo quælibet pars est aliqua regni potestas, et in talibus verum est, quod quidquid potest inferior, potest et superior, sed non convertitur.

Et secundum modum isti aliquo modo similem, forma naturalis colligit et unit sibi partes materiæ quas terminat. Et ideo de materia vel de partibus materiæ non prædicatur, quia ipsa in potestate partes excedit : et sic animal non est visus, vel auditus, vel aliud hujusmodi, cum potest quod potest visus, et plus, et sic est in omnibus aliis. Est tandem forma quæ perfecte colligit et unit partes, ita quod singulas colligit et unit sibi, ita quod esse ejus in singulis idem est cum esse singulorum, vel non diversum ab ipso, et ideo prædicatur de singulis partibus : et talis forma est generis et speciei et aliorum quæ sunt universalia. Et hoc modo intelligimus hic, quod ascendens a specialissimo ad generalissimum, colligit et adunat multitudinem in unum, et quod commune sit collectivum et adunativum.

Assignato autem sic genere, et assignata sic specie, quid sit utrumque per definitionem, palam est ex prædictis, quod in omni divisione proxima generis in species, semper genus unum est et plures species in quas dividitur. Semper enim unius et ejusdem generis divisio est in plures species : cujus ratio est, quia differentia non dividit nec habet actum nisi per oppositionem. Nihil

autem sibiipsi oppositum est, sed ei opponitur cui contrariatur. Omnis ergo differentia quæ dividit genus, sibi oppositam habet differentiam : et ideo genus conjunctum cum una differentia facit speciem aliam illi oppositam, quia alietas, ut dicit Boetius, causatur ab oppositione : propter quod dicit Aristoteles [1], quod si aliquis in diffinitione aliquid assignaverit pro differentia, considerandum est si oppositum ejus est etiam ejusdem generis differentia. Si enim non est oppositum differentia, nec hoc quod assignavit, fuit vera differentia : genus enim non dividitur nisi per oppositas differentias sive formas quæ sunt differentiæ : oppositæ autem differentiæ conjunctæ cum genere non unum, sed plures species semper constituunt.

Sunt tamen qui contra hoc quod dictum est objiciunt per id quod a principio de universali dictum est, quod scilicet ab aptitudine existendi in pluribus et dicendi de pluribus universale dicatur, et non ab actu : quod scilicet actu sit in pluribus et de pluribus : quia aliter sol non esset universale. Ex hoc enim volunt inferre, quod genus est quod non habet plures species, sed quod aptum natum sit habere plures species. Et sic non oportet genus semper in plures species dividi. Sed ad hoc dicendum, quod non est verum de genere, sed de specie specialissima solum : quia genus non dividitur nisi per ea quæ potestate naturali et substantiali sunt in ipso, et ideo per se dividitur : et oportet quod dividatur in plura quæ actu plura sunt. Species autem non dividitur-

per ea quæ sunt in ipsa : nec dividitur secundum suam substantialem potestatem, sed potius multiplicatur et numeratur quam dividatur per id quod totum substantialiter est extra naturam et essentiam ipsius, scilicet per materiam quæ nihil est formalis essentiæ suæ potestatis. Et ideo accidit speciei esse in ipsa : propter quod sola sufficit aptitudo in specie ut sit apta existere in pluribus, ad hoc quod sit universale, etiamsi actu non sit nisi in uno solo, vel forte in nullo, dummodo sit forma quæ secundum aptitudinem apta nata sit esse in pluribus [1].

Est ergo sciendum, quod genus non est, quod non habet pluries species. Unde si ponamus non esse aliquam speciem animalis nisi hominem, tunc quidem sequitur, si homo est, animal est : sed non sequitur, quod animal sit genus propter causam quæ dicta est. In specie autem specialissima sola quidem, ut dictum est, sufficit aptitudo ad hoc quod sit universale secundum aptitudinem. Si autem hæc aptitudo ad actum reduci debeat, oportet quod actu sit in pluribus et de pluribus : et non solum est universale secundum actum, sed secundum aptitudinem solam. In his autem in quibus aptitudo ad actum reducitur, per divisionem materiæ ad actum reducitur, sicut dictum est : quia naturæ aptitudo ad plura, non est ad tot, quin possit esse ad plura : ideo continue sic in infinitum potest reduci ad actum.

In omni autem tali prædicabilium coordinatione genus quidem substantialiter et universaliter de specie prædicatur, et omnia superiora de inferioribus substantialiter et universaliter præ-

dicantur : species autem sive subalterna sit, sive specialissima, neque prædicatur substantialiter et universaliter de proximo superiori sibi genere, neque prædicatur de superioribus sibi generibus non proximis, sed per medium sibi conjunctis. Hujus autem causa est : quia inter talia superiora de inferioribus prædicata substantialiter et universaliter prædicatio non convertitur, eo quod prædicatum in plus est quam subjectum. Unde non sequitur, si homo substantialiter et universaliter est animal, quod animal substantialiter et universaliter sit homo : est enim aliquod animal quod non est homo, ut asinus, vel leo : animal enim quamvis de intellectu sit hominis (et ideo necesse sit prædicari de ipso) non tamen e converso homo est de intellectu animalis : propter quod animal sine homine esse potest.

In omni autem ordinata prædicatione (in qua secundum naturalem ordinem prædicabilium unum de altero prædicatur) oportet æqua sive paria de æquis, sive paribus prædicari, sicut prædicatio convertibilium, sicut omne hinnibile est equus, et omnis equus est hinnibilis. In talibus enim subjectum est conversum prædicati : et ideo nec prædicatum relinquit subjectum, nec subjectum relinquit prædicatum. Aut oportet majora de minoribus prædicari : et in talibus prædicatum est de ratione subjecti : et ideo subjectum nunquam relinquit prædicatum, quamvis prædicatum possit relinquere subjectum : et talis prædicatio est ut quando animal de homine prædicatur sine conversione.

Et si instet aliquis, quod homo de animali prædicatur, cum dicitur, aliquod animal est homo, vel hoc animal est hic homo. Nulla est instantia : quia hæc prædicatio non est substantialis et secundum ordinem prædicabilium, quia per accidens : accidit enim animali hoc animal esse quod est homo vel hic homo. Minora vero de majoribus secundum hunc modum prædicationis minime prædicantur : neque enim animal universaliter dicis esse hominem, quemadmodum hominem universaliter et substantialiter dicis esse animal [2].

Secundum autem totam coordinationem prædicabilium de quibuscumque species prædicatur sive subalterna sive specialissima, de omnibus eisdem prædicabitur universaliter et illius speciei genus, et illius generis genus, et sic usque ad generalissimum, quod ultimum in ascendendo, et primum in descendendo prædicatum est in illa prædicamentorum coordinatione. Cujus exemplum est, quod si verum est Socratem esse hominem, hominem autem animal, animal vero substantiam : verum est, quod et Socrates est homo, et quod Socrates est substantia : semper enim et substantialiter et universaliter in tali coordinatione superiora de inferioribus prædicantur et de individuo. Generalissimum autem et de genere sibi proximo sub eo posito prædicabitur, et de generibus omnibus inferioribus, si plura sint media subalterna inter ipsum et specialissimum : et prædicatur de specie specialissima, et de individuis quæ sub ipsa sunt.

Attende autem, quod sicut dictum est, forma quæ prædicatur, non prædicatur nisi sit notior, et nomen totius esse rei. Esse autem rei totum vel est in potentia remota, et sic nominatur per generalissimum : vel in potentia propinqua, et sic nominatur genere subalterno : vel in potentia propinquissima, et sic vocatur genere immediato : vel est in actu, et sic nominatur nomine speciei. De prædicatione autem differentiæ, proprii, et accidentis, inferius pertractabitur. Et ideo dicit Aristoteles quod non est vivens et animal, nec animal et homo simul. Talis ergo modus prædicandi concluditur ex eo qui dictus prædicabilium ordine.

Hæc autem quæ dicta sunt, in compendio dicuntur sic, quod descendentibus ad specialissima necesse est ire per multitudinem specierum dividendo genus oppositis differentiis. Ascendentibus autem a specialissimis ad generalissima necesse est colligere multitudinem in unam generis divisi naturam. Collectivum enim in unam communem naturam species est, et magis collectivum multorum est id

quod est genus : particularia vero et singularia semper in multitudine existentia, e contrario dividunt in multitudinem id quod est unum commune : et sic participatione speciei plures homines sunt unus homo. Particularibus autem sic speciem dividentibus, et in multitudinem distrahentibus, unus et communis homo est plures homines : divisivum enim semper communis est id quod est singulare : collectivum autem et adu-

nativum plurium in unum est id quod commune est.

Assignato autem sic genere et specie per diffinitivam rationem quid sit utrumque ipsorum, et genere quidem uno existente, speciebus vero pluribus per divisionem oppositarum differentiarum, semper erit in plures species divisio generis per causam superius assignatam. Genus quidem in tali ordine semper universaliter et substantialiter de specie prædicatur, et omnia superiora de inferioribus. Species autem nec prædicatur de proximo sibi superiori genere, neque de superioribus non immediate conjunctis : nec enim talis prædicatio convertitur qua genus de specie prædicatur. In omni enim substantiali ordinata prædicatione oportet aut æqualia de æquis prædicari, ut hinnibile de equo : aut oportet prædicari majora, hoc est, communiora de minoribus, ut animal prædicatur de homine, cum animal in plus sit quam homo. Minora vero de majoribus secundum hunc modum prædicabilium minime prædicantur, nisi per accidens, ut dictum est. Nec enim animal universaliter dicis et prædicas hominem esse, quemadmodum hominem universaliter dicis esse animal.

De quibus autem species universaliter et substantialiter prædicatur, de his necessario et speciei genus prædicabitur, et generis genus usque ad generalissima. Si enim exempli gratia verum est dicere Socratem esse hominem, hominem autem animal, animal autem substantiam : verum est et Socratem animal dicere atque substantiam.

Semper ergo naturaliter superiora de inferioribus prædicantur. Spe-

cies quidem substantialiter de individuis prædicatur. Genus autem prædicatur de specie et de individuo. Generalissimum autem prædicabitur et de genere subalterno et de generibus omnibus, si plura sint media et subalterna inter specialissimum et generalissimum : prædicabitur autem de specie specialissima et de individuis secundum totam hujusmodi prædicabilium coordinationem. Sic enim in omnibus verum est, quod quando alterum de altero prædicatur ut de subjecto, in quo specialiter per intellectum concipitur : quæcumque substantialiter de prædicato prædicantur, omnia prædicari de subjecto sit necesse. Et negative similiter quæcumque universaliter negantur de prædicato, necesse est illa etiam negari de subjecto : animal enim cum non sit lapis, necesse est etiam hominem lapidem non esse.

<!-- cap:1.4.7 -->

CAPUT VII.

De modo prædicabilium quæ prædicantur.

Ex omnibus autem quæ dicta sunt, constat quod generalissimum dicimus prædicari de omnibus quæ sub ipso recto ponuntur ordine tam generibus quam speciebus et individuis. Genus enim quodlibet quod est immediate ante specialissimum, prædicatur de omnibus specialissimis, ut animal de homine et de asino et leone et speciebus aliis : prædicatur etiam et de individuis illarum specierum per hoc quod essentialiter est in

illis et de illis. Id autem quod sic est species, quod solum species est, et non genus, quod est species specialissima, non prædicatur per se nisi de individuis. Individuum autem quod est certum, non prædicatur, nisi de uno solo discreto et signato, illa prædicatione quæ in antehabitis determinata est: quamvis individuum vagum de pluribus prædicetur, hoc est, prædicatione speciei, et non individui, ut dictum est. Individuum enim quod discernitur ab aliis sub eodem communi positis particularibus, dupliciter formatur : substantia enim formatur per accidentia quæ signa sunt talis discretionis, quæ in proprio nomine importantur, ut cum dicitur Socrates. Quia autem accidens non individuatur nisi per substantiam, ideo individuum accidentium per demonstrationem ad rem stantem sub accidente designatur, sicut hoc album, et hoc veniens, ut accidens tam sine tempore et motu, quam cum tempore et motu designetur. Discernitur etiam aliud per circumlocutionem, ut discretio Socratis designatur per generantem, vel locum generationis, ut cum dicitur Sophronici filius, si solus Socrates sit ejus filius : a generante enim principaliter trahit originem, quia hic generat hunc dictum : et in talibus aliquando ad majorem discretionem notandam mutamus appellationes dicendo Sophronici filium, notantes quod sub hac appellatione magis discrete noscitur, quam sub appellatione Socratis.

Individua enim dicuntur hujusmodi primæ substantiæ propter hoc, quod quantum ad discretionem non quantum ad substantiam unum

quodque eorum divisim consistit ex proprietatibus, quarum earumdem in numero collectio nunquam erit in alio aliquo. Quæ (ut dicit Boetius) sunt septem, scilicet propria forma, propria figura, propria parentela secundum quam per hanc vel illam seminis decisionem a parentibus descendit, propria nominatio a proprio accidente imposita, propria patria secundum quod patria centrum dicitur nativitatis in quo respexit periodus circuli cælestis in nativitate, proprium tempus, proprius locus omnia hæc continens : hæc enim abstrahi ab hac re non possunt quia per hoc et hic et nunc. Quamvis enim hæc materia sit formæ particularis et individuationis principium et individui pars substantialis : tamen hæc accidentia quamvis non componant substantiam singularem, sunt facientia ad notitiam suæ discretionis, et si individuum non ut particularis substantia, sed ut discretum, et discrete nomen designe-

tur : tunc accidentia sunt nomina in ratione concepta, et de essentia individui sic designati : quamvis non sint aliqua pars particularis substantiæ secundum quod substantia est, hæc enim non componitur nisi ex hac forma.

Sed proprietates quæ sunt communis hominis per hoc quod communis homo est in pluribus, inveniuntur etiam in pluribus, ut risibile, et mansuetum natura, et disciplinæ perceptibile, et hujusmodi. Hæc enim in pluribus, et plus est, in omnibus hominibus particularibus inveniuntur : sunt enim in eis per commune quod est in eis, et ideo conveniunt eis in eo quod homines sunt.

Directo enim prædicabilium ordine continetur individuum sub homine, sive generaliter loquendo sub specie. Species autem continetur under genere. Est enim genus totum quoddam universale, et id quod est genus secundum quod genus est, non nisi totum. Individuum autem non est totum, sed tantum pars subjectiva totius universalis. Species vero quæ est in medio, est inter genus et individuum, et totum est et pars diversis comparata : sed pars quidem alterius generis quod est totum ad ipsam. Species enim pars est generis potestate : quia genus non secundum totam suam potestatem est in specie. Totum autem est species, non totius alicujus : quia nihil participat eam secundum partem suæ potestatis, sicut ipsa species participat genus, sed est totum omnibus aliis individuis : quia ipsa species, ut dicit Boetius, totum esse est in individuis. Nec referuntur individua ad speciem ut partes ipsius, sed potius ut singularia secundum totum esse et potestatem, in se habentia speciem et participantia.

Compendiose ergo dicendo generalissimum quidem de omnibus sub se secundum suam coordinationem positis speciebus, generibus, et individuis dicimus sive prædicamus. Genus autem subalternum, quod ante specialissimum de omnibus specialissimis et individuis prædicamus. Species autem prædicamus de individuis omnibus sub se positis.

Individuum vero de uno solo non propria prædicatione prædicamus. Individuum enim sub descriptione nominatum Socrates, vel in acciden-

tibus hoc album vel hoc nomen per demonstrationem vel per circumlocutionem manifestioris loquelæ Sophronici filius : si enim plures haberet, tunc tali circumlocutione non discerneretur Socrates. Individua ergo voce discretionis dicuntur hujusmodi : quoniam quantum ad suam discretionem ex talibus proprietatibus consistit unumquodque eorum, quorum collectio nunquam in alio eadem erit. Socratis enim discretiva proprietas nunquam in aliquo alio esset particulari homine. Hæ vero proprietates quæ sunt communes proprietates, erunt eædem in pluribus. Illæ enim sunt proprietates communis et non singularis secundum quod singulare est. Et, ut plus dicatur, communis hominis proprietates sunt in omnibus in quibus est una natura communis : participantia enim naturam communem, participant etiam propria illam naturam consequentia. Tales ergo hominis communes proprietates erunt in omnibus particularibus in eo quod homines sunt. Secundum ergo prædictum prædicabilium ordinem continetur individuum sub specie, species autem sub genere. Est enim genus totum quoddam in quantum genus est. Individuum autem secundum quod individuum est, pars quædam. Species vero est et totum et pars. Sed pars quidem est alterius, hoc est, generis quod secundum partem suæ potestatis participat : totum autem non est alterius quod ipsius partem participet, sed est totum aliis : partibus enim totum est, quarum quælibet ipsum totum participat.

Quod autem ea quæ de genere et specie dicta sunt ad invicem propter correlationem depen-

deant, uno epilogo patet : de genere quidem et de specie quid generalissimum, et quid specialissimum, et de aliis quæ eadem sunt genera et species sicut subalterna. Adhuc autem quæ etiam sint individua, sive certa, sive vaga, vel-

per demonstrationem vel circumlocutionem certificata. Adhuc autem quot modis genus dicitur, et quot modis species dicitur, quantum ad præsentem spectat intentionem logicam, sufficienter dictum est.

<!-- cap:1.5.1 -->
CAPUT I — *De distinctione nominis differentiæ quod multipliciter dicitur.*

Consequenter de universali quod differentia vocatur, pertractare est. Hæc enim quia constituit speciem, et prædicatur de specie et de ratione diffinitiva ipsius speciei, ideo ante speciem erat ponenda, nisi obstitisset correlatio ad invicem speciei ad genus, et generis ad speciem, quemadmodum in præhabitis dictum est. Antequam autem notificemus differentiam quæ sola una est de quinque universalibus, et determinemus de ipsa, oportet nos distinguere multiplicitatem nominis differentiæ : hæc enim multipliciter dicitur secundum prius et posterius.

Differentia igitur multipliciter dicitur, ut dicit Avicenna, non sicut genus et species : quia in genere et specie primo fuit usus horum nominum in physicis et politicis, et ab illis hæc nomina ad usum philosophiæ sumpta sunt. Sed in differentia factum est e converso. Nomen enim differentiæ primo fuit in usu Philosophorum, et ab illa transsumptum est ad usum communiter

loquentium. Hæc igitur est causa vera, quod multipliciter dicitur nomen differentiæ, communiter scilicet, proprie, et magis proprie.

Communiter autem dicitur differentia, quæ est apud communiter loquentes considerando ea quæ sensibus primo objiciuntur. Communiter ergo alterum ab altero differre differentia dicitur, quando unum ab altero alteritate quadam cujuscumque communiter apprehensibilis accidentis differre dicitur, quocumque modo secundum omnia genera formarum accidentium. Nec tales differentiæ communes ideo dicuntur, quia rebus insint communiter quas faciunt differre : si enim sic esset, non dicerentur differentiæ, sed convenientiæ. Sed dicuntur differentiæ communiter, quia a communiter loquentibus sunt in usu. Vulgus enim assignando differentias rerum, talibus res differre facit, qualia forinsecus in rebus per sensum communiter apprehendit.

Sic autem in tali differentia individuum unius speciei differt ab alio individuo ejusdem speciei, ut Socrates a Platone differt accidentium sensibilium alteritate quadam, sicut dicit Apulejus, quod Plato latus fuit facie, Socrates autem non. Hac etiam differentia unum individuum unius speciei differt a seipso in duobus temporibus, sicut Socrates jam vir vel senex existens, differt a se puero per accidentia juventutis et senectutis, quæ non cito derelinquunt subjectum. Sic etiam Socrates differt a seipso quando aliquid facit, scribit, vel legit, quiescente seipso a tali opere, quæ sunt accidentia cito separabilia. Et ut generaliter dicatur, hæc differentia semper considera-

tur secundum aliquem modum diversimode se habendi ad seipsum, vel ad alium alteritatibus quibuscumque : vel cujuslibet generis accidentia cito vel non cito separabilia. Hæc igitur est acceptio differentiæ secundum intentionem nominis dicta apud communiter loquentes : propter quod etiam communis vocatur differentia, hoc est, quam attendunt communiter loquentes.

Juxta istum modum magis vicine ad verum modum accipitur differentia quæ vocatur propria : eo quod ei in quo est, per causam connaturalem est appropria-

ta, ut quando unum differre dicitur ab altero per accidens inseparabile : quod ideo inseparabile est, quia causam habet quæ est in subjecto in quo est, sicut est nasi simitas in simo, cujus nasus simiæ comparatur : vel cicatrix aliqua indurata vel inseparabilis, cum ex vulnere occaluerit : simitas enim inest per naturam, sed cicatricem habens differt ab eo qui cicatricem non habet, et aliquando idem cicatricem habens nunc a seipso antequam cicatricem haberet. Hæc autem dicitur propria : quia per aliquam rationem accedit ad illam, quæ vero nomine differentia vocatur : hæc enim quamvis non sit de essentia ejus in quo est et quod differre facit, habet tamen causam in essentialibus ipsius sive sint essentialia complexioni, sive sint essentialia compositioni ipsius, et sic accedit ad veræ differentiæ rationem. Quando autem dicimus, quod talis differentia causam habet in subjecto in quo est, et quod differre facit, non intelligimus de subjecto quod est specie tantum, sed de illo in numero subjecto in quo

est id quod differre facit, sicut simitas in naso, vel claudicatio in tibia. Hanc differentiam considerare per rationem necesse est : et ideo jam ad usum verum differentiæ (secundum modum quo philosophia utitur differentia) appropinquat.

Secundum autem modum magis et maxime proprium alterum ab altero differre dicitur : quoniam sub alia et universali et specifica differentia differt, sicut differt homo ab equo specifica differentia : quæ quidem differentia est qualitas essentialis hominis, quæ ratio dicitur. Hæc enim differentia quamvis sit forma essentialis hominis, tamen est qualitas naturalis generis et perfectiva potentiæ ipsius et determinativa communitatis et confusionis ejus, ut dicit Avicenna, et ideo substantialis est speciei, et substantia et principium substantiæ sicut forma : et perfectiva est materiæ, et determinativa confusionis ejus, et principium rei quæ composita est ex materia et forma.

Igitur ista distinctio differentiæ vel divisio est multipliciter dicti per analogiam ad unum actum qui est facere differre unum ab altero : qui quidem convenit veræ, hoc est, secundum veram rationem differentiæ magis propriæ, aliis autem secundum quod plus vel minus faciunt differre. Et ideo prima differentia vocatur simpliciter ea quæ dicitur magis propria, secundario illa quæ vocatur propria, tertio autem illa quæ vocatur communis. Quoad nos autem per prius dicitur differentia quæ communis est : propter hoc quod prima facie notitiæ nostræ se objicit. Secundario autem dicitur ea quæ dicitur propria : quia mi-

nus communiter est apprehensibilis. Ultimo vero quæ paucioribus substantia et intellectu utentibus innotescit.

Hac igitur divisione sic posita, per proprios effectus uniuscujusque membri declaremus partes hoc commune dividentes, quod est differentia. Dicamus igitur, quod in hoc conveniunt duæ primæ, ea scilicet quæ est communiter differentia, et ea quæ est proprie vocata differentia, quod id in quo sunt et differre faciunt per id quod est causa differentiæ, non faciunt suum subjectum nisi solum alteratum quando cuilibet subjecto adveniunt. Illa autem differentia quæ est magis propria per id quod est causa differendi, facit aliud in substantia esse id quod differt ab eo a quo differt.

Concluditur ergo proprius effectus differentiarum, quod differentiarum quædam per id quod faciunt differre, faciunt alteratum esse solum id quod differt ab eo a quo differt. Aliæ vero per id quod differre facit, faciunt aliud in substantia esse quod differt ab eo a quo differt. Hujus autem causa est, quia differentia communis et propria non faciunt differre nisi per accidens, quod aut habet causam in subjecto, aut non habet causam in subjecto : et quocumque modo sit accidens, nullo modo potest esse perfectivum vel constitutivum substantiæ : et per se nullo modo potest facere aliud, quia aliud non est nisi quod secundum substantiam est-

aliud. Et quamvis simum et aquilum sit aliud per substantiam nasi, hoc tamen non est per simitatem et aquilitatem quæ sunt accidentia,

sed potius per diversitatem substantiæ simi nasi, et per substantiam nasi aquili : sicut risibile et hinnibile differunt per substantiam, sed hujus differentiæ non est causa risibile vel hinnibile, sed formæ specificæ, et differentiæ substantiales, quibus substantialiter differunt homo et equus.

Ex hoc autem iterum surgit istarum differentiarum dividentium manifestatio, quod illæ quidem differentiæ quæ faciunt aliud in substantia et specie per id quod facit differre, dicuntur esse specificæ differentiæ, hoc est, ad speciem pertinentes et in specie constituentes. Illæ vero quæ alteratum solum faciunt, dicuntur simpliciter differentiæ : non ita quod nomen differentiæ prædicetur simpliciter de illis ratione absoluta et perfecta, sed quia super nomen differentiæ nihil addunt quod ponat eas in formam veræ et propriæ differentiæ : sicut cum dicimus, quod ens in potentia dicitur simpliciter ens, non ita dicimus hoc, quod ens in potentia entis simpliciter habeat nomen vel rationem, cum sit ens secundum quid et non simpliciter, sed dicitur ens simpliciter, hoc est, sine determinatione alicujus per quod ad ens actu trahatur et determinetur.

Hoc autem quod dictum est manifestatur exemplariter : quia huic generi quod est animal, rationale adveniens in diffinitione hominis vel Dei facit id quod in substantia est alicujus aliud ab eo a quo differt per illam differentiam, facit enim rationale animal, et facit speciem subalternam animal. Illa vero quæ est communiter differentia per id quod est causa differentiæ, ut movendi quo differt aliquis a quiescente, non facit nisi

alteratum et non aliud, quantum est de eo quod est causa differentiæ quod est separabile acdens. Concludit ergo quod quædam differentiarum facit aliud secundum substantiam, quædam autem non facit nisi alteratum.

Ex his igitur ostenditur, quod in proœmio istius libri dictum est, quod scilicet notitia universalium valet et utilis est ad divisiones et ad diffinitiones : quia secundum differentias quæ faciunt aliud, divisiones faciunt generum in species : et secundum easdem et per easdem diffinitiones specierum assignantur, eo quod diffinitiones veræ sunt ex genere et talibus differentiis. Sed secundum eas quæ solum faciunt alteratum et non aliud, alteratio sola in accidente consistit generaliter dicta secundum omne accidens et secundum aliquem modum se habendi per mutationes secundum omne genus prædicamenti, sive in ipso sit motus per se, sive ad ipsum sit motus per accidens. Alteratio enim proprie solum est in una specie qualitatis quæ est passio vel passibilis qualitas. Motus autem per se non est nisi in tribus prædicamentis quæ sunt qualitas, quantitas, et ubi. Per accidens etiam in omnibus est, ut dicit Aristoteles[1], et hoc modo dicimus communiter sumi penes alterationem accidentalem quamcunque sive sit per se sive per accidens : quia sequitur actum differentiæ, qui est differre facere unum ab alio, vel idem a seipso.

Sumuntur enim differentiæ istæ ab accidentibus communibus sive propriis. Et hujusmodi accidentis triplex consideratio est : si enim in se consideretur, tunc est accidens vel proprium,

quæ sunt duo de quinque universalibus e diverso dividentia cum differentia hoc commune quod est universale : et sic nec differentia est accidens, nec proprium. Considerantur etiam in comparatione ad subjectum in quo sunt, et sic sunt comparata ad sua singularia de quibus prædicantur, et est similis comparatio sicut speciei ad individua. Considerantur etiam secundum quod per ea est convenientia vel differentia ad illa comparata, et sic ab ipsis su-

muntur duo differentiæ modi, qui sunt communis, et propria differentia.

Illa autem differentia quæ facit aliud, sumitur a forma specifica, quæ etiam tripliciter consideratur, in se scilicet prout est substantia quæ est forma substantiam faciens, et prout est in specie constituta, et sic est specificata : et prout per ipsam id quod ea formatum est comparatur ad aliud secundum convenientiam vel differentiam, et hoc solum modo differentia vocatur, primo autem modo forma, secundo vero modo species, secundum quam species unum est quinque universalium, dividens hoc commune quod est universale cum differentia et aliis universalibus.

Et ista quidem differentia est unum ex quinque universalibus, cujus assignationem secundum diffinitionem primam dat Avicenna dicens, quod est universale simplex prædicatum de specie in quale quid. Hæc enim est differentia magis proprie vocata differentia, quæ aliud facit, et non alteratum. Dico autem alteratum vel qualitate accidentali vel essentiali. Sed differentia magis propria non tantum alteratum, sed etiam facit

aliud, quia alteratum qualitate essentiali aliud factum est. Hæc est igitur differentia magis propria, quæ est unum de quinque universalibus in quale prædicatum de specie : eo quod differentia qualitas substantialis est generis : sicut qualitas non substantialis, sed ex substantialibus manans sive fluens, est proprium : et sicut qualitas individui accidentalis non ex substantialibus fluens, est accidens commune.

Nec valet argumentum si quis objiciat: Differentia substantialis facit alteratum : id autem quod alteratum facit, est accidens proprium : ergo differentia substantialis est accidens vel proprium. Quia alteratum esse contingit dupliciter, qualitate scilicet essentiali vel accidentali, arguit autem ac si solum qualitate accidentali fieret alteratum. Hæc omnia autem dicta, sunt ab antiquis sub compendio comprehensa tali modo, quod differentia communiter, et proprie, et magis proprie dicitur, secundum divisionem multiplicis, quod medium est inter æquivocum et univocum. Communiter autem differre alterum ab altero dicitur, quando alteritate quadam differt : et quocumque modo cujuscumque accidentis quod est causa differentiæ vel a seipso in diverso tempore: differt enim Socrates a Platone alteritate quadam cujuscumque accidentis quod est in Socrate, et non in Platone. Et ipse Socrates differt a seipso in diversis temporibus : sicut Socrates jam vir factus, differt a se puero : sicut Socrates faciens aliquid, differt a seipso quiescente a tali opere. Et causa hujus differentiæ est propter aliquem modum se habendi in aliquo accidente, quod

alteritatibus aliquibus per se vel per accidens inducitur. Proprie autem differre dicitur alterum ab altero, quando inseparabili accidente alterum ab altero differre dicitur, et ideo inseparabili, quia causam inseparabilem habet in subjecto : unde quamvis inseparabile sit actu, tamen est separabile intellectu, eo quod subjectum intelligibile est sine illo, potest enim intelligi nasus sive curvitate, et homo sine risibilitate. Inseparabile autem accidens est ut nasi simitas, et cicatrix cum ex vulnere occaluerit. Magis proprie tam alterum ab altero differre dicitur, hoc est, per magis propria et per magis substantiæ intrinseca, quando specifica differentia differt, quemadmodum differt homo ab equo specifica differentia, rationali scilicet qualitate, quæ est essentialis qualitas generis, potentiam generis determinans et perficiens.

Et quia hæ differentiæ ab actu differendi dicuntur, quia scilicet differre faciunt, ideo sciendum est quod omnis differentia facit alteratum adveniens cuilibet : alteratum dico essentiali vel accidentali qualitate. Sed ea differentia quæ communiter et proprie dicta quantum est de se cum utraque sit accidens, facit alteratum solum. Illa autem quæ est magis proprie-

dicta differentia, facit aliud in substantia per hoc quod alteratum facit in qualitate substantiali. Differentiarum quidem igitur aliæ faciunt alterationem sive alteratum tantum : aliæ vero facit aliud. Illæ quidem quæ faciunt aliud in substantia formali, specificæ vocantur. Illæ vero quæ faciunt solum alteratum, vocantur simpliciter differentiæ sine additione alicujus determi-

nationis, per quam et ad magis et vere propriam differentiam inclinentur. Huic ergo generi quod est animal differentia adveniens quæ est rationale, aliud facit, quia speciem animalis facit, quæ substantia est perfecta in forma et specie. Illa vero differentia quæ est causata per moveri vel quiescere, solum facit alteratum, et non aliud : differt enim qui movetur a quiescente. Quare hæc quidem differentia magis propria facit aliud : illa vero communis facit alteratum solum. Secundum igitur differentias aliud facientes divisiones fiunt generum, et sic dividuntur genera in species. Et secundum illas differentias diffinitiones assignantur, quia diffinitiones veræ sunt ex genere et hujusmodi differentiis. Secundum autem eas quæ solum faciunt alteratum, alteratio large et universaliter dicta sola consistit in eo quod aliquo modo se habet aliquid secundum permutationes quascumque quæ in aliquo genere fieri possunt.

CAPUT II — *De manifestatione modorum differentiæ et partium divisionis præinductæ.*

Ad manifestationem autem omnium eorum quæ de differentiæ modis dicta sunt, rursum inchoandum est a partibus præinductæ divisionis, ut omnes partes, tum per effectum, tum per causas, tum etiam per sibi convenientia manifestentur, ut sic melius intelligatur hoc quod dicendum est de differentia magis propria : hanc enim quærimus secundum intentionem propositam. A superioribus igitur iterum inchoantes dicimus, quod differen-

tiarum quidem aliæ sunt separabiles, aliæ vero sunt non separabiles. Sed hic dicamus differentias formas esse essentiales vel accidentales, a quibus sumuntur differentiæ, et quæ sunt causæ differentiarum. Moveri enim et quiescere, et hujusmodi cito et facile separabilia sunt : cum tamen multa ad invicem comparata differant illis : id enim quod movetur, differt ab eo quod non movetur, et id quod quiescit, differt ab eo quod non quiescit. Sanum autem esse et ægrum sunt accidentia non cito separabilia, et tamen separabilia : et his differt sanum a non sano, et ægrum a non ægro. Separabilia igitur sunt quæcumque per aliquam causam subjectum derelinquunt facile vel non facile, ut sunt ea quæ dicta sunt, et quæ his proxima per similitudinem sunt, et sunt separabilia. At vero aquilum e converso et simum esse, quæ sunt accidentia nasi causam stantem et manentem in naso habentia. Simitas enim ex nasi curvatione et medii nasi depressione causatur : aquilum vero ex retorsione anterioris partis nasi super labium superius causatur, quando medium nasi elevatur, et cartilago nasi anterius ad modum rostri aquilæ ad superius labium recurvatur. Hæ autem causæ cum sint de nasi compositione, stantes et manentes sunt in naso. Et ideo accidentia ex talibus figuris causata, inseparabilia sunt, quia stante causa quæ est per se causa, stabit effectus. Similiter in qualitate essentiali a qua sumitur differentia, inseparabilia sunt, ut rationale et irrationale, qui sunt actus et formæ perficientes et determinantes potentiam generis : et ideo causam habent inseparabilitatis tali actu

talem potentiam determinandi. Tales igitur et tali de causa sunt differentiæ separabiles et inseparabiles.

Inseparabilium autem differentiarum duo sunt modi : quædam enim earum sunt ex his sumptæ, quæ sunt *per se* de ipsius rei (quæ differre dicitur) essentiali constitutione. Aliæ vero inseparabilium differentiarum sunt per accidens, ita scilicet quod id a quo sumitur differentia, non-

est de rei essentia et substantia, sed est inseparabile accidens. Et ideo hic strictius accipimus *per se*, quam in primo *Posteriorum* determinetur ab Aristotele : ipse enim dicit esse per se sive prædicatum sit de ratione et diffinitione subjecti, sive subjectum in diffinitione prædicati, secundum quem modum *per se* est hæc, homo est risibilis, nasus est simus vel aquilus. Nos autem *per se* hic non vocamus, nisi id quod est essentiale et veniens in rei substantialem constitutionem, ut genus et differentia. Sic enim rationale *per se* inest homini et mortale, et per intellectum disciplinæ esse perceptibile, et hujusmodi. Aquilum autem esse vel simum vel risibile esse insunt homini per accidens : non enim est diffinitio nasi ut nasus est depressus in medio, vel repansus in anteriori. In omnibus autem his differentiis vocamus formas, a quibus sumuntur differentiæ, quando res secundum convenientiam vel differentiam comparantur. Illæ igitur differentiæ quæ sunt per se essentiales, accipiunt in ratione diffinitiva data secundum substantiam rei diffinitæ: quia diffinitio colligit secundum ordinem omnia substantialia rei a prima poten-

tia ipsius in qua esse rei inchoatur, usque ad ultimum actum ipsius a quo res est secundum quidditatem suam totam.

Et quia differentiæ sic dictæ accipiuntur ab hoc quod sunt formæ substantiales et perfectivæ ipsius esse, ideo faciunt aliud secundum substantiam ab eo a quo differt : quia si unum completivum esse substantialis facit unam substantiam, necesse est quod oppositum illius faciat aliam substantiam, quia diversarum substantialium formarum diversi et oppositi sunt effectus secundum substantiam. Illæ vero differentiæ quæ sumuntur a formis accidentalibus, quæ esse rei non constituunt, sed potius causantur a subjecto, et esse non habent nisi in subjecto, nec ingrediuntur in ratione diffinitiva substantiæ sive substantialis quidditatis rei, non faciunt aliud secundum substantiam quantum est de se, sed faciunt alteratum solum secundum formam accidentalem.

Unde quamvis aliquando non conveniant nisi aliis et aliis secundum substantiam, ut aquilum esse et simum non conveniunt eidem, sed homini, et asino, qui sunt aliud et aliud secundum substantiam : tamen substantiæ alietatem non faciunt, sed potius fiunt ab alia et ab alia substantia secundum formam et naturam.

Adhuc autem et per aliud manifestatur differentia talium differentiarum, qua illæ quidem differentiæ quæ per se sunt (ita quod sunt sumptæ a substantialibus formis, quæ diffinitionem substantialem perficiunt in eo in quo sunt) non suscipiunt per intentionem magis et minus. Cu-

jus causa est, quia tales formæ substantiales simplices sunt, suis oppositis sive contrariis formis non permixtibiles, sicut rationale impermextibile est irrationali, quia formæ a quibus sumuntur illæ differentiæ, humanitas scilicet, et asineitas vel asinitas sunt incommixtibiles. Cum enim fiat intentio secundum ascensum ad terminum, ad veram nominis impositionem secundum majorem vel minorem contrariis admixtionem, ut dicit Aristoteles [1], constat quod illæ formæ quæ simplices sunt et nihil de contrario habent admixtum, semper in termino sunt, et ideo intendi non possunt. Illæ vero differentiæ quæ sunt per accidens, ita quod a forma accidentali sumuntur, quamvis forte hoc accidens sit inseparabile, tamen suscipiunt intensionem et remissionem.

Habet tamen id quod dictum est dubitationem : quia risibile vel rudibile vel aquilum esse vel simum, sunt formæ, quæ permixtibiles invicem sibi non sunt : et ideo secundum inductam rationem non suscipiunt magis et minus ; quod falsum est, quia est simo simior, et aquilo aquilior, et risibili risibilior, et sic de aliis. Contra quod etiam quidam objiciunt dicentes, quod quæcumque æqualiter par-

ticipant aliquod commune, æqualiter debent participare id quod est illud commune universaliter consequens : participatur autem hoc commune quod est homo æqualiter ab unoquoque individuorum : videbitur etiam forte alicui, quod risibile quod est universaliter consequens hominem, ab unoquoque homine æqualiter debeat participari. Adhuc autem etiam illæ quæ sunt

per se differentiæ videntur suscipere magis et minus : videmus enim quod est unus homo rationabilior alio. Præterea in *Ethicis* quidam vocantur peculiares sive brutales homines, et quidam longius ab usu rationis remoti vocantur homines arborei : videtur igitur quod et differentiæ substantiales magis et minus suscipiant, et sic verum non esse videtur quod dictum est.

Sed ad hæc omnia respondet Avicenna. Ad primum quidem dicens, quod duplex est intentio, et duplex est intentionis causa. Una quidem per contrarii majorem vel minorem admixtionem, ut dictum est : et illa sunt in quibus motus est de uno ad alterum, sicut est in qualitatibus quæ dicuntur sensibiles qualitates, sive passiones, vel passibiles passiones inferentes, vel illatæ. Cum enim motus sit actus de potentia ad actum, vel forma post formam fluens, ut dicit Averroes [1], oportet quod in toto motu actus privationi permixtus sit : privatio autem est in contrario, et ideo unum in toto motu suo contrario permixtum est. Et ideo in talibus intentio est secundum contrarii separationem : per talem enim separationem continue accedit ad esse in termino cui vere nomen impositum est. Hoc enim nomen *album* veræ albedini est impositum, sive vere albo : verum enim album est, cujus albedo nihil contrarii habet admixtum. Hic ergo unus modus est intentionis, et hanc quæ dicta est habens causam. Secundus modus est in his quæ permixtibilia non sunt, sed causantur a subjectis in quibus sunt. Hæc igitur quia sunt esse subjecti consequentia, necesse est accidentia esse : quia omne quod se-

quitur esse subjecti in quo secundum naturam et intellectum est, est accidens, cum omne quod est substantiale alicujus sit principium esse ipsius : principium autem est ante id cujus est principium secundum naturam et intellectum. Taliter autem formæ accidentales sunt ea quæ dicuntur propria, et ab habitudinibus principiorum essentialium causantur. Et ideo illis habitidunibus magis et minus existentibus, necesse est etiam tales formas intendi vel remitti : propter quod habilior ad admirandum, risibilior est, et minus ad admirandum habilis, minus risibilis est, et nasus curvior, est simior, et minus curvus, minus est simus, et sic de aliis. Et in his formis non est motus, sed sunt suorum subjectorum motus quosdam consequentes, sicut motum quemdam nasi sequitur simum esse vel aquilum, et sic est in aliis. Omnes enim sequuntur suorum motus ac mutationes subjectorum, et ex illis suscipiunt magis et minus, et non ex seipsis.

Ad hoc autem quod de differentiis essentialibus et substantialibus objicitur, solvit Avicenna sic, quod forma substantialis a qua sumitur differentia, tripliciter consideratur, scilicet ut forma esse conferens : et ut differentia, quia una species comparatur ad aliud alterius speciei : et ut actionis naturalis sive substantialis principium. Et primo quidem modo magis et minus non suscipit. Tertio autem modo consideratur actio cujus ipsa est principium, dupliciter : scilicet ex parte formæ quæ actionis est principium, et ex parte subjecti sive exparte compositi, cujus ipsa actio est sicut agentis proprie. Et primo quidem modo

magis et minus non suscipit : secundo autem modo aliquando habet in subjecto ea quæ ad agendum promovent : aliquando autem quæ ad agendum impediunt. Et hoc modo secundum actionem videtur magis et minus suscipere, et hoc est per accidens, et non per se,

et ideo per se nec magis nec minus suscipiunt. Hoc autem per inductionem probatur : quia nec genus secundum magis et minus prædicatur de eo cujus est genus : cum tamen genus sit forma quæ est notio ejus quod est in potentia. Non enim animal secundum magis prædicatur de homine, et secundum minus de asino, sed æque de utroque. Nec differentiæ generis quæ dividunt genus et cum genere constituunt speciem, secundum magis et minus prædicantur de speciebus quarum sunt differentiæ : quia homo non est magis rationale, et asinus minus irrationale, sed æque. Illæ enim differentiæ sunt, quæ uniuscujusque speciei complent rationem diffinitivam, et sunt actus complentes esse ipsius. Esse autem uniuscujusque substantiale sive dicatur nomine generis secundum quod est in potentia, sive significetur nomine differentiæ secundum quod est in actu, est unum et idem non suscipiens magis et minus secundum quod est effectus substantialium principiorum. Sic enim nec intentionem nec remissionem suspiciens est. Sed aquilum esse vel simum vel coloratum esse, aliquo modo intensionem vel remissionem suscipiunt : eo quod, sicut dictum est, plures modi sunt intensionis et remissionis.

Declaratum est igitur quod a superioribus rursus inchoanti dicendum est differentiarum alias quidem esse separabiles, alias autem inseparabiles. Moveri enim et quiescere, et sanum esse et ægrum, et omnia quæ his proxima sunt et a talibus facile vel difficile mobilibus sumuntur accidentibus, sunt separabiles sive separabilia quædam. At vero aquilum vel simum esse, vel rationale vel irrationale, sive ab accidentibus separabilibus, sive a formis substantialibus sumpta, sunt quædam inseparabilia. Inseparabilium autem differentiarum, aliæ quidem sunt per se, hoc est, a formis substantialibus sumptæ : aliæ vero per accidens, hoc est, ab accidentibus inseparabilibus sumptæ. Nam rationale per se, hoc est, per substantialem formam inest homini, et mortale, et perceptibile disciplinæ. At vero aquilum esse vel simum, vel risibile, secundum accidens inest homini, et non per se. Illæ igitur differentiæ quæ per se insunt, in subjecto ratione diffinitiva accipiuntur, et faciunt aliud secundum substantiam ab eo a quo faciunt differre. Illæ vero quæ sunt secundum accidens, nec accipiuntur in substantiæ ratione diffinitiva, nec de se faciunt aliud, sed alteratum solum. Et illæ quidem quæ per se sunt et substantiales, non suscipiunt magis et minus. Illæ vero quæ sunt per accidens, quamvis inseparabiles sint, tamen aliquo modo intentionem suscipiunt et remissionem. Nam neque genus cum sit forma substantialis secundum magis et minus prædicatur de eo cujus fuerit genus. Similiter neque generis differentiæ secundum quas dividitur genus :

ipsæ enim sunt quæ uniuscujusque rationem complent diffinitivam, et non suscipiunt magis et minus. Cujus causa est, quia esse quod est rei quidditas uniuscujusque, unum et idem est secundum quod a principiis essentialibus formaliter constituitur. Sic enim nec intensionem nec remissionem suscipiens est, quamvis secundum quod est in subjecto, per diversas materiæ præparationes in accidentibus magis et minus impeditum vel expeditum sit. Aquilum autem esse vel simum vel coloratum, aliquo modo sive per mixtionem contrarii, vel per causam quam habent in subjecto, intenduntur, vel remittuntur.

<!-- cap:1.5.3 -->

CAPUT III.

Qualiter differentiæ substantiales sunt constitutivæ, et qualiter sunt divisivæ.

Omnibus autem divisionibus et speciebus differentiarum sic determinatis, illa sola differentia est unum de quinque Prædicabilibus, prout hic de universalibus intendimus, quæ est per se et substantialis differentia. Hoc autem sic probatur : quia cum tres modi differentiæ,

ut prædictum est, considerentur, scilicet communis, propriæ, et magis propriæ; adhuc autem cum quædam quidem sint separabiles, quædam autem inseparabiles propter rationem quæ in antehabitis dicta est ; et rursus cum inseparabilium differentiarum quædam quidem sint per se, quædam per accidens, ut nuper dictum est : patet quod si eas quæ sunt per se consideremus per comparationem ad ea quorum sunt differentiæ, inveniemus quod per se differentiarum quædam

sunt secundum quas dividimus genera in species, potestatem et non essentiam generis dividentes. Essentia enim generis in omnibus per divisionem acceptis integra manet et indivisa in quolibet : potestas autem partitur, et secundum aliquid ejus est in uno dividentium, et secundum aliquid manet in alio, et in nullo secundum totum. Aliæ autem earum differentiarum quæ per se et substantiales sunt, tales sunt secundum quas ea quæ per divisionem generum accepta sunt, specificantur.

Hæc autem divisio differentiarum per se non nisi modi divisio est : qui modus sumitur a proprio differentiæ effectu. Si enim differentia in oppositione actuali accipitur ad id a quo facit differre, pro certo hoc modo divisiva est et separativa. Oppositio enim dividit et separat, nec potest esse una et eadem potestas oppositorum secundum actum acceptorum. Si autem accipiatur differentia ut actus completivus actu potentiæ generis et determinativus, sic differentia generi et potentiæ adveniens, in speciem genus determinat, et constituit speciem. Si autem forma a qua sumitur differentia, in se secundum id quod est consideratur, cadem differentia est quæ genus dividit, et speciem constituit. Sed tamen secundum rationem prius est differentia dividens quam differentia constituens : quia oportet quod differentia prius per divisionem quam facit a genere exeat, antequam adveniens generi speciem constituat.

Hoc autem facilius scitur si exempla subjiciantur. Per se enim differentiæ om-

nes sunt hujusmodi, animatum, inanimatum, per quæ dividitur corpus : sensibile, insensibile, per quæ dividitur vivum : rationale, irrationale, per quæ dividitur animal : mortale, et immortale, per quæ dividitur rationale animal, et sic de omnibus aliis quæ a formis substantialibus sumuntur, et sunt notiones ejus quod est secundum substantiam, etiam illæ eædem sunt constitutivæ : quia illa quæ erit animati sensibilis, ita quod animatum sensibile determinetur per actum essendi, erit differentia constitutiva animalis: est enim animal per diffinitionem substantialem substantia animata sensibilis, planta autem substantia animata insensibilis, lapis autem substantia inanimata insensibilis. Ea vero differentia quæ est mortalis immortalis, et rationalis irrationalis, sunt differentiæ divisivæ quidem animalis : quia per ea genera animalium dividimus in species duabus sibi succedentibus divisionibus sic: Animalium aliud mortale, aliud immortale ; aliud rationale, aliud irrationale. Per has ergo animalis species divisionem accipiunt. Sed hæ quidem differentiæ eædem quæ per sui oppositionem divisivæ dicuntur generum, sunt et completivæ et constitutivæ specierum, quando una earum sumitur ut complementum potentiæ generi adveniens: tunc enim cum ex potentia et actu compositum completum sit et perfectum, species constituta sic completa est. Dividimus enim primo hoc genus quod est animal rationali et irrationali differentiis, potentiam animalis in duo partientes : et rursus rationale animal dividimus oppositis differentiis, mortali

scilicet et immortali, et eisdem differentiis constituimus species animalis, quia differentia quæ est rationalis conjuncta cum ea quæ est mortalis, constitutivæ sunt hominis, cum genere conjunctæ quod est animal. Est enim homo secundum diffinitionem quæ dicit esse substantiale, animal rationale mortale : opposita autem differentia quæ est immortale, conjuncta cum animali rationali, constitutiva est dei secundum quod de-

diis Stoici locuti sunt. Quos etiam diffiniunt, quod dii sunt natura optimi, sicut dicit Socrates, natura animales, mente rationales, tempore autem æterni. Illæ vero quæ sunt differentiæ dictæ irrationale et mortale, cum genere conjunctæ, constitutivæ sunt specierum animalium irrationalium, ut asini, et leonis, et aliorum brutorum animalium.

Quamvis autem in infimis generibus subalternis magis sit perspicuum ad videndum, tamen supremæ et supremorum generum differentiæ per eumdem se habent modum, sicut differentiæ per quas dividitur substantia quæ est generalissimum : sicut si dicimus illas esse differentias, quibus differunt animatæ substantiæ ab inanimatis, cum dicitur, substantiarum alia est animata, alia est inanimata : sive non proximas accipiendo dicimus, quod substantiarum alia est sensibilis, alia insensibilis : eædem enim erunt inferiorum specierum constitutivæ : differentia enim animata et sensibilis ad substantiam sicut ad genus congregatæ et adjunctæ ut actus ad potentiam, animal perficiunt, quod est species substantiæ : est enim animal per diffinitionem

substantia animata sensibilis. Substantia enim quamvis aliquando dividatur per corporeum et incorporeum, tamen non est propria divisio : quia corporeum proprie mathematicum est, quod proprie loquendo non est substantia : et ideo hic non tali utimur divisione. Corpus autem animatum et inanimatum dicimus differentias.

Quidam impugnant per id quod Aristoteles in libro de Anima dicere videtur [1], quod partes animalium quorumdam anulosorum animatæ sunt, et quod non convalescant, causam esse, quia organa nutrimenti non habent in partibus, ut os, et stomachum, et universaliter ea per quæ fit cibi digestio et egestio : partes tamen illæ non sunt animalia. Non igitur esse animatum sensibile animal esse videtur :

quod est contra ea quæ dicta sunt. Hæc autem objectio nihil valet penitus : et si valeret, naturalis esset, et nihil faceret ad propositam intentionem. Est enim animatum simpliciter sensibile, et est animatum sensibile secundum quid. Simpliciter quidem animatum est, cujus endelechia est anima, qua fluunt virtutes sive potentiæ particulares particulariter in membris, vitam et motum et sensum operantes : et esse sic animatum est animal. Animatum autem secundum quid est, in quo sensus et motus est per spiritum et fluxum ab anima, qui cum expirat, deficit sensus et motus. Causa autem expirandi est, quia organa reficientia et restituentia spiritum non habent. Restituuntur autem spiritus per nutrimentum in organis in nutrimento operantibus : et hæc quia non nisi secundum quid animata sunt, ideo ani-

malia non sunt. Animatum igitur quod simpliciter animatum est, nihil prohibet differentiam animalis esse constitutivam.

Avicenna etiam hanc differentiam quam mortale diximus impugnare videtur, dicens quod a privatione non tantum secundum nomen, sed etiam secundum rem nomen accipit. Privatio autem non est forma. Cum igitur omnis differentia a forma aliqua sumpta sit, videtur mortale differentia non esse. Ad hæc autem ipsemet Avicenna videtur respondere, quod ea quæ pro differentiis hic assignantur, gratia exempli ponuntur : et non est vis de nomine, dummodo per nomina res quocumque modo designentur. Sed aliter dicendum est, quod mortale dicitur dupliciter. Uno quidem modo dicit actum in materia privationem ejusdem actus secundum potentiam concipientem : et sic mortalis est forma substantialis, et notio ejus quod potentiam habet ad moriendum : et sic dictum mortale nihil prohibet esse differentiam, quando per talem formam ad sui oppositum vel disparatum secundum eamdem formam comparatur. Dicitur etiam mortale simpliciter, in quo est privatio potentiæ ad vitam perpetuam, et sic ab eo non sumitur differentia. Cum autem dicitur irrationale et immortale differentiæ quæ per privationes importantur in nomine, positiones intelliguntur formarum oppositarum a quibus sumuntur differentiæ. Et quia horum nomina non habemus, ideo necesse est, quod eas privatione suorum oppositorum significemus.

Ex his omnibus patet, quod eædem secundum quod sunt differentiæ, acceptæ alio et alio modo,

et ad aliud comparatæ, sunt et constitutivæ et divisivæ : et omnes sive divisivæ sive constitutivæ vocantur specificæ, quæ cum suis generibus conjunctæ faciunt species et subalternas et specialissimas. Et his differentiis quia per se sunt et substantiales, maxime opus est ad divisiones generum quæ in suas potestates particulares dividuntur. Et hæ etiam perutiles sunt ad specierum diffinitiones, quæ omnes tales a prima usque ad ultimam cum genere colligunt ad speciei plenam diffinitionem, quæ diffinitio non esset, nisi a primo usque ad ultimum finem (in quo complementum est) omnia essentialia per debitum ordinem congregaret, secundum quod res a prima inchoatione sui esse procedit usque ad ultimum complementum. His autem differentiis quæ sunt secundum accidens inseparabiles, quia de esse rei non sunt : et his quæ sunt secundum accidens separabiles, quæ longius sunt ab esse rei quam inseparabiles, non utimur ad generum divisiones et diffinitiones specierum : et ideo non sunt de hac nostra intentione, nisi illæ quæ per se sunt et substantiales.

Ad hæc tamen quidam objiciunt dicentes, quod esse rei mortalis immaterialis est, quæ propter contrariorum commixtionem in continua est passionum alteratione. Omnis autem passio magis facta, abjicit a substantia : propter quod dicit. Aristoteles [1] quod non est eadem sanitas

in mane et vespere. Videtur ergo quod etiam esse rei intenditur et remittitur, et similiter rei essentialia principia, et sic non videntur differentiæ esse quæ dictæ sunt : quia non secundum esse

æque participantur ab his, quorum sunt ut subjectorum. Adhuc ad idem inducunt, quod si esse rei staret secundum esse unum et idem penitus, tunc secundum esse non susciperent designationem præteriti et futuri, sed præsentis tantum. Et hoc præsens esset instans et non movens se : et sic dicere non possemus, homo fuit, et homo erit, sed tantum homo est. Et ad hoc quidem dicendum est, quod esse rei dupliciter consideratur, si secundum comparationem ad id in quo est et cujus esse est, et secundum comparationem ad id a quo est formaliter constituente ipsum. Et primo quidem modo esse mobilis mobile est, et esse temporalis est temporale : et hoc esse non est omnino idem mane et vespere ex parte ejus in quo est. Sic autem est et mobile et temporale, aliquid abjiciens, et aliquid suscipiens continue secundum quod determinatur ad præteritum et ad futurum. Secundo autem modo consideratum est essentiæ simpliciter actus : quæ, inquam, essentia secundum se incorruptibilis est et ingenerabilis : neque generatur, neque corrumpitur, nisi secundum accidens, et sic esse immobile est et intemporale. Differentiæ autem cum ab actu differendi quem faciunt, dicuntur, sumuntur ab esse quod sic ambo hæc habet, scilicet quod est actus essentiæ in eo quod est, et ideo utroque modo designantur. Hoc igitur est, quod antiqui sub compendio de differentia dixerunt, quod cum tres species sive tres modi differentiæ considerentur, et cum hæ quidem sint separabiles, illæ vero inseparabiles : et rursus cum inseparabilium quidem hæ sint per se sive substantiales, illæ vero

per accidens a formis accidentalibus sumptæ: et rursus earum quæ per se sunt differentiarum, aliæ sunt secundum quas dividimus genera in species, aliæ vero secundum quas ea quæ divisa sunt genera specificantur : sicut cum per se differentiæ omnes hujusmodi sint in prædicamento substantiæ, animatum, inanimatum ; sensibile, insensibile ; rationale, irrationale ; mortale, et immortale quæ divisivæ sunt generum : ea quidem quæ est animati et sensibilis differentia cum substantia congregata constitutiva est animalis, secundum quod animal est species subalterna : est enim animal per diffinitionem substantia animata sensibilis. Ea vero quæ est mortalis et immortalis differentia, et rationalis et irrationalis, divisivæ sunt animalis differentiæ secundum quod animal est genus subalternum : per cas enim dividimus genera quæ sunt animal, et rationale animal, quod est circumlocutio generis subalterni quod sub animali continetur. Dividimus, inquam, genera illa in species, aut subalternas, aut specialissimas. Sed hæ quidem exdem differentiæ quæ generum dicuntur esse divisivæ, et completivæ et constitutivæ dicuntur esse specierum : dividimus enim animal ut genus rationali et irrationali differentia, et rursus rationale animal dividimus mortali et immortali differentia : sed eadem quæ est rationalis differentia, et mortalis animalis quidem divisiva, conjuncta ad genus, constitutiva efficitur hominis differentia. Rationalis vero et immortalis cum genere conjuncta, constitutiva est dei, prout Socrates de diis loquitur, et Apuleius dicit in libro de Deo

Socratis. Illæ vero differentiæ quæ sunt irrationalis et mortalis, conjunctæ cum genere, animalium irrationalium specierum sunt constitutivæ. Sic etiam sunt supremæ substantiæ differentiæ, quæ sunt vocatæ animati sive sensibilis, congregatæ ad substantiam quæ est supremum genus, animal perficiunt quod est species subalterna substantiæ. Quoniam ergo eædem differentiæ aliquo modo acceptæ sunt constitutivæ, alio autem modo sunt divisivæ, omnes tamen dicuntur specificæ et vocantur : quia potius a constitutione accipiunt nomen quam a divisione, quia divisio fit propter constitutionem. Et his differentiis maxime opus est ad divisiones generum, et specierum diffinitiones : sed non his quæ secundum accidens sumptæ sunt, quamvis sint inseparabiles. Magis autem ad divisiones et diffinitiones non utimur differentiis quæ sunt separabiles, ab accidentibus separabilibus sumptis.

CAPUT IV — *Qualiter per differentiam abundet species a genere, et qualiter potestate genus habet differentias.*

Omnibus (quæ de multiplicitate differentiæ dicenda videbantur) jam habitis, nunc intendendum est de differentia secundum quod unum est de quinque universalibus, et secundum quod de ea intenderunt Philosophi qui Peripatetici dicuntur. Hi enim differentiam determinantes sive describentes dicunt, quod differentia est qua abundat species a genere. Quod exemplariter simul et inductive probant : quia homo cum sit species tantum, et non genus, plus habet ab animali (quod est genus hominis) rationale

et mortale quæ sunt differentiæ. Animal enim secundum quod est genus, neque ipsum secundum se acceptum, actu aliquid horum est. Neque enim animal est rationale secundum seipsum : quia si secundum se esset rationale vel mortale, sequeretur quod omne animal esset mortale, quod falsum est secundum ea quæ ante determinata sunt. Cum autem dicimus quod species differentia vel differentiis abundat a genere, intelligimus, quod id quod abundat aliquo, habet illud intra se quo abundat et actu et intellectu : ita scilicet quod posita specie intra ipsius essentiam, actu speciem constituens, ponitur differentia : et quod intellecta specie intelligitur differentia, et est principium intelligendi speciem : quorum neutrum facit genus. Si enim genus-

actu haberet differentiam, omnia quæ exiguntur ad speciei positionem haberet. Et si differentia prout est principium intelligendi speciem, esset in intellectu generis, non oporteret, quod in diffinitione speciei posito genere poneretur differentia : quia in nomine generis intelligeretur, et esset nugatio, quando in diffinitione cum genere poneretur. Igitur differentia nec actu nec intellectu est in genere : in specie autem et actu et intellectu. Differentia igitur est, qua abundat species a genere, sive superat genus et actu et intellectu. Abundat autem actu, ut species sit in actu sive in effectu : intellectu vero abundat, quia est de intellectu speciei differentia, nec intelligi potest in actu nisi per differentiam sine qua non intelligitur nisi in potentia.

Tali autem assignatione non potest diffiniri neque differentia communis, neque differentia propria. Hæ enim, ut per antedicta manifestum est, non constituunt simpliciter, sed secundum quid, sive secundum esse formæ accidentalis : et ideo non sunt in actu constitutionis in esse specifico, quando sunt in specie : sed sunt in ipsa sicut in subjecto, quod non constituitur ab accidente, sed potius in esse constituit accidens quod est in eo : et hoc est quod dicit Avicenna, quod subjectum est ens in se completum, quod est occasio alteri, hoc est, accidenti existenti in eo. Hæ etiam differentiæ, communis scilicet et propria, non sunt de intellectu speciei, sed principium intelligendi eam : quia accidens, ut docet Aristoteles [1], non diffinit subjectum, sed potius subjectum cadit in diffinitione ipsius loco differentiæ, et non e converso : sicut patet cum diffinitur simum, et dicitur quod est nasi curvitas : Curvitas enim quod est formale ad simum, est ut genus ambiens et curvitatem in naso et in tibia. Nasus autem in diffinitione illa positus, contrahit curvitatem ad simitatem. Cum igitur differentia in diffinitione sit contrahens genus et determinans ad speciem, patet quod subjectum est ut differentia : et curvitas quæ formale est, in diffinitione est ut genus : et hoc est ideo, quia accidens causatur a subjecto, et non essentialiter ab eo quod formaliter est in ipso, eo quod essentialitatem propriam a seipso non habet, nec etiam est ens proprie loquendo, sed in hoc habet entitatem, quia est entis vel mensura vel dispositio vel aliqua alia passio ipsius. Planum igitur est, quod assignatio nec

convenit communi, neque propriæ differentiæ, sed tantum ei quæ est magis propria et per se, et per essentiam differentiæ.

Si autem quæritur, cum proprium sit qualitas speciei, accidens autem qualitas individui, sicut differentia est qualitas generis, quare differentia quæ est unum quinque universalium potius sumitur a qualitate generis quam a qualitate speciei vel individui, maxime cum unum posset comparari ad alterum per qualitatem speciei et individui, sicut per qualitatem generis Dicendum quod differentia in vero actu et effectu differentiæ sumi non posset, nisi ab eo quod vere facit differre, vere autem non facit differre, nisi illud quod facit aliud secundum substantiam formæ, quia ea quæ differunt per materiam non differunt per verum esse : cum, sicut dicit Boetius, species sit totum esse individuorum. Cum igitur communis et propria differentia non faciant aliud, non potest ab eis sumi verum prædicabile quod est differentia, quod est unum quinque universalium. Sed remanent simpliciter propria vel accidentia, et secundum quid facientia differre ea quæ secundum ipsa comparantur ad invicem. Differentia autem per se et substantialis secundum respectum quem habet ad subjectum, est forma determinans materiam: et secundum hoc non est prædicabile, sed potius secundum respectum quem habet ad genus, quod dividit et determinat et habet deducere ad speciem. Et sic divisio

secundum intellectum prior est in ea quam constitutio : quia dividendo determinat ad speciem, et constituit eam. Et ideo per actum divi-

dendi (qui prior est in ea) nomen accipit differentiæ quæ est unum de quinque prædicabilibus, ut dictum est. Sic ergo patet quod assignatio conveniens est, qua dicitur quod differentia est, qua abundat species a genere.

Sed his sic determinatis, quæstio est, unde species habent differentias quibus sic abundant a genere : aut enim habebunt a seipsis, aut a nihilo, aut a genere. Et siquidem habent eas a seipsis, tunc idem est constituens seipsum seipso : et sic idem erit faciens et factum, et formatum : eo quod differentia est faciens et formans et constituens speciem. Si enim species a seipsa habet differentiam, tunc oportet quod differentia secundum seipsam sit species, et species secundum seipsam sit differentia : quia aliter species a seipsa et secundum seipsam non haberet differentiam : secundum seipsam enim habere, et essentialiter habere idem est.

Si autem a nihilo haberet differentiam, tunc sequeretur aliquid fieri perfectum in esse ex nihilo : quod omnes negaverunt Philosophi. Sequeretur etiam, quod differentia esset ens primum creatum, quod solum fit ex nihilo. Fit enim non supposito quodam alio per intellectum. Hoc autem falsum est, quia differentia supposita quoddam aliud supponitur secundum intellectum, sicut patet in hoc quod est rationale : supposito enim rationali supponitur vivum, et substantia, et ens. Patet igitur quod non habet ex nihilo.

Si autem haberet eas ex genere, tunc cum non sit differentia, nisi per oppositionem, eo quod oppositio causa est differendi, sequitur quod habet

oppositas in genere : non enim est ratio, quod una unius speciei differentia sit in genere, et non alia sibi opposita. Adhuc autem opposita nata sunt circa idem fieri. Si autem sic est, tunc sequitur quod opposita sunt simul in eodem : quod est impossibile.

Solvunt autem hoc antiqui Philosophi Peripatetici dicentes, quod potestate omnes differentiæ positæ sunt sub genere in eodem genere, et a potestate generis sunt in specie, sed actu non sunt simul in ipso genere. Nec est inconveniens, ut dicunt, in eodem potestate esse opposita. Et sic dicunt quod ex hoc non sequitur, quod ex nihilo aliquid fiat : fit enim ex aliquo quod est in potentia aliquid quod est in actu. Nec etiam sequitur quod opposita secundum actum simul sint in eodem.

Hæc autem determinatio Peripateticorum multas videtur habere difficultates. Videtur enim genus actu habere differentias oppositas simul. Istæ enim actu veræ sunt, animal est rationale, animal est irrationale : sicut istæ actu simul sunt veræ, homo est albus, homo est niger : nec essent simul veræ nisi actu animal esset rationale, et actu animal esset irrationale : videtur ergo, quod in hoc genere quod est animal, simul actu sint differentiæ oppositæ, quæ sunt rationale et irrationale.

Sed adhuc quæritur, concesso quod potestate et non actu oppositæ differentiæ sint in uno et eodem genere, qualis sit illa potestas : aut est materialis, aut activa, aut formalis, aut finalis ; oportet enim, quod secundum aliquam sit alicujus

causæ potestatem. Si enim materialis est, tunc oporteret quod per motum vel per mutationem educeretur de illa : quia, sicut dicit Aristoteles [1], potentia passiva sive materialis est principium transmutandi ex alio secundum quod est aliud : et tunc oporteret assignare quod esset movens in educendo hujusmodi potestatem ad actum : eo quod, sicut vult Aristoteles [2] et Averroes [3], nihil est in potentia in aliquo, nisi quod uno motore educitur-

de illo ad actum. Quid autem sit movens ad hoc, quod potestas generis materialis in actum exeat, a Peripateticis non est assignatum. Postea quod est in potestate materiali, est sicut in imperfecto. Imperfectum autem causa perfecti esse non potest. Differentia autem causa est perfectionis speciei. Et sic differentia non potest esse in specie a potestate generis (ut videtur) etiam si dicatur potestate esse in genere. Adhuc autem Peripatetici dicunt quod differentiæ in genere sunt potestate. Quæritur igitur, utrum idem sit habere differentias potestate, et habere differentias potentia ? Si enim hoc dicatur esse idem, tunc videtur quod differentiæ sint in genere sicut formæ sunt in materia. Materia autem nullo modo causa est quod forma sit, vel quod actu sit : et sic videtur quod genus nullo modo sit causa quod differentia sit, vel quod actu sit. Adhuc autem quæritur, an differentia sit in genere per hoc, quod genus habet potestate differentias? Si enim in genere sit differentia, cum idem sit esse in genere et esse sub genere, tunc differentia erit generi supposita. Suppositum autem generi species

est. Videbitur ergo differentia species esse, quod omnino falsum est. Adhuc autem si differentia esset in genere, esset ut genus participans secundum essentiam et intellectum, quod omnino est absurdum : quia tunc differentia esset composita ex genere et quodam alio contrahente, quod contrahens non posset esse nisi differentia, et sic differentiæ esset differentia : et tunc idem sequeretur de illa differentiæ differentia, et abiret hoc in infinitum.

Si autem non est in genere, tunc videtur falsum quod in ante habitis determinatum est, quia decem genera sunt sicut prima decem rerum principia : non enim primum principium in ordine rerum esse potest, ad quod non omnes res illius ordinis reduci possunt : differentiæ enim substantiæ, substantiæ sunt, quia substantiam perficiunt : et tamen ad substantiam ut ad genus primum reduci non possunt, ut videtur per inductam rationem.

Si forte aliquis dicat, quod sunt in genere potestate secundum potestatem causæ formalis, tunc sequetur quod genus sit forma differentiæ : quod penitus est falsum, cum Porphyrius dicat quod genus est sicut materia, et differentia ut forma, species autem sicut constituta ex materia et forma: Adhuc autem si genus esset sicut forma, esset genus ut qualitas essentialis. Prædicaretur ergo in quale, et non in quid, quod est contra ea quæ de genere prædeterminata sunt.

Quod autem non sint in genere sicut in potestate causæ finalis, ex eodem probatur : quia in naturis eorum idem est forma et finis secun-

dum rem, quamvis differant secundum rationem suæ causalitatis, quia finis est secundum quod quiescit in ea motus moventis, forma autem secundum quod dat esse ei, quod est secundum formam.

Quæratur ergo, si sunt in genere secundum potestatem causæ efficientis ? Hoc enim videtur dicere quidam, quia quæstio hæc quam fecerunt Peripatetici, unde habeant species differentias, nihil videtur quærere, nisi de causa efficiente. Si enim detur quod sint in genere sicut in potestate materiali differentiæ, adhuc restat quærere, unde sive quo movente et educente differentiam de genere ad actum species habeat differentias, et sic videtur differentia esse in genere secundum potestatem causæ efficientis. Si autem hoc concedatur, videbitur accidere inconveniens : quia potestas efficientis per hoc est completa ad agendum, quod agit ad speciem et formam qua ipsum agens est actu. Genius ergo similiter agens ad actum differentiæ, est in actu differentiæ. Et sic genus ut genus habet actu differentias. Et sequitur inconveniens supra dictum, quod scilicet in eodem essent actu opposita, quod absurdum est. Videtur ergo, quod nullo modo potestatis differentiæ potestate sunt in genere. Si forte aliquis dicere velit, quod sunt-

in genere sicut in semine sive in causa seminativa vel causa seminali : dicit enim Aristoteles [1] quod semen per virtutem seminativam quæ in ipso est, in spiritu naturalis seminis (præter substantiam sicci et humidi quæ in ipso sunt sicut materia) est causa movens, sive unde, sive

efficiens : et quod genus hæc duo in se habeat, scilicet subjectum, quod quidem formabile est per differentiam, et virtutem formativam differentiæ, qua ipsum genus formatur ad speciem. Quæratur de ipsa formativa virtute, unde sit in genere : non enim genus habet eam a seipso, secundum quod ipsum primum subjectum est : secundum enim quod est subjectum, non est formativum, sed formabile, nec de facili videri potest aliquid aliud in genere, a quo concipiat hujusmodi virtutem. Adhuc autem concesso quod talis virtus formativa sit in genere, quæratur ex quo format differentiam quam producit in specie : non enim format eam de formabili specie, quod est generis substantia, quia sic formabile et formans essent idem, quod esse non potest. Si autem format ex alio, quæratur quid sit illud, et qualiter sit in genere : hoc enim et hujusmodi valde difficile est invenire, et ab antiquis videntur esse non tacta per determinationem sufficientem.

Ad omnia autem hæc determinanda prænotandum est, quod ut dicit Averroes [2], genus not est materia, sed forma generalis, et confusa, et indistincta, et diffusa in materia non determinata per formam : quam diffusam formam et confusam vocant quidam formæ inchoationem : propter quam inchoationem formæ in materia diffusam ipsa materia a quibusdam antiquis locus formæ dicebatur, in quo latent formæ : et ideo latentiam formarum principium fecerunt, ut dictum est in *Physicis*, et erat hoc dictum Anaxagoræ : propter quod etiam Aristoteles et omnes

Peripatetici dixerunt educi de materia omnes formas, et non esse eas a datore extrinseco.

Cum autem jam ante probatum sit, quod forma non prædicatur secundum quod est forma materiæ, nec etiam secundum quod est forma totius, sed prædicatur prout ipsa est notio totius esse, vel in potentia existentis, vel existentis in actu, sequitur necessario quod genus est forma totius existentis in potentia, et quod nomen generis et res prædicatur secundum quod genus per abstractionem intellectus dicit notionem totius existentis in potentia. Differentia autem dicit notionem actus totum esse determinantis, secundum quod est actu indeterminato : quia aliter prædicari de specie non posset. Species autem dicit notionem totius sic determinati et distincti, et ideo quia quod distinctum dicit et determinatum, in quid et non in quale prædicatur. Similiter autem et genus, quia quid distinguibile dicit, in quid et non in quale prædicatur. Differentia autem, quia actu distinguens dicit, et non distinguibile secundum potentiam, nec distinctum secundum actum, ideo in quale et non in quid habet prædicari. Si autem esset notio differentiæ nomen, quod diceretur distinguere potentia, et non actu distinguens, prædicaretur in abstracto et non in concreto, et diceretur quod homo esset rationalitas, et non rationalis, quod absurdum est.

Dicemus ergo, quod differentiam habet species a genere, et differentia est in generis potestate sicut distinctio in indistincto confuso : sicut color secundum esse formale est in lumine indi-

stincto et confuso diaphani sive perspicui, qui distinguitur non alio quodam distinguente, sed esse formale ipsius ejusdem luminis diffusione determinata ad superiorem determinati corporis : propter quod dicitur, quod ipsum lumen et ex se et de se format colores secundum esse formale quod est in ipsis. Et hæc est Avicennæ determinatio, sicut colligi potest-

in *prima philosophia* ipsius. Propter quod dicitur genus potestate habere differentias potius quam potentia : quia potentia ad esse et non esse indifferens est, potestas autem est potentia stans per actus inchoationem. Et hæc est causa, quare inter genus et differentiam cum in una et eadem diffinitione colliguntur, non est naturarum diversarum congregatio : quia si hoc esset, diffinitio esset multa et non unum. Non tamen hoc dicere intendimus, quod genus et differentiæ non sint diversæ naturæ. Sed intendimus quod non sunt naturæ diversorum generum, sicut sunt substantia et accidens, quantitas et qualitas : sunt enim naturæ ejusdem generis ordinabiles ad unum idem sicut potentia et actus. Nec posset aliquis dicere quod actus hujus potentiæ esset actus, et non alterius, nisi per aliquid actus esset inchoatus in potentia : neque hæc potentia inchoaret hunc actum, nisi aliquid simile actui esset inchoatum in potentia.

Sic ergo et tali potestate genus habet potestate differentias : et non est inconveniens sic habere simul oppositas, quia opposita sibi non repugnant, nisi distincta, non confusa : aut cum omnium oppositorum sit radix una ex qua oriuntur,

non est inconveniens ea sic simul esse in eodem : propter quod generaliter verum est unum esse genus oppositorum, sicut in *Phædone* dicit Socrates unum esse caput omnium oppositorum [1]. Et sic dicit Empedocles multorum capite germanorum in prima confusione fuisse sine cervice : cervix enim distinguit capita germana, ita quod unum est unius, et alterum alterius. Hoc igitur modo differentiæ sunt in generis potestate.

Quod autem quæritur : secundum quam causam sit illa potestas, dicendum, in veritate est, sicut et Averroes dicit quod est causæ formalis confusæ in materiæ confusione : quæ tamen similis est potestati materiæ, quæ materia non est materia per hoc quod est nudum subjectum formæ ab omni forma denudatum, sed potius in materia ad formam per inchoationem formæ in ipsa. Et ideo dicitur [2] quod materia desiderat formam, sicut fœmina masculum : non in quantum est fœmina, sed in quantum est imperfecta. Nec imperfectum est (supple quod est impossibile ad perfectionem) sed potens perfici imperfectum : nec perfici potest, in quo non est aptitudo ad perfectionem. Aptitudo autem illa necessario aliquid est perfectionis, quia aliter non appeteret ad perfectionem. Per hoc autem quod est simplex subjectum non in potentia ad formam, sed in composito est alterum componentium. Genus ergo quod est notio existentis in potentia, secundum totum esse formale ipso suo nomine significat, sicut dictum est potestate in se habere differentias.

Et quod objicitur de potestate finis, patet jam esse solutum : quia sicut idem est forma et finis, sic etiam una est potestas formæ et esse finalis : et ideo forma finis est desiderii quod materia habet quando desiderat formam, non ut imperfectionis tantum, sed prout distinguens et determinans est causa perfecti.

Quod autem de potestate causæ efficientis objicitur, et de causa seminali, valde est conveniens : quia per inchoationem confusam differentiæ quasi seminaliter sunt in genere. Et ideo, ut dictum est, ad idem secundum naturam pertinent cum genere, et non ad diversum. Virtus autem quæ ex generante effectivo est in semine, (et formativa vocatur in physicis), aliquid simile etiam habet in genere : et hoc est lumen intelligentiæ agentis, quod agit omnes formas : virtute enim illius luminis (quod expansione spirituali non corporali confusum perducit ad distinctum per distinguens et determinans) specie.

actualiter differentiam educit de genere in ipso esse speciei : et hoc modo genus habet in se aliquid de virtute efficientis : propter quod etiam supra in tractatu de *Genere* genus ipsum patri est assimilatum. Sic igitur intelligitur genus habere differentias potestate.

Et quod quæritur, an differentia sit in genere, jam plane solutum est. Cum enim genera sint prima rerum principia, oportet quod differentiæ sint in genere, si non sunt in genere sicut genera, vel species, vel individua. Et generaliter dicendo non sunt in genere, sicut ipsum genus per essentiam et intellectum participantes, sed sunt in

genere, sicut in principio confuso suæ inchoationis. Multipliciter enim aliqua sunt in genere : aliqua enim sunt in genere, sicut coordinata sub genere per modum participantis, et participati : et hoc modo sunt in genere genera, et species, et individua. Quædam sunt in genere sicut via ad rem generis : et sic motus et mutatio sunt in genere. Quædam vero sunt in genere sicut principia rei generis illius, sicut forma et materia dicuntur esse in substantia sicut in genere. Quædam tandem sunt in genere ut in principio suæ inchoationis, et hæc secundum potestatem sunt in genere, et non secundum actum participantia genus : et sic differentiæ cujuslibet generis sunt in genere. Quædam etiam in genere sunt sicut principia, unde fluunt naturæ generum secundum imaginationem, sicut punctum et unitas sunt in genere quantitatis. Pro eis quæ dicta sunt, patet quod differentia simplex actus est, constituens speciem cum genere, et qualiter potestate differentia est in genere, et qualiter species habet differentiam ut formantem, genus autem est in specie, ut imperfectum formabile, vel formatum : et sic facile est solvere omnia quæ sunt quæsita, vel dubitata.

CAPUT V

Qualiter diffinitur differentia secundum quod est universale de specie prædicabile.

Habito qualiter differentia species abundat a genere, et qualiter differentia in genere est, et qualiter species differentiam acquirit a genere re-

stat dicere qualiter, ut universale prædicabile de specie diffinitur. Sic autem considerata diffinitur hoc modo. Differentia est universale quod essentialiter de pluribus, et specie differentibus in eo quod quale est prædicatur. Cum enim dicitur, quod est universale, dicit Avicenna quod hoc in hac diffinitione ponitur ut genus. Cum enim quodlibet istorum quinque universale sit, universale hæc quinque continet ut genus : et hoc primum in diffinitione est ponendum cujuslibet istorum quinque : quod tamen antiquiores Peripatetici non fecerunt, quia cum ponerent quod de pluribus prædicatur, dixerunt intelligi quod genus sit universale, quia nihil prædicatur de pluribus nisi universale, quia universale est quod est in multis et de multis : et ideo cum ponerent, prædicatur de pluribus, intellexerunt quod esset universale, et quod universale non oporteret in diffinitione explicite poni.

Hoc autem quod dicitur essentialiter, ponitur, ut dicit Avicenna, ad accidentis exclusionem, quod secundum quod universale est, prædicatur de pluribus differentibus specie, et prædicatur in quale : sed non est essentiale prædicatum, quod sit per se in subjecto et actu et intellectu, sicut differentia. Aristoteles autem dicit quod de pluribus specie differentibus ponitur ad speciei exclusionem, quæ non prædicatur de pluribus nisi numero differentibus, eo quod non comparatur communitas ejus nisi ad individua. Primus autem respectus comparationis differentiæ non est ad individua, sed ad species : et ideo non opor-

tuit, quod diffinitur ad individua, sed ad species. Ad genus enim

(ut genus est) ut universale est, diffiniri non poterat : quia prout universale est, non continet genus, nec continetur a genere nisi potestate tantum, et ideo prædicari de genere non potest. Cum igitur prædicandi specialem modum habere debeat, oportuit quod ut prædicabile ad speciem haberet respectum : non autem potutile prædicabile esse de uno, quia sic esset individuum : oportuit ergo quod esset prædicabile de pluribus specie differentibus. Adhuc autem non potutile diffiniri ut prædicatum convertibile cum specie in quale, quia sic esset proprium : nec ut prædicatum convertibile in quid, quia sic esset diffinitio vel synonymum. Relinquitur ergo, quod diffinietur non ut convertibile, et sic diffinitur ut prædicatum de pluribus differentibus specie.

Quia vero et genus prædicatur de pluribus differentibus specie, ideo additur quod prædicatur in quale. Genus enim de pluribus specie differentibus prædicatur in eo quod quid. Hæ igitur fuit necessitas propter quam antiqui sic differentiam diffinierunt. Et ut hæc melius intelligantur, sciendum quod quale in hoc differt a qualitate, quod qualitas est accidens secundum quod aliud dicitur quale : quale autem dicitur subjectum qualitate formatum.

Unde prædicatum in quale dicitur id quod prædicatur ut est in subjecto, quia aliter de subjecto prædicari non posset. Nihil enim prædicari potest de subjecto, nisi quod est in subjecto, et nisi sit acceptum et signatum prout est in subjecto,

de subjecto non prædicatur nec prædicari potest. Unde rationalitas, vel animalitas, vel humanitas, vel risibilitas, vel albedo non prædicantur, sed rationale, et animal, et homo, et risibile, et album sunt prædicata de suis subjectis. Unde logice loquendo tria qualia sunt composita. Species cum differentia est quale essentiale, et dicitur quale secundum differentiam et non secundum se, et quale ipsum differentia in subjecto existens. Secundum autem quale est proprium, quod quale secundum qualitatem dicitur proprietatis, id est, proprii. Tertium est quale accidentis, quod quale dicitur secundum qualitatem accidentis. Talis igitur est hujusmodi diffinitionis explanatio.

Hoc autem adhuc melius manifestatur in exemplis : quia rationale et mortale quæ sunt differentiæ hominis, a qualitatibus quæ sunt rationalitas et mortalitas sumpta prædicantur de homine, non in eo quod quid est, cum nullo modo dicant quid formatum talibus formis, sed potius dicant formas id quod quid est formantes et distinguentes : forma enim subjective et formabilitate non est quid, sed quale vel qualitas formans, nullo modo formabilis, quia actus est et ideo formari non potest : sola enim potentia formabilis est per actum : propter quod etiam species aptitudine quasi potentiali formatur per proprium, ut in sequentibus habebitur : et subjectum prout est in se perfectum et occasio alterius existendi in eo, per ipsum quod occasio est alteri, potentialiter se habet ad ipsum, et formatur accidente secundum quod est hujusmodi. Hæ igitur vera

causa est secundum Philosophos, quare differentiæ non in quid, sed in quale prædicari competit.

Cujus adhuc ulterior manifestatio est, quia interrogatis nobis ab aliquo quærente de natura et subjecto hominis et dicente, quid est homo? conveniens est nobis dicere ad hanc quæstionem respondendo, quod homo est animal : animal enim proximum substantiale subjectum est non formans, sed formabile forma hominis in homine. Et ideo homo in animali est sicut in potentia formabili ad hominem : et cum de hac potentia movetur ad formam, prius est animal quam homo, ut dicit Aristoteles [1]. Si autem ulterior procedat quærens dicens, quale animal sit homo? convenienter respondemus ad hanc quæstionem, quod homo est animal rationale mortale significantes quod potentia distincta per hunc actum, qui est rationale mortale, et-

formata est homo : designantes quod homo in rationali et mortali non est sicut in quid potentiæ et subjecti formabilis, sed est in eo sicut in actu formante et distinguente secundum esse actuale et formatum et distinctum.

Quod adhuc in simili poterit manifestari : quia enim ars imitatur naturam, ideo quæ in arte sunt, secundum aliquid similia sunt his quæ sunt in natura. Rebus igitur ex materia constantibus in his quæ habent materiam, vel constantibus ex talibus suæ compositionis principiis quæ sunt in eis ad similitudinem et proportionem materiæ, sicut in his quæ non habent materiam, sed componuntur a duabus naturis formalibus, quarum una proportionatur materiæ, et altera formæ,

sicut genus et differentia componunt speciem : ostenditur nobis hoc, quod jam dictum est, sicut est videre in statua, sive imagine, vel idolo. In statua enim idoli æs de quo fit, est sicut materia formabilis, et est in ære idoli in potentia forma quæ dat æri esse idolum vel statuam : quæ statua dicitur, quia statuit imaginem quam intendimus : ipsa, inquam, forma hoc faciens et perficiens est figura inducta per artificem. Sic est in his quæ non habent materiam, sicut est homo communis acceptus in specie, non acceptus ut hic et ille qui sunt ex materia : communis autem homo qui est in pluribus et est specialis sive in communitate speciei acceptus, consistit in sua compositione secundum quamdam similitudinem et secundum quamdam proportionem, quamvis secundum veritatem non sit compositus ex materia et forma, sed totus sit in esse formali sumptus, quia aliter non esset communis, nec prædicabilis de aliqua re secundum veram prædicabilis rationem : secundum quamdam enim similitudinem et secundum quamdam ad materiam proportionem est in eo genus ut primum subjectum potentialiter formabile et distinguibile ad hominem, et est in eo differentia ut formans et distinguens ad speciem hominis, totum essentiale sic perfectum et constitutum, quod est animal rationale mortale, est homo secundum speciem proportionaliter, quemadmodum in artificialibus totum constitutum ex ære et figura fuit statua secundum imaginem, cujus similitudinem statuit ante oculos eam intuentium.

Hæc igitur est antiquorum Peripateticorum de differentia data diffinitio, et, ut dictum est, declaranda et intelligenda. Et ideo quæstio nulla est, quam quidam quærunt, utrum scilicet sic in materia (quæ genus dicitur) sit dispositio ad formam et necessitas, sicut est in materia naturali ad formam, et in materia artificiali. Hoc tamen quæri posset, si genus vere esset materia : nunc autem hoc non dicitur, sed tantum quia secundum quamdam similitudinem et secundum quamdam proportionem sit materiæ comparatum, in eo quod homo in potentia inchoationis est in animali, et sicut in subjecto quod secundum id quod est, formabile est actu hominis. Dispositio enim et necessitas non sunt nisi in materia, quæ mutationi subjecta per agentia procedit ad esse generati. Talis igitur quæstio nulla est.

Nec dicitur species componi ex genere et differentia tanquam ex duobus diversis, quorum utrumque sit pars compositi, quia sic diffinitio in qua ponuntur genus et differentia, non esset unum sed multa. Et si sic esset, neutrum per se esset prædicabile de specie, sed totum simul compositum tantum de specie prædicaretur. Genus enim totum esse dicit speciei, sed in potentia, ut dictum est : et nomen generis notio est totius esse speciei in potentia, quia aliter non posset de specie prædicari. Et differentia ut quale non ut qualitas sumpta, dicit totum esse speciei, sed in actu : et secundum quod est notio totius esse in actu, sic prædicatur de specie : et diffinitio dicit totum esse in potentia et actu, et ideo prædicatur convertibiliter.

Differentia autem, ut dicit Aristoteles [1], cum sit generalis, ad prædicationem generis non convertibilem habet reduci, sicut probatur in sequentibus.

Hoc igitur est quod antiqui de differentia prout de specie prædicabilis est, dixerunt, quod quidem sub compendio dici potest, quod antiqui determinantes differentias sive describentes dicunt, quod differentia est qua abundat species a genere, habens differentiam in se et actu et intellectu, quam non habet genus nisi potestate : homo enim ab animali plus habet rationale et mortale : quæ conjunctim posita differentiam hominis constitutivam perficiunt. Animal enim genus ipsum secundum seipsum nihil horum est actu et intellectu, quod ex hoc patet : nam quæritur unde habeat species differentias : a genere non habet, ita quod actu sint in genere : neque enim genus oppositas habet differentias : non enim in eodem simul actu sunt opposita. Sed de hoc est quemadmodum probant Philosophi Peripatetici, quod genus potestate quidem sub se habet omnes differentias, actu vero nullam : ac si nihil contingit inconveniens, quia sic non sequitur, quod aliquid fit ex his quæ non sunt, si diceretur quod a nihilo haberet differentias : nec sequitur quod opposita sint in eodem vel circa idem, sed fit id quod fit ex his quæ in genere sunt potestate.

Diffiniunt etiam Peripatetici hoc modo propter ea quæ dicta sunt : differentia est universale quod de pluribus differentibus specie in eo quod quale est prædicatur. Rationale enim et mortale

de homine prædicantur, non in eo quod quid, sed in eo quod quale est. Quid enim est homo interrogatis nobis ab aliquo, conveniens est dicere sive respondere animal. Quale autem animal sit homo inquisiti ab aliquo, quod rationale mortale animal sit, respondemus convenienter : quia sic formam assignamus quæ dat speciem.

Rebus enim ex materia et forma constantibus in natura vel arte, vel constantibus rebus ad similitudinem proportionemque materiæ et formæ in logicis constitutionem habentibus, quemadmodum statua ex materia æris est, et forma figura : sic et homo communis et specialis qui in multis est, ex materia quidem similiter proportionaliter consistit, genere scilicet, et ex forma differentia : quæ tamen ut partes divisæ non compositæ sunt, sed dicuntur partes essentiales, quia duobus modis divisis esse significant speciei, scilicet in potentia, et in actu : totum autem hoc quod est animal rationale mortale homo, est species, quemadmodum illic in arte totum constitutum ex ære et figura, est statua.

CAPUT VI. *De dubitationibus contra diffinitionem differentiæ, et erroribus male solventium, et de vera omnium solutione.*

Hæc sunt quæ de differentia prout est universale de specie prædicabile antiqui tradiderunt Peripatetici : et sunt circa ea multæ dubitationes et errores. Aristoteles [2] et ibidem Averroes in comment. expresse dicunt et probant, quod ultima differentia cujuslibet speciei constitutiva convertibilis est cum ea, ita quod non convenit eam nisi de illa specie prædicari. Differentia ergo

illa non nisi de illa specie prædicatur : non ergo prædicatur de pluribus differentibus specie, ut videtur.

Hoc autem idem dicit Boetius in libro Divisionum dicens, quod si non esset penuria nominum, in qualibet diffinitione non nisi duobus terminis uteremur, nomine scilicet generis, et nomine differentiæ ultimæ, quæ ad speciem genus restringit et coarctat. Si ergo illa tunc differentia convertibilis esset cum specie, hujusmodi convertibilitatis causa cum non possit esse genus, relinquitur ergo quod

talis differentia causa esset convertibilitatis. Sequitur ergo necessario, quia illa sit convertibilis : non ergo prædicabilis est de pluribus specie differentibus.

Hoc autem dicit Averroes, dicens quod omnia intermedia inter genus et ultimam differentiam circumlocutio sunt proximi generis, qua circumlocutione opus non esset si nomina proximorum generum haberemus. Adhuc autem hoc ratione inevitabiliter probatur sic : aut enim ultima differentia convertibilis est, et soli illi speciei conveniens, aut communis illi speciei et aliis. Si est convertibilis, habetur propositum. Si autem illi et aliis communis, ergo illa species ab alia specie non differt, sed convenit. Quod autem principium convenientiæ est, non est principium differentiæ : ergo illa ultima differentia non fuit. Si autem dicatur quod illa differentia habet aliam differentiam per quam differt, tunc quæro iterum de illa differentia, utrum sit communis, vel propria : et sequitur idem quod prius, et ibit

hoc usque in infinitum : vel oportet dicere, quod ultima propria est, et illi soli speciei conveniens quam constituit. Non ergo differentia omnis prædicatur de pluribus specie differentibus : et sic diffinitio inducta vitiosa esse videtur.

Adhuc autem si omnino quod differt, differentia differt, quæratur qua differentia differentia differt a differentia. Si enim illa differt alia differentia, tunc hoc ibit in infinitum, quia de illa differentia quæreretur sicut de prima.

Ad hoc etiam quidam respondere videntur, quod in divisione generum per differentias et specierum constitutiones sic se habet, quod quanto species sunt inferiores, tanto sunt certiores, id est, quod certissimæ species sunt quæ specialissimæ dicuntur, et quanto differentiæ per quas fit divisio sunt superiores, tanto sunt certiores. Et ideo notiores sunt primæ dividentes genus generalissimum, quam dividentes genus subalternum : ita quod tandem differentiæ specierum in paucis sunt notæ et nominatæ, quamvis illæ notissimæ sunt et certæ. Et quia primæ generales differentiæ notæ et certæ de pluribus differentibus specie prædicantur, ideo de omnibus dictum est logica probabilitate, cui sufficit quod in pluribus verum sit, quod differentia de pluribus et differentibus specie prædicatur. Sed hæc responsio in philosophia valde irridenda est, quod hoc generaliter per diffinitionem determinetur, cujus contradictorium convincitur esse verum. Concluditur enim de necessitate, quod differentia quædam non prædicatur de pluribus specie differentibus. Scitur enim et notum est omni Phi-

losopho, quod diffinitio debet convenire omni et soli. Ergo si differentia diffinitur per prædicari de pluribus differentibus specie, hoc debet omni differentiæ convenire et soli, quæ magis propria est differentia : et ideo ridiculosa est ista solutio.

Propter quod dicunt alii, quod est differentia simplex, et differentia composita. Et simplicem dicunt illam quæ in una sola consistit, sicut generalissimæ differentiæ quæ sunt corporeum et incorporeum, vel corporis differentiæ, quæ sunt animatum et in animatum, vel animati differentiæ quæ sunt sensibile et insensibile. Sed differentiæ ultimæ specierum constitutivæ dicunt, quod non sunt nisi duarum vel plurium congregatione sufficientes ad constitutionem. Rationale enim solum speciem non facit, nisi addatur mortale vel immortale : et hoc non fuit in superioribus differentiis, quarum una sola conjuncta generi facit et sufficit facere speciem subalternam. Dicunt ergo quod illæ differentiæ quæ simplices sunt, per se solas specierum cum genere constitutivæ, prædicantur de pluribus differentibus specie. Quæ autem nec per se sunt sufficientes, nec constituunt speciem nisi una alteri conjungatur, non sunt differentiæ solum, sed aliquid simile differentiæ. Et ideo illæ non de pluribus specie differentibus prædicantur, sicut rationale mortale simul sumpta non prædicantur nisi de homine. Hæc autem solutio magis adhuc deridenda est quam prior : quia rationale mortale dicta de homine circumlocutio sunt unius simplicis differentiæ, quæ est unicus et simplex actus, cujus est unum esse quod perficit : et

quamvis illius aliquando nomen non habeatur, tamen in talibus licet nomina fingere. Dicamus igitur quod illa differentia vocetur A : tunc A differentia prædicabitur de una sola specie, et non de pluribus specie differentibus, et tunc sequitur diffinitionem vitiosam esse sicut prius.

Propter hoc dicunt alii, quod cum dicitur, universale est quod prædicatur de pluribus sibi subjectis, hoc dictum est, non quod actu prædicetur de multis, sed quod aptitudinem habet quod sit in multis, quamvis actu non sit nisi in uno solo, ut sol est universale unum. Unde cum species subjectum sit de quo prædicari habet hoc universale differentia, dicunt quod aptitudine prædicatur de pluribus, quamvis aliqua differentia actu non sit nisi in una sola specie. Et hanc opinionem recitat Avicenna, et est omnino nulla. Quod statim patet, quia species certa non est certa, nisi quia unica differentia est constituta, quæ nullo modo habet aptitudinem quod sit in alia specie. Falsum ergo est, quod aptitudinem habeat ad hoc quod prædicetur de pluribus specie differentibus.

Dicit autem iterum Avicenna, quod quidam dictam diffinitionem inductam sic intelligunt, quod sit sensus, quod differentia prædicatur de pluribus quæ quidem plura differunt specie : quia ex differentia constitutiva non habent, quod differant numero, sed specie tantum. Et tunc sensus est, quod differentia prædicatur de hoc quod in pluralitate est, quorum quodlibet differt specie ab altero, et non quod differentia dicatur de pluribus speciebus semper. Dant exemplum sicut quando dicitur, quod omnis homo percutit

gladio : non enim sensus est, quod quilibet homo singulariter gladio aliquo percutiat, sed quicumque percutit, non nisi gladio percutit : ita dicunt, quod omnis differentia prædicatur de pluribus differentibus specie, non quod omne de quo prædicatur differentia sit plura secundum 商品を specie, sed quod omne de quo prædicatur differentia, differt aliqua specie a suis oppositis vel disparatis. Hanc autem expositionem Avicenna dicit extortam, et non contineri in intellectu hujus orationis qua dicitur, quod differentia prædicatur de pluribus specie differentibus. Diffinitio enim cum detur causa innotescendi, ut dicit Aristoteles, plene debet notificare diffinitum. Adhuc autem cum de genere dictum est, quod prædicatur de pluribus differentibus specie, sic intellectum fuit quod prædicatur de pluribus speciebus. Cum ergo dicat Aristoteles quod differentia cum sit generalis cum genere collocanda est, videtur quod eumdem modum prædicandi cum genere retineat. Et sic prædicari de pluribus differentibus specie, idem est quod prædicari de pluribus speciebus. Sic redit idem inconveniens quod supra dictum est vel inductum est.

Omnibus autem his erroribus abjectis, dicendum cum Avicenna quod differentia in se tria habet, scilicet quod est simplex divisiva, et per hoc est differentia ; et quod est simpliciter constitutiva, et hoc habet ab eo quod est divisiva ; habet et tertio quod est ad certam speciem determinativa, et hoc non habet ex hoc quod est divisiva, nec ex hoc quod est constitutiva, sed hoc habet ex hoc quod est certa rei specialis natura et forma

propria et essentialis. Quod autem ex hoc quod est divisiva, habeat quod sit differentia, probatur ex eo quod divisio separatio est. Separatio autem causa est differentiæ separatorum. Et quod ex hoc quod divisiva sit constitutiva, ex hoc probatur, quod divisio est ex hoc quod separat, separata contrahit et coarctat ab ambitu generis divisi : et hoc est constituere sub genere et generis communitate. Quod autem certificat et appropriat, ex nullo habere potest. Et ideo est quod generalissimum non habet differentias nisi divisivas, et specialissimum non habet nisi constitutivas. Et quod proprium efficitur, habet a propria

natura, per quam ex consequenti differt ab aliis, et per hoc quod illa natura in aliis non invenitur ; et illa natura in se continet quasi virtutem termini diffinitivi, quia sic est in talibus, quod semper prior differentia est in consequenti, sicut corporeum in animato, et animatum in sensibili, et sensibile in rationali, sicut trigonum in tetragono. Et ideo quod proprium est unius naturæ, non vero nomine est differentia, nec est simplicis virtutis : quia quamvis sit simplex actus, tamen non est unius simplicis virtutis, sed virtus omnium aliorum est ex quibus fluit secundum ordinem, sicut ex causis primariis. Quod ergo dicitur, quod differentia prædicatur de pluribus differentibus speciebus, intelligendum est de his quæ sunt veræ differentiæ, simplicis virtutis, quæ simpliciter dividunt, et dividendo sub genere constituunt, et de his est verum. Quæ autem certificant et determinant, non veræ differentiæ sunt, sed veræ quibus aliquid alteri comparatum

potest differre. Nec sunt virtutis simplicis differentiæ, sed sunt virtutis simplicis ut terminus diffinitivus. Et est sententia tam Avicennæ quam Alfarabii, et Averrois. Et hoc est quod dicit Aristoteles[1]: differentia cum sit generalis, cum genere ordinanda est. Generalis enim non est, quæ ad certam naturam determinat.

Quod autem quæritur, quommodo differt differentia a differentia : dicendum quod seipsa, et non itur in infinitum, principia enim omnia differunt seipsis. Et per hoc patet solutio omnium inductorum. Nec potest dici, quod generalis, ut quidam dicunt, quia sit pars essentialis vel speciei sicut genus. Ex hoc enim cum genere in modo prædicandi in problematibus ordinanda non esset, sed potius in modo differendi cum genere esset ordinanda.

Ex hoc autem patet illud quod dicit Aristoteles [2], quod scilicet partes in diffinitione sunt in plus, totum autem in æque. Ibi enim docet venari diffinitionem per divisionem. Veræ autem differentiæ sunt, quæ sunt divisivæ, ut dictum est. Differentia enim divisiva eo quod generis est divisiva, pars est esse rei in potentia, et non in actu : esse enim in potentia pars est esse, et non totum, et ideo quælibet talis est in plus. Totum autem duplex est, scilicet explicite totum esse, et in potentia et in actu colligens, et sic diffinitio dicit totum esse. Dicitur etiam totum quod in se virtute habet esse totum, quia præcedentia omnia sunt virtute in ipso, sicut in causis formalibus ultimum continet omnia quæ præcedunt ex quibus fluit, sicut vita habet esse et sentire in se

habet esse et vivere, et esse rationale habet in se et esse et vivere et sentire, ut nuper ante dictum est. Et ideo etiam hoc totum est quod est in æque cum eo quod constituit : quamvis enim sit actus purus et simplex, secundum essentiam tamen omnia præcedentia virtute et causalitate sunt in potentia, et in eo influunt super causatum sicut causæ primariæ influunt in causas secundarias, sicut in prima propositione libri *Causarum*.

Ex omnibus quæ dicta sunt patet quod differentia duos habet respectus immediatos : unum scilicet ad genus quod dividit, et secundum hoc cum divisione prædicatur de genere sic, quod animal est aut rationale, aut irrationale : dividentis enim est prædicari sub divisione de eo quod dividit. Alterum autem ad speciem quam constituit, et de illa prædicatur absolute. Sic homo est rationale. Et hi sunt respectus mediati ejus ad particulare, ad quod non respicit nisi per speciem quam ipsum particulare participat : sicut cum dicimus, hic homo est rationalis. Et ideo non habet particulare proprium quod sibi respondeat immediate, sicut habet genus et species. Et hoc est ideo, quia a forma sumitur quæ secundum se est speciei et communis, et per speciem est particularis speciem participantis.

<!-- cap:1.5.7 -->

CAPUT VII.

De descriptione differentiæ prout respicit genus.

Propter multas comparationes differentiæ quibus habet comparari, tum ad genus, tum ad speciem, multas habet a Philosophis descriptio-

nes : quamvis diffinitionem propriam non habet, eo quod omnis diffinitio est ex genere et differentia : et ideo si differentia diffinitionem haberet, oporteret quod illa constaret ex genere et differentia, et sic differentiæ diffinitionem esset ex differentia, et hoc abiret in infinitum. Adhuc autem cum nihil diffiniri possit proprie nisi species, si differentia diffinitionem in vera ratione diffinitionis haberet, oporteret quod differentia esset species, quod esse non potest. Potest tamen habere descriptiones ex fine, vel ex posteriori, vel ex effectu, vel ex comparatione ad ea ad quæ comparatur.

Quamvis ergo descripta sit ex comparatione ad speciem quam constituit, cum dicebatur, quod differentia est id quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quale est, tamen adhuc Peripatetici describunt hujusmodi differentiam per respectum quem habet ad genus hoc modo, differentia est quæ apta nata est dividere ea quæ sunt sub eodem genere. Illa enim est (ut dictum est) quæ prædicatur de pluribus differentibus specie. Proprius enim effectus differentiæ nomen accipit.

Hanc autem differentiæ descriptionem Peripatetici introductionis modo per exempla manifestant : quia rationale et irrationale, quæ oppositæ differentiæ sunt, hominem et equum a se invicem dividunt, qui sub eodem sunt genere quod est animal : quamvis una sola forma sive differentia quæ a forma sumitur, præsentia et absentia facit mutationem ab esse ad non esse, vel a non esse ad esse, sicut et animal est, aut

rationale, aut irrationale : et sic quando fit per contradictionem divisio, fit una differentia per affirmationem, et alia per negationem accepta : tamen quia disparata sunt quæ sunt sub eodem genere, et unumquodque dividentium in sua differentia et forma accipitur, oportet quod fiat divisio per differentias oppositas sic : animalium aliud rationale, aliud irrationale. His enim differentiis a se invicem differunt quæ sunt sub eodem genere. Quamvis enim, sicut dicunt Avicenna et Alfarabius, irrationale et alia similia privative, vel negative accepta, non dicant vero nomine differentias (eo quod differentia non nisi positive potest significari), tamen quia propria nomina differentiarum non habemus, unam notam differentiam ponimus, et aliam per privationem ejusdem significamus, quæ est speciei subalternæ quæ ponitur sub genere.

Sed valde notandum est, quod etiam ante diximus, quia quando dividitur genus, non dividitur nisi secundum potestatem, et non secundum essentiam. Essentia enim generis cum simplex sit, tota simul potest esse in omnibus dividentibus ipsum : unde tota est in homine, et tota est extra hominem in equo : et hæc est in equo, quia nec hoc aliquid est, nec hic, nec nunc, sed ipsa est quodlibet, et ubique, et semper, sicut jamdudum de universali diximus : non enim est hoc aliquid per materiam, nec hic per loci circumscriptionem, nec nunc est per temporis vel temporalis differentiæ determinationem. Et ideo tota est in quolibet, et tota est extra quodlibet secundum se acceptum, quod proprium est naturæ simpli-

cis. Et quamvis tota sit comprehensa a rationali, quando rationale conjungitur ad conjunctionem speciei, et simul cum hoc tota comprehensa ab irrationali, quando irrationale conjungitur eidem ad alterius speciei constitutionem cum partem et partem in essentia non habeat, tamen secundum quod comprehensa ab irrationali, a rationali non comprehensa est. Et ideo non sequitur, quod animalitas cum rationali comprehensa eadem est animalitas secundum esse in rationali, et irrationali. Sic enim rationale transmutatur in irrationale, quod negat Aristoteles[1] fieri posse. Hoc autem ideo est, quia animalitas una inchoatio est et rationalis et irrationalis, et unum et idem inchoationis principium in essentia: quod tamen ut comprehensum est ab uno, tractum est ad esse principiati. Et ideo secundum hoc non potest esse comprehensum ab alio: quod secundum partem suæ potestatis est in alio.

[Objectio]. Et si quis objiciat, quod potestas sive virtus radicatur in essentia, et ideo videtur sequi, quod in quo genus est secundum totam suam essentiam, in eodem etiam sit per totam suam virtutem et potestatem: **[Solutio].** dicimus, quod hoc non sequitur. Essentia enim generis simplex est natura. Potestas autem non radicatur in ea prout unica est et indivisibilis essentia, sed potius in ambitu suæ communitatis, et ideo nihil prohibet quod diviso ambitu communitatis essentia simplex maneat indivisa.

Attendendum etiam est, quod quamvis differentiæ in genere sint potestate, tamen secundum quod dividunt genus, oportet quod actu sint

acceptæ per intellectum dividentem: cum non intellectus dividat, nisi actu acciperet id quo dividit: quo autem dividit, est differentia, et sic oportet differentiam actu esse, et genus secundum ambitum suæ communitatis esse in potentia divisibile. Secundum autem quod genus est principium inchoationis differentiarum, sunt in genere differentiæ potestate. Sed ex illa potestate ad actuale esse per intellectum adducuntur quando per ipsas dividitur generis potestas.

Sic ergo intelligitur quod Peripatetici dicunt, quod differentia est quod aptum natum est dividere ea quæ sunt sub eodem genere. Diximus enim in antehabitis, quod differentia per hoc quod dividit, contrahit genus, et id quod per divisionem acceptum est, ponit sub genere, et sic constituit speciem secundum quod species est id quod sub assignato ponitur genere.

Et ideo et ea quæ sunt sub genere per divisionem differentiarum dividuntur, et ipsum genus dividitur alio et alio modo. Genus enim dividitur, quia potestas partitur. Ea autem quæ sub genere sunt, dividuntur, quia per differentiarum divisionem (quam faciunt ab invicem) separantur: sed genus dividitur quantitate communitatis suæ. Ea autem quæ sub genere sunt, dividuntur separatione suæ oppositionis ab invicem.

Hoc ergo est quod dicunt Philosophi qui hoc modo describunt differentiam, quod differentia est quod aptum natum est per suam oppositionem dividere sive sejungere ea quæ sub eodem sunt genere: et hoc manifestum faciunt tali exemplo, quod rationale et irrationale hominem

et equum qui sub eodem sunt genere quod est animal dividunt sive sejungunt: utentes privatione rationis (quæ per irrationale signatur) loco communis differentiæ, quam nos brutalitatem consuevimus nominare. Et hoc patet, quia si non esset aliquod animal nisi homo et equus, et hinnibile esset differentia equi constitutiva, divideremus sic, animalium aliud rationale, aliud hinnibile, et privatione differentiam non faceremus.

<!-- cap:1.5.8 -->
CAPUT VIII.

Descriptio differentiæ prout ponit differentiam.

Adhuc autem eamdem differentiam antiqui Peripatetici describunt et assignant per respectum, per quem unum differentium refertur ad alterum secundum differentiam qua differunt ab invicem, definientes eam sic: Differentia est qua differunt a se singula. Ea enim quæ differunt, differentiis suis a se invicem differunt, Suas autem et proprias habent singula differentias, quibus differunt ab omnibus aliis, in quibus sunt differentiæ. Probant autem hanc assignationem hoc modo:

quia ea quæ oppositis differentiis differunt, et quæ ab uno et eodem oriuntur genere, non differunt secundum genus, sed potius in genere conveniunt, cum æqualiter actu et intellectu genus participent : quia genere non differunt, nisi quæ sunt in diversis generibus vel generalissimis vel proximis : et secundum hoc quod genere dif-

ferunt, sic genus est quod facit differentiam inter ea : et hæc sunt, quorum una natura non est in communi proximo quod est primum subjectum formabile et determinabile ad esse per proprias differentias communes, secundum ea quæ per unam et eamdem divisionem diversarum differentiarum ab uno et eodem genere exeunt : illa vero differunt secundum genus. Et hoc per exempla manifestatur. Sumus enim animalia et nos homines, et etiam irrationalia sunt animalia. Et sic genere non differimus ab eis : sed appositum nobis hominibus rationale pro differentia disjungit nos ab illis, et ita essentialem habemus ad ea differentiam, quamvis in genere conveniamus cum illis. Ab alia autem parte secundum quod convenimus cum diis in hoc genere quod est rationale animal, eo quod nos et dii sumus animalia rationalia, appositum nobis mortale essentialiter separat nos ab ipsis : quia ipsi secundum Stoïcos sunt immortalia animalia, nos autem mortalia. Cum autem sic dicunt antiqui, quod differentia est qua differunt, diffiniunt vel describunt differentiam et proprium effectum ipsius : et est aliqua nominis manifestatio, quamvis non sit vera diffinitio. Nec etiam antiqui has assignationes pro veris induxerunt diffinitionibus.

Si vero objiciatur, quod secundum antecedentia quæ dicta sunt de figura arboris describentis a generalissimo usque ad specialissima, duo sunt, animal rationale et animal mortale, quorum unum est sub alio. Talia autem unam æque immediatam speciem non dicuntur habere, sed potius unum debet esse species alterius, et id

quod inferius est, habere sub se speciem specialissimam. Contrarium autem similiter videtur, quando dicitur quod homo est animal rationale mortale. Et dicendum ad hoc, quod in rei natura secundum opinionem antiquorum Stoïcorum sic est ut procedit objectio. Et cum dicitur quod homo est animal rationale, ponitur hoc totum complexum pro circumlocutione proximi generis, et mortale additum est differentia ulterius determinans ad speciem specialissimam : et hoc non est inconveniens, quinimo necessarium quod differentia superioris generis cum differentia inferioris et proximi generis in eadem specie conjugatur in diffinitione speciei. Sed differentiæ diversorum generum non subalternatim positorum sunt oppositæ, et illæ non conveniunt in eadem speciei diffinitione. Attendendum est cum dicitur, qua differunt singula quod singula quidem ab aliis differunt suis propriis quæ illis et non aliis conveniunt. Sed tamen in ante habitis dictum est, quod propria (cum sint accidentia et non dividant substantiam) non propriam faciunt alietatem, sed per alteritatem ostendunt alietatem quasi jam ante propria factam per propriam differentiam substantialem, quæ propria est speciei, quia sic convenit uni quod non alii. Et ideo differentia essentialis est, qua primo et per se differunt singula, aut per formam, aut per materiam, aut per proprium esse formæ in hac materia vel illa.

Si autem quæritur, cum dicitur quod differentia est qua differunt a se singula, utrum differant per unam aut per plures differentias: Dicendum

quod per unam differunt ab omnibus differentiam illam secum non communicantibus, sicut per rationale differt homo ab omnibus rationem secum non communicantibus, sed ab his quæ secum communicant in una, differunt in alia.

Si autem quis objiciat dicens, quod singularia numero sunt infinita ad minus quoad nos, et sic videntur differre ab in-

finitis : Dicendum quod nihil est inconveniens.

Si ulterius arguet, quod qui novit diffinite unum contrariorum, diffinite novit et alterum. Novit autem homo suam qua a singulis differt differentiarum : igitur videtur quod diffinite novit infinitas singularium differentias, quibus ab ipso differunt, et sic momento novit quasi omnia.

Dicendum, quod sequitur quod noscat omnia illa in quantum cum ipso non conveniunt, et hoc est nosse in universali, et in potentia, et non proprie secundum naturam uniuscujusque : et hoc non est inconveniens, quod momento aliquo modo universali et potentiali noscat multa vel infinita.

De exemplo autem quod antiqui induxerunt de mortali, quod habent pro differentia, cum differentia sit pars esse rei, et mortale causam abesse dicere videatur :

Dicendum quod si mortale dicat viventis passionem, pro certo tunc dicit causam abesse, et non est differentia constitutiva alicujus viventis. Si autem dicit compositi viventis formam quæ est notio tali vita viventis, pro certo est differentia

constitutiva et hoc modo est essentia incorruptibilis, sicut et aliæ differentiæ.

Quod autem dicunt rationale esse formam in qua communicant homines et dii, pro certo secundum opinionem quorumdam Stoicorum dictum est, qui dicebant univoce et nos et deos esse rationalia animalia : et animal non dicebant per denominationem ab anima, sed per hoc quod est forma animati corporis et moti voluntatis motu, cui postea ex inferiori genere (quod est compositum ex corpore commixto ex contrariis et anima) advenit sensus. Et ideo non sequitur, si Deus est animal, quod Deus sit substantia animata sensibilis, eo modo quo deos animalia Stoici esse dicebant, sicut superius jam expositum est, et in libro *de natura deorum* invenitur.

Assignan etiam Peripatetici hoc modo, videlicet dicentes quod differentia est qua differunt a se singula : namque secundum genus non differunt quæ ab eodem genere per eamdem accipiuntur divisionem. Cujus exemplum est, quod sumus et nos homines animalia, et irrationalia per eamdem rationem sunt animalia sicut et nos : sed additum generi quod est animal, ratione pro differentia hominis constitutiva et Dei, disjungit nos et deos ab illis quæ sunt irrationalia. Adhuc nos et dii rationales sunus in genere quod est animal rationale non differentes, sed mortale pro differentia constitutiva appositum ad animal rationale quod est genus, separat nos homines a diis immortalibus.

<!-- cap:1.5.9 -->

CAPUT IX.

De diffinitione quæ soli differentiæ magis proprie convenit.

Subtiliorem autem adhuc omnibus præinductis assignati onibus Peripatetici differentiæ diffinitionem quantum ad intrinseca et essentialia sibi sunt perscrutantes, et speculantes eam per ea quæ non conveniunt nisi differentiæ, quæ differentia dicitur magis propria : et nullo modo nec per se, nec ex consequenti conveniunt differentiæ quæ dicitur propria, nec etiam ei quæ dicitur differentia communis. Propriæ enim ex consequenti ad minus convenire potest, quod per ipsam species abundet a genere. Et etiam hoc quod dicitur prædicari de pluribus differentibus specie in eo quod quale est, potest ex consequenti convenire communi differentiæ. Et similiter id quod dicitur, quod aptum natum est dividere ea quæ sunt sub eodem genere, propriæ differentiæ potest convenire. Et similiter id quod differentia est qua differunt a se singula : propriis enim differentiis differunt a se singula. Et ideo nulla talium assignationum per intrinseca differentiæ data videtur esse.

Sed interius eam perscrutantes, et subtiliter per essentialia speculantes, quæ soli magis propriæ differentiæ dictæ conveniunt, dicunt, quod non quodlibet eo-

rum quæ sunt sub eodem genere, et dividunt ea quæ sunt sub eodem genere, duo oportet modo divisionis est differentia magis proprie dicta. Et dicunt hoc solum esse differentiam magis proprie dictam, quod conducit ad esse, et quod ejus

quod est ratio rei pars est. Quod autem hoc differentia sit probant, quia propria sunt de his quæ sunt sub eodem genere dividentia ea quæ sub genere sunt. Dicamus enim dividendo ea quæ sub genere sunt. Animalium aliud aptum natum est arte nautica navigare, et aliud non : cum tamen aptum esse arte nautica navigare sit proprium hominis, et non de esse et essentia ipsius : talibus enim differentiis sæpe utimur genus dividentes, cum tamen talia sint propria consequentia esse speciei. Quæ autem sunt esse consequentia, non possunt esse completiva esse ipsius, nec perfectiva substantiæ, nec pars essentialis esse ipsius substantialis : quamvis compleatur in esse quodam quod non est esse simpliciter, sed est aptitudo quædam esse substantiale consequens. Et ideo talis differentia propria non est, quales sunt differentiæ magis propriæ, quæ specificæ dicuntur differentiæ, quia sunt speciei in esse specifico constitutivæ. Erunt ergo specificæ illæ solæ quæcumque essentiali qualitate alia aliam faciunt speciem, et quæcumque in eo quod quale de specie constituta prædicantur. Differentiæ enim, sicut superius dictum est, et ad genus et ad speciem comparantur, et ad utrumque illorum habent respectum : ad genus quidem prout sunt divisivæ, ad speciem autem prout sunt constitutivæ. Et ideo sunt sub genere et genus contrahentes, et sunt species sub ipsis. Et species antecedentes sunt ipsæ differentiæ : quia sunt actu et intellectu in ipsis speciebus sicut constituentes in eisdem.

Cum autem consequentes sint in esse generum prout genera sunt, et omne quod sequitur

esse alicujus, sit de genere accidentium, ut dicit Avicenna, videbitur forte alicui, quod sint accidentia generis, sicut propria sunt accidentia speciei, eo quod propria sunt de consequentibus esse specierum. Sed ad hoc dicendum, quod non est similis habitudo generis ad differentiam, et speciei ad proprium. Species enim se habet ad proprium ut ens perfectum quod est de ratione proprii : sicut subjectum est de ratione passionis non existens de essentia ipsius, sed tantum subsistere faciens in seipso. Genus autem se habet ad differentiam et ponitur ut ens imperfectum perficiendum per differentiam, sicut materia per formam, et ut ad eductum de potestate ipsius sicut forma educitur de materia. Et quia nihil perficit substantiam ad esse substantiæ, nisi substantia, ideo genus perficitur ad esse speciei per differentiam. Species vero est substantia. Oportet ergo, quod differentia sic respiciens genus et speciem, sit substantia et substantialis forma.

Et quod dicitur quod est consequens esse generis : Dicendum quod esse generis ut genus, est esse imperfecti. Et ideo quod consequitur ipsum sic, est sicut actus qui consequitur potentiam, propter quod oportet quod sit substantia. Si autem generis esse, perfecti esset esse, de necessitate sequeretur quod differentia esset accidens generis : et tunc non posset esse substantia speciei : quia quod est uni accidens, nulli potest esse substantia, ut dicit Aristoteles [1]. Si tamen consideretur genus non ut genus, sed ut universale prædicatum de pluribus, quod propria habet individua sicut animal prædicatur de hoc

animali, et illo, sicut in tractatu de *Genere*, est determinatum. Dicunt quidam, quod sic consideratur ut ens perfectum in esse proprio, et sic comparatur ad ipsum differentia ut consequens ipsum. Dicunt, quod sic considerata differentia, est accidens generis. Sed re vera non est accidens secundum

naturam accidentis : sed in hac consideratione modum habet accidentis, et non naturam : quod patet in prædicatione qua differentia prædicatur de genere solo, ut cum dicitur, animal est rationale : vel sub disjunctione ad oppositam differentiam, ut cum dicitur, animal est rationale vel irrationale : utraque enim istarum propositionum est in secundo modo dicendi per se, in quo subjectum est de ratione prædicati. Et in illo modo subjectum quidem est causa esse prædicati, et nihil est de essentia ipsius : et hoc est ideo, quia, sicut vult Aristoteles[1], accidens potius est esse quam essentia. Sic enim aliter se habet subjectum ad rationem prædicati, quam in ea in qua prædicatur vere accidens : cum enim dicitur, animal est rationale, non potest intelligi sic subjectum in ratione prædicati ut positum absoluta natura a re prædicati, sed cum potestate progrediente in actum, et in qua jam inchoatio est differentiæ ut prædicatum sit in subjecto. Sed quando proprium prædicatur de specie, species quidem est de ratione proprii, ita quod proprium non est in specie ut in potentia, sed in specie jam completum esse habente per solam naturæ aptitudinem ad quædam, quæ nihil naturæ sunt in esse : sicut patet cum dicitur, homo est risibilis : in hoc

enim quod homo est animæ intellectivæ, quæ nata est suspendi et admirari ea quæ apprehensione ejus objiciuntur, efficitur risibilis ad cognita lætificantia, et flebilis ad cognita contristantia : cum tamen admiratio talis nihil sit naturalium, hoc est, eorum quæ sunt de constituentibus naturam hominis. Sic autem non se habet genus ad differentiam quando de ipso prædicatur : et ideo quamvis prædicatio illa reducatur ad secundum modum ejus quod est per se, tamen etiam aliquid habet de primo : sed quod hoc est inordinata prædicatio, quia secundum rem ipsam potius subjectum debet esse prædicatum, quam e converso.

Sic ergo differentia ad genus se habet. Ad speciem autem habet se sicut substantia formalis et perfectiva et determinativa potentiæ generis, sicut in ante habitis determinatum est in tractatu de *Specie*.

Secundum igitur ea quæ dicta sunt, patet quod genus est primum principium differentiæ et speciei, et per consequens etiam proprii et accidentis : quia etiam genus primum subjectum est in natura, a quo habet species, quod subjectum est individui : sicut enim sæpius dictum est, principium formabile et determinabile in natura omni primum est subjectum in illa natura, sicut materia primum formabile, est primum subjectum in physicis. Est autem et species subjectum secundum aliquid formabile a proprio. Et individuum est subjectum secundum aliquid formabile ab accidente. Etenim subjectum cum sic inveniatur in pluribus per unam rationem communem

existentem in illis, oportet quod sit in uno primo quod est causa quare conveniat omnibus aliis, sicut docet Aristoteles [2] : et hoc modo ad genus substantiæ reducuntur et species et individua et differentiæ et propria et accidentia : hoc enim modo genus omnium principium est.

Eo autem modo quo genus est principium eorum quæ in una sunt coordinatione prædicabilium, sic genus principium est differentiæ et speciei : et ideo tota coordinatio illa reducitur ad genus, et non ad differentiam : quamvis enim differentia sit formalis respectu generis, et in hoc videatur esse dignior quam genus : tamen quia principiatur a genere, et non est principium generis, reducitur ad genus ut ad principium : et cum summa in prædicabilibus et prima sint sicut prima principia, ut in ante habitis determinatum est, oportet quod prima ad quæ reducuntur omnia alia, sint prima genera, et non propriæ differentiæ.

Est tamen etiam in differentiis ordo qui

est superiorum ad inferiores : qui est ordo superioris et inferioris, quo differentiæ inferiores per additionem ad genera fiunt compositiores et minoris communitatis : sicut est ordo in causis formalibus primariis et secundariis, in quo ordine primariæ causæ virtus est in secundaria, et remanet virtus superioris in causato, quando secundaria subtrahit a causato suam causalitatem. Etiam in hoc ordine quidquid causalitatis habet secunda, totum habet a prima. Sed iste ordo non est ad primum recurrens principium, quia primum omnium principium est genus. Et hæc

est vera causa quare differentia non potest esse primum et generalissimum, sed oportet quod primum vel generalissimum esse generi attribuat.

Hoc est ergo quod Peripatetici de differentia tradiderunt dicentes quod intellectus perscrutans et speculans differentiam, non quodlibet eorum quæ sunt sub genere eodem dividentium esse facit differentiam, sed quod conducit ad esse, et quod ejus quod est esse rei pars est. Et dant exemplum : neque enim quod aptum natum est navigare per scientiam nauticam, erit differentia hominis, quamvis soli conveniat homini et sit proprium hominis : dicimus enim animal dividentes, animalium quædam apta nata sunt ad navigandum, illa vero minime, proprie animal dividentes ab his quæ non sunt apta nata ad navigandum : sed hoc proprium quod est esse aptum natum ad navigandum non erit essentiale principium completivum : neque enim pars est essentialis, sed aptudo quædam ejus, et idcirco proprium non est talis aptitudo, quales sunt quæ specificæ et substantiales dicuntur differentiæ.

Ex his ergo quæ dicta sunt, patet quod erunt specificæ differentiæ, quæ alteratione qualitatis essentialis aliam faciunt speciem, et cum hoc in eo quod quale est prædicantur. Quale enim quid non est simpliciter quale, sed est quale essentiale quid substantiam perficiens : propter quod manifestum est, quod differentia est id quod ad esse speciei adducit, et quod est pars esse illius rei quæ simpliciter et perfectum esse habet : conducit enim ad speciem quæ est totum esse individuo-

rum, et est pars esse illius formalis, et conducit ad esse rei quæ est individuum, cujus totum esse est species : et conducit ad esse speciei, et est pars esse rei, hoc est, diffinitionis quæ est dicens esse rei diffinitæ : quia diffinitio constat ex genere et differentia sicut ex partibus, quarum utraque est assignatio totius : sed dicuntur partes, quia una dicit totum in potentia, altera dicit totum in actu : cum totum consistat ex potentia et actu sicut essentialibus partibus : non est enim inconveniens, quod totum essentiale sit in qualibet sua parte secundum esse diversum : et secundum hoc diffinitio totum dicens esse, constat ex genere et differentia, quia quamvis differentia sit ut forma totum dicens esse in actu, tamen sola non potest diffinire sine genere propter duas causas, quarum prima est quia differentia sine generis positione caderet a ratione differentiæ, non enim differentia est aliquorum nisi in genere convenientium : et si non poneretur genus, non haberet differentiæ rationem et actum, quia nesciretur inter quæ poneret differentiam. Secunda autem causa est quia tunc diffinitio non respiceret nec in se haberet primum esse ipsius et principium, quod genus est, sicut diximus, et non differentia et sic non esset diffinitio, quia a fine uno usque ad alium esse rei non explicaret : est enim unus finis, a quo incipit genus quod est finis secundum potentiam. Alius autem finis est in quo terminatur esse secundum actum quod est differentia. Et ideo diffinitio dicitur diffinitio, quia a fine uno ad alterum, et totum esse finita complectitur. Et sic de differentiis communibus et propriis et magis

propriis quantum ad intentionem logicam spectat, ista quæ dicta sunt sufficiunt : alia enim quæ sunt, spectant ad primum Philosophum.

<!-- cap:1.6.1 -->

CAPUT I.

De intentione proprii secundum quam de ipso intendit logicus.

Post tractatum de *Differentia* quæ perficit speciem ad esse speciei, intendendum est de *Proprio*, quod ut dicit Boetius, manat de essentialibus speciei jam per differentiam præconstitutæ per intellectum : non enim manat de genere secundum quod est genus, quia tunc esset indistinctum : nec manat de differentia secundum quod est hujusmodi, quia ultima differentia est una, et sic proprium non esset nisi uno modo, quod falsum est : et si sequeretur naturam aliarum differentiarum, tunc multiplicaretur secundum habitudines illarum differentiarum, et hoc iterum est falsum. Est ergo proprium quod manat de substantia speciei jam constitutæ per differentiam conjunctam generi in speciei constitutione.

Hujus autem substantiæ quæ est species, diffinitivum habens esse ex genere et differentia, duplex est consideratio. Consideratur enim prout substantia absoluta et species, et consideratur prout habet esse per inclinationem ad materiam in qua est. Et primo quidem modo non sequitur speciem aliqua habitudo, ex qua manat aliquid aliud quam species, aut non solum illud accidens quod est specialitas et universalitas et hujusmodi quæ non sunt propria hoc modo quo logicus

intendit de proprio, et secundum quod proprium est unum de quinque universalibus. In secunda autem consideratione qua consideratur per inclinationem sive per respectum ad materiam in qua est secundum naturam, multas habet habitudines, ex quibus oriuntur multa consequentia propria. Sicut ex parte quidem materiæ hominis hominem esse carnis nitidæ, equum autem et asinum esse carnis duræ, et hominem esse latorum unguium, rapacia autem ut leones esse rotundorum unguium et acutorum, et hujusmodi : et ex parte formæ hominem esse disciplinæ perceptibilem propter subtilitatem sanguinis et spiritus claritatem, quædam autem animalia esse indisciplinabilia et quædam media esse, et hujusmodi quæ consequuntur formam complexionis : et ex parte quidem animæ intellectualis, hominem esse animal admirativum de auditis et visis et generaliter de sensu apprehensis, quædam animalia non esse hujusmodi : et hominem esse risibilem vel flebilem, quædam autem non : et multa talia sunt quæ speciem per respectum inclinationis ad materiam talem et debitam speciei consequuntur naturam, et non consequuntur individuum secundum quod est individuum hoc vel illud : et si conveniunt in individuo, hoc est, quia individuum illud speciem participat : propter quod etiam proprium de sola specie immediate prædicatur, et non habet proprium individuum, sed prædicatur de individuo speciei per speciei participationem.

Jam ergo manifestum in parte, quod proprium de quo intendit logicus, est unum quinque uni-

versalium, et quartum inter ea, quod est accidens communem naturam speciei consequens in materia speciei de-

terminata secundum naturam : et secundum quod illa natura variatur in materia speciei debita, sic multiplicantur propria. Non ergo proprium logicum est solum quod vocatur proprie proprium, quod convenit omni, soli, et semper, sed hoc etiam est proprium logicum, quod convenit omni et non soli, sicut esse bipedem : et id quod convenit soli speciei etsi non omni individuo ejusdem speciei, ut esse medicum, vel agricolam, vel navigatorem, per artem medicinæ, vel agriculturæ, vel navigationis disciplinam : et etiam quod convenit omni et soli, sed aliquando et non semper, sicut hominem in senectute canescere, vel albescere senem, aut in processu temporis ætatis nigrescere, et cygnum in ultimo ætatis albos omnes dentes habere, et hujusmodi multa inveniuntur. Propter quod Aristoteles tripliciter assignat proprium. Proprium igitur quando, et proprium ad aliquid, et proprium simpliciter : quia proprium ad aliquid duo comprehendit, scilicet quod convenit omni, sed non soli, et quod convenit soli, sed non omni : et secundum hanc intentionem proprii est unum de quinque universalibus, et prædicatur de specie non essentialiter, quod respondetur ad quæstionem factam per quale, et non de genere, sed de specie. Interrogatis enim nobis quid sit Socrates, convenienter respondemus, quod homo est : rursus autem interrogatis nobis, qualis homo sit Socrates, vel qualis species animalis, convenienter responde-

mus, quod est risibilis, vel bipes, vel medicus, vel canus.

Attendatur quod proprium prout est universale prædicabile illo modo, cadit in modum prædicandi accidentis, quia accidens prædicatur ut commune : quia ex communibus causatur uni speciei et alii, et ex communi uni individuo et alii, et non causatur ex principiis adæquatis speciei secundum naturam illius speciei, quam habet in propria materia. Illa enim principia aut sunt adæquata omnino principiis proprii, aut sunt excessa a principiis pro-

prii, vel excedentia proprii principia. Si sunt adæquata : aut sunt intransmutabilia, propter hoc quod se tenent ex parte speciei : aut transmutabilia, propter hoc quod se tenent magis ex parte materiæ. Et siquidem sunt adæquata principiis speciei et intransmutabilia : tunc manat ex illis proprium quod convenit omni et soli et semper, et convertibiliter prædicatur de specie, sicut risibile de homine. Si autem transmutabiliter adæquata : tunc aut est transmutatio ex necessitate naturæ : aut est per voluntatem vel appetitum animæ. Et si per necessitatem naturæ : tunc est proprium quando, quod convenit omni et soli et non semper. Si autem non est per necessitatem, sed per appetitum animæ : tunc est proprium ad aliquid, et non semper, illud scilicet quod convenit soli et non omni, et est proprium ad illa ejusdem speciei quibus convenit, et non ad alia ejusdem speciei quibus non convenit. Si autem principia speciei excedentia sunt principia intrinseca proprii, tunc convenit soli et non omni.

Si vero e converso principia speciei excedantur a principiis essentialibus proprii, tunc erit proprium quod convenit omni, sed non soli.

Oportet enim scire, quod principia speciei substantiæ sunt : quia species est substantia quæ ex principiis speciei fit : non autem fit substantia ex non substantiis, et ideo principia speciei necessario substantiæ sunt. Cum autem proprium sit de natura accidentis, quod non est pars esse substantialis, relinquitur quod principia suæ essentiæ essentialiter ipsum constituentia sunt accidentia : hæc tamen principia proprio essentialia causantur ab illis principiis quæ sunt speciei substantialia. Cujus exemplum dat Avicenna satis conveniens : ex hoc enim quod homo est animal rationale, vel intellectuale per principia homini essentialia, sequitur quod sit admirativus de visis et auditis, et quod vehementis sit caloris et spiritus ad faciem, ubi sunt sensus perceptivi protensius vel propensius. Prætenso autem calore et spiritu ad faciem, fit faciei et membrorum in facie positorum dilatatio. Est igitur aptus natus ad ridendum, etiamsi actu non rideat. Econtra autem si non desiderata sed contraria percipiat, sequitur ad cor caloris et spiritus retractio et cordis constrictio, cujus constrictionem sequitur faciei constrictio et cerebri, quo constricto et per panniculos cerebri compresso sequitur hujus lacrymabilis expressio distillans per poros cerebro continuatos, per venas et nervos, et tunc fluit per oculos, per nasum et os, quod est esse flebile. Quas proprietates non possunt participare animalia, quæ hujusmodi pru-

dentiam et admirationem de apprehensis habere non possunt. Proportionabiliter autem est in aliis propriis, quæ propria sunt quando et ad aliquid, ut facile patet cuilibet principia speciei in materia intuenti per modum qui paulo ante dictus est.

Ex hoc autem solvitur difficultas quam quidam induxerunt dicentes, quod si proprium manet ex principiis speciei, principia autem speciei substantiæ sunt, ex substantiis non fit non substantia : ergo patet, ut videtur, quod proprium sit substantia. Ad hoc autem si dicatur, quod duplicia sunt principia : quædam essentialia proprio, quæ sunt habitudines principiorum per speciem constituentium, et hæc sunt accidentia. Sunt etiam principia remota, quæ sunt essentialia speciei, et hæc sunt substantiæ, et sunt principia istorum quæ sunt principia essentialia proprio. Adhuc autem concludere videntur quod intendunt per propositionem hanc, quod quidquid est principium principii est principium principiati : et si principia speciei sunt principia principiorum proprii, tunc sunt etiam principia proprii : et tunc videtur sequi idem quod prius. Est autem solutio hujus, quod quamvis eadem sint principia speciei et principia proprii, non tamen eodem modo : sed per habitudinem actus ad potentiam sunt principia speciei, et per habitudinem essentiæ totius ad actus vel passiones consequentes naturam speciei in materia sunt principia proprii : et ideo non oportet quod sit proprium substantia, quia talis habitudo consequitur esse perfectum, et ideo est de accidentalibus.

Sed ad hoc objiciunt fortius dicentes, quod cum prædicatur proprium de specie, sicut cum dicitur, homo est risibilis, in ista propositione subjectum est de ratione prædicati, ut dicit Aristoteles : est igitur subjectum in intellectu acceptum et clausum in prædicato : quod enim secundum intellectum conceptum est et clausum in alio, per se et essentialiter convenit illi : ergo idem est essentiale principium illius, et quod per se et essentialiter est principium alicujus est de essentia ipsius. Cum ergo subjectum sit substantia, oportet quod etiam prædicatum quod est proprium sit substantia. Adhuc idem confirmatur sic : cum proprium prædicatur de specie, species est causa proprii : aut ergo est causa per se et univoca, aut per accidens et æquivoca. Si sit per accidens et æquivoca, tunc hæc non est per se, homo est risibilis, quod est falsum, quia est in secundo modo dicendi per se. Si autem est per se et univoca causa, sed causa per se et univoca causato dat naturam sui essentiam et nomen : et si dat naturam et essentiam et nomen, est essentialis causa, et quid de essentia prædicati : et sic cum subjectum fit substantia, erit prædicatum substantia, ut videtur, et sic non erit passio, vel proprium, sed species, et sic non erunt quinque universalia, sed quatuor tantum, ut videtur.

Hæc autem faciliter et cito solvuntur si ad memoriam revocentur ea quæ in antehabitis determinata sunt : cum enim subjectum est in ratione prædicati, non est in ratione ejus sicut quid existens de essentia ejus, sed est in eo sicut causa per modum qui est dictus, scilicet aptitudinis

consequentis esse subjecti : et ideo non sequitur quod proprium sit substantia sicut subjectum, sed sequitur quod subjectum quod est quid et substantia, sit causa quod talis passio consequatur ipsum, et sit in ipso, cujus inhærentia in ipso causa est, quod prædicatur de ipso : sed si esset in ipso sicut quid vel esset principium ipsius, tunc

bene sequeretur id quod conclusum est. Id autem quod objicitur de essentiali, dicendum quod essentiale dupliciter dicitur : est enim essentiale quod est quid essentiæ, et de hoc verum est quod probat objectio. Est iterum essentiale quod est causa non derelinquens essentiam, cum tamen non sit quid essentiæ, et de hoc non est verum. Hoc modo subjectum est essentiale prædicato et conceptum in ipso, quando proprium de specie prædicatur, et generaliter propria passio de subjecto : tale ergo est proprium quod quartum est inter quinque. Sic ergo proprium est universale.

Quamvis proprium et universale secundum rationem nominum proprii et universalis repugnare videantur, quia proprium est quod uni soli convenit, universale autem quod convenit multis. Sed ad hoc est dicendum, quod quamvis proprium conveniat soli, hoc tamen solum est species communis, quæ est in multis potentia, vel actu, vel simul actu et potentia : et quamvis sic soli conveniat, tamen est in multis et de multis, in quibus et de quibus est illud solum cujus ipsum est proprium : et hoc non est contra rationem universalis, ut in ante habitis in tractatu de universalibus in communi determinatum est. Attendendum est enim, quod vere proprium est,

quod convenit omni et soli et semper, et conversim prædicatur de illis : et per respectum ad illud accipiunt alia propria, scilicet illud quod convenit soli, sed non omni, aut omni, sed non soli, aut omni et soli, sed non semper. Diffinitio autem convenit omni et soli semper, sed est quid, sed non quale. Prædicationem ergo universalis habet proprium, quanquam individua propria non habeat, ut dictum est.

Ideo contra hoc quidam objiciunt dicentes, quod si hoc universale quod est proprium, non habet particulare, ergo non habet particulare, nisi per aliquid : si autem non habet particulare nisi per aliquid, cum universale dicatur ad particulare, videtur sequi quod non est universale nisi per aliquid : quod autem non est universale nisi per aliquid, est universale per accidens : proprium ergo non est universale nisi per accidens, et sic non quinque sunt universalia per se, quod est falsum. Sed ad hoc dicendum est, quod proprium revera prædicatur de specie cujus est proprium, immediata prædicatione. Sed, ut dictum est, respicit speciem prout est in materia et particulari, ideo prædicatio ejus per se refertur ad particularia : et sic per se et non per accidens est universale.

Si autem dicatur quod duorum universalium quorum unum sub altero non continetur, non debent esse eadem particularia : sicut diversorum generum et non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ, etiam ita debent esse diversa individua. Dicendum quod est verum de generibus et speciebus : sed de universalibus sic est, quod plura eorum referuntur ad

invicem sicut genus ad speciem et species ad genus, et similiter differentia refertur ad utrumque illorum, et sic etiam proprium refertur ad speciem : et ideo possunt habere individua eadem, non tamen eodem modo. Alius enim modus individui est hoc animal, et hic homo, hoc rationale, et hoc risibile : quamvis per suppositum omnia hæc eadem sint, est enim Socrates hoc animal, et hic homo, et hoc risibile. Et si individuum formaliter accipiatur, tunc formaliter diversa sunt individua, sicut diversa sunt universalia. Sed in hoc est differentia, quod hoc animal non habet esse hoc rationale per hoc quod est hic homo, sed per se : sed hoc risibile habet esse hoc risibile per hoc quod est hic homo, quia risibile principiatur ab homine sive ab hominis specie, animal autem et rationale ab homine non principiantur, sed potius principia sunt hominis. Hoc igitur est quod intendimus de proprio secundum logicam intentionem.

<!-- cap:1.6.2 -->

CAPUT II

De diffinitione proprii et explanatione portium ejus.

Hoc autem totum facile patet si considerentur dicta antiquorum in proprii divisione. Proprium Peripatetici quadrifariam dividunt : quadrifariam autem dividere est quatuor modis fari, quia divisio ejus est multipliciter data. Quod non est omnino æquivocum, nec est pure univocum, sed plurium convenientium in uno nomine relatorum ad unum, cui principaliter et perfecta ratione convenit ratio nominis. Nam dicitur pro-

prium quod soli alicui convenit speciei, et si non omni convenit individuo ejusdem speciei, tamen erit proprium quia manat de substantialibus principiis speciei, quamvis principia essentialia proprii non adæquantur principiis speciei, et per transmutationem voluntariam referuntur ad principia speciei : et hoc modo medicum esse vel geometram proprium est homini, et est proprium ad aliquid suæ speciei. Et est proprium, quod omni individuo speciei accidit, sed non soli accidit speciei, eo quod principia proprii excedunt propria principia speciei, quamvis non excedant omnia principia ipsius : quemadmodum proprium est homini esse bipedem. Et est proprium, quod convenit soli speciei et omni individuo ejusdem speciei per aptitudinem naturæ communis, quamvis per accidens impediatur in aliquo, sed non convenit semper, sed aliquando, ut canescere in senectute. Cum enim homo habeat cerebrum maximum respectu sui corporis et humidissimum, quod non terminatur nisi quamdiu calor naturalis fuerit fortis, necesse est, quod procedente ætate frigescente calore resolvente ipsum, et non dirigente, nec terminante ipsum, putrescere incipiat : et tunc canescit et albescit secundum naturam. Quamvis hoc per accidens impediatur in his in quibus est subtile et pingue humidum facile per

modicum calorem terminabile : propter quod qui molles et subtiles pilos habent, aut non canescunt, aut tarde : mollities enim et subtilitas pilorum, signum est subtilis et pinguis humidi, et hoc est proprium quando. Est etiam proprium

quod omni convenit individuo speciei, et soli speciei, et semper convenit, eo quod principia proprii adæquantur penitus principiis speciei et immobiliter manant ex ipsis : et hoc est proprie proprium : sicut risibile convenit homini per aptitudinem naturæ hominis, etiam quando non ridet secundum actum et operationem usus, dicitur esse risibile, non quod actu rideat, sed quod aptus natus ad ridendum est, et hoc modo equo convenit esse hinnibile, et asino esse rudibilem, et bovi esse mugibilem : et sic sua propria habet quodlibet animal, et etiam quælibet specierum, quamvis nomina propriorum non sint posita, propter hoc quod nobis sunt incognita. Dicimus tamen quod species et res sub speciebus contentæ multas habent operationes non a qualitatibus activis et passivis quæ sunt in ipsis, sed a tota specie, sicut scamonea dicitur purgare choleram, et saphyrus tremores et antraces pellere : et hoc dicitur esse eis proprium. Hæc autem sic dicuntur proprie propria, quoniam etiam convertuntur et conversim prædicantur de specie universaliter : quidquid enim est equus, est hinnibile, et quidquid est hinnibile, est equus. Attendendum est, quod quamvis risibile sit proprium hominis, tamen risibilitas non est ejus proprium, quia proprium est universale prædicabile : risibilitas autem de homine prædicari non potest, sicut nec prædicatur in differentia rationalitas, sed prædicatur rationale. Et hujus causam dicit Avicenna satis convenientem : quia cum universale notio sit totius ejus de quo prædicatur, et dicat ipsum totum vel secundum potentiam vel secundum

actum vel secundum naturalem potentiam consequentem ipsum in eo in quo est, sic dicit totum proprium. Taliter autem totum non potest significari per abstractum, sed significatur per concretum. Oportet enim universale concretionis more significari per nomen.

Quamvis enim sic quatuor universalia quæ sunt genus et species, differentia et proprium, concretionis modo significari habeant, non tamen propter hoc sunt denominativa, sed sunt totius esse nomina nomen et rationem dantis ei de quo prædicantur: quod non faciunt denominativa, quia ista non sunt nisi vel essentialia ejus de quo prædicantur, vel ex essentialibus principiis manantia : denominativa autem formantur ab aliena natura, quæ per causam non essentialem, sed infinitam esse habent in subjecto, et ideo non essentialiter, sed denominative possunt prædicari : sicut cum dicitur, homo est albus vel niger vel aliquid hujusmodi. Hæc autem in doctrina prædicamentorum habent determinari. Talis ergo est intentio proprii apud logicos, et talis est divisio ipsius. De proprio ergo hæc dicta sufficiant.

<!-- cap:1.7.1 -->

CAPUT I — *De differentia proprii et accidentis prout accidens est quintum prædicabile.*

Antequam de assignationibus accidentis tractemus quibus Antiqui accidens descripserunt, oportet nos de differentia proprii et accidentis secundum quod est unum de quinque universalibus determinare. In hoc enim Avicenna dicit antiquos qui de quinque tractaverunt universali-

bus esse diminutos, qui descriptiones accidentis posuerunt antequam distinguerent in qua significatione accidens accipitur, secundum quod est unum quinque universalium. Cum enim omne quod est sit substantia, vel accidens, ut dicit Aristoteles, et proprium propter hoc quod sequitur esse completum speciei sit accidens, videbitur de necessitate, quod proprium sit accidens. Et sic si accidens sumitur pro omni eo quod non est substantia, videtur quod proprium non sit divisum ab accidente, et universalia non sunt quinque, sed quatuor tantum.

Adhuc autem proprium non potest dici essentiale speciei : quia ex quo proprium sequitur totam compositionem speciei, et completum esse ipsius, species intelligitur sine proprio : et cum non sit essentiale speciei, erit ut accidentale speciei, et sic est in natura sicut accidens : et cum in comparatione ad proprium subjectum sit accidentale, totum ponetur in naturam et essentiam accidentis : non ergo erit in aliqua consideratione nisi accidens, et sic

iterum sequi videtur, quod non sint quinque universalia, sed quatuor tantum. Si autem aliquis dicere velit, quod duplex est comparatio accidentis ad subjectum : idem enim accidens comparatur ad subjectum ut ad substantiam tantum, et hoc est accidens : aut comparatur ad subjectum non ut ad subjectum, sed ad causam, et hoc emanat de principiis subjecti, et est proprium subjecto, et sic differt proprium ab accidente. Hoc stare non potest : quia omne accidens, ut dicit Aristoteles[1], causatur a substantia et stabilitur

et ordinatur ab ipsa, et sine ipsa est fluens et indeterminatum : et sic sequeretur quod omne accidens sit proprium, et sic iterum sequeretur, quod non essent nisi quatuor universalia, scilicet genus, differentia, proprium, et accidens. Hoc etiam probatur ratione : quia omne quod secundum ordinem naturæ est prius aliquo, est causa ad illud, ut determinatur in libro *Causarum*, et in libro *fontis vitæ* : non potest autem negari quin ordine naturæ substantia sit ante accidens : accidens ergo sic comparatur ad substantiam sicut ad subjectum et ad causam. Hoc autem etiam dicit ratio nominis *substantiæ* quæ dicitur a *substando*, eo quod accidenti substet ut subjectum et causa.

Adhuc accidens dividitur in accidens separabile, et inseparabile. Inseparabile autem accidens est, quod causatur a principiis subjecti : proprium autem est accidens a principiis subjecti causatum. Videtur ergo quod proprium sit pars accidentis, et in minori ambitu communitatis quam accidens.

Adhuc Avicenna quærit, quid vocatur accidens, quando accidens dicitur unum quinque universalium? Si enim accidens dicitur id cujus tota natura est accidens, ut color, vel albedo : cum talia sint et genera et species et differentiæ et propria, videtur quod quinque universalia non differant re, sed modo tantum, ut videtur. Postea talia quædam sunt modum tantum quemdam dicentia, sicut cum dicitur, corpus est creatura, vel non creatura, vel factum, vel æternum : tunc talis prædicatio nihil de subjecto prædicaret, nec

talis prædicatio posset reduci ad aliquem modum prædicationis quinque universalium. Si autem talis natura non dicitur accidens, sed accidens vocatur denominatum ab accidente, ut album, tunc accidens est idem quod accidentale, quod omnino falsum esse videtur, quia accidentale dicit plus quam accidens, et dicit subjectum quod non est de essentia vel natura accidentis.

Adhuc quæritur de comparatione hujus universalis quod est accidens ad individua de quibus prædicatur. Si enim non habet propria individua, sed habet individua substantiæ, tunc videtur quod non sit proprie et per se universale. Si autem habet individua propria et per se non ab alio universali : tunc sequitur quod cum omne universale habeat esse completum et perfectum quando est in suis individuis, quod accidens completum esse habeat et perfectum, quando est in suis individuis, ut album in hoc albo : et sic accidens completum esse habere potest sine substantia, quod omnino est impossibile. Restat ergo quæstio, quid sit accidens secundum quod est unum quinque universalium secundum Avicennam et Alfarabium?

Ad hæc et similia non est difficile respondere si bene revocentur ad memoriam, quæ in tractatu primo de universalibus dicta sunt. Dictum est enim quod omnia ista quinque quantum ad communem modum prædicandi de pluribus universalia sunt, ita quod sunt in multis et de multis, et quod non æquivoce prædicantur de multis in quibus sunt, et quod suis particularibus dant nomina sua et rationem, ita quod unumquodque

suo particulari nomen suum dat et rationem, genus scilicet ut genus, species ut species, differentia ut differentia, proprium ut proprium, et accidens ut accidens : sicut album dat nomen et rationem suam secundum prædicationem accidentis huic albo, de quo prædicatur ut accidens, et cui accidit sive inest ut accidens.

Et quod quæritur de differentia proprii et accidentis secundum quod sunt diversa universalia prædicabilia de suis subjectis, *Dicendum* quod differunt in hoc quod proprium est accidens manans de principiis essentialibus speciei, et maxime proprie proprium, cujus principia principiis speciei immobiliter sunt adæquata, quemadmodum in tractu de *Proprio* dictum est. Sunt autem sub principiis speciei principia substantialia individui componentia ipsum, sicut talis anima, et tale corpus, et talis complexio, et talis membrorum compositio, et talis habitudo, et hujusmodi, ex quibus oritur et manat accidens individui, quod secundum quod totum esse significat, et est notio totius under esse talis accidentis, prædicabile de ipso est, nec idem est ipsi : et hoc sub hoc communi, quod est universale prædicabile de inferioribus, specialem dicit modum prædicandi, qui non est aliquis aliorum quatuor modorum, et ideo ipsum est universale quintum, et ideo etiam vocatur accidens in dividui, cum proprium dicatur accidens speciei propter causam quæ sæpius dicta est : et ideo deficerent prædicabilia nisi apponeretur aliis quatuor prædicabile accidens. Ideo etiam dicitur accidens commune, quia talis habitudo principiorum communiter in diversis

generibus et speciebus particularium invenitur. Ideo etiam vocatur accidens infinitum, quia principia stantia non sunt, sed mobilia motu per accidens, qui

omnibus est et infinitus. Et ideo etiam dicitur accidens per accidens, quia talia principia essentialia individuis non sunt determinate de intellectu accidentis, ita quod concipiatur in ratione diffinitiva accidentis sicut determinata subjecta, quemadmodum concipitur determinatum subjectum in diffinitione accidentis per se. Tale ergo universale prædicabile de multis per hoc quod notio totius est sub esse accidentali hujus accidentis (ut dicit Alfarabius) est universale quintum quod vocatur accidens. Et quia nullum abstracte significatum potest esse notio totius subjecti secundum quod est under esse substantiali vel accidentali, propter hoc accidens in solo genere accidentis signatum, ut color, vel albedo, non potest esse universale sic prædicabile ut accidens, quamvis possit esse universale ut genus, vel species, vel differentia, vel proprium. Quod dicit Avicenna, quod accidentale hic accidens vocatur, quando accidens quintum universale dicitur esse, quamvis etiam hoc subjectum dicat et accidens, quæ sunt diversarum naturarum non ad idem ordinatarum, ut potentia et actus, tamen non prædicatur nisi secundum esse accidentis, quod habet in subjecto, et ideo totum prædicatum vocatur accidens.

Et secundum hoc non est difficile respondere quæ objiciendo inducta sunt. Quando enim dicitur quod omne quod est, aut est substantia, aut

est accidens: hoc verum est secundum quod substantia est ens per se, et accidens est ens per aliud in alio: hæc enim divisio reducitur ad hanc quæ est, quod omne quod est, aut est per se ens, aut non per se ens, quæ dividuntur per affirmationem et negationem: et sic proprium, ut dicit Boetius, est de genere accidentium. Secundum autem quod sunt diversi modi entis per se, secundum quos variatur prædicatum substantiale in quid et in quale, sic sunt diversi modi entis in alio et per aliud, secundum quos variatur modus prædicationis sive prædicabilis accidentalis. Quoddam enim est in alio et per aliud, ita quod principia ejus sunt adæquata isti, et immobiliter sunt in ipso: et hoc habet modum proprii quod simpliciter est proprium, quia proprium quando et proprium ad aliquid deficiunt a proprio simpliciter: et ideo accipiunt secundum aliquid modum accidentis. Propter quod dicit Aristoteles[1] quod nihil prohibet accidens fieri proprium quando, et ad aliquid. Unde talia sunt accidentia aliquid convenientiæ habentia cum proprio.

Ad hoc quod dicit, quod accidens per se non est essentiale subjecto, eo quod subjectum secundum esse perfectum natura et intellectu est ante illud. Dicendum quod quidem verum est, quod proprium non est essentiale speciei et subjecto de quo prædicatur: nec hoc dictum fuit, sed potius e converso, quod subjectum per principia universalia specificata est essentiale proprio, quia subjectum est in ratione proprii, et non proprium in ratione subjecti: nec dicitur subjectum essentiale proprio sive per se accidenti, quia sit

aliquid de natura prædicati, sed quia est causa ipsius a qua fit et in qua fit secundum esse: et ideo dicitur essentiale sibi sicut non derelinquens ipsum actu et intellectu, et non sicut conceptum ut quid: vel quale essentiale ipsius, sicut genus et differentia componuntur in intellectu speciei. Hoc autem modo substantia non se habet ad accidens commune sive ad accidens per accidens, sed habet se tantum ut terminus ad quem terminatur esse accidentis sine quo fluidum et incertum est accidens, et sicut fundamentum quo fundatur: et hoc habet substantia ut substantia est, et non ut hæc substantia vel ista, et ideo non per se accipitur in ratione sive diffinitione accidentis. Et ideo hæc non est per se, sed per accidens, cum dicitur, homo est albus: quamvis hæc sit per se, homo est risibilis. Cum enim dicitur homo est albus, notatur hominem subjectum esse

fluxus albedinis, et illud in quo fundatur album, ut sit albedo in ipso, et subjectum non dicat causam quare accidens sit tale in ipso. Cum autem dicitur homo est risibilis, homo dicit causam quare risibilitas sit in ipso, et ideo diversus est modus prædicandi hic et ibi.

Ad hoc autem quod dicitur de accidente separabili et inseparabili, quod unum comparetur ad subjectum ut ad subjectum tantum, alter autem comparetur ad subjectum ut ad subjectum et ad causam, et sic proprium sit pars accidentis : *Dicendum* quod quamvis accidens inseparabile comparetur ad subjectum ut ad causam, tamen non sequitur quod proprium sit pars accidentis. Comparatur enim proprium ad subjectum quod

est species per principia incorruptibilia et immobilia, ut sæpius dictum est : accidens autem inseparabile comparatur ad principia individui quæ sunt mobilia et corruptibilia ut ad complexionem hanc vel ad compositionem hanc facientia, quamvis propter aliquam causam non mutetur subjecto manente, sicut nigredo ad Æthiopem, ut dicit Aristoteles [1], quia semen in matrice decoquitur decoctione forti, et ideo resolvitur humidum clarum, et remanet nigrum terrestre et non clarum. Et cum alia sit comparatio proprii et inseparabilis accidentis ad subjectum, patet quod proprium non est pars accidentis, nisi forte proprium quando, et ad aliquid, quæ sunt simpliciter de natura accidentis, et secundum quid propria, ut dictum est.

Ad hoc autem quod quæritur, quid hic dicatur accidens, jam patet responsio in supradictis. Quod autem quæri posset, quæ differentia sit accidentis et accidentalis, ex quo accidens hic dicitur accidentale, ut dicit Avicenna, solvendum est per eumdem Avicennam dicentem, quod *accidens* dicitur per oppositionem ad substantiam : *accidentale* autem denominatum est ab accidente et ratione esse accidentalis quod habet prædicatum, et non ratione esse

substantialis quod habet subjectum : et ideo dicit quod album non dicit albedinem, sed rem albam sub esse albedinis designatam. Et hoc quia in præcedentibus determinatum est universale non prædicari nisi per hoc quod est notio totius esse sui subjecti, hoc sæpius dictum est.

Ad hoc autem quod de individuo hujus universalis quæritur : *Dicendum* quod (sicut alia) quædam propria habet individua : quia aliter non esset per se et univoce universale sicut alia : et hoc verum est, quod universale ut universale non habet perfectum esse secundum actum et naturam, nisi in suo particulari : et sic hoc album dat perfectum esse albo in universali designato. Sed ex hoc ulterius non sequitur, quin hoc accidentale esse dependeat ad substantiam, ut ad terminum sui fluxus, et sui esse fundamentum, et sic indiget individuo substantiæ. Et hoc ideo, quia est universale quod est accidens, et in quantum universale habet individuum. Et in quantum hoc universale quod est accidens, indiget individuo substantiæ, sicut et de proprio dictum est in antehabito tractatu : propter enim talem diversum modum prædicandi diversum est ab illis hoc universale. Sic igitur secundum Peripateticos posteriores determinandum est de intentione accusantis, antequam procedatur ad assignationes accidentis. Propter quod Avicenna Porphyrium redarguit, quod omissa determinatione accidentis, cujus intentio nota non erat, statim processit ad descriptiones ipsius.

<!-- cap:1.1.2 -->

CAPUT II.

De prima assignatione accidentis data a Porphyrio.

Assignationes accidentis datæ a Porphyrio et ab aliis Peripateticis, multipliciter dicuntur esse vitiosæ et reprehensibiles, et dicta de accidente prout universale est ab Avicenna et Algazele et

Alfarabio
rium.

et Jacob filio Alchindi, minus veritatis habere, et esse multipliciter imperfecta, in quibusdam non vera, et in quibusdam imperfecta, et in quibusdam ad rem non pertinentia.

Quod enim dicunt antiqui in prima accidentis assignatione, quod accidens est quod adest et abest præter subjecti corruptionem, debuit esse generis. Debuit ergo dici quod accidens est universale. Universale enim quinque generibus est pro genere. Adhuc addi debuit differentia contrahens ad prædicabile, quod est accidens, et separans ipsum ab aliis in modo de pluribus prædicandi : ut diceretur sic, accidens est universale prædicatum de pluribus non essentialiter, sed in quale et non in quid : hoc enim esset quare adest vel abest ei de quo prædicatur præter subjecti corruptionem. Adhuc sicut abest præter subjecti corruptionem, ita abest præter subjecti constitutionem, motus enim secundum accidentia, sicut dicit Aristoteles[1], est de subjecto ad subjectum eodem subjecto remanente et salvato sub utroque terminorum motus : et hæc est causa quare adest et abest præter subjecti de quo prædicatur corruptionem.

Dicit etiam Avicenna vitium esse in hoc quod secundum hanc assignationem accidentis dividunt accidens in accidens separabile, et inseparabile: dicentes quod dormire vel sedere est separabile accidens, nigrum vero esse corvo et Æthiopi inseparabiliter accedit. Et si objiciatur quod hoc oppositum esse videtur ei quod dicitur

in assignatione accidentis, quia si eidem adest et abest præter subjecti corruptionem, tunc omne accidens videtur separabile et nullum inseparabile subjecto manente. Dant responsionem valde calumniosam dicentes, quod accidens separabile est a subjecto secundum intellectum, quia potest subintelligi corvus albus et Æthiops nitens candore sive colore: nitens autem color non est nisi albus. Hæc autem responsio valde videtur debilis, quia separabile secundum actum, et separabile secundum opinionem vel intellectum, sunt separabilia æquivoce et talia in assignationibus diffinitionum poni non debent.

Adhuc autem falsum videtur quod dicunt, quod præter subjecti corruptionem possit intelligi corvus albus et Æthiops nitens candore: nigredo enim comparatur ad corvum et ad Æthiopem, ut ad subjectum et ad causam substantialem materiæ et subjecto corvi et Æthiopis : et ideo manente corvo secundum quod corvus est, non potest intelligi corvus albus, ut videtur : quia corvo posito ut subjecto, ponitur causa nigredinis, et posita causa nigredinis non potest intelligi quod albedo insit corvo : vitiosa igitur, ut videtur, talis accidentis assignatio est : et hæc omnia concedit Avicenna.

Adhuc autem etiam falsum videtur : quia mors accidit homini, et combustio domui : et neutrum illorum adest præter subjecti corruptionem : adhuc autem generatio. Sic ergo Arabes Philosophi hanc Porphyrii accidentis reprehenderunt descriptionem.

Ad hoc quidam Latinorum finxerunt quasdam responsiones, quas quia deliramenta reputo, de eis nullam faciemus mentionem. Est autem veritas de his quæ Antiqui dixerunt, quod accidens est quod abest et adest præter subjecti corruptionem. Ex prima enim universalis divisione in quinque universalia subintelligi volunt universale, ut sit sensus. Accidens est universale, quod de subjecto prædicatur non essentialiter, et ideo potest inesse subjecto eidem, et abesse ab eodem : nec oportuit ponere, quod per divisionem a quolibet subintelligi poterat. Similiter dixerunt de hoc quod dicitur de modo prædicandi non essentiali : hic modus intelligitur ex determinatis in aliis, quæ omnia essentialiter prædicantur secundum primum vel secundum modum dicendi per se, sicut in ante habitis dictum est. Et cum solum accidens residuum sit inter

universalia et ultimum, eo quod minus habet de ratione prædicabilis, relinquebatur quod non essentialiter prædicaretur; et sic indifferenter ad affirmandum et negandum habet se ad suum subjectum, quod adest et abest eidem subjecto, subjecto eodem remanente incorrupto : quod non convenit alicui aliorum universalium quæ se non habent ad subjecta de quibus prædicantur modo affirmando et modo negando : quia ipsa insunt subjectis actu et intellectu, vel subjecta insunt ipsis prædicatis secundum intellectum, quod non inest subjecto accidentis, nec etiam prædicato.

Quod autem subjungitur de divisione accidentis, ratio est ut ostendatur assignatio vera

de utroque accidente. Et de separabili quidem planum est quod dicitur. De inseparabili etiam verum est, quia docet Aristoteles quod alteratio est, quando eodem manente subjecto motus fit in suis passionibus : motu autem facto secundum inseparabile accidens non potest negari quin sit motus alterationis et non substantiæ : oportet igitur quod maneat idem subjectum salvatum secundum esse substantiale : quia aliter motus esset aut de non subjecto ad subjectum, aut de subjecto ad non subjectum : et hæc est necessitas quæ compulit antiquos dicere, quod secundum inseparabilia accidentia prædicatio est accidentis, quod adest et abest præter subjecti corruptionem. Est enim constitutio subjecti duplex, scilicet secundum esse simpliciter, et secundum esse talis vel talis complexionis. Secundum esse simpliciter constituitur solis principiis substantiæ quæ sunt forma et materia ad speciem vel ad individuum speciei determinata. Secundum autem esse talis vel talis complexionis constituitur ex qualitatibus principiorum substantialium et non ex ipsis principiis. Cujus signum est : quia si ovum corvi accipiatur, et argento vivo in humore viscoso sicut est unguentum anseris vel cati (quæ frigida sunt animalia) circumliniatur, et nidus in frigidissimo sit loco, sicut in summis montibus frigidis, erit ex ovo corvus albus, et aliquando erit albus ex sola loci frigiditate : et hoc non esset nisi principia substantialia a talibus accidentibus essent separabilia. Est enim manifestum quod Æthiops in locis frigidis paulatim albescit propter eamdem causam.

Quod autem objicitur, quod talia inseparabilia ad subjectum comparantur ut ad causam : et hoc est, quia subjectum ibi cum substantia et principiis substantiæ talem in ratione et in nomine suo designant complexionem. Si autem subjectum sine tali complexione supponatur, tunc manente eodem subjecto adest et abest accidens. Et quod dicit separationem secundum opinionem vel intellectum, et separationem secundum actum esse in æquivocis, dicendum quod verum esse, nisi separabilitas illa non esset nisi in anima et non in subjecto : ille autem intellectus refertur ad rem, ut dictum est : et ideo non est peccatum æquivocationis.

Ex hoc patet solutio ejus quod objici potest, quod ita etiam subjectum proprii potest intelligi sine proprio, et sic separari secundum intellectum posset istud quod est proprie proprium. Quia patet quod hoc non est verum : quia proprium dependet per substantialia principia ad speciem. Et ideo intelligi non potest sine specie, quia species est in intellectu proprii, ut prius dictum est.

Quod autem contra assignationis illius veritatem objicitur de morte et combustione : *dicendum* quod deliramentum est in veritate quod dicunt Latini, quod et post combustionem domus adhuc intelligatur : hic enim intellectus penitus est contra rei naturam. Quod etiam dicatur quod adhuc remanet in elementis mortuus vel in prima materia, absurdissimum est : quia yle, ut dicit Aristoteles [1], sub-

jectum est generationis et corruptionis, et non motus illius qui est secundum accidentia : illius enim motus subjectum est subjectum in forma substantiali salvatum secundum Aristotelis doctrinam.

Unde dicendum quod mors mortuo non est accidentale, nec etiam combustio combustibili domui, quinimo et per se et essentialale est, hoc mortuum in esse substantiali interiit, et combustum interiit [1], sicut hoc decollatum per se interiit vel interfectum interiit secundum interfectionem : mors enim est dissolutio principiorum vitæ substantialium in eo quod mortuum non est, et combustio dissolutio principiorum continentium figuram domus : tale ergo prædicatum, mortuum non est, vel combustum non est, per se et essentialiter est in subjecto, et ideo inter accidentalia computandum non est : accidens enim de quo intenditur hic, non est id quod dividit ens cum substantia, sed est idem quod accidentale prædicatum, quod est accidentalis notio sive designatio.

Et si objiciatur quod tale accidens est fluxibile et corruptibile, et ideo universale non potest esse, quia universale est incorruptibile, *Dicendum* quod accidens ut hoc accidens vel illud in hac materia vel alia acceptum est corruptibile et fluxibile: sed ut abstractum ab hoc et illo in universali acceptum, est per rationem incorruptibile, sicut et alia universalia. Sic enim salvatur dicta assignatio Peripateticorum.

CAPUT III. *De secunda et tertia assignatione accidentis data a Porphyrio.*

Sic autem assignata accidentis descriptione per modum inhærentiæ subjecto de quo prædicatur, aliam etiam induxerunt accidentis assignationem penes causam inhærentiæ sumptam, dicentes quod accidens est quod contingit eidem inesse vel non inesse. Sic enim intelligitur quod dicunt, quod contingit eidem inesse et non inesse, ut contingens sit ad utrumque. Contingit enim inesse quod non habet essentialem causam esse prædialem : et contingit eidem non inesse quod non habet essentialem causam quæ impediat quod non insit : et est conveniens omni accidenti, etiam inseparabili, sicut nuper ostensum est : principia enim quæ in subjecto accipiuntur et sunt accidentis inhærentis principia, contingentia et non essentialia sunt principia, et ideo quidquid ex talibus principiis contingit inesse, contingit etiam non inesse contingenter mutatis principiis. Et hæc assignatio separat hoc prædicatum quod est accidens ab omnibus aliis. Genus enim prædicatum est quod essentialiter inest ei de quo prædicatur, ut ens de ratione ejus de quo prædicatur. Similiter differentia tale est prædicatum, et eodem modo species : proprium autem non inest nisi per intellectum speciei in propria. Solum autem accidens per contingentem causam dicitur inesse, et per contingentem causam dicitur non inesse : propter quod etiam minime habet de ratione prædicationis, et per consequens minime habet de ratione universalis : quamvis forte de pluribus prædicetur quam genus, vel species, vel proprium, vel differentia. Est tamen universale et prædicabile quod contingit totum et sub esse

tali accidentali designatur : et ideo nomen *tale* (esse totius subjecti designans) notio est ipsius, ut idem prædicatur de subjecto.

Propter quod etiam tertiam induxerunt accidentis assignationem dicentes, quod accidens est quod nec genus, nec species, nec differentia, nec proprium sit, semper autem subjecto inest subsistens. Quam diffinitionem non satis rationabiliter reprehendit Avicenna dicens, quod hoc quod apponitur, semper autem subjecto inest subsistens : omnino otiose apponitur, et contra intellectum eorum quæ in aliis assignationibus dicta sunt. Otiose quidem,

quia cum accidens dicatur quasi cadens, eo quod non sit simpliciter ens, et sit potius entis quam ens, non oportuit ponere quod in subjecto est : non enim proprie est in subjecto, sed est aliquo modo subjecti aliquid potius quam sit, hoc est, esse habeat in subjecto : non enim habet esse in subjecto, sed subjectum secundum quod subjectum habet esse secundum ipsum. Et quod dicitur subsistens accidens, dicit Avicenna nihil significare : sed vox est non significativa, sicut buba, vel bultrix : accidens enim si accidens est, nullo modo subsistit, quia non habet subsistentiam aliquam, sed in subjecto tantum est, ita quod hæc determinatio in subjecto determinat rationem essendi vel subsistendi. Et non est nisi secundum quid, quod non nisi in subjecto est, et sic superflue ponitur subsistens : et est sensus, quod accidens est subsistens, hoc est, quamdiu est, in subjecto est : et quando in subjecto non est, tunc non subsistit, nec est.

Hæc autem assignatio aliis impugnatur modis : quia eadem ratione posset dici de quolibet aliorum universalium sic, quod genus est quod nec accidens, nec species, nec differentia, nec proprium est, semper autem in subjecto est. Et similiter posset de aliis dici per negationem aliorum. Adhuc autem accidens non semper est in subjecto si adest et si abest præter subjecti corruptionem.

His autem omnibus et similibus non est difficile respondere, consideratis secundum logicam intentionem universalibus : hoc enim modo accidens prædicatum maxime ab inhærentia subjecti deficiens est, et ideo per negationem aliorum describitur. Sed est privatio per negationem habitus, non quod penitus sit privatio, sed quia privationi simile et privationi propinquum, quia privatur inhærentiæ certa causa, et hoc non est in aliis. Quamvis negatio nihil certificet, tamen cum terminatur ad ea quæ negat, certificat aliquo modo.

Et quod dicitur, quod non semper est in subjecto : Dicendum quod ista objectio provenit ex malo intellectu illius assignationis : non enim vult dicere, quod simpliciter sit in subjecto, sed potius quod accidens prædicatum subsistens, hoc est, dum est, non habet esse nisi in subjecto, et ideo ad subjectum secundum suum esse semper habet inclinationem, et quando non est in subjecto, tunc non est. Hoc est ergo quod Antiqui de accidente dixerunt, quod accidens est quod adest et abest præter subjecti corruptionem. Dividitur autem in duo, scilicet in separabile, et

in insepabile. Dormire separabile accidens est, nigrum vero inseparabile est corvo et Æthiopi, et tamen utrique accidit, potest enim subintelligi corvus albus et Æthiops nitens candore præter subjecti corruptionem.

Diffinitur autem accidens adhuc sic, accidens est quod contingit eidem inesse et non inesse. Adhuc ergo diffinitur sic, accidens est quod nec genus, nec species, nec differentia, nec proprium est, semper autem subjecto inest subsistens.

Omnibus his ergo universalibus secundum intentionem logicam sigillatim determinatis, quæ proposita sunt in enuntiatione superius habita in primo tractatu, dico autem genus, speciem, proprium, differentiam et accidens : dicendum deinceps quæ eisdem communia, et quæ propria sint.

CAPUT I. *De eo in quo communicant omnia quinque universalia.*

Omnibus autem quæ de universalibus sigillatim dicenda videbantur exsecutis, nunc demum restat dicere de omnibus in quibus conveniunt, et de differentiis in quibus differunt ad invicem. Primum autem dicemus de his quæ omnibus simul sunt communia. Dicemus autem quod commune est quidem omnibus simul, quod inest eis de pluribus prædicari. Hoc enim omnibus necesse est convenire, quia universale quod est genus ipsorum, etiam per hoc diffinitur : quia universale est quod est in multis et de multis : in multis autem esse causa est, quod prædicetur de illis, et de multis esse idem est ei quod est de multis prædicari. Hoc autem quamvis omnibus

quinque commune sit, differenter tamen convenit eis, quia genus quidem de speciebus suis et individuis generis et speciei prædicatur per hoc quod est in illis secundum actum et secundum intellectum. Et similiter differentia cum sit generalis, prædicatur de speciebus et de individuis specierum per hoc quod ut quale essentiale est in illis secundum actum et secundum intellectum. Et quod de differentia ultima convertibili cum specie posset contra hoc objici, jam in tractatu de *Differentia* determinatum est. Species autem prædicatur de pluribus, quia prædicatur in quid de ipsis quæ sub ipsa sunt individuis. Similiter autem et proprium prædicatur de pluribus, quia quamvis de una sola specie prædicetur, tamen quia species est in individuis ut totum esse individuorum, propter hoc etiam proprium prædicatur de omnibus illis speciei individuis et sic de pluribus prædicatur. Accidens autem etiam de pluribus speciebus et aliquando de pluribus generibus, ut album de cygno, et de nive, et cæteris, et etiam prædicatur de individuis tam generum quam specierum.

Hoc autem et inductione probatur et exemplo : animal enim quod est genus, de homine et de bove prædicatur, quæ sunt plures species et de equo : prædicatur etiam de hoc equo, et de hoc homine, quæ sunt individua. Irrationale vero quod est differentia vel loco differentiæ divisivæ positum, de equo, de bove, et de harum specierum particularibus prædicatur. Species autem specialissima quæ solum species est et non genus, prædicatur de pluribus : prædicatur enim de

his quæ sunt illius speciei particularia, ut homo de his qui sunt particulares homines. Proprium vero quod est risibile, prædicatur de homine ut de una sola specie, et prædicatur de his qui sunt particulares homines. Nigrum autem quod est accidens inseparabile, prædicatur et de specie corvorum et de his qui sunt particulares corvi.

Sed differenter se habet in prædicando accidens ad proprium : quia prædicatio proprii per speciem venit ad individua. Prædicatio autem accidentis cum accidens sit in individuo per se, prius prædicatur de individuo, et per individuum venit ad speciem : et hoc quidem est accidens inseparabile. Similiter prædicatur moveri de homine et de equo et de eorum individuis quod est accidens separabile. Sed, sicut dictum est, accidens principaliter prædicatur de individuo : secundo vero loco prædicatur de his speciebus quæ continent sub se individua.

Huic autem communitati adducunt Avicenna et Algazel ex ista aliam causam, quæ similiter omnibus communis est universalibus : et hæc est, quod quæcumque essentialiter prædicantur de prædicato, omnia etiam prædicantur de subjecto : ut si animal ut genus prædicatur de homine, omne quod substantialiter prædicatur de animali, prædicatur essentialiter de homine : ut si animal est vivum et substantia, erit homo vivum et substantia. Similiter in differentia si homo est rationalis, et rationale sensibile, et si sensibile animatum, et homo animatum erit. Similiter de specie : quia si Socrates est homo, et homo animal, et animal substantia, erit Socrates

animal et substantia. Eodem autem modo est de proprio : quia si homo est risibile, et risibile admirativum, et admirativum suspensivum ad rerum investigationem, erit homo admirativum, et rerum investigativum. Et sic est de accidente : quia si homo est album coloratum vel visus disgregativum, erit homo hujusmodi. Et sic est generaliter in omnibus. Et hoc est propter quod ista quinque univoce sunt universalia, et ideo quæcumque prædicantur de prædicato, omnia de subjecto convenit prædicari.

CAPUT II.

De tribus communibus generi et differentiæ.

Signata communitate omnium simul, commune generi et differentiæ dicamus quæ prima sunt inter universalia, ut habitum est in præmissis. Dicitur ergo quod generi et differentiæ commune est, quod utrumque species contineat in ambitu suæ communitatis : continet enim differentia species, quamvis non omnes illas species contineat, quas continet genus : et hoc ideo est quod differentia est divisiva, et per hoc quod est divisiva, ponitur sub genere, et efficitur minus communis quam genus. Rationale enim quod est differentia, etiam quamvis non contineat ea animalia quæ sunt irrationalia, quæ opposita differentia constituuntur, quæ continet genus quod est animal divisum rationali et irrationali ut oppositis differentiis, continet tamen plures species, continet enim hominem et Deum vel deos, quæ secundum Stoicos sunt species anima-

lis. Quod quidem exemplum, quamvis simpliciter inconveniens sit, tamen utimur eo, quia non discutimus hic de veritate exemplorum, sed utimur tantum eis ad propositæ intentionis manifestationem. Tam genus autem quam differentia prædicatur de pluribus speciebus, dicit Avicenna, quod quamvis non sit necessarium, tamen non est impossibile, quia in pluribus hoc invenitur. Dubium tamen quod ex hoc oriri posset, in præcedentibus est solutum tam ex parte generis, quam ex parte differentiæ : sed certum est quod dicit Avicenna, quod quamvis non sit necessarium, tamen non est impossibile : quia in pluribus hoc invenitur, quod quantum est de aptitudine naturæ tam genus quam differentia in pluribus sunt speciebus. Secundum autem quod generi et differentiæ commune est, hoc est, quia quæcumque prædicantur de genere ut genus subjecti sive de specie, et hoc essentiali prædicatione, prædicantur etiam de his speciebus quæ sunt sub ipso genere. Similiter quæ prædicantur de differentia essentialiter, ut differentia differentiæ ipsius, prædicabuntur etiam de specie quæ est sub ipsa differentia. Est autem sub differentia species constituta per differentiam. Hoc autem patet exemplo : cum enim genus sit animal, prædicatur de eodem substantia ut genus, et animatum ut differentia : et non solum de eodem animali hæc prædicantur, sed prædicantur etiam hæc eadem de his speciebus

quæ sunt sub animali usque ad individua, de quibus etiam prædicantur, quia illa ultima illarum specierum sunt subjecta. Similiter cum

rationale sit differentia, de hac prædicatur ut differentia, quod est ratione uti : quod quidem ratione uti non solum prædicatur de differentia quæ est rationalis, sed prædicatur etiam de his speciebus quæ sub hac sunt differentia quæ est rationale, et de individuis eorum, et de homine, et de diis.

Quod autem dicitur aliquid prædicari de differentia ut differentia, convenire non videtur his quæ in tractatu de *Differentia* dicta sunt : ibi enim probatur, quod differentiæ non est differentia.

Quamvis autem differentia non habeat differentiam ut formam, differentia tamen cum sit naturalis potentia, habet actum et finem : et sic ad actum et finem comparata, aliquid habet prædicatum de ipsa per modum differentiæ, et hoc non est contrarium his quæ in ante habitis dicta sunt.

Adhuc autem est tertia communitas generis et differentiæ, quod perempto genere et differentia, necesse est simul perimi species quæ sunt sub ipsis : si enim non sit animal, sequitur quod non sit equus vel homo, et similiter si non sit rationale quod est differentia, sequitur quod nullum erit utens ratione, sicut homo, vel Deus. Et hujusmodi causa est, quia genus est quid et substantia speciei, differentia autem forma essentialis : et ideo peremptis his necesse est destrui species quæ sunt sub ipsis.

CAPUT III. ### *In quibus differunt genus et differentia.*

Proprium autem est generis et differentiæ in quo genus et differentia distinguuntur, ita quod generi quidem convenit de pluribus prædicari quam differentia : quia cum differentia sit divisiva, partem accipit unam eorum de quibus prædicatur genus. In hoc autem etiam

a specie et proprio distinguitur genus : quia de pluribus quam species et proprium prædicatur, cum species de solis individuis, proprium autem de sola specie et de his quæ sub specie sunt individuis prædicetur. Genus autem ut genus prædicatur de his quæ continentur sub oppositis differentiis, et de speciebus pluribus quam accidens : quia cum accidens non individuetur nisi per substantiam, prædicabitur de substantiæ individuis non omnibus : genus autem et maxime generalissimum de valde pluribus prædicatur, et subalternis et specialissimis.

Et hoc quidem patet per inductionem et per exemplum : animal enim quod est genus, de homine, equo, ave, et serpente prædicatur, quæ differunt genere et specie bipedis et quadrupedis et volatilis et gressibilis et reptibilis : quadrupes autem quod est differentia, prædicatur tantum de quatuor pedes habentibus : homo vero quia est species, de solis individuis prædicatur, cum species sit et non genus, et sit species specialissima. Et hinnibile cum sit proprium de solo equo prædicatur, et de his particularibus quæ sunt sub equo. Accidens autem etiam similiter prædicatur de paucioribus quam genus, quia non potest esse quod unum accidens omnibus quæ sunt in genere conveniat, ut album, vel nigrum.

Quod aliquis autem instet sophistice contra ea quæ dicta sunt, quod genus scilicet de pluribus prædicatur quam differentia : Dico quod oportet accipere differentias quibus genus dividitur : quia illæ veræ sunt differentiæ, patet per hoc quia sunt generis divisivæ, et speciei sub genere constitutivæ : acceperunt enim partem generis quod dividunt et ponunt sub genere , et ideo in pauciora sunt quam ipsum genus.

Amplius autem secunda differentia est, quod genus continet differentiam potestate, ut in ante habitis determinatum est. Hoc autem per exemplum probatur : quia animal genus duo est per prædica-

tionem : est enim et hoc rationale, et hoc irrationale, et prædicatur de utrisque : differentia autem de altero tantum prædicatur.

tem, ut homo, solum de his qui sunt particulares homines prædicatur. Proprium autem quod est risibile prædicatur de homine, et de his qui sunt particulares homines. Nigrum autem de specie corvorum, et de his qui sunt particulares corvi prædicatur : quod nigrum est accidens inseparabile. Moveri autem de homine et equo prædicatur quod est separabile accidens : sed prius quidem de individuo prædicatur cum sit accidens individui, secundo vero loco prædicatur et de speciebus quæ continent individua.

Commune autem est generi et differentiæ : primo quidem continentia specierum, continet enim differentia species, etsi non tot quot continet genus : rationale enim, etsi non continet irrationalia, quemadmodum irrationalia continet

animal, tamen continet hominem et Deum qui sunt species animalis . Commune etiam generi et differentiæ est, quod quæcumque prædicantur de genere ut genus, et de his quæ sunt under ipso speciebus prædicantur. Et quæcumque de differentia, ut differentia prædicantur, etiam de ea quæ sub ipsa est specie prædicantur ; nam cum genus sit anima, non solum de eodem genere prædicantur ut genus substantia et animatum sive vivum, quæ genera animalis sunt, sed prædicantur etiam de his quæ sub animali sunt speciebus usque ad earundem specierum et generum individua. Cumque rationalis sit differentia, prædicatur de ea ut differentia id quod est uti ratione : et hoc non solum prædicatur de eo quod rationale, sed etiam de his quæ sunt sub rationali speciebus prædicabitur, scilicet ipsum quod est uti ratione. Commune est item generi et differentiæ, quod perempto genere et perempta differentia simul perimi species est necesse quæ sunt sub ipsis : quemadmodum si non sit animal, non est equus nec homo : aut si non sit rationale, nullum erit animal quod utatur ratione.

Proprium autem generis (quod genus distinguit a differentia) est de pluribus prædicari, quam differentia, et species, et proprium, et accidens. Animal enim de homine, de equo, et ave, et serpente prædicatur. Quadrupes autem quod est differentia, non prædicatur nisi de quatuor pedes habentibus animalibus. Homo vero cum sit species, de solis prædicatur individuis hominis. Et hinnibile cum sit proprium, de solo prædicatur equo, et de his qui sunt equi particulares. Et acci-

dens similiter de paucioribus prædicatur quam animal, quia non contingit unum accidens commune omnibus accidere. Ne autem sophistice aliquis instet contra prædicta, dicimus quod oportet accipere differentiam divisivam qua dividitur genus, et non eas quæ complent substantiam generum in specierum constitutione, sicut actus complet potentiam. Amplius autem differunt in hoc quod genus quidem suæ communitatis ambitu potestate continet differentias . Animal enim cum sit genus, est etiam hoc rationale, vel illud irrationale. Amplius autem adhuc differunt, quia genera quidem priora sunt his quæ sunt sub se positæ differentiis : propter quod simul ablata auferunt differentias , non autem simul auferuntur ablatis differentiis , sublato enim animali auferuntur rationale et irrationale, quæ ejus sunt differentiæ. Differentiæ autem ablatæ non simul auferunt genus : nam si omnes differentiæ animalis interimantur, tamen substantia animata sensibilis potest intelligi : non autem posset intelligi , nisi secundum esse intelligibile remaneret. Amplius et in hoc differunt, quod genus quidem in eo quod quid est, differentia vero in eo quod quale quid est, quemadmodum dictum est, prædicatur. Amplius etiam in hoc differunt, quod genus unum est unitate essentiæ generis secundum unamquamque speciem : non constituitur enim species nisi in uno genere existente in ipsa, sicut hominis genus unum est id quod est animal. Differentiæ vero sunt plurimæ in unius speciei constitutione, propinquæ scilicet et remotæ, in homine

rationale mortale, mentis disciplinæque perceptibile, quibus ab aliis animalibus differt homo. Amplius etiam in hoc differt genus a differentia, quod in speciei constitutione, genus quidem consimile est materiæ, differentia vero consimilis est formæ. Cum autem et alia multa sint communia in quibus conveniunt, et propria in quibus differunt genus et differentia, nunc ad propositam intentionem ista quæ dicta sunt sufficiant.

<!-- cap:1.4.5 -->

CAPUT V — *De communibus et propriis generis et speciei.*

Nunc autem assignanda sunt communia et propria generis et speciei. Dicimus ergo, quod genus quidem et species commune habent de pluribus prædicari, per hoc quod utrumque eorum universale est quod est in multis et de multis. Sed talis communitas quamvis conveniat tam generalissimo quam generi subalterno, et similiter specialissimæ speciei subalternæ, tamen secundum quod hic communia generi assignamus et speciei, intendimus quod genus sumatur ut genus et non ut species, et species sumatur ut species et non ut genus : quamvis ad diversa comparata quædam istorum possint esse genera et species : ideo maxime ista convenit generi quod est genus tantum, et speciei quæ est species tantum : quamvis enim genus sumptum ut genus prædicatur de pluribus differentibus specie, et differentibus numero, et species sumpta ut species prædicatur de pluribus differentibus numero solum : tamen in hoc communi genus et species

conveniunt, quamvis in modo differant : quia genus prædicatur ut pars, species autem ut totum esse eorum de quibus prædicatur : sed de differentibus hic modis non curamus.

Secunda autem communitate iterum conveniunt genus et species, quod utrumque prius est eo de quo prædicatur. Et hujus causa est, quia sunt principia es-

sentialia eorum de quibus prædicantur : principium autem natura et intellectu prius est eo cujus est principium.

Tertiam autem habent communitatem, quia utrumque illorum totum quoddam est ad ea de quibus prædicatur : continens autem totum est ad id quod continet, nec prædicatur de eo nisi ut ipsum est notio totius, sicut in ante habitis sæpius dictum est.

Assignatis autem convenientiis inter genus et speciem, oportet etiam ponere differentias : quia quæ in omnibus conveniunt, et in nullo differunt, eadem sunt et non differentia. Differentia autem sunt genera et species, et ideo oportet distinguere differentias eorum ad invicem. Differunt autem prima differentia sumpta ex ambitu communitatis eorum, ex eo quod genus continet sub se species, species vero continetur et non continet genera per talem continentiæ modum : quamvis contineantur genera alio modo, ut scilicet pars essentialis quæ quasi materia continetur in toto composito. Et est hoc compositum ex dictis Avicennæ. Probatio autem hujus differentiæ est, quod genus in pluribus est secundum ambitum

suæ quantitatis quam species, sicut patet ex antedictis.

Secunda autem differentia est, quod genera secundum intellectum præjacere oportet speciebus. Cujus probatio et causa est, quia genera non possunt perficere species, non informata specificis differentiis. Sed cum formatum constituit aliquid, præjacet illi, sicut cuprum præjacet formæ statuæ.

Propter quod concluditur tertia differentia, scilicet quod genera naturaliter, ut causa secundum intellectum sunt priora speciebus.

Ex hoc iterum concluditur differentia quarta, quod interemptis scilicet generibus, simul interimuntur species, sicut principium corruptum interimit principiatum : sed non convertitur, quia sicut supra dictum est, omnibus differentiis et speciebus interemptis, adhuc salvatur genus secundum esse intellectuale : et ideo species quidem cum sit posita, etiam genus de necessitate positum est, eo quod in specie est genus actu et intellectu : genus vero cum sit positum, non sequitur omnino quod sit species, quia species non nisi potentia est in genere, posita autem potentia, non propter hoc actu ponitur ens, quia in potentia ens non est secundum actum.

Quinta autem differentia est, quia genera quidem univoce de speciebus prædicantur, eo quod dant eis nomen suum et substantiam et rationem : quod solum vocatur univoce prædicari. Species vero de genere minime prædicatur ordinata prædicatione : non enim prædicatur de generibus nisi per accidens, ut cum dicitur, quod-

dam animal est homo. Secundum autem quod non est per se, non est univoca prædicatio quamvis quoddam animal homo sit, et ratio cujusdam homini conveniat universali.

Amplius autem sexta differentia est, quod genera quidem abundant de speciebus in continentia earum quæ sub genere sunt specierum : quia secundum ambitum communitatis species non continent genera. Species vero constitutæ abundant a generibus continentia propriarum differentiarum, per quas constituuntur : quia illæ in speciebus sunt actu contentæ, cum genus non habeat eas nisi potestate, ut in ante habitis dictum est.

Amplius autem alia differentia est in hoc, quod species secundum aliquem modum dicta sive specialissima sive subalterna nunquam potest fieri generalissimum, quia hoc est contra rationem generalissimi. Generalissimum autem est, quod cum sit genus, nunquam potest fieri species : et similiter id quod est aliquo modo genus sive generalissimum sive subalternum, nunquam fit specialissimum : hoc enim esset contra specialissimi rationem, quia ratio specialissimi est, quod cum sit species, nunquam potest fieri genus.

Hoc autem totum est, sicut dicit Porphyrius. Genus autem et species commu-

ne quidem habent de pluribus (quemadmodum dictum est) prædicari. Sumitur autem species ut species non ut genus, si fuerit idem genus et species. Commune autem est his, scilicet generi et speciei, etiam eorum priora esse, græcus

enim genitivus pro ablativo ponitur, de quibus prædicantur. Commune est etiam eis quoddam totum esse eorum de quibus prædicantur, ita quod utrumque quoddam totum est subjectorum suorum.

Differunt autem ab invicem, eo quod genus continet sub se species continentia suæ communitatis. Species vero continetur et non continet genera. Et hoc ideo est, quia in pluribus est genus quam species, et ideo genera præjacere oportet speciebus, cum in speciebus sint formata specificis differentiis ad hoc quod possint perficere species : unde et priora sunt naturaliter genera.

Et ex hoc sequitur, quod ipsis interemptis, simul interimentia sunt species, licet simul non interimantur speciebus interemptis. Ex hoc iterum sequitur, quod species quidem cum sit positum sit genus, genus vero cum sit positum, non sequitur omnino quod sit posita species. Et genera quidem univoce de speciebus prædicantur : dant enim eis nomen suum et substantiæ rationem. Species vero de generibus minime prædicantur, nisi per accidens : accidit enim animali cuidam hominem esse. Amplius quidem genera abundant continentia suæ communitatis earum quæ sub se sunt specierum continentia. Species vero abundat a generibus propriis differentiis, quas actu et intellectu in se habet, suæ substantiæ constitutivis. Amplius neque species quocumque modo species sit, unquam fiet generalissimum : nec genus quocumque modo genus sit, unquam fiet specialissimum.

Nunc autem assignandæ sunt communitates et differentiæ generis et proprii secundum consequentiæ ordinem. Dicimus igitur quod prima inter genus et proprium communitas sive convenientia est, quod utrumque horum prædicabilium sequitur speciem de qua prædicatur. Sequi autem dicimus non secundum naturam, quia sic genus est prius specie, sed dicimus sequi secundum consequentiæ rationem : sequitur enim si homo est, animal est, et si homo est, risibile est. Sed quando proprium sequitur ad speciem, est simul cum consequentiæ ratione etiam ordo naturæ et intellectus : quia species est causa proprii, et non e converso.

Secunda autem convenientia generis et proprii est, quod tam genus quam proprium, non secundum magis et minus prædicantur de speciebus, de quibus prædicantur quæ ipsum proprium participant. Participare hic autem large sumimus non proprie : proprie enim participant inferiora sua superiora quæ in substantiis eorum sunt nomine et essentia et ratione, ut dicit Aristoteles [1] ; sed hic large sumimus participationem, prout tunc proprium participat speciem ut sui causam et subjectum : æqualiter enim et non secundum magis et minus homo et bos qui sunt species animalis sunt animal, quod est genus, participantes, et æqualiter Cato et Cicero (qui sunt speciei hominis individua) sunt risibile (quod est proprium hominis) participantes, large dicta participatione, nec participant suæ speciei proprium secundum magis et minus.

Tertia enim convenientia est inter genus et proprium, quod commune est eis, quia genus univoce prædicatur de propriis speciebus suis omnibus, ita quod dat eis nomen et substantiæ rationem secundum nomen quo prædicatur de ipsis. Similiter et proprium (quorum est proprium de quibus prædicatur) dat eis nomen suum et rationem : quamvis aliter proprium quam genus suo subjecto nomen suum dat et rationem. Potest enim diffiniri proprium ut proprium, et tunc subjectum est in ratione proprii. Et si hoc modo rationem suam daret subjecto, esset idem in diffinitione ipsius, et idem prædicatur de seipso. Est enim risibile prout diffinitur ut proprium homo aptus natus ridere. Si hanc rationem daret subjecto, tunc sic diceretur, homo est homo aptus natus ridere. Sed potest aliter diffiniri proprium prout dicit rem quæ est accidens ordinabile in genere prædicamenti : tunc risibile est aptum natum ridere, et isto modo suam dat ei de quo prædicatur rationem. Unde hæc communitas generis et proprii in communi sumpta est, ita quod de modo quo utrumque, genus scilicet et proprium, proprie univoce prædicatur, non sit cura quantum ad hujus communitatis intentionem.

Differunt autem ab invicem genus et proprium in hoc, quod genus quidem prius est natura et intellectu eo de quo prædicatur. Proprium autem posterius est natura et intellectu eo de quo prædicatur, id est, specie de qua prædicatur. Cujus probatio est, quia quando genus de specie prædicatur sicut animal de speciebus

animalium, ut de homine et leone, oportet quod animal sit prius ut principium specierum : et patet hoc sic, posito animali secundum intellectum antequam accipiatur in speciebus de quibus prædicatur : dehinc oportet ipsum dividi specificis differentiis, quæ sunt generi speciem constituenti propriæ. Propter quod prius actu et natura et intellectu est genus quam species de qua ipsum genus prædicatur. Proprium autem cum causetur a specie de qua prædicatur et fluit de principiis.

speciei, sequitur speciem secundum naturam et intellectum.

[Left Margin]: Secunda differentia generis et proprii. Differunt autem secunda differentia, quod genus oportet de pluribus speciebus prædicari. Non enim potest esse genus quod plures species non habeat, sicut in tractatu de *Genere* determinatum est[1]. Proprium vero prædicari convenit de una sola specie cujus est proprium : quia si pluribus conveniret, non proprium esset salvata ratione nominis sui.

[Left Margin]: Tertia differentia. Adhuc autem tertia est differentia, quod proprium quidem conversim prædicatur de eo cujus est proprium : si enim risibile est, homo est, et e converso si homo est, risibile est. Genus vero de nullo sigillatim sumpto cujus est genus convertibiliter et universaliter prædicatur : quod patet, quia non sequitur, si animal est, homo est : nec sequitur, si animal est, risibile est : quamvis e converso sequitur, si homo est, animal est, si risibile est, animal est. Sed inter proprium et speciem est e

converso : quia si homo est, risibile est, et conversim si risibile est, homo est.

[Left Margin]: Quarta differentia.

Amplius quarta differentia inter genus et proprium est, quia proprium inest omni speciei de qua prædicatur et soli et semper. Genus autem omni quidem inest speciei de qua prædicatur, ita quod prædicatur de omni suo individuo : inest etiam semper, sed non inest soli illi speciei, quia inest aliis speciebus ejusdem generis, sicut animal non soli homini, sed etiam asino, et leoni, et aliis speciebus brutorum.

[Left Margin]: Quinta differentia.

Amplius adhuc quinta differentia est, quia species quidem interemptæ non interimunt illa genera quorum sunt species, quia non sequitur, si homo non est, quod animal non sit : propria autem interempta simul interimunt ea quibus sunt propria, et e converso, quia interemptis substantiis sive speciebus quarum sunt propria, sequitur interemptio ipsorum propriorum. Sequitur enim quod si equus

non est, hinnibile non est. His igitur genus differt a proprio.

Hoc autem Porphyrius et alii antiqui sic dixerunt, quod generis quidem et proprii commune est quidem sequi species : nam si homo est, animal est, et si homo est, risibile est. Commune est etiam æqualiter et non secundum magis et minus genus prædicari de illis (quarum est genus) speciebus : et proprium æqualiter non secundum magis et minus prædicari de his quæ illo participant large accepta participatione : æqualiter

enim et non secundum magis et minus homo et bos sunt animal, et Cato et Cicero risibile. Commune adhuc autem est eis, scilicet generi et proprio, univoce prædicari de his quorum sunt ; genus quidem de speciebus suis, et proprium de his quorum est proprium, ea univocatione de qua dictum est.

Differunt autem genus et proprium, quoniam genus prius est his de quibus prædicatur, ut speciebus : posterius autem est proprium his de quibus prædicatur : oportet enim prius esse animal in esse generis, dehinc autem dividi differentiis magis proprii, et sic speciem constituit. Oportet autem et genus de pluribus prædicari speciebus, proprium vero de una sola specie cujus est proprium prædicatur. Adhuc autem quia genus de nullo conversim prædicatur, cujus est genus, sicut speciei vel proprio convenit : nam neque si animal est, homo est, neque si animal est, risibile est. Proprium autem conversim prædicatur : quia si homo est, risibile est, et si risibile est, homo est. Amplius proprium inest omni speciei cujus est proprium, et omni individuo, et soli speciei, et semper. Genus autem omni quidem inest speciei de qua prædicatur et semper : non autem soli, quia etiam de oppositis speciebus prædicatur. Amplius alia differentia. Species quidem interemptæ non simul interimunt genera quorum sunt species. Propria autem in-

terempta simul interimunt species quorum sunt propria. Et hæc ideo quia proprium fluit ex principiis speciei, et species est causa ipsius adæquata : cum proprio interempto effectu converti-

bili cum causa necessarium est etiam causam perimi, et e converso his speciebus quorum sunt propria interemptis, et ipsa propria necesse est interimi : quia destructa causa adæquata, necesse est effectum destrui.

CAPUT VII — *De communitatibus et differentiis generis et accidentis.*

[Left Margin]: Convenientia generis et accidentis. Consequenter agendum est de communitatibus et differentiis generis et accidentis, secundum quod utrumque est universale. Dicimus igitur quod generis et accidentis commune quidem est, quod utrumque de pluribus prædicatur, quemadmodum sæpius dictum est : hoc enim competit utrique eorum secundum quod sunt universalia. Et hoc quidem convenit tam accidenti separabili, quam inseparabili. Moveri enim quod est accidens separabile, de pluribus et de multis valde prædicatur. Nigrum vero quod est accidens inseparabile, prædicatur et de omnibus corvis, et de omnibus Æthiopibus, et etiam de aliquibus inanimatis, ut de carbone, et quercu putrefacta, et de ebeno abscissa, et aliis multis hujusmodi.

Quamvis autem multæ sint communitates accidentis ad genus, tamen illæ ex prædictis vel per se sunt manifestæ, ut dicunt quidam, sicut est non conversim prædicari, et alia hujusmodi : omnis enim corvus est niger, sed non omne nigrum est corvus : sicut omnis homo est animal, sed non omne animal est homo.

[Left Margin]: Prima differentia generis et accidentis. Differentia est inter genus et accidens,

primo quidem, quoniam genus sicut principium est ante species de quibus prædicatur : quamvis enim aliquod accidens sit inseparabile, tamen secundum naturam prius est id cui accidit, quam ipsum accidens : subjectum enim oportet quod sit ens in se completum, ut dicit Avicenna, antequam sit occasio vel causa quod ens accidens sit in ipso.

[Right Margin]: Secunda differentia. Secunda autem est differentia, quia omnia illa quæ participant genera ut genera, æqualiter et non secundum magis et minus participant illa. Et hujus quidem causa est, quia participant illa in termino, et quia esse unum est quod non recipit magis et minus. Genus autem principium est esse illorum quæ participant ipsum. Accidentia vero insunt et inæqualiter his quæ participant : ipsa enim accidentium participatio suscipit intensionem et remissionem, eo quod in termino ponitur nomen accidentis, vel secundum accessum ad veram nominis impositionem, vel secundum intensionem et remissionem causæ, quam habet in subjecto : sicut enim potest subintelligi per naturam corvus albus, ita salvo corvo per naturam potest intelligi corvus minus niger et magis niger. Generum vero participatio minime et nullo modo suscipit magis et minus propter causas quæ dictæ sunt.

[Right Margin]: Tertia differentia. Alia adhuc est differentia, quia accidentia principaliter et immediate subsistunt in individuis : quia accidentium communium propria sunt subjecta. Genera vero et species magis proprie naturaliter

priora sunt individuis quæ eis substant. Genera enim sunt principia specierum, et species sunt totum esse individuorum : et quod est principium principii, est etiam principium principiati.

[Right Margin]: Quarta differentia. Adhuc autem et alia est differentia : quia genus quidem in eo quod quid est, prædicabile est de his quæ sub ipsis sunt speciebus (in quo tamen differt genus et a differentia et a proprio et ab accidente). Accidentia vero quæ absolutum habent esse, prædicantur in eo quod aliquid est quale, scilicet qualitas et quantitas. Quæ autem habent esse comparationis sive comparationi admixtum, ut ad aliquid, agere et pati, et hujusmodi alia, prædicantur in eo quod quomodo se habent.

unumquodque eorum de quibus prædicatur. Si quis enim interrogatus fuerit, qualis est Æthiops? congrue respondet quia niger est. Si autem interrogatus fuerit, quomodo Socrates se habet in corporis dispositione ? congrue respondet quia sedet vel stat. Si quæratur quomodo se habet agendo, dicet quod ambulat vel aliquid aliud agit.

Hæ ergo sunt differentiæ generis et accidentis : et hoc quidem, sicut dicit Porphyrius. Generis autem et accidentis commune est de pluribus (quemadmodum dictum est) prædicari, sive de numero separabilium accidentium, sive de numero inseparabilium.

Etenim moveri de pluribus prædicatur, quod est de numero separabilium. Nigrum quidem quod est de numero inseparabilium, etiam de pluribus prædicatur, ut de corvis omnibus, et de

Æthiopibus, et de aliquibus inanimatis. Differunt autem genus ab accidente, quoniam genus ante species est secundum naturam et intellectum, de quibus prædicatur. Accidentia vero speciebus de quibus prædicantur sunt posteriora secundum naturam : nam si etiam inseparabile sumatur accidens, de quo tamen minus videtur, sed tamen prius natura est subjectum cui accidit quam id quod accidit sibi. Et genera quidem etiam in hoc differunt ab accidente, quod quæ participant genera, æqualiter et non secundum magis et minus participant ea. Accidentia vero ea quæ participant, non æqualiter participant. Intensionem enim et remissionem suscipit accidentium participatio. Generum vero participatio minime suscipit intensionem et remissionem.

Est etiam differentia, quia accidentia quidem in individuis (de quibus prædicantur) principaliter subsistunt, et tunc individua priora sunt accidentibus quæ in ipsis sunt. Genera vero et species naturaliter priora sunt individuis de quibus prædicantur.

Est autem adhuc differentia, quod genera in eo quod quid prædicantur de speciebus et individuis quæ sunt sub ipsis ; accidentia vero prædicantur in eo quod quale aliquid sit, vel qualiter se habeat unumquodque eorum de quibus prædicatur. Et hoc probatur exemplo : tu enim qualis est Æthiops interrogatus, dicis niger : vel interrogatus quomodo Socrates se habet in positione corporis vel actione, congrue dicis quoniam sedet vel ambulat.

Genus ergo in quo ab aliis quatuor differt, dictum est quantum ad præsentem sufficit intentionem. Contingit sive consequens est, post hoc dicere qualiter unumquodque aliorum a genere universalium differt ab aliis a se quatuor universalibus : comparato enim quolibet illorum quinque ad alia quatuor, viginti fient omnes differentiæ, quia quater quinque sunt viginti : sed semper posteriorum differentiis enumeratis, posteriorum comparatorum differentiæ superantur una differentia quam plus habent ipsis ea quæ ante comparata sunt : eo quod illa differentia jam ante comparatis sumpta sive habita est. Tertio autem loco comparata superantur a tribus. Quarto vero loco comparata superantur a quatuor differentiis. Relinquitur quod non restant dicendæ nisi decem differentiæ. Secundo vero loco quando differentia comparatur speciei et proprio et accidenti, et omittitur illa quæ fuit differentiæ ad genus, eo quod illa in comparatione generis ad differentiam habita est, et eadem est differentia generis ad differentiam, quæ est differentiæ ad genus : tunc separatur sequens comparatio in una, et iterum sequens superatur a præcedente : cum enim species comparatur ad proprium et accidens, omittitur comparatio speciei ad genus et ad differentiam, eo quod illæ jam in comparatione generis ad speciem et in comparatione differentiæ ad speciem habitæ sunt. Et sic de aliis, quia semper sequens unam minus habet quam immediate præcedens : et tunc omnes quæ residuæ sunt, non fiunt nisi decem, quatuor scilicet in comparatione differentiæ ad alia, et tres in

comparatione speciei ad alia, et duæ in comparatione proprii ad.

alia, et una in consideratione universalis ultimi et comparationis.

Vel si hæ numerentur ex parte comparatorum ad invicem, tunc primo comparat differentiam ad alia tria, et quarta est habita prius, quæ est comparatio ad genus. Et tertio fit comparatio speciei ad alia duo, et duæ comparationis species sunt habitæ : una quidem comparatio speciei ad genus et alia comparatio speciei ad differentiam. Et quarto fit comparatio proprii ad accidens, et tres sunt habitæ, scilicet proprii ad genus, et proprii ad differentiam, et proprii ad speciem. Ultima autem est accidentis comparatio quæ quatuor habet ante, scilicet accidentis comparatio ad genus, et accidentis ad differentiam, et accidentis ad speciem, et accidentis ad proprium : genus enim differt a differentia, specie, proprio et accidente.

Quatuor ergo sunt differentiæ omnes ipsius generis ad alia quatuor. Differentia vero quo differat a genere dictum est, quando quo genus differt a differentia dicebatur. Relinquitur igitur dicere quo differentia differat a specie, proprio, et accidente, et sunt tres differentiæ. Rursus species quo differat a differentia dictum est, quando quo differat differentia a specie dicebatur. Residuum est ergo dicere quo differat species a proprio et accidente. Duæ ergo sunt istæ differentiæ. Proprium autem quo differat ab accidente relinquitur dicere, nam quo a genere et differentia et specie differat, dictum est in illorum differen-

tiis ad ipsum. Quatuor ergo sumptis differentiis generis ad alia, tribus vero differentiæ ad alia, duabus autem speciei ad alia, una autem proprii ad accidens, decem omnes erunt differentiæ : quarum quatuor erunt generis ad alia, ut jam superius demonstravimus. De aliis consequenter dicemus.

CAPUT VIII ### *De communibus et propriis differentiæ et speciei.* Dicamus igitur quod commune est differentiæ et speciei æqualiter et non secundum magis et minus a suis inferioribus participari. Et hoc est manifestum per exempla : hominem enim quod est species, æqualiter et non secundum magis et minus participant particulares homines, et similiter non secundum magis et minus participant rationale quod est differentia. Et hujus causa jam superius assignata est : quia scilicet species est totum esse individuorum, et differentia est pars esse speciei et individuorum, et non recipit magis et minus : si enim magis et minus reciperet secundum esse, vel adderetur vel minueretur aliquid ab esse vel ad esse ; tunc non esset idem esse quod prius, quod falsum est et impossibile.

Commune vero secunda communitate est semper adesse speciem et differentiam his quæ ipsis participant, et non alteratur ab ipsis, sicut fit alteratio in accidentalibus formis. Et hoc hic dicetur exemplo : semper enim est Socrates rationalis, et semper Socrates est homo. Habitudo enim ista quæ est particularis ad universale essentiale, sive sit totum esse ut species, sive sit pars esse ut differentia, perpetua est. Et ideo dicunt Avicenna

et Algazel, quod hæc semper vera est, Socrates est homo, et hæc, homo est animal, et animal est substantia, et omnis illa propositio in qua prædicatum est de ratione subjecti et clauditur in intellectu ejus.

Si quis autem sic inferat, homo semper est animal, vel animal semper est substantia, et esse hominem vel esse substantiam non diminuit ab esse, sicut cum dicitur, homo mortuus : ergo si homo semper est animal, homo semper est. Patet quod non sequitur, et est ibi fallacia.

simpliciter et secundum quid : quia cum dicitur, homo semper est animal, quod dico *semper*, non dicit nisi sempiternitatem habitudinis subjecti ad prædicatum : et conclusio infertur ac si dicat sempiternitatem simpliciter. Hujus tamen consequentiæ aliam dicunt causam Avicenna et Algazel : dicunt enim has esse per se, hic homo est homo, et homo est animal, et animal est substantia, et semper esse veras propter causam quæ dicta est, quod scilicet prædicatum clauditur actu et intellectu in subjecto. Si autem inferatur, homo est substantia, ergo homo est : dicunt non sequi, quia illud est, est idem quod actu : et hoc accidit, accidit enim esse actu ei quod dicitur, homo est substantia, sive homo sit actu, sive non sit actu, hæc semper vera est, homo est substantia.

Assignatis etiam convenientiis differentiæ et speciei tangenda etiam propria sunt. Diximus jam quod proprium est differentiæ (quo differt a specie, cum tamen utrumque horum universalium sit prædicatum essentiale) quia differentia

prædicatur in eo quod quale. Speciei vero convenit prædicari in eo quod quid est. Quamvis enim homo communis velut qualitas aliquando accipiatur (sicut commune sive genus, sive species quale quid significat : quod ex opposito secundum modum aliquem accipitur ad hoc aliquid) non tamen propter hoc simpliciter erit qualitas alicujus, sicut differentia est qualitas generis, et proprium qualitas speciei, et accidens qualitas individui : sed erit qualitas quædam secundum humanitatem secundum id quod differentiæ (quæ qualitates essentiales sunt) generi advenientes speciem ut quale quid est constituerunt : omne enim commune hoc modo quale quid, qualitate suæ communis formæ est constitutum.

Amplius secunda quidem proprietas est qua differentia et species distinguuntur, quod differentia cum sit generalis, ut in ante habitis dictum est, sæpe in pluribus speciebus consideratur, sicut et genus,

quemadmodum quadrupes consideratur ut universale in pluribus animalibus specie differentibus. Cujus causam dicunt Avicenna et Averroes esse, quia talis differentia pro genere ponitur, et circumlocutio est generis : species vero quæ species est et non genus, non consideratur secundum esse in pluribus specie differentibus, sed in his solis individuis quæ sub eadem sunt specie. Si enim accipitur species ut genus subalternum, tunc non hic sed in ante habitis differentia differentiæ, et talis generis posita est : et ideo hic non loquitur nisi de specie quæ non potest esse genus.

Amplius tertia differentia est, quia differentia quidem natura et intellectu prima vel prior est ea specie quæ est secundum ipsam differentiam constituta, sicut principium essentiale prius est principiato. Cujus probatio est, quia prius est hoc modo a quo non convertitur subsistendi consequentia, ut ablato rationali quod est differentia, aufertur homo quod species : homine interempto sive ablato, non necessario sequitur quod interimatur rationale, cum adhuc interempto homine Deus secundum Stoicos rationale quoddam sit. Et quod hic potest objici de differentia ultima convertibili, jam in præhabito de *Differentia* tractatu solutum est. Avicenna tamen dicit hæc omnia per ignorantiam esse dicta a Porphyrio.

Amplius quarta quidem differentia est, quod differentia componitur cum alia differentia præcipue ad speciem constituendam. Et hoc exemplo manifestum est : quia rationale et mortale unum cum alio compositum est in constitutione sive compositione hominis, sive in substantia nominis constituenda. Species vero speciei non componitur ut gignat aliquam speciem quæ eadem sit in substantiis, sive suppositis, sive individuis illarum specierum, sicut differentia cum differentia componitur ad substantiam speciei constituendam, quæ eadem habet supposita, quæ habet altera duarum differentiarum.

Eadem enim sunt supposita rationalis et mortalis. Quamvis enim quidam equus cuidam asinæ permisceatur ad muli generationem, equus tamen si simpliciter sive universaliter sit acceptus,

et in specie asinæ permisceatur universaliter, nunquam perficit mulum.

Quod autem hic dicitur quod differentia differentiæ componitur, sciendum quod impossibile est si utraque differentiarum ut actus ultimus accipiatur : si autem una accipiatur ut imperfecta et in potentia ad aliam, tunc prima est sicut genus ad alteram, et secunda est sicut actus et perfectio, et tunc est possibile. Et hoc est quod dicit Avicenna, quod duæ differentiæ non ejusdem ordinis conveniunt ad speciei constitutionem : quarum una est prior, et altera posterior, sicut rationale quod est communius quam homo, et mortale quod posterius in eadem rationali natura acceptum est determinans ad speciem hominis. Quod autem dicitur quod species non conveniunt, ideo dictum est quia species est id quod actu ultimo perfectum est in illis quæ formaliter perfecta sunt : et ex duobus actu perfectis non potest fieri aliquid in aliqua natura. Et quod dicitur de equo et asina convenientibus, quod fit mulus, in multis aliis fit animalibus, sicut in cane, et vulpe, et aliis, quæ sunt vicina secundum complexionem, ita quod unum temperat semen alterius, sicut frigiditate asinæ temperatur calor seminis equi et quorum idem est tempus imprægnationis. Et tunc etiam, ut dicit Avicenna, non conveniunt ad constitutionem animalis cujus individua sunt convenientia cum individuis alterius illarum specierum, sicut constitutum a duabus differentiis idem est cum individuis utriusque illarum differentiarum, quia individua muli non conveniunt cum individuis asini nec cum individuis equi.

Quod autem quidam dicunt, et videtur Porphyrius dicere, quod scilicet quidam equus et quædam asina conveniunt ad muli generationem, et quod equus simpliciter et asina simpliciter conveniunt ad muli hujus generationem, valde inconsiderate dictum est : quia etiam equus simpliciter cum equa simpliciter non conveniunt ad hujus equi generationem : actiones enim et operationes non sunt universalium, sed tantum particularium : et universalia non generantur nisi per accidens, vel per consequens in particularium generationem. Simpliciter enim universalia ingenerabilia sunt et incorruptibilia. Hoc igitur est quod antiqui dixerunt de communibus et propriis differentiæ et speciei : hoc enim patet ex verbis eorum.

Dicunt enim sic : Commune ergo differentiæ et speciei est æqualiter, et non secundum magis et minus participari ab his de quibus prædicantur : hominem enim participant æqualiter particulares homines, et similiter rationalem differentiam. Commune vero est eis et adesse semper his quæ horum participant : semper enim Socrates rationale est, et semper Socrates homo est. Proprium autem differentiæ omnino est, in eo quod quale sit prædicatur : species vero in eo quod quid sit prædicatur. Si autem homo communis velut qualitas accipiatur, non tamen simpliciter et absolute erit qualitas, sed secundum id quod generi advenientes differentiæ, eum qui species est hominem constituunt : sic enim est quale quid, et non simpliciter quale vel qualitas : quia quid generis differentia formatum est in ipso. Amplius

aliud habent proprium quo differunt, quia differentia una divisiva et communis in pluribus speciebus in quibus actu et simul est consideratur : quemadmodum quadrupes consideratur in pluribus animalibus specie differentibus. Species vero quæ solum species est, consideratur in solis quæ sub ipsa sunt individuis. Amplius autem adhuc differunt, quia differentia est prima vel prior ab ea specie quæ est secundum ipsam constituta : cujus signum est, quod simul ablatum rationale interimit hominem : homo vero interemptus interimit rationale, cum adhuc sit Deus homine.

non existente. Amplius quidem adhuc differunt, quod differentia cum generalis sit, et non ultima et convertibilis, componitur cum alia differentia. Rationale enim et mortale unum cum alio compositum, ut potentia et actus est in substantia hominis quæ est species : species vero speciei non componitur ut gignat speciem aliquam aliam. Et si objicitur de asina et equo in muli generatione, dicimus quod quædam asina cuidam equo permiscetur ad muli generationem, equus autem simpliciter asinæ simpliciter conveniens nunquam perficit mulum.

CAPUT IX.

De communitatibus et differentiis differentiæ et proprii.

<!-- cap:1.8.9 -->

Nunc dicamus differentias et communia differentiæ et proprii. Differentia igitur et proprium commune quidem habent prima communitate, quod æqualiter et non secundum intentionem et

remissionem a suis de quibus prædicantur suppositis participantur : utrumque enim illorum in termino participatur, eo quod unum, videlicet differentia, pars formalis est ipsius esse, quod (sicut dictum est sæpius) unum est et non recipit magis et minus : proprium autem ab aptitudine naturalis potentiæ formaliter imponitur : quæ aptitudo in potentia per habitum completur, et non actum qui est operatio, cum sit completio major qua potentia completur per habitum, et rem suam dicit in termino : et ideo non potest suscipere magis et minus : quamvis, sicut in ante habitis dictum est, impedientia vel expedientia ad actum in substantia possit habere, quibus expeditius vel minus expedite agat per potentiam illam : sed hæc non variant potentiam stantem in habitu naturali : participantur ergo hæc duo æqualiter ab his quæ participant ea. Ea enim quæ rationalia sunt (de quibus prædicatur rationale) æqualiter et non secundum magis et minus rationalia sunt, et

similiter ea quæ sunt risibilia (de quibus prædicatur risibile) sunt æqualiter et non secundum magis et minus risibilia.

Amplius et in hoc conveniunt, quod utrumque, differentia scilicet et proprium, semper et omni sive universaliter adsunt illis de quibus prædicantur : quia secundum naturæ potentiam et aptitudinem attribuuntur illis de quibus prædicantur et non secundum actum. Quamvis enim uno vel utroque pede careat qui secundum naturam bipes est, non propter hoc perit substantia formalis in ipso qua formatur ad habendos duos

pedes, sed potius id quod tali natura ad bipes formatum est, semper bipes dicitur per naturæ aptitudinem, sicut et risibile a potentia naturali cum naturali habitu completa semper dicitur risibile, quamvis non semper rideat secundum effectum, nec plus habet potentiam naturalem in actu quando ridet, quam quando plorat, Si aliter habet eam et ad aliquid habuerit eam, semper est in aptitudine æquali quam non exercet secundum actum.

Proprium autem quo differentia a proprio distinguitur, est quod aliqua differentia, quæ scilicet ultima non est et veræ differentiæ nomen habet, semper dicitur de pluribus speciebus sicut et genus. Et hoc exemplo probatur : quia rationale quod est differentia, prædicatur de homine, et de Deo secundum Stoicos et Epicureos, qui deos et deas multas rationales esse posuerunt. Proprium vero non prædicatur nisi de una sola specie cujus est proprium, et de illius speciei individuis. Et hæc omnia plana sunt ex præmissis.

Adhuc etiam differunt in hoc, quod differentia quidem sequitur universaliter ad ea quorum est differentia absque conversione sicut genus : sequitur enim, si homo est, rationale est : sed non convertitur, quod si sit rationale, propter hoc sequatur hominem esse secundum Stoicos. Propria vero conversim prædicantur de his quorum sunt propria : si enim homo est, risibile est, et si risibile est,

homo est. Et hæc quidem fere sub eisdem verbis dixit Porphyrius, et ideo verba ejus ponere non oportet.

<!-- cap:1.1.10 -->
CAPUT X.

De communitatibus et differentiis differentiæ et accidentis.

[Drop Cap] Differentiæ autem et accidenti, ut dicit Porphyrius, commune est de pluribus prædicari in quantum utrumque illorum universale est: hoc enim omni quidem convenit universali in quantum est in multis, et de multis. Ad inseparabile autem accidens specialiter habet differentia communitatem, quod scilicet tam differentia quam inseparabile accidens semper adest omnibus de quibus prædicatur. Quod exemplo probatur et inductione : quia bipes semper adest corvis, cum sit differentia de corvis et hominibus prædicata : nigrum etiam esse, quod tanquam accidens inseparabile prædicatur de corvis, semper adest corvis, quamvis etiam posset fieri corvus albus vel ætate vel arte : tamen quia corvus non tantum nominat speciem, sed in tali complexione, quæ causa nigredinis est, designatur subjectum materiale, et hoc accidens nominato tali subjecto semper est accidens inseparabile.

In hoc etiam differunt differentia et accidens, quia differentia quidem continet ambitu suæ communitatis ea de quibus prædicatur. Continere enim est ea de quibus prædicatur intra suam communitatem claudere : continet ergo differentia et non continetur ab his de quibus prædicatur. Sic enim continet hæc differentia quæ est rationale, totum hominem et particularia ipsius. Accidentia vero nec proprie nec vere, sed quo-

dammodo continent quædam eorum de quibus prædicantur secundum quod in pluribus sunt, et excedunt ea de quibus prædicantur. Quodam autem modo continent, eo quia subjecta eorum de quibus prædicantur, non omnia susceptibilia sunt horum sed

plurimorum : et omnia continent quibus insunt, et exceduntur ab his quibus non insunt. Album enim prædicatur de hominibus albis et quodam modo continet ea, de non albis autem non prædicatur : et aliquis homo est non albus, et quoddam album non est homo, quia potest esse in alio subjecto quam in homine. Ideo cum dicitur, homo est albus, homo continetur : sed ista continentia non est propria, quia continere est formæ substantialis : et ideo accidens in quantum est forma continet, in quantum autem est accidens fluidum, habet esse et continetur a subjecto. Et sermo quidem Porphyrii obscurus est, sed hunc quem dixi veriorem puto esse intellectum.

Alia autem adhuc est differentia inter differentiam et accidens : quia differentia quidem non est intensibilis et remissibilis, sicut patet ex supradictis, ubi etiam soluta sunt quæ contra hoc dictum objiciuntur. Accidentia autem magis et minus suscipiunt, eo quod causas habent materiales, et secundum seipsa non sunt nominantia rem suam in termino. Et hæc omnino plana sunt ex supradictis.

Adhuc autem alia est differentia, quod impermiscibiles sunt contrariæ differentiæ ad alicujus speciei constitutionem : ex rationali enim et irra-

tionali non constituitur aliqua species una. Contraria autem accidentia mixta sunt ad alterius constitutionem, sicut si miscerentur contrarii colores et sapores ad medii constitutionem.

Et si objicitur, quod etiam colores contrarii contrarias habent differentias et species. *Dicendum* quod de hoc modo quo colores et differentiæ colorum formales considerantur, per quas color in genere qualitatis ordinatur, hic non loquitur, sed potius de esse materiali accidentis prout est universale prædicatum de his quæ denominantur ab ipso. Sic autem constat quod recipit intensionem et remissionem per contrarii admixtionem vel contrariorum, vel depurationem, eo quod albius est hoc modo nigro impermixtius,

ut dicitur in quarto *Topicorum* [1]. Cum autem recipit magis et minus, recipit illud aliquando quod recessit a contrario, sicut malum pejus quod recessit a bono. Aliquando autem quia accessit ad terminum, ut bonum melius quod summo bono est propinquius : aliquando autem secundum contrarii admixtionem, ut album albius, ut dictum est. Hujusmodi ergo sunt communitates et proprietates differentiæ, et cæterorum universalium.

CAPUT XI. ### *De convenientiis et differentiis speciei et proprii.*

Post hoc sequitur dicere convenientias et differentias speciei et proprii : in quo enim species differat a genere et a differentia dictum est prius in capitulis in quibus diximus quomodo genus differret a cæteris universalibus, et quomodo differentia differt ab aliis. Dicimus ergo quod

speciei quidem et proprio commune est de se invicem prædicari : quod patet per exemplo, quia si homo est, risibile est, et e converso si risibile est, homo est : cujus conversionis causa est, quia species principiis substantialibus ponit aptitudinem, quæ proprium est, sicut causa propinqua et adæquata ponit effectum. Similiter ipsa aptitudo quæ est proprium, derelinquit tale subjectum, et ponit ipsum sicut effectus proprius et causæ adæquatus ponit suam causam. Hoc etiam facit proprium quod est risibile, ideo quoniam non dicitur secundum actum ridere, sed dicitur secundum aptitudinem secundum quam natum est : et hæc aptitudo semper est in subjecto proprii, sicut sæpe jam in ante habitis dictum est.

Secunda autem convenientia est æqualiter participari, et non secundum magis et minus ab his quæ participant species : et similiter propria æqualiter participantur ab his quorum sunt propria : nec hic facimus hoc in participatione propriissime dicta : large enim dicimus participare id quod aliquid habet in seipso, et participatum esse id quod inest alii, sive per se insit sive per accidens.

His autem omnibus speciei et proprio communibus assignatis, assignanda sunt in quibus differunt ab invicem. Dicimus ergo quod species quidem in hoc differt a proprio, quia ea quæ est species ad unum, ad aliud potest esse genus : sed hoc non est verum de specie specialissima : proprium autem cum sit hujus speciei proprium quæ est specialissima, impossibile est proprium esse aliarum specierum : si tamen esset proprium spe-

ciei subalternæ quæ est genus ad aliud, non esset impossibile esse proprium illarum specierum, quæ continentur sub illa, ut dicit Avicenna. Unde in hac differentia accipit Porphyrius speciem non specialissimam, quod in aliarum assignatione differentiarum non fecit. Proprium autem refert ad speciem specialissimam, cum ante posuerit subalternam : et ideo quod dicit, non satis est secundum artem dictum.

Secunda autem differentia est, quod species quidem per intellectum et naturam ante subsistit in esse et substantia quam proprium : proprium autem posterius jam sumpta specie secundum esse fit in specie ex principiis speciei jam in natura subsistentis. Hoc autem exemplo probatur : quia oportet hominem prius esse ut ex illo causetur risibile, et ideo homo recipitur in diffinitione risibilis, sicut recipitur subjectum in diffinitione passionis.

Amplius tertia est differentia, quod species quidem semper actu est in subjecto de quo prædicatur : quia participatur actu, cum sit totum esse ejus de quo prædicatur : proprium vero aliquando actu inest, potestate autem aptitudinis semper inest. Quod exemplo docetur : quia Socrates semper actu est homo hu-.

mana operans et agens, non semper vero ridet, quamvis de naturæ aptitudine semper sit risibilis.

Amplius autem quarto differunt, quia quorum sunt termini sive diffinitiones differentes, et ipsa diffinita sunt differentia : diffinitio autem speciei omnis est, quod sit sub assignato genere, et diffi-

nitio speciei specialissimæ est, quod de pluribus solo numero differentibus in eo quod quid sit prædicabilis, et cætera hujusmodi quæ in tractatu de Specie dicta sunt : proprii vero quod vere proprium est, diffinitio est, quod et soli et omni et semper adest : quæ diffinitiones differentes sunt. Hanc autem ideo differentiam hic ponimus, ne credantur idem esse per essentiam species et proprium, propter hoc quod conversim prædicantur. Hæc ergo sunt communia et propria speciei et proprio.

<!-- cap:1.5.12 -->

CAPUT XII.

De convenientiis et differentiis proprii et accidentis.

Speciei autem et accidentis commune quidem est, quod de pluribus prædicantur in quantum sunt universalia. Aliæ vero communitates inter speciem et accidens sunt nullæ, eo quod plurimum valde differunt ab invicem id cui accidit ut species, et id quod accidit secundum modum essendi : id enim cui accidit, substantia est ; id autem quod accidit, est accidens : quæ differunt sicut ens per se, et ens non per se, sed in alio.

Et si objicitur quod inter multum distantia maxime quærendæ essent convenientiæ, Dicendum quod hoc verum est si invenirentur ; quia autem in nullo communicant, ideo non inveniuntur speciales, sed sola ista invenitur quæ omnium est generalis.

Sed differentiæ plures inveniuntur. Propria enim quibus distinguuntur utriusque sunt, quia speciei quidem convenit, quod in eo quod quid

est prædicatur : in eo vero quod quomodo se habet, convenit accidenti quod est mixtum cum respectu et compositione ad aliquid et ad omnia alia prædicamenta.

Alia autem differentia est, quod contingit unamquamque substantiam individuam quæ proprie substantia est, una quidem specie tantum participare, quæ totum est formale esse ipsius : uno enim existente quod est formale esse et totum, non potest esse alterum quod sit totum esse, sed unamquamque substantiam contingit participare pluribus accidentibus et separabilibus et inseparabilibus, sicut ultimo patet in multis exemplis.

Adhuc autem tertia est differentia, quia species quidem subintelligi potest in se existens ex suis substantialibus principiis ante accidentia quæ sunt in ipsa, quamvis etiam sint inseparabilia. Cujus probatio est, quod oportet supponere subjectum esse in se completum, ut illi postea aliquid accidat. Accidentia autem ad hoc quod sint, ante se supponunt esse subjectum, quia respectu subjecti posterioris generis entia sunt et adventitiæ naturæ : quia posterioris sunt generis. Ideo vocantur accidentia quasi ad cadentia, quia cadunt ad subjectum, quia sunt adventitiæ naturæ : ideo non de intrinsecis adveniunt et affluunt.

Adhuc autem speciei quidem participatio istis subjectis est æqualiter, et non secundum magis et minus : accidens vero participatur ab his de quibus prædicatur (etiamsi sit inseparabile accidens) secundum magis et minus, non æqualiter.

Contingit enim quod Æthiops respectu alterius Æthiopis habet colorem nigrum intensum, vel nigrum in nigredine remissum : et ideo de communibus et propriis speciei et accidentis dictum est. Restat igitur de proprio et accidente dicere communia et propria : quo enim proprium a specie et differentia et genere differat, dictum est in illorum ad ipsum differentiis.

<!-- cap:1.8.13 -->

CAPUT XIII. — *De communibus proprii et inseparabilis accidentis, ac eorum differentiis.*

Dicimus igitur quod commune quidem proprii et inseparabilis accidentis est, quod præter ea nunquam consistunt illa sua subjecta in quibus sunt, et de quibus prædicantur, et quibus inesse considerantur, quod patet: quemadmodum enim præter risibile (quod est proprium) non subsistit homo qui est subjectum de quo prædicatur proprium, sic præter nigredinem nunquam subsistit Æthiops, dummodo Æthiops nomine suo importet complexionem Æthiopis nigredinem causantem, ut in ante habitis dictum est. Et hujus quidem causa id quod secunda est proprii et inseparabilis accidentis communitas, quia quemadmodum semper et omni adest proprium, sic etiam inseparabile accidens : adest enim et semper, quamvis non adsit soli ut proprium, propter quod et non conversim prædicatur.

Aliæ autem communitates sunt ad quædam, sicut non essentialiter prædicari in quale de pluribus, sicut per ante habita jam constat. Accidens autem separabile propriam communitatem non habet nisi in quale, et non in quid prædicari: sed

hoc jam in his quæ de omnibus simul universalibus communibus jam dictum fuerat.

Differunt autem ultima duo universalia ab invicem in hoc primo, quoniam proprium uni soli speciei adest cujus est proprium, quemadmodum risibile adest homini. Inseparabile vero accidens, ut nigrum, non solum adest Æthiopi, vel soli corvo, sed etiam adest carboni et ebeno, et quibusdam aliis: ita proprium subjectum sibi non determinat.

Adhuc autem secunda est differentia, quod proprium conversim prædicatur et æqualiter, non secundum magis et minus de eo cujus proprium est: accidens vero inseparabile propter hoc quod non determinatum sibi determinat subjectum, non conversim prædicatur.

Adhuc autem sicut in ante habitis dictum est, proprium quidem æqualis et non secundum magis et minus a suis substantiis est participatio. Accidentium vero hoc quidem secundum magis, illud autem secundum minus est participatio, propter causas in ante habitis determinatas.

Sunt autem et aliæ quidem communitates et proprietates eorum universalium quæ dicta sunt: sed hæc quæ dicta sunt sufficiant ad discretionem eorum ab invicem et communitatis eorum quam habent ad invicem traditionem et doctrinam.

<!-- cap:1.9.1 -->
CAPUT I.

Qualiter hæc omnia in unum coincidunt.

Quamvis in ante habitis jam determinatum sit id quod de quinque universalibus tradidit Porphyrius, tamen adhuc sunt quædam quæ utile est scire de his quæ ex logicis doctrinis Arabum in Latinum transtulit Avendar Israelita Philosophus, et maxime de logica Avicennæ. Primum capitulum hujus doctrinæ est de comparatione istorum quinque inter se, et hæc ad perfectionem doctrinæ ponimus. Dicimus ergo primo de primo universali quod est genus, quod non est uniuscujusque rei sive omnium rerum, sed illius solius genus, quæ est sub ipso species : similiter et differentia non est differentia uniuscujusque rei, sed secundum hoc quod est divisiva, non est differentia nisi generis quod dividit : et secundum hoc quod est constitutiva, est differentia illius speciei quam constituit sub genere diviso.

Sciendum autem quod unumquodque istorum potest esse genus vel quasi genus ad alterum, unumquodque potest esse quasi species, et unumquodque potest esse quasi differentia, et unumquodque potest esse quasi proprium, et unumquodque quasi accidens. Sensibile enim est quasi species hujus quod dicimus apprehensivum. Omne enim sensibile apprehensivum est et non convertitur, scilicet quod omne apprehensivum sit sensibile sive sen-

sitivum. Et hoc ipsum sensibile est quoddam genus audienti. Omne enim audiens, sensibile est et non convertitur. Et similiter est genus audientis et olfacientis et gustantis et tangentis, et hoc ipsum sensibile differentia est animalis. Similiter gressibile est genus bipedis et quadru-

pedis, et est species mobilis, et est proprium sive proprietas animalis et commune accidens hominis. Aliquando autem ista quinque in uno solo secundum rem conveniunt, et ideo hæc omnia quinque in unum et idem aliquando coincidunt : quamvis modus prædicandi eorum secundum quod diversa universalia sunt nunquam sit unus.

Et etiam adducendum est quod genus non est genus differentiæ aliquo modo, nec differentia potest esse species generis. Si enim differentia esset species generis, cum species non efficiatur species nisi per differentiam, tunc differentia egeret alia differentia per quam species efficeretur et tunc differentia esset differentiæ, quod non potest : differentia enim est intellectio sive notio quædam, quæ secundum intellectum est extra materiam generis : rationale enim non est idem quod animal habens rationem, sed est idem quod quiddam habens rationem, quamvis per consequentiam sequatur id esse animal : animal enim habens rationem homo est. Si autem animal esset per intellectum clausum vel conceptum intra rationem rationalis, tunc cum diceretur, animal rationale, idem esset ac si diceretur, animal quod est animal habens rationem, quæ sunt idem secundum intentiones suas. Cum autem differentia prædicetur, est sicut cum prædicatur accidens inseparabile de eo quod prædicatur. Differentia enim se habet ut accidens ad genus, in quantum sequitur esse generis : et non est unum esse differentiæ et esse generis, sed genus est ad differentiam quasi materia se habens, et differentiæ comparatio ad genus est quodammodo

sicut proprii quod non competit omni, et hoc est accidens inseparabile, ut in ante habitis dictum est. Differentia vero constituit genus et dat esse ei in effectu distinctum. Quamvis autem ipsa differentia non sit intra diffinitionem generis, et ipsius esse differentiæ non sit intra esse generis, sicut esse rerum qualium est intra quale, et esse rerum quantarum est intra quantum, tamen differentia est qualitas generis, et genus et esse generis est in differentia sicut intra suum quale essentiale. Differentia enim est qualitas generis, sicut forma est qualitas materiæ, faciens ipsam qualem secundum esse substantiale. Hoc autem sic se habet quando differentia est absoluta et simpliciter differentia generis : ita quod nullo modo differentia est extra naturam generis, sed est de natura ipsius sicut actus est de natura potentiæ : quia si actus non esset de natura potentiæ, potentia nullo modo desideraret actum.

Si vero diligenter et subtiliter attendatur quid sit genus et quid differentia, tunc non omnino vere prædicantur genus et differentia, nisi de specie : quia in specie genus in actu est, et differentia est actus speciei dans esse. Comparatio autem generis ad differentiam est sicut comparatio subjecti ad accidens inseparabile, quod non est commune accidens, eo quod est consequens, si est ut proprium quod convenit omni et non soli. Accidens autem commune aliquando comparatione generis est proprietas, et aliquando comparatione speciei est accidens commune : sicut motum voluntario motu qui vocatur motus

processivus, quod est proprietas animalis et commune accidens hominis.

Aliquando etiam accidens commune proprietas est generis superioris sicut albedo quæ est de proprietatibus corporis compositi terminati, et est commune accidens hominis : aliquando est de proprietatibus generis generalissimi, et aliquando etiam accidens commune non est proprietas alicujus generis, eo quod alii accidit quod est extra genus illud, vel etiam accidit ei quod est extra totam illam categoriam secundum ordinem prædicabilium illius generalissimi sive prædicamenti : cujus exemplum est id quod est non recipere magis et minus, quod est de communitatibus hominis secundum participationem speciei, et est commune illi et multis aliis, nec est proprietas alicujus hominis, alia enim generalissima habent hoc. Comparatio autem animalis ad hoc animal, quando animali additur designatio singularis non considerata in hoc animali rationalitate quæ facit ipsum hominem, est sicut comparatio generis ad individua propria, quæ ex se habet et non mediante specie : tunc enim animal prædicatur de hoc animali immediate, ut species de suis individuis immediate prædicatur : et tunc non prædicatur ut genus, generis enim prædicatio est de differentibus specie : animal igitur genus est in comparatione singulorum animalium secundum quod facta sunt rationalia vel in alia specie constituta.

Similiter autem rationale comparatum ad hoc rationale non considerata animalitate in hoc rationali, prædicatur de eo ut species, secundum

intentionem quam diximus, quod differentia aliquando ut species accipitur, et non prædicatur tunc ut differentia, Differentia enim est animalium singulorum specie differentium. Diximus autem rationale hoc considerari considerata animalitate. Similiter autem et risibile prædicatur de illo risibili non considerato secundum quod est homo : non est enim proprium nisi hominis et individuorum. Adhuc autem risibile comparatum est prædicatum ut species. Similiter etiam

album quod est communiter accidens huic albo in singulari designato, est prædicatum sicut species et non ut accidens. Accidens enim commune non est accidens, nisi ei quod est subjectum ipsius denominatum ab ipso ut dicatur ab ipso ut sit album : non autem est accidens huic albo non considerato subjecto in quo est, illi enim comparatur ut species.

<!-- cap:1.2.2 -->

CAPUT II. *Qualiter hæc omnia quinque universalia ad invicem miscentur.*

Oportet autem scire quod hæc quinque non tantum coincidunt omnia vel plura in unum, sed etiam inter se quodammodo commiscentur. Et hoc fit multis modis. Genus enim commiscetur aliquando cum differentia. Apprehensivum enim est quasi quædam differentia hominis quod est rationale. Omne enim rationale apprehensivum est et non convertitur. Et similiter animatum sive habens animam est genus rationalis, et prædicatur in quid de rationali : et tunc est genus differentiæ. Et patet quod accidit ei ut differentia generis superioris : animatum enim differentia

est corporis quod est unum de generibus mediis. Aliquando etiam commiscetur genus cum accidente sicut color qui est genus eorum quæ accidunt homini, quæ sunt ut albedo, et nigredo, et hujusmodi. Hæc autem compositio sive commixtio differt a prima : non enim sic potest esse, quod genus differentiæ constitutivæ sit genus constitutivum speciei : oportet autem quod genus accidentis sit genus accidentis ad ipsam speciem accidentis constitutivum. Genus ergo differentiæ est aliquando differentia constitutiva generis vel speciei, et præter hoc genus accidentis aliquando est accidentis generis, et aliquando speciei, sicut hoc ipsum apprehensivum est constitutivum animalis habentis apprehensionem per spiritum vel intellectum, et color est accidentis animalis et hominis, cum sit genus color specialium. Permixtio autem generis cum proprietate est sicut admirans in arctu admirantis, quod se habet ut genus ad ridens in actu : et tunc vociferans ex appetitu se habet ut genus ad hinnibile, quod est proprium equi.

Differentia autem aliquando miscetur cum genere, sicut sensibile quod est differentia gradibilium miscetur cum rationali. Miscetur etiam aliquando cum proprietate, sicut comparatio trium ad duos rectos angulos trianguli, qui tres angulos habet æquales duobus rectis. Hæc enim est differentia ejus quod est proprietas trianguli rectilinei. Aliquando autem miscetur cum accidente, sicut disgregativum visus, quod est differentia albedinis, quod accidit visui.

Proprietas etiam aliquando miscetur cum genere : gressibile enim est differentia animalis quod est genus hominis, et est proprium homini quod convenit omni non soli. Etiam aliquando miscetur cum differentia et cum specie : quia si desit proprium speciei, et cum est communior proprio species, hoc fit cum differentia fuerit communior. Cujus exemplum est dividi in duo æqualia, quod est paris numeri. Aliquando autem miscetur cum accidente communi : visibile enim est proprietas colorati, coloratum autem est accidens commune communi.

Accidens autem aliquando miscetur cum genere, nec propter hoc desinit esse accidens speciei : est enim accidens speciei, nec tamen est commune accidens generi, sed est proprietas generis : et est aliquid quod est accidens commune utrique, generi scilicet et speciei, et cum hoc etiam similiter accidens differentiæ et proprietatis.

<!-- cap:1.2.3 -->

CAPUT III. *Qualiter hæc quinque sunt naturæ quædam, et qualiter universalia, et qualiter intelligibilia, et qualiter simplicia.*

Attendendum autem est, quod omnia.

quinque tripliciter considerari possunt. Si enim in se accipiantur, ita quod ipsa res sive natura sine aliquo respectu sibi composito accipiantur, et ipsa natura simplex consideretur, sic sunt naturæ quædam ista quinque, et præcipue genera, et species quæ absoluto intellectu assequi possunt : tamen de aliis est verum quando non accipitur id quod est differentia in ratione

differentiæ, sed in ratione entis vel naturæ cujusdam : et hoc est verum de proprio quando accipitur id quod est proprium non in proprii ratione, sed in simplicitate cujusdam entis : et hoc etiam verum est de accidente quando accipitur ut pars entis, et non in ratione qua addit ad substantiam. Sic ergo hæc præaccepta sunt naturæ quædam, ut dicunt Avicenna et Alfarabius.

Si autem accipiunt hæc prædicta secundum quod naturæ illi simplici additur aptitudo ad hoc quod sint in pluribus inferioribus, tunc illa jam efficiuntur universalia, quia universale ab habere aptitudinem dicitur universale, et non ab actu quo efficiatur actu universale. Utrum autem hæc aptitudo sit in re quæ sua simplicitate apta sit existere in pluribus, et per multiplicationem differentiæ dividentis, vel per divisionem materiæ in pluribus actu efficiatur : vel sit in solo intellectu, ita quod nihil naturæ sit in pluribus, sed solus intellectus similitudinem naturæ unius ad eamdem naturam in specie in alio accipiat et in seipso assimilet, quæstio fuit. Et primo quidem modo illi dixerunt qui *reales* vocabantur. Secundo autem modo dixerunt hi qui dicebantur *nominales*. Et hoc ad præsens non est disserendum : tamen in præcedentibus in tractatu communi de *universalibus* hoc sustinuimus quod dixerunt reales. Quocumque autem modo, patet quod simplex natura non est universale, sed natura accepta in tali aptitudine.

Hæc autem eadem natura accepta in lumine intelligentiæ, cujus ipsa est splendor quidam et

radius, secundum quod dicimus, quod omnis forma sive natura

simplex splendor est, et radius intelligentiæ in anima similis sibi in esse spirituali, sive intellectuali, propter hoc quod ipsa natura per intellectualem naturam quæ in ipsa est ut pars essentialis ejus, operatur ad esse spirituale, sicut lumen in perspicuo operatur colorem secundum esse spirituale, quem tamen in corpore terminato operatur secundum esse materiale ipsius : eo quod actus activorum sunt in patientibus bene dispositis secundum possibilitatem recipientium actus illos, et non secundum potentiam agentis. Hoc ergo modo ista quinque vel sunt naturæ simplices, vel universalia, vel intellectus quidam in anima existentes.

Sciendum est autem, quod hæc quinque in lumine intelligentiæ accepta sunt absque omni multiplicitate, sed per hoc quod in singularibus terminantur ad materiam, secundum esse dividuntur, et sic agunt multiplicitatem per hoc quod in quolibet sunt secundum totum esse ipsorum et secundum totam essentiam, et sic quidem secundum se sunt ante omnem multitudinem. Per hoc autem quod in sensibilibus et in materia efficiuntur ad quantitatem actus intelligentiæ operantis in natura, per hoc efficiuntur multa secundum diversas multiplicationes speciei vel individua.

Si ergo in se accipiantur, naturæ sunt simplices, et nec singularia, vel universalia. Si enim in natura simplici haberent quod essent universalia, cum natura simplex non sit nisi unum, universale non esset nisi unum, nec posset esse

in multis, et de multis, quod est contra rationem universalis. Si autem a natura simplici haberent quod essent singularia, non posset universale esse nisi unum singulare, et omnia alia similia illi non reciperent prædicationem illius, quod iterum esse non potest. A natura igitur simplici nec habent quod sint universalia, nec quod sint singularia, sed habent hoc a respectu qui additur naturæ simplici, ut dictum est.

Adhuc autem secundum quod sunt naturæ simplices et separatæ, nec sunt in intellectu, nec extra ipsum, sed secundum quod sunt in lumine intelligentiæ agentis, et lumine suo facientis omnes formas, sic sunt ut moventia potentialem intellectum qui est anima : et per hæc anima intellectuali convertente se ad ipsas efficiuntur in anima, dummodo non sit impedimentum in anima intellectuali, prout intellectum est sicut adepta : et sic accipit universale quod est in intellectu: et ideo oportet quod sit natura illa a sensibilibus, et materialibus, et particularibus separata et abstracta, et in solo accepta lumine intelligentiæ, cujus luminis ipsa est splendor et effectus. Et cum intellectus componit cum ea aptitudinem existendi in pluribus, tunc accipit eam ut universale logicum, et ratiocinatur de ipsa sicut de universali. Et per oppositum illius accipit particulare ipsius, quando componit cum ea illa quæ determinant ipsam ad materiam hanc et illam, et individuantia, quorum collectio in pluribus non potest inveniri, et per quæ afficitur hoc aliquid designatum.

Et sic illa natura simplex in quadruplici esse accipitur, scilicet in esse naturæ simplicis, et in esse aptitudinis ad multa, et in esse luminis intelligentiæ cujus ipsa est splendor, et in esse individui designati per individuantia : et ideo habet rationem naturæ per primum, et habet rationem universalis per secundum, et rationem intellectus speculativi per tertium, et rationem particularis et individui per quartum. Et quamvis hoc ad primam pertineat philosophiam, tamen hic posuimus, ut doctrina sit magis perfecta, et quia hoc quidam Arabes præcipui in doctrina de universalibus posuerunt. Cum autem primus actus rationis sit ordinare dicibilia, ut in ante habitis diximus, jam rationes ordinabilium exsecuti sumus: de dicibilibus autem ordinandis in generibus, et speciebus, differentiis, propriis, et accidentibus, deinceps attingemus ad pertractandum.

<!-- LIB:2 -->
LIBER II — DE PRÆDICAMENTIS.

<!-- tract:2.1 -->
TRACTATUS I — DE ANTECEDENTIBUS AD SCIENTIAM LIBRI PRÆDICAMENTORUM.

<!-- cap:2.1.1 -->
CAPUT I — *De intentione libri, et ordine, et modo et aliis quæ quæri consueverunt.*

In ante habitis dictum est quod logica est scientia per quam docetur qualiter per cognitum deveniatur ad notitiam incogniti. Et hoc duobus fit modis, secundum quod duo sunt quæ quando

sunt incognita desideramus cognoscere, scilicet complexum et incomplexum. Et incomplexum incognitum cognosci non potest nisi diffinitione, vel quacumque notione. Complexum autem incognitum cognosci non potest nisi argumentatione. Dictum est etiam ad hoc, quod ratio (quæ est virtus unum cum alio complectens) non potest devenire ad instrumentum quo cognitionem incogniti eliciat ex cognito, nisi tribus actibus, qui sunt ordinare unum ad alterum, componere unum cum altero, et colligere composita secundum discursum qui fit ex uno in alterum. Sic enim et non aliter accipiet cognitionem incogniti per id quod est cognitum.

Primus igitur actus qui est ordinare unum componibile cum alio, perficitur duobus modis : et ordo ipse duobus fit modis. Primum quod exigitur ad actum rationis ordinantis est ratio quæ sumitur ex ipsa forma ordinabilium, et hæc ratio trahitur ex universali et particulari : per hoc enim quod universale est quod est in multis, et de multis, ratio ordinis accipitur prædicati ad subjectum : et de hoc jam quantum ad præsentem spectat intentionem determinatum est. Sequitur igitur nunc determinare de his quæ secundum rationem præmissam ad se invicem sunt ordinanda secundum genera, species, differentias, propria, et accidentia : hoc enim solum est in quo perficitur rationis ordinatio. Et ideo hic ordinabilia ad subjici et prædicari sunt ordinanda et determinanda secundum omnem sui diversitatem, quæ consistit in decem generibus prædicabilium sive prædicamentorum.

Quia autem jam in antecedentibus ad logicam probatum est, quod ad scientiam incogniti per cognitum non devenitur, nisi per dispositum sermonem ad signifi-

candum, sive homo inquirat apud seipsum per interius dispositum sermonem, sive inquirat apud alium per sermonem exterius prolatum, sequitur de necessitate, quod ordo prædicabilium non potest determinari, nisi secundum quod sub voce habet prædicabile designari. Rebus enim inquisitive incognitis uti non possumus, eo quod nec finitæ sunt nobis, nec præsentes : et ideo signis et vocibus uti oportet. Propter quod prædicabilia oportet considerare secundum quod vocibus significantur : propter quod dicit Boetius quod hæc scientia, scilicet libri prædicamentorum, est de decem primis vocibus prima genera rerum significantibus : ordo enim non est in rebus ipsis, sed oportet quod ratio ponat ordinem, sicut et facit complexionem et collectionem compositorum.

Et ex his planum est quid sit hujus libri subjectum : est enim subjectum ordinabile in ratione prædicabilis vel subjicibilis, secundum quod stat sub voce talem ordinem signante. Et sic patet qualiter ista scientia est una ab uno subjecto.

Partes autem hujus subjecti sunt ordinabilia secundum diversum modum prædicandi in substantia, et accidente, et in accidentibus secundum omnia novem genera accidentium. Et sic multitudo infinita restringitur in decem genera, ut dicit Boetius : decem autem in duo prædicabilia, substantiam scilicet et accidens : et duo in

unum prædicabile, scilicet ordinatum ad compositionem secundum rationem prædicabilis, vel determinatum ex universali et particulari, vel subjicibili et prædicabili. Ex hoc etiam patet quæ sit causa suscepti operis : non enim est componibile prædicabile cum subjicibili, nisi per ordinem unius ad alterum, et ideo de ipsis ordinabilibus in genere et specie oportuit determinare.

Patet etiam quis finis ultimus et quis est finis propinquus. Ultimus enim est ut ex ordinatis ratio accipiatur compositionis ad enuntiationem, quæ sola inter orationes verum significat : et ulterior adhuc finis est, ut ex compositis eliciatur collectio consequentiæ unius ex altero, per quam accipiatur scientia complexi quod ignotum est. Finis autem propinquus est, qui est terminus operis, ut scientia habeatur ordinabilium secundum omne genus, secundum quod potest esse diversus modus prædicandi, vel diversus ordo prædicabilis ad subjectum de quo prædicatur : quæ scientia libri Prædicamentorum est proprius finis.

Modus autem istius scientiæ oportet quod ex fine sumatur : est enim ille modus eligendus, quo in materia proposita potest devenire quis ad finem intentionis. Est igitur (cum sit de incomplexis) diffinitivus quidem secundum quod ex prioribus secundum naturam procedit : divisivus autem secundum quod notificat quod est prius per sua posteriora quæ sunt in ipso. Et primus quidem, scilicet diffinitivus, notificat rei substantiam et esse. Secundus autem, scilicet divisivus, notificat rei posse : quia non perfecte cognoscitur

res, nisi cognoscatur secundum esse et secundum posse. Tertius autem modus, non propter scibile, sed propter eum qui scire quærit, apponetur a nobis, et appositus est ab antecessoribus ut facilior sit doctrina, et ille est exemplorum positivus.

Est autem dubitatio quorumdam, utrum de generibus (quæ ut dicit Porphyrius sunt prima rerum principia) possit haberi scientia? eo quod scientia est habitus conclusionis per causas et principia demonstratus. Cum igitur ista sint principia prima rerum, non sunt alia priora eis per quæ demonstrentur de eis passiones. Et sic de istis non videtur posse dari scientia, sed in scientia debent esse supposita. Sed hoc solvere non est difficile : hæc enim secundum rem, et secundum quod sunt naturæ quædam et partes entis sunt prima principia : secundum quod sunt aliquid prædicabile vel ordinabile in genere secundum hunc vel illum modum prædicandi vel subjiciendi, sic non considerantur ut principia, et habent multas.

proprietates et passiones quæ sunt demonstrabiles de ipsis : et hoc modo agemus de ipsis hic. Prout autem sunt partes entis et principia diversitatis rerum, sic de ipsis agit primus Philosophus, sicut scire potest, qui in Metaphysica studendi ponit intentionem : quod non pertinet ad præsens negotium quod Logicus habet considerare.

[Modus procedendi Auctoris.] Sic ergo tractantes de prædicabili secundum quod stat sub voce designativa prædicabilis secundum mo-

dum prædicandi diversum in genere et specie ordinabilis, sequimur sicut in aliis sectam Philosophorum qui Peripatetici vocantur, et maxime Aristotelem qui hujus sectæ princeps et primus inventor fuisse perhibetur, nihilominus apponentes quæcumque bene dicta a posterioribus poterimus invenire : procedemus enim et per modum scientiæ et per modum artis. Per modum quidem scientiæ in hoc quod considerabimus subjectum et partes principales subjecti, ostendentes quæ passiones insunt eis, et proprietates ex principiis huic scientiæ propriis. Viam autem artis tenebimus in hoc quod colligemus principia ad unum finem operis tendentia : quod opus quidem est ordinatio prædicabilium ad finem compositionis et intellectionis syllogismi, per quem per scientiam cogniti potest quis devenire ad notitiam incogniti, sicut sæpe diximus. Jam autem ad propositum accedamus, sufficit enim et multa prælibasse.

<!-- cap:1.1.2 -->

CAPUT II. Qualiter præmittitur de æquivocis, univocis, et denominativis, et quæ sint æquivoca.

[Quare oporteat de æquivocis, univocis et denominativis tractare.] Cum igitur in hoc agendum sit de prædicabili qualiter ordinandum sit in genere, et prædicabile in triplex commune reducatur, scilicet in ens et unum, in quæ secundum unam rationem reduci non potest : et in commune quod est commune sicut genus quod recipit prædicationem sui universalis secundum nomen et rationem, quod quidem est univocum : et tertio in id quod est commune sicut

subjectum de quo prædicatur accidens, quod de subjecto non prædicatur, nisi secundum denominationem : oportet nos de istis tribus præmittere, ut postea facilius videri possit quid in quo sicut in genere contineatur, vel quid ad aliud sicut ad subjectum reducatur, vel quid nominis et rei suscipiat prædicationem.

[Quare primo de æquivocis, secundo de univocis, et tertio de denominativis agit.] Quia autem primum omnium quod prædicatur est ens, quod univoce de omnibus non prædicatur, ut in scientia universalium dictum est, ideo primo de æquivocis dici oportet. Et iterum propter hoc ut sciatur quid de quo ut genus, vel species, vel differentia, vel proprium, vel accidens non prædicatur, quamvis univocum sit ante æquivocum, sicut unum ante multa : tamen secundum intentionem hujus doctrinæ æquivocum est ante univocum, quia per æquivocum prædicabile reducitur ad ens et unum quod est ante omne genus. Per univocum autem reducitur ad omne quod est commune ut genus. Per denominativum autem vel per ejus rationem omnia accidentis prædicata respiciunt substantiam. Et per istas tres communitates, omnium prædicabilium universitas redit ad unius communis aliquo modo prædicationem, et omnia quæ ad unum subjicibile respiciunt, oportet quod id respiciant ad aliquem trium modorum.

Dico ergo, quia verum est quod in scientia universalium dictum est, quod si quis omnia entia vocet æquivoce, et non univoce nuncupabit, oportet de æquivocis præmittere. **[Æquivo-

ca quid, et quare sic dicuntur : et explanatio diffinitionis illorum.]** Æquivoca ergo dicuntur quorum solum nomen est commune, secundum nomen vero illud ratio substantiæ est diversa. Dicuntur ergo æquivoca quasi nomen (quod secundum vocem est) ex æquo quoad imponentem habentia. Et ideo etiam additur, quod dicuntur et non sunt, quia quod est in dictione commune est eis : in esse autem quod dicitur per nomen, non est communitas secundum.

æquam participationem : quamvis enim æquivocum actuali multiplicitate multa dicat, tamen nihil omnium illorum æqua participatione participatur ab his quæ in nomine significantur : propter quod æquivoca dicuntur, quia æqualiter nomen habentia, esse nominis non æqua suscipiunt participatione.

Propter quod etiam additur, quorum solum nomen est commune : nomen enim quamvis dicatur quasi notamen, eo quod aliquam notam rei facit quantum ad actum significantis et imponentis nomen, eo quod imponens nomen secundum aliquid proprietatis rei affectus est quando nomen imponitur : quia etiam significatio rei quæ intenditur per nomen formam dat nomini. Tamen hæc non sunt de intrinsecis ipsi nomini secundum quod nomen est solum, sed potius intrinseca sunt nomini litteratio talis sive compositio nominis ex littera et syllaba et accentu, quæ sunt intrinseca nomini ut nomen est. Quibus jam perfectis quantum ad substantiam nominis tunc primum refert nomen ad id quo affectus est ille, sive quod concepit ille qui nomen imposuit :

et ideo in æquivocis solum nomen secundum quod consistit in sono litterarum et syllabarum et accentu est commune, et absque æqua participatione alicujus rei quæ importatur in nomine : et ideo dicitur æquivocum.

Et quamvis forte principaliter in æquivoco unum importetur, et alia non principaliter tamen, quia non æqua ratione multa dicta in nomine nomen illud participant, est etiam aliqua species æquivocationis : et hoc est quod additur in æquivocorum ratione ibi, ratio substantiæ est diversa secundum id nomen. Omne enim nomen aliquid significat pro substantia, et aliquid pro qualitate, cum omne nomen substantiam significet cum qualitate : et id quidem cui imponitur nomen est significata substantia ipsius : proprietas autem ejusdem rei sive substantiæ quæ afficit imponenten dum nomen imponit, est qualitas significata per nomen.

Quando ergo idem est nomen quantum ad ea quæ sunt nominis in littera et accentu : et id quod significatur in nomine, non est idem vel æque participatum ab illis quibus nomen imponitur, nec etiam proprietas a qua impositum est omnino eadem est, quamvis forte referatur ad unum : tunc nomen est æquivocum, quia ratio substantiæ cui nomen imponitur (quæ est ratio substantialis a qua nomen imponitur) sic duobus modis est secundum aliquid vel simpliciter diversa : substantia enim aliqua (ut diximus) est secundum aliquid per modum quo rationi substat, cui nomen ipsum imponitur: et illius ratio diversa est quando non penitus est eadem : et adhuc

a quo nomen imponitur quod est nominis qualitas, et substantialis ratio quæ datur de nomine secundum illud quod nomen est. Quando ergo illa etiam non penitus est eadem, iterum ratio substantiæ, hoc est, substantialis ratio nominis est diversa : ita quod nihil rei cui nomen imponitur, æqualiter participant significata per nomen.

Ex quo patet quod æquivocorum multi sunt modi sive species. Sunt enim æquivoca idem quidem secundum rem, sed non æque participantia, hoc est, per eamdem rationem de omnibus æqualiter datam, sed potius quemdam modum illius (de quo datur ratio) habentia : sicut ens dicitur æquivoce de omnibus entibus per se et in alio existentibus, eo quod per se ens solum naturæ est ens, alii autem quædam modi sunt illius entis et non entia vera et principalia. Hoc modo sanum in animali, et urina, et dieta, et medicina dicitur æquivoce : quia sanum naturæ est animalis : alia autem quemdam modum dicunt sanitatis, significativa et conservativa sanitatis, vel ut sanitatis perfectiva, vel aliquo alio modo qui in animali est se habentia. Si enim medicus dicitur æquivoce de eo qui perfecta (quæ in ipso est) medicina operatur, et de vetula medicum imitante, et clystere quod ut instrumentum perficit operationem et actum medici,

et de quibusdam aliis modis aliquem modum participantibus : sic etiam ens et unum dicuntur æquivoce, eo quod ens et unum primo est id quod per se est ens et unum : alia autem dicuntur ens et unum, quia ad id sicut ad subjectum aliquo modo entitatis referuntur, vel sicut mensura illius, vel

sicut dispositio, vel sicut respectus, vel aliquo alio modo, quæ sunt in illo sicut in subjecto. Et hic quidem modus vocatur multiplex dictum secundum analogiam, sive proportionem ad unum quod principaliter in nomine significatur.

Alius autem modus est æquivocorum, quæ Boëtius vocat a casu et fortuna æquivoca, quando scilicet idem nomen casu et fortuna diversis imponitur, quorum substantia cui nomen imponitur, non est una nec unius respicientis ad unum, vel etiam diversorum respicientium ad unum : sed tamen qualitas qua nomen illud diversis imponitur, per similitudinem translationis est una, ut canis quod imponitur latrabili, et marinis, et cælesti : et eorum substantia cui nomen imponitur non est una, sed diversa genere proximo et specie. Et proprietas sive qualitas a qua nomen imponitur, non nisi per similitudinem translationis est una. Verbi gratia mordax esse, quod convenit omni quod dentibus mordet : per translationem autem convenit ei quod mordet qualitate et respectu nocivo. Sic ergo patet qualiter æquivoca sunt, quorum solum nomen commune est, et ratio substantiæ secundum illud nomen, scilicet significata, est diversa, hoc est, non est penitus eadem et æqualiter non secundum magis et minus participata.

Sunt tamen qui contra ea quæ dicta sunt, opponunt sophistice dicentes, quod significatio perfectio nominis est dans ei speciem et esse, ut videtur. Et ideo nomem quasi notamen dicitur, quia notam facit rei, et diffinitur per significare, quando dicitur quod nomen significat substan-

tiam cum qualitate. Si autem sic est, tunc mutata significatione videtur mutari id quod nomini dat speciem et formam : mutata autem specie et forma, mutatur id quod specificatum et formatum est, et sic mutata significatione, videtur quod idem nomen remanere non possit. Et hæc præcipue videntur in his quæ relative dicuntur ad invicem, sicut signum et significatum proprium mutatur, videtur quod signum mutari necesse sit, quia in vanum et in cassum erit significatio ipsius, quando ad significatum non referetur. Hoc autem præcipue in vocibus et nominibus esse videtur : quia voces sunt notæ passionum et conceptionum quæ sunt in anima[1] : res autem sunt causæ passionis et conceptionis animæ : ideo videtur quod passiones et conceptiones animæ mutentur rebus mutatis. Mutatis autem conceptibus et passionibus animæ, videtur quod necesse sit voces (quæ signa conceptuum sunt) mutari. Hoc et hujusmodi plurima possunt objici, quæ omnia levissima solvuntur solutione, dummodo ea quæ dicta sunt bene intelligantur.

Dicendum ergo est, quod nomen habet materiam vocem in qua formatur : habet autem formam litteraturam quam dat actus imponentis ad significandum hoc vel illud. Et hæc materia et hæc forma semper manet in nomine quamdiu est vox et nomen : et hæc manet in æquivoco secundum nomen et materiam nominis eadem semper in communi. Dicitur autem significatum aliquando significatio, et hæc in signis quidem naturalibus manet eadem : in his autem quæ ad placitum sunt, aliquando est diversa, eo quod

placitum non est stans et uno modo causas habens : et propter hoc manente nomine eodem secundum propriam materiam et propriam formam, non est necesse quod idem habeat significatum : et ideo non est necesse quod eadem sit relatio talis signi ad significatum, sed potest esse relatio diversa.

Quia tamen quilibet instituens signum ad actum refert significandi, quamvis non referat ad hoc quod idem significet, et nomen est vox ad actum significandi relata, vox autem non habet illam relationem : ideo non dicitur in diffinitione æquivocorum, quod æquivoca dicuntur quorum sola vox communis est, sed quorum solum nomen est commune, ut actus significantis per institutionem importetur per nomen, quod quasi notam faciens dicitur : quod per vocem non importaretur. Et quia significatum est perfectio nominis secunda, ad quam ut signum refertur, ideo mutari potest nomine non mutato : et cum mutatur significatio, necesse est relationem signi mutari ad significatum : et sic nomen erit æquivocum manente nomine uno et eodem secundum primam et substantialem materiam, et secundum primam et substantialem formam, et non diffinitivam substantiæ nominatæ per significatum nominis. Et ratio substantialis data per qualitatem (qua nomen est in tali substantia significata) est alia et alia secundum illud nomen quod ad significandum ista duo refertur ad talia significanda per nomen unum et idem.

Hujus autem exemplum propositæ intentioni conveniens est sicut dicitur homo animal, et sicut

dicitur imago quæ picta est ad imaginem hominis vel animalis : quamvis enim dicat Zeno in logica sua, quod multi sunt modi æquivocationis, tamen unus et primus modus est propinquior univoco, qui est multipliciter dicti per analogiam sive proportionem ad unam et ab uno : sicut sunt omnia in ente æquivoca, et sicut est animal homo et quod pingitur : pictum enim animal dicitur, cujus similitudo ab uno eodem transformetur, et quando pictum ad naturale animal refertur secundum repræsentationis quemdam modum, sicut ens vere est unum, et alia sunt entia ab illo dicta, et ad illud secundum aliquem modum entitatis naturæ entis ad illum relata.

Hoc est ergo quod dicit Aristoteles quod æquivoca dicuntur, quorum solum nomen commune est : secundum tamen illud nomen ratio substantiæ diversa est, ut animal homo et quod pingitur : horum enim solum nomen (quod est animal) commune est, secundum nomen vero quod impositum est ad significandum, ratio diffinitiva substantiæ significatæ est diversa : si enim aliquis assignet per propriam diffinitionem quid secundum quidditatem, et esse utrumque eorum divisim sit, quo sive qua proprietate sunt dicta animalia, propriam utriusque divisim et non unam utrique communem assignabit rationem diffinitivam : de homine enim dicet, quod est animal rationale mortale, de picto autem quod est imago per similitudinem lineamentorum et coloris hominem repræsentans. Et per hoc igitur patet quod prædicabile ad rationem generis re-

duci non potest, quia transcendit omne genus et est omnium generum principium.

Quod autem hic dicimus quod æquivoca dicuntur, et non dicimus quod æquivocum dicitur in singulari, cum tamen unum nomen sit per propriam formam : ratio est quia hic intendimus de prædicabili sive dicibili incomplexo secundum quod ordinabile est in genus vel commune univocum, vel per denominationem de uno prædicatum : et istæ sunt res non a vocibus vel dictionibus absolutæ, sed per voces significatæ : et quia res multæ sunt ad idem nomen relatæ, ideo magis et competentius dicimus in plurali, quam in singulari : æquivoca enim sunt res sub uno nomine æquivocatæ. Et quod dicitur, solum nomen commune est, intendimus excludere rationem substantiæ designatæ per nomen : quæ ratio substantialis est quando datur per ea quæ sunt substantiæ, quæ sunt genus et differentiæ. Ex his patere potest, quare æquivocatio propter pluralitatem significatorum actualem operatur multiplicitatem : sed de hoc tractabitur in *Elenchis*.

Adhuc autem quia in æquivoco manet eadem forma quæ est actus significandi.

ad placitum instituentis secundum respectum ad aliquid rei signatæ, quod ratio fuit instituendi signum id, de facili patet, quod in omni æquivoco, sicut diximus, aliquid est de univoco per quod æquivocum ad unicum habet reduci : unum enim signum diversis ad significandum ponentes, necesse est ad aliquid unum respicere, quod aliquo modo est in illis, quæ substantia et ratione sub-

stantiæ diversa sunt. Hæc igitur sic dicta sunt æquivoca, et de his sufficit quod dictum est, quantum ad præsentem intentionem spectat : pertractabitur autem de aliis in Elenchis. Est autem notandum, quod quamvis in diffinitione æquivocorum dictum sit quod ratio substantiæ sit diversa, non tamen dicitur ratio substantiæ diffinitio vera data per genus et differentiam, sed generaliter dicitur ratio quæcumque notificatio, quæ majoris et melioris declarationis est quam ipsum nomen absolute positum. Et secundum hunc modum accepta ratione, individua habent rationem et æquivocationem in uno nomine : cum tamen ratio eorum a collectione accidentium sumpta non sit una secundum nomen illud in quo communicant. Hæc sunt igitur æquivoca, per quæ omnia reducuntur non ad genus sed ad transcendentia omne genus, quæ sunt ens et unum, ut dicit Aristoteles.

CAPUT III — *De univocis.*

Univoca autem sunt per quorum rationem prædicabile ordinatur in genere uno, quod sibi subjectis nomen suum dat et diffinitionem : et sine hac ratione univoci non esset reductio prædicabilium ad genus unum prædicatum de omnibus illis quæ sunt generis illius : et ideo diffinitur sic ab Aristotele quod univoca dicuntur quorum nomen commune est, et secundum nomen illud eadem est substantiæ ratio sive diffinitio. Et dicuntur univoca per oppositum modum ad æquivoca, res scilicet univocatæ in nomine uno, ut res ipsa ad dici et ad sermonem referatur, quia aliter non esset logicum quod dicitur : quia

res in se considerata, non secundum quod stat sub dictione, non ad logicum, sed ad Philosophum pertinet. Et ideo additur, dicuntur, et non dicitur, univoca sunt. Adhuc autem quia sermones finiti sunt quoad nos, res autem infinitæ, ut dicit Aristoteles, necesse est plures res in genere et specie et numero uno secundum modum significari. Quando ergo plures res in una natura (quæ causa impositionis nominis est) conveniunt in unum nomen, erunt illa univoca. Et quia plura sunt uno nomine nominata, ideo dicuntur magis convenienter in plurali univoca quam in singulari univocum. Quod autem additur, quorum nomen commune est, dicitur nomen quasi notamen, quod est de re quæ est causa impositionis nominis in pluribus illius : hæc enim natura in omnibus illis est una, et non per prius et posterius participata : propter quod nomen tale simpliciter commune est omnibus illis, nihil nominans in uno quod non nominetur in altero.

Quod autem dicitur, et ratio substantiæ est eadem, ratio quidem substantiæ duo dicit, sicut prius in diffinitione æquivocorum : dicit enim ratio non tantum diffinitionem, sed etiam quamcunque declarationem quæ datur de eo quod nominatur per nomen, ut dicit etiam formam a qua nomen ponitur, quam oportet eamdem esse : et ita, et nomen et natura et ratio impositionis nominis erit una in talibus ut sic : et ratio substantiæ est ratio substantialis addens simul in his quæ sunt univoca : et quod illa natura in eis sit participata æqualiter quæ non secundum magis et minus, nec secundum prius aut posterius sit in

ipsis, sed uno modo sicut esse est unum. Quod si magis et minus susciperet, non esset unum omnino, sicut in ante habitis.

determinatum est in libro de *universalibus*. Quamvis enim nulla comparentur, nisi per aliquod unum quod est in illis, tamen illud unum quod est in eis, secundum magis et minus non potest esse de esse ipsorum. Et ideo ratio ipsius non est ratio substantiæ ipsorum. Substantia enim eorum consistit in participatione generis et participatione differentiæ, quæ sunt actus et potentia constituentia substantiam, eo quod termini esse substantialis sunt esse omnium eorum quæ sunt, sicut homo dicitur animal et bos dicitur animal : ita quod animal nomen unius naturæ notam facit quæ æqualiter est in homine et bove, quæ quidem natura est substantia animata sensibilis : et ideo si explicetur natura sive substantia quæ dicitur per nomen sicut nomen commune, sic explicans nomen ratio sive diffinitio erit communis æqualiter utrique : unde si quis assignet utriusque rationem, hominis scilicet et bovis, secundum hoc quod sunt animalia, hoc est, secundum naturam de qua notam facit nomen commune quod est animal, eamdem de necessitate assignabit hominis scilicet et bovis rationem diffinitivam. Et similiter est de Socrate, et Platone in hoc nomine *homo*. Et hic est in omnibus quæ ut genus vel species sunt, vel ut differentia, vel ut proprium, vel ut accidens sub eodem nomine prædicantur, ut dicunt Avicenna et Algazel : si enim dicatur, Socrates est albus et Cicero est albus, si ratio sumatur secundum nomen commu-

ne, prædicatum de Socrate et Platone erit una et eadem ratio. Idem si dico Socratem esse risibilem, et idem erit si dicam Socratem esse rationalem : et ut generaliter dicatur, omne quod ut universale de multis et de sibi subjectis prædicatur, univoce dicitur.

autem diversæ sunt formæ, et ideo, ut dicunt, diversa unum nomen habere non possunt. Ad quod levissime respondetur, quod diversorum in eo quod diversa sunt, diversæ sunt formæ, et diversa nomina cum formis illis imposita. Sed nihil prohibet diversa non in eo in quo diversa sunt, sed in eo in quo unum sunt, unum habere nomen, sicut habent unam formam : et ideo diversa individua in forma speciei nihil prohibet habere nomen unum speciei : et quæ diversa sunt specie, nihil prohibet habere unum formam generis, et ideo unum habere nomen generis : et sic est in aliis. Et ideo necesse est, quod secundum illam formam de qua notam facit nomen, diversa habeant unam et eamdem illius substantiæ rationem diffinitivam. Diffinitio enim illa non plura dicit explicite quam nomen id implicite.

Si autem contra hoc aliquis adhuc objiciat dicens, quod impossibile est unam esse naturam sive formam generis in pluribus speciebus, et sic impossibile sit unum esse nomen generis, quod dicatur de pluribus specie differentibus, hoc probatur per hoc quod dicitur, unum idem non simul actu habet contraria. Natura autem generis est una et eadem : et ideo si est in pluribus specie differentibus actu, et una eadem ratio, unum et idem actu simul habet contraria : habet enim

rationale in homine et irrationale in bove vel asino, et cum hoc esse non possit, non potest esse nomen generis unum in homine et bove. Hæc autem confirmari videntur per hoc quod dicit Aristoteles, quod ratio animalis secundum unumquodque animal est altera et altera : falsum est ergo quod sit nomen unum et ratio una.

Hæc autem et similia non est difficile solvere. Dicimus enim quod una natura generis est in diversis specie differentibus et numero. Et quod dicitur, quod idem non simul habet contraria, intelligitur de eodem numero et non de eodem.

genere vel specie. Et hoc quidem jam in ante habitis in libro de *Prædicabilibus* determinatum est. Et quod dicit Aristoteles quod ratio animalis secundum unumquodque est altera, sic putandum est : ratio animalis secundum unumquodque, hoc est secundum esse quod habet in unoquoque sigillatim, est altera : hoc enim verum est non tantum in specie, sed etiam in individuo : quia sic animal non accipitur ut essentia generis, sed ut habet esse speciale vel singulare in specie vel in individuo : sic autem non est genus, quia est in illo tantum, et non extra illud in alio, et ideo sic non est in esse universali, sed particularis : quia quamvis hoc quod est in uno, sit in alio universali, tamen non secundum quod est in uno, est in alio, ut in tractatu de *Universalibus* est determinatum. Relinquitur ergo univoca esse, quorum et nomen commune est, et ratio substantiæ eadem.

Attendendum autem est, quod quamvis multivoca sive synonima et diversivoca non sunt de his quibus prædicabile ordinatur in linea generis,

eo quod synonima respiciunt unum particulare vel speciale per diversas proprietates quæ sunt in illo multis significatæ nominibus : diversivoca autem, sicut diversa sunt nomina, sic diversis attribuuntur ; tamen quia Avicenna et Algazel et Joan. Damascenus in suis prædicamentis ponunt ista, et nos ea hic ponemus non ad necessitatem scientiæ sed ad doctrinæ perfectionem. Sunt igitur multivoca sive synomina, quando multa nomina uni rei attribuuntur, ut ensis, mucro, spata, gladius, vel Marcus, Tullius, Cicero : his enim nominibus idem significatur secundum diversas proprietates quæ sunt in illo. Diversivoca autem sunt, quando diversa nomina diversis attribuuntur, ut lignum, homo, lapis et hujusmodi. Sed his non indigemus ad istius scientiæ necessitatem, in qua (sicut in geometricis facit Euclides) non præmittimus nisi diffinitiones eorum quæ requiruntur ad ordinationem prædicabilis ad unum quod est in illo ordine prædicabile sive dicibile primo, sicut est principium transcendens quod in omnibus principiis est, et sicut est generalissimum : propter primum enim oportet ponere rationem æquivocorum, propter secundum autem necessaria est univocorum ratio.

CAPUT IV. — *De denominativis.*

Quia vero, sicut dicit Aristoteles, omnia accidentium genera reducuntur ad substantiam, ut ad subjectum unum omnium aliorum per prædicabile quod inter universalia vocatur accidens, et hoc non potest fieri nisi per denominationem factam a principali : propter hoc in scientia ista in qua intendimus de prædicabilium ordine,

oportet etiam præmittere diffinitionem denominativorum. Dicimus ergo quod denominativa dicuntur quæcumque ab aliquo principali solo casu differentia secundum nomen ad casum inflexum habent appellationem, ut a grammatica (quæ principale nomen est scientiæ litterarum ad recte loquendum et ad recte scribendum) dicitur grammaticus per inflexionem quæ in finis est mutatione. Cum enim dicitur denominativum, propter compositionem propositionis *de*, notatur transitio sive diversitas quæ est inter essentiam denominantem et inter essentiam denominatam. Et ideo quæ sunt ejusdem naturæ, denominationis non suscipiunt prædicationem vel appellationem, et ideo homo non dicitur humanus ab humanitate, sed dicitur essentialiter homo et animal rationale, et omnia quæ secundum essentiam prædicantur. Et quia etiam proprium essentiale est, quamvis non sit de essentia, ideo.

non congrue dicitur homo risibilitatus. In accidentibus etiam secundum quod ordinata sunt in generibus suis et speciebus, non recipiunt denominationis rationem: albedo enim nec dicitur alba, nec dicitur colorata, sed dicitur color, et sic de omnibus aliis. Sed quando natura aliena quæ est post esse alterius, intelligitur et significatur quasi circumposita, scilicet composita per unius naturæ ad alienam congregationem, tunc fit denominatio, ut dicitur homo albus, vel alba quod est res alba. Hæc igitur sicut univoca et æquivoca, quia multitudinem essentiarum significantur, competentius diffiniuntur in plurali, ut dicantur

denominativa, quam singulari ut dicatur denominativum.

Et additur *dicuntur*, quia totum quod hic intendimus, ad dici principaliter et non ad esse refertur, sicut in præhabitis. Et quod additur *quæcumque*, significat indefinitam accidentium multitudinem a quibus sit denominatio. Et quod dicitur *ab aliquo*, denotat nomen accidentis secundum quod in sua puritate et principalitate significatur. Dicit enim Avicenna [1], ubi agit de anima, quod intellectus accidentis est absolutus, quamvis esse accidentis sit dependens. Et quod subditur *solo casu differentia*, dicitur hic *casus* quæcumque inflexio nominis secundum finem nominis sive dictionis: sive fiat per derivationem, sive fiat per declinationem, ut a justitia derivatur justus, vel verius dicendo a justitia formatur justus. Quamvis secundum grammaticam justitia derivetur a justo, tamen secundum naturam et rationem denominationis et denominati, a justitia formatur justus. Grammaticus enim nominum modos et formas attendit: et quia in declinatione sic declinatur justus, justi, addita *tia* fit justitia: ideo dicit justitiam formari vel derivari a justo: hoc enim modo justum a justitia formari non potest. Natura autem denominationis e contrario est: quia denominans est alienam naturam

informans: et ideo nomen illius naturæ præintelligere oportet, ut fine aliter in dictione inflexo denominatio fiat, sicut justus dicitur cadens per inflexionem finis a justitia, et albus ab albedine, et sic est ab omnibus aliis. Fit autem hæc inflexio

in fine dictionis, et non in principio, quia inflexio finis principale significatum non mutat, sed modum significandi tantum, ut patet in omni declinatione quando casus declinant a recto, et a se invicem secundum ordinem casuum. Casus autem a principio dictionis mutaret totum significatum et non tantum significandi modum: sicut si diceretur justitia, prudentia, et hujusmodi, in quibus idem terminus est et principium diversum, et ideo diversum significatum. Et hoc notatur per hoc quod dicitur *solo casu differentia*: per hoc enim non differunt in principali significato, sed in modo significandi tantum. In denominatione ergo hæc tria necessaria sunt, scilicet natura aliena, subjecto extrinsecus aptata et circumposita, in principali et denominativo eadem res significata, et diversi modi significandi.

Quod autem additur *secundum nomen*, intelligitur secundum modum nominis qui est inflexio finis, qui casus vocatur. Et quod additur *habent appellationem*, per hoc quod dicitur *habent*, notatur habitus extra applicatus. Et quod dicitur *appellationem* (quæ dicitur quasi ad pulsum, et componitur ab a præpositione et *pello, pellis*) notat, quod alienum pulsum sit ad id quod denominatur, sicut et nomen proprium appellatio vocatur proprie, quia ex collectione accidentium ad id significandum appulsum est. Nomen enim commune propter hoc dicitur appellativum, eo quod in eo multa pelluntur in unum, et ideo est commune multorum. Verius autem exemplum est, ut a grammatica quod est nomen principale, grammaticus formatur per fi-

nis inflexionem, et a fortitudine formatur fortis, et sic est in omnibus aliis accidentalibus denominationibus.

Ex his autem quæ dicta sunt patet, quod in substantialibus non potest esse denominatio : substantialia enim sola pertinent ad objectio eamdem naturam. Et si objicitur quod in substantialibus quædam significantur concrete, quædam autem abstracte, ut homo et humanitas : in quo videtur homo per inflexionem casus derivari ab humanitate. Dicendum quod hæc inflexio facta est ad similitudinem accidentis et non de ipsa rei natura : homo enim non prædicatur de sibi subjectis, ut ab alio derivatum, sed prædicatur ut esse substantiale ejus de quo prædicatur : et ideo iste modus intelligendi in re non potest poni, sed per simulationem ad accidens est imaginatus et fictus, ut forma significetur, et formatum in eo quod est formatum per formam, hoc igitur est denominativum.

CAPUT V. — *De divisione ordinabilium et non ordinabilium in prædicamento.*

Cum autem quædam sint ordinabilia in prædicamento, quædam autem non in uno, sed in pluribus, quædam vero neque in uno, neque in pluribus, oportet nos hic divisionem ponere, ut sciamus quæ pertinent ad prædicabilium ordinem, et quæ ad prædicabilium non ordinem, sed compositionem. Sunt enim prædicabilia per intellectum accepta. Hic ergo intellectus potest esse simplex intelligentia, sive simplex per intellectum intuitus : vel compositus intellectus,

unum cum alio jungens et componens. Et penes hæc duo sumitur divisio, quod eorum quæ dicuntur et stant sub dictione intellectus, alia quidem sine complexione dicuntur, alia vero dicuntur cum complexione. Quamvis enim res omnes incomplexæ sint, tamen compositionem formæ cum materia vel prædicati cum subjecto non potest significare intellectus, nisi per notam complexionem. Complexio autem est designatio unius cum altero vel in altero : sicut cum dicitur, homo currit vel homo vincit : in his enim vocibus notatur cursus inesse homini et victoria, ut actus inest agenti. Et hanc complexionem componens facit intellectus : et non est in re per modum compositionis, quæ media sit inter hominem agentem et actum ejusdem. Ea vero quæ sine complexione sunt, exemplariter sunt, sicut cum per se dicimus homo, et per se vincit, per se currit, ut in tractatu de antecedentibus ad logicam satis dictum est, ubi diffinitum est complexum et incomplexum. Incomplexum autem sub voce conceptum, est ordinabile in prædicamento aliquo. Complexum autem pertinet ad intellectum componentem secundum naturam compositionis.

Aliam autem præmittemus divisionem secundum rationem illam dictam, secundum quam aliud ponitur in eodem vel diverso prædicamento. Et hanc dabimus quadrimembrem super duas divisiones bimembres fundatam. Est enim prædicabilium quæ in prædicamento vel ad subjectum unum ordinantur aliud substantia, aliud accidens, aliud universale, aliud particulare. Et est accidens universale, et accidens particulare :

et est substantia universale, et est substantia quæ est particulare per conjunctionem membrorum dividentium in duabus divisionibus inductis. Et ideo egreditur quadrimembris divisio, quod eorum quæ sunt in natura et quidditate sua, alia de subjecto quodam dicuntur, et non sunt in subjecto aliquo, sicut substantia universalis, sicut homo universale vel species de subjecto,

hoc est, sibi secundum totam lineam jacto dicitur, quando homo dicitur de aliquo homine, sicut cum dicitur per individuum vagum, aliquis homo est homo : vel per individuum significatum, sicut cum dicitur, Socrates est homo. In subjecto vero nullo est, sicut accidens in subjecto est quod sui esse causam habet subjectum : quando enim homo prædicatur de aliquo homine, prædicatum est causa et essentia subjecti, et non accipit sui esse causam a subjecto. Alia autem per oppositionem ad ista in subjecto quidem sunt, sed de nullo dicuntur ut de subjecto, ordinata prædicatione : sed si dicuntur de aliquo, est sicut individuum quod prædicatur de seipso.

Et ut melius intelligatur explanando dicimus quid est esse in subjecto. In subjecto enim sunt, quorum dependentia secundum esse est ad subjectum : et hæc sunt quæ cum in aliquo sunt, non sunt in eo sicut quædam pars essentialis vel integralis : quia nihil conferunt ad esse subjecti in quo sunt : et impossibile est aliquid hujusmodi esse secundum actum sine eo in quo est, quia ab eo in quo est, accipit esse quod non habet extra ipsum, sicut accidens quod potius est esse quam essentia. Et hujus exemplum est accidens particulare,

quod non individuatur nisi per subjectum, sicut quædam hæc grammatica, quæ ut in subjecto est in anima, sive in quadam anima grammaticam in se habente scientiam. De subjecto vero nullo dicitur, quia non prædicatur nisi particulari prædicatione quæ non est ordinata prædicatio. Et similiter quoddam album vel hoc album ut in subjecto est in corpore vel quodam corpore. Omnis enim color in corpore est determinado : quia, sicut dicitur in libro *de sensu et sensato*, color est extremitas perspicui in determinato corpore. De subjecto vero nullo dicitur cum sit particulare. Alia vero de subjecto quodam dicuntur et in subjecto quodam.

sunt, ut accidens universale, ut scientia in subjecto est in anima, quia est accidens animæ : de subjecto vero dicitur ut de grammatica de qua prædicatur sicut genus de specie. Alia vero neque in subjecto quidem sunt, neque de subjecto dicuntur, sicut substantia particularis, ut aliquis homo vel aliquis equus : nihil enim horum quæ sunt particulares substantiæ, neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur : simpliciter enim et universaliter quæ sunt individua et secundum numerum singularia, hoc est, quæ sunt unum numero, non dicuntur de aliquo ut de subjecto, cum in descendendo ultima sint nec habeant sub se de quo dicantur. Nihil tamen prohibet quin quædam eorum in subjecto sint, quando accidentia particularia sunt : quædam enim grammatica, ut Donati, in subjecto est in anima Donati. Hac igitur divisione cognoscuntur quæ in genere sunt universalia, et particularia in eodem,

quæ prædicantur ut accidentia in utrisque generibus, et quæ prædicantur ut particularia.

Si autem quæritur, quæ est ista divisio? Dici potest, quod est similis ei quæ est generis in species. Cum autem commune dividitur, potius dicitur eorum quæ sunt quam eorum quæ dicuntur, quia potius sunt ista secundum esse quam secundum dici : quia esse sic vel sic in alio est causa ejus, quod est dici vel prædicari. Et accipiuntur secundum hanc divisionem quæ sunt in linea prædicamentali, ut genus et species, et non individuum. Et accipiuntur etiam ea quæ sunt extra genus, ut accidentia, et quæ secundum accidens prædicantur, sicut ea quæ sunt in generibus accidentium prædicantur de subjecto.

Si autem objicitur, quod subjectum in hac divisione non accipitur in una et eadem ratione, eo quod subjectum accidentis et subjectum universalis non uno modo substant, nec habent unam et eamdem rationem substandi : Dicimus quod una et communis ratio substandi est in utrisque, sed specialis non est una : in hoc enim una est, quod subjectum in se fundat et sustinet prædicatum quoad esse verum : quod est esse actu in natura. Sic enim et substantia secunda est in prima, et accidens in subjecto. Differt autem in speciali quoad hoc, quod secunda substantia est causa essentiæ et esse primæ : subjectum autem est causa accidentis secundum esse quod habet : divisio autem secundum partes quas habet, notificat quæ et qualiter locantur in linea prædicamentali, sicut dictum est.

Hæc igitur omnia ut diffinitiones quædam his quæ dicentur ordini prædicabilium præmissa sunt : quia etiam divisiones ad hoc fiunt ut diffinitiones partium et dividentium habeantur, per quas sciatur qualiter et quo ordine in genere ponenda sunt. CAPUT VI. De principiis vel suppositionibus quæ debent præmitti ordini prædicabilium.

Suppositiones autem sunt duæ quæ pro principiis præmittendæ sunt ordini prædicabilium. Quarum una quidem est, quod quando alterum de altero prædicatur ut de proprio sibi in recta linea subjecto, et directe et substantialiter substante secundum omnium quinque universalium respectum ad ea quæ directe sub ipsis sunt, quæcumque de eo quod prædicatur dicuntur recto ordine et substantiali, omnia etiam dici de subjecto necesse est. Hæc quidem in scientia de universalibus secundum omnem modum prædicandi quinque universalium dedimus exempla, ut homo ut species prædicatur de quodam homine : animal autem in eodem ordine de homine prædicatur ut genus et substantia de animali, necesse est quod animal et substantia de quodam homine ut differentia : sensibile autem et vitale et animatum de rationali ut genera et differentiæ, necesse est quod et hæc de quodam homine prædicentur. Similiter risibile de quodam homine prædicatur ut.

proprium : de risibili autem admirativum ut genus, et de hoc suspensivum ad apprehensa, et ad hoc secundum naturam desiderationis, necesse est quod et hæc de quodam homine præ-

dicantur. Similiter album de quodam homine ut accidens prædicatur : de albo autem coloratum, de colorato autem quale : oportet igitur quod et hæc de quodam homine prædicantur. Et generaliter loquendo quæcumque secundum rectam lineam ordine individui ad speciem et speciei ad genus de prædicato quocumque dici possunt.

Et sicut Avicenna et Algazel dicunt, in negatione est similiter, dummodo negentur ea de prædicato quæcumque sunt secundum formam speciei aut generis prædicato opposita : ut si quidam homo non est lapis, lapis autem est inanimatum, necesse est quod quidam homo non sit inanimatum. Similiter est in ordine differentiarum et propriorum et accidentium: sicut si homo est rationale, rationale autem non est insensibile, et sic de aliis : sequitur quod homo non sit insensibile. Et hoc est facile videre in omnibus : sicut si homo est risibile, risibile autem non potest esse non admirativum, sequitur quod quidam homo non possit esse non admirativum. Et si homo est : album autem non est non coloratum, sequitur quod homo non est non coloratum : et sic est in omnibus. Et hoc principio utimur ad ponendam rectam lineam prædicamentalem, et ad sciendum quæ extra lineam sunt prædicamentalem.

Ex his autem facile patet quod non sequitur, quidam homo est homo : homo est species : ergo quidam homo est species. Et homo est animal, et animal est genus : ergo homo est genus. Non enim species prædicatur de homine ut subjecto secundum rectum ordinem prædicamentalem, sed prædicatur de ipso ut accidens extraneum ab

hoc ordine : et ideo in tali argumento est fallacia accidentis.

Et per hoc etiam principium prima figura invenietur in syllogismis, sicut patebit in doctrina priorum Analyticorum.

Alterum autem principium est, quod diversorum generum, et non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ : sicut enim diversa sunt genera, animal et scientia, secundum diversa prædicamenta : unum enim est genus in prædicamento substantiæ, et alterum est genus in prædicamento qualitatis, et non sunt in eadem prædicamenti linea subalternatim posita, ita quod unum sub altero directe contineatur : et ideo habent diversas differentias non ad se invicem ut inferius et superius ordinatas. Animalis enim species sunt homo et equus : differentiæ autem ut gressibile, quadrupes, et volatile. Scientiæ vero nulla harum specierum vel differentiarum est. Hæ species scientiæ sunt grammatica, logica, et physica : differentiæ vero demonstrativum, opinabile, probabile, et hujusmodi. Scientia enim una non differt ab alia in eo quod una bipes sit, et alia non, sed volativum : et similiter est de omnibus generibus non subalternatim positis, quæ non in eadem linea continentur prædicamentali.

Ad hæc tamen quæ dicta sunt, instantiæ feruntur, sed sophisticæ sunt. Quarum prima est de corpore quod ponitur species substantiæ, et species quantitatis, quæ sunt diversa genera, et non subalternatim posita. Secunda est de scientia quæ ponitur et species qualitatis et relationis. Tertia est de quadrato quod est differentia figuræ,

ut in secundo Euclidis dicitur et est differentia numeri, ut secundo arithmeticæ. Quarta est de rectangulo quod ponitur differentia trianguli, ut patet in primo Euclidis, et ponitur differentia quadranguli, ut patet in Euclidis secundo.

Omnes autem istæ instantiæ sunt sophisticæ : quia corpus secundum quod est species substantiæ, et secundum quod est species quantitatis, æquivocum est et non sumitur secundum unam rationem. Corpus enim quod est in genere substantiæ, est substantia mensurata tribus diametris ad rectos angulos se secantibus. Secundum autem quod est in.

genere quantitatis, est ipsa trina dimensio. Similiter scientia relata ad scibile, species est relationis, et secundum quod est qualitas scientis, est in genere qualitatis. Quadratum autem non dicitur de numeris, nisi transumptive et non proprie. Similiter autem et rectangulum non eodem modo dicitur de triangulo et de quadrangulo : quadrangulo enim convenit per se et semper, triangulo autem accidit : quæritur enim triangulo et per accidens.

Quidan etiam instant de rationali quod, ut dicunt, convenit mortali et immortali, ut dictum est in scientia de Universalibus. Sed ad hoc quidam dicunt[1], quod alterna et subalterna sunt subalternatim posita, et in eadem linea prædicamentali : quamvis enim unum horum sub altero non ponatur, tamen ambo ponuntur sub eodem genere superiori sicut sub substantia : et ita intelligitur quando dicitur non subalternatim positorum, ita quod sit sensus : diversorum generum et

non subalternatim positorum, hoc est, non sub eodem communi, quod supra ipsa sit, positorum : et ita oportet dicere secundum Stoicos et Epicureos. In veritate tamen rationale non convenit incorporeo et corporeo secundum unam et eamdem rationem : sed hoc determinare est in libro Causarum.

Subalternorum vero generum, quorum vel unum ponitur sub altero, vel ambo ponuntur sub uno superiori communi genere, nihil prohibet easdem esse differentias. Superiora enim genera de inferioribus prædicantur : propter quod secundum principium prius inductum quæcumque prædicantur de ipso prædicato differentiæ ut divisivæ, prædicantur etiam de subjecto ut constitutivæ. Sed divisivæ de genere prædicantur sub disjunctione, ut substantia aut corporea aut incorporea : de specie autem supposita altera differentiarum prædicatur ut constitutiva, ut de corpore corporeum, et de animali animatum et sensibile. Hæc igitur sunt quæ ut suppositiones præmittere volumus ordinationi prædicabilium. CAPUT VII. De enumeratione generum in quæ prædicabilia reducuntur.

His ita præmissis, jam genera in quæ prædicabilium universitas reduci habet inveniemus. Dicimus igitur, quod eorum quæ secundum nullam complexionem dicuntur, ita quod nec habent complexionem orationis perfectæ, nec imperfectæ, nec complexionem diffinitionis, sed simpliciter incomplexa sunt, unum tantum significantia, et nihil cum ipso, singulum secundum seipsum in indivisibili acceptum aut substantiam significat,

aut quantitatem, aut qualitatem, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut situm esse, aut habitum, aut facere, aut pati significat. Horum autem (ut figuraliter sive superficialiter per exemplorum positionem sit manifestatio) est substantia quidem, ut homo et quæcumque res per se existens. Quantitas autem, ut bicubitum, et tricubitum et quodlibet, quod continue vel discrete mensurat magnitudinem vel multitudinem. Qualitas vero est, ut album, vel nigrum et hujusmodi. Ad aliquid autem sive relativum, ut duplum, dimidium, æquale, majus, et minus et hujusmodi. Ubi vero, ut in loco, sicut in foro, vel in theatro, vel sursum, et deorsum et hujusmodi. Quando vero, ut heri, vel hodie, et cras, vel olim, et nunc et hujusmodi. Situm vero esse vel positum esse, ut sedet, jacet, stat et hujusmodi. Habere autem, ut calceatus, tunicatus, armatus et hujusmodi. Facere vero, ut secare, vel urere. Pati vero, ut secari, vel uri, calefieri, infrigidari vel hujusmodi.

Ad hæc omnia habent reduci prædicabilia sicut ad prima suæ coordinationis genera, et prima rerum illius principia : quamvis enim multi laboraverunt ut rationem ponant quare numerus principio-

rum omnium rerum stat in decem, nos, quantum possumus, studebimus ex propriis horum generum modis prædicandi ostendere hujus numeri rationem. Notandum igitur est quod iste numerus non est nisi prædicabilium, quæ ut universalia de subjectis prædicantur. Propter quod si aliquid est quod de nullo prædicatur ut universale, nec de ipso potest aliquid prædicari ut de

subjecto et particulari vel specie, illud non est in aliquo istorum generum, sed ante hæc, et causa omnium istorum, sicut causa prima, Deus scilicet excedens omnia, qui nec est universale, nec particulare, nec species, nec genus, nec differentia, nec potentia, nec actus alicujus : et vere non est aliquid ut substantia, vel ut accidens alicujus, sed est omnium efficiens, et tale principium per suam scientiam activam et per intellectum universaliter agentem. Hæc autem in libro de Causis habent probari. Si quæ etiam sunt formæ separatæ res formantes, et a rebus separatæ nullo modo miscibiles, ad quas ipsæ res sicut ad sigilla quædam formantur, et rebus non insunt, sicut dixit Plato, illæ de rebus non prædicantur, eo quod nihil sunt rerum. Et non potest aliquid de aliquo prædicari, quod nihil ipsius est. Illæ etiam non sunt in genere, nec ad aliquod genus reducibiles. Et si dicuntur substantiæ, erit æquivocum nomen substantiæ ad istas substantias. Hoc autem in prima philosophia habet determinari. Omnia autem quæ universalia sunt, vel universalium subjecta quæcumque aliquo modo sunt in quibusdam, et in quibus ut in subjectis sunt, quocumque modo, illa reducuntur ad ista decem genera quæ sunt numerata, et exeunt ab eis sicut a primis suis essentialibus principiis.

Sunt iterum quædam non ad unum genus reducibilia, sed sunt in omnibus, sicut ens, et unum, et res, et aliquid, quæ dicuntur non genera, sed ut principia quædam per prius et posterius de generibus illis dicta. Et ista genera primæ partes dicuntur illorum, et illa non æqualiter prædi-

cantur de istis, sed secundum prius et posterius dicta : ita quod sunt in uno recte et vere, et non sunt in aliis nisi per analogiam et proportionem habitudinis quia se habent ad unum principium.

Aliqua etiam sunt in pluribus generibus, sed in quocumque sunt vere illius generis, sicut motus qui in loco est ubi fluens, in qualitate quale fluens, in quantitate quantum fluens. Et ipsa mutatio in substantia est aliquo modo substantia fluens.

His ita prælibatis, dicimus quod prædicabile de aliquo, aut est substantia, aut est accidens : et hæc divisio est per opposita immediate, quæ reducuntur ad affirmationem et negationem, sicut ens per se et non per se. Ens autem per se, ut per se ens prædicabile est substantia, et est genus omnium primum, et aliorum omnium quoddam principium. Ens autem non per se prædicabile vel subjicibile, est accidens de necessitate : et hoc est ens in alio ut in subjecto, quod in duo secundum Aristotelem dividi habet. Accidens quidem aut est accidens secundum inesse, aut secundum aliquem modum ad aliud se habere.

Si autem est accidens sive aliquod cadens secundum absolute inesse, tunc aut inest secundum materiam, quæ potentia divisibilis est et extensibilis et numerabilis ad formarum susceptionem, quæ in quantum potentia primo invenitur in materia : aut inest absolute secundum potentiam formæ, quæ est perfectiva materiæ ad actum et operationem. Si primo modo inest, sic est quantitas. Si autem secundo modo inest, tunc

est qualitas quæ dispositio est substantiæ ad operationes aliquas et ad actus.

Si autem non est accidens secundum esse absolutum, hoc cadit ab substantiam secundum id quod est aliquo modo habere se substantiam ad aliud : tunc non potest esse nisi duobus modis : aut enim id aliquo modo se habere ad aliud, causatur a substantia comparata ad aliud, aut ab illo extrinseco comparato ad sub-

stantiam de qua prædicatur. Si primo modo, tunc iterum non est nisi duobus modis : aut enim est in comparatione simplici ad aliud, aut secundum comparationem partium ad totum in seipso consideratum. Et si est secundo modo, est situs vel positio. Si autem est primo : aut secundum comparationem ortam a forma, aut secundum comparationem ortam a toto simul. Et si est prædicabile secundum comparationem ortam a forma, est actio : unde dicit Averroes[1], quod actio nihil aliud est, nisi comparatio agentis ad patiens. Si autem comparatio illa est orta a materia, tunc est pati : propter quod idem Averroes dicit quod passio est comparatio patientis ad agens secundum quod agens est. Si autem oritur a toto, non potest oriri, nisi per aliquem actum totius, quo innascitur comparatio illa, et tunc est ad aliquid sive relatio. Si autem oritur comparatio ab aliquo extrinseco comparato ad subjectum, de quo fit prædicatio, illud extrinsecum, aut est adjacens tantum, aut adjacens et applicatum. Si autem est adjacens tantum, et ex adjacentia simplici comparatum, aut est adjacens ei quod est esse quod est cum motu et esse distenso.

Si primo quidem est ortum ab adjacentia extrinseca, tunc est *ubi*. Si autem comparatio est orta ab adjacentia extrinseci secundo modo, tunc est prædicamentum *quando*. Si autem oritur ab adjacente extrinseco et applicato, tunc est prædicamentum *habitus*. Nec possunt plura prædicari secundum adjacentiam extrinsecam.

Est autem advertendum, quod singula eorum quæ dicta sunt, quando ut singula et incomplexa accipiuntur, in nulla dicuntur affirmatione vel negatione : quia affirmatio non est nisi unius prædicati de aliquo : negatio autem non est nisi divisionis ostensio, divisionis, dico, alicujus ab aliquo : horum enim prædicabilium complexione vel compositione ad invicem fit affirmatio vel negatio, et sine hujusmodi terminus prædicari non potest. Propter quod affirmatio et negatio non sunt formaliter et actualiter in rebus, sed in anima sive intellectu componente aliquid cum aliquo, vel dividente aliquid ab aliquo. Propter quod omnis affirmatio videtur vera esse, vel falsa : et similiter omnis negatio. Propter quod etiam in 6 *primæ philosophiæ*[2] dicitur quod verum et falsum sunt in anima et non in rebus. Et hoc est verum de hoc vero quod est adæquatio rerum complexarum cum intellectu componente vel dividente. Ea autem quæ sunt de numero eorum quæ secundum nullam complexionem dicuntur, sed incomplexo et indivisibili intuitu intellectus accipiuntur, hoc modo veritatis vel falsitatis neque vera sunt, neque falsa. Incomplexa autem sunt, ut homo, album, currit. Possunt tamen alio modo esse vera vel falsa, secundum quod verum

dicimus purum, alienæ naturæ non permixtum, vel existens et non apparens tantum, sicut dicimus verum aurum, alienæ naturæ non permixtum, et dicimus verum esse et in veritate quod ita existit secundum actum sicut apparet : et dicimus verum phantasma esse, quod apparet et non existit, sicut lemures, et somnia, et melancholicis visa : verum enim sic cum ente convertitur et repugnat impuro et vano. Hinc est, quod Aristoteles[3] dicit, quod intelligentia indivisibilium est in quibus non est verum : in quibus autem verum est et falsum, jam compositio quædam intellectuum est.

stantiam, quod est ex parte illius substantia. In primo quidem modo si id quod est substantia, habeat se ad aliud secundum id quod est, id est, secundum quidditatem et essentiam, sic est ad aliquid. Si autem substantia habet se ad aliud non secundum se, sed secundum aliquid quod est extra eam, tunc est locus vel tempus : quia locus et tempus sunt extra substantiam locati et temporati. Et locus quidem est extra substantiam sicut ambiens ipsam : et sic fundatur ubi. Tempus autem est extra sicut mensura ipsius motus et esse : et sic fundatur quando. Si autem id quod est aliquo modo se habere substantiam ad aliud, causatur ab illo extrinseco ad substantiam, tunc illud extrinsecum aut est ut habitus qui est de genere qualitatis circumdans substantiam et non mensurans eam, aut est ut actus, aut ut passio. Si est ut habitus, sic fundatur prædicamentum habitus : dicitur enim habitus de habitu circumdante, sicut vestitus, vel calceatus et hujusmodi.

Si autem est ut actus causatus in substantiam ab agente, tunc est passio. Si autem est ut actus causatus ab ipsa substantia in aliud, tunc est prædicamentum agere. Et in his decem clauditur totus ambitus prædicabilium. Et omnia decem ad duo reducuntur prima, quæ sunt substantia et accidens. Et accidentia omnia ad tria prima, quæ sunt quantitas, qualitas, et ad aliquid. Reliqua enim sex ad aliquid reducuntur per modum habitudinis, qui est in ipsis, ad aliquid extrinsecum a substantia, ut patuit ex eorum descriptionibus quas induximus. Et ista ad aliquid quod est genus, non reducuntur nisi sicut ad id quod in aliis prædicamentis salvatur, sicut et unum et ens salvantur in ipsis. Hæc igitur est ratio numeri generum ad quæ reducuntur prædicabilia, secundum id quod nos potuimus ex verbis Aristotelis elicere. Et hæc sufficiant de anteprædicamentis dicta.

totum esse secundum primam notionem substantiæ, in qua ratio substantiæ intelligi potest.

Si autem quæritur, quæ sint componentia ipsum, cum nihil habeat ante se ex quo componi possit? Dicendum quod nihil extrinsecum ei ante se habet : intra se tamen habet intellectum componentium ipsum. Est enim ens, et est per se, quod addit super ens intellectualem compositionem : quia ex ente est, et ex eo quod est per se, est hoc. Et, ut dicit Boetius, aliud habet quo est aliquid, aliud habet quo hoc est : et hæc est forma compositionis ejus, quia nihil habet materiæ, quamvis habeat id quod est et esse. Et hæc est prima notio substantiæ quæ de omnibus prædicatur quæ in recta linea prædicamentali sunt in prædi-

camento substantiæ. Sunt tamen quæ dicuntur substantiæ, non quia hanc substantiæ recipiunt vel participant rationem, sed quia sunt principia essentialiter constituentia substantiam, sicut forma dicitur substantia, et materia dicitur substantia, ut dicit Aristoteles. Sed hæc non sunt in substantia secundum rectum ordinem prædicamenti, sed reducuntur ad substantiam ut principia substantiæ per hanc dignitatem, quod nihil quod per sui essentiam facit substantiam, est non substantia. Hic igitur modo substantia consideratur a logico et est præsentis intentionis.

Tertio autem modo substantia dicitur ab actu substandi, et tunc dicitur substantia quæ per se substat, et omnibus aliis quæ substant, dat quod substant : et hoc modo substantia individua est substantia sola, a qua tamen nulla, ut inferius patebit, est prædicatio : sed omnis subjicibilitas omnium quæ quibuscumque subjiciuntur est ab ipsa. Et quia nos in hoc libro intendimus de prædicabilium secundum suas coordinationes reductione ad unum, ideo hanc substantiam primam oportet ponere : quæ tamen ultima est secundum ordinem primo et secundo modo dictæ substantiæ.

Secundum ergo primam intentionem substantia est essentia, quæ nec genus est, nec species, nec individuum, sed est simplex. Secundo autem modo dicta substantia composita est, et est primum genus omnibus sequentibus differentiis formabile et determinabile ad esse specierum et individuorum. Tertio autem modo dicta substantia est determinata materia et superficie

et loco ad hoc singulare vel illud. Et primo quidem modo substantia nec est quale quid, nec hoc aliquid, sed simplex essentia. Secundo autem modo est substantia quale quid, ab eo quod formatur habens quid, et a formante habens quale. Tertio autem modo est hoc aliquid. Principia autem substantiæ propria sunt id quod est quid et formabile, quod est non materia quidem, sed materiæ proportionem habens in eo quod sustinet se formans et in eo quod formabile est, et secundum principium quod est dans esse habens proportionem ad actum formæ, qui est determinare ad esse, et finire, et distinguere, sicut dicunt Avicenna et Alfarabius. Hæc autem quæ dicta sunt valde notanda sunt, quia solvuntur per ea multæ quæstiones. Hic igitur tertio et secundo modo tractabimus de substantia, primum modum primo philosopho relinquentes.

CAPUT II. ### *De substantia prima quid sit, et declaratio diffinitionis ejus.*

Incipientes igitur a prima subjecta, dicimus quod substantia quæ proprie et principaliter et maxime et tertio modo substantia dicitur, est quæ nec de aliquo sibi directo subjecto in quo sit per naturam et intellectum prædicatur, nec est in subjecto aliquo. Et per hoc quod dicitur *proprie* substantia, excluditur substantia quæ non est proprie substantia, sed substantiale primum in quolibet genere, sicut color substantiale est albedini, et mensura substantialis est pedis, vel cubiti, vel alicujus alterius speciei mensuræ. Dicitur autem *principaliter* ad secundæ substantiæ exclusionem, quæ substantia est ab actu sub-

standi dicta per primam substantiam. Et dicitur *maxime* eo quod pluribus substat quam aliqua alia : quia substat communiter accidentibus quæ non sunt nisi accidentia individui. Per hoc autem quod *de subjecto non dicitur*, habet quod est individua vere in natura secundum actum existens, et non habet actu intellectus existentiam ut universale. Per hoc autem quod *non est in subjecto*, habet quod est per se ens, et non in alio nec ab alio existentiam habens. Hæc igitur est prima substantia, cujus exemplum est ut aliquis homo, vel aliquis equus.

Quod autem per negationem diffinitur, cum dicitur quæ neque de subjecto dicitur neque in subjecto est, causa est quia sicut prima est in substando, ita ultima est in essendo. Et ideo in substando per affirmationem affirmantem aliquid quod sibi causa esset substandi diffiniri non potuit. Nec etiam potuit diffiniri per aliquid quod sibi esset causa de aliquo prædicandi, quia de nullo prædicatur : ultimum enim in ordine essendi non potest habere aliquid sub se cui essentialiter insit. Inesse autem essentialiter, causa est quod aliquid de aliquo ut genus vel species essentialiter prædicetur : perfectum autem esse in actu ultimo secundum naturam et sustentans omnia alia, causa est quod in nullo sit ut accidens. His ergo de causis sic per duas negationes oportuit ipsam diffiniri : quæ tamen negationes infinitæ non sunt quia finitæ sunt ab his quæ in eadem diffinitione ponuntur.

Attende autem, quod non est idem *non dici de subjecto* et *dici non de subjecto* : non dici

de subjecto enim est quod dici quidem potest et prædicari, sed non habet sub se in quo sit essentialiter secundum ordinem lineæ prædicamenti de quo prædicetur. Dici autem non de subjecto, hoc est quod a prima substantia nulla est ordinata prædicatio : ideo dicitur quod neque de subjecto est. Quia autem nullo modo sibi convenit inesse, cum omnia alia sibi insint, et salventur in esse naturæ per hoc quod sibi insunt aliquo modo, ideo impossibile fuit ipsam primam substantiam inesse alicui. Et sicut diximus, hoc est substantiæ proprie et non appropriate : quod enim non proprie sed appropriate substantia est, et non secundum naturam et secundum essentialitatem suam substantia est, sed habet ad id quod est quædam substantia proportionalitatem, sicut color se habet ad albedinem quando diffinitur albedo : et ideo dicit Aristoteles, quod si quis albedine posita, dixerit per diffinitionem quod positum est, colorem esse, quid est dicit, sed quale significat. Non enim est substantia sed proportionem habet ad substantiam, quæ est causa substantiæ per hoc quod in diffinitione speciei essentialiter est sicut genus in specie, et hoc est per similitudinem proportionis et non per naturæ veritatem.

Cum vero dicitur principaliter substantia, principale dicitur id quod est primum et per se non per aliud neque per accidens substandi et fundandi principium : hoc enim non habet ab alio sicut substantia secunda ab alio habet quod substat, non quidem quod in ea sit nisi in potentia, quia prima substantia non est in secunda, neque

secundum actum, neque secundum intellectum : sed habet a prima substantia secundum quod ipsa quæ dicitur secunda substantia, quæ quædam notio est totius primæ substantiæ, totum esse suum dicens in potentia non in actu : in actu enim non dicitur totum esse ipsius nisi nomine individui, potentia autem est ab actu aliquo primo in ordine rerum omnium et generum. Et, sicut diximus, maxime dicitur : quia omnibus quæ insunt, substat quocumque modo aliquid sit in aliquo et salvat in esse omnia secundum naturam, quod solum esse est perfectum et verum : et tale esse non habet secunda substantia, prout secunda substantia est : et ideo in tali esse fundare non potest aliquid.

Quod autem in diffinitione ponitur *dicitur* et non ponitur *est*, causa est quia diffinitio datur de substantia secundum quod inotescit per nomen substantiæ, et non datur secundum principia, quæ substantiam in esse substantiæ constituunt : secundum autem quod innotescit in nomine, magis convenit dici quam esse.

Exempla autem non sunt posita de individuo signato sed de individuo vago : ideo quia hoc individuum habet aliquid de natura speciei, ut in scientia de universalibus dicimus, et ideo attingit naturam incorruptionis et æternitatis, et sic magis convenit scientiæ : taliter enim descendente a generalissimis usque ad specialissima jubet Plato quiescere, eo quod de talibus propter suam infinitatem non potest esse disciplina. Hæc etiam individuum vagum aliquid de speciei prædicatione ; propter quod in doctrina prædicabilium con-

venientius est exemplum per individuum vagum quam per individuum signatum. Hoc est igitur substantia ad quam est omnium aliorum prædicabilium reductio : et non est substantia secunda ad quod omnia reduci possunt, et ideo dicitur esse prima : et in ordine reductionis omnium ad unum, primam ipsam esse necesse est. Hæc igitur sint dicta de prima substantia.

CAPUT III. ### *De secundis substantiis quæ sint, et qualiter ipsæ solæ prædicantur de primis nomine et ratione.*

Secundæ vero substantiæ dicuntur species in quibus illæ quæ principaliter substantiæ dicuntur insunt, sicut contentum est in communi continente, quod supposita sua ut partes continet subjectivas, sicut species continet individua quæ sunt sub ipsa specie. Ergo species sunt secundæ substantiæ, et genera ipsarum, quæ ipsas species continent, sunt secundæ substantiæ : ut aliquis homo in specie quidem est in homine contentum : cum autem sit animal speciei illius genus, erit etiam in animali sicut in genere, et ideo animal est secunda substantia. Secundæ igitur substantiæ dicuntur, ut homo species, et animal genus, et sic est de omnibus aliis speciebus et generibus.

Attendendum autem, quod secundum veritatem sunt tres substantiæ formales. Sunt enim formæ quæ sunt tantum formantes : et illæ sunt primæ formæ procedentes a lumine agentis intellectus ad rei constitutionem, sicut lumen quod est coloris formalis et substantialis causa procedens ad corpus terminatum in perspicuo.

Et sunt formæ substantiales quæ sunt cum eo ingredientes in esse rei et constituentes, quæ sunt sicut lumen causa coloris, qui jam diffunditur in superficie perspicui : et illæ sunt conjunctæ substantiæ formales rei ipsius quæ substantialiter est constituta. Et similiter substantiæ formales quæ sunt rem constituentes, quæ sunt sicut color est immutativus visus vel motivus secundum actum lucidi sive perspicui, qui abstractus a colorato corpore determinado secundum esse spirituale est in perspicuo, et secundum esse speciei et animale sive intentionale est in oculo percipiente colorem.

Primæ igitur magis sunt facientes, virtutem causativam sive formativam habentes a lumine intellectus agentis, et istæ de re constituta non prædicantur. Secundæ autem formæ sunt materiam et compositum perficientes, in composito quiescentes : et ideo non prædicantur de re in qua sunt sicut nec primæ. Tertiæ sunt a rebus abstractæ, et sunt rerum constitutarum intentiones et notiones, et.

ideo prædicantur de ipsis nomine, et ratione : propter quod etiam secundæ substantiæ dicuntur, non quia simpliciter substantiæ sint sicut primæ, sed quia sunt secundæ, hoc est, hoc secundo loco substantiæ, sicut primæ substantiæ dicuntur primæ, quæ primo loco vel ordine dicuntur substantiæ, perfectam participantes substantiæ rationem.

Ad perfectam autem substantiam et rationem perfectæ substantiæ tria requiruntur : quorum unum et primum est, quod perfectissimum esse

in natura et actu habeant, et non esse intentionale vel intellectuale tantum : et hoc esse non habent species et genera secundum quod hujusmodi. Secundum autem est, quod secundum se substet, et in se fundet ad esse quæcumque sunt rerum. Hoc non habent secundæ substantiæ, quia fundantur in primis et non fundant eas in esse. Tertium est, quod aliis fundandi et substandi virtutem tribuant : sicut quod secundæ substantiæ consequenter substant accidentibus, consequenter habent a primis. Consequenter autem dico : quia sicut in generatione hic generat hunc secundum naturam, sed quia hic generans est homo et hic generatus est homo, ideo consequenter sequitur, quod homo generat hominem : ita hic homo est albus, et quia hic est homo, et hoc album est album, ideo sequitur quod homo est albus, cum tamen albedo sit de accidentibus individui, et non de accidentibus speciei, nec accidit speciei nisi differentia individui. Et sic non est de proprio : quia secundum naturam proprii primo accidit speciei, et per speciem venit ad individuum. Sic ergo secunda substantia dicitur, quod secundo stat, ut substantia communis non æqualiter prædicetur de prima substantia et de secundâ : ut cum dicitur, substantiarum alia prima, alia secunda, sit divisio multipliciter dicti secundum hoc quod substantia dicitur ab actu et causa substandi : et in hac intentione hic dicitur substantia, aut sequeretur non esse verum quod in sequentibus probabitur, quod scilicet destructis primis substantiis impossibile sit aliquid aliorum remanere.

Objicitur tamen sophistice contra ea quæ dicta sunt, quia prius sunt quæ sunt causæ et diffinientia quam causata et diffinita : secundæ autem substantiæ sunt causæ, quare substantiæ primæ sunt substantiæ, sunt enim genera diffinientia species, species autem sunt totum esse formale et formaliter substantiæ individuorum : videtur ergo quod illæ quæ sunt substantiæ secundæ vocatæ sunt primæ, et quæ sunt primæ vocatæ sunt secundæ. Et ad hoc dicunt sophistice quidam, quod secundum ordinem et rationem essendi procul dubio illæ quæ dicuntur secundæ sunt primæ, sicut probat objectio, et illæ quæ sunt primæ vocatæ sunt secundæ : sed secundum actum substandi et subsistendi individua substantiæ sunt primæ substantiæ, et species et genera sunt secundæ. Sed aliter dicendum est quod hic communis substantia potest esse intentio ejus substantiæ quæ est in re et causa formalis et notio rei, et sic secunda substantia erit prima et prima secunda : vel potest esse universale abstractum a re, et sic est consequens esse rei et universale, et non est subjectum, sed accidens, ut dicit Aristoteles. Sic ergo universale quod est genus et universale quod est species, accepta ut notiones essentiales formæ totius esse rei in potentia vel in actu, secundæ substantiæ sunt, hoc est, secundo substantes, et secundo in esse naturæ et actu subsistentes : et hoc modo intelligit Aristoteles. Substantiam autem quæ communis est ad primam et secundam non diffinit Aristoteles quia multipliciter est dicta de illis.

Ex his autem quæ in præhabitis determinata sunt, manifestum est quia eorum quæ de subjecto dicuntur, necesse est et unum nomen et unam rationem prædicari de subjecto :.

ut de aliquo homine particulari, et ratio diffinitiva et nomen prædicatur hominis : quod exemplo probatur, quia quidam homo homo est et sic nomen prædicatur : et est animal rationale mortale et sic prædicatur ratio. Aliter enim non esset verum quod in præhabitis determinatum est per illud principium : dum alterum de altero ut de subjecto prædicatur, quæcumque de prædicato dicuntur, omnia de subjecto dicuntur : tale enim prædicatum est in diffinitione subjecti, et ideo dat subjecto et nomen et rationem, sicut in physicis ostensum est.

Eorum vero quæ sunt in subjecto directe in linea recta prædicamentali supposito, ut in pluribus neque nomen, neque ratio prædicatur de his quibus insunt subjectis : in abstractis enim neque nomen prædicatur neque ratio, quia corpus non est albedo, neque anima grammatica. In quibusdam vero sicut in concretis nihil prohibet aliquando prædicari nomen accidentaliter de subjectis in quibus sunt, rationem vero diffinitivam ipsorum prædicari de ipsis est impossibile. Cujus exemplum est ut album, quod cum in subjecto sit corpore, prædicatur nomine de subjecto : dicitur enim vera prædicatione accidentali, corpus est album : ratio vero diffinitiva albi nunquam prædicatur de corpore.

Hujus autem causa pro certo est, quod subjectum hinc et inde non dicitur secundum unam et

eamdem rationem : cum enim quod est de subjecto, dicatur dare nomen et rationem subjecto, dicitur subjectum in recta linea secundum prædicabilium essentialium ordinem suppositum : cum autem dicitur quod ea quæ sunt in subjecto non dant rationem suam subjecto, quamvis aliquando dent nomen, non dicitur subjectum ens in se perfectum et occasio et aliquo modo causa alterum a substantia existendi in ipso, ut dicit Avicenna. Et quia non eodem modo dicitur subjectum, non est mirabile si diverso modo prædicatur.

Videtur tamen inconveniens quod dicitur, si loco nominis ponatur diffinitio, quod facere licet, ut docet Aristoteles, tunc videbitur quod de necessitate tale prædicatum subjecto suo dat nomen et rationem. Si enim dicatur, corpus est album, et album est coloratum disgregativum visus, videtur sequi quod corpus sit coloratum disgregativum visus. Ad hoc autem quidam respondere nituntur, quod accidens rationem non habet, et quod rationem diffinitivam substantiæ dare non potest. Quod autem rationem non habeat, nituntur probare per Aristotelem, qui videtur hoc idem dicere et probare : quia in diffinitione accidentis præcipue per denominationem prædicati cadit subjectum : est enim album corpus albedine coloratum, et hic diffinitur tale accidens, quod oportet, quod per accidens sibi essentiale diffiniatur sicut album per coloratum. Si ergo in intellectu albi est corpus propter hoc quod accidentis esse est inesse, oportet etiam quod in colorato intelligatur corpus per eamdem

rationem : et adhuc tertio intelligatur in eo quod dicitur visus disgregativum, quia etiam hoc est accidens, et sic corpus album erit corpus coloratum et corpus visus disgregativum : talis autem diffinitio in qua idem multoties dicitur, nulla est, nulla ergo est diffinitio accidentis. Sed ista solutio contra Aristotelem est, quia Aristoteles dicit, aliquando nomine, nunquam autem de subjecto cui inest prædicatur ratione : et sic supponit accidens habere rationem. Dicens ergo quod accidens ideo de subjecto cui inest non prædicatur ratione, quia non habet rationem, est contra Aristotelem. Adhuc autem in *primo Topicorum* dicit, quod albedine posita si quis dixerit quod positum est colorem esse, quid etiam dicit : et qui dixerit quod positum est, colorem.

diffusum in clara superficie esse, quid dicit albedinis per diffinitionem : vel si dixerit album esse coloratum disgregativum visus, dicit diffinitionem albi per causam datam : et hæ sunt rationes diffinitivæ.

Dicendum ergo secundum doctrinam Aristotelis quod accidens habet rationem, etsi non habet rationem secundum perfectam rationem diffinitionis sicut substantia : diffinitio autem accidentis sumitur ex principiis subjecti quæ sunt causa accidentis : et sicut accidens et inest subjecto et demonstratur de subjecto per causam quam dicit accidentis diffinitio. Quando autem dicit Aristoteles quod accidens nomine prædicatur aliquando, nunquam autem ratione, intelligit quod nihil prædicatur ratione nisi quod rationem suam dat subjecto sicut dat nomen : quod scilicet

sicut nomen dicit id quod est essentiale subjecto, ita et ratio illius nominis dicat omnia quæ sunt in subjecto essentialia, ita quod nihil ponatur in ratione quod non sit de essentia subjecti, aut sicut potentia, aut sicut actus. Sic autem accidens etsi nomen det, nunquam dat rationem, quia quæ sunt essentialia accidenti sunt accidentalia subjecto, et extra naturam ejus : nulla autem est ratio talis. Nominis autem prædicatio in accidentali non repugnat : sed prædicatio rationis ut ratio est penitus repugnat accidentali prædicationi. Si enim prædicetur diffinitio ut diffinitio, non prædicatur nisi de suo diffinito. De hoc autem non prædicatur, nisi ut substantia ipsius et quidditas. Hic ergo est intellectus, quod dat quidem nomen, cui non repugnat accidentalis prædicatio, quia nomen prout notio potest substantialiter et accidentaliter prædicari : hoc nunquam dat rationem ut rationem, quia ratio accidentali repugnat prædicationi.

CAPUT IV. ### *Quod destructis primis substantiis impossibile sit aliquid aliorum remanere.*

Manifestum est autem ex his quæ dicta sunt, quod cætera prædicabilia omnia sive substantiæ, sive differentiæ, sive accidentia propria, vel communia, aut dicuntur de principalibus et primis substantiis ut de subjectis sibi directe in linea prædicamentali, sicut substantiæ secundæ, aut sunt in eis sicut in subjectis ab accidentibus quæ insunt denominatis. Sequitur igitur hæc consequentia, si secundæ substantiæ sunt de primis et accidentia in primis substantiæ primæ sunt,

ergo a destructione consequentis si primæ substantiæ non sunt, impossibile est esse aliquid eorum, sive sit de numero secundarum substantiarum, sive sit de numero accidentium. Hoc autem facile manifestum fiet ex his quæ nunc dicenda sunt. Proponantur igitur singula cæterorum quæ sunt alia a primis substantiis. Et primo proponantur de secundis substantiis quæ prædicantur de primis. Dico quod animal de homine prædicatur ut genus de specie : prædicabitur ergo utrumque istorum, animal scilicet et homo, quæ sunt genus et species et secundæ substantiæ, etiam de quodam homine ut de particulari. Si enim diceretur, quod non de aliquo prædicatur (quod est oppositum contradictorie ejus quod est prædicari de aliquo, cum non de aliquo et de nullo prædicari æquipolleant) sequeretur quod animal de nullo prædicatur homine, et sic non prædicabitur animal de homine : datum autem erat quod de homine prædicaretur, prædicabitur ergo et de quodam homine : non autem prædicabitur aliquid de aliquo, nisi per hoc quod inest illi secundum doctrinam, quæ jam præcessit de *Universalibus* : animal igitur et homo sunt in quodam homine. Similiter probatur de accidente quod.

est in prima substantia : est enim color in corpore, igitur in aliquo corpore. Si autem non in aliquo est singulorum corporum, sequitur quod in nullo est corpore, et sic omnino non est in corpore : datum autem fuerat quod erat in corpore, sequitur igitur quod est in aliquo corpore. Quæcumque autem sunt in aliquo, non habent esse

extra illud. Substantiae autem quæ sunt secundæ substantiæ et accidentia sunt in prima substantia secundum esse. Nullum igitur habent esse extra illius esse : omnia igitur alia de substantiis principalibus dicuntur, aut in eis sunt sicut in subjectis : ergo non existentibus primis substantiis, ita quod nulla primarum substantiarum sit, impossibile est esse vel remanere in esse aliquod aliorum. Sed omnia alia aut de subjectis primis substantiis dicuntur, aut in subjectis eis sunt : et quæcumque altero istorum modorum se habent ad primam substantiam, non habent esse nisi in prima substantia, et non habent esse extra ipsam : sed si non sit prima substantia, tunc non habent esse in prima substantia, ergo destructa prima substantia secundum esse, nihil remanet secundarum substantiarum vel accidentium.

Et hoc quidem contrarium videtur ad illud quod in doctrina de *quinque universalibus* dictum est, quod scilicet destructo quolibet homine et qualibet alia specie animalis et quolibet individuo adhuc remanet animal : remanet enim substantia animata sensibilis.

Adhuc autem secundæ substantiæ priora sunt, quia sunt de constitutione ultimorum quæ dicuntur substantiæ primæ. Sed posterioribus destructis non sequitur destructio eorum quæ priora sunt.

Adhuc ab inferioribus non valet ad superius argumentationis processus, nisi affirmando et non negando. Si autem vera sunt quæ hic dicuntur, tunc locus ab inferiori ad superius valet destruendo sive negando, quod est inconveniens :

arguitur enim sic, inferius non est, ergo superius non est, quod non sequitur ; sed e converso, superius non est, ergo inferius non est.

Ad hæc autem dicendum, sicut in doctrina *Universalium* meminimus nos dixisse, quod superiora esse actuale secundum naturam non habent, et esse perfectum ultima perfetione, nisi in individuis, quæ sola perfectum esse in natura attingunt, et quod omnia quæ sunt in genere et specie, esse habent in potentia et indeterminatum et confusum et fluidum quousque illud attingunt : et ideo illis non existentibus, nihil aliorum habet esse actuale in natura et determinatum.

Ad ea autem quæ contra hoc objiciunt, dicendum quod priora secundum naturam non destruuntur ut priora, destructis sequentibus posterioribus, secundum esse priorum : et sic destructis individuis remanet esse eorum quæ natura priora sunt individuis, et destructis speciebus remanet esse eorum quæ speciebus priora sunt secundum esse illud quo priora sunt eis : hoc autem est esse intellectuale quo sunt genera et species, et non est esse actuale perfectum in natura : quo ad hoc enim destruuntur destructis primis, quia tale esse non habent nisi in primis.

Ad hoc autem quod objicitur de loco ab inferiori ad superius, qui non valet nisi affirmando, dicimus quod hoc verum est : sed non est locus ab inferiori, sed est locus a partibus sufficienter enumeratis sicut hic : hoc non habet esse nisi in A, et B et C ; si igitur nec est A, nec B, nec C, sequitur necessario ipsum non esse, et hoc quidem est ve-

rum. Sic ergo verum est quantum ad esse actuale in natura perfectum, quod destructis primis et principalibus substantiis impossibile est aliquid aliorum secundum esse tale remanere.

Si quis autem opponat et dicat quod non sequitur quod si non remaneat secundum tale esse, quod non remaneat secundum esse simpliciter. Dicendum quod

tale esse est esse simpliciter, et omne aliud esse est esse secundum quid : unde si secundum tale esse non remaneret, simpliciter quidem non remaneret, sed maneret secundum quid : et sic loquitur Aristoteles.

CAPUT V. ### *Quod species sint magis substantiæ quam genera, non sic autem species specialissima respectu alterius specialissimæ.*

Secundarum vero substantiarum magis sunt substantiæ species quam genera propter eamdem rationem quæ dicta est ; species enim propinquior est primæ substantiæ quam genus secundum descensum in linea prædicamentali : et quia propinquior est, magis determinat de esse ipsius. Et hoc probatur per hoc quod si quis interrogatus de prima substantia quid est, ut quid est aliquis homo, assignet respondens ad quæstionem quid est prima substantia, evidentius et manifestius assignabit quid est prima substantia, speciem proferens in responsione quam proferendo genus : species enim est totum formale esse cujusdam hominis : esse autem hominis in genere non est totum sed secundum partem, et est communitate generis confusum : unde sicut determinatius est esse cujusdam ho-

minis in quodam homine quam in homine, sic determinatius est esse cujusdam hominis in specie quam in genere : assignando ergo hominem manifestius assignabis quid est quiddam homo, quam assignando animal esse in specie : sicut esse hominem magis est proprium alicui homini quam esse in genere ut esse animal : esse namque animal est esse communius et magis confusum et indeterminatum quam esse hominem, sicut patet in similibus inducendo. Cum enim interrogatus fueris quid sit aliqua arbor? et dixeris aliquam arborem esse secundum speciem, manifestius et certius quid est quædam arbor assignabis quam si dixeris plantam esse.

Ergo a simili et quemdam hominem assignando dicens esse hominem, manifestius quidem assignabis quid est, quam si dixeris eumdem animal esse.

Amplius hoc quidem probatur alia ratione : principales enim substantiæ ideo principales dicuntur, eo quod omnibus aliis substant et subjectæ sunt, et alia omnia aut de his prædicantur aut sunt in ipsis, sicut dictum est : ideo enim maxime substantiæ in physicis sunt vocatæ. Sicut autem primæ substantiæ in substando et fundando in esse actuali ad omnia alia se habent, sic et species se habent ad genera : subjacet enim generi species ut determinans confusionem ejus ad esse formale ultimum : et hoc probatur ex hoc quod genera de speciebus prædicantur sicut magis commune de minus communi, et sicut totum de parte cujus est totum. Species autem de generibus minime prædicantur, eo quod non

convertitur, quod sicut genus de specie universaliter prædicatur, sic prædicetur species de genere. Sequitur ergo ex his quod species magis dicit substantiam et quid est primæ substantiæ quam genus.

Videtur tamen contra hoc objici, quia in quæstione quid est, magis dicit causam qui assignat causam illam quæ per se causa est, quam si assignat causam quæ per illam priorem habet quod est causa : sed generalissimum quod est omnium principium, per seipsum causa est in quæstione quid est, omnia alia inferiora per id sunt causa, et sic magis videtur dicere quid est, assignans genus, quam assignans speciem : quod si concedatur, contrarium est huic quod dictum est.

Adhuc autem cum in inferiori sit superius actu et intellectu, qui assignat id quod inferius est, assignat etiam id quod superius est : qui autem assignat quod superius, nec actu nec intellectu assignat quod inferior est, quia non est in ipso nisi secundum potentiam : plus igitur causam ejus quod quid est assignat qui.

assignat speciem quam ille qui assignat genus : et hoc est concedendum. Et quod objicitur quod qui assignat quod inferius est, assignat quod per aliud causa est : Dicendum quod inferius non est per aliud causa quod sit extra ipsum, et ideo non est causa omnino per aliud, sed per seipsum. Si autem esset per aliquid extra seipsum, tunc esset causa omnino per aliud : et ideo in quæstione quid est, melius assignat causam qui dicit speciem quam qui dicit genus. Manife-

stum est igitur quod inter secundas substantias magis est substantia species quam genus.

Sed ipsarum specierum quæcumque sunt species specialissimæ, ita quod nullo modo possunt esse genera, nihil magis altera quam altera est substantia : quia quælibet illarum æqualiter totum est esse suorum individuorum in forma ultima determinatum, cui in esse individui nihil additur nisi materia et accidens individuans. Quod probatur inducendo : quia si interrogatus fueris de aliquo homine quid est et de aliquo equo quid est, nihil familiarius assignabis ad esse hujus hominis pertinens sive determinans respondendo de aliquo homine ipsum hominem quam de aliquo equo equum : æque enim determinatum et certum est esse cujusdam hominis in homine, et esse cujusdam equi in equo. Æque igitur homo et equus, quæ sunt species specialissimæ, substantiæ sunt quantum ad actum substandi. Similiter autem et principalium substantiarum unius speciei quam alterius speciei, quæ ambæ sunt specialissimæ et non subalternæ subalternatim positæ, nihil magis principalis est substantia unius speciei quam principalis substantia alterius speciei, et magis vel minus substantia principalis quam altera : nihil enim magis est substantia principalis aliquis homo quam aliquis bos vel aliquis equus, sed æque sunt principales substantiæ omnia individua specierum.

Sed non sic est in generibus : quamvis enim genus sit generis superius usque ad generalissimum, non tamen sequitur quod genus generis sit tertia substantia et genus illius generis sit quarta

substantia, et sic ascendendo sit quinta, et sexta, ita quod ultima sit generalissimum : quia in formis communibus quæ prædicantur, non est nisi confusum et determinatum per ultimum actum : et ideo non sunt nisi duæ in genere substantiæ secundum magis et minus, determinata quidem quæ est species et indeterminata quæ est genus : sed hoc verum est, quod in confuso est confusum, confusius, et confusissimum : sed hæc non faciunt gradum secundum speciem differentem, quia pluribus illorum confusum est et indeterminatum : merito ergo ea quæ ascendendo post principales substantias sunt inferiorum species et genera dicuntur substantiæ, et sola illa sunt substantiæ secundæ : sola enim hæc indicant secundum quæstionem factam per quid est, principalem substantiam confuso esse et indeterminato inter ea quæ de principali substantia prædicantur : omnia enim prædicabilia prædicantur in quale : aliquem enim hominem assignando quid est, demonstrabit aliquid familiarius et certius si speciem et hominem esse dicat quam genus, dicendo quod sit animal. Aliorum vero prædicabilium quæ secundum accidens prædicantur, eo quod in subjecto sunt, quidquid assignaverit respondendo ad interrogationem factam per quid, quilibet assignabit extranee : nec erit de essentia primæ substantiæ, videlicet de quidditate ejus. Ex opposito ergo ista de causa species et genera solum secundæ substantiæ dicuntur.

Amplius autem hoc idem etiam hoc modo probatur : quia principales substantiæ ab actu substandi substantiæ sunt vocatæ, ideo dicuntur

principales substantiæ quia omnibus scilicet aliis subjacent prædicatis sive essentialibus sive accidentalibus. Sicut autem primæ substantiæ ad omnia alia prædicata se habent in subjacendo, ita species et genera principalium substantiarum ad reliqua alia accidentia, scilicet prædicata se habent :

quia de speciebus et generibus omnia reliqua accidentalia prædicata, prædicantur per modum qui supra determinatus est : aliquem enim hominem dices esse grammaticum, ergo et hominem et animal grammaticum dicis, sicut nuper ante probatum est : similiter etiam est in aliis accidentalibus prædicatis. Secundum igitur locum in substando species habent et genera : ideo secundæ dicuntur substantiæ, et omnes dicuntur substantiæ, et nullæ tertiæ vel quartæ.

CAPUT VI — *De hoc communi substantiæ quod est in subjecto non esse.*

His determinatis de principalibus et secundis substantiis, jam nunc proprietates sive passiones genus substantiæ consequentes relinquitur determinare. Tangemus igitur prius proprietates quæcumque substantiæ conveniunt in quantum est in prædicabilibus, quia illæ sunt huic nostræ intentioni magis propriæ. Quia vero proprium est conveniens omni et semper, ideo ea quæ proprie dicuntur esse toti generi et toti coordinationi substantiæ, sunt speciebus et generibus communia.

Dicamus igitur quod commune est omni substantiæ in subjecto non esse eo modo quo accidens est in subjecto. Jam enim ante distinximus

quod subjectum dicitur secundum nomen, idem quod subtus jactum sive suppositum, et sic natura communis in suo inferiori est sicut in subjecto, sicut genus in specie, et species in individuo, et universaliter secunda substantia in inferiori et particulari. Dicitur autem subjectum ens in se completum, quod est accidentis vel alterius causa existendi in eo : et hoc modo non nisi accidens est in subjecto : et sic omni substantiæ tam secundæ quam primæ commune est in subjecto non esse.

Hoc autem patet inductione. Principalis substantia quæ est particulare substantiæ, neque de subjecto dicitur, quia nihil sibi substat ut suppositum, neque est in subjecto sicut accidens esse est in subjecto esse, quia est per se existens.

Secundarum vero substantiarum similiter manifestum est quod nulla est in subjecto sic dicto subjecto quod est ens completum, quod alii dat esse in seipso, quod esse non habet nisi insit ei : homo enim qui est substantia secunda dicitur quidem de subjecto, prout suppositum dicitur subjectum quando de aliquo homine prædicatur, ut cum dicitur, aliquis homo est homo. Sed non est in aliquo homine ut in subjecto, prout subjectum dicitur ens completum, alii dans esse per hoc quod est in ipso et non haberet esse nisi in ipso esset. Cujus probatio est : quia sicut homo quod est secunda substantia non est in aliquo homine, ita quod accipiat ab aliquo homine esse, quod non haberet nisi in ipso esset : homo enim prout substantia secunda et species est esse individuorum et esse alicujus hominis, dans esse particu-

laribus, et ideo impossibile est quod esse accipiat propter hoc quod insit eis. Similiter autem et animal quod est substantia secunda ut genus, de subjecto quidem dicitur de aliquo homine vel aliquo animali, sed non inest alicui animali vel homini ut accidens in subjecto.

Amplius, sicut ante habitum est, eorum quidem quæ in subjecto sunt ut accidens est in subjecto, nomen quidem nil prohibet aliquando prædicari de subjecto in quo sunt, rationem vero eorum prædicari de subjecto, ita quod prædicetur ut ratio subjecti, est impossibile, sicut ante ostensum est. Secundarum vero substantiarum prædicatur de subjecto quod est suppositum, et nomen et ratio diffinitiva : quod patet, quia nomen hominis quod est substantia secunda prædicatur de aliquo homine, aliquis enim homo est homo : et ratio similiter, quia aliquis homo est animal rationale et mortale : igitur secunda substantia non est de numero eorum quæ in subjecto sunt sicut accidens est in subjecto.

Hoc autem quod est in subjecto non esse, est quidem proprium quod convenit omni substantiæ et semper, sed non convenit soli : convenit enim etiam differentiæ quæ in prædicamento substantiæ secundum rectam lineam prædicabilium in superstando et substando non est : differentia enim in subjecto non est : bipes enim et gressibile, quæ sunt differentiæ animalis mobilis divisivæ, et speciei hominis differentiæ constitutivæ, dicuntur et prædicantur de subjecto in quo sunt quod est subjectum, ut suppositum de homine : in subjecto autem nullo sunt, prout

subjectum in se completum dat esse accidenti quod est in potentia : differentia enim in specie dat esse actu speciei : quia, sicut in scientia Universalium determinatum est, differentia est quod ad esse conducit et quod ejus quod est esse rei pars est : igitur nec bipes nec gressibile in homine est, ita quod per inesse accipiat quod sit : confert enim speciei esse differentia, et non accipit ab ipsa : si enim acciperet esse a subjecta sibi specie, oporteret quod species acciperetur in diffinitione differentiæ sicut subjectum recipitur in diffinitione accidentis : hoc autem non fit : sed potius differentia recipitur in diffinitione speciei : patet igitur quod non inest speciei ut accidens. Adhuc autem de quocumque prædicatur differentia ut de subjecto nomine, de eodem prædicatur ratio sive diffinitio differentiæ, sicut patet exemplo : quia si gressibile de homine dicitur sive prædicatur, tunc etiam ratio diffinitiva gressibilis de homine prædicatur, quæ est pedibus esse mobile voluntate sive appetitu secundum processivum motum : est enim homo gressibilis, homo mobilis voluntate motu processivo.

Potest autem hic oriri dubium, utrum differentia sit substantia ? Videtur enim ipsam non esse substantiam propter hoc quod dicitur, hoc quod est in subjecto non esse, non soli substantiæ convenit sed etiam differentiæ : per hoc enim videtur differentiam substantiam non esse. Sed hoc jam in scientia Universalium sufficienter determinatum est. Est enim differentia illa quæ magis proprie differentia est, secundum id quod est et secundum suam naturam substantia, quæ est

forma substantialis, quæ dat esse actu substantiæ toti, et hoc modo totius esse : quod autem est notio designans totum esse in actu, differentia est, et ideo de toto prædicatur. Si tamen differentia prout relata ad genus consideratur, cujus qualitas est in ipsius potestate consistens, sic se habet ad genus ut perfectum esse generis consequens, et ideo in hac comparatione comparatur ad genus ut qualitas accidentis inseparabilis : quæ tamen qualitas secundum naturam qualitatis qualitas non est, sed est qualitas essentialis propter hoc quod generis potentia est potentia imperfecti, cujus imperfectio ad actum perficitur determinata potentia generis per conjunctam sibi differentiam : et hoc modo substantialis forma est habens modum qualitatis. Comparata autem ad speciem quam in suo esse constituit, qualitas est etiam essentialis et substantia, quia nihil constituit in esse nisi substantia : et quia sic habet modum qualitatis et effectum substantiæ, ideo non secundum suam totam rationem substantia est. Et quia est simplex et non composita, ideo in directa linea coordinationis prædicabilium substantiæ cadere non potest secundum ordinem superstandi et substandi : quia non respicit ad genus substantiæ, sicut ad sui esse principium, ideo per se genus esse non potest : prima enim genera sunt prima rerum principia. Respiciens autem ad aliud ut ad sui principium in quo est, primum principium esse non potest, et sic non potest esse genus. Cum ergo respiciat ad genus.

non sicut generi suppositum, sed sicut ad id in quo est sicut in potestate naturali, relinquitur

necessario quod sit in linea laterali, et ideo neque in genere est, neque omnino extranea et separata a genere. Et hujus quidem doctrinam in scientia *Universalium* tradidimus in tractatu de *Differentia* : sed in tantum hic dicimus, in quantum intentioni præsenti est necessarium. Quia igitur in genere substantiæ non est, propter hoc dicitur quod in subjecto non esse non solum convenit substantiæ, sed etiam differentiæ.

Sed est aliquid quod conturbare posset secundum hanc doctrinam : ita quod aliquis posset moveri de substantiarum principalium partibus, ut est manus, pes et hujusmodi, vel etiam sicut materia et forma, ex quibus fit substantia composita : illæ enim partes in substantia composita videntur esse sicut in subjecto : non enim habent esse partium nisi in composito, manus enim abscissa non est manus : et ita forte aliquis putaret, quod secundum hanc doctrinam cogamur multipliciter eas dicere non esse substantias et conversim, per hanc rationem quod non sint sicut substantiæ. Ea enim quæ tanquam partes essentiales vel integrales sunt in aliquo, per hoc quod sic sunt in toto, non habent esse in subjecto : est enim alius modus essendi aliquid in aliquo sicut pars in toto, et alius modus essendi in aliquo sicut accidens in subjecto, ut in quarto *Physicorum* determinatur.

Sciendum tamen est quod pars non est in actu nisi quando est in toto : sed est in potentia pars et non secundum actum quando non est in toto, et sic a toto accipit actum et rationem : actus autem ipsius et forma est operatio ipsius quam habet

secundum formam, sicut oculi videre, et radicis alimentum trahere, et folii fructum a caumate defendere, et manus opus intellectus imperatum perficere, et hujusmodi : et potestates adhuc partes habent in toto, et non habent quando in toto non sunt :

et ideo abcissæ partes, æquivoce nomina illa recipiunt quæ habent in toto : sed quod in toto aliquo modo recipiunt nomen et rationem, est a toto : hoc autem non facit accidens quando est in toto ut in subjecto. Et ideo æquivocatio est quando dicitur pars in toto, et quando dicitur accidens esse in toto : accidens enim non est forma partis sed totius, quia subjectum accidentis est ens in se completum : completum autem est totum compositum. Est autem adhuc etiam dissimilitudo, quia partes in toto sive sint essentiales sive integrales, totum constituunt secundum esse, et ideo substantiæ sunt totius : accidens enim non est in toto sicut constituens ipsum secundum substantiam, sed est sicut constitutivum in esse quomodocumque per substantiam, et ideo in diffinitione accidentis recipitur subjectum sicut causa est accidentis : in diffinitione autem compositi recipiuntur partes sicut principia cognoscendi totum : quia eadem sunt principia cognoscendi et essendi, sicut dicitur in principio *Physicorum* : dicit autem Aristoteles quod compositum et totum cognoscimus cum scimus ex quibus, et quot, et ex qualibus est.

Ex his autem quidam errantes objiciunt, ut dicit Gregorius Nyssenus, Quæcumque ut endelechia sunt in aliquo, aut ut accidens sunt in

aliquo, aut sicut forma materialis quæ habet esse extra ipsam : anima autem ut endelechia habet esse in corpore : aut ergo est in ipso sicut accidens in subjecto, aut sicut forma materialis : et quodcumque horum detur, sequitur quod non habet esse nisi in corpore, et non habet esse extra ipsum. Ad hoc autem quidam respondere nituntur dicentes, quod anima habet esse in corpore sicut motivum in moto, sicut rex in regno, et nauta in navi, et ideo separabilis est a corpore, et separata habet esse in seipsa.

Sed, salva pace istorum, isti non sol-

vunt objectionem, quia objectio sic procedit dicens, quod quæcumque ut endelechia sunt in corpore, etc., motivum autem in moto est sicut endelechia : anima autem in secundo de *Anima* dicitur esse endelechia corporis organici, potentia vitam habentis. Et hoc dictum est de anima, non secundum quod est anima, sed secundum quod est corporis animati forma : et ideo dicit Aristoteles quod sic diffinita anima est in habitu, et sicut somnus, et sicut figura elementalis : et est diffinitio ad demonstrationem se habens sicut conclusio : et ideo in sequentibus corrigit eam Aristoteles dicens, quod anima secundum substantiam secundum quod anima substantia est, diffinitur sic : Anima est principium et causa vitæ, supple, talis qualis ipsa anima est : vegetabilis enim est causa et principium vitæ vegetabilis, et sensibilis principium et causa vitæ est sensibilis : quæ vitæ non sunt sine corpore : et ideo illæ animæ non sunt principia et causæ talis vitæ, nisi in corpore : anima autem intellectualis principium

et causa talis vitæ est sine corpore : intelligentia enim perficitur sine aliquo corpore, et est ab omni corporali subjecto separata : si igitur principium et causa talis vitæ est, et secundum seipsam talis vitæ erit principium et causa : separata igitur a corpore talis vitæ est causa et principium.

Ad objectum autem dicendum quod anima intellectualis non est endelechia corporis, nisi per suum actum, qui est infusio sensus et motus in corpus, et isti sunt actus ipsius secundum id quod est pars et potentia ipsius, sicut vegetabile et sensibile : actus autem et operatio ipsius secundum id quod est in substantia, est secundum id quod intellectualis est : et hic actus et hæc operatio est sine corpore. Hæc autem quamvis ad propositum non sint, tamen propter objectionem removendam posita sunt, ut perfectior sit doctrina.

CAPUT VII. ### *De proprio substantiæ et differentiæ quod est univoce prædicari.*

Adhuc autem est proprium quod convenit semper, sed non soli, neque omni : soli quidem non convenit, quia convenit substantiæ et differentiæ : non autem omni convenit, quia non convenit principali substantiæ. Hoc autem proprium (quod inest quidem ut proprium substantiis quæ a substando et superstando substantiæ dicuntur, et inest differentiis quæ a substando directe in genere esse non dicuntur) est quod omnia prædicata quæ sunt ex ipsis et de numero eorum sunt, univoce prædicantur de his de quibus prædicantur : omnia enim prædicata quæ sunt ab his, hoc est, substantia et differentiis sumpta, aut prædicantur de individuis aut de speciebus, generaliter

dicta specie ad subalternam et specialissimam. Hoc autem proprium non omni convenit substantiæ, quia non convenit principali substantiæ quæ est substantia individua. A principali namque substantia nulla est prædicatio, quia individuum de nullo prædicatur : et si nulla est prædicatio sumpta de principali substantia, tunc non prædicatur univoce de aliquo, eo quod de nullo ut sibi subjecto prædicatur ipsa : est enim omnium novissimum subjectum, et ideo habere non potest aliquid quod sibi sit subjectum, prout subjectum dicitur secundum naturam substans suppositum, nec potest dici de subjecto : omne autem quod univoce prædicatur de aliquo, de ipso dicitur ut de subjecto : prima igitur substantia de nullo univoce prædicatur. Et sic habentur duæ conditiones, scilicet quod non prædicatur, et quod non prædicatur univoce.

Huic autem videtur contrarium esse quod in libro de quinque universalibus dicit Porphyrius quod scilicet individuum.

de uno solo, hoc est, de seipso prædicatur. Sed hoc in scientia quam de *Universalibus* scripsimus solutum est. Ibidem enim diximus quod aliquid prædicari de seipso naturali prædicatione non contingit, sive essentiali prædicatione. Quia in tali prædicatione prædicatum debet esse de ratione subjecti et principium constituendi et cognoscendi ipsum. Hoc autem non potest esse quando idem de seipso prædicatur. Eodem modo quando subjectum est de ratione prædicati, tunc subjectum est principium cognoscendi prædicatum : et hoc iterum esse non potest quando idem

de se prædicatur : non enim potest esse nisi prædicatio per accidens si prædicatio est : non enim ibi prædicatur proprius effectus de causa. Sed per accidens non est prædicatio, quia nec prædicatum est accidens subjecti, nec subjectum est accidens prædicati. Et sic nec est prædicatio per se, nec per accidens : ergo nulla. Et hoc quidem verum est, quia quando individuum de se prædicatur, significatur idem sibi inesse : quod nullo modo potest intelligi : quia nihil inest sibiipsi, ut dicit Aristoteles. Sed quod dicit Porphyrius, intelligendum est de inordinata prædicatione, quæ non est universalis alicujus prædicatio : et tunc illa prædicatio reducitur ad artem, ut idem secundum id quo est intelligatur prædicari, et hoc est cum dicitur, hic homo est hic homo, vel Socrates est Socrates, ut sensus sit, quia hic homo secundum id quod est res naturæ est hic homo quo habet esse hominis, vel Socrates secundum quod est hic Socrates, est Socrates quo habet esse Socratis, hoc est, secundum quod est sub individuantibus significantibus ipsum esse Socratem. De talibus prædicationibus hic non loquimur.

Hoc autem modo loquendo, ut dicit Boetius, nullæ sunt propositiones veriores his, in quibus idem de seipso prædicatur : quia in talibus idem secundum id quo est de eo quod est prædicatur, esse

enim quo est id quod est, ab eo quod est, inseparabile est per intellectum : et ideo semper est vera, et ut quidam dicunt, a nullo nisi a seipsa talis propositio suam habet veritatem : semper enim verum est hoc, homo est homo, domus est

domus, quia esse in eo quod est, semper accipitur per intellectum, et ideo æterna est talium veritas propositionum, ut dicunt quidam.

Patet igitur qualiter est et qualiter non est a prima et principali substantia prædicatio. Quod autem univoce non prædicatur, facile probatur per hoc quod non habet aliquid sub se suppositum, in quo sit ut genus, vel differentia, quod causa est univocæ prædicationis. Cum autem aliquo modo de se prædicatur, non tamen prædicatur ut ens de ratione suiipsius, et sic univoce de se non potest prædicari.

Quod autem omnis prædicatio quæ sumitur de secundis substantiis et differentiis sit univoca, probatur per inductionem : quia quæcumque sunt de numero secundarum substantiarum, sunt species vel genera : et species quidem essentialiter prædicatur de pluribus differentibus numero solo, et hæc sunt individua : genera autem prædicantur et de speciebus et de individuis substantiali prædicatione, quia genus prædicatur de pluribus differentibus specie. Similiter etiam differentiæ prædicantur de speciebus et individuis specierum quas constituunt, sicut essentiæ formales quæ insunt speciebus et individuis : et quando species de primis substantiis prædicantur, tunc primæ substantiæ suscipiunt rationem specierum, quia species individuo dat nomen suum et rationem : et similiter quando genera de speciebus prædicantur et individuis, species suscipiunt rationes generum propter eamdem causam, quia per hoc quod genus essentialiter est in specie et actu et intellectu, genus speciei

dat nomen suum et suam rationem per illam quæ præmissa est dignitatem, scilicet quod quando al-.

terum de altero prædicatur ut de subjecto, quæcumque substantialiter de prædicato prædicantur, omnia de subjecto dicuntur eodem modo et ordine prædicationis. Similiter autem quando differentia prædicatur de speciebus et individuis, per hoc quod essentialiter ut actus est in illis, tunc diffinitivam rationem differentiæ suscipiunt et species et individua, quia ipsa differentia, ut actus et ut forma est essentialiter in illis. Sed jam habitum est quod univoca sunt, quorum nomen est commune et unum, et ratio diffinitiva secundum id nomen data est eadem. Nomine autem uno et ratione una prædicantur secundæ substantiæ et differentiæ : ergo omnia prædicata quæ a substantiis secundis et differentiis ordinata prædicatione sumpta sunt, univoce dicuntur sive prædicantur.

Attende autem, quod quamvis differentia non sumatur ut genus, et subjectum in recta linea standi supra et subtus non habeat, sed sit a latere respiciens talem lineam, tamen differentia subjectum habet cui inest, de quo est ut prædicabile et ut quoddam universale, et sic de illo prædicatur univoce.

Adhuc autem notandum est, quod quamvis differentia non habeat genus quod in ipsa sit per intellectum, et sic non habeat veram diffinitionem qua prædicetur, tamen habet assignatum nomen suum per essentialia sua formativa per causam essentialem, sicut quod dicitur quod ad

esse conducit, et quod ejus quod est esse rei pars est. Hæc enim assignatio per causam data est, secundum quod ipsa differentia est causa esse, et per hanc univoce habet prædicari : et cui convenit prædicatio sui nominis, in ipso est differentia per hanc eamdam rationem completam, scilicet quod differentia id ad esse conducit, et quod ipsa differentia esse illius rei pars est essentialis. Sic enim intelligitur quid prædicari nomine et ratione, sic scilicet ut subjectum de quo prædicatio fit, sicut participat prædicatum nomine, sic participet ipsum ratione.

CAPUT VIII — *De proprio substantiæ quod est significare hoc aliquid.*

Omnibus autem jam habitis proprietatibus quæ substantiam secundum quod est unum prædicabilium consequuntur, nunc restat videre de proprietatibus ipsius secundum quod ipsa est substantia absque hoc quod consideretur ut prædicabile vel unum prædicabilium sive prædicamentorum. Dico igitur, quod omnis substantia videtur hoc aliquid significare : hoc autem aliquid significare convenit quidem soli substantiæ, sed non convenit omni, quia sicut univoce prædicari convenit secundæ substantiæ et non primæ, ita hoc aliquid significare convenit primæ substantiæ et non secundæ, quamvis convenire videatur etiam ipsi substantiæ secundæ. Et in primis quidem indubitabile est et verum universaliter, quoniam primæ substantiæ hoc aliquid significant : quia habent materiam terminatam et signatam accidentibus et individuantibus, per quæ sunt hic et nunc, et per quæ singula earum

est unum numero, et hic et nunc, in quo, ut dicit Boetius, non invenitur diversitas in numerando : quod non convenit ei quod est specie vel genere unum, quod nec habet materiam determinatam neque signatam, et ideo divisione materiæ agit in individuorum pluralitatem, et divisione differentiarum genus dividentium in specierum pluralitatem, ita quod unitas numeri non servatur in ipsis. Prima igitur substantia quod sit hæc, habet ab individuatione et terminatione individuantium, quod autem aliquid in forma, habet a specie quæ est in ipsa, et est esse ipsius, et sic proprie dicitur hoc aliquid : unde dicit Boetius in libro de Hebdomadibus : Omne quod est, ab alio habet quod est, et ab alio quod hoc est : quod enim hoc est, per designationem est hujus, quia hoc est : quod au-.

tem est, non potest esse nisi per hoc quod est sibi causa essendi.

In secundis autem substantiis videtur quidem sub appellationis figura similiter nomen hoc aliquid significare, quando aliquis dixerit nominans hominem vel animal : non tamen verum est, quod nomen substantiæ secundæ significet hoc aliquid, sed nomen secundæ substantiæ magis significat quale aliquid et non hoc aliquid. Id enim quod ut subjectum in nomine significatur, neque unum est numero, quemadmodum unum numero est quod nomine primæ substantiæ subjectum significatur : subjectum enim nominis speciei prædicatur de pluribus numero in quibus actu esse et simul significatur, et animal quod est subjectum nominis generis, et de pluribus dicitur

specie differentibus et numero in quibus est actu et simul.

Dico autem *appellationis figuram*, non ut quidam dicunt nominis institutionem, quam dicunt primo in individuis factam esse, eo quod nomina prius dicunt instituta fuisse ad individuorum significationem. Sed dico appellationis figuram similem nominis formationem ad significandam speciem et ad significandum individuum. Natura enim, ut dicit Damascenus, dupliciter consideratur, in se scilicet, et in atomo sive individuo, et in utraque consideratione simili nomine natura designatur. Natura enim communis in se considerata homo dicitur, et considerata in atomo hic homo dicitur : et quia una est, non differens nisi communi et determinato, propter hoc uno nomine designari eam oportuit : et hoc vocatur appellationis figura. Et hæc appellationis figura nobis etiam causa deceptionis est in fallacia figuræ dictionis, quia sæpe quale quid ut hoc aliquid interpretamur.

Hujus autem figuræ appellationis causa est : quia et genus et differentia et species et individuum videntur idem et eamdem naturam significare. Genus enim dicit formam in materia indeterminata dif-.

fusam, et talis esse compositi ipsum genus est notio quædam : et ideo prædicatur de toto, quia totum dicit modo qui dictus est. Differentia autem dicit formam et actum ad materiam indeterminate relatam et inclinatam, et quasi ad talem materiam reflexam : propter quod et hæc dicit totum esse totius compositi, et ideo etiam

ipsa de toto prædicatur. Species autem dicit formam in materia quæ ad actum ultimum stat ut perfecta, sed non est terminis limitata et loco et tempore determinata : et ideo et hæc dicit totum esse, et est notio totius et non partis, et ideo de toto prædicatur. Individuum autem dicit formam in materia determinata, limitantibus locis et differentia temporis et septem individuantibus designatam, quæ in scientia de *Universalibus* determinata sunt. Et quia sic unum in omnibus est secundis et primis substantiis et differentiis, oportuit quod similis esset appellationis figura.

Quamvis autem unum sit in omnibus quod sub appellationis figura designatur per nomen, non tamen unus est ipsius modus quo est in omnibus aliis : non enim idem modus confusi est et stantis ad actum ultimum, nec idem modus est communis indeterminati limitibus substantiæ numeri et terminis. Et ideo non semper est verum hoc sub appellationis figura designari. Propterea secunda substantia quamvis significare videatur hoc aliquid, attamen non significat hoc aliquid sed quale quid, scilicet quid per id quod primum formabile subjicitur in ipso quod est indeterminatum et confusum : et quod sit quale, per qualitatem essentialem habet, aut secundum potestatem, aut secundum actum differentiæ determinantis ipsum ad actum, sed non determinantis ipsum limitibus temporalibus vel corporalibus, sicut linea, et superficies, et locus, et tempus, et patria, et parentela, et nomen et hujusmodi, quibus aliquid diffinitum et determinatum hoc aliquid efficitur, et hic et nunc circumscriptum vel

diffinitum suæ existentiæ limitibus, ultra quod nihil est de sua substantia. Aliter autem aliquantulum differentia significat quale quid, quod dicit Avicenna, hæc enim suo nomine dicit quale, quid autem quod est subjectum formabile, non dicit nisi per effectum, quia scilicet in actu facit ipsum.

Sed hic adhuc surgit quæstio de generalissimo : hoc enim in se non habet differentiam, et sic videtur dicere quid et non quale quid. Sed ad hoc respondetur, quod differentiam qua formabile est, in se habet per potestatem, et sic aliquo modo habet eam : et in quantum habet eam, in tantum quale quid significat.

Cum autem dicimus quod substantia secunda et differentia significat quale quid sub appellationis figura, non intelligimus quod sic significet quale quid, sicut album quod sub appellationis figura videtur qualitatem circa substantiam significare : quia album per qualitatem quam circa substantiam significat non significat nisi qualitatem quæ vere et secundum se qualitas est, et accidens subjecti illius circa quod ponitur qualitas illa in figura appellationis per denominationem significatur : quale autem quod significat animal vel homo vel rationale, est qualitas essentialis quæ significat quamdam substantiam illa qualitate perfectam. Sed per illam qualitatem in genere secundum appellationis figuram signatam fit plus in hoc determinatio, quia determinatur genus ad plura significanda quoad ambitum communitatis quam in specie : tam enim species quam genus qualitate differentiæ determinantur, sed genus per suam qualitatem determinatur

ad significandum plus quam species, quia genus sua qualitate determinat sibi subjecta differentia specie et numero, qualitas autem quæ speciei communitatem determinat, non determinat speciem nisi ad hoc ut contineat differentia solo numero. Et ideo dicens animal plus complectitur in animalis qualitate, quam dicens hominem complectitur in hominis essentiali qualitate : quamvis utriusque qualitas communis sit multorum.

<!-- cap:2.2.9 -->

CAPUT IX.

De proprio substantiæ quod est substantiæ nihil esse contrarium.

Nunc dicendum videtur de proprietatibus substantiæ secundum quod substat accidentibus, et est subjectum generum aliorum : quia enim, ut dicit Aristoteles, subjectum nullum est contrarium et ideo subjectum est contrariorum : sic inest substantiæ et proprium ejus nihil illi esse contrarium. Hoc autem probatur inductione, quia nihil potest esse contrarium primæ substantiæ eo quod maxime substat, et ei quod substat utrique contrario, nullum potest esse contrarium, sequitur quod nec fingi posset (si fingere liceret) primæ et principali substantiæ aliquid esse contrarium, ut alicui homini nihil est vel potest esse contrarium. At vero nec homini qui est substantia secunda et generaliter secundæ substantiæ aliquid potest esse contrarium, nec animali quod est genus aliquod est contrarium.

Objiciunt autem quidam quod non corrumpitur aliquid nisi contrarium contrario : substantia

autem corrumpitur : ergo contrarium habet a quo corrumpatur. Adhuc autem ut in secundo de Generatione habetur, ignis aquæ contrarius est, et aer terræ : hæc autem substantiæ : Multa autem talia sophistica objici possunt, quæ omnia solvit Aristoteles. Subjecto enim communi nihil potest esse contrarium secundum seipsum, sed contrarietatem habet in dispositionibus suarum qualitatum, et sic unum corrumpitur ab alio, et contrarium agit in contrarium, ut grossum in subtile, et grave in leve, et calidum in frigidum, et sic de aliis. Hæc autem contrarietas non est substantiæ quæ subjectum est, quia si esset alicui contrarium, non posset utrique contrariorum esse subjectum.

Et attende, quod multipliciter dicitur contrarietas : primo perfecta distantia oppositarum differentiarum in eodem genere, cujus subjectum est primum genus, ad quod illa contraria sicut ad unum genus reducuntur, et sicut ad unum subjectum, in quo illa contraria sunt potestate et non actu, sicut videtur Aristoteles [1] dicere, quod in omni genere primo est una contrarietas prima. Et secundum hanc contrarietatem proprium est substantiæ (secundum quod substat et subjectum est) non habere contrarium. Secundum autem quod substantia dicitur essentialis forma quæ est differentia, sic habet contrarium : quia una differentia est alii contraria. Sed hoc modo de substantia non loquimur hic, quia non ponimus differentia esse in genere substantiæ, secundum quod de substantiis loquimur ut de substare et de subjecto.

Primam autem Philosophus hoc modo dictam contrarietatem considerat, qui ad unum genus reducit ea quæ sunt ejusdem rationis substantiæ aliquo modo. Dicitur etiam contrarietas habitus et privatio, sive contrariæ formæ circa eamdem materiam quæ substat utrique : et est substantia a substando dicta, et illi iterum convenit neutri esse contraria, ut probatur in fine primi *Physicorum* [2]. Dicitur etiam contrarietas distantia completa passionum et qualitatum circa idem subjectum, quod manens unum et idem, receptibile est utriusque contrariorum, ut albi et nigri, et calidi et frigidi, et hujusmodi : et iterum ei quod utrique contrariorum substat, convenit nulli esse contrarium : et iste est verus intellectus Aristotelis qui hæc omnia dicit et probat rationibus quæ inductæ sunt.

Quamvis hoc autem substantiæ proprium sit et conveniat omni substantiæ substanti, non est tamen conveniens soli substantiæ, sed est proprium multorum aliorum : quantitas enim nihil habet contrarium, neque linea, neque superficies, neque corpus, et sic de aliis. Simili inductione probatur in discretis. Nihil est numero denario contrarium, neque quinario, et sic de aliis.

Habent tamen hæc omnia vel habere videntur sophisticas instantias : quia aliquis forte in discretis multa paucis diceret esse contraria, vel magnum parvo, vel breve longo : quæ qualiter opponantur, in decimo *primæ philosophiæ* determinari habet. Sed hic dicendum quod hæc oppositam quantitatem non dicunt, sed qualitates circa quantitatem dictas. Quod autem quantitas

nihil habeat contrarium, a simili probatur, sicut probatum est de substantia : quantitas enim his subjicitur, vel substantia gratia quantitatis suæ secundum quod est quanta : sic nulli istorum est contrarium.

Unde concluditur generaliter quod determinatorum ad naturam et speciem quantitatis, nullum penitus nulli ad quantitatis naturam et speciem quantitatis determinato est vel esse potest contrarium : sed hoc modo possit esse contrarium, sicut et solo illo modo substantiæ detur habere contrarium : sed prout substantia subjectum et substans potest habere contrarium : quod esse non potest, sicut probatum est hic. Hoc igitur modo et non aliter intelligenda sunt dicta Aristotelis.

<!-- cap:1.1.10 -->

CAPUT X — *De proprio substantiæ quod est non recipere magis et minus.*

Est iterum aliquid substantiæ proprium, quod quidem omni, sed non soli

convenit : videtur enim substantia nec magis nec minus suscipere per intensionem et remissionem. Hoc autem ideo non dico quod una substantia a substando dicta non magis sit substantia quam alia : hoc enim in ante habitis jam dictum est, quia prima substantia magis est substantia quam secunda. Sed ideo dicimus illud proprium omni substantiæ conveniens esse, quia unaquæque substantia, sive secunda, sive prima sit, hoc ipsum quod est, non dicitur magis nunc esse et minus tunc vel alio tempore, per hoc quod est secundum esse substantiale intendi et

remitti : homo enim nec ipse a se, nec alter homo ab altero per intensionem et remissionem dicitur magis et minus homo, sicut bonum et album et idem a se in diversis temporibus, et unum ab altero dicitur magis et minus album, et bonum per intensionem et remissionem dicitur magis et minus bonum. Substantia vero sive prima sive secunda, hoc modo per intensionem non dicitur magis et minus substantia : hæc enim nihil penitus dicitur nunc magis et minus homo per intensionem et remissionem quam prius homo fuit : propter quod generaliter concluditur quod substantia in hoc quod substantia est, non suscipit magis et minus.

Hujus autem causa est, quod præhabitum est, quod substantiæ non convenit habere contrarium : minus enim secundum intensionem est habens de contrario plus, et magis est de contrario minus habens : ita quod contrarium large accipiat. In quibusdam enim est oppositio ut privatio et habitus, sicut inter bonum et malum : in quibusdam tamen duo motus oppositi ad idem et ab eodem sunt contrarii, et sic suscipit magis et minus, secundum quod ista adverbia sunt bonum et malum, et hoc modo intensa et remissa intercipiunt de contrario : in quibusdam sunt contraria per formas contrarias, et illis est intensio et remissio per hoc quod intercipiunt motum in omni medio de extremis contrariis abjiciendo unum et accipiendo reliquum, secundum quod dicit Aristoteles [1], albius est nigro impermixtius.

Et hoc modo substantia non potest suscipere magis et minus : cujus causa in scientia de uni-

versalibus reddita est a Porphyrio : quia omne esse substantiale semper idem et simul est, et ideo non potest suscipere magis et minus : quia, sicut probat Avicenna, si magis susciperet, sequeretur quod ipsum esse substantiale plus formæ substantiali appropinquareet per ipsius formæ adeptionem, quod falsum est, cum nihil medium habeat, inter esse enim et non esse nihil est medium, sicut inter album et nigrum multa sunt media : et ideo secundum esse substantiale non potest esse intensio neque remissio in aliquo.

Adhuc cum opponitur, quia generatio et corruptio sunt mutationes in substantia : omnis autem motio successiva est sicut tempus, quod est mensuratio ipsius : in tali autem successione est recessus ab uno fine, et accessus ad alium continue : hoc autem magis et minus esse videtur secundum intensionem et remissionem : ergo in esse substantiali videtur esse intensio et remissio.

Adhuc autem una substantia miscibilis est cum altera, ut dicit Aristoteles [2], quod et probat. Mixta autem necessario intenduntur et remittuntur, ut ex dictis ejus habetur ibidem. Substantia ergo recipere videtur magis et minus, et intensum et remissum.

Hæc omnia et similia sophistice objiciuntur, quia de necessitate est concludens illa probatio quæ probat substantiam non recipere magis et minus, per hoc quod non habet contrarium. Ad hoc ergo quod dicitur de mutatione, dicendum quod mutatio et generatio et corruptio dicuntur uno quidem modo ut utrumque est mutatio sim-

plex, quæ (ut dicit Averroes super lib. de sensu et sen-

sato) est finis motus et non motus. Finis autem motus est, in quo motus est in motum esse et non in moveri : et hæc mutatio est simplex inter esse et non esse, inter quæ nihil potest esse medium, et ideo in hoc non est intensio et remissio. Et ideo dicit Aristoteles [1], quod generatio et corruptio non sunt motus sed mutationes. Est autem mutatio modo dicta sive generatio et corruptio immixta motui, qui est alteratio, sicut quando de semine alterato paulatim fit animal vel homo : et tunc intensio et remissio non refertur ad esse et non esse substantiæ, sed potius ad qualitates activas vel passivas quibus perficitur talis generatio. Et hoc est quando qualitates activæ et passivæ materiam alterant et movent prout sunt instrumenta substantialis formæ, quæ ut formans et artifex est in semine. Et tunc forma substantialis dicitur etiam in successione non gratia sui, sed gratia instrumentorum suorum quæ sunt qualitates activæ vel passivæ agentes vel patientes in materia seminis. Et hoc modo dicit Aristoteles [2], quod non est vivum et animal simul, et quod non est animal et homo simul : non quod aliquid sit medium inter vivum et non vivum, vel inter esse animal et non esse animal, et inter esse hominem et non esse hominem : sed quia actione primarum qualitatum prout instrumenta cæli sunt, vel formativæ virtutis quæ est in semine, materia prius accedit ad potentiam et ad actum unius quod est vivum, et postea ad potentiam et ad actum alterius quod est animal : et hoc

non est intendi et remitti, sed potius in eadem forma secundum potentiam et actum plus et minus accedere ad veram nominis impositionem.

Quod autem objicitur de mixtione substantiarum animalis, nihil penitus facit ad propositum, quia in mixto non sit intensio et remissio secundum substantias mixtorum, sed secundum qualitates illarum substantiarum. Et ideo intensio refertur ad qualitates et non ad substantias. Patet igitur quod substantiæ convenit nec magis nec minus recipere.

<!-- cap:2.2.11 -->

CAPUT XI.

De proprietate substantiæ quæ est, quod substantia secundum sui mutationem eadem numero manens, susceptibilis est contrariorum.

Maxime autem substantiæ proprium esse videtur, quod et proprie proprium est, et convenit omni et soli et semper, cum unum et idem numero sit contrariorum susceptivum, vel susceptibile esse. Dico autem quod cum unum sit a quo sit contraria potentia suscipiendi. Hoc autem habet substantia ab eo quod ipsa est subjectum ens in se completum : et hoc habet a specie in quantum est substantia, et hoc est in quantum est substantia : quia prima substantia est ex eo quod jam substat accidentibus individuantibus. Et ideo dico numero propter primam substantiam in qua est secunda, et in qua veritatem accipit substandi et habet.

Ex hoc patet quod substantia secunda in quantum est in prima, est ens universale perfectum, et ex genere formato et differentia ad perfec-

tum esse formantem consistit. Ex hoc autem virtutem accipit substandi accidentibus, quod non haberet si in seipsa ens perfectum non esset, quia quod in se perfectum non est, alii dare non potest esse per hoc quod existit in eo. Sic igitur ens in se perfectum et idem numero est per materiæ individuantis divisionem : ita quod in quantum secunda substantia est in prima, sit unum perfectum : in quantum est individuata per indivisam et unam materiam, sit idem numero. Sic esse unum et idem numero subjicible propriis contrariis est proprie proprium substantiæ secundum quod dicitur

substantia ab actu substandi, sicut in ante habitis dictum est. Et in aliis quidem rebus aliorum prædicamentorum non habebit nec inveniet quis quod proferat cui hoc proprium conveniat. Quæcumque res generum aliorum non sunt substantiæ ab actu substandi dictæ, ita scilicet quod res alterius generis sit contrariorum susceptibilis, cum sit in se manens unum et idem numero. Velut si quæramus in rebus quæ sunt in genere qualitatis, et dicamus quod color cum sit manens unum et idem numero, non erit album et nigrum per successionem, ut videlicet sit actu album, et postea actu nigrum.

Sed forte si est color medius, in se habebit album et nigrum permixta : sed hoc est contraria permixta et in potentia habere, et non habere actum utrumque per successionem manente eodem subjecto. Similiter si quis proferat de genere actionis aliquid, quod contrariorum videatur esse susceptivum, et dicat quod eadem actio prava

sit et studiosa, sicut actio voluntatis deliberativæ, dicimus quod eadem actio numero manens una numero, non potest esse per successionem prava modo, et postea studiosa : quia pravum et studiosum sunt accidentia inseparabilia ab actione : et ideo actio prava eadem manens nunquam erit studiosa, sed alia similitudinis illi in causa (in eo quod est voluntaria) potest esse studiosa. Similiter una et eadem numero linea non erit recta et curva per successionem : et similiter est in omnibus aliis rebus aliorum generum quæ non sunt substantia. Sola autem substantia cum sit una et eadem numero manens in subjecto quod est substantia, capax est contrariorum, ut modo sit sub uno et postea ipsa eadem numero sit sub alio, ut patet inductione, ut quidam homo qui est prima substantia cum sit unus et idem numero, aliquando quidem est albus, aliquando autem niger ; et aliquando calidus, et aliquando frigidus. Similiter secundum contraria morum aliquando quidem pravus et postea studiosus, et non simul pravus studiosus.

In aliis autem prædicamentis nullum tale ens invenitur.

Forsitan autem aliquis instans contra ea quæ dicta sunt, dicet orationem quæ est in genere discretæ quantitatis, vel visum sive opinionem quæ est in genere qualitatis, tale aliquid esse secundum quod eadem oratio manens numero eadem, videtur esse vera et postea falsa per successionem, et sic suscipere contraria. Nec modo fiat vis utrum verum et falsum contrarie vel privative opposita sunt : velut si dicamus in exemplo, quod

hæc oratio aliquem sedere dum sedet est vera, et eadem oratio manens eadem numero per syllabas et dictionum operationem falsa erit illo non sedente. Similiter autem est de visu opinantis alicujus. Si quis enim opinetur sedere aliquem, dum sedet, verum opinabitur : quæ opinio manens eadem in anima opinantis, falsa erit illo surgente, si ejusdem opinionis visum de eodem surgente retineat, quem prius illo sedente habuit.

Sed ad hoc dicendum quod etiam si quis hoc suscipiens concedat eamdem orationem esse, vel eamdem opinionem, quæ sic contraria suscipiat, quod tamen falsum est, sicut inferius patebit, quia verum et falsum est in talibus sicut in signo, et non in subjecto. Dicimus tamen quod hoc dato differentia est in modo suscipiendi contraria. Nam ea quæ in substantiis sunt, ipsa quidem mutata et alterata secundum seipsa susceptibilia sunt contrariorum : quando enim id modo quod est frigidum, est factum de eo quod prius erat calidum, ipsum subjectum secundum seipsum mutatum est, alteratum enim est : et quod ex albo fit nigrum, ipsum alterum et alteratum est factum. Similiter est quando ex pravo per alterationem fit studiosum, et similiter est in omnibus aliis quæ de contrario mutantur in contrarium. Unde id quod mutationem secundum seipsum suscipiens est, susceptibile fit contrariorum : sed oratio quidem et opinio, in quibus est verum et falsum sicut in signo ex ratione alterius ad ipsa,

ipsa quidem immobilia perseverant, et in nullo mutata. Cum vero res movetur et mutatur, ex cujus relatione ad ipsa vera vel falsa efficiuntur,

fit contrarium circa orationem et opinionem ; oratio enim quæ est, quod sedet aliquis vel opinio, manente eadem oratione et opinione, re autem mutata, facta est falsa, quæ prius erat vera. Similiter autem est si res moveatur ad id quod prius non erat, tunc oratio vel opinio quæ prius erat falsa, fit vera, nulla sui facta mutatione. In substantiis autem non est sic, sed ipsa secundum seipsa mutata, sunt susceptibilia contrariorum.

Et hoc modo accipit Aristoteles [1] hanc proprietatem, quod unum et idem numero manens secundum sui mutationem susceptibilis est contrariorum. Et hoc modo convenit omni et soli et semper substantiæ. Dico autem omni, prout est substantia sub prædicamento, quoniam illi convenit secundum seipsam mutari. Et dico soli, quia licet oratio et opinio videantur suscipere contraria, non tamen secundum sui mutationem, sed secundum alterius. Et dico semper, quia hoc convenit substantiæ dum est substantia.

Sed contra hoc videntur esse tria. Unum est de intelligentiis quas quidam in prædicamento substantiæ ponunt, et tamen non videntur secundum sui mutationem esse susceptibiles contrariorum. Secundum est de corporibus cælestibus, quæ licet sint in prædicamento substantiæ, non tamen videntur susceptibilia contrariorum secundum sui mutationem : nihil enim est cælo contrarium, ut probatur in primo de Cælo et Mundo [2]. Tertium est, quod quædam oratio vel opinio videtur esse mutata secundum seipsam, ut videlicet ipsa eadem numero manens secun-

dum sui mutationem sit susceptibilis contrariorum.

Dicamus ergo ad primum, quod intelligentiæ nullo modo sunt in prædicamento substantiæ, sicut probat Avicenna, et nos in prima philosophia probavimus. Ens enim in prædicamento per hoc quod est in prædicamento, habet aliquid de potentialitate, quoniam generis natura materialis est ad differentiam : et ideo ens in prædicamento non est simplex : intelligentia autem penitus simplex est, sicut infra ostendetur : et ideo non est in prædicamento.

Adhuc autem si daretur eas esse in prædicamento, dicendum quod substantia tripliciter dicitur : uno modo ens per se non in subjecto, et hoc modo dicitur de Deo et de omnibus substantiis : alio modo dicitur secundum quod ipsa est aliquid compositum ens in se perfectum sicut hoc aliquid : et hoc modo non dicitur de intelligentiis : tertio modo dicitur de ea quæ mutabilis est secundum seipsam, et hoc modo accipit hic Aristoteles substantiam, et dicit quod hæc secundum sui mutationem susceptibilis est contrariorum.

Similiter corpora cælestia quæ directe cadunt in prædicamento ut composita substantia sunt, et tamen secundum sui mutationem non sunt susceptibilia contrariorum, ut videtur : quia corpus cæ-

leste, ut dicit Averroes, non est susceptibile contrariorum.

Adhuc etiam quod dicitur quod substantiæ nihil est contrarium, videtur habere instantiam, quia differentia est substantia et tamen habet

contrarium. Quod enim differentia sit substantia, supra probatum est : quod autem habeat contrarium, patet, quoniam rationale et irrationale in genere animali sunt contrariæ differentiæ.

Ad secundum dicamus, sicut dicit Averroes, quod corpus cæleste non est in prædicamento substantiæ nisi equivoce : quoniam non habet materiam ejusdem rationis cum materia generabilium et corruptibilium : et ideo non est compositum ex materia et forma sicut ista substantia : et ideo non est susceptibile contrariorum.

Ad tertium autem dicemus infra, quod oratio et opinio nullo modo secundum sui mutationem sunt susceptibiles contrariorum.

Quod autem objicitur de differentiis, dicendum quod differentiæ sunt substantiæ prout sunt partes et principia substantiæ, et non prout sunt subjectum et substans : et ideo licet differentiæ habeant contrarium, non tamen habent contrarium prout sunt substantes.

Quod autem quidam de intelligentiis dicunt, quod secundum sui mutationem sunt susceptibiles contrariorum, dicentes intelligentiam posse esse pravam et studiosam, sicut de Angelis dicunt qui per voluntatem facti sunt mali, dicimus quod hoc nullo modo potest probari ex principiis alicujus philosophiæ : quoniam intelligentia secundum quod intelligentia est, est ens in actu, et non habet aliquid de potentia : et ideo non est susceptibilis contrariorum.

Quidam autem Arabes et quidam Judæi de intelligentiis secundum rationem suæ legis loquuntur, quod nullo modo probare possunt ex

alicujus philosophiæ principiis, dicentes intelligentias Angelos esse, qui localiter moventur et mittuntur ad homines [1], quod a Stoiciis secundo et ab Epicureis primo ortum habuit et assumpsit, et ab his qui leges posuerunt. Et secundum istos intelligentia habens est genus et speciem et individuum. Et genus quidem est in intelligentia omne id quod est in ea potentiale, sicut est id quod est in ipsa de natura universalis lucis agentis : species autem est id quod est in ea de natura ipsius formæ determinantis : individuum autem est id quod est in ea de natura ipsius esse singularis et occulti quod habet in seipsa. Et secundum istos intelligentia est susceptibilis contrariorum secundum sui mutationem, quia dicunt eam posse mutari de bono in malum, et de vero in falsum. Sed hoc totum est extra philosophiæ terminos, sicut infra patebit.

Redeamus ergo ad propositum et dicamus, quod licet oratio et opinio videantur esse susceptibiles contrariorum, non tamen secundum sui mutationem. Oratio enim quæ est, quod sedet aliquis, eadem numero manens secundum sui mutationem non est susceptibilis contrariorum : quoniam oratio ipsa in se nihil mutata est, sed re mutata facta est contraria habitudo orationis ad rem : et ideo oratio non secundum sui mutationem susceptibilis est contrariorum. Similiter est de opinione.

In substantiis autem non est sic, sed ipsa eadem numero manens secundum sui mutationem susceptibilis est contrariorum : ut idem numero homo secundum sui mutationem aliquando fit

albus, et aliquando niger. Et hoc modo proprium est substantiæ, quod unum et idem numero manens secundum sui mutationem susceptibilis est contrariorum.

Hoc autem non convenit differentiis : differentiæ enim oppositæ natæ sunt fieri circa idem genus, et non possunt simul esse actu in illo, genus enim proportionatur materiæ, sicut olim sæpius dictum est.

Ex his ergo manifestum est, quod proprie proprium substantiæ est secundum

sui mutationem susceptibile esse contrariorum, et quod hæc convenit omni et soli et semper illi substantiæ quæ cadit in genere substantiæ, prout ipsa est ens constitutum et non absolutum a ratione prædicamentali.

De hoc etiam quod dictum est quod oratio susceptibilis est veri et falsi, una et eadem manens ad rei significatæ mutationem, multæ sunt dubitationes, quæ videlicet sit res significata, et qualiter significatum sit in oratione. Est enim oratio hæc quæ verum et falsum significat, sola oratio quæ enuntiatio vel interpretatio vocatur.

Videtur enim quod oratio in significando non mutatur per hoc quod res mutatur significata: hæc enim oratio, ego sedeo, significat me sedere dum sedeo: nec minus significat me sedere dum non sedeo, sed æqualiter et semper significat me sedere. ergo in significando quod significat nunquam mutatur, facit enim semper quod a prima institutione accepit significare, quod ego sedeo, et hoc semper et immobiliter agit. uno ergo modo se habet ad hoc significandum, sive ego sedeam

sive non sedeam. Quod autem uno modo se habet in significando, non modo est verum et modo falsum secundum rei mutationem. Videtur igitur quod oratio non est susceptiva veri et falsi ad rei mutationem.

Adhuc, Omne signum est verum, quando ita significat prout est institutum significare. Sed hæc oratio, ego sedeo, instituta est ut significet me sedere, sive sedeam sive non sedeam. Sive ergo sedeam, sive non, facit quod incepit facere a prima institutione: sed tunc est significativa veri, quando significat sicut incepit significare: igitur sive sedeam, sive non, hæc oratio, ego sedeo, semper est vera significando.

Adhuc, Sicut oratio est significativa rei, ita significativa est conceptus sive cogitationis sive opinionis ejus qui profert orationem illam, eo quod voces sunt notæ passionum quæ sunt in anima. Ergo sicut est susceptiva veri et falsi ad rei mutationem, ita est susceptiva veri et falsi ad conceptus vel cogitationis sive opinionis mutationem illius qui profert orationem. sicut enim est verum quod est adæquatio vocum et rerum significatarum per voces, sic est verum quod est adæquatio vocum et conceptus prolati per voces. Videtur ergo quod hæc oratio, ego sedeo, mutetur de vero in falsum, et e converso, quando ille qui profert eam mutatur secundum opinionem, quod sedeam, vel quod non sedeam. Et hoc jam in hac oratione dixit Pythagoras, qui posuit verum et falsum in dictione opinando vel non opinando id quod dictum est in voce significante.

Secundum autem eumdem modum videtur Anselmus probare: quia verum in signo est immobile et unum in omni signo significante: signum enim verum est quando significat hoc quod significare accipit in primæ sapientiæ veritate. sed signum semper hoc significat quod accipit in prima veritate significare: ergo quando significat hoc, sive res sit, sive non sit, semper est verum in significando. sive ergo res sit, sive non sit, oratio quæ est signum, semper vera est in significando: non ergo ad rei mutationem oratio susceptibilis est veri vel falsi, ut videtur.

Adhuc autem secundum hoc videtur, quod una veritas significetur et sit in omnibus veris: omne enim signum significat quod significare accipit in prima veritate: quod autem in prima veritate est, unum et idem est, non diversum: idem

ergo et unum significatur in omnibus veris, ut videtur.

Sexta. Adhuc, Idem est et unum quod immobile est ad omnium rerum mutationem : significare autem hoc quod accipit significare in prima veritate, immobile est ad omnium rerum mutationem : ergo idem et unum est, quod significatur in omni signo significante : hoc autem non potest nisi veritas prima, ut videtur : videtur ergo, quod veritas prima significetur in omni oratione significante, et sic totum falsum esse videtur quod dictum est, quod scilicet oratio verum et falsum significat in eo quod res significata est, vel non est. Hæc et hujusmodi sophismata multa induci possunt contra ea quæ determinata sunt,

si rationes Heracliti et Pythagoræ et Anselmi in libro de *Veritate* considerentur.

Solutio. Ad hæc ergo et hujusmodi dicendum videtur, quod veritas signi, quod est enuntiatio vel dictum enuntiationis, est adæquatio vocis significantis et rei significatæ per vocem, et ideo verum et falsum in voce est sicut in signo relato ad rem significatam : propter quod etiam mutatur significatio ad rei significatæ mutationem, sicut superius dictum est : et nunc manente oratione una et eadem ad rei mutationem, mutatur de vero in falsum, et e converso de falso in verum.

Ad primam. Ad id autem quod objicitur quod idem semper significat, sive sit res, sive non sit, dicendum quod hoc verum est : sed significatio non est vera vel falsa in hoc quod ipsa idem significet, sed in hoc est significatio vera vel falsa, quod rei adæquatur vel non adæquatur significatio, et ideo inæquali facta re cui signum non adæquatur, falsa est oratio.

Ad secun- dam. Ad hoc autem quod objicitur, quod significat quod accipit a prima institutione, dicendum quod a prima institutione accepit ut rem per sui adæquationem ad rem significaret : et quando non adæquatur rei, tunc non facit signum illud quod facere accipit a prima institutione : nemo enim signum sic instituit significare ut vagam et non rei significatæ æquatam habeat significationem : unde quando rei non adæquatur, tunc fallit ab hoc quod accepit a prima institutione : non enim instituta est tantum significare, sed instituta est ut per significationis

adæquationem significet rem ut est, nec magis nec minus. Ad hoc enim sermo inventus est, ut dum rebus in communicando nobis invicem uti non possumus propter rerum infinitatem, et propter hoc quod plures res non semper habemus, sermonibus pro rebus uteremur, quando conceptus et affectiones quas de rebus habemus nobis invicem pandere et communicare volumus [1].

Quod autem objicitur de hoc quod ser- **Ad tertiam.** mo semper significat hoc quod in prima veritate significare accepit, dicendum quod in ordinatione primæ veritatis non accepit significare vaga tantum significatione, sed significare rem sicut est ratione rei, significatione rei adæquata : et hoc dico salva fide Anselmi [2]. Et ideo falsi et veri susceptiva efficitur per mutationem rei. Si autem non accepisset nisi adæquationem instituentis et signi instituti ad significandum, tunc aliquo modo esset verum quod dicitur, sed hoc meo judicio non est verum.

Ad hoc autem quod dicitur quod ve- **Ad quar-** rum est in adæquatione intellectus vel **tam.** conceptus ad signum quod conceptum significat, dicendum quod conceptus vel intellectus vel opinio vel quocumque modo dici possit id quod est in anima (cujus voces prolatæ signa sunt) non absolvitur a rebus quæ sunt causa conceptuum : et ideo illis prout conceptæ sunt res adæquatur : non enim sermo inventus est ad significandum conceptum fictum, qui non est nisi in concipiente, quia sermo inutilis esset, quia per sermonem

audiens nullam de re conciperet veritatem vel significationem. Et ideo dictum Pythagoræ et Heracliti non habet veritatem: quia dixerunt, quod verum est in apprehendendo vel opinando secundum quod opinio est opinantis passio. sed hoc verum est, quod verum est in opinando vel concipiendo secundum quod conceptus vel opinio est rei significatæ æquata passio vel conceptio: et ideo sermo talis conceptui æquatus, æquatus est etiam rei. et ideo dicit Aristoteles quod veritas est adæquatio rei ad intellectum.

Ad hoc autem quod dicit quod omnia sunt vera prima veritate, quia signa sunt primæ veritatis in hoc quod significant quod in prima veritate acceperunt significare, dicendum ut prius, quod in prima veritate acceperunt, quod significent res, et adæquata significatione significent verum, et non adæquata significent falsum. Et ideo mutata significatione signi mutatur adæquatio. Et quod dicunt de immobilitate veritatis, dicendum quod illa immobilitas non est nisi circa significandum relatum ad significandum, et non circa signum rei significatæ æquatum vel non æquatum. et ideo signo illo manente immobilis est veritas: sed illa prima veritas esse potest, quia corrumpitur et mutatur mutato signo.

Ad id autem quod dicitur, quod omne signum significat id ad quod significare ordinatum est in prima veritate, dicendum quod quamvis hoc concedatur, non sequitur quod omnia sint vera prima veritate, quia in prima veritate ordinatur quod oratio significet res per æqualitatem ad ipsas prout sunt vel non sunt. et sic in prima

veritate voces ad res significandas referuntur. Si autem veritas non esset nisi adæquatio vocis ad primam veritatem in significando tantum, tunc posset aliquo modo verum esse quod dicitur.

Hæc igitur de prædicamento substantiæ dicta sufficiant.

Inter prædicabilia quæ sunt de natura accidentium substantiæ, primum occurrit prædicabile quod est quantitas, eo quod hoc immediate sequitur, ut dicit Rabbi Moyses. cum enim substantia potentia divisibilis sit secundum id quod est ex parte subjecti et materiæ quæ substat et secundis substantiis et accidentibus: potentia autem divisibile non reducitur ad actum ut actu divisibile fiat sive efficiatur nisi per quantitatem, oportet quod primum quod accidit substantiæ sit quantitas.

Adhuc, Cum materia, ut dicit Avicenna, in sufficientia sua subjiciatur generationi et generaliter mutationi in quantum potentia est trinæ dimensionis, et non actu formata ad aliquod esse, per generationem actu fiet trinæ dimensionis: oportet quod id quod primum ad materiam accidit ut formarum motus, et ipsius motus sit receptibile, et sit quantitas, quia aliter mobile non esset nisi esset quantum. eo quod Aristoteles probat in sexto Physicorum quod nihil est mobile nisi quantum. His igitur rationibus immediate post substantiam quantitas est ordinanda.

Adhuc autem propter hoc quod formarum alterationis non est receptibilis nisi per quantitatem, quia in ipsa substantia existentes, quantæ efficiuntur per quantitatem quæ jam inest sub-

jecto, sicut albedo et caliditas et hujusmodi. His rationibus rationabiliter immediate post substantiam ponitur quantitas: inter accidentium enim genera nullum est penitus absolutum nisi quantitas et qualitas. Qualitatis autem præcipue quantum ad duas species illius quæ sunt passio vel passibilis qualitas, et forma vel circa aliquid constans figura, non est susceptibilis substantia nisi mediante quantitate, et ideo immediatus adhæret substantiæ quantitas quam aliquod aliorum generum accidentis.

Quia autem quantitas multarum divisionum est, oportet primo nos notificare quantitatem per divisionem ipsius, quia si per diffinitionem notificaremus eam, non possumus dicere nisi quia est mensura substantiæ. et cum ratio mensurandi non sit per unum modum in continuo et discreto, et in habente positionem in partibus et in non habente, non habemus quod una ratio esset quantitati secundum quod in genere accipitur diffinitivum. Cum enim, ut dicit Aristoteles, unumquodque mensuretur sui generis minimo, oportet quod sicut differunt mensurata, sic etiam differunt mensuræ, et eodem modo differat in eis mensurandi ratio: non habentes ergo quantitatis in genere sumptæ diffinitionem, ut aliquo modo declaretur, oportet quod ex posterioribus notificetur per divisionem.

Hac igitur necessitate coacti, dicimus quantitatem in genere per differentias primas dividentes, quod quantitatis aliud continuum, aliud discretum. Non autem

dicimus dividendo, quod quantitas dividitur continuitate et discretione: quia continuitas et discretio non sunt prædicabilia de quantitate, cum sint formæ abstractionis modo significatæ, quæ non sunt in genere quantitatis, sed nominentur qualitates quæ dicuntur circa quantitates.

Sic igitur tangentes quæ in genere sunt quantitatis, dicimus quod quantitatis aliud continuum, aliud discretum. Antequam autem has partes per diffinitiones assignemus quid sunt, oportet aliam subjicere divisionem, cujus partes communicant utrumque istorum dividentium: et hoc est, quod quantitatis aliud quidem est ex habentibus sive de numero eorum quæ habent positionem in partibus, et aliud ex partibus non habentibus positionem, sicut patebit inferius.

Has autem inducentes divisiones, nullam de unitate et puncto faciemus mentionem, quia hæc in genere quantitatis non sunt, nisi per reductionem ad genus, sicut principia generis ad genus reducuntur. Continuum enim habens positionem fluit a puncto sicut ab indivisibili corporali principio. Discretum autem habens ordinem in partibus loco positionis sicut numerus, causatur ab unitate sicut a suæ discretionis essentiali principio. Et hæc omnia inferius erunt manifesta.

Et quia habere positionem in partibus accidit continuis vel continuæ quantitati, et eidem accidit non habere positionem in partibus, ideo explanari non poterant membra primæ divisionis, nisi prius daretur et altera. His autem ita per duas divisiones præmissis, est consequens membra istarum explanare sive declarare divisionum:

et quia ratio discreti (ut Boëtius in prologo Arithmeticæ dixit, et ante eum dixerat Pythagoras in Consistentia) constat numerorum proportionibus, ideo prius declaranda est discreta quantitas, præcipue propter hoc quod principium istius quod est unitas, simplicius est quam essentiale principium continuæ quantitatis quod est punctum. unitas enim est indivisibile simplex, non habens positionem, punctum autem est indivisibile positum sive positionem habens.

Quod autem diximus dividentes, quod quantitatis aliud est continuum, aliud est discretum, præmisimus continuum discreto quoad nos: quoad nos enim cognoscimus numerum divisione continui, ut dicit Aristoteles; cum tamen unitas cujus iteratio causat essentialiter totum numerum quoad naturam rei simplicior sit quam punctum cujus fluxus causat essentialiter continuum. Hac igitur consideratione dicimus in primis describendo discretum per exemplum, quod discreta quantitas est ut numerus habens ordinem, et oratio habens voces et ordinem et rationem. Continua vero quantitas est, ut exemplariter declaretur, ut linea, superficies et corpus.

Amplius autem præter hæc tempus et locus: hæc enim præter dicta aliam suæ continuitatis habent causam: illa enim habent causam suæ continuitatis inter se et inter suam continuitatem essentialiter contentam, ut linea punctum, et superficies lineam, et corpus superficiem. locus autem in sua continuitate habet terminum corporis locati qui non est locus, et tempus continuatur continuitate motus: motus autem continuatur

continuitate mobilis et continuitate magnitudinis inter duos terminos motus existentis. Hac igitur de causa dicitur quod præter hæc sunt tempus et locus. Hæc autem inferius melius patebunt, quando de singulorum istorum sigillatim loquemur continuitatibus.

Quod autem numerus sit quantitas discreta sic probatur: primo quidem quod

sit quantitas, quia quo mensurante redditur quantitas discretorum, illud per se est quantitas : numero autem redditur quantitas ovium, canum, hominum, et de aliis quæ discreta sunt et sub una forma continuitatis non continentur : numerus igitur est quantitas. Et quod sit discreta quantitas, probatur per hoc, quod continuum et discretum sunt oppositæ differentiæ, primo circa primum genus quantitatis : hæc autem sunt quantitates, et non continuæ : ergo discretæ : quia discretionem non cognoscimus nisi privatione continui, oportet quod hoc probetur continuitatis privatione. Dico ergo quod partium numeri nullus est continuus terminus indivisibilis, ad quem ut ad unum copulentur, ita quod sit terminus partis unius et finis ad quem finitur continuatio ejus, et sit terminus alterius ut a quo incipit ipsius continuatio. Hoc autem probatur inductive et exemplariter, sicut quinque et quinque si ponantur particulæ numeri decem sive denarii, istæ particulæ nullum habent communem terminum qui sit unius partis finis et alterius principium ut continuans : prima enim quinque in ordine unitatem ad quam finiuntur non habent eamdem a qua inchoantur quinque

sequentia secundum substantiam, sed divisim habent eam et discretam ab unitate a qua incipit quinarius sequens : et sic est de omnibus partibus denarii. Semper enim partes denarii quocumque modo accipiantur, semper discretæ sunt, sicut si accipiantur septem et tria, vel duo et octo, vel sex et quatuor, vel decem unitates, semper non copulatæ et non continuatæ accipiunt : ita quod singulæ in suis discretionibus nullo modo continuantur aliquo modo copulatæ. Numerus igitur est discreta quantitas, et iste numerus est formalis, qui est unus, duo, tres, etc., quo reddimus eorum quæ numerantur quantitatem discretionis. De hoc tamen inferius plenius erit manifestum.

Similiter autem et oratio discreta est quantitas, et est de numero discretorum, ita quod omnes ejus particulæ sunt ab invicem separatæ. Quare autem sive propter quid oratio sit in genere quantitatis manifestum est : omne enim cujus quantitas mensurante aliquo et certificante mensuratur, est quantitas et in genere quantitatis. Sonus autem litteræ et syllabæ sive brevis sit vel longa, mora pronuntiationis mensuratur. Ergo oratio consistens ex his, est quantitas et in genere quantitatis. Dico autem orationem cum voce prolatam, sive, quod idem est, prolatione vocis sive vocali pronuntiatione : sic enim non est unus sonus vel vox continue sonans vel vocans, sed est aggregata et discreta vocatione sonorum, qui sonus discretorum elementorum in litteris et syllabis sua multitudine et ordine conficiunt hoc totum quod est dictio vel oratio. Sic enim divisio

litteræ cum divisione litteræ non est continuum, sed ab eo discretum, et cum eo compositum conficit syllabas, et syllaba cum syllaba composita conficit dictionem, et eo modo dictio cum dictione conficit orationem : in omnibus enim his syllaba, dictione, et oratione constitutio fit totius, discretorum congregatione et ordine. Quod manifestum est ex hoc quod soni elementorum et syllabarum et dictionum et orationum ad nullum communem terminum copulantur. Si enim dicam, baculus vel virga, discrete sonant omnia litteræ elementa, et nihil est continuans inter ea, quo continuante unus sonus alteri copuletur. Et similiter est de sono litterarum in syllaba, et sono syllabarum in dictione, et sono dictionum in oratione : nullus enim terminus est ad quem syllabæ copulentur in pronuntiatione, sed semper unaquæque divisa manet secundum seipsam discreta.

Sed hic advertendum est quod quamvis discretæ maneant omnes particulæ orationis et numeri, tamen sub una forma specifica discretionis vinciuntur, numerus enim unitatis constituitur aggregatione et ordine, et quæcumque unitas est congregationis ordinatæ terminus, in

quo stat aggregatio ut in complente unitate illa, ut finis et complementum est forma numeri illius, ut in quinario quinta, et in denario dena, et sic de aliis. Et ideo dicit Aristoteles [1], quod decem non est tria et septem, aut bis quinque, aut octo et duo : sed oportet accipere formam in unitate ultima prout est finis aggregationis ordinatæ ad

unitatem illam quæ complementum est talis aggregationis.

Similiter autem in oratione prout est in litterata pronuntiatione : illa enim est aggregatio sonorum, elementorum, syllabarum et dictionum, ad unum totum complens ordinatam aggregationem, sicut litterarum in syllaba est unum complens, et syllabarum in dictione est complens unum, a quo dicitur dictio una in tota syllabarum aggregatione. Similiter et dictionum in oratione est complens unum, a quo tota illa aggregatio distinctorum et ordinatorum sonorum dicitur oratio una, cum cujuslibet elementi vel syllabæ sonus maneat in se distinctus et nec continuus, nec permixtus, ita quod unus est brevis, et alter longus, et unus est brevi brevior, alter vero longo longior est : et in talibus nihil facit unum nisi ordo ad unum : et ideo ista extensa aggregatio secundum seipsam quantitas est discreta sicut numerus : propter quod oratio est quantitas, cujus indivisibile non est unum, cujus iteratio facit illam aggregationem, sed indivisibilia multa sunt quæ sunt soni elementorum in litteris, et soni syllabarum in dictionibus, et soni dictionum in oratione, sed inter ea solum indivisibile est littera vel litteræ elementum, a quo ordinato cum alio fit syllaba, et e syllaba ordinata cum alia fit dictio, et a dictione ordinata cum alia fit oratio. Sed inter elementa litterarum non est unum indivisibile, quod per substantiam iteratum, totam compleat illam aggregationem, sicut est unitas in numero. Nisi aliquis dicat unum alicujus litteræ elementum esse primum, quod syllabaliter iteretur in

omnibus aliarum litterarum elementis, et quod elementa aliarum litterarum constant ex iteratione illius. Sed hoc quamvis aliqui dixerint, tamen falsum est et probari non potest. Ideo nos sic dicimus orationem ordine multorum componi indivisibilium secundum sonum elementorum, et in hoc orationem differre a numero, et esse ab ipso numero diversum secundum speciem quantitatis. Si autem objicitur, quod omnis quantitas procedit ab indivisibili, Dicendum quod hoc verum est, quod sicut numerus ab unitate, et continuum a puncto, et tempus ab instanti, sic oratio procedit ab indivisibili litterati soni : sed hoc indivisibile non est elementum alicujus litteræ, cujus elementum iteratum faciat talem orationis quantitatem, sed indivisibile cujus ratio in quolibet sono servatur cujuslibet litteræ cum alia in tali pronuntiatione aggregatæ. Hinc enim Democritus et Leucippus, et alii quidam atomos ponentes, principium non dixerunt unum atomum aliquod principium, sed multos figura et ordine differentes et sic omnia constituentes. Et suæ rationis dederunt exemplum in litteris : in litterato enim sono sive pronuntiatione non est aliquod unum indivisibile causa aggregationis, sed multa figura, sono et ordine differentia. Sic enim oratio est quantitas mensurata syllaba, vel littera longa vel brevi pronuntiationis, et distincta in tota congerie talis aggregationis, et est quantitas in seipsa, ita quod substantia sua et quidditas quantitas est prædicto modo a numero differens. Istæ sunt ergo duæ primæ species discretæ quantitatis.

CAPUT III. *Qualiter linea, superficies et corpus sunt quantitates continuæ.* Nunc restat dicere qualiter continuæ

quantitates sunt linea, superficies et corpus. De discreta enim prius conveniens fuit dicere, propter hoc quod indivisibile a quo perficitur numerus, et indivisibile a quo perficitur oratio, simpliciora sunt quam indivisibile a quo perficitur continuum: unitas enim est indivisibile, nec possessionem habens in continuo, nec continuans ea quorum est terminus. Litteratus etiam indivisibilis est sonus, nec indivisibile in continuo positum positionem habens, nec continuans ea quorum est terminus vel principium: quia si est principium, non est a quo sit continuatio: et si est medium, non est unum et idem finis unius et principium alterius, sicut est punctum continuans: et si finis est, non est terminus ad quem continue copuletur in forma continuationis continuum: et ideo et ipsum indivisibile soni litterati simplicius est puncto. propter quod naturalis ordo exigit quod prius de numero, et postea de oratione, et tertio de speciebus continuæ quantitatis diceretur.

Quod autem quidam dicunt, quod ideo prius fuit dicendum de numero, quia numerus est in corpore et in incorporeis invenitur, et non continuum, et quod res ab institutione mundi proportionibus numerorum factæ sunt. Rationes istæ non sunt veræ, nec ad propositum facientes, et fundatæ super falsum: sed de illis videatur quod tales asserunt rationes.

Hac igitur quam nos dicimus necessitate, post numerum et orationem dicimus, quod linea de numero continuorum est: potest enim a quolibet sumi continuus terminus, ad quem omnes quæ sub una forma continuitatis sunt particulæ lineæ copulantur. Hic autem communis terminus est punctum, cujus fluxus in continuum vel ductus facit lineam. et ideo linea quamvis in puncto non dividatur, tamen non potest dividi nisi in puncto, quia linea ubique substantialiter punctum est: substantialiter, dico, a substantia quæ est quasi materia: punctum enim extensum sive protensum in continuum est linea, cujus ipsa protensio quantitas est et substantia protensa punctum est. Et sic linea est ex uno substantiali quasi subjecto quod est punctum, et ex uno formali quod est protensio extensa in continuum quod est continuatio: et hoc quidem est linea, et ideo quia ubique substantia lineæ materialis est punctum, ubicumque sumatur punctum non absolutum ab extensione in continuum, ibi punctum est in ratione finis et principii: finis quidem ad anterius, et principium ad posterius. Communis ergo terminus est istius copulationis partis anterioris cum sequente per totum continuum, et quia punctum est indivisibile positum, ideo tota intellectualis et realis ejus extensio in tota longitudine substantiæ servat indivisibilitatem. Propter quod linea secundum latitudinem et profunditatem est indivisibilis, solum divisibilis longitudine, quam causat non punctum, sed puncti extensio et fluxus in continuum, quia ista

extensio formam continuitatis dat, quæ secundum seipsam divisibilis est semper.

Similiter superficies quantitas est continua: generatur enim expansione lineæ ad latum in continuum, sive ex fluxu lineæ vel ex ductu lineæ, ut dicit Euclides: et sic erit latitudo sine profunditate, ubique ex duabus lineis ad rectum angulum se secantibus mensurata. quæ quia fluit ab indivisibili secundum profundum, ideo profundum non habet: quia autem fluit a divisibili secundum longum, ideo secundum longum habet divisibilitatem: et quia fluxus illius lineæ est ad latus et non ad punctum quod est terminus lineæ, et fluxus est continuus, ideo continuitatem habet superficies in latum, et ex illa superficies est. continuitas enim quæ est in longum in superficie, est ex linea: et ideo substantia superficiei est linea, sicut punctum est substantia lineæ: propter quod undecumque dividitur superficies, erit linea dividens ipsam sicut punctum dividit lineam, et ubicumque accipiantur duæ partes in superficie, erit linea copu-

lans partes illas, et est communis terminus copulationis earum : est enim principium unius ex quo est continuitas ejus, et est finis alterius ad quem est continuatio ejus : planum namque est quod superficiei particulæ ad quemdam communem terminum dicto modo copulantur. Dicitur planum superficies, eo quod fluxu lineæ intelligatur sterni sicut in planum, nulla partium ejus super alteram eminente. Talis igitur est intellectus superficiei secundum quod est species continui.

Similiter autem et in corpore est sumere communem terminum particulas corporis copulantem : corpus enim est ipsa trina dimensio, quæ sit tribus diametris in omni parte corporis ad rectum angulum se contingentibus et se secantibus, una in longum, et altera in latum a puncto præcedentis, et tertia in profundum ab angulo prædictarum protractis generatur enim ex fluxu vel protensione superficiei, non in longum vel in latum, sed in profundum mota vel protensa superficie. Et ideo dicebat Plato quod substantia corporis secundum id quod est, est superficies, sicut punctum est substantia lineæ et linea substantia superficiei : et ideo dividitur corpus ut corpus est superficie, sicut superficies linea, et linea puncto, et ubicumque partes duas accipias corporis, illæ habent superficiem ad quam est continuitas præcedentis, et a qua incipit continuitas sequentis. Est ergo illa superficies in corpore communis terminus, qui est finis unius et principium alterius : et ideo est aliquid unius, et aliquid alterius : propter quod communis terminus continuorum vocatur. Si autem communem in corpore terminum accipere vis secundum latum, tunc, ut jam ante dictum est, sumes terminum copulationis lineam. Si autem vis terminum communem copulationis accipere in longum, necesse est quod accipias commune punctum, qui copulat partes in longum.

Punctum igitur quamvis nulla pars sit lineæ, tamen est aliquid lineæ, quia est terminus lineæ, et copulans partes ejus : et secundum id quod punctum positionem habet in continuo, sic est

substantia lineæ, sed formale esse est continuitas in longum, et illa est a fluxu intellectuali puncti in continuum. Et omni eodem modo se habet linea ad superficiem, ita quod non est pars aliqua superficiei, et tamen est aliquid ejus, tum quia est terminus ejus copulationis, tum etiam in hoc quod est substantia superficiei, et forma continuitatis quam ponit circa substantiam est ab intellectuali fluxu lineæ ad latus lineæ, et non ad punctum. Secundum eumdem modum etiam se habet superficies ad corpus, et in hoc quod est communis copulationis terminus, et in hoc quod est corporis substantia materialis, circa quam ponitur forma continuitatis corporis ex fluxu intellectuali superficiei in profundum.

Ex hoc patet quod continuum dividitur in infinitum in quantum continuum est : in quocumque enim termino accipiatur indivisibile, terminus est copulationis : erit ergo per consequens causa continuitatis, eo quod intelligitur in ratione finis et principii, quod non potest intelligi nisi per hoc quod fluit ex uno in alterum : ratio ergo divisionis non aufert formam continuitatis : remanente forma continuitatis ponitur divisibile : quæcumque ergo dividi intelligantur, semper ponitur ad hoc indivisible.

Non autem moveat quemquam, quod hoc dicimus fieri secundum intellectum, cum in hoc libro loquimur de decem generibus rerum principiis, ad quæ omnia prædicabilia reducuntur : omnia enim abstracta et mathematica sunt accepta secundum intellectum : secundum enim esse in natura hoc vel hoc non invenitur nisi

in sola luce, ut quidam dicunt, quamvis dictum eorum cum Philosophis non concordet. Quamvis ergo ista accepta sint secundum intellectum, iste tamen intellectus a specialibus rebus causatus est et ad esse refertur : quia dicit naturam et esse rei ut est hoc quod est, ut est significatum

per nomen quod est notio prædicabilis: et ideo dicit Aristoteles sic, Abstrahentium non est mendacium. Quinimo est certissime verum, quamvis secundum esse ista non inveniantur distincta in natura: insunt enim hoc modo quo determinata sunt in ipsa substantia quantorum.

Attendendum etiam quod non potest esse quarta species quantitatis continuæ habentis in partibus positionem et ex seipsa continuitatem et substantiam circa quam ponit formam communitatis et continuitatis: quia non est motum intelligere alicujus aliquo modo indivisibilis, nisi vel in longum, vel in latum, vel in profundum: altum enim est a profundo terminis tantum differens. et ideo non sunt nisi tres species hujus quantitatis, a quibus prædicabilia sumi possint.

Sciendum est etiam, quod linea est quantitas unius divisibilitatis, superficies autem est quantitas duarum divisionum, et corpus quantitas est trium divisionum propter causas quæ in ante habitis sunt determinatæ.

Est autem de numero talium quantitatum continuarum et tempus et locus: præsens enim tempus copulatur et ad præteritum et ad futurum per instans medium quod est terminus talis copulationis. Accipimus autem hic præsens, tempus divisibile quod adjacet motui et actio-

ni præsenti. Præteritum autem dicimus, quod terminatur ad præsens per instans quod est præteriti finis et principium præsentis. et præsens etiam copulatur ad futurum per instans quod est finis præsentis et principium futuri: et sic totum tempus continuum est. Sicut enim in aliis continuis fluxus continui est ab uno aliquo secundum aliquem modum indivisibili, ita est etiam in tempore.

Intelligendum igitur est, quod si non esset motus, non esset tempus, et motus extensio est causa extensionis temporis, sicut motus etiam est causa temporis. Motus autem est in eo quod movetur sicut in subjecto. Est autem id quod fertur sive movetur, idem secundum substantiam in toto motu: secundum esse autem ipsius secundum quod motus est in ipso, protensum et procedens est de ante in spatio in post, sive de anteriori parte spatii in posteriorem non interrumpendo. Protensio autem, ut sæpe diximus, causa est quantitatis. Protensum est partim hic et partim ibi, continua et non interrupta protensione. Quod autem sic divisibile est, continuum est. Motus igitur (qui secundum esse potensum inest ei quod movetur) est continuus, non ex seipso, sed ex spatio distantiæ quæ est inter duo motus extrema. Cum autem sit continuum et quantum aliquo modo, sequitur quod sit ejus aliquid mensura: et quia omne quantum habet mensurans proprium secundum propriam divisionem, sicut secundum spatium continuum ad modum lineæ vel superficiei vel corporis, habet ulnam vel palmam vel pedem, vel decempedam et aliquid

talium: propter quod in omnem diametrum certa reddi-

tur quantitas ipsius, nec certificari potest nisi secundum hoc quod dividitur. Oportet igitur, quod per hunc modum mensurans motum, secundum esse quod habet in eo quod movetur, sit certificans quantitatem ipsius.

In eo autem quod movetur secundum quod motus est actus ejus sunt tria, scilicet indivisibilis substantia ipsius quod movetur, quæ eadem manet in toto motu : et esse protensum in spatio continuo : et divisio prioris quod accipit in spatio quod derelinquit continue, a posteriori quod jam accepit in illo protendendo. Si ergo sic debeat mensurari, tria sunt in mensura reddente quantitatem ipsius : quia aliter mensura rei mensuratæ non esset adæquata : mensurans autem ipsum sic non potest sibi esse intrinsecum, eo quod intrinsecum est alterius generis : est enim in motu locali intrinsecum motui ubi fluens, et hoc non est secundum sui naturam in genere quantitatis, sed in genere ubi : et ideo motus in ubi non est in genere quantitatis, sed est in genere ubi. In alteratione autem est quale fluens quod per fluxum non amittit proprii generis naturam : et ideo sicut quale est in qualitate, sic et motus in qualitate. Similiter et motus augmenti quamvis sit in quantitate, non tamen sic est in quantitate, quod motus faciat ipsum in quantitate esse tanquam in genere, sed potius per hoc est in genere quia est quantum continuum positionem habens in partibus fluens, sicut corpus quod per fluxum non amittit naturam corporis. Et ideo motus non

per partem motus vel per substantiam est in genere vel specie quantitatis, sed per hoc quod est quantum fluens quod fluxu non amittit naturam fluentis. Similiter est in generatione et corruptione, quæ sunt mutationes in substantia : propter quod dicit Aristoteles [1], quod via in naturam dicitur natura, cum motus et mutatio non possit habere mensurans circa quod sit substantia motus, et circa quod ponat motus suam continuitatem. Relinquitur igitur quod habeat mensurans extrinsecum adjacens, et hoc vocatur tempus, et tempus in sua substantia et suo esse diversum et linea et superficie et corpore.

Quod ergo per intellectum adjacet ei quod defertur et in toto motu est idem per substantiam, cum hoc semper objiciatur præsentiæ accipientis ipsum, est præsens quod vocatur instans quasi non stans, sicut et id quod movetur, non stat quamdiu motus est ejus actus. Quod autem adjacet protensioni ejus, quod secundum quod movetur, est continue protensum a retro in ante, illud est et vocatur tempus. Et id quod adjacet ei quod est in spatio accepto in retro, vocatur in tempore prius vel præteritum. Et quod adjacet ei quod in motu est in spatio accepto in ante, est et vocatur futurum. Et quod adjacet ei quod objicitur præsentiæ accipientis in protensione motus et spatii, vocatur præsens tempus. Cum tamen tria ista, præteritum, præsens et futurum non sunt diversa et separata, non sunt discreta sed sunt simul copulata. Copulatorum autem semper est communis terminus, qui est finis unius et principium alterius, et est aliquod utriusque et

neutrius per se, id copulans particulas temporis vocatur indivisibile instans, quod quidem secundum se est substantia temporis, sicut punctum est substantia lineæ, qui fluxu suo causa est continuitatis quæ est forma successionis continuæ quæ ponitur circa substantiam instantis, sicut dictum est in aliis continuis. Sicut autem ulna iterata est numerus reddens quantitatem continui, ita instans distinguens prius et posterius in motu protensum super partes motus, iteratur et certificat quantitatem motus. Et ideo dicit Aristoteles [2] quod tempus est numerus motus propter prius et posterius. Et ideo non est inconveniens quod tempus sit continuum, et tamen sit numerus : quia est numerus sicut ulna panni, vel alterius mensurati per ulnam. Et quando dicitur quod tempus est continuum, et

tempus est numerus, non intelligitur quod secundum unum et idem sit continuum et numerus: secundum enim quod adjacet protensioni ejus quod movetur est continuum, secundum autem quod instanti copulante distinguitur id quod est ante ab eo quod est post, et iteratur hoc in toto motu, sic est numerus. Et quando dicitur quod est numerus, non dicitur nec intelligitur quod simpliciter sit numerus, sed quod est numerus motus per esse motus: sed motus per prius et posterius, quod iteratur in motu sicut id quod movetur in toto spatio motus. Propter quod non sequitur quod tempus sit simpliciter continua quantitas. Et ideo manifestum est quod non est in duobus generibus primis quantitatis ex æquo, scilicet in genere continui et in genere discreti, sed simpli-

citer est in genere continui et secundum aliquid accipit formam discreti. Patet etiam qualiter fluit tempus ab hoc indivisibili quod est instans.

Sed remanet quæstio, quare motus non ponatur esse in genere quantitatis sicut tempus? præcipue cum multis rationibus probet Aristoteles motum esse divisibilem in infinitum, et cum expresse dicat motum esse speciem quantitatis in quinto primæ philosophiæ. Sed ad hoc per ante dicta facilis est responsio: si enim consideretur id quod dat motui speciem et nomen, et per consequens dat ei genus, eo quod species et genus ad unam pertinent naturam: tunc videbitur causa ejus quod quæritur: quale enim dat alterationi nomen et speciem, propter quod dicitur in genere alteratio, et secundum speciem calefactio, vel albatio. Et sic similiter est ubi quod motui locali dat nomen et speciem et genus. Et similiter in augmentatione. Et facile est videre in omnibus aliis sicut motus per accidens qui in omnibus est generibus. Continuitas autem motus non est a natura illa quæ fluit, sed potius est causata a processione illius in quo est motus ut in subjecto: subjectum autem non est aliquid de essentia illius quod est in ipso, et ideo motus proprium et sibi determinatum genus non habet. Alia autem quæ dicenda erant de tempore, vel ad physicum pertinent, vel ad metaphysicum, et ideo illuc differantur: in quarto enim Physicorum determinabitur natura temporis: in parte autem illa primæ philosophiæ quæ est de causis determinabitur qualiter tempus se habet ad æternitatem, et qualiter se habet nunc temporis ad nunc æterni-

tatis. Quantum autem pertinet ad intentionem logicam de tempore sufficere videtur quod modo dictum est.

Nunc autem videndum est qualiter locus est continua quantitas.

Locus est quidem ubi continentur corporis locali particulæ, qui locus distantia est in qua distenditur tota corporis quantitas, ita quod nihil corporis vel partium corporis est extra illam distantiam secundum longum, latum et profundum corporis: est enim tanta illa distantia, quantum est corpus, et nec minor nec major, sed in toto est corpore commensurata: sicut distantia diametrorum corporum quæ sit protensa inter spatium diametrorum loci et corporis, secundum esse quidem est una et eadem, ut probatur, distantiæ locali. Et hæc quidem distantia loci et corporis secundum esse quidem est una et eadem, ut probat Aristoteles contra Philosophum loquens qui Xutos vocatur. Quamvis autem secundum esse sit eadem, differt tamen superficiebus continentibus, et differt actu mensuræ et ratione mensurandi. Superficie quidem: quia loci superficies est extra locatum, et continens et tangens undique locatum. Superficies

autem locati est intra locatum, et est aliquid ejus, et est contenta non continens. Actu autem mensurandi : quia omnes diametri distantiæ quæ vocatur locus, sunt mensuræ mensurantes in longum, latum et profundum, et nulla est mensurata. Omnes autem diametri ejus quod locatum est, sunt diametri mensuratæ et contentæ, et sic mensuratum non mensurat distantiam loci, sed

quantitatem corporis non ut locatam sed secundum quod ipsum est quantum.

Sic autem accipiendo locum, est locus mathematica quantitas, copulata punctis usque ad centrum locati ejus ; quia diametri secundum esse sunt eædem cum diametris ad idem centrum copulatis : quia centrum loci et centrum locati idem sunt secundum esse, differunt autem secundum actum et rationem : et quia distantia locati est continua quantitas, necesse est quod locus sit continua quantitas in hoc differens ab aliis quod non ex se, sed ex distantia diametrorum corporis usque ad centrum suam habet copulationem. Aliæ autem distantiæ linearum et superficierum et corporum ex seipsis et inter seipsa suam habent copulationem et suas copulationes. Sunt enim diametri secundum aliquid differentes quæ diversa habent suæ protractionis principia : diameter enim distantiæ loci suæ productionis principium habet superficiem extra continentem : diameter autem distantiæ quæ est distantia locati, suæ protractionis principium habet superficiem locati intra locatum existentem : unum autem est centrum utrorumque secundum esse et non secundum actum, ut dictum est. Et sic locus erit diversa secundum modum istum quantitas ab omnibus aliis speciebus continuæ quantitatis : sic enim mathematica abstractione separatur loci quantitas a quantitate locati. Et sic est verum quod dicitur, quod singulæ particulæ loci continent singulas particulas corporis locati. Et ideo tam loci quam corporis locati particulæ ad unum terminum copulantur. Et sic loquendo de

loco mathematicis dandus est locus, ut in prima philosophia dicit Aristoteles.

Est autem aliter consideratus locus quando est de consideratione naturalis Philosophi, secundum quod scilicet locus est, ad quem et ex quo est motus : sic enim est superficies continentis corporis habens in se virtutes omnium continentium tam cœlorum quam elementorum circumdantium, per quas virtutes generat et salvat id quod locatum est in ipso : et de hoc loco hic Aristoteles non loquitur, quia per illas proprietates non est in genere quantitatis, quamvis in seipso sit quantus. Primo igitur modo considerando locum continua quantitas erit locus, eo quod particulæ ejus quæcumque ad unum communem terminum copulantur, et est speciale genus quantitatis propter causam in ante habitis assignatam.

CAPUT VI. *Qualiter quædam quantitates habent positionem in partibus, et quædam non.*

Amplius autem aliqua de numero specierum quantitatis continuæ ex particulis quæ in eis sunt, constant ex talibus positionem habentibus in continuo cujus sunt particulæ. Alia vero quæ sunt de genere et de numero quantitatum, constant etiam ex particulis positionem non habentibus in continuo vel discreto, cujus sunt particulæ.

Positionem autem habere tria concernit, scilicet ut assignetur ubi in continuo sita sit particula, et ut una pars permaneat stans in eodem continuo cum altera, et ut teneatur cum altera copulatione. Et quodcumque horum trium deficiat,

non habebit in partibus positionem. Positio enim dicit ordinem, et propter hoc oportet ut assignetur ubi in continuo posita sit. Positio autem in continuo dicit permanentiam, quia positum est fixum immobile secundum esse, et ideo oportet ut dicat permanentiam. Positio autem in continuo dicit copulationem unius cum

alio, et ideo oportet ut dicat copulatorum connexionem per communem terminum, qui aliquid est utriusque copulatorum. Ex his patet quod lineæ quidem particulæ positionem habent in continuo quod est linea, et ad se invicem sunt habentes positionem. Singulum namque signatum in particulis lineæ situm est alicubi, vel ante in linea, vel post : et permanentibus partibus sic positis sic habes unde sumas partem permanentem, et assignes in continuo unumquodque quod est de numero particularum, ubi sive in qua parte ordine partium in loco situm est suppositum : et hoc planum est valde et facile ad intelligendum. Et habes unde assignes ad quam particulam, et per quem communem terminum cæteræ quæcumque particulæ sumptæ fuerint, copulantur : quod planissimum est ex prædictis. Similiter autem et particulæ plani sive superficiei quamdam secundum latitudinem habent positionem. Similiter namque sicut et in linea facile ostenditur, ubi jacent in superficie positæ, et quæ sunt quæ copulantur ad invicem, et quo copulante ut communi termino. In linea enim copulat punctum : in superficie autem copulat linea et communis terminus. Soliditatis quoque sive corporis particulæ eodem modo et eadem de causa habent positio-

nem et permanentiam et copulationem. Et loci particulæ secundum quod mathematice sumitur locus, talem in partibus habent positionem et permanentiam et copulationem.

In numero autem in partibus positionem et permanentiam et copulationem non potest quisquam per intellectum perspicere : cujus causa est, quod natura partium numeri repugnat ad tria quæ dicta sunt : et ideo non invenitur quod particulæ numeri positionem habeant ad invicem. Primo enim deficit situs in continuo alicubi, quia unitas (cujus iteratio facit numerum) non est indivisibile habens in continuo positionem, sed potius a natura positionis penitus separatum : et ideo non potest dici quod unitas vel pars numeri sit sita alicubi in continuo. Nec potest dici quod aliquæ particulæ numeri ad se invicem in aliquo (quod aliquid utriusque sit) habeant connexionem sive copulationem, sicut in capitulo de discretione numeri est probatum : sed omnes particulæ manentes discretæ et separatæ ab invicem, ad unum ultimum habent ordinem, cujus additione perficitur species numeri. Sed nec ea quæ sunt particulæ temporis habent in suis partibus positionem, quia quamvis habeant connexionem et terminum communem in quo connectuntur et continuantur, tamen nullam habent in esse permanentiam : quod autem in esse non permanet, de illo non potest dici ubi situm sit. Nusquam enim situm est, quod secundum esse non est. Sed secundum hoc videtur, quod non habeat copulationem vel connexionem, quia quod secundum esse non est, nulli potest copula-

ri. Sed ad hoc dicendum est, quod in successione est quod copulatur, et in successione esse, est secundum aliquid esse. Est et præteriti in hoc quod copulat usque ad quid sicut ad finem (quem intra se ut aliquid sui habet) ipsa successio et similiter futurum cui copulantur est secundum successionis principium : quod iterum ipsa successio futuri intra se habet ut aliquid sui, quia est successionis principium : et sic in instanti (quod est medium, scilicet finis præteriti et principium futuri) copulantur præteritum et futurum [1]. Et aliquo modo est præteriti successio in præsenti ut in termino, et successio futuri est in eodem sicut in principio. Sic ergo copulationem habent partes temporis, et tamen nullam habent permanentiam neque possessionem. Sed in hoc conveniunt cum partibus numeri, quod ordinem quemdam dices

habere particulas temporis in eo quod quædam sunt priores et quædam posteriores tam in præterito quam in futuro, sed priores in præterito sunt a præsenti longinquiores, priores autem in futuro sunt quæ ad præsens sunt priores: et sic aliquid particularum temporis est prius, et aliquid suarum particularum est posterius. Sic etiam de numero similiter est, quod scilicet in particulis numeri non est positio, sed ordo enumerationis: quia prius enumeratur unus quam duo, et prius duo quam tres, et sic de aliis numeri partibus: et sic est in numero quod unitati quæ iteratur in numero est propinquius: et sic ordinem quemdam habebunt numeri partes, positionem vero non habebunt aliquo modo, nec etiam copulationem sive connexionem, nec com-

munem terminum, qui aliquid sit utriusque partis, prioris scilicet et posterioris, et ideo manent partes divisæ discretæ. Quod etiam ostendit ratio nominis numeri. Numerus enim dicitur quasi numus verus, hoc est, divisionis: quia quæque unitates in partibus numeri inveniuntur divisæ et segregatæ. Patet igitur quod nullam hujusmodi partes perficiunt positionem.

Similiter et oratio se habet in partibus suis: hæc enim in discretione partium convenit cum numero, in successione autem convenit cum tempore quo pronuntiatur orationis pronuntiatio, et ideo partes ejus discretæ sunt et non permanentes. Oratio igitur est de numero eorum quæ dicta sunt, quæ scilicet in partibus non habent positionem. Nihil enim permanent particulæ orationis et minus stare possunt quam particulæ temporis, quia ad minus in tempore est accipere nunc vel præsens instans, in quo aliquo modo est præteritum, et aliquo modo est futurum. Sed in oratione nihil est accipere aliquo modo: cum omnia indivisibilia elementorum discreta sunt et in nullo connexa, sed quodlibet eorum dictum est et transit, et ideo non potest amplius sumi ut denominetur permanens: propter quod nulla erit positio particularum orationis: propter quod nihil re permanet particularum ejus. Et sic probatum est inducendo quod intendimus, quod scilicet alia de genere quantitatis constant ex particulis quæ in eis sunt essentialiter positionem habentibus ad se invicem, alia autem ejusdem generis constant ex particulis non habentibus ad se invicem positionem.

Quia autem quantitates de quibus dictum est sunt mensuræ substantiæ, antequam dicamus de proprietatibus, in se habent dubitationes quæ sunt circa ipsas determinatæ. Et primo de linea: hæc enim videtur extensio infinita secundum longitudinem, cum dicat Euclides quod licet lineam protrahere in infinitum et continuum et directum. Adhuc cursus puncti, qui mathematicam facit lineam, non sistit in continuo. Videtur ergo quod procedat in infinitum. Sed contra hoc videtur esse, quod natura et intellectus abhorrent infinitum. Ergo videtur quod linea sit de his quæ abhorret intellectus.

Sed quæstio penitus nulla est, quia linea non est infinita in actu, sed secundum potentiam, per hoc solum quod in continuo secundum quod continuum est, assignari non potest ei terminus ad quem stat protractio ipsius. Et propterea dicit Euclides quia licet lineam in infinitum producere in continuum et directum, tale autem infinitum aliquid potentia est, nec natura abhorret neque intellectus.

Adhuc autem dubitant quidam utrum linea sit mensura substantiæ corporalis? si enim non est mensura, cum per nullam aliam dispositionem possit reduci ad subjectum quod est substantia, videbitur quod non sit accidens: constat autem, quod nec est substantia: ergo nihil est quod stare non potest. Si autem est mensura, tunc videtur quod sit imperfecta : quia corpus mensuratur longo, lato et profundo : linea autem est longitudo tantum. Ad hoc autem dicendum quod linea est prima et perfecta mensura

substantiæ. Est enim linea mensurans in longum, et mensurans in latum, et mensurans in profundum. Dicit autem Avicenna in Sufficientia quod corpus mensuratur tribus diametris. Diametri autem lineæ sunt. Ergo corpus mensuratur lineis, et incrementum omnis corporis naturalis est secundum extensionem trium diametrorum et omnium natura constantium terminus est et ratio magnitudinis et augmenti. Quod autem superficies mensuratur, hoc est secundum totam corporis extensionem inter diametros mensurantes in altum, in latum, in profundum ; et quod corporea quantitas mensurat corpoream substantiam, hoc est secundum repletionem quantitativam quæ secundum intellectum est inter omnes superficies : et sic dicendum est de istis mensuris substantiæ. Nec dicendum, ut quidam male dicunt, quod linea sit mensura non separata a superficie actu vel corporea quantitate, et ideo juncta cum aliis fit mensura perfecti corporis, quamvis in esse non sit separata a superficie et corpore, tamen in actu mensurandi secundum naturam et intellectum separata in eo modo quo diximus : et ideo specialis species est quantitatis continuæ.

Dubitant etiam quidam quid linea habeat pro materia et pro forma, dicentes quod in linea non sunt nisi duæ partes, scilicet lineæ quæ copulantur et communis terminus copulationis ; aut ergo erunt ei partes pro materia aut terminus copulans. Dicunt autem quod terminus copulans non potest esse lineæ pro materia, eo quod terminus copulans est punctum : linea autem non est ex punctis, ut probat Aristoteles [1]. Si autem partes

copulatæ erunt pro materia, adhuc sequitur major abusio : partes enim lineæ sunt lineæ : ergo linea est materia lineæ : et illa linea iterum habet materiam : ergo illius lineæ erunt materia lineæ, et ibitur in infinitum, aut erit idem materia sui ipsius, quod absurdum est : ergo videtur quod nullo modo possunt esse lineæ. Adhuc autem si punctum dicatur forma lineæ, videtur inconveniens esse : quia ea quæ sunt ex materia et forma, non possunt intelligi id quod sunt sine forma : potest autem intelligi linea sine puncto si intelligatur longitudo infinita ex utraque parte.

Ulterius etiam quæritur, utrum linea possit esse ex punctis, et videtur per Aristotelem [2] quod non, quia non se tangentium non est continuatio, punctum autem non tangit punctum. Aut enim tangeret secundum partem aut secundum totum. Si secundum partem, sequitur quod punctum habet partem, quod falsum est : quia dicit Euclides quod punctum est cujus pars non est. Si autem secundum totum tangitur, hoc est iterum impossibile, quia contactus est eorum quorum ultima sunt simul, et sic puncta se tangentia haberent ultima : sed quidquid habet ultimum, aliud est ipsum, et aliud est ultimum ipsius : igitur punctum est aliud ab ultimo ipsius : et sic iterum sequitur quod punctum secundum quantitatem partes habet : ultimum scilicet et id quod habet ultimum : non ergo linea componitur ex punctis.

Si hoc autem conceditur, tunc quæritur quare numerus componitur ex indivisibilibus, et continuum ex indivisibilibus componi non potest ?

Hoc autem facile est solvere si ad memoriam revocentur quæ de natura continuæ quantitatis dicta sunt. Dicendum enim pro certo, quod linea forma est et non habet materiam ex qua fit : et ideo quæstio nulla est. Si autem sic formaretur quæstio, quid habeat linea pro substantia secundum id quod est, et quid pro formali principio ? tunc quæstio valet : et quod dicatur, quod partes lineæ sunt in-

ea ut substantia materialis, omnino est impossibile et stultum dicere : quia, sicut objectum est, partes lineæ sunt lineæ et oportet de illis idem quærere : unde hoc est stultum. Sed dicendum quod sicut in tempore substantia temporis est nunc, ita in linea mathematice per intellectum generata et constituta, substantia lineæ punctum est fluens in continuum : et sicut esse temporis fluens successio est, ita in linea esse formale lineæ est continuitas circa puncta copulativa posita per fluxum puncti intellectualem. Cujus probatio est, quia id est formale principium in quolibet, per quod in sui generis specie ponitur : linea autem ponitur in specie quantitatis per longitudinis continuum : longitudinis igitur continuum est forma ipsius. Continuum autem non fit nisi ad unum communem terminum copulatione : et copulatio non fit nisi fluxu extenso ; fluxus ergo intellectualis puncti facit continuitatem in linea, et punctum est substantia ipsius, et hoc est verum. Et dicere quod punctum est forma, et partes materia, deliramentum est : nec punctum nisi fluens ponitur in diffinitione lineæ secundum quod linea est longitudo, cujus

medium non exit ab extremis, cujus extrema sunt duo puncta.

Adhuc autem quod quæritur utrum linea sit ex punctis, Dicendum quod hoc est impossibile, sicut probatur quod linea constet ex punctis integraliter componentibus lineam ; quia ex indivisibilibus non fit continuum divisibile : sed hoc modo quo dictum est, non est impossibile, quia secundum hoc puncta sunt substantiæ positæ in linea, circa quæ ponitur continuatio, sicut circa terminum in quo fit copulatio : et hoc modo fit omne continuum ex indivisibili in se posito, circa quod (sicut terminum in quo fit copulatio) ponitur forma continui.

Ad hoc autem quod quæritur quare numerus fit ex indivisibilibus et non linea, vel aliud continuum, Dicendum quod sicut in ante habitus dictum est, hoc est ideo, quia numerus est discretum, et indivisibilia in numero manent discreta et non faciunt unum nisi aggregatione ad unum complens summam ordinatam ad id, sicut superius dictum est.

CAPUT VIII. *De dubitationibus quæ sunt circa dicta de superficie et corpore.*

Eodem modo quæritur, utrum superficies habeat lineam pro materia, et sit materiale principium ad corpus, sicut videtur Plato dicere et quidam alii Philosophorum ? Hoc enim videtur ex modo loquendi : quia superficies est longitudo et latitudo sine profunditate : et constat quod latitudo dat speciem superficiei : quod autem ante speciem est, materiale totum est : longitudo igitur materialis est ad latitudinem, et per

idem concluditur quod superficies est materialis ad quantitatem corporis. Adhuc autem quæritur mathematice loquendo, an superficies prodicitur ex linea et corpus ex superficie? Si enim unum ex alio producatur, videtur, quod unum sit materiale ad aliud.

Adhuc autem quæritur, an ista simul et secundum actum possunt esse in eodem : quia si linea inest, tunc inest longitudo sine latitudine et sic cum superficies latitudo sit, videtur non posse inesse superficies. Et similiter eadem ratione superficies si insit, videtur quod non possit inesse profunditas.

Adhuc autem quæritur, quare profundum non est sine longitudine, sicut longitudo sine latitudine, et latitudo sine profunditate ?

Quærunt etiam quidam, propter quid non sunt nisi tres dimensiones ?

Quæritur etiam in quo differt corpus quod est substantia a corpore quod est quantitas ?

Adhuc autem ulterius quærunt, utrum quantitas sit in substantia ex parte, materiæ, vel ex parte formæ, vel ex parte-

compositi? Non enim videtur advenire ex parte materiæ: non enim possibile est aliquid esse substantiam in potentia et quantum esse in actu. Materia autem est substantia in potentia: non ergo erit in actu quanta. Adhuc autem esse receptibile alicujus diminuit et privatum est a forma recipienda: materia autem receptibilis est quantitatis: ergo in seipsa ab omni quantitate est privata. Hæc et hujusmodi sunt quæ quæruntur a quibusdam.

Ad hæc autem et hujusmodi solvendo, dicendum est quod linea pro certo materialis est ad superficiem, hoc modo quo superficies quæ formalis essentia est, potest habere materiale principium, ex quo mathematice generetur: fit enim superficies ex motu lineæ ad latus. Et attende quod superficies secundum quod superficies est, non fit ex linea ducta in seipsam: ex linea enim ducta in seipsam, sive ex ductu lineæ in seipsam, fit hæc superficies secundum speciem determinata quæ est quadratum, et ex tali ductu non fit superficies secundum quod est superficies in genere sumpta: nec iterum ex ductu lineæ finitæ in continuum ad latus lineæ facto non fit superficies secundum quod superficies est in genere, sed ex talis lineæ ductu vel motu fit superficies finita tantæ mensuræ in latum, quantæ mensuræ est linea in longum: relinquitur igitur quod superficies secundum quod superficies, fiat ex motu lineæ secundum latus in continuum.

Si autem objicitur, quod terminus communis in quo copulantur superficiei partes, est linea, et ille terminus est habens actum formæ, quia copulare actus formæ est, Dicendum quod, sicut de puncto diximus, quod superficies non habet materiam ex qua fit, sed ipsam punctum et ipsa linea dupliciter considerantur, scilicet prout substantiæ positæ in continuo, et sic accipit linea a puncto, et superficies a linea substantiam quæ est

id quod est. Possunt et hæc considerari prout termini copulantes, et sic accipitur ab eis esse formale quantitatis illius quæ est linea, vel illius

quæ est superficies, et sic habet actum formæ qui est copulare: et non est inconveniens, quod unum et idem utrumque horum perficiat in consideratione diversa.

Si autem objicitur quod materia non coincidit in unam rem cum forma, absurdum est: quia non est materia ex qua fit res, sed tantum est hæc substantia secundum id quod est, et secundum quod est id quod est: et hæc in uno esse possunt secundum diversa quæ sunt in ipso, sicut est expresse exemplum nunc temporis, quod secundum quod adjacet ei quod fertur, est substantia temporis, et secundum quod fluit, causat esse temporis: et per eumdem modum dicimus, quod superficies habet se ad corpus.

Ad hoc autem quod quæritur, utrum simul in uno inveniantur istæ dimensiones, Dicendum quod sic. Et cum infertur, quod aliquid est longum et non latum, Dicendum quod nihil valet: quia affirmationes quæ in harum dimensionum diffinitionibus ponuntur, et negationes non opponuntur, quia non sunt relatæ ad idem et secundum idem. Et quando dicitur quod linea est longitudo sine latitudine, non negatur nisi latitudo lineæ et non superficiei: et ideo dimensiones simul sunt in eodem.

Ad hoc autem quod quæritur, quare ultra tres dimensiones non est quarta dimensio, Dicendum quod hoc ideo est, quia non sunt, nec possunt esse plures quam sex differentiæ positionis, quæ sunt sursum et deorsum, dextrum sinistrum, ante et retro, inter quas non possunt esse nisi tres dimensiones: et hoc jam probavit Aristoteles.

Mathematice autem loquendo de propriis quantitatis, dicendum est quod ad unum angulum rectum non possunt convenire sive concurrere nisi tres lineæ rectæ in diversa protractæ,

quarum quælibet directe protrahitur in continuum ad diversa positum, una scilicet secundum longitudinem, et una secundum latitudinem, et tertia secundum altitudinem et profunditatem. Non enim potest intelligi quarta positio continui in quod protrahatur diameter mensurans substantiam: et ideo dicit Aristoteles, quod perfectio est in istis secundum tres cœli motus, ab Austro scilicet in Aquilonem, qui est motus profunditatis, quia ante est nobis in Aquilone et Auster est retro: et iste est motus de tropico in tropicum per æquinoctialem. Et motus a dextro in sinistrum, qui est motus latitudinis cœli et planetarum. Sed planetæ dextrum suum habent in Occidente et sinistrum in Oriente primi cœli. Et motus sursum et deorsum qui est motus totius sphæræ secundum totum luminis et virtutis cœlestis ad centrum: propter quod perfectio est in tribus dimensionibus. Et quia perfectum est, ut dicit Aristoteles, cui nihil addi potest, ideo quarta addi non potest dimensio.

Ad hoc autem quod quærebatur, quare latitudo non est sine longitudine, sicut e contra, Dicendum quod hoc est idem quærere, quare secundum non est sine primo, sicut primum est sine secundo? quia latum et secundum generatur ex longo et primo: et id ex quo generatur, manet in generato, et non e contra: latum enim ad quod oportet latus moveatur, semper in super-

ficie motum facit latum, et nunquam perficiet longitudinem sine latitudine: sed motum extra superficiem, ad aliam positionem movebitur, aut sursum extra superficiem, aut in profundum subtus superficiem, et tunc quia movetur ad aliam positionem, faciet aliam quantitatis speciem: et sic linea non ad positionem longitudinis mota, sed ad aliam positionem faciet superficiem.

Ad hoc autem quod quæritur, in quo differat substantia corpus, et corpus quantitas, superius jam dictum est: quia materia prout est subjectum generationis, est habens potentia et non actu tres dimensiones: corpus autem quantitatis est ipsa trina dimensio.

Ad hoc autem quod quæritur, utrum ex parte materiæ, vel formæ, vel compositi adveniat quantitas substantiæ, Dicendum sicut in ante habitis, quod potentia suscipiendi est a materia, quæ potentia divisibilis est: actus autem disponendi quamlibet partium in situ et dimensione propria ne effluant partes a terminatione totius, est a forma terminante partes materiæ ad situm proprium ordinatæ: ipsa autem dispositio partium in situ et ordine, est totius et utriusque, tam formæ scilicet quam materiæ secundum quod totum sunt. Et sic patet omnium solutio.

Contra hoc etiam quod tempus dicitur esse quantitas, opponunt quidam dicentes quod cujus partes non sunt, ipsum non est: partes autem temporis non sunt: præteritum namque non est, quia præteriit et abiit in non esse: futurum autem nondum est, sed expectatur: præsens autem est indivisibile nunc, quod non potest esse pars con-

tinui si quælibet pars continui divisibilis est sicut ipsum continuum: ergo nulla pars temporis est: et sic ipsum tempus non est: et sic ulterius non continua quantitas est.

Si forte aliquis dicat, quod præsens est pars temporis, in quo tempus habet esse aliquo modo.. Contra hoc esse videtur, quod in aliis continuis id in quo copulantur partes continui, est indivisibile et non pars continui, sicut punctum in linea: præsens autem est in quo copulantur partes temporis, præteritum et futurum: ergo præsens est indivisibile tempus et non pars ipsius.

Tertium. Adhuc autem compositum ex aliquibus ut partibus, est divisibile in his ex quibus ut partibus compositum est: tempus autem non est divisibile in nunc: ergo non est compositum ex nunc sicut ex partibus vel parte.

Quartum. Adhuc quælibet pars continui est alia ab ejusdem continui parte cui continuatur: nunc autem, ut probat Aristoteles, non continuatur cum nunc: ergo nunc præsens non est pars continui.

Quintum. Adhuc autem nunc non potest esse continuum ad nunc, vel cum nunc: continua enim sunt, quorum ultima sunt unum: nunc autem cum sit indivisibile non habet ultimum: igitur cum alio non habebit ultimum idem, et sic nunc non potest esse pars temporis.

Sextum. Adhuc etiam concesso quod nunc est pars temporis, et quod sit id quod de tempore est accipere, adhuc non sequitur, quod tempus sit

actu: quia, ut dicit Aristoteles, nunc in tempore non est in actu, sed potentia.

Si propter hoc dicatur quod tempus non est, et ideo non est species continuæ quantitatis, in oppositum objicitur quia constat quod motus est continuus divisibilis, sicut constat ex sexto Physicorum. Aut ergo est mensura, aut mensuratum aliquod. Si est mensura, non potest esse mensura nisi aut ejus quod movetur, aut magnitudinis super quam est motus. Et constat quod neutro modo potest esse mensura: mensura enim et mensuratum sunt ejusdem generis: id autem quod movetur est permanens. Similiter autem et magnitudo de permanentibus est. Motus autem est de numero successivorum. Si modo dicatur motus mensuratum quoddam esse, tunc erit aliqua mensura mensurans ipsum: sed constat quod nec id quod movetur, nec magnitudo super quam est motus propter causas quæ dictæ sunt: cum ergo non sit invenire mensuram ejusdem generis cum motu nisi tempus, erit tempus mensura ejus successi- -va sicut motus. Ex quo sequitur quod tempus est, quia esse mensuram non est determinatio diminuens ad esse, sed in esse constituens.

Dicimus igitur his consentientes quod tempus est, sed est secundum esse successivi, sicut et motus cujus ipsum est mensura.

Ad id autem quod objicitur de partibus temporis quæ non sunt, dicendum quod totum secundum quod in genere totum accipitur, non dependet ab esse partium actu: hoc enim non habet nisi totum in partibus permanens. Et hoc

non habet totum successivum, quod non dependet a constitutione partium nisi secundum quod sunt in ordine. Et tales partes habet tempus. Successivum enim totum est dum fit, et habet esse permixtum potentia, et ideo non oportet quod partes simul actu habeant.

Ad hoc autem quod quæritur, utrum nunc sit pars temporis, Dicendum quod præsens accipitur ut divisibile tempus, de quo dicit Priscianus, quod præsens est cujus pars præteriit, et pars in instanti est, et pars in futuro: et hæc copulantur præterito et futuro. Est etiam præsens nunc indivisibile, et hoc non copulatur sed copulat: et hoc quidem est aliquid temporis, sed non est aliqua pars temporis: et secundum hoc facile est solvere objecta.

Si autem quis objiciat dicens quod tempus est numerus motus, et ita discreta et non continua quantitas: est satis responsum per antedicta. Est enim tempus numerus continui primo numeratus, et postea numerans: numeratus quidem a priori et posteriori in magnitudine et motu: numerans autem et certificans quantitatem motus. Taliter autem numeratus numerus non est discreta quantitas sed continua. Sic ergo tempus est continua quantitas, et non discreta. Multa autem de tempore quæ dicenda videntur, ad naturalem pertinent Philosophum.

Quædam nuper in præ habitis dicta sunt. Hæc igitur ad intentionem istam sufficiant.

Dubitatur etiam de his quæ dicta sunt de loco, et de his quæ dicta sunt de quantitatibus positionem habentibus in suis partibus. De loco

quidem dubitatur, quia cum locus sit superficies continentis corporis, videtur quod impossibile sit ad eumdem terminum copulari particulas loci, ad quas particulæ locati copulantur: secundum enim esse non est unus communis finis continentis et contenti. Et si dicatur, ut quidam dicunt, quod superficies ultima corporis continentis est terminus, ad quem sicut ad terminum intrinsecum copulantur partes loci, et eadem superficies est terminus extra ad quem copulantur particulæ locati: hoc videtur absurdum esse, quia ea quæ copulantur in uno communi termino, vel ad unum communem terminum, continuantur in illo et sunt continua ad invicem: locus autem et locatum hoc modo sumpta in communi termino non continuantur: ergo superficies interior corporis continentis non est communis terminus ad quem copulentur loci particulæ et locati, nisi æquivoce terminus accipiatur in loco et in aliis continuis.

Eodem autem modo dubitatur de his quæ positionem dicuntur habere, et de his quæ positionem dicuntur non habere: numerus enim positionem videtur habere, cum habeat partium permanentiam et ordinem.

Adhuc autem non est positio nisi habentium locum: non habent autem locum linea et superficies, quia locus est tantum corporum: videtur igitur quod linea et superficies in partibus positionem non habeant.

Ulterius etiam quæritur, cum in quinto primæ philosophiæ motus dicatur quantitas, videtur

quod plures sunt species continuæ quantitatis quam superius assignatæ.

Adhuc autem tempus continuitatem habet a motu: motus autem a spatio in quo est, quod est distantia continua inter duos terminos motus: videtur igitur quod tam motus quam tempus non sunt quantitates continuæ, nisi per aliud et per accidens: non ergo debent poni species continuæ quantitatis, quia species recipit prædicationem generis per se et non secundum accidens, istæ autem sunt per accidens quantitates.

Adhuc autem sicut motus et tempus sunt quantitates per aliud et per accidens, sic etiam albedo est quanta, quia quanta est superficies, tantam albedinem esse dices.

Ad hæc autem et similia dicendum, quod absque dubio, sicut superius ostensum est, duæ sunt loci considerationes. Una quidem mathematica, secundum quam locus est quantitas longum habens et latum et profundum secundum corporis locati dimensiones. Alia est physica de loco consideratio, secundum quod locus quæritur propter motum, ut dicit Aristoteles, et si non esset motus, non quæreretur locus. Et de loco secundum utramque istarum considerationum intentionem dictum est in ante habitis. Quia autem dicitur esse communis terminus ad quem particulæ loci et particulæ locati copulantur, superficies interior locantis et exterior locati, hoc potest esse in consideratione loci physica: sed hoc non sufficit in consideratione logica et mathematica: quia procul dubio quæcumque in communi termino copulantur, unum efficiuntur continuitate: locus

autem physicus cum locato physico, non efficitur per continuationem unum. Et

ideo oportet dicere, sicut superius dictum est, scilicet quod communis terminus est usque ad quem omnes loci particulæ continuantur sicut centrum loci, in quo etiam solo virtutes loci physici, ut Astronomus dicit, congregantur per lineas a circumferentia loci productas. Ad quem etiam terminum continuantur particulæ locati : propter quod Aristoteles [1] probavit unam numero esse distantiam loci et locati : quod negabant illi qui ponebant vacuum. Dicuntur tamen lineæ sive diameter illius distantiæ aliter esse loci et aliter locati. Loci enim sunt ut continentis, et virtutem continue per diametros illos influentis omnibus locati particulis. Dicuntur autem esse corporis locati sicut contenti, et continue virtutem recipientis, ne defluant particulæ a sitibus et virtutibus suis.

Ad hoc autem quod quæritur de positionem habentibus et non habentibus, dicendum pro certo, quod habens positionem, tria exigit et requirit, scilicet situm, ordinem et permanentiam : et quia numeri partes non habent situm, eo quod unitas est indivisibile non habens positionem vel situm, ideo quamvis habeant permanentiam et ordinem, tamen non dicuntur habere positionem : et quia partes orationis et temporis et motus non habent situm nec permanentiam, quamvis habeant ordinem, non dicuntur habere positionem.

Quod autem objicitur quod situs est habentium locum, hoc verum est. Sed habere locum

dupliciter dicitur secundum quod locus est quantitas. Dicitur enim habere locum quod secundum seipsum loco continetur secundum omnes loci differentias, et sic solum corpus locatum habet locum. Dicitur etiam habere locum, cui assignatur principium medium et ultimum secundum aliquas loci demensiones sive distantias, et sic linea et superficies habent situm et positionem in loco : et hoc modo intelligitur quando dicitur quod particulæ lineæ habent in loco positionem, et similiter particulæ superficiei.

Ad id autem quod de motu quæritur, dicendum quod motus est quantitas per accidens, habens continuitatem a spatio quod est inter duos terminos motus : et quamvis sic habeat per accidens, tamen habet eam intra essentiam suam, ita quod sibi est essentialis, et ideo in veritate esse motus ut motus quantitas est. Quantum ad id quod fluit in motu, aliud est quod est ubi, vel quale, vel quantum, et in mutatione est substantia. Ideo motus quantum ad id quod in motu est (ut substantia fluens) non est quantitas : et ideo apud logicum qui considerat secundum suam substantiam ad quod genus reducatur motus non est quantitas, et ideo inter species continuæ quantitatis non ponitur [2].

De his autem quæ quanta dicuntur per accidens, vel quia quantitate distenduntur propter subjecti distensionem, hic notandum est quod secundum suum esse et secundum id quod sunt, non in eis est intrinseca et essentialis quantitas, sicut tempori et motui : quamvis in hoc differant, quod tempori intrinseca est, et secundum id

quod est et secundum esse : nunc enim quod est substantia temporis, non est absolutum a distensione fluxus. Motui autem est intrinseca distensio secundum esse motus, et non secundum id quod est. Aliis autem non est sic, quia illa sunt formæ advenientes materiæ non secundum quod simpliciter substantia est, sed secundum quod est materia et subjectum jam actu quantum, et ideo denominationem recipiunt a subjecti quantitate : quia talis forma est in majori major et in minori minor. Quæ autem adveniunt materiæ secundum quod materia est, et non secundum quod est quanta, sicut humanitas, non sunt in majori major et in-

minori minor. In substantialibus autem hoc in sola reperitur materia, quæ in majori major est et in minori minor : et hoc non est in forma substantiali.

Et per hoc etiam patet quod quantitas advenit substantiæ ex parte materiæ et non ex parte formæ : quinimo forma substantialis advenit materiæ secundum ordinem naturæ ante quantitatem, et ideo distribuit partes materiæ secundum diametros a natura determinatos et mensuratos. Hoc igitur est quod dixit Aristoteles de his quæ sunt quantitates per accidens , dicens quod proprie quantitates sunt hæ solæ quas diximus superius.

Alia vero omnia quæ quanta dicuntur, secundum accidens quanta et quantitates dicuntur. Hujus autem signum est, quod alia quanta non dicimus, nisi aspicientes per intellectum ad hæc quæ proprie sunt et dicuntur quantitates, alia

quæ sunt proprie quantitates, alia quæ sunt per accidens quanta denominantes, ut multum dicitur aliquid album et multa albedo, eo quod superficies in qua est albedo est multa. Sic et actio dicitur longa, eo quod tempus mensurans eam et longum et multum sit, et hoc modo dicitur etiam motus multus : quamvis de motu aliter sit quam de aliis, ut patet ex supradictis. Non enim singulum horum per se quantitas dicitur, quod secundum id quod est et secundum suum essentiale esse sit quantitas, sed quia quanta dicuntur his quodammodo dimensa : ut si quis interrogatus fuerit quanta sit actio, assignet quantitatem ejus quantitate temporis, dicens eam esse annuam vel diurnam. Et interrogatus quantum sit album, designabit quantum sit album definiens quantitatem superficiei : quanta enim fuerit superficies, tantum in dimensione album esse dicet. Propterea solæ proprie et secundum se dicuntur quantitates ipsæ quæ in præ habitis dictæ sunt. Aliorum vero nihil per se dicitur quantitas : sed si forte aliquid aliorum dicatur quantitas, hoc erit per accidens sive accidentali denominatione.

CAPUT XI. *De proprio quantitatis quod est non habere contrarium.*

Postquam de speciebus quantitatis quantum ad intentionem logici spectat expeditum est juxta modum quem in declaratione substantiæ tenuimus, sequitur declarar hoc prædicabile quod est quantitas per proprietates ipsum consequentes. Quamvis autem consequatur ipsum ex hoc quod est accidens in subjecto esse, sicut substantiam consequebatur in subjecto non esse, tamen

hanc proprietatem non assignamus, quia non convenit quantitati per hoc quod quantitas est, sed convenit ei per hoc quod est accidens, et ideo non potest esse consequens quantitatem secundum quod quantitas est : sed in subjecto non esse proprium est substantiæ, quia consequitur ipsam substantiam secundum quod substantia est.

Adhuc autem univoce prædicari de sibi subjectis, substantiam sequitur per hoc quod substantia est. Sed hoc non assignatur quantitati nec aliis accidentium generibus propter duas rationes : quarum una est communis, quia ex quo univoce prædicari sequitur substantiam, prout est genus prædicabilium suæ coordinationis, ut dicunt quidam, et quod sequitur alia genera in quantum prædicabilium suæ coordinationis sunt principia : et ex quo facile hoc scitur, non oportuit ad hoc studere ut poneretur in aliis generibus hoc consequens proprium. Secunda ratio melior est, quod accidens proprie perfectam non habet rationem, sed sola substantia : ideo cum univoce prædicari sit prædicari nomine et ratione, non convenit hoc generibus accidentium quæ nec proprie nec perfecte habent rationem.

Convenit autem quantitati secundum id quod quantitas est, quod secundum essentiam quantitatis nihil habet contrarium, ita quod sint in genere quantitatis-

formæ contrariæ, quarum utraque sit quantitas, sicut in genere qualitatis sunt formæ contrariæ, quarum utraque est qualitas. Et hujus causa est, quod materia per hoc quod est substantia

simplex, non est susceptibilis contrarietatis, sed per hoc quod est quanta: et nisi sit quanta, non suscipit contraria, quia contraria sunt agentia et patientia, quæ non conveniunt nisi ei quod movetur: non movetur autem nisi divisibile, ut probatur in sexto Physicorum: divisibile autem est quantum actu: non ergo suscipit nisi quod actu quantum est, et ideo oportet quod quantitas sit in materia ante omnem proprie sumptam contrarietatem. Et quod est ante omne contrarium, illud non potest habere contrarium. Igitur quantitas secundum quod quantitas non potest habere contrarium.

Hoc autem non tantum ratione, sed inductione probatur. In definitis enim, hoc est in determinatis per speciem quantitatis hoc quod diximus manifestum est. Determinatis enim nihil est contrarium, ut bicubito, et tricubito, vel lineæ, vel superficiei, vel corpori. His enim et omnibus quæ sunt similia alicui talium in hoc quod determinatæ sunt species quantitatum, nihil est contrarium, sicut patet, quibus nec inveniri potest contrarium in quantitate.

Nisi forte aliquis multa paucis in genere discretæ quantitatis dicat esse contraria, vel magnum parvo dicat esse contrarium in genere quantitatis continuæ. Hoc tamen esse non potest, quia ea quæ sunt contraria, formas habent maxime distantes. Multa autem dicunt multitudinem, et pauca similiter dicunt multitudinem, quamvis non tantam: unde si quæratur in quo ut in genere sit paucum, diceretur quod in genere multitudinis, est enim paucum multitudo reducta vel

restricta ad non multos: quoniam utrumque tam multum quam paucum dicunt unum, quamvis non eodem modo.

Similiter autem de magno et parvo, quorum utrumque dicit magnitudinem: sed magnum dicit magnitudinem perfectam, parvum autem dicit magnitudinem imperfectam. Contraria autem quæ vere contraria sunt, non dicunt circa formam unam in specie perfectum et imperfectum: sed utrumque contrariorum ab altero est absolutum, et æque perfectum actu contrarietatis. Et hæc est vera causa quare multum et paucum, et magnum et parvum contraria esse non possunt.

Cum autem hoc dicimus quod horum nominum quæ dicta sunt secundum formam significatam in nomine nihil est quantitas: hæc enim nomina non designant formas quantitatis, sed potius formas circa quanta, quibus ipsa sunt ad aliquid secundum veritatem, quamvis in modo significandi non dicant modum dependentiæ secundum modum quo illa quæ dicuntur ad aliquid dependentiam habent ad alia, sicut ipso nomine dependentiam dicunt dominus servus, pater filius: multum enim significat id quod ad alterum est, quamvis in nomine modum non importet quo ad alterum est. Et similiter est in pauco, et eodem modo est in parvo et in magno.

Quod autem ad aliquid sint ea quæ dicuntur magna et parva, probatur inductione: nihil enim invenitur in omnibus magnis et parvis, quod per seipsum absolute semper dicatur magnum et ad omnia magnum: quod enim simpliciter est aliquid, ad omnia est id, sicut simpliciter calidum

ad omnia est calidum, et sic de aliis omnibus. Sed magnum non ad omnia magnum est, sed alicui comparatum dicitur non magnum. Sequitur igitur quod magnum non est simpliciter et secundum formam absolutam magnum dictum. Hujus autem probatio est per inductionem in eo quod mons, qui simpliciter magnus videtur, non sit aliquid magnum simpliciter et sine comparatione dictum:

dictum : sed mons dicitur parvus majori comparatus : et granum milii quod simpliciter parvum videtur, dicitur magnum grano papaveris vel rutæ comparatum. Dicitur autem milium magnum, non ideo quod simpliciter magnum sit, sed ideo quod comparatum rebus sui generis, dicatur magnum : et mons parvus dicitur, non quia simpliciter parvus sit et absolute, sed quia comparatus rebus sui generis, hoc est, aliis montibus, ut Caucaso, aut Olympo, parvus sit respectu illorum. Patet igitur quod magnum et parvum talia sunt, quorum est ad aliud relatio secundum veritatem, quamvis modum dependentiæ ad aliud non importent in nomine : nam si per se et absolute magnum et parvum dicerentur, nunquam quidam diceretur mons parvus ad aliquid aliud comparatus, nec milium ad aliud granum comparatum diceretur magnum, sicut album nulli comparatum dicitur nigrum, et calidum nulli comparatum dicitur frigidum.

Et similiter est de multo et pauco : quia iidem secundum numeri quantitatem, id est, homines multi dicuntur et pauci. Si enim in vico sunt, verbi gratia viginti homines, multi homines dicuntur,

et si sunt in civitate, dicuntur pauci : quia civitas requirit multo plures habitatores quam vicus, sicut in *Politicis* dicit Aristoteles [1], et iideo qui multi sunt in vico, pauci sunt in civitate, quamvis forte illi qui sunt in civitate, sint multiplices ad illos qui sunt in vico : tripli enim vel quadrupli ad eos qui sunt in vico, adhuc pauci sunt in civitate. Eodem autem modo de his qui sunt in domo et in theatro, qui est locus ad speculandum ludos et facta tironum : et illa multitudo hominum quæ multa est in domo ultra numerum qui requiritur in patrefamilias et uxore et filiis et clientibus ad domus dispensationem, et hæc eadem multitudo pauca dicitur esse in theatro : quia ad speculandum in theatrum multo plures de diversis domibus et vicis habent convenire et propter hoc si de tribus domibus tantum ad theatrum conveniant, pauci dicuntur, cum tamen sint multo plures ad eos qui in una domo sunt ad dispensationem domus pertinentes. Patet ergo quod multum et paucum, et magnum et parvum, sunt ad aliud comparata, et non dicunt formas specierum quantitatis absolutas, sicut continuum et discretum, et linea et superficies, et tempus et locus, vel sicut bicubitum, vel tricubitum, vel unus, duo, tres, vel aliquid hujusmodi.

Amplius bicubitum et tricubitum et unumquodque eorum quæ numeravimus, significant quantitates sub formis quæ essentialiter sunt quantitates. Multum vero et paucum, et magnum et parvum, secundum nomina sua non significant quantitates principaliter, sed significant ad aliquid circa quantitatem dictum. Multum ergo

et paucum, et magnum et parvum, non significant quantitates contrarias.

Amplius hoc etiam ostenditur deducendo ad impossibile. Detur enim ab aliquo quod ea quæ dicta sunt sint quantitates, tunc sequitur quod non sunt contraria : id enim quod non contingit sumere per seipsum et absolute, sed oportet semper sumere ad alterius relationem, quomodo potest intelligi quod sic dependenti aliquid sit contrarium, cum ea quæ vere sunt contraria, maxime distent eorum quæ sunt sub eodem genere, et unum eorum non dependeat ad reliquum, et sit aliud genus oppositionis contrarietas quam est oppositio relativorum ? Propter quod etiamsi concedatur quod quantitates sint ista quæ dicta sunt, adhuc non sequitur quod quantitas habeat contrarium : quia ista non sunt contraria, sed opposita secundum relationem. Et habetur virtute hujus argumentationis non quod quidam dicunt, quod ea quæ sunt ad aliquid, non habeant contrarium, vel quod ea quæ sunt ad aliquid, non suscipiant contrarium : tamen hoc etiam est verum, quod-

quæcumque sunt ad aliquid secundum modum et veritatem simul, non suscipiunt contrarium, sed ea quæ sunt ad aliquid secundum modum, et sunt in alio genere secundum veritatem, possunt habere contrarium.

Amplius adhuc per deductionem ad impossibile idem probatur, quia si detur quod magnum et parvum sint contraria, continget sive sequetur quod idem simul actu recipit contraria, et sequetur quod eadem ipsa sibimet sunt contraria. Con-

tingit enim idem simul esse magnum et parvum : quia aliquid ad hoc quidem comparatum est parvum, ad aliud vero comparatum est magnum : et si est contrarium, ut prius dictum est, semper est contrarium : quia comparatio non dat ei formam contrarietatis, nisi habeat eam. Sequitur ergo quod simpliciter idem erit magnum et parvum si magnum et parvum sint contraria.

Videtur autem forte alicui quod hæc non valeat argumentatio, sed procedit secundum modum sophisticum qui vocatur ignorantia elenchi, sicut hoc est leve ad hoc, et non est leve ad illud : ergo est leve et non leve, vel leve et grave. Sed hoc jam exclusum est per hoc quod diximus, quod contrarium ad hoc sequitur simpliciter esse contrarium, sicut calidum ad hoc sequitur esse simpliciter calidum. Quod autem sequantur prædicta inconvenientia probatur ex hoc, quod contingit aliquid ad hoc quidem comparatum esse magnum, et ad aliud comparatum esse parvum : et si hæc sunt contraria, sequitur quod idem simpliciter est magnum et parvum simul, et sic simul eidem insunt contraria. Sed contra hoc est, quod nihil est quod videtur in eodem tempore simul suscipere contraria posse, cum contraria sint quæ se mutuo expellunt ab eodem susceptibili : quamvis enim substantia susceptibilis sit contrariorum secundum sui mutationem, non tamen in uno eodemque tempore et secundum idem suscipit contraria, sed in diversis temporibus : mutatur enim de uno in aliud per vices temporum : nullus enim simul sanus et æger est, nec albus et niger. Et sic patet inducendo in om-

nibus aliis, quod nihil simul in eodem tempore contraria suscipit.

Contingit etiam, ut diximus, eadem sibiipsis esse contraria : nam si magnum parvo est contrarium, hoc jam probatum est, quod ipsum simul magnum et parvum est : sequitur quod ipsum sibiipsi contrarium est. Et hoc sequitur ex hoc : quia si comparatum alicui formam recipit contrarii, illud simpliciter habet formam illam, et ut alii comparatum habet formam alterius contrarii, sequitur quod simpliciter etiam habet illam, quia contrariæ formæ quibus insunt simpliciter insunt, eo quod non sunt formæ comparationis, ut dicit Avicenna, sed sunt qualitates absolutæ. Est autem impossibile idem sibiipsis esse contrarium : non enim est magnum parvo contrarium, et per eamdem rationem multum non erit pauco sive exiguo contrarium. Propter quod quamvis quilibet dicat hæc non esse opposita, adhuc stabit hoc quod dictum est, quod quantitati nihil est contrarium : sequitur enim inconveniens, et ostenditur quod non sunt contraria ea quæ in genere quantitatis dixit esse contraria.

CAPUT XII.

De dubitationibus quæ sunt circa prædicta.

Contra hæc tamen quidam objiciunt dicentes motum esse in genere quantitatis, qui dicitur esse augmentum vel diminutio. Motus autem est de contrario in contrarium, ut in quinto *Physic.* probat Aristoteles : videtur igitur quod quantitas quantitati sit contraria.

Adhuc autem quia quantitas corrumpitur, arguitur quod quantitati sit contrarium : non autem corrumpitur per se nisi contrarium a contrario : habet igitur quantitas contrarium.

Sed ad hoc dicendum, quod quantitas -

quantitati non est contraria per se, sed circa quantum ratio perfecti et ratio imperfecti sunt contraria. Unde etiam ex libro de Anima habetur, quod termini inter quos est motus augmenti et decrementi, sunt magis relationes quam quantitates, ubi dicit Aristoteles, quod omnium natura constantium est terminus et ratio magnitudinis et augmenti. Nec motus exigit quod sit inter terminos contrarios secundum esse, sed sufficit quod sint contrarii secundum rationem. Unde magnum parvo non contrariatur, nisi in quantum parvum est in ratione imperfecti, magnum autem in ratione perfecti.

Ad aliud autem dicendum quod quantitas non corrumpit quantitatem nisi per contrarias qualitates activas et passivas quæ sunt in quanto, et non per hoc quod utrumque est quantum.

Maxime autem videtur aliquibus quod circa locum quem quantitatem esse diximus sit talis contrarietas quæ sit quantitatis, ita quod locus loco sit contrarius : sursum enim prout locus est et loci differentia, ponunt antiqui Philosophi contrarium esse ad locum qui in medio est, quem deorsum dicunt. Ratio autem quare hæc duo loca dicuntur esse contraria, est ex eo quod multa et maxima distantia sit ad mundi terminos : quia circa circumferentiam est ubique sursum, et circa centrum similiter ubique deorsum : et

ideo videntur antiqui Philosophi etiam aliorum contrariorum diffinitionem per hoc quod contraria maxime distant transumendo distantiam ad diffinitionem aliorum contrariorum proferre ab his quæ loco distant ad illa quæ non loco, sed essentiali distant repugnantia et sunt de numero eorum quæ sunt sub eodem genere. Et hanc quidem instantiam contra dicta sua ponit Aristoteles, sed non eam determinat : sed oportet nos investigare utrum instantia vera sit aut non, et quæ sit causa quod eam tangit Aristoteles, et non solvit neque determinat.

Ad hoc autem quidam dicunt quod instantia non valet multipliciter. Et quia hoc patere omnibus dicunt, ideo eamdem Aristotelem non dicunt determinare. Dicunt autem primam causam esse quare non valet, quia falsum supponit in hoc quod multa vel maxima distantia sit circumferentiæ ad medium ; hæc enim distantia non est nisi semidiametri: maxima autem distantia est secundum totam diametrum quæ producitur de summo circumferentiæ, sicut ad multum ejusdem, sicut de cœli distantia usque ad cœlum. Dicunt etiam quod secunda causa est quare non valet, quia distantia in loco et distantia essentialis repugnantiæ in contrariis non est sumpta univoce. Unde sic transferentes peccant secundum æquivocationem, quod verum dicunt etiam parum peritis manifestum esse : propter quod dicunt Aristotelem hanc instantiam ut eam quæ manifeste nulla sit transire.

Sed hoc dictum procedit ex magno errore. Si enim taceamus de antiquis, Averroes in duobus

locis, scilicet super Physicam et super primam philosophiam [2] dicit ad contrariorum diffinitionem ab his quæ in loco sunt contraria, distantiam esse transumptam. Et si forte hoc non curetur nec attendatur, quid dicetur de omnium contrariorum vera diffinitione, cum dicantur contraria esse, quæ maxime distant eorum quæ sunt sub eodem genere ? Scimus quod distantia proprie est in loco primo. Si ergo transferatur ad alia, constat quod a loco transfertur ad illa : primum enim transfertur ad secundum propter aliquam similitudinem et non secundum ad primum : quia sic translationis esset translatio, quod est inconveniens. Adhuc autem quod maxime distent medium et circumferentia, in multis locis dicit Aristoteles, et quod ubique circa circumferentiam est locus sursum. Igitur circa hemisphærium esse sursum, et circa hemisphærium esse subterra, non distant penes sursum et deorsum, quia utrumque est sursum: nec tota diameter distinguit sursum et deorsum, sed semidiameter. Scimus autem quod in loco maxime distant sursum et deorsum, sicut dextrum et sinistrum, et sicut ante et retro: et ideo dicta ista valde sunt erronea. Scimus enim quod in libro de Cœlo et Mundo probatur, quod ad medium motus contrarius est ei qui est a medio ad circumferentiam: et sunt motus contrarii qui sunt ad contraria: ergo locus circa medium contrarius est ei qui est circa circumferentiam, et sic adhuc stat dictum Antiquorum. Adhuc prima contraria probantur esse ea quæ in loco sunt contraria (quæ sunt causa omnium aliorum) in metaphysicis et in

physica. Videtur ergo quod stet et perfecta sit ista instantia, et ab Aristotele per hoc quod contra eam nihil dicit, videtur esse approbata.

Adhuc autem quod in veritate dictum est de quantitatis proprietate, stat immobili veritate, et instantia prima est bona valde et subtilis: et verum est quod distantia a contrariis in loco ad aliorum contrariorum diffinitionem est transumpta, sicut Antiqui dixerunt: sed quod locus sursum est contrarius loco deorsum, non ex natura est qua locus est locus, sed ex hac natura qua locus distat a loco: locus enim non distat a loco per hoc quod locus est, sed per hoc quod distantia a principio facit contrariam naturam et formam in ipsa, sicut natura densi et gravis et frigidi et aliorum, quæ ut dicit Avicenna, si abscindantur, sistunt motum et faciunt immobilitatem in his quæ ibi sunt: sursum autem cum sit circa principium motus propter prope esse ad principium, in his qui sursum, oppositas inducunt naturas et formas. Non ergo sequitur ex dicta instantia, quod quantitas secundum quod quantitas est suscipiat contrarium, sed circa differentias situs ejusdem quantitatis quæ locus est, sunt rationes et formæ contrariæ, propter quas inter tales differentias loci motus est. Et hoc quidem non solvit Aristoteles; quia ante solutum est in simili de magno et parvo, prout magnum et parvum sunt rationes perfecti et imperfecti circa motum augmenti et diminutionis.

Quod enim sursum et deorsum non maxime distent secundum loci proprietates et motus, error intolerabilis est et destruens totam philoso-

phiam quæ est de mobili recto, quæ in tertio et quarto Cœli et Mundi determinatur.

Ad hoc autem quod dicunt, quod distantia æquivoce sumitur in loco et aliis contrariis, dicendum quod non sumitur omnino æquivoce, sed distantia est per se in loco, in aliis autem quæ distant essentiali repugnantia est distantia per comparationem ad illam: et sic est de multis, ut probat Aristoteles. Sic ergo intelligenda est dicta instantia.

Sed adhuc non videtur quantitas suscipere magis et minus, sive intensionem et remissionem, sicut nec substantia, ut patet inductione et exemplari declaratione, ut bicubitum: neque enim est unum alio magis vel minus bicubitum: neque in numero est magis vel minus, unus enim trinarius non est magis unus trinarius quam alius, nec tria dicuntur magis vel minus tria quam quinque dicuntur quinque: neque tempus unum quodcumque dicitur magis vel minus tempus quam aliud, ut dies non dicitur magis tempus vel dies quam annus dicatur tempus vel annus: neque in his omnibus quæ superius dicta sunt, ut oratio, linea, superficies, et locus, omnino nullum est quod secundum magis et minus dicatur sive secundum intensionem et remissionem:

propter quod quantitas non potest recipere magis et minus.

Hujus autem una causa est, quia omne quod suscipit magis et minus, sive intensionem et remissionem, oportet quod sit in eo intensio et remissio ex una duarum causarum, scilicet aut ex actione contrariorum in ipsum, quorum

unum confortatur et alterum debilitatur, et sic intenduntur et remittuntur quæ causantur ab actionibus eorum : aut sit intensio et remissio a mixtione contrariorum, sicut in doctrina de *Universalibus* dictum est. Nuper autem in præ habitis diximus quod quantitas est in subjecto secundum naturam antequam substantia sit susceptibilis contrariorum, vel mutationis secundum contraria. Sicut igitur subjectum non intenditur vel remittitur ab actione contrariorum, ita nec quantitas intendi potest vel remitti. Adhuc omne quod intenditur, non intenditur nisi a suo simili, et omne quod remittitur, non remittitur nisi a suo contrario : quantitas autem non habet contrarium, non habet etiam simile quod suo contrario contrarium est ; simile enim dicitur quod in qualitate est unum.

Objiciunt tamen quidam contra hoc dicentes, quod in quacumque natura est maxime, in eadem etiam est magis et minus. In natura autem quantitatis alicujus est maxime : ergo et magis et minus. In quarto enim Euclidis in quo agitur de inscriptione figuræ, dicitur sive ostenditur quod circulus maxime distat a figuris angularibus, et ostenditur quantumcumque figura fiat poligonia, quod usque ad capacitatem circuli non deveniet, etiamsi in infinitum multiplicentur anguli : est ergo in quantitate illa magis et minus secundum accessum ad circuli capacitatem, et sic videtur quantitas suscipere magis et minus. Sed hoc citius solvitur, si bene natura quantitatis secundum quod est quantitas attendatur : circulatio enim et angulatio non sunt quantitates,

sed qualitates circa quantitatem dictæ secundum illam qualitatis speciem quæ est forma, seu circa aliquid constans figura : et ideo magis illud et minus non est quantitas sed qualitas, et est secundum majorem vel minorem recessum ab angulatione.

Objiciunt autem quidam quod in multitudine magis est quinque et minus tria, et hæc sunt in numero qui est quantitas : ergo quantitas videtur suscipere magis et minus. Ad quod dicendum quod hic magis et minus est æquivocum ad illud magis et minus quod est secundum intensionem et remissionem : magis enim in multitudine est secundum totius extensionem in plura, magis autem et minus in intensione et remissione est secundum accessum vel recessum a contrario vel ad veram nominis impositionem.

Attendendum autem quod quamvis quantitas subjiciatur contrarietati quæ facit magis et minus, tamen non potest esse proprium quantitatis, quod sit hoc aliquid et numero unum, sicut hoc convenit primæ substantiæ : et hoc est ideo quia quantitas et universaliter omne accidens non enumeratur, nec efficitur numero unum per aliud quod sit suæ essentiæ, sed potius per hoc quod est in substantia sicut in subjecto : substantia autem numeratur per materiam, et per eamdem efficitur numero una et ipsa est aliquid suæ essentiæ : et propter hoc esse hoc aliquid et numero esse unum remanet proprium proprie substantiæ.

Adhuc autem intelligendum est quod quamvis substantia contrarietati subjiciatur mediante

qualitate, et similiter mediante quantitate subjiciatur motui, tamen secundum sui mutationem suscipere contraria, non potest esse proprium quantitatis sed solius substantiæ. Et hujus causa est, quia quantitas nec una numero, nec una specie ultima sive specialissima, subjicitur contrariis : quod patet in curvo et recto, quibus non subjicitur nec una numero linea, nec una specie ultima. Et similiter est in numero pari et impari circa numerum, quibus nec unus numero, nec unus specie ultima subjicitur numerus, sed unus tantum genere vel specie -

subalterna. Substantia autem una et eadem numero secundum sui mutationem subjicitur contrariis.

Est igitur proprium substantiæ et non quantitatis : quamvis enim hoc accidens quod est quantitas sit juxta substantiam propinquissimum, tamen non est substantia : sed substantia mediante eo quibusdam aliis substat accidentibus : et hæc efficiuntur quanta per accidens, per hoc quod sunt in majori subjecto majora et in minori minora. Sunt autem et alia multa quantitatem consequentia, sicut dividi vel augeri in infinitum : in continuo quidem dividi, in numero autem augeri : quia enim continuum dividitur in infinitum, et quia divisum additur partibus acceptis per divisionem, ideo, ut dicit Aristoteles, numerus augetur in infinitum. Quæ quidem consequentia quia non sunt quantitatis ut est prædicabile, sed ut est quædam natura, hic non ponuntur a nobis.

CAPUT XIV.

De proprio quantitatis quod est secundum eam æquale vel inæquale dici.

Proprium autem maxime quantitatis est, quia æquale et inæquale secundum eam dicuntur quæcumque ejusdem sunt quantitatis sive discretæ sive continuæ : unde hoc est proprium quod convenit omni soli et semper. Hoc autem inductione probatur, quia singulum eorum quæ proprie quantitates sunt dictæ secundum diversas quantitatis species in præcedentibus, dicitur æquale et inæquale. Similiter autem et in aliis quæ sunt quantitates per accidens, quæ supradicta sunt, in singulis sigillatim dicitur æquale vel inæquale secundum quod referuntur ad quantitatem : nam affectio quæ est corporis vel animæ passio, et dispositio quæ est qualitatis passio animalis vel corporalis, non multum dicitur æqualis vel inæqualis : non enim proprie dicitur quod æquales sint duo in actione, quando circa idem sunt affecti, nisi affectio referatur ad tempus. Similiter etiam de duobus dispositis ad idem non multum proprie dicitur quod æqualiter dispositi sint, vel inæqualiter. Sed proprie dicitur, similiter sunt affecti et similiter sunt dispositi. Similiter album æquale et inæquale secundum seipsum, nisi referatur ad quantitatem superficiei, non multum dicitur, quia non dicitur nisi per accidens : secundum seipsum enim proprie dicitur simile vel dissimile : quia, ut dicit Aristoteles in primo *primæ philosophiæ*, unum in substantia facit idem, unum autem in quantitate facit æquale, et unum in qualitate facit simile.

Propter quod quantitatis est proprium secundum se æquale vel inæquale dici.

Cum autem, ut dictum est, unum in substantia faciat idem, sicut unum in quantitate facit æquale, debet etiam substantiæ proprium esse secundum eam dici idem vel diversum : quod non videtur esse verum, cum etiam idem inveniatur in accidente sicut in substantia, sicut idem genere, et idem specie, et idem numero, ut album et visus disgregativum. Adhuc autem secundum hoc secundum qualitatem simile vel dissimile dici, videtur esse proprium qualitatis : quod iterum non videtur convenire, cum homines sint similes in rationalitate et similes in humanitate, cum dicat Boetius quod species similitudo essentialis est individuorum. Adhuc sunt similia in positione et habitu quæcumque nunc habent differentiam in positione vel habitu : non ergo simile vel dissimile dici est secundum solam qualitatem, nec idem vel diversum dici secundum solam est substantiam, et tunc videtur mirabile si æquale vel inæquale dici secundum solam est quantitatem. Adhuc autem secundum virtutem secundum quod virtus est ultimum potentiæ videtur æquale vel inæquale dici : cum tamen virtus sit qualitas : dicitur enim Hercules cum Achille vel Ajace, et-

Socrates cum Platone æqualis virtutis vel honestatis vel inæqualis: et sic non secundum solam quantitatem videtur æquale vel inæquale dici.

Adhuc autem cum æquale vel inæquale sint dicta secundum proportionem, videtur secun-

dum hoc quod proportionale esse quantitatis est proprium, et multi modi proportionum videntur in genere esse: magis ergo proprium quantitatis erit secundum eam proportionale dici, quam æquale vel inæquale: quia proportionale esse in plus est et communius quam esse æquale vel inæquale.

Ad hæc autem et hujusmodi dici potest quod idem vel diversum non potest esse substantiæ proprium propter rationem quæ inducta est, quia secundum quod substantia quæ est quid, est in aliis generibus, ita etiam idem vel diversum est in eis.

Similiter dicendum est de simili in qualitate: est enim qualitas et quale multipliciter dictum, et est qualitas substantialis secundum quam quale dicitur, et similiter in positione et habitu, actione et passione, sicut dictum est: et ideo secundum eam simile vel dissimile dici non est proprium qualitatis secundum quod qualitas est genus determinatum. Sic autem non est in genere quantitatis secundum eam æquale vel inæquale dici: hoc enim soli convenit quantitati proprie, et non multum convenit aliis generibus: quia non convenit eis per se, sed secundum quod referuntur ad quantitatem.

Ad hoc autem quod objicitur de quantitate virtutis, dicendum quod quantitas æquivoce dicitur de quantitate dimensionis et quantitate virtutis, quia utraque mensuratur per partium divisionem; sed quantitas dimensionis mensuratur per dimensionem partium quas habet in seipsa, sicut dicimus spatium habet tricubitum vel tri-

cubitorum longitudinem, quæ est spatium per partes sibi æquales et intrinsecas mensurantes ad certum numerum reddentes: quantitas autem virtutis mensuratur ad partes quas extra se habet in virtutis objecto, sicut si aliquis quærat, quantus est Hercules, vel quantæ est virtutis, dicimus quod potest in decem, et in tot potest Achilles qui æqualem cum Hercule habet virtutem. Sic etiam dicimus de virtute morali, quod tantæ virtutis Socrates est quod etiam sensum vel motum omnis excludit inhonesti. Et dicimus quod Cato secundum eumdem modum est æqualis in virtute Socrati. Hoc autem per similitudinem quamdam dictum est, non enim est proprie æquale sed simile, et attenditur similitudo etiam virtutis extensione vel intensione, seu perfectione, vel radicatione, vel puritate, vel in aliquo talium.

Ad id autem quod de proportionali objicitur, dicendum quod hoc proprium esse non potest, quia non omnis quantitas cuilibet quantitati proportionalis est, sed omnis quantitas cum quantitate (cui comparabilis est) æqualis est vel inæqualis; et quod dicunt quod æquale vel inæquale proprie numeratur, et quod æquale prius est in numero, omnino falsum est: quia dicit Euclides quod æqualia sunt quæ sibi invicem supposita non se excedunt nec exceduntur; et hoc convenit æqualiter continuo sicut discreto.

Tractaturis nobis de coordinatione prædicabilium quæ sunt in genere ad aliquid, primum occurrit nobis omnium antiquorum dissensio circa prædicamentum ad aliquid. Zeno enim et quidam alii hoc prædicamentum dicebant non

esse prædicamentum, sed esse secundum rationem aliis prædicamentis immixtum ex eorum ad invicem comparatione. Et cum prima genera sint voces, primarum rerum genera significantes: cum autem hoc genus non significet ut ens ab aliis separatum, sed ut aliis immixtum, videtur quod significatum ejus non sit ens quod sit de primis partibus entis. Adhuc autem ad idem induxit, quod ad aliquid consistit in comparatione: comparatio autem materiæ inest comparatæ: comparatio ergo secundum intellectum comparata et res in qua est comparatio ponit secundum intellectum ante se: quod autem secundum intellectum aliquid ponit ante se præter subjectum, non est primum genus: videtur ergo quod ad aliquid non sit principium generis alicujus accidentis: id enim in quo fit comparatio et comparationis rationem ponit ante se quæ non est subjectum, sed aliquid de intellectu accidentis in quo fit comparatio. Hoc autem confirmabat per hunc modum: si enim comparetur A, AD, B, oportet quod aut secundum seipsum comparetur ei, aut mediante aliquo quod sit ratio comparationis. Non seipso, quia sic quodlibet ad aliquid comparabitur, et nihil erit absolutum: ergo comparetur A, AD, B, mediante c; oportebit igitur quod c sit ratio comparationis A, AD, B, si ergo non est c, non erit comparatio: intelligitur ergo c, inesse A, et B ante comparationem: nihil autem talium ante quod secundum intellectum est accidens, est genus primum accidentis: ergo ad aliquid non est genus accidentis.

Adhuc nullum generum accidentis est accidens alterius: comparatio autem sive ad aliquid accidit omnibus generibus accidentis, sicut per se patet: igitur ad aliquid non est generalissimum inter genera accidentis.

Adhuc autem ad aliquid coaccidit omnibus ex hoc quod in eis sunt genera et species, et totum et pars; videtur ergo quod ad aliquid sit quoddam coaccidens omnibus aliis ex ipsa coordinatione generum et specierum: non ergo per se constituit genus, ut videtur.

Adhuc quia genus et species sunt in omnibus, non dicimus quia generalitas sit genus, et similiter non dicimus quod specialitas constituat genus, vel etiam differentia, vel proprium, vel accidens: omnia enim hæc circuunt genera ratione modi prædicandi qui invenitur in ipsis: a simili ergo ex quo ad aliquid est accidens commune quod accidit omnibus ex comparatione prædicabilium ad invicem, non debet esse genus, sed generum aliorum quoddam accidens.

Adhuc autem fortius objecerunt quidam posteriorum, sicut Avicenna et Alfarabius, dicentes quod nulla forma quæ sit ens, est in re quæ non sit absoluta secun-

dum esse quod habet in ipsa, sicut patet inducendo de calido, frigido, albo, et nigro, et omnibus aliis: sed comparatio quæ fit rerum ad invicem secundum formas quæ sunt in rebus, fit actu rationis, quæ dicit quod in quibus non est una qualitas sunt dissimilia, et in quibus est una sunt similia: comparationis ergo forma quæ est in his quæ sunt ad aliquid, non est res sed ratio, ut

videtur, quia nihil est extra animam comparantis unum alteri: generalissima autem prima genera rerum significant: ad aliquid autem non est ens ratum apud naturam extra, sed ens rationis: ad aliquid ergo non potest esse generalissimum de talibus quæ sunt apud animam rebus, quia sic generalissima non significarent prima genera rerum simpliciter.

Ex his et similibus rationibus moti fuerunt Antiqui et fere omnes præter Platonem et Aristotelem qui dixerunt ad aliquid non esse genus quod sit prima pars accidentis vel una de primis, sed dixerunt ipsum ex habitudinibus aliorum generum ad invicem per actum rationis comparantis unum ad alterum omnibus aliis esse immixtum, ita quod dicunt ad aliquid non esse unum de generibus primis, sicut tangit Averroes super quintum primæ philosophiæ Aristotelis .

Nos autem Platoni et Aristoteli consentientes, dicimus ad aliquid esse generalissimum, et esse unum de primis generibus accidentis: eo quod tam Porphyrius quam etiam Aristoteles et Avicenna dicunt, quod accidens duobus modis prædicatur de eo cujus est accidens, et duobus modis causatur a subjecto. Quoddam enim est forma absoluta et non per aliquid est accidens, nisi quia in subjecto sequitur esse perfectum subjecti in suis substantialibus: et ideo est accidens, quia non potest esse de substantia rei quod sequitur perfectum esse, et sic quantitas est accidens, et qualitas et hujusmodi. Quoddam autem est accidens, non quia sequatur esse rei perfectum, nec quia sequitur ad rem nisi gratia substantialium,

sed ex aliquo quod est extrinsecus se habens ad rei substantialia, sicut hoc ad hoc quod aliquid sit ejus quod se habet ut primum, aliud ut secundum, vel unum ut totum, et aliud ut pars, vel ut conveniens vel differens ab alio, sequitur ab extrinseco quod unum sit comparabile ad aliquid secundum ipsam rem: quæ comparatio ad actum reducitur quando actu per rationem comparantur, et a tali accidente quod sic accidit rebus proprie causatur ad aliquid: et propter hoc quod tale accidens invenitur in multis, propter hoc putatur esse omnibus aliis immixtum, cum tamen sit modus accidentis ab aliis accidentium modis distinctus: et ideo proprium accidens significat, quod in genere suo est primum. Nec moveat quemquam quod ab omnibus aliis est causatum, et ideo videbitur forte non esse generis unius sed omnium: non enim causatur ab omnibus ut divisa et discreta sunt, sed causatur ab eis ut unum, et una ratione communi est in eis: et hæc comparabilitas vel ratio comparationis, et quod sic sequitur ad rem, est ad aliquid et non absolutum.

Ad hoc quod objicit Zeno, dicendum quod ad aliquid non relinquit ante se aliquid quod sit de intellectu ipsius, sicut genus vel sicut magis commune est de intellectu speciei vel minus communis quod relinquitur ante se: sed relinquit ante se illud quod est causa talis accidentis, et hæc est ratio comparationis, sive id in quo fit comparatio. Hoc autem non impedit quin sit genus speciale accidentis, quia quodlibet genus accidentis ante

se relinquit in subjecto causam per quam efficitur in subjecto.

Ad hoc quod dicitur quod nullum genus accidentis est accidens alterius, dicendum quod si dicatur, quod unum genus accidentis non accidit alteri ut subjecto, dicendum quod hoc verum est: sed

quod unum genus non mediante altero fiat in subjecto, hoc est falsum, sicut patet in actione, et passione, et ubi, et quando, et in multis aliis. Et sic similiter nihil prohibet quin ad aliquid in subjecto sit mediante aliquo alio : hoc enim non impedit intellectum generalissimi : generalissimum enim ut generalissimum facit talus modus prædicandi per se vel per accidens qui ad alium nullum modum reduci potest, sed est ipse secundum seipsum modus prædicandi alicujus specialis : et sic patet quod significant generalissima prima rerum principia speciali et distincto modo prædicabilium, et significant prima rerum principia vel per se vel per accidens : quia prædicabilia ut prædicata sunt distincta secundum primos modos prædicabilium.

Ad hoc vero quod objicitur quod coaccidit ad aliquid omnibus generibus, sicut esse genus et esse speciem, est in omnibus, dicendum quod non est verum : quia genus et species accidunt secundum suas rationes ex speciali modo prædicandi universaliter secundum rem ipsam, qui ad alios modos reduci non possit. Ad aliquid autem ponit modum universalem suæ coordinationis, qui ad nullum alium modum reduci potest, et ideo ad aliquid non est coaccidens modus prædi-

candi, sed est modus prædicandi per se distinctus cujusdam generis accidentis.

Ad hoc autem quod posterius objiciunt, dicendum videtur quod per comparationem dupliciter est considerare, secundum aptitudinem, scilicet et secundum actum. Secundum aptitudinem quidem est in rebus, et jamdudum supra in scientia *Universalium* determinatum est, quod aptitudo sola sufficit ad modum prædicandi, constituendi et causandi. Secundum actum autem comparatio est in ratione vel anima comparantis : et actus ille non facit, quod non secundum aptitudinem sit in rebus comparatis : et ideo secundum aptitudinem quidem est in rebus, secundum perfectionem autem est in ratione. Et hoc multos decipit in isto prædicamento : et est quod dicit Aristoteles quod quædam insunt ut accidens, quædam autem ut quodammodo se habere ad alterum. Et bene concedendum est quod accidens istud minus habet de ente quam aliud quod est absolutum : sed ex hoc non sequitur quod nihil habeat, et secundum quod habet de ente accidentali non ponat modum prædicabilium ab aliis prædicabilibus accidentis distinctum et separatum.

CAPUT II.

Quid hoc genus habeat de ente, et quid in eo sit generalissimum, et quid subalternum, et quid specialissimum, et quid individuum.

Consequenter determinandum est quid de ente significet hoc genus, et quid sit generalissimum, et quid specialissimum, et quid subalter-

num, et quid individuum. Hæc enim ad omnem coordinationem pertinent generalissimorum : omne enim generalissimum aliquam significat partem entis [1], et in omni coordinatione prædicabilium aliquid est ut generalissimum, et aliquid ut subalternum, et aliquid ut specialissimum, et aliquid ut individuum. Aliter enim modus prædicandi prædicabilium completus non esset nisi distinctus esset ab aliis et non staret in infimo nec staret in summo, nisi per media descenderet ordinate quæ sunt subalterna et specialissima.

Manifestum autem est ex præinductis, quod ad aliquid minus de ente habet quam quantitas vel qualitas, quia illa significant ens actu perfecte quiescens in subjecto quod est substantia, et tale ens non significat ad aliquid, sed potius id quod secundum aptitudinem et causam est in subjecto : perfectio autem ejus est in ratione comparante, propterea non -

quiescit in subjecto, sed habet ad id quod extra subjectum est comparationem, et ideo minus de ente significat quam aliud genus, et præcipue quando non fundatur in substantia nisi per actum substantialem, sicut patet quod nihil fundatur in substantia, et non habet causam nisi actum substantialem qui est activa generatio : et cum actus sit in agente, per hoc quod est ab agente fit propter hoc quod tale ad aliquid in subjecto vel nihil vel parum reducit comparationis : ex hoc enim quod ille generavit, sequitur quod pater sit, et ex hoc quod alter est genitus, sequitur quod sit filius, ita tamen quod neuter nec generans nec genitus formam aliquam receperit, vel aliquid

passus sit secundum aliquod accidens : quia per actum substantialem et effectum actus fit hujusmodi comparatio, et quia vel nihil in simplicibus sicut materia, vel parum valde in his quæ materialia sunt inducit comparationis, patet quod minus de ente habet quam significata aliorum generum accidentis : quamvis etiam aliquando fundetur super formam accidentalem in subjecto præsuppositam, cum dicitur quod isti sunt similes, quia uterque albus est; et tunc quidem est relatio compositi ex subjecto et accidente, sed ipsa de se non majorem affert comparationem nisi comparabilitatis illius quæ est secundum aptitudinem, sicut paulo ante diximus : et ideo de se minimum quid significat entis, quod tamen modum specialem importat prædicationis : propter quod oportet ipsum esse distinctum ab aliis prædicamentis : ille enim modus in multis invenitur quæ ordinabilia sunt secundum illum modum in genera et species et individua.

Si autem aliquis objiciat, dicens quod secundum ea quæ dicta sunt, accidens prædicatur per prius et posterius de ad aliquid, et de aliis generibus accidentium, quod videtur inconveniens, cum omnia genera accidentium ex æquo referantur ad unam accidentis divisionem, Dicendum est quod secundum hanc communem rationem accidentis (quod accidens est quod ut consequens substantiale esse cadit ad substantiam ut ad subjectum) sic æqualiter participant accidentis prædicationem omnia genera accidentium : sed secundum hoc quod accidentia primorum generum significant quasdam species vel partes

entis primas quæ non sunt de esse substantiæ, sic non participant æqualiter modum accidentis novem genera, quæ accidentium genera dicuntur : sic enim nec entis prædicationem æqualiter participant, quia quælibet sunt entia, et quædam significantia sunt non ens quidem principaliter sed quomodo se habeat ens ad aliud : et illa sunt minus entia quam illa quæ significant ens in aliquo absoluto quiescens, et secundum hunc modum participant entis prædicationem. Accidentis autem prædicationem participant e converso : sicut enim accidens per se minus habet de ratione accidentis quam accidens per accidens, ita plus habet de accidente quod est accidens ex comparabilitate quam id quod solum ex hoc accidit, quia est in alio, non sicut quædam pars esse ipsius : et per prius et per plus accidentalitatis prædicatur accidens de ad aliquid quam de aliis generibus accidentis.

Generalissimum autem in hujus prædicabilis coordinatione est ad aliquid, vel relativum, vel minus proprie, ut dicunt quidam, relatio : sed notandum quod nullo nomine ita expresse significatur generalissimum sicut per hoc quod est ad aliquid, quod est præpositio cum casuali : hoc enim duo importat quæ sunt in relativo, diversitatem scilicet per transitionem quam notat præpositio, et terminationem comparationis quam notat casus accusativus, cum dicitur ad aliquid.

Et si objicitur quod in nomine hoc quod est ad aliquid non importatur id quod comparatur ad aliquid, neque etiam ratio comparationis, sed tantum diversitas comparatorum, et id ad quod

refertur comparatio, Dicendum quod hoc quod competentius potest importari in nomine comparativo de se et ratione sua formali est -

ad aliud; et id quod comparatur ad aliud, non est nisi materialiter in ipso. Nomina autem imponuntur ab eo quod formaliter significatur in ipsis, et non ab eo quod est in eis ut materiale: ratio autem comparationis, ut ante dictum est, non respicit comparationem nisi ut causa et non ut forma, et ideo etiam non debet significari in nomine, quia est extra formam illam a qua imponitur nomen; et ideo aptius nominatur hoc genus nomine ad aliquid, quam aliquo alio nomine quo possit nominari.

Et sciendum quod, ut dicunt Porphyrius et Alexander, Plato invenit hoc nomen, cum relatio tunc vocaretur. Relatio autem nominari non debet, quia sicut nec alia genera in abstracto significata prædicabilia sunt, ita nec istud: abstracta enim significant essentias simplices quæ secundum hoc quod sic significantur, non sunt formæ totius esse significativæ et notiones alicujus totius esse, ipsius totum essentiale vel accidentale significantes. Ab Antiquis autem relativum dicebatur, quod, ut dictum est, emendavit Plato considerans quod relativum est dictum quasi antecedentis reductivum, ut dicitur in grammaticis, et hoc non consideratur in comparatione nisi materialiter: id autem ad quod refertur, est sicut finis qui formalis est in eo quod terminat et finit comparationem: propter quod melius ad aliquid quam relativum nominatur.

Habet ergo istorum prædicabilium coordinatio ad aliquid pro generalissimo. Ad aliquid autem dici secundum id quod sunt, et ad aliquid dici quomodolibet ad aliud, sunt prima dividentia generalissimum, et cum eo subalterna genera et species constituentia: ut specialissimum autem habet ad aliquid, quorum hoc ipsum quod sunt ad aliquid sunt: ut individua autem habet hoc sic ad aliquid esse et id sic, ut pater, filius, dominus, servus.

Attendendum autem valde est, quod

quædam significant comparationem quæ sunt ad aliquid ut conceptum tantum, et ista dicuntur absoluta, sicut hoc ipsum quod dico relatio, vel comparatio, et ideo illa non referuntur ad aliquid, sed absolutas dicunt suas significationes. Alia significant relationem ut exercitam et secundum actum comparatam, sicut ista ad aliquid vel relativum. Quædam etiam significant eam ut in potentia ad exercendum, sicut hoc ipsum relativum quod potentiam activam ad referendum significat. Et ex hoc iterum est, quod aptissime hoc genus vocatur ad aliquid et minus apte relativum . Sed cum dicitur relatio, minimum habet congruentiæ nomen illud.

Ex hoc iterum ulterius patet ratio ordinis, quod post prædicamentum quantitatis inter genera accidentium prædicamentum hoc est ordinandum, quia scilicet quantitas propinquissima est substantiæ, cum substantia ordinanda est. Propter quod etiam quantitatis diffinitiones quamvis concernant materiam, non tamen concernunt hanc vel illam sensibilem, et sunt propter

hoc de necessitate mathematicæ scientiæ. Aliorum autem accidentium diffinitiones et passiones concernunt materiam sensibilem et habent plus de accidentalitate, et minus appropinquant ad substantiam. Et cum inter illa plus habet de accidentalitate ad aliquid, ut dictum est, merito præponitur inter illa. Et hoc dico salva pace Boetii, qui aliam causam assignat hujus ordinationis: dicit enim quod quia in ordine discretæ quantitatis est primum et secundum, quæ relationem et comparationem dicunt, et quia tam in prædicamento substantiæ quam in prædicamento quantitatis resultant genus et species quæ sunt relativa, ideo statim post ista duo ponitur relatio, quamvis qualitas secundum naturam qualitatis sit ante relationem. Quæ ratio non est sufficiens, sicut cuilibet bene consideranti facile patere potest.

CAPUT III.

De diffinitione dicente quid est ad aliquid secundum Platonem.

Ad aliquid autem secundum diffinitionem quam Plato dedit sic diffinitur: Ad aliquid talia dicuntur quæcumque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud . Et quod dicat Plato, quod ad aliquid talia dicuntur et non dicit hæc vel illa, notat quod ad aliud non refertur substantia sola: quia non est in substantia, ut substantia est, causa relationis, sed substantia cum forma accidentis quæ est causa relationis, refertur ad aliud: et ideo dicit talia et

non dicit hæc vel illa. Quod autem dicit dicuntur, notat quod diffinitur, ut prædicabile, quod per dici, et non per esse habet diffiniri: et ideo dicit dicuntur, et non dicit sunt. Quod autem addit quæcumque, notat quod semper in diversitate et pluralitate eorum quæ ad invicem ad convertentiam dicuntur, consistit relatio. Quod autem addit hoc ipsum quod sunt, notat ea quæ secundum esse sunt relata ad alia. Secundum esse autem relata sunt ad alia, quæ non habent aliud esse quam relationis sive ad aliquid, sicut pater in nullo genere accidentis habet aliud esse nisi paternitatis, cujus esse totum est ad alterum, et non fundatur super aliquod aliud esse accidentis, sicut æqualis vel similis, quod fundatur vel super unam quantitatem quæ est in pluribus, et sicut idem quod præsupponit unam substantiam in qua fundatur. Sed pater, filius, dominus, et servus, et quæcumque ex seipsis non dicunt nisi accidens comparationis ad aliud, illa secundum hoc quod sunt aliorum dicuntur genitive. Quia genitivus secundum suum nomen dicit id quod est alterius sicut finis et terminus in quo finitur generatio, et sic est ad aliquid aliorum, ut patet ex prius habitis. Quod autem addit dicuntur, dicit propter modum prædicandi quem specialem inter genera habet accidentium.

Quia autem non omnia comparata ad aliud sunt hoc modo aliorum, sed etiam dicuntur secundum alios casus ad aliquid ut secundum dativum, accusativum et ablativum, quæ non sunt adeo vere comparata ad aliud secundum totum esse suum, et tamen aliquo modo sunt ad aliquid,

sicut illi, vel ad illud, vel ab illo: ideo necessarium fuit per disjunctivam conjunctionem conjunctam et congregatam esse diffinitionem, per quam quidem orationis notaretur conjunctio, sensus vero disjunctio: et sic notaretur divisio eorum quæ sunt ad aliquid, quæ sunt duorum modorum. Et ideo subjungit vel quomodolibet aliter ad aliud dicuntur, hoc est, secundum aliorum casuum habitudinem: et quæ non adeo vere sunt relativa, quod secundum totum esse suum sint ad aliud, sed fundantur in quodam esse quod non est ad aliud, sicut diximus. Hæc autem diffinitio declaratur exemplorum positione et eorum quæ sunt ad aliquid inductione. Eorum enim quæcumque hoc ipsum quod sunt, aliorum vel alterius sunt secundum genitivum casum. Exemplum est, ut majus quod ratione comparationis quam dicit, secundum id quod est, alterius est: est enim majus minoris vel minore majus, et minus majoris vel majore minus: quia Græci non habent ablativum, sed genitivo utuntur tam pro genitivo quam pro ablativo. Majus igitur secundum id quod est, est alterius sive dicitur aliquo majus. Secundum exemplum est ut duplum, hoc est secundum id quod est alterius dicitur: alicujus enim sicut dimidii, vel subdupli duplum dicitur. Similiter autem secundum totum esse aliorum sunt, quæcumque sunt hujusmodi sive his similia.

At vero secundum secundum partem diffinitionis et hæc ad aliquid sunt, quamvis non ita vere et ita perfecte sicut alia quæ dicta sunt, dicunturque exempla illorum, ut habitus, affectus, disciplina, positio : hæc enim om-

nia quæ exemplariter dicta sunt, hoc ipsum quod sunt, secundum ipsam comparationem aliorum dicuntur, et non dicuntur aliter ad aliud per hoc ipsum quod sunt, quia nomina eorum imposita sunt de tali comparatione, sed dicuntur secundum alios casus : habitus enim dicitur secundum genitivum casum : dicitur enim alicujus habitus, eo quod dicitur habentis habitus, et habens habitum, habens dicitur secundum accusativum ; et disciplina alicujus disciplina est, sed convertentia secundum ablativum casum, dicitur enim disciplina disciplinati disciplina, sed disciplinatum non dicitur disciplinæ disciplinatum, sed dicitur disciplinatum disciplina disciplinatum per ablativum per quem notatur habitudo causæ formalis. Similiter positio alicujus positio est : est enim partium ordinatarum positio, et positæ partes sunt positione positæ, quia partes ordinatæ in toto positione sunt ordinatæ : et iterum sit conversio per ablativum, sed et alia similiter relativa se habent.

Concludatur ergo per exempla declarata diffinitio. Ad aliquid ergo sunt quæcumque hoc ipsum quod sunt et quod in eorum nomine importatur, aliorum dicuntur secundum genitivum casum, vel quomodolibet aliter secundum alium casum ad aliud se habent, ut mons magnus, non secundum genitivum, vel dativum, sed secundum accusativum ad alium montem comparatus : magnum enim ad aliud secundum accusativum dicitur, et simile ad aliquid dicitur simile secundum dativum casum, dicitur enim simile simili simile, et æquale æquali æquale, et

idem eidem idem, et e converso : et omnia talia quæcumque secundum aliquem casum ad se invicem referuntur, dicuntur ad aliquid secundum similitudinem istorum.

Attendendum autem est in quibus dativus habitudinem unam et eamdem dicit cum genitivo, quod in illis in genitivo et dativo unus modus est in relatione sive eorum quæ sunt ad aliquid, ut pater filio vel filii, et filius patri vel patris. In his tamen posset esse deceptio, quia dictum est quod accubitus et statio et sessio et similia, positiones quædam sunt et ordinatio partium in toto, et dictum est quod positio ad aliquid est, sed ab his sumpta quæ sunt jacere et stare et accumbere, quæ dicunt accidens inclinatum ad subjectum verbaliter ut actum significatum, positiones non sunt secundum suum nomen, sed denominative sunt dicta verbaliter ab his quæ sunt positiones veræ, ut sessio statio et accubitus. Sedet enim cui inest sessio, ut actus, et accumbit cui inest accubitus ut actus : cui autem inest per id quod inest, recipit denominationem vel nominaliter vel verbaliter vel participialiter, ut sedet, stat, accumbit, sedens, stans, accumbens : et hæc non dicuntur ad aliquid, quia sedens vel qui sedet ad nullum comparatus sedet et similiter est de aliis quæ per eumdem modum dicuntur.

Hæc igitur diffinitio est Platonis, eorum quæ sunt ad aliud, quam tamen secundum aliquid calumniatus est Aristoteles, sicut patebit in sequentibus : eo quod secundum eam quædam substantiæ videntur esse ad aliquid, sicut in sequentibus hujus tractatus ostendetur.

CAPUT IV — *De proprio ejus quod est ad aliquid, quod est suscipere contrarietatem.*

Sic itaque declarata diffinitione Platonis eorum quæ sunt ad aliquid, manifestandum est hoc prædicamentum per sua propria consequentia ipsum, sive sint communia, non proprie propria sive etiam proprie propria. Dicimus itaque, quod inest contrarietas in relatione, sed non inest his quæ secundum id quod sunt totum et perfectum, sunt aliorum, quæ sola sunt veræ et secundum totum esse ad aliquid : sed est secundum alia -

quæ secundum aliquid sui sunt relativa, et secundum aliquid sunt alterius prædicamenti : et per id quod sunt alterius prædicamenti, inest susceptibile esse contrarietatis. Ut autem hoc pateat in exemplis, virtus vitio contrarium est, cum utrumque eorum, tam virtus scilicet quam vitium, aliquo modo ad aliquid est, est enim virtus virtuosi virtus et virtuosus virtute virtuosus : sic enim disciplina est contraria ignorantiæ, et scientia inscientiæ, cum tam disciplina quam scientia sint ad aliquid, quia disciplina disciplinati est disciplina, et scientia scibilis est scientia, et disciplinatum disciplina est disciplinatum, et scibile scientia scibile.

Hujus autem est id quod diximus ratio, quod nec virtus nec disciplina nec scientia secundum totum esse suum sunt alterius vel ad aliquid : virtus siquidem est habitus in mente consistens secundum suum esse, et sic est in prædicamento qualitatis, et hoc modo suscipit contrarietatem. Addit autem supra rationem habitus relativam comparationem ad alterum sicut ad actum, in

quo perfecta est virtus secundum optimum, et sic est alicujus virtus, ut comparati ad actum per virtutis habitum, et sic proprie est virtuosi vel studiosi virtus, sicut securis secantis vel ædificantis est securis vel instrumentum. Et similiter sicut disciplina potest considerari secundum quod est habitus cognitivus : et hoc est esse suum per quod in prædicamento qualitatis reponitur, et habet ignorantiam contrariam, et non illam quæ est puræ privationis, sed illam quæ est contrariæ dispositionis secundum principia, hoc est, illius qui dispositus et informatus est contrariis principiorum, et ideo ignorat : et erit tunc disciplina habitus disciplinabilis sicut mathematicorum, et ignorantia contraria dispositio ad eamdem. Scientia autem est habitus conclusionis, et similiter considerata ut habitus intellectus est in prædicamento qualitatis, et sic suscipit contrarium et necessario est necessaria

dispositio circa eamdem. Utrumque autem horum supra esse talis habitus intellectus addit esse virtutis intellectivæ, qua potens efficitur quis ad actum intellectus : et sic est relativum, quia sic scientia est scientis potentia ad scibile, et sic est disciplina disciplinati virtus ad disciplinam perceptibile, et quoad hoc esse non habet contrarium.

Ex hoc patet quod non est simile de albo quod quidam dicunt et de albedine, quod ita possit dici, quod albedo sit albi albedo, et album albedine album, et sic posset dici relative : ex hoc enim quod aliquid sit alicujus ad hoc quod sit relativum, oportet quod ipsius sit ut perfecti

vel instrumenti ad alterum, et quod sit ab ipso ut instrumentum vel organum. Sic autem non est albedo albi, sed est albi ut formativum, nec perficit ad actum qui sit ejus quod est album, sed agit in ipso proprium albedinis actum, qui nullo modo est actus ejus quod est album : albedinis enim actus est disgregare visum, et ille actus non est albi, hoc est, ejus quod est album. Sic autem non est de virtute, et disciplina, et scientia, quæ ut virtutes sunt electivæ vel intellectivæ, organa vel instrumenta quædam sunt ad actum rationis vel electivæ voluntatis, et ideo supra esse habitus addunt rationem relationis. Et sic est de affectu ad affectibile : quia affectus dicit instrumentaliter expediens voluntatem ad hoc quod inclinetur ad volitum et inhæreat illi, ideo affectus est affecti ad affectibile affectus, et habet modum ejus quod est aliquid, quamvis non secundum totum esse suum sit ad aliquid.

Sic ergo relativa secundum modum relativa existentia, non secundum veritatem sui esse, suscipiunt contrarietatem : sed hoc proprium nec soli convenit nec omni. Soli quidem non convenit, quia convenit quantitati; non omni autem convenit, quia non convenit relativis quæ secundum esse et secundum veritatem et non secundum solum modum sunt ad aliquid : duplo enim sive duplici, quod -

secundum veritatem est relativum, et similiter triplici et subduplici et hujusmodi nihil est contrarium, neque alicui talium quæ secundum totum id quod sunt, ad aliquid sunt, sicut pater filius, frater soror, dominus servus, et alia his

similia. Sic ergo neque omni nec soli convenit ista proprietas, sed convenit quibusdam quæ secundum modum solum sunt ad aliquid.

CAPUT V. ### *De proprio relativorum quod est suscipere magis et minus.*

Alia autem similis huic proprietas nec soli nec omni conveniens proprietas est, quod videntur relativa et magis et minus suscipere, quod inductione probatur et exemplorum positione. Simile enim et magis et minus dicitur : unus enim magis et minus similis est alteri cui similis est et ad quem dicitur. Similiter autem et inæquale magis et minus dicitur. Quamvis enim æquale sit uno modo tantum secundum quod alteri suppositum nec excedit nec exceditur, propter quod æquale secundum veritatem non suscipit magis et minus, tamen inæquale magis vel minus est secundum quod plus vel minus recedit ab æqualitate. Sed simile et dissimile utrumque recipit, scilicet magis et minus, sicut album et nigrum, justum et injustum. Sed non sic rectum et curvum, si vere et proprie sumatur rectum, ut diffinit Plato, cujus medium ab extremis non exit : hoc enim significat ut in termino sicut et æquale : sed contraria illorum suscipiunt magis et minus secundum recessum ab illo quod significat rem suam ut in termino. Simile ergo et inæquale, ut dictum est, magis et minus suscipiunt, cum tamen utrumque sit relativum secundum modum et non secundum esse totum. Simile enim ponit unam qualitatem subjectam similitudini, quæ non est ad aliquid, et æquale ponit unam quantitatem subjectam æqualitati, quæ non est ad aliquid :

et per oppositum dissimile et inæquale diversas supponunt qualitates et quantitates, cum sint relativa secundum modum. Simile enim dicitur alicui simile et ad alterum, æquale autem alicui æquale ad aliquid.

Hoc autem proprium non omnibus relativis convenit. Non enim relativa suscipiunt magis et minus, nisi ea sola quæ secundum modum et non secundum totum esse sunt relativa. Unde non omnia relativa secundum unam similitudinem suscipiunt magis et minus, ut duplex, subduplex : nec aliquid talium relativorum quæ secundum veritatem et modum simul sunt reliqua.

Hoc autem proprium causatur ex præcedente, quia minus suscipere est plus habere de contrario, magis vero suscipere est minus habere de contrario. Multa autem accidunt relativis quæ secundum solum modum sunt relativa, quæ non accidunt eis quæ secundum veritatem et modum sunt relativa, propter hoc quod inest eis etiam aliquid quod est alterius prædicamenti, quod non inest aliis quæ secundum totum id quod sunt, relativa sunt, sicut ista duo consequentia de quibus jam pertractatum sunt est. Et similiter quod quædam eorum relativa intrinseca, et quædam extrinseca. Dico autem relativa intrinseca quæ intra se claudunt per significata sua ea ad quæ referuntur, quæ dicuntur sua correlativa, sicut cum dicitur, isti sunt similes, hoc est, iste illi, et ille isti, vel isti sunt æquales : quod non est invenire in his quæ vere et secundum esse et secundum modum relativa sunt, sicut pater et filius, dominus et servus, causa et causatum, principium et princi-

piatum, et alia hujusmodi : non enim dicitur, isti sunt patres, ita quod iste illius et ille istius, et ista sunt dupla, ita quod hoc ad illud et illud ad istud. Objiciunt tamen quidam contra ea quæ -

dicta sunt de contrarietate, dicentes quod Aristoteles dicit, quod motus secundum accidens est in omnibus prædicamentis : ergo motus secundum accidens est etiam in ad aliquid : et ubi est motus, est aliquo modo contrarium : ergo quæ sunt ad aliquid secundum veritatem, etiam aliquo modo suscipiunt contrarium. Ad quod dicendum est quod quamvis motus secundum accidens sit in omnibus, tamen non est uno modo in omnibus. In ad aliquid ergo est motus, ut dicit Aristoteles, quia per motum inducitur, ut pater per generationem et hujusmodi, sicut per motum ad formam alii conformem.

Est autem attendendum quod hæc duo propria, suscipere contrarium, et suscipere magis et minus, ut in pluribus se concomitantur, quia suscipere magis et minus, ut dictum est, causatur ex hoc quod est plus vel minus habere de contrario. Unde contingit quod quamvis oppositio relativa non sit oppositio contrarietatis, nec e converso, quod contraria nunquam possunt simul esse relative opposita (quod ex hoc patet, quia contraria nata sunt fieri circa idem, relative autem opposita circa diversa : et contraria non possunt esse in eodem simul actu, relative autem opposita possunt, dummodo respectus fiat ad diversa : est enim idem pater et filius respectu diversorum) tamen relative opposita secundum modum et non secundum esse et veritatem, secundum id

quod non sunt relativa, possunt habere contraria et suscipere magis et minus, quia non habent unam simplicem oppositionem, sicut contraria : sed sunt duo, et ratione unius suscipiunt contraria magis et minus, ratione autem alterius non.

Adhuc autem notandum quod inæquale recipit magis et minus, cum tamen quantitas supra quam fundatur ad aliquid, magis et minus non suscipiat : et hoc ideo quia hoc modo quo ad aliquid fundatur supra quantitatem, est magis et minus in quantitate, sicut in quantitate quæ est numerus, est major et minor, ita inæqualior est quæ in pluribus partibus mensuræ quantitatis ab æquali recedit, et ideo inæquale hoc modo dicitur magis et minus inæquale.

Si autem aliquis sic arguat, ubi est magis et minus, possibilis est motus ; sed in ad aliquid non est motus, ergo etiam in ad aliquid non est magis et minus. Jam autem ad hoc satis responsum est : quia in his quæ sunt vere ad aliquid, non est motus, nisi sicut in his quæ per motum inducuntur, et non sic quod termini motus sint ad aliquid. In his autem quæ sunt ad aliquid secundum solum modum, potest esse motus, non secundum quod sunt ad aliquid, sed secundum quod sunt in genere qualitatis, ut dictum est : in talibus autem ad aliquid aliquando recipit magis et minus secundum genus, et non secundum speciem, quia inæquale est magis et minus : duplum autem et triplum non dicuntur secundum magis et minus, et hoc est ideo quia certa est dispositio in specie quæ non est in genere : non enim dicitur magis et minus duplum, quia certa mensura

ponitur in specie quæ non ponebatur in genere inæqualitatis : certa enim mensura est dupli vel subtripli quæ non potest esse magis et minus, incerta autem importatur per inæquale, cui addi potest et minui. Hoc est igitur quod circa ista duo propria est notandum.

CAPUT VI. ### *De proprio relativorum quod est dici ad convertentiam.*

Proprie autem proprium relativorum quod omni et soli et semper convenit ei quod est ad aliquid, sive secundum modum solum, sive secundum modum et veritatem sit ad aliquid, est ad convertentiam dici. Sed convertentia et convertibilitas et conversio in hoc differunt, quod -

convertentia dicitur eorum quæ ad invicem referuntur per habitudinem, ut sicut primum refertur ad secundum, ita secundum refertur ad primum sub eodem casu vel diverso, sicut in ante habitis dictum est. Convertibilitas autem proprii et speciei cujus est proprium est, quod sicut unum sequitur ad alterum, ita sequetur alterum ad primum, ut utrumque sit antecedens et consequens ad alterum. Conversio autem in transpositione subjecti in prædicatum, et e converso, sub eadem qualitate, et quantitate, vel diversis.

Dici autem ad convertentiam convenit his quæ sunt ad aliquid secundum veritatem vel secundum modum tantum: quod convenit omni soli et semper, etiamsi non æqualiter sint ad aliquid, sed unum per se referatur ad aliquid, et aliud non per se sed mediante primo referatur ad primum: sicut scientia ad scibile per se refertur,

scibile autem ad scientiam non refertur nisi mediante scientia. Hoc autem inferius declarabitur.

Declaratur autem per exempla et inductionem, quod ad aliquid ad convertentiam dicuntur, et primum in his quæ secundum veritatem sunt ad aliquid: dicitur enim servus domini servus, et dominus servi dominus, et duplum dimidii duplum, et e converso dimidium dupli dimidium: et hoc est secundum casum genitivum qui maxime præpositus est relativis. Quædam etiam ad convertentiam dicuntur secundum ablativum, ut majus minore majus, et minus majore minus.

Similiter autem est in omnibus aliis quæ quocumque modo sunt ad aliquid: omnia enim dicuntur ad convertentiam, quamvis diverso casu referantur in relatione ad invicem secundum figuram locutionis, ut diximus, ut disciplina dicitur disciplinati disciplina secundum genitivum: sed e converso oportet mutare casum, ut dicatur disciplinatum disciplina disciplinatum secundum ablativum: disciplina enim refertur ad disciplinatum in habitudine genitivi, disciplinatum autem ad disciplinam in habitudine ablativi. Et similiter sensus dicitur sensati sensus: e converso autem secundum ablativum dicitur sensatum sensu sensatum, et scientia scibilis scientia, quia scibile non dependet per se ad scientiam nisi in quantum de ipso est scientia, propterea non refertur ad scientiam nisi mediante scientia, ut dicatur scibile scientia scibile. Et similiter se habet sensatum ad sensum, et in aliis talibus est simile. In relativis enim sic est, quod quandoque unum dependet ad aliud simpliciter,

et alterum non secundum seipsum dependeat ad illud, nisi secundum quod stat sub forma primi: eo quod relatio non est æqualiter in utroque extremorum, sed in uno est secundum esse, et in alio non est nisi secundum rationem secundum quam primum refertur ad ipsum, ut dicitur scientia scibilis scientia, et scibile non dicitur scientiæ scibile, sed dicitur scibile scientia scibile: quæ propter diversam habitudinem necesse est mutare genitivum in ablativum. Et similiter sensus sensibilis sensus dicitur, sensibile autem e converso dicitur sensu sensibile.

Quod autem nunquam sub recto ad rectum sit convertentia, ratio est, quia rectus ad rectum non ponit transitum sive diversitatem quam semper exigunt relativa, sed rectus ad obliquum notat diversitatem. Si enim sic diceretur, scientia est scibile, falsa esset locutio, et e converso. Mutationis etiam casuum causa est multitudo habitudinum in casibus diversis assignatarum. Cum enim dicitur, scientia scibilis scientia, notatur quod scientia est scibilis ut subjecti vel objecti. Cum autem convertentia fit, ut dicatur, scibile scientia est scibile ut forma quæ ponitur circa ipsum, vel verius forma quæ a scibili causatur in sciente: quia scibile secundum formam efficitur in intellectu scientis.

Si quis autem objiciat, quod tales modos constructionem considerare habet grammaticus, et ad logicum non pertinet, Dicendum quod secundum quod hujusmodi habitudines ex diversa fiunt con-

structione, considerat eas grammaticus, secundum autem quod voces in hoc significant diversas rerum prædicationes et prædicabilium modos, eas habet considerare logicus. Sic igitur ad convertentiam dicuntur ea quæ sunt ad aliquid.

Est tamen in his aliquando in figura vocis impedimentum, quod aliquando removetur convertentia secundum dictionem : unde aliquoties videbitur esse non verum, quod relativa secundum convertentiam dicantur, nisi convenienter secundum nominis figuram et casum assignetur ad id ad quod dicitur secundum nomen et casum. Nisi ergo peccet is qui assignat, ita quod non referat ad hoc ad quod dicitur secundum nomen et casum, tunc videbitur converti, sicut manifestum est in ala, quæ quia organum volandi dicit ipso nomine, patet quod alterius est quod utitur ea ad volandum et non est absolute dicta : quia si esset absolute, etiam abscissa adhuc esset ala, quod falsum est. Quia igitur ala non sua sed alterius est, nec sibi sed alteri ala est, si assignetur quod si avis ala, peccatum est in assignatione, et ideo non convertitur : quia prima assignatio non fuit conveniens, quando dicebatur ala avis ala : et ideo non convertitur, ut dicatur, avis alæ avis. Non enim in eo quod avis est, dicitur alæ avis, sed in eo quod alata est : multorum enim etiam animalium aliorum alæ sunt, quæ tamen non sunt aves, nec in genere avium continentur. Propter quod si convenienter secundum nomen et casum assignetur ala ad id cujus est, statim convertitur, ut si ala alati ala dicatur : tunc enim convertitur,

ut dicatur secundum ablativum casum, alatum ala alatum.

Unde etiam in talibus in quibus nomina non sunt posita, aliqua necesse est fingere nomina secundum convenientem assignationem, ut in remo patet, quod quia instrumentum dicit id quod alterius est vel alteri est. Si igitur sic assignetur, ut dicatur remus navis remus, non erit secundum rem et nomen et casum conveniens assignatio : neque enim remus dicitur navis in eo quod navis : sunt enim naves quarum remi non sunt, sicut magnæ naves quas lintres vocant quæ malis moventur et velis, et remis impelli non possunt : et ideo quia non conveniens fuit assignatio, non convertitur, ut dicatur, navis remi navis. Sed forte convenienter erit facta assignatio, si sic dicendo assignetur, remus remitæ rei remus, aut quomodolibet aliter secundum convenientem vocis assignationem dictum sit. ut si remitæ non placet, dicatur rematæ : ad placitum enim fingentis nomina talis fit assignatio, nomen enim in talibus non est positum, sed convertitur si nomen secundum figuram dictionis et secundum convenientem casum assignetur : sicut enim remus remiti remus est, ita remitum remo remitum est. Similiter autem est in aliis, quæ hoc ipsum quod sunt, aliorum sunt, et non absoluta sunt hoc quod sunt, nec sibi in se habent hoc quod sunt : in talibus enim omnibus convertentia fit si convenienter assignetur, ut caput, quod quia membrum et organum est, non sibi sed alteri et alterius est : ideo caput capitati est et non est caput animalis caput, quia non in eo quod

aliquid animal est, caput est : multa enim animalia sunt capita non habentia, sicut omnia genera ostreorum conchiliorum, ut purpuræ, murices, et alia multa. Sic autem fortasse facilius sumitur convertentia, ut quando nomina non sunt posita, vel formetur ab illis quibus nomina posita sunt, vel fingatur et figuretur ab his quæ convertuntur, sicut patet in his quæ dicta sunt, sicut formatum est ab anima animatum et a remo remitum.

Ex his igitur universaliter concluditur, quod omnia quæ dicuntur ad aliquid, si convenienter secundum figuram appellationis et casum assignentur, ad convertentiam dicuntur : nam si ad quodcumque assignentur ad quod non dicuntur, et non assignentur ad id ad quod dicuntur, non fit convertentia. Quod sic probatur per locum a majori : quia etiam in his quæ indubitanter convertibilia dicuntur, et -

quibus nomina posita sunt secundum quæ fit convertentia, non fit convertentia nisi ad eadem quæ sunt, sub convenienti referantur assignatione, ut si assignentur ad ea quæ extrinseca sunt et accidunt his ad quæ sunt per se illa relata, et non assignentur ad ea ad quæ sunt referenda secundum hoc quod sunt aliorum, ut patet. Si enim servus ad hoc quod ad aliquid est indubitanter, si non referatur ad dominum ad quem dicitur et cujus est secundum hoc quod ad aliquid est, sed quia accidit domino hominem esse, referatur ad hominem, ut sic dicatur, servus hominis servus, vel dicatur, servus bipedis servus, vel alicujus talium quod accidit domino ad quæ non per se refertur secundum dependentiam quam impor-

tant in nomine, non fit convertentia, eo quod ad hoc non erat conveniens assignatio : multi enim sunt homines et bipedalia non habentia servum.

quod jam statim servus ad hominem non dicitur : cum enim dominus non sit, sequitur servum non esse, quia relativa posita se ponunt, et perempta se perimunt, ut in sequentibus erit manifestum. Similiter est de ave, hoc non tribuatur alæ, sed alatam esse, et sic ala est avis ut alata est et non avis. Et hoc patet per antedicta : si enim avi assignetur, tunc jam amplius non erit ala ad aliquid sive alicujus ala, nisi dicatur alati ala, et alatum ala alatum : cum enim ponitur quod nihil est alatum, sequitur quod ala nihil erit, quia hoc erit ala alterius et non suiipsius.

Ex dictis igitur concluditur, quod id quod est ad aliquid, oportet convenienter assignare ad id quod est et non ad aliud : et sic si utrique est nomen positum, facilis erit assignatio secundum convertentiam : si autem non sit nomen utrique positum relativorum, forte necessarium erit nomina fingere si ad convertentiam dici debeant relativa. Si autem sic secundum figuram appellationis et casus convenienter ad invicem reddantur sive referantur, tunc manifestum est quod omnia relativa conversim, hoc est, secundum convertentiam dicuntur ad invicem.

CAPUT VII. ### *De proprio relativorum quod est simul esse natura.*

Ex his autem quæ dicta sunt, quod scilicet relativa ad convertentiam dicuntur, sequitur aliud proprium relativorum, quod est quod relativa sive ad aliquid videntur simul esse natura. Quod

autem secundum convertentiam dicuntur, et quod simul sunt natura, differunt in hoc, quod convertentia est in hoc secundum mutuam relationem eorum ad invicem et appellatione et casu : sed simul sunt natura in hoc, quod secundum quod relata sunt, in esse et non esse, sive in ortu et occasu, ut dicit Avicenna, simul sunt, ita quod posito uno in esse secundum quod -

relativum est, et positum est aliud secundum quod refertur ad illud: et destructo uno secundum quod relativum est, destruitur et aliud secundum relationem secundum quam refertur ad illud. Et in aliis pluribus hoc verum est, quia simul sunt natura secundum dictum modum: et dicitur quod posito uno ponitur et reliquum, et destructo uno destruitur reliquum. Cum enim sit duplum, sequitur quod sit dimidium, et e converso: et cum sit servus ut servus, sequitur quod sit dominus secundum quod dominus, et e converso cum dominus ut dominus est, sequitur quod sit servus ut servus. Similiter autem est in aliis: secundum hoc enim quod relativa sunt, simul se auferunt ab invicem: quia sicut posita se ponunt, sic ablata se auferunt, ut patet inductione et exemplo: cum enim sit duplum, sequitur quod sit dimidium, et cum non sit duplum, sequitur quod non sit dimidium, et e converso. Similiter autem est in omnibus aliis quæcumque talia sunt, quod secundum veritatem et secundum id quod sunt, aliorum sunt.

Et non in omnibus hoc verum esse videtur. In quibusdam enim quæ modum habent relativorum, hoc verum esse non videtur, quod sic simul

sint natura, quod posita se ponant et destructa se perimant. Instantia enim esse videtur: quia cum scibile sit, non est scientia: et si sit relatum scibile ad scientiam, videtur tamen scibile non simul natura cum scientia esse, sed natura scibile prius est quam scientia: cujus probatio est, quia nos ut in pluribus non accipimus scientias de rebus, nisi rebus jam subsistentibus: eo quod non possumus reales scientias accipere, nisi ex principiis rerum intellectu acceptis, et sic oportet res scibiles prius esse, quam nostra scientia de rebus. Dico autem in pluribus sic esse: quia si aliqua scientia non est de rebus quæ extra nos sunt, sed de rebus quæ sunt a nobis, in his pro certo oportet quod scientia præcedat scibile, sicut est in ethicis, ad quorum essentiam præcedit scire et velle.

Hoc in realibus scientiis generaliter verum est, quod scibile secundum hoc quod est, videtur præcedere nostram scientiam quæ est de scibili ipso. In paucis ergo vel forte nullis potest aliquis recipere simul cum scibile esse scientiam. In paucis autem dico propter moralia: in nullis autem, quod etiam in illis aliquo modo scibile ut conceptum, quamvis non ut in esse positum, est ante scientiam.

Amplius autem hoc idem probatur alio modo: quia a scibili ad scientiam non convertitur consequentia: scibile autem sublatum simul aufert scientiam: nam si scibile non sit, scientia non est, eo quod nulla scientia est quæ non sit de aliquo scibili: si vero e converso scientia non sit, nihil prohibet adhuc scibile esse: ut enim dicit Boetius, multa sunt scibilia quorum scientiæ non sunt in-

ventæ, sicut potest intelligi in circuli quadratura, quod etsi scibile sit, scientia tamen de ea nondum inventa est.

Amplius hoc idem probatur a minori arguendo sic: minus videtur quod animali sublato auferatur scientia, quam quod scibili sublato auferatur scientia: ergo multo magis aufertur ablato scibili: omni enim animali sublato non potest esse scientia: sed posito quod nullum sit animal et nulla sit scientia, adhuc contingit plurima esse quæ sunt de numero scibilium.

Similiter autem his habent se relativa quæ sunt circa sensum et sensibile quod ad sensum refertur. Sensibile enim prius videtur natura esse quam sensus secundum actum factus: quia de hoc sensu loquimur et non de eo qui est potentia sentientis: sensibile enim objectum agens in sensum, prius est sensu et prius secundum naturam quam sensus, et ideo sensibile interemptum simul interimit secundum actum sensum secundum actum factum. Sensus autem secundum actum factus interemptus, sensibile non interimit. Cujus causa est, quia sensus secundum actum factus non est nisi circa corpus quod sensu percipitur, et sensus secun-

dum actum facti in corpore aliquo sensibili sunt quidem per qualitates sensibiles quæ sensum faciunt secundum actum. Cum ergo corpus sensibile nullum sit, necesse est quod nullus sensus sit secundum actum factus : perempto ergo sensibili perimitur sensus secundum actum factus : ergo sensibile peremptum simul secum perimit sensum. Sensus vero peremptus non

necessario perimit sensibile, quia nullo sensu secundum actum existente, multa adhuc sensibilia sunt.

Et hoc patet iterum a minori arguendo : quia minus videtur quod animali perempto remaneat sensibile non peremptum, quam quod perempto sensu sensibile perimatur : animali autem perempto omnis sensus perimitur : sensibile autem adhuc est et permanet : multa enim adhuc remanent corpora calida et dulcia et amara et omnia alia quæ sunt secundum qualitates sensibiles disposita : quæ omnia sunt sensibilia.

Amplius ad hoc idem facit quod sensus fit cum sensato sive cum eo quod habet sensum, hoc enim sensatum dicimus : simul enim fit animal cum sensu, quia propter sensum dicitur et est animal, ut dicit Avicenna. Sensibile autem ante est per naturam quam esset animal vel sensus, quia ex sensibilibus generatur animal et sensus : ignis enim et aqua et hujusmodi elementa ex quibus constat materialiter secundum naturam sunt antequam sit animal. Ergo sensibile videtur esse prius quam sensus.

Attendendum autem quod omnia relativa, sicut dictum est, sunt simul natura secundum quod sunt relativa, quamvis non sint simul secundum quod simpliciter sunt. Sunt enim relativa ea quæ sunt prius et posterius, quæ quidem secundum esse suum nunquam possunt simul esse, tamen prius in ratione prioris simul est cum eo quod eo est posterius in ratione posterioris, et hoc modo posita se ponunt et perempta se perimunt.

Hoc autem quod de scibili et scientia dictum est et de sensibili et sensu, sic intelligendum est quod scibile quidem et sensibile possunt accipi secundum hoc quod stant in esse substantiali, vel secundum hoc quod stant sub forma scientiæ et sensus : et hoc est dicere quod possunt accipi materialiter, vel formaliter. Si accipiuntur materialiter, tunc scibile præcedit scientiam, et sensibile sensum, sicut in ante habitis dictum est, quia scibile est causa scientiæ et sensibile causa est sensus secundum actum facti. Si autem accipiuntur hæc formaliter secundum quod scibile quidem stat sub forma scientiæ, sensibile autem sub forma sensus, sic sunt simul natura, et hoc solo modo sunt correlativa et non aliter. Et similiter est de causa et causato, et principio et principiato, et multis aliis.

Attendendum etiam est, quod natura (cum dicitur quod relativa sunt simul natura) non supponit nisi formam relationis : unde simul sunt natura, quæ simul sunt secundum formam sive secundum naturam relationis : quia ad naturam eorum quæ sunt relata ad invicem, non sunt simul, et secundum naturam illam aliquando unum est prius, et alterum posterius, ut dictum est de causa et causato, et principio et principiato, et patre et filio, et præcipue in hoc quod est prius et in hoc quod est posterius.

Adhuc autem scias, quod hoc argumentum non valet : scibile dicitur secundum potentiam : potentia refertur ad actum, ut dicit Aristoteles in decimo *primæ philosophiæ* : ergo scibile refertur ad scientiam secundum actum : quia multa

sunt relativa in genere, quæ non sunt relativa in specie, ut patet in scientia quæ refertur, et grammatica quæ non est relata.

CAPUT VIII.

De disputatione contra diffinitionem Platonis inductam et correctionem ejus dicti.

Habet autem quæstionem sive dubitationem, utrum secundum superius inductam Platonis diffinitionem nulla substantia ad aliquid dicatur, quemadmodum videtur ex substantiæ ratione quæ est ens per se subsistens : et quod est per se subsistens, est absolutum, et sibi apud seipsum et esse suum non est ex hoc quod sit ad alterum. Sic ergo videtur quod nulla sit ad aliquid, sive sit prima substantia sive secunda : sive significetur substantia de toto sive de parte, suo nomine semper est ens per seipsum et non est alteri. Si autem hoc conceditur esse verum, tunc adhuc remanet ad oppositum disputatio secundum superius inductam diffinitionem, quæ dicit ad aliquid esse, quæcumque hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur : quia si hæc diffinitio est bene assignata, substantia vitur ad aliquid esse secundum quasdam substantias de parte et non de toto significantes. Cujus probatio est, quia in primis substantiis verum est quod non dicuntur ad aliquid, sive de toto sive de partibus significetur primarum substantiarum : aliquis enim homo non dicitur alicujus aliquis homo, cum tamen per genitivum maxime dicantur ad aliquid in his quæ sunt relativa [1] : neque aliquis bos alicujus aliquis bos, quia homo et bos rationem

substantiæ important in nominibus suis, et nihil additum dicunt substantiæ per quod ad aliquid referantur : et ideo etiam non grammatice dicitur, alicujus aliquis bos, nec alicujus aliquis homo : quia genitivus in talibus nullam habet notare habitudinem secundum quam fiat constructio. Similiter autem est etiam in partibus quæ sunt ut primæ substantiæ partes : quædam enim manus non dicitur alicujus quædam manus, sed simpliciter dicitur alicujus manus. Et illius causa est, quia quamvis dicat substantiam quæ est pars alicujus totius, et in nomine manus per rationem manus ut est organum intellectus et organum organorum, importetur comparatio ad motorem manus, per quod efficitur motor, ita quod non absoluta sit a rela-

tione, tamen per hoc quod dicitur quædam manus, fit singularis manus : et est idem quædam manus, quod hæc manus demonstrata, et demonstratione determinatur ad hoc quod sub sensu est, quod secundum quod sub sensu est, non refertur ad alterum : et ideo nihil est dictu, alicujus quædam manus : et hæc est vera causa. Nec est curandum de hoc quod alii dicunt in loco isto.

Per eamdem etiam rationem quoddam caput non dicitur alicujus quoddam caput, quia quamvis caput sit dicens substantiam sub comparatione ad motorem cujus est caput, cum tamen refertur ad hoc singulare per hoc quod dicitur quoddam caput, quod idem est quod hoc caput, non dicitur nisi sub accidentibus quibus demonstratur : et per hoc non dicitur ad aliquid, quia

comparatio quam dicit in nomine, non est demonstrabile accidens : et ideo non dicitur alicujus quoddam caput, sed dicitur alicujus caput sine determinatione ad hoc singulare propter comparationem quam importat nomen, quando absque determinatione ponitur ad singulare : tunc enim est nomen organi sive organicæ partis quæ semper secundum rationem sui nominis refertur ad aliquid cujus est organum : talia enim quæ talem in nomine important comparationem dicuntur ad aliquid, ut dixit Plato.

Similiter autem manifestum est in secundis substantiis quæ de toto significant, quod non dicuntur ad aliquid : et hoc patet inducendo in pluribus, ut homo non dicitur secundum nomen alicujus homo : quia homo absolute nominat substantiam, et per rationem nominis nullam addit supra substantiam comparationem quæ in nomine significetur. Et per eamdem rationem non dicitur bos alicujus bos sub nomine bovis, vel lignum alicujus lignum sub nomine ligni, sed hoc si alicujus dicitur, erit sub alio nomine, comparationem ad aliquid in modo signi-

candi importante, ut si dicatur possessio, quia possessio importat ad possessorem comparationem, dicitur enim possessor possessionis possessor, et possessio possessoris possessio. In his igitur substantiis manifestum est quoniam sub nominibus primæ et secundæ substantiæ non sunt ad aliquid. In aliquibus autem secundis substantiis de parte organica et non de toto significantibus habet aliquam dubitationem propter hoc quod nomen partis organicæ non dicit sub-

stantiam nisi stantem sub comparatione, quæ quia importatur in nomine, necesse est quod semper dicatur ad aliquid, quamvis secundum esse suum quod est substantiale, scilicet esse ex carnibus et ossibus non sint ad aliquid : talia ergo dicuntur ad aliquid et non sunt ad aliquid secundum id quod sunt sive secundum esse substantiale a quo imponitur nomen. Sic ergo caput dicitur alicujus caput, et manus alicujus manus, et singula nomina partium organicarum sunt hujusmodi secundum dici relata ad aliquid et non secundum esse : propter quod hoc nomina partium organicarum secundæ substantiæ fortase ad aliquid esse alicui videbitur.

Videtur enim fortase alicui quod sicut est in dici per nomen, ita sit secundum esse, quod tamen non est verum ut patebit inferius : cum hoc fuerit causa deceptionis Platonis, qui omnia talia dicebat esse ad aliquid propter modum eorum quæ sunt ad aliquid quæ important in dictione. Si ergo aliquis concedat quod diffinitio eorum quæ sunt ad aliquid, sufficienter est assignata, ita quod convertibilis sit cum his quæ sunt ad aliquid, aut nimis difficile aut impossibile est solvere quin secundum illam diffinitionem aliqua substantia sit ad aliquid. Si enim quæcumque ad aliquid dicuntur secundum nomen, et ad aliquid sunt secundum esse et veritatem, ut dixit Plato, impossibile est evadere quin pes, manus, et caput (quæ sunt secundæ substantiæ) sint ad aliquid, et præcipue si concedatur quod est idem dici ad aliquid et esse ad aliquid.

Si autem dicatur quod dici ad aliquid secundum nomen connotans relationem, non sit esse ad aliquid secundum veritatem, adhuc difficile erit solvere vel evadere quin aliquæ secundæ substantiæ sint ad aliquid : quia nomen manus et nomen capitis et nomen pedis et hujusmodi, quamvis materialiter dicant substantias tanquam id cui imponitur nomen, tamen formaliter quantum ad proprietatem a qua imponitur nomen, dicunt id quod refertur ad aliud, quia dicunt id quod dicunt per modum organi et officialis membri ad actum aliquem : tale autem nomen dicit relationem ad aliquid, scilicet ad motorem cujus est tale organum. Boetius tamen et Alexander dicere videntur quod cum dicitur, aut nimis difficile, aut impossibile est solvere, quod unum dicitur ad alterius expressionem : ac si diceretur, nimis difficile est et, ut expressius dicatur, impossibile est solvere. Si autem dicatur quod inducta diffinitio non sufficienter sive convertibiliter est assignata, sed sit corrigenda, quia sunt ad aliquid, quibus hoc ipsum esse est ad aliquid quodammodo se habere et non solum dici, tunc fortase aliquid dicetur.

Et dici potest contra illa, scilicet quod substantiæ secundæ sicut substantiæ non sunt ad aliquid nisi secundum modum quemdam qui est in dictione : quia tunc ista nomina, pes, manus, et caput, partes substantiæ principaliter significant, et substantia non est composita nisi ex substantiis, et secundario per modum significandi connotant cum principali significatione id quod dicitur ad aliquid : et hoc quidem est verum.

Ea autem quæ sunt ad aliquid, in principali significatione dicunt id quod suum principale esse est ad aliquid, et esse suum habet ab eo ad quod est, et non a seipso, nec in seipso, sicut pater, et filius, et dimidium, et hujusmodi.

Hæc autem diffinitio differt ab alia quæ præinducta est : quia prior diffinitio sequitur omnia relativa, sive secundum -

veritatem sint aliquid, sive secundum modum solum : sed non propter hoc inest omnibus relativis, quod hoc ipsum quod sunt secundum totum suum esse aliorum dicantur : hoc enim non omnibus convenit relativis : quædam enim connotant cum principali significatione modum relativorum, et non secundum veritatem. Hoc Plato videtur ignorare.

Et sic caput et manus connotant id quod dicitur ad aliquid : principali autem significatione dicunt substantiam. Et hæc est vera solutio difficultatis inductæ : quia sic reducitur nomen relationis ad rem quæ est una de rebus primis vel de primis generibus rerum, quæ significare contingit per unam de primis vocibus prædicabilium.

CAPUT IX.

De proprio verorum relativorum quod est si quis noverit unum eorum diffinite, et reliquum noscet diffinite.

Ex his autem potest haberi, quod ex quo eorum quæ sunt vere ad aliquid, esse et quidditas est ad aliquid, quod si quis diffinite, hoc est, determinate per veram diffinitionem, novit unum eorum quæ sunt ad aliquid, sequitur quod id

ad quod est et ad quod dicitur, per veram diffinitionem sciturus est : et hoc est unum relativum diffiniri non quidem per reliquum, sed diffiniri ad reliquum : nec intellectus quidditatis sive diffinitionis ejus stat ut determinatus nisi determinari significetur ad alterum, sicut cum dico, pater filii pater, et filius patris filius. Palam ergo hoc est quod dictum est. Si enim novit aliquis diffinite id quod ad aliquid est secundum veritatem et esse suum, hoc est, si esse talis quod ad aliquid est, diffinitum et certum quodammodo habet, hoc est, secundum relationem se habere, ita quod habeat esse principale relationis, necessario sequitur quod etiam novit diffinite ad quod se habet illud quodammodo sive secundum

relationem : et hoc non sequitur nisi quia diffinite non ponitur primum, nisi alterum ponatur determinate secundum vocem secundum esse diffinitam. Si enim non novit hoc ad quod id quodammodo, hoc est, secundum relationem se habet cum diffinite ponatur in diffinitione, idem est sciturus si id quod dicit esse ad aliquid, se habet ad id secundum esse. Hoc autem palam est per inductionem in singulis, ut in hoc quod est duplum : si quis enim diffinite novit, quod hoc est duplum, et diffinite intellectus quidditatis ejus assignatur secundum nomen certum ad id cujus est duplum, sequitur quod mox ipsa assignatione novit et hoc cujus est duplum : quia hoc certa nominatione exprimitur in dupli assignatione, cum dicitur duplum dimidii duplum. Si autem nihil sive nullo modo diffinito et certo novit cujus est duplum, sequitur quod etiam omnino non novit,

quod id est duplum quod duplum esse dicebat. Similiter etiam si novit diffinite in comparativo, quod hoc melius vel majus est, sequitur etiam quod diffinite cognovit quo melius est : quia comparatio aliter vaga esset, quæ significatur in comparativo, cum nulla possit esse comparatio nisi finita in terminis : quia aliter comparationis non habet intellectum. Propter quod generaliter concluditur, quod est necessarium, quod si quis diffinite novit unum relativorum, etiam id ad quod dicitur, secundum relationem diffinite cognoscere necessarium est.

Si autem objicitur contra hoc quod relativa opposita sunt, opposita enim nata non sunt se invicem diffinire, Dicendum quod uniuscujusque rei debet esse diffinitio secundum modum quidditatis ipsius : esse autem et quidditas relationis non est esse absolutum et quidditas absoluta, nec ex genere et differentia constituitur sicut ens absolutum, sed sicut ens dependens, et quod plus est sicut dependentia quædam ad aliud, et dependentia est ei pro genere, et correlativum ad quod est, sibi est pro differentia finiente ipsum ut actu sit relativum : et ideo sic non per ipsum sed ad ipsum diffinitur, sicut in esse et quidditate est ad ipsum [1], et hoc modo utrumque diffinitur per reliquum. Nec tamen sequitur quod unum sit notius altero, vel prius altero, vel simplicius altero, secundum quod esse utriusque finitur et determinatur per reliquum : nec est inconveniens, quod id quod est ad aliquid, non diffiniatur sicut prædicamenta alia, quia esse suum non est sicut esse aliorum [2].

Ex his autem manifestum est quod manus et caput et similia quæ sunt de numero eorum quæ sunt substantiæ sicut partes substantiæ secundæ, hoc ipsum quod sunt secundum esse substantiale quod in nomine principaliter significatur, potest sciri diffinite secundum quod est pars componens substantiam : et propter hoc non est necessarium scire hoc ad quod dicuntur, quia non habent relationem nisi in connotato in nomine, et non in principali significatione : et ideo in ratione capitis et in ratione manus quantum ad principalem significationem non est dici diffinite cujus est hoc caput et cujus est hæc manus : quia caput et manus diffiniuntur non ad id cujus est caput et cujus est manus [3] : et sic non potest diffiniri pater vel duplum : vel melius propter quod sequitur, quod secundum veritatem et esse suum principale non sunt ad aliquid. Si autem hæc quæ sunt partes substantiæ secundæ, non sunt de numero relativorum, cum de illis magis videatur quam de aliis, necesse est dicere quod nulla substantiarum primarum vel secundarum sit ad aliquid secundum veritatem.

Tamen fortase difficile est de hujusmodi relativis confidenter, hoc est, ratione certa aliquid determinare propter similitudinem eorum quæ dicuntur ad aliquid, ad ea quæ sunt ad aliquid secun-

dum veritatem, nisi sæpe subtiliter pertractata sint, ut distinguantur ea quæ dicuntur ad aliquid ex connotato, ab his quæ dicuntur ad aliquid secundum esse totum et quidditatem et secundum veritatem. Pertractando autem subti-

liter dubitate de singulis horum quid hoc vel id sit non erit inutile, quia sic invenitur veritas eorum quæ dicuntur ad aliquid, et eorum quæ sunt ad aliquid secundum esse suæ quidditatis et secundum veritatem. Propter quod dicit Aristoteles [4] quod potentes ad utramque partem dubitare, de facili speculabuntur quid sit verum et quid sit falsum in unoquoque.

Attendendum tamen quod multis modis dicitur ad aliquid, scilicet ut ad finem et actum propter quem est, sicut oculus ad videndum, et securis ad incidendum, et multæ substantiæ sunt ad aliquid. Dicitur etiam ad aliquid ut materia ad formam, et sic propria materia est ad propriam formam. Et dicitur ad aliquid ex connotato cum principali suo esse, sicut caput, et manus. Et dicitur ad aliquid secundum principale et totum esse, sicut pater et duplum : et sic nulla substantia est ad aliquid, ut dictum est. Sic igitur corrigi debet diffinitio : non enim facit esse prædicamentum, habere in aliquo alicujus prædicamenti modum, quia etiam differentiæ substantiales habent qualitatis modum, et non propter hoc sunt de prædicamento qualitatis.

CAPUT X.

De dubitalibus quæ sunt circa prædicta.

Est autem dubitatio quæ oritur ex his quæ dicta sunt : si enim relativa sive ad aliquid sunt quæcumque, hoc ipsum quod sunt, alterius sunt, et ex comparatione ad aliquid habent esse : tunc videtur quod unum accidens aliquo modo ha-

bet esse in duobus subjectis, ita tamen quod remanet idem in essentia : qua enim ratione est in uno, eadem ratione est in alio : dicitur enim pater filii pater : nec potest uno subjecto determinari vel diffiniri.

Adhuc autem videtur quod secundum hoc duæ oppositæ relationes sunt una numero relatio, sicut paternitas quæ est in patre respectu filii, et filiatio quæ est in filio respectu patris.

Item videtur quod filiatio et paternitas non differant nisi penes terminos, sicut via quæ est a Thebis ad Athenas, et ab Athenis ad Thebas, quæ eadem est, quamvis terminis differat.

Adhuc quæcumque comparationes ab eisdem comparatis et eadem causa comparationis sunt, essentialiter illa sunt eadem : sed paternitas et filiatio et universaliter quæcumque relationes vel correlationes ab eisdem comparatis et eadem causa comparationis contrahunt esse : videtur ergo quod eadem sint in essentia.

Adhuc autem quæritur, si paternitas relatio est, ad quid refertur ? si dicatur quod ad filiationem, videtur quod falsum sit, quia relationes generantur ex motu aliquo, sed circa filiationem non fit motus, sed circa filium.

Adhuc filius refertur ad patrem filiatione : si igitur filiatio etiam refertur, aliqua relatione refertur, et relationis est relatio, et hoc procedet in infinitum.

Adhuc generatione activa pater efficitur pater, et fit paternitas in ipso : et si generat alium filium, eadem ratione fit in ipso nova paternitas, et eadem ratio est de tertio, ac deinceps : videtur ergo

quod multæ paternitates secundum idem fiunt in eodem. Sed contra hoc est : quia duo accidentia ejusdem speciei non possunt esse simul in eodem secundum idem, sicut duæ albedines : fiunt enim unum accidens, quia nec essentiæ ac substantiæ possunt habere differentiam. Ergo etiam duæ vel plures paternitates in eodem secundum idem esse non possunt.

Si dicatur quod distinguuntur respectu diversorum filiorum, contra hoc est, quia secundum quod sunt in patre, per hoc distingui non possunt. Adhuc autem relatio accidens est genere, quia in subjecto est, et postea est comparatio ad alterum : ergo habet in se duo : et sic generalissimum est compositum, ut videtur.

Ad hæc autem et his similia dicendum videtur quod unum accidens non est in duobus subjectis ut subjectis, sed unum in uno ut subjecto, et in altero non ut in subjecto, sed sicut in termino et fine ad quem sumitur dependentia ipsius, sicut paternitas est in patre ut in subjecto, et in filio ut in termino ad quem sumitur dependentia ipsius : et sic filiatio est in filio ut in subjecto, in patre autem sicut in termino finiente dependentiam ipsius : et hoc est ad patrem et non in patre : et sic pater cadit in diffinitione filii, et e converso. Nec est inconveniens, quod hoc modo diverso unum accidens ad duo se habeat.

Ad aliud dicendum quod duæ oppositæ relationes, sive correlationes non sunt una : comparatio enim relationis in medio duorum relativorum nihil est : quia, sicut jam dictum est, relatio in uno non est, sicut in subjecto, et non extendi-

tur essentialiter ad aliud : sed unum dependet ad ipsum secundum intellectum.

Et quod objicitur de eadem via quæ est de Thebis ad Athenas, et e converso, dicendum quod omnino simile non est, nisi in terminis : medium autem extensum non habet, sed per extensionem non habet nisi inclinationem dependentiæ unius ad alterum, et ideo non est omnino simile.

Ad aliud autem dicendum quod paternitas, et relatio, et hujusmodi abstracta, sunt de prædicamento relationis in genere vel in specie, ut concepta et non ut exercita : et ideo talia ad nihil referuntur, sed ipsis ut formis ea quæ referuntur ad invicem, scilicet relativa, referuntur, relatio relatione, et pater paternitate, et -

hujusmodi, et ideo non itur in infinitum.

Ad aliud dicendum quod multæ paternitates non fiunt in uno : cum enim unum sit principium ex quo generat pater, et actus generationis specie unus ad omnes genituras, una erit paternitas ad omnes : sed multi filii multis filiationibus numero referuntur ad istum unum patrem.

Et si objicitur quod mortuo filio non est pater ; et ponamus quod unus filiorum moriatur, tunc videtur semper quod una paternitas destruitur, et manet, Dicendum quod non est verum : non enim facta tali positione destruitur paternitas simpliciter, sed destruitur respectus ejus ad hoc, et hoc non est destrui simpliciter.

Et si secundo objicitur quod paternitas non est nisi respectus, et si destruitur quoad respectum, tunc videtur destrui simpliciter, Dicendum quod hoc non est verum : manet enim adhuc in causa,

et ideo non simpliciter destructa est : dico enim, quod manet in causa ad effectum reducta respectu aliorum filiorum.

Ad ultimum dicendum quod relatio est accidens : et ita oportet quod aliquid addatur accidenti per quod fiat hujus generis accidens : et sic omne generalissimum est compositum ex duobus intelligibilibus : propter quod generalissima dicuntur species entis : unde etiam propria non assignantur eis nisi prout sunt species entis : quia omne proprium causatur a specie, ut dicit Boetius ; species autem habet duos intellectus, sicut sæpe in scientia de *Universalibus* dictum est.

CAPUT I

Quid sit qualitas, et secundum quam intentionem sit unum de decem prædicamentis.

Postquam jam dictum est de quantitate quæ cum substantia proxima ordinanda fuit, eo quod substantia motui et alterationi secundum quam fiunt formæ accidentales multæ in substantia, per quantitatem subjicitur, eo quod non movetur, nisi quantum, ut probat Aristoteles [1] ; postquam etiam ad aliquid determinatum est, quod alteram partem accidentis importat, quod est ad aliquid quodammodo se habere : nunc de qualitate restat dicendum, eo quod per qualitates activas et passivas ad agere et pati substantia disponitur, quæ sunt sequentia prædicamenta : per ad aliquid autem quodammodo efficitur susceptibilis ubi et quando, situs et habitus. Et

ideo ista quatuor prædicamenta quasi principia disponentia ad illa sex quæ sequuntur præmittuntur. In quantitate enim determinatur de esse quod accidenti convenit ; in ad aliquid autem determinatur ad aliquid se habere, a quo non absolvuntur ubi et quando, situs et habitus : in qualitate disponitur substantia ad agere et pati, quæ duo qualitatem consequuntur. Hæc igitur quatuor præcedunt, ut substantiam ad sequentia disponentia. Et quia ad aliquid se habere accidit ex comparatione suæ substantiæ ad aliquid, qualitas autem ex hoc quod est activa

vel passiva ab alio vel in aliud, ideo ad aliquid ordinatur ante qualitatem.

Assignando igitur qualitatis descriptionem dicimus, quod qualitatem describens, dico secundum quam ut formam accidentalem quales dicimur per denominationem. Non enim, ut diximus in ante habitis [2], denominatio a substantia fieri potest, eo quod forma substantialis abstrahi non potest, eo quod est in ratione subjecti de quo prædicatur, sive sumpta in potentia ut notio totius, sicut signatur in differentia, sive sit notio totius implicite, sicut significatur in specie, sive sit notio totius explicite, sicut significatur in diffinitione : et ideo non secundum illam quales ut quales dicimur, sed potius quod vel quale quid dicimur. Et quia differentia secundum Porphyrium et Antiquos non in quale tantum sed in quale quid prædicatur, quia quamvis prædicetur in quale, tamen quid efficitur in eo de quo prædicatur. Quantitas autem non est secundum quam quales dicimur, sed secundum quam quan-

ti vel aliquanti dicimur. Ad aliquid autem et alia prædicamenta sunt secundum quæ dicimur ad aliquid nos aliquo modo habere, quia comparatione unius ad alterum non absolvuntur [3]. Et ideo soli qualitati convenit quod secundum eam simpliciter et absolute quales dicimur : hoc enim nec substantiæ, neque quantitati, neque ad aliquid simpliciter convenit, quia forma substantialis vel differentia non dicuntur simpliciter quale, sed quale quid, ut diximus. Alia autem prædicamenta et formæ acci-

dentales et prædicamenta accidentalia, aut dicunt id secundum quod formæ accidentales, et prædicamenta accidentalia qualitatem accipiunt per accidens in subjecto, quamvis non insit nisi substantiæ, aut dicunt id quod est ad aliquid se habere.

Tertius autem modus prædicationis remansit, qui est quales dici : secundum quem modum activum et passivum substantia quæ est subjectum efficitur. Et iste modus inter simplices modos prædicandi remansit solus. Simplices autem dico, qui in suis prædicandi modis nihil aliud concipiunt, nisi unum modum simplicem [1]. Omnes enim sex alii modi prædicandi aliquid præter se concipiunt in subjecto de quo prædicantur, sicut actio principium actionis, passio principium passionis, et quando, et ubi, et situs, et habitus concipiunt unius ad alterum comparationem. Isti autem quatuor prædicandi modi simplices sunt, sicut substantia in quid, quantitas subjecti in quantitatem dimensionum, ad aliquid in comparationem, et qualitas in qualitatem secundum

quam affecta vel disposita substantia perfecta est ad agere et pati. Et quia antecedentes tres modi sunt substantiæ ut substantia est, ideo prius de ipsis erat agendum. Quia vero qualitas non est substantiæ, ut substantia est in seipsa vel comparata, sed est ipsius ut perficitur ad id quod est agere et pati, propter hoc quarto loco de hoc prædicamento est agendum.

Sic ergo qualitatem describens dico secundum quam simpliciter nos, qui homines sumus, quales dicimur : quia quamvis et alia qualia dicantur secundum aliquam qualitatem, tamen non omnia omnium qualitatum sunt susceptiva : sed solus homo inter ea quæ nota nobis sunt, contrariarum est qualitatum susceptivus: habitus enim et dispositionis secundum omnes species et habitus dispositionis non est susceptivus nisi homo, et non alia existentia nota nobis. Hæc est igitur causa quia sic dicimus, quod qualitas est secundum quam quales dicimur, et non dicitur secundum quam qualia dicuntur.

Et quod posset objici quod differentia est secundum quam quales dicimur, jam solutum est : non enim secundum differentiam simpliciter quales dicimur, sed etiam quid : quia, ut dicit Porphyrius, differentia est quod ad esse substantiale conducit, et quod ejus quod est esse rei pars est : omnis autem alia forma accidentalis quamvis in quale prædicetur omne accidens, non tamen dicit quale simpliciter, sed potius vel quantum, vel aliquo modo se habere addit supra quale quod prædicat præter solam qualitatem accidentalem :

et ideo sola qualitas per quale secundum eam dici recta diffinitione diffinitur.

Si autem aliquis objiciat quod quale est quod a qualitate quale dicitur, et quale per qualitatem et qualitas per quale diffinitur, et est idem notius et ignotius altero, et e converso, et idem notius et ignotius seipso. Facile est respondere secundum antedicta, quod scilicet quando quale per qualitatem diffinitur, datur diffinitio ex notioribus simpliciter : quando autem e converso qualitas per quale diffinitur, tunc datur per notiora quoad nos, et hoc modo non est inconveniens idem esse notius et ignotius altero nec seipso.

Ab his autem facile est intelligere in qua intentione qualitas vel quale sit prædicamentum : est enim qualitas vel quale prædicamentum secundum quod est prædicans simpliciter quale et nihil aliud : hoc enim est solum quale accidentale omnino absolutum a comparatione et quantitate quæ possint ipsum ad aliud genus prædicamenti determinare, sicut diximus.

Ex hoc autem facile patet quare de prædicamento quantitatis non diximus, quantitas est secundum quam quanti dicimur : quantitas enim in quale prædicatur, eo quod est accidens : sed id quale materiale est in ipsa ad quantitatem per quam ad genus prædicamenti determinatur. Et ab illo communi quanto unius modi non poterat haberi communis denominatio, quia aliter fit denominatio a quantitate discreta et aliter a continua.

Adhuc autem quantitas est propinquissima substantiæ, et ideo subjectum potius constituit

secundum esse quo substare potest motui qui est secundum accidentia, quam denominet proprie loquendo. Qualitas autem continet terminos motus secundum quos fit substantiæ denominatio.

Et si quis objiciat quod motus etiam est in quantitate et sic deberet esse denominatio. Jam in ante habitis hoc solutum est, quod motus non est in quantitate secundum quod est quantitas, sed secundum rationem perfecti et imperfecti quæ sunt qualitates in quantitate. Contingit ergo proprie soli qualitati simpliciter secundum quale denominatio, et secundum hoc simplex prædicatum ipsa est prædicamentum ; quia etsi in aliis prædicamentis quale prædicatur, tamen ad aliquod aliud formale determinatur.

CAPUT II.

Qualiter qualitas multipliciter dicitur, et de speciebus ejus.

Est autem qualitas secundum quod sic in communi accipitur ut prædicamentum, de numero eorum quæ multipliciter dicuntur. Non autem sic dicitur multipliciter, ut æquivocum, vel analogum quod per prius et posterius dicitur, sed est multipliciter dictum ut genus, quod per diversas differentias in ea dividitur quæ sunt sub ipso æqualiter, ita quod æque exeunt ab ipso, et non unum per aliud. Sic enim sunt quatuor genera vel species qualitatis, quorum nullum per alterum participat qualitatis prædicationem, et ideo species qualitatis ab hoc communi quod est qualitas, exeunt ut multitudo. Propter quod dicimus, quod qualitas de istis dicitur ut de multis, et non de

uno per quod de aliis dicatur, sicut substantia, vel aliud genus : quia etiam in quantitate quantitas continua non fit mensura substantiæ nisi quantitas continua fiat numerus. Et in aliquid ad ea quæ sunt ad aliquid secundum modum, oportet quod respiciatur ad ea quæ sunt ad aliquid secundum veritatem, et sic ad unum ordinantur. In qualitate autem statim commune multiplicatur in quatuor, quorum unum non participat commune per alterum, sed sunt coæqualia sub ipso quod commune est.

Et si quæritur, secundum artem dividendi cujus sit divisio, quando dividitur qualitas in quatuor genera vel species qualitatis? Constat quod non potest reduci nisi ad generis in suas species divisionem : sed illæ quatuor species sunt coæquæ sub genere, et nulla alteri subalterna.

Si autem objicitur quod divisio debet esse bimebmris, Dicimus quod hoc verum est quando datur omnino per differentias in genere vel specie constituentes : has enim oportet esse oppositas per affirmationem et negationem, sicut rationale et irrationale : quando autem datur divisio accidentis in modos vel species quibus accidens efficitur in substantia, non oportet : quia illi modi non sunt finiti, nec finitam stantem et ordinantem habent causam. Et ideo oportet dare talem dispositionem per modum multiplicitatis et multitudinis : et sic est de speciebus qualis et qualitatis, nam in qualitate talis convenit divisio. Et hæc est causa quod (sicut dicunt Alexander et Boëtius) ipse Aristoteles hoc prædicamentum intitulavit de quali et qualitate : quia qualitas non

cognoscitur nisi ex modis ejus quod est quale, cum de modis substantiæ qualitas hæc vel illa causetur.

Prima autem harum est, quæ communius respicit substantiam, quæ habitus et dispositio dicitur : hæc enim incorporeæ substantiæ convenit et corporeæ rei quæ est ex utrisque composita, ut homo. Et convenit secundum animam et secundum corpus : quia scientia et virtus secundum animam insunt homini, et sanitas et complexio quæ sunt habitus et dispositiones, insunt homini secundum corpora. Habitus igitur et dispositio primæ sunt species qualitatis.

Quamvis autem circa idem sunt habitus et dispositio, et ideo dicuntur una species qualitatis, tamen quia oppositum modum vel oppositos modos dicunt circa idem subjectum in quo sunt, et quod secundum ea quale dicitur, unum nomen habere non possunt, quia opposita non significat nomen unum, ut dicit Aristoteles. Et hæc est causa quare unus modus dicitur habitus, et alius modus dicitur dispositio. Habitus autem est nomen perfecti in hac specie, dispositio autem est nomen imperfecti. Et ideo principale nomen est habitus, et secundarium quod adhuc est in fieri, est dispositio. In quocumque autem sunt (ut dictum est) circa idem sunt, non ex æquo, sed secundum quod subjectum per ea quale efficitur : hoc enim movetur ad hoc, et est in fieri : et postquam perfecte ad hoc motum est et in facto esse, et tunc est perfectum : et ideo quamdiu est in fieri, est in dispositione : quando autem est in facto

esse, tunc est in habitu. Habitus igitur est actus quidam, dispositio autem est admixta potentiæ.

Ex quo patet quod habitus differt a dispositione, eo quod habitus diuturnior est et permanentior in subjecto in quo est : quod fit vel usu temporis, vel radicatione in subjecto quæ fit per remotionem eorum quæ impediunt subjectum ad expedite agendum id cujus accipit habitum : dicit enim Averroes : habitus est quo quis aliquid agit quando voluerit. Unde habitus est qualitas qualem faciens potentiam ad perfecte agendum effectum illius potentiæ proprium, sive sit potentia animæ, sive corporis. Tales sunt habitus intellectuales, vel rationales, vel opinativi, vel virtutes quæ insunt secundum voluntatem, et secundum alias partes appetitus, sicut est concupiscibilis et irascibilis, et etiam secundum rationem secundum quod ipsa est rationem participans : quia secundum hæc ordinativa est aliorum, et est in ea sicut virtus moralis quæ dicitur justitia. Scientia enim et virtus secundum suum nomen videntur esse de numero eorum quæ sunt permanentia, et sicut perfecta, et stantia et radicata in subjecto : et videntur esse de numero eorum quæ difficile moventur, sive removentur a subjecto. Hujusmodi autem exemplum est, ut si dicamus aliquem mediocriter scientiam sumere : sumens enim eam non fortiter non tenet, quia de facili delebile est, quod ad perfectum non est acceptum : sed postquam sumpta est, difficile mobilis est a subjecto, nisi forte fiat grandis permutatio per aliquam amentiam, aut apoplexiam, vel aliud hujusmodi. Et quia non nisi magnis accidentibus mutatur,

propter hoc quidem non omnino immobilis est, sed difficile mobilis esse videtur.

Per ægritudines autem maxime fiunt hujusmodi permutationes, quia quamvis tales habitus insint secundum animam, quia tamen corpus organum est animæ, permutatio corporis impedit animæ operationes et corrumpit habitus tales. Talis etiam habitus (cum perfecte et ad actum expeditum habetur) dicitur. Similiter dicitur et virtus, quæ est fortitudo, et justitia, vel castitas et hujusmodi, quæ sunt de numero talium, quæ scilicet dicunt perfectiones ad proprium et generalem actum, sive sit naturæ, sive sit artis, sicut visus habitus est naturalis, et scientia et virtus habitus sunt acquisiti, et sanitas habitus corporis et ægritudo. Similiter quando talia perficienia potentias animæ -

vel corporis ad actus sibi debitos, radicata sunt et adepta sic ut non facile possint a subjecto removeri nec facile permutari nisi ex magnis permutationibus, tunc dicuntur habitus, eo quod tunc habeantur adeptione perfecta : et quia tunc potentia quæ ante nutabat in actu et fluctuabat, stat in ipsis, sicut in forma perficiente et perfecta ad operationes illius potentiæ.

Affectiones vero dicuntur sive dispositiones, quando subjectum non nisi aliqualiter est affectum vel dispositum per illa, et potentia nondum adepta est perfecte, sed continue disponitur ad aliud. Et ideo tales dispositiones vel affectiones sunt facile et cito etiam parvis occasionibus permutabiles in contrarium, sicut calor quando primum afficit corpus, et non transivit in habitum,

sicut in ethico in quo habetur calor ut habitus : et sicut frigiditas quæ primo afficit id quod tangit, et adhuc non transivit in habitum, sicut in eo qui frigida paralysi dissolutus est : et sicut sanitas quæ est habitus et medietates temperatæ ad naturam complexionis, et ægritudo quæ est hujusmodi medietatis distemperantia, et alia hujusmodi : circa enim talia quamdiu dispositiones sunt, afficitur homo quodammodo tactu metaphorico ad non magnam immutationem : cito enim et facili occasione permutatur homo talibus, sicut cum ex calido frigidus fit, et e converso : et sic facile ex sanitate in aliquam ægritudinem transit. Similiter autem est in aliis habitibus per modum habitus dictis. Dispositio enim quodlibet talium dicitur, nisi forte in his quæ dicta sunt sic fiat, quod contingat ea per longitudinem temporis transferri in aliquod simile naturæ cujuscumque, quod secundum ea quale dicitur : tunc enim vincit potentiam, et stat in eo potentia sicut in ultimo perfecto, et tunc est habitus : et tunc aliquis secundum ista efficitur insanabilis, hoc est, non facile sanabilis et permutabilis ad formam habitus : talis enim affectus sive dispositio afficiens quemcumque, non de facili mobilis efficitur, et est talis quem quilibet recte lo- quens habitudinem vel habitum potius quam affectum vel dispositionem nominat.

Quod autem ipsa sua substantiali ratione velint habitudines nominari et non dispositiones, manifestum est quando sunt difficile mobilia et tempore diuturniora per quod transeunt in modum naturæ. Et hoc patet inductione : namque

in disciplinabilibus qui disciplinas etiam non multum sunt retinentes, sed adhuc ab eis facile mobiles sunt per oblivionem, dicuntur habitum scientiæ disciplinalis non habere, quamvis ad disciplinam sint vel pejus vel melius forte dispositi et affecti. Propter quod patet quod differt habitus a dispositione non formaliter, sed in hoc quod dispositio facile mobile aliquid est, illud autem quod est habitus, diuturnius radicatum est et ideo difficile mobile.

Habent autem ad se invicem habitus et dispositio secundum quod qualem faciunt substantiam, quodammodo sicut inferius et superius : et ideo ad idem et ad eamdem pertinent speciem. Habitus enim sunt aliquo modo dispositiones sed dispositiones non necesse est esse habitus. Dispositio enim est id quod disponit ad aliquod agendum, et cum habitus perficiat et inclinet potentiam ad actum sive operationem, est habitus secundum hoc dispositio. Propter quod dicit Tullius, quod habitus est dispositio perfecti ad optimum. Et hoc modo vult Aristoteles in Ethicis, quod habitus est dispositio ad felicitatem. Sed dispositiones non necesse est esse habitus, cujus probatio est : quia qui retinent habitum, sunt etiam quodammodo dispositi, quia dispositio dicit ordinationem potentiæ ad actum. Unde habitum habentes dispositi sunt pejus vel melius ad ea quæ habent habitum. Qui autem quodammodo dispositi sunt, non sequitur omnino sive universaliter quod retineant habitum. Et hujus causa est, quod dispositio nomine suo non dicit nisi ordinationem potentiæ ad actum : et hoc

potest esse vel plene adeptum, et sic est habitus, vel non plene, et sic non addit aliquid super commune nomen dispositionis, et vocatur nomine communi dispositio : et in quantum deficit a perfecto, opponitur habitui, et ideo nomen habitus non meretur.

CAPUT III

De dubitationibus quæ sunt circa prædicta.

Est autem in his quæ dicta sunt multa dubitatio. Est enim primum dubium, cum una species qualitatis sit una forma simplex, videtur quod unico et simplici nomine habeat nominari. Et videtur quod hæc species unum simplex nomen habere debeat, ut dicatur habitus vel dispositio tantum altero nomine, non autem dicitur habitus et dispositio tanquam utrumque nomen conveniat per copulativam conjunctionem.

Adhuc propter hoc quod est facile mobile vel difficile, videtur quod non deberet nomen geminari vel variari : quia hæc accidunt eidem, et propter accidens nomen substantiale variari non debet, ut videtur.

Adhuc autem cum ex similibus actibus similes relinquantur dispositiones et habitus, videtur quod tam habitus quam dispositio habeant causam efficientem quæ formaliter agit unum : cum autem formaliter agens non nisi ad formam suam agat in eo in quod agit et formam suam inducit, videtur quod dispositio et habitus sint unius formæ, sed a forma nomina imponuntur. Videtur igitur, quod uno nomine formali debeant

nominari. Et hoc quidem concesserunt Antiqui, ut videtur Boëtius innuere, et hoc quod nos dicimus dispositionem et habitum communi nomine applicationem nominaverunt.

Ulterius etiam quæritur, cum ex dispositione fiat habitus, qualiter fiat habitus ex dispositione : quia enim ex actibus relinquuntur dispositiones, oportet quod aliquid formale relinquat primus actus et aliquid secundus, et sic deinceps : aut ergo idem est quod relinquitur ex actibus aut non est idem. Si idem, sequitur quod idem simpliciter secundum formam agatur a multis agentibus tempore divisis, quod non est intelligibile : idem enim et unum non potest habere multas causas æque propinquas secundum unum et idem genus causalitatis. Si autem diversa sunt quæ relinquuntur ex actibus, tunc quæritur quid illa uniat in una habitus substantia : hoc enim non potest facere subjectum, quia unitas subjecti non facit accidentium unitatem : quia in uno et eodem subjecto multa sunt accidentia et genere et specie differentia.

Adhuc quæratur quot actus, vel quid sive quantum tempus exigitur ad hoc quod de dispositione fiat habitus ?

Adhuc secundum Aristotelem, cum aliquis de non sciente fit sciens, est motus quidam : in alteratione autem est motus, in quo est quale post quale, et forma post formam, et continue fluxus de potentia ad actum : et secundum hoc videtur quod operationes habitum inducentes secundum formam scientiæ vel virtutis continue alterent potentiam animæ et animam, donec veniat

in actum perfectum scientiæ vel virtutis, et hoc sit ex dispositione fieri habitum, quod dispositio sit sicut motus, et habitus sit sicut finis motus, quando est in motum esse in actu perfecto. Sed si hoc conceditur, tunc videtur, quod operationes quæ disponunt, non sint continuæ sed interruptæ : et qui sic accipit habitum, non movetur motu continuo, sed interrupto : et videtur quod multoties sit in motum esse, et sic multoties in habitu, ut videtur.

Adhuc multi sunt habitus qui non fiunt ex præcedentibus dispositionibus, sicut habitus infusi et concreati : et sic non semper est habitus ex dispositione.

Adhuc ulterius quæritur de hoc quod videtur dicere Aristoteles dispositiones -

esse affectiones : et videtur quod calidum et frigidum, sive calorem et frigus vocet dispositiones et habitus, quæ sunt potius in tertia specie qualitatis, quæ est passio vel passibilis qualitas. Si autem dicatur quod sunt in prima specie et in tertia secundum aliquem modum, contra hunc modum hoc est quod supra in ante habitis determinatum est, quod scilicet diversorum generum non subalternatim positorum diversæ sunt species et differentiæ : dispositio autem et habitus, et passio vel passibilis qualitas, diversa sunt qualitatis genera et non subalternatim posita.

Ad hæc autem et similia dicendum videtur, quod dispositio et habitus sunt una species et prima qualitatis, quæ facit quale secundum accidentalem denominationem. Sunt autem una species ab una forma qua informatur subjectum

in specie : quia dispositio ejusdem speciei est cum habitu, sicut si dispositus sit aliquis scibili logico vel geometrico, idem scibile perfecte habet quando scientiam habet in habitu. Unde scibile in dispositione, et scibile in habitu est ejusdem formæ in scientia, et propter hoc etiam una species et non duæ sunt qualitatis habitus et dispositio. Nominatur autem duobus modis : quia ipsa non nominatur tantum quale quod talis qualitas relinquit in subjecto secundum formam : sed nominatur et hoc accidens secundum quod est id quale in subjecto, secundum hoc quod perfecte subjectum habet illud vel imperfecte. Quæ duo quia modum habent oppositum, uno nomine nominari non possunt, sed unum est imperfectum, alterum perfectum ad actum : habens enim habitum sine impedimento agit cum voluerit, dispositus autem agit impedite. Et quia, ut dictum est, ad unam formam pertinent habitus et dispositio, ideo nomina perfecti et imperfecti per copulativam conjunguntur conjunctionem, quia indifferenter per esse perfecti et imperfecti quæ in motu uno ordinantur ad unum finem : ideo dispositio materialis est ad habitum, et dispositio est actus imperfecti, habitus autem est actus perfecti et constituti. Hæc est ergo causa duorum nominum et ordinis dispositionis ad habitum, et copulationis quæ conjungit inter duo nomina.

Ad id autem quod objicitur, quod facile esse mobile vel difficile sunt accidentia qualis, secundum quod est in substantia, Dicendum quod hoc verum est, sed quia nomina ab his accidentibus imponuntur, propterea necesse fuit dari duo no-

mina. Et quod objicitur, quod duo sunt nomina illius qualis secundum formam, Dicendum quod hoc verum est, sed sunt nomina qualitatis illius, secundum quod quale quod dicit qualitatem illam, radicatum est in subjecto : et a talibus accidentibus sæpe fiunt impositiones nominum, maxime autem in accidentibus quorum propria nominatio et etiam diffinitio est, quod nominentur secundum quod sunt in subjecto a quo et in quo esse et nomen et diffinitionem accipiunt : et hæc est causa quod duo sunt nomina illius speciei, quæ tamen in forma unum sunt et in fine.

Ad hoc autem quod objicitur quod ex similibus actibus similes relinquuntur dispositiones et habitus, Dicendum quod verum est, et verum est etiam quod sunt unius formæ : sed non semper a forma est nominatio : quandoque enim, sicut dictum est, fit denominatio ab accidente formam consequente, et sic fit hic quando dicitur dispositio et habitus. Ad hoc quod dicitur quod Antiqui hanc speciem uno nomine applicationis nominaverunt, Dicendum quod hoc verum est, et ideo per errorem decepti istas species dixerunt non esse species qualitatis, sed dixerunt eas per modos distingui per quos efficiuntur in substantia, sive per modos per quos insunt subjecto : et quia prima species est per modum acquisitionis per ipsas subjecti operationes, et quod per operationes acquiritur, subjecto paulatim applicatur, ideo primam speciem applicationem communi nomine dispositionis et habitus notaverunt. Et quia secunda species est de potentia consequente esse substantiale,

per quod efficitur aliquid potens ad agendum vel patiendum, ideo illam communi nomine naturalem aptitudinem dixerunt. Quia vero tertia est de his quÃ¦ casu agunt in sensibus passiones, vel aguntur ab illis, ideo illam speciem communi nomine vocaverunt casum. Quia autem per quartam speciem componitur substantia in partibus secundum certitudinem terminationum suÃ¦ quantitatis, ideo illam communi nomine vocaverunt compositionem. Et quamvis hoc illa ratione quÃ¦ dicta est verum sit, tamen patet quod illa nomina communia non dicunt species et formas differentes qualitate et quali quod a qualitate quale dicitur, et sic habent proprie distingui secundum quod etiam species quantitatis, et ejus quod est ad aliquid distinctÃ¦ sunt : hÃ¦c autem in modo distinguendo unum nomen habere non possunt.

Ad hoc autem quod ulterius quÃ¦ritur de relatione dispositionum et habitum ex actibus sive operationibus, Dicendum quod verum est quod ex similibus actibus similes relinquuntur habitus et dispositiones. Actus autem inducunt dispositiones et habitus duobus modis. Uno modo dispositiones et habitus contrarios a subjecto quod est potentia secundum quam fit operatio removendo : et hunc modum dixerunt Socrates et Plato, qui dixerunt scientias et virtutes inesse per naturam, et per studium et exercitium depurari subjectum ut eluceat in anima quod est per naturam, sicut lapis pretiosus politione quidem nihil accipit, sed cum abstergitur ab eo quod impurum est, tunc micat in eo puritas naturalis. Hic

est ergo unus modus quo contrariÃ¦ dispositiones removentur. Secundus autem modus est quo generatur in actu forma in anima, quÃ¦ est operationi formÃ¦ similis, sicut in eo quod movetur forma motoris secundum actum, quÃ¦ antequam moveret motum, non fuit in eo quod movetur nisi secundum potentiam : et sic de potentia ad speciem operationis educitur anima in dispositione et habitu.

Ad hoc autem quod quÃ¦ritur utrum idem sit quod relinquitur ex primo actu cum eo quod relinquitur ex secundo, et sic deinceps, videtur secundum Aristotelem, quod idem est in substantia formÃ¦ sed diversum secundum esse : esse enim relictum ex prima operatione, magis est permixtum potentiÃ¦ quam relictum ex secunda, sicut id motu quod est juxta principium, magis in potentia est quam id quod est juxta finem. Quud autem ulterius infertur, quod unum et idem sic habet multas causas secundum genus causalitatis, Dicendum quod nihil est inconveniens dummodo illud idem sit diversum secundum esse : quia sunt diversa agentia per quÃ¦ efficitur in esse, et esse diverso quousque stet in actu ultimo : et sic in uno alterato possunt esse diversa non specie sed numero alterantia, et in uno augmentato possunt esse diversa non specie sed numero augmentantia : et hoc nihil est inconveniens. Sed quod simul in una et eadem hora sint diversa, et Ã¦que immediata secundum unum et idem genus causalitatis in idem eodem modo agentia, hoc esse non potest.

Ad hoc autem quod quÃ¦ritur quot numero actus vel quantum tempus requiritur ad hoc quod ex dispositione fiat habitus, Dicendum quod non est determinare, quia subjecta non Ã¦que habilia sunt ad habitus susceptionem : et ideo in uno plura, in alio vero pauciora requiruntur.

Ad hoc quod quÃ¦ritur de talis motus continuitate vel interpositione , Dicendum quod nihil prohibet motum hunc ex parte mobilis esse continuum, et ex parte motoris esse interruptum. Hoc dicit Averroes super 2 de Anima et super librum de Generatione et Corruptione, quod si aliquis per annum augeatur per spatium cubiti, non est necesse quod hoc qualibet septimana, et quolibet die et qualibet hora proportionaliter secundum divisionem

temporis augeatur : aliquando enim minus, aliquando plus augetur, cum semper exeat de imperfecto ad perfectum, vel exeundo a dispositione contraria, vel augmentum accipiendo. Ita etiam dicendum est hic quod motus est continuus ex parte mobilis continue deponendo dispositiones contrarias, vel speciem moventis accipiendo : sed non oportet quod motor semper maneat actu, quia forma quam primo impressit ipsa in se habens virtutem motoris, movet actu, sicut est virtus movens in semine : propter quod non sequitur quod motus sit aliquando ex parte mobilis interruptus. Et ideo dicit Boetius quod scientia principiorum in sensibilibus seminalem sensualem habet virtutem ad scientias.

Ad hoc autem quod dicitur quod multi sunt habitus connaturales et concreati, qui ex disposi-

tionibus non videntur relinqui, Dicendum quod multi habitus connaturales ex dispositionibus relinquuntur naturalibus, ut habitus visus ad quem per principia alterantia disponitur oculus intuentis ex humorum oculi adunatione. Quidan etiam sunt ad quos subjectum per naturam statim dum esse dispositum est, et illi fundantur in dispositionibus suis, quamvis habeant dispositiones se tempore prÃ¦cedentes.

Ad hoc autem quod dispositio dicitur affectio ab Aristotele, Dicendum quod hoc dictum est per quamdam similitudinem, quia sicut affectio est per suam operationem aliquid faciens, hoc est quod actione appropinquat, sed id in quod agit, nondum per actionem suam ad formam suam convertitur : ita dispositio est quÃ¦dam patientis et moti ordinatio ad actum agentis quem nondum perfecte adeptum est : et per hanc similitudinem dispositio dicitur affectio. Et quod dicitur de calido et frigido per affectionem vel per modum habitus suscepto, totum per similitudinem dictum est ad modum accipiendi habitum et dispositionem : et non est ideo dictum quod calor et frigus per se sint habitus et dispositiones, sed ideo quia receptio eorum in subjecto aliquando est per modum dispositionis, aliquando per modum habitus. Et ex his patet solutio quÃ¦sitorum.

CAPUT IV.

De alio genere qualitatis quod naturalis potentia vel impotentia dicitur.

Aliud vero genus non quidem generalissimum, sed genus subalternum est, quod dicimus naturalem potentiam vel impotentiam. Est enim quÃ¦dam qualitas in substantialibus principiis rei radicata, quÃ¦ totum substantiale esse constitutum et perfectum consequitur, secundum quam quales, hoc est, potentes dicuntur ad facile faciendum vel patiendum, et non facile faciendum ea quÃ¦ sunt secundum naturam vel naturÃ¦ conservationem. Et quando quidem talis potentia causatur ex victoria formÃ¦ super materiam quam forma perfecte ad se terminat et tenet terminatam, ita quod contrariis resistit alterationibus, tunc vocatur talis qualitas naturalis potentia : naturalis quidem, quia in naturalibus principiis radicatur ; potentia autem est, quia est vigor et valor formÃ¦ super materiam ad agendum ea quÃ¦ sunt secundum naturam sine impedimento. Per oppositum autem naturalis impotentia causatur ex victoria materiÃ¦ et privationis super formam quam contraria impedit dispositio : quam materia perfecte comprehendere et ad se terminare non potest : et ideo vigor diminuitur ad actiones naturales, et facile patitur, et vincitur a contrariis. Et dicitur naturalis impotentia, non quia natura hujus defectus principium sit, sed quia natura impeditur contrariis dispositionibus ne ad talem vigorem possit pervenire. Hoc igitur genus et non species dicitur, quia convenientia in genere minor

est quam convenientia in specie ; convenientia enim in genere conveniunt in potentia materiæ, convenientia enim in specie conveniunt in actu et

forma : et quia naturalis potentia vel impotentia non conveniunt nisi in potentia materiæ, ideo dicuntur genus, quia in solo genere conveniunt. Et quia non uniuntur in uno hæc duo, ideo non per copulativam, sed per disjunctivam disjunguntur conjunctionem.

Naturalis igitur potentia est qualitas secundum quam habentes eam potentes ad naturalia dicuntur ; naturalis impotentia etiam quales facit secundum quam eam habentes impotentes dicuntur ad naturalia. Hæc igitur a principiis habita species, aliud est genus qualitatis secundum quod quales dicimus aliquos pugillatores, qui ex ipsis principiis naturam constituentibus apti sunt fortes ictus dare, ut qui fortiora et exercitata ad motum facilem habent brachia et non impedita : et secundum quod dicimus quosdam ex naturalium principiorum dispositione cursores, qui valde longa et agilia et mobilia habent crura, et non magnum pondus corporis quod lassitudinem inducat. Et secundum quod quosdam dicimus salubres sive salvos, ut quorum caro proportionalis est in membris et densa et vestita undique modico adipe : hæc enim non recipit contraria, et fortiter tenet temperamentum complexionis, et a se repellit nociva. Contrarios autem horum in carnis dispositione dicimus insalubres vel ægrotativos secundum naturalem impotentiam, quia nihil horum quæ dicta sunt perficere possunt per potentiam naturalem , hoc modo dicimus sanativos vel ægrotativos. Et simpliciter sive universaliter dicimus omnia illa , et secundum hanc qualitatem qualiacum-

que dicuntur potentia vel impotentia secundum qualitatem quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia. Hos enim dicimus sic potentes vel impotentes, quod aliquo modo sunt dispositi per aliquid generatum in ipsis.

Unde non propter dispositionem advenientem dicimus unumquodque illorum naturaliter potens vel impotens, sicut illi qui per artem vel exercitium efficiuntur pugillatores vel cursores, vel operatione medicinæ fiunt sanativi vel ægrotativi : sed ideo dicuntur tales, quod habeant potentiam naturalem in principiis naturalibus fundatam ad facere quid facile eorum quæ sunt secundum naturam, vel nihil pati eorum quæ sunt contra naturam : sicut pugillatores vel cursores ex naturali potentia dicuntur, non quod sint dispositi arte vel exercitio, sed quia habent naturalem potentiam in principiis naturalibus fundatam hoc facile faciendi sine naturali impedimento : sicut etiam dicuntur sanativi, eo quod habeant potentiam naturalem, ut contra sanitatem aliquibus levibus accidentibus patiantur. Ægrotativi autem dicuntur qui ad hoc ipsum habent impotentiam naturalem, nihil scilicet contra sanitatem patiendi. Similiter autem his dicitur durum et molle, et similiter his sese habent secundum potentiam naturalem. Durum enim dicitur quod a constantia partium habet potentiam naturalem quod non cito secetur vel dividatur , molle autem eo quod cedit cito tangenti, et dicitur ejusdem secationis passivum, in quantum ad resistendum habet impotentiam naturalem, et sic de aliis.

<!-- cap:1.2.5 -->
CAPUT V — *De dubitationibus quæ sunt circa secundum genus qualitatis.*

Oritur autem dubium circa prædicta : quia cum naturalis potentia vel impotentia sint in primis principiis rei constituentibus radicata, habitus autem et dispositio sint acquisita tempore, indigentia et doctrina, et exercitio assuetudinis, videtur quod naturalis potentia vel impotentia propinquiora sunt substantiæ quam habitus et dispositio. Videtur ergo quod naturalis potentia vel impotentia debeat esse prima species qualitatis et non secunda.

Secunda. Ad hoc idem facit quod potentia naturalis præcedit esse, dispositio autem et habitus esse rei consequuntur : videtur ergo quod potentia naturalis vel impotentia prima qualitatis species esse deberet.

Tertia. Adhuc omnis dispositio et habitus supponit ante se potentiam naturalem vel impotentiam. His igitur rationibus prior videtur esse species qualitatis, quæ est naturalis potentia vel impotentia.

Quarta. Ulterius autem quæritur utrum potentia naturalis sit qualitas ? potentia enim naturalis est a forma vincente super materiam, ut dictum est : hoc autem modo potentia naturalis est rationalitas, et intellectus, et ratio, et voluntas, et hujusmodi, ut generaliter dicatur, omnis potestas animæ secundum omnem partem ipsius, ut adhuc generalius dicas, omnis potestas formæ secundum quod actionis principium est

forma : hæc autem omnia partes substantiales esse dicuntur et non qualitates.

Quinta. Adhuc dicit Averroes, super secundo de *Anima*, quod omnis diversitas organorum quæ est in corpore, est propter diversitatem potestatum quæ sunt in anima : sicut ergo se habent partes corporis ad corpus, sic se habent partes animæ ad animam : partes autem corporis substantiæ sunt constituentes et integrantes corpus organicum, partes igitur animæ substantiæ sunt integrantes potestatem animæ, et sic non sunt qualitates animam consequentes : et similiter est de aliis potentiis naturalibus formarum substantialium quarumcumque.

Sexta. Eodem modo objicitur de impotentiis naturalibus formarum : hoc enim nomen fundatur in privatione, et non videtur fundari in aliquo ente vel in aliqua entis specie : videtur ergo quod non sit qualitas aliqua.

Septima. Adhuc autem non videtur rationabiliter dictum quod dictum est, quod scilicet durum est quod potest habere potentiam naturalem ad non secari, et quod molle ejusdem rei habet impotentiam : quia eodem modo potest dici quod molle habet potentiam naturalem ad facile secari, et quod durum ejusdem rei habet impotentiam [1].

Octava. Ulterius etiam quæritur, cum potentia se magis teneat ex parte materiæ quam ex parte formæ, videtur quod potentia naturalis debeat esse ex victoria materiæ super formam potius quam e contra.

Ultima. Ulterius etiam adhuc quæritur quare hæc species vel genus qualitatis uno nomine non nominatur, ut diceretur aptitudo, sicut Socrates et Plato et alii antiqui nominaverunt ?

Responsio ad primam. Ad hæc autem et similia dicendum est, quod habitus est prima species qualitatis, propter hoc quod ipsæ formæ substantiales in materia sunt ut habitus, sicut dicit Aristoteles [2], quod anima secundum quod est endelechia, inest ut habitus, et secundum hoc forma substantialis inest ut qualitas materiæ, et hoc modo differentia est ut qualitas generis. Quia ergo dispositio et habitus modum suum ponunt in primis substantiæ compositæ principiis, quæ sola substat accidentibus, ideo sunt prima species qualitatis. Potentia autem naturalis est consequens esse compositi : est enim consequens ad actum quem forma habet in composito et ad actus consequentes naturam compositi, ideo potentia naturalis est secunda species et non prima. Et quod objicitur de tempore et doctrina, non est verum de omni eo quod habet modum habitus, sed est verum de habitu acquisito tantum.

Ad secundam. Ad hoc autem quod objicitur, quod potentia naturalis præcedit esse, Dicendum quod hæc est potentia materiæ ad formam et ad esse : et hæc non est naturalis potentia, sed hæc potentia est consequens semper esse.

Ad hoc autem quod dicitur, quod omnis habitus inest secundum aliquam potentiam, Dicendum quod verum est hoc, sed non oportet quod illa potentia sit esse consequens : quia forma ut

habitus inest secundum potentiam esse præcedentem : sed hoc verum est quod aliquis habitus ut acquisitus vel infusus inest secundum potentiam quæ consequitur ad esse, sed ex hoc non sequitur quod generaliter potentia consequens esse sit ante habitum, ut patet per ante dicta.

Ad hoc autem quod ulterius quæritur, si potentia naturalis sit qualitas? Dicendum quod potentia naturalis ad actus esse consequens est qualitas et accidens, secundum quod omne illud est accidens quod sequitur ad esse perfectum, quia non est de substantia : hæc autem qualitas fluit a substantialibus sicut proprium fluit ab essentialibus speciei. Et quod objicitur de partibus animæ, Dicendum quod anima non habet partes essentiales cum sit substantia simplex : sed secundum quod anima est totum potestativum, sic vires ejus intellectus, et voluntas, et sensibilis, et vegetabilis sunt partes ejus potestativæ, et sic dicuntur potentiæ naturales radicatæ in substantia ipsius, et tamen qualitates quia sunt ad actus esse consequentes [1].

Et quod dicitur, sicut se habent partes corporis ad corpus, sic partes animæ ad animam; hoc est verum secundum aliquid, et secundum aliquid non est verum : quoad hoc enim verum est, quod anima comparatur ad corpus, ut principium vitæ et motus : sic enim fluunt potentiæ ab anima, quibus influit vitam et motum corpori, quæ integrant potestatem et virtutem ejus, sicut corpus in quantum mobile ab anima et vitam recipiens, non potest esse simplex, sed oportet quod a na-

-tura ejus fluat diversitas complexionis et compositionis organorum, quibus recipiat diversimode vitam et motum : et hæ sunt partes organici corporis in quantum est organicum et non in quantum est corpus, et hoc modo sic potentiæ sequuntur naturam corporis et substantiam animæ, sicut operatio organorum sequitur naturam corporis : et hoc modo utrumque integratur partibus suis potestativis. Sed quoad modum communem non est verum, quia potentiæ animæ naturam animæ consequuntur, non ut partes naturales, sed ut proprietates naturam animæ constituentes, sed naturam animæ non derelinquentes : organa autem corporis materiales sunt partes corporis, materialiter ipsum constituentes. Et primo modo loquitur Averroes et non secundo. Idem dicendum de omnibus potentiis naturalibus a forma substantiali post esse substantiale ad actus consequentes fluentibus.

Ad hoc autem quod objicitur de naturali impotentia, Dicendum quod quamvis quantum ad nomen fundetur in privatione, tamen secundum esse fundatur in contrario quod est contraria qualitas in materia potentiam naturalem impediens.

Ad hoc autem quod dicitur quod potentia se magis tenet ex parte materiæ, Dicendum quod hæc non est potentia ad agendum quæ est esse consequens, sed potius est potentia ad esse, sicut dictum est in capitulo præcedenti : unde per hoc patet solutio.

Ad hoc autem quod quæritur de nomine Antiquorum, qui istam speciem vocabant aptitudi-

nem, Dicendum quod non est nomen usquequaque conveniens : quia aptitudo non est nomen univocum ad potentiam et impotentiam ; quia si aliquid est aptum ad agendum, per hoc ipsum non habet aliquid commune isti et illi, per quod erit aptum ad patiendum.

CAPUT VI

â€" De tertia specie qualitatis quÃ¦ est passio vel passibilis qualitas.

Tertia vero species qualitatis est quÃ¦ dicitur passio et passibilis qualitas. Hanc enim unam speciem ponimus, ideo quod formÃ¦ qualitatis non differunt, sed sunt ejusdem speciei qualitatis, et aliquando eadem numero qualitas : primo enim est passio, et postea passibilis qualitas. Quia ergo neque in qualitate, neque in quali (quod secundum eas dicitur) specie differunt, ideo dicimus eas esse species et non genus, et unam speciem hÃ¦c duo dicimus esse. Et non conjungemus ea disjunctiva conjunctione sed copulativa, ut notentur ad idem pertinere. Tamen quia passio est afficiens et cito transiens qualitas, passibilis autem qualitas est durans et radicata in subjecto, qui modi sunt oppositi, ad idem nomen non possunt reduci, eo quod hoc nomen ab oppositis rei proprietatibus imponeretur et opposita significaret : ideo duobus modis copulatis hanc speciem designamus. De qualitate enim non possumus loqui nisi sicut de accidente, quod semper in comparatione ad substantiam habet determinari, et ideo oportet quod determinetur per mo-

dos quibus est in subjecto. Sic igitur dicunt quod tertia species qualitatis est passibiles qualitates, quÃ¦ jam in subjecto radicatÃ¦ et firmatÃ¦ sunt et passiones.

Hujus autem manifestatio est inductione et exemplo. Sunt enim hujusmodi ut dulcedo, amaritudo, austeritas, sive acuitas in saporibus extremis et mediis omnibus, et qui his qui inducti sunt cognati sunt, ut salsedo, ponticitas, et sapor pinguis. Amplius autem secundum tactum calor et frigiditas, et his similia : secundum visum albedo et nigredo. Odores autem qui inferunt olfactui passionem, juxta sapores determinantur, ut dicit Aristoteles. DifferentiÃ¦ enim sonorum non inducuntur hic : quia quamvis inferant passionem auditui, tamen ex primis qualitatibus (quÃ¦ primo sunt activÃ¦ et passivÃ¦, et virtute earum agit quod agit, et patitur quod patitur) non causantur : et ideo etiam non transmutant substantiam nisi per accidens, sicut aer cum tonitru, ut dicit Aristoteles, scindit lignum.

Quoniam autem hÃ¦c quÃ¦ dicta sunt sensibilia, sunt qualitates, manifestum est per descriptionem quam primo dedimus de qualitate : quÃ¦cumque enim subjecta suscipiunt illa quÃ¦ ita dicta sunt qualitates, et quÃ¦cumque etiam informantur ipsis, secundum ipsa qualia dicuntur. Qualitas autem est secundum quam quales dicimur ; igitur ista sunt qualitates. Hoc autem inductione probatur et exemplo, ut mel : ex hoc enim quod subjectum mellis dulcedinem suscipit, dicitur secundum hoc quale, quia dulce. Eodem modo dicitur corpus album, quia suscipit

albedinem se informantem. Similiter autem se habet in cÃ¦teris omnibus quÃ¦ enumerata sunt.

HÃ¦c autem non ideo passibiles qualitates dicuntur, quod subjecta et objecta quÃ¦ ea suscipiunt ut formas aliquid patiantur vel passa sint accidentali passione vel aliqua alia (quamvis naturali passione digestionis habitu passa sint) sed ideo dicuntur passibiles qualitates, quia passiones inferunt sensui : non enim ideo dicitur dulce, quia aliquid ab extrinseco passum sit, et quod hanc sibi impressit dulcedinem. Similiter autem est de omnibus quÃ¦ sunt hujusmodi olfactui vel gustui passionem inferentia. Similiter autem est de calore et frigore in igne vel glacie vel aqua : hÃ¦c enim omnia non ideo passibiles qualitates dicuntur, quod ea subjecta quÃ¦ suscipiunt ea, aliquid passa sint extrinsecus, sed ideo quoniam singula eo-

rum quæ dicta sunt, secundum alicujus sensus qualitatem in ipso sensu passionis alicujus ad sensus immutationem perfectiva sunt, et ideo passibiles qualitates dicuntur. Patet hoc inductione : dulcedo enim passionem quamdam secundum gustum efficit ad gustus immutationem. Sic facit calor qui passionem facit secundum tactum, et similiter aliæ qualitates tangibiles. Albedo autem et nigredo et alii colores medii non similiter passibiles qualitates dicuntur : non enim sic agunt in subjectum secundum esse materiale, quod suis qualitatibus informent visum : visus enim albi non est albus, quemadmodum gustus dulcis est dulcis, et sicut tactus calidi est calidus : et ideo in visu non perficiunt colores

passibiles qualitates. Sed ostenduntur colores passibiles qualitates : quia ipsi colores qui sunt qualitates, innascuntur in nobis ex passionibus quibusdam præcedentibus in nobis. Quod non multæ colorum mutationes sunt in nobis per aliquam passionem præcedentem, est manifestum per inductionem experimenti : erubescens enim aliquis rubeus factus est, cum erubescentia sit timor in turpi perpetrato : timor autem passione et fuga cordis secundum systolem propellens sanguinem in faciem. Et similiter timens aliquis factus est pallidus, sanguine a facie ad cor retracto. Similiter unumquodque talium colorum aliqua innascitur passione : et si tales colores talibus innascuntur passionibus, probatur quod si aliquis est naturaliter aliquid similium passus, quod scilicet sanguinem diffundat in facie, vel ad cor reducat sanguinem, illum naturaliter oportet habere similem colorem illi qui passione verecundiæ vel timoris rufus vel pallidus factus est : quod ex hoc constat quod quæ affectio naturæ facta est ad verecundiam in expulsione sanguinis ad frontem circa corpus, eadem etiam causa fit etiam secundum naturalem affectionem : ita quod color naturalis sit similis ei qui ex passione animæ vel cordis naturalem recipit colorem.

Generaliter autem loquendo quæcumque qualitates sunt de numero talium casuum, hoc est, quæ ex talibus casibus passionum sumpserunt principium ab aliquibus passionibus difficile mobilibus et permanentibus in subjecto, illæ dicuntur passibiles qualitates. Quamvis enim secundum naturalem substantiam sive subsisten-

tiam in primis complexionibus pallor aut nigredo facta est in aliquo, tamen passibiles qualitates dicuntur secundum primam qualitatis rationem : quales enim dicimur secundum tales colores sive qualitates, sive etiam inducta sint talia per accidentas, sicut propter longam ægritudinem quæ facit pallorem. Aut propter æstum qui inducit ruborem qui aliquando in facie comburit sanguinem, ita quod remanet, et stantem et permanentem ruborem inducit, aut aliquid simile his : propter quod nigredo vel pallor contingit, non facile præterit, ita quod immutabile vel difficulter mutabile manet. Ista dicuntur passibiles qualitates : secundum tales enim qualitates dicimur quales simpliciter, sicut secundum eas quæ a passionibus naturalibus inducuntur.

Quæcumque vero sunt de numero talium qualitatum quæ cito transeunt et cito de facili solvuntur, dicuntur passiones : non enim secundum has dicuntur quales, sed potius aliquid passi : nullus enim simpliciter dicitur rubeus propter hoc quia ex verecundia rubeus factus est. Similiter ille cui pallor subitus propter timorem venit, non simpliciter dicitur pallidus sive qualis secundum pallorem, sed magis dicitur convenienter quod aliquid passus sit, non ad denominationem, sed ad subitam mutationem. Ea propter hujusmodi subitæ mutationes dicuntur convenienter passiones : non autem convenienter dicuntur qualitates, quia non simpliciter quales dicimur secundum eas.

Hoc ergo modo se habet de passionibus et passibiles qualitatibus corporis. Ad similitudinem

autem horum se habet etiam de passionibus et passibilibus qualitatibus quæ inducuntur secundum

accidentia animæ, hoc est, quarum principium est in anima, quamvis mutatio sit in corpore : quæcumque enim talium mox sive subito in nascendo fiunt, ab aliquibus advenientibus passionibus fiunt subito, ut dementia sive insania, vel ira, et aliæ hujusmodi passiones, si qualitates dicuntur illatæ per sensum et phantasiam vel opinionem : secundum enim talia quales dicimur et denominamur, dicimur enim iracundi et dementes et insani. Similiter autem est si quæcumque alienationes et insaniæ non naturaliter sunt factæ, sed sunt aliquibus casibus inductæ, ut ex visu, vel terrore sonorum vel his similibus, et sunt difficile prætereuntes vel etiam omnino immobiles : omnia hujusmodi sunt dicenda passibiles qualitates, eo quod secundum tales qualitates quales dicimur et denominamur . Quæcumque vero talium passionum sunt ex his quæ citius prætereunt et facile subjectum derelinquunt, passiones dicuntur et non passibiles qualitates.

<!-- cap:2.5.7 -->

CAPUT VII.

De dubitationibus circa tertiam speciem qualitatis.

Est autem circa ea quæ dicta sunt dubitatio. Passio enim per se est genus generalissimum, et ideo non videtur posse esse species qualitatis.

Adhuc autem passibile est potens pati vel habens aptitudinem ad patiendum : qualitas autem

nulla pati potest, sed secundum eam est passio : videtur ergo quod nulla sit passibilis qualitas.

Adhuc autem aut passio inducit qualitatem coloris, aut si non inducit, tunc remanet tantum passio, et non habet in qualitate determinari : si autem inducit, constat quod ille color qualitas est, et sic passio est passibilis qualitas, et sic male distinguitur inter passionem et passibilem qualitatem.

Adhuc secundum passionem videtur aliquis dici qualis : est enim passio hæc in aliquo genere, constat quod non nisi in genere qualitatis : sed qualitas est secundum quam quales dicimur : ergo secundum passionem dicimur quales, et sic nulla est distinctio inducta inter passionem et passibilem qualitatem.

Adhuc dubium est de hoc quod albedo et nigredo non dicuntur qualitates, eo quod passiones inferant sensibus : hæc enim sunt objecta visus : visus autem est potentia passiva : objectum igitur quod est proprium agens in visum infert visui passionem, et secundum hoc dicuntur colores passibiles qualitates, sicut alia, et ex simili causa, ut videtur.

Adhuc autem istæ passiones dicuntur inferentes vel illatæ : colores autem sæpe inferunt passiones, ut concupiscentias, et delectationes, et tristitias, et hujusmodi : et sic iterum patet, quod sunt qualitates sensibiles ex eadem causa qua alia sensibilia dicuntur passibiles qualitates.

Adhuc autem quæritur quare tertia species qualitatis non dicatur forma aut circa aliquid constans figura ? Terminatio substantiæ est se-

cundum qualitatem : passio vero et passibilis qualitas a casu passionis innascuntur, et ita videtur quarta species propinquior esse substantiæ quam passio vel passibilis qualitas : non ergo ista est tertia, sed quarta (ut videtur) species qualitatis.

Adhuc quæritur quare non uno nomine hæc species nominatur, cum omnes Antiqui et etiam Aristoteles illa communi nomine casus appellaverint ?

Ad hæc autem et similia dicendum est, quod passio secundum quod est prædicamentum, est effectus illatioque actio-

nis in id quod patitur : et sic non sumitur passio quÃ¦ est species qualitatis, sed pro forma qualitatis quÃ¦ afficit subjectum ex hoc quod aliquid passum est, quod est causa affectionis illius, vel ex eo quod affectui subjectum ex ipsa affectione inducit passionem quÃ¦ continet subjectum secundum complexionantia vel componentia subjectum, sicut ira inducit ab aliquo circumstante accendit sanguinem circa cor et immiscet vaporem fellis ad vindictÃ¦ appetitum. Et ideo Ã¦quivocatio est in passione, quÃ¦ secundum quod est effectus agentis genus est : secundum autem quod affectio commotione facta vel commotionem inducens est species qualitatis.

Ad aliud dicendum quod non dicitur passibilis qualitas eo quod ipsa qualitas aliquid patiatur, sed (sicut dictum est) quod vel passione inducitur vel passionem inducit, et quia sic passioni conjuncta est, ut causa vel effectus, ideo dicitur passibilis qualitas.

Ad aliud dicendum quod passio inducit id quod est qualitas secundum essentiam : sed non est qualitas secundum quod ab ipso quale dicitur denominative, quia denominationes non sunt nisi ab his quÃ¦ insunt simpliciter : simpliciter autem non inest quod non est in subjecto radicatum et firmatum, quia sic non sequitur, iste est affectus rubore ex verecundia, ergo est rubeus.

Et per hoc patet solutio ad sequens : est enim id quod inducitur ex passione in genere qualitatis, sed non secundum quod quale simpliciter, sed secundum hoc denominative prÃ¦dicatur.

Ad id autem quod ulterius dubitatur de albedine et nigredine, satis in ante habito capitulo responsum est. Et quod dicitur quod passiones inferunt visui, Dicendum quod illÃ¦ sunt passiones secundum quid et non simpliciter : quia sunt talia in visu secundum esse spirituale, et ideo motum et passionem simpliciter non inducunt.

Ad hoc autem quod objicitur, quod inducunt delectationes et concupiscentias, Dicendum quod hoc est per accidens, non enim hoc faciunt in quantum visibilia tantum, sed in quantum sunt signa delectabilium secundum gustum et secundum tactum : secundum quid enim et non simpliciter est delectatio in visu secundum quod visus movetur a visibili tantum.

Ad id autem quod ulterius quÃ¦ritur de ordine istarum specierum qualitatis, Dicendum quod ordo est primÃ¦ speciei ad secundum qui in prÃ¦habitis determinatus est. Quia autem de numero naturalium potentiarum sunt sensibiles vires animÃ¦, et istis inferuntur passiones

per passibiles qualitates, ideo statim tertiam speciem qualitatis oportuit esse passionem vel passibilem qualitatem, sicut activum proprium sequitur suum passivum proprium quod infert ei passionem : quia activum suam propriam formam dat passivo, et utrumque refertur ad alterum et cognoscitur per alterum : propter quod tertium statim sequitur post secundum. Adhuc cum objicitur, quod secundum hoc etiam tertia deberet esse quarta, quia actus sunt prius potentiis secundum rationem et objecta actibus, sed ad hoc dicendum quod hoc verum esset, nisi potentia naturalis hic acciperetur secundum quod radicatur in substantialibus principiis substantiÃ¦ : secundum hoc enim determinatur hoc accidens, secundum quod substantiÃ¦ propinquius est, et ideo secundum hunc ordinem potentia naturalis est ante passibilem qualitatem.

Ad hoc autem quod ultimo quÃ¦ritur de nomine, dicendum quod de qualitate hic intendimus secundum quod denominative quale ab ea dicitur : et ideo de qualitate hic non intenditur in comparatione ad causam per quam inducitur, sed potius secundum modum quo inhÃ¦ret subjecto ad denominationem per quale : sed non dicitur casus hic qualitas, nisi in comparatione ad causam per quam inducitur, quia casualis est. HÃ¦c igitur casus non

vocatur. Secundum autem quod est in subjecto, non habet modum unum, sed diversum et compositum secundum quod denominat subjectum simpliciter, et secundum quid, hoc est, ut nunc. Oppositi autem modi eodem nomine non

possunt comprehendi. Uno ergo nomine non poterat convenienter nominari, sed duobus, quæ sunt passio et passibilis qualitas.

CAPUT VIII.

De quarto genere qualitatis quod est forma, vel circa aliquid constans figura.

Quartum vero genus qualitatis est forma et circa aliquid constans figura. Hoc autem genus qualitatis, sicut in prima philosophia dicit Aristoteles, consequens est speciem substantialem in omni corporea substantia : quia sicut corporeæ substantiæ differunt speciebus, ita differunt figuris : et quorum est una species in communi, horum est in communi figura una, tam in toto quam in membris : sicut hominis figura una, et capræ, asini, et sic de aliis. Forte hoc dicitur genus non species, quia multa valde comprehendit.

Differunt autem hæc, quia modus terminationis linearum in superficie vel corpore referri potest ad intra, ad formam scilicet substantialem, quæ tam in toto quam in partibus, causa est quare dicitur vel sit membrum hoc vel illud, vel etiam totum formetur, et sic dicetur forma. Positem scilicet sic vel sic terminatam in tales vel tales angulos, et sic dicitur figura. Unde patet quod unum et idem secundum id quod qualitas est figura et forma, sed secundum esse differt : quia relatum ad intra quod continet et terminat, est forma : relatum autem ad extra, quo talibus vel talibus angulis terminatum aptum est ad hos motus vel illos secundum hos actus vel alios, sic dicitur figura.

Oportet autem scire quod figura dicitur dupliciter : secundum id quod est quantitas terminata, et sic dicitur id quod est in genere quantitatis : est etiam figura secundum id quo est figura terminatio quantitatis, et hoc modo non dicit nisi id quod est in genere qualitatis, sed hæc qualitas est circa quantitatem posita. Forma autem quamvis idem sit subjecto, differt tamen ratione, nec dicitur forma nisi secundum quod causata est a forma substantiali actu continenti intrinseca, et ideo forma dicit id quod est qualitatis, et non quantitatis.

Hæc autem ideo genus dicuntur, quia in actibus et ratione non conveniunt : continere enim quod est formæ non convenit nisi genere cum sic vel sic angulatum esse acuto angulo vel recto vel hebete : hoc enim non dicitur quia contineat, sed quia sic vel sic pungat vel tangat, propter quod non est convenientia speciei sed generis inter illa sic sumpta. Quia tamen hæc unum sunt in eo quod est forma et figura, propter hoc non disjunctiva conjunctione conjunguntur. Duobus autem modis nominatur et non uno : quia continere ad intra, et sic vel sic pungere extra, non sunt reducibilia in unam proprietatem cui nomen unum commune imponatur.

Dicitur autem figura, eo quod ad extra refertur : circa aliquid constans, quia in exterioribus terminationibus linearum concludit et terminat exterius in circuitu, et constant terminationes ejus ad puncta in quibus concurrunt lineæ terminatæ. Hæc ergo est ratio omnium istorum. Hæc

autem proprie corporum sunt et superficierum quæ pluribus lineis terminantur.

Amplius autem adhuc in lineis etiam inveniuntur quædam quæ in hoc modo qualitatis sunt ponenda, sicut rectitudo et curvitas : rectum enim est cujus extrema tegunt media, ita quod postea videri non possunt, si rectorum extremitates directe aciebus oculorum opponantur : et hoc dictum est Platonis. Hoc autem magis est forma quam figura, quamvis rationem figuræ habeat secundum quod ad extra

undique terminatur in puncto uno. Curvitas autem ex duabus semper componitur formis : habet enim formam concavam subtus, et habet formam convexam exterius, et ideo omne curvum compositæ est formæ. Figuras autem habet tot, quot habet curvitates, quia tot habet terminationes ad angulos divisos. Tale etiam est quod his simile est, sicut circulare, vel sphæricum, et generaliter loquendo rotundum : omnia enim hæc formam habent concavi ad interius, et figuram convexi ad exterius. Quod hæ autem qualitates sint secundum quod talium sunt formæ et figuræ, probatur ex hoc quod secundum unumquodque talium id dicitur quale quod informatum est ex his, sicut patet inductione et exemplo : triangulum enim vel quadrangulum vel rotundum esse quale aliquid dicitur. Similiter autem et rectum vel curvum esse qualis habet prædicationem. Et similiter est in aliis secundum formam vel figuram hoc modo dictis [1].

Rarum autem et spissum et asperum et lene fortasse putabuntur apud aliquos qualitates

principaliter significare : quamvis a linea habent ad hoc quod qualitatem principaliter significent : significant enim primo positionem, et secundario qualitatem partium in loco et in toto positarum, et ideo non pertinent ad divisionem eorum in qua ponuntur ea quæ principaliter sunt in qualitate : hæc enim (ut dictum est) quamdam positionem partium in toto et loco primo principaliter significant quodammodo et non qualitatem : spissum enim sive densum dicitur, eo quod partes materiales ad se invicem sunt propinqua positione : rarum vero per oppositum dicitur, eo quod partes materiales ad se invicem distant in toto : et hæc duo sic secundum positionem partium intrinsecarum sic dicuntur. Lene autem et asperum secundum positionem quamdam partium exteriorum : lene quidem eo quod in rectum vel æque secundum li-

-neam vel superficiem sibi partes jacent exteriores et una super alteram non eminet : asperum vero per oppositum hujus dicitur, ideo quod una quidem extremarum partium in linea vel superficie superiore est super aliam eminendo porrecta, alia vero est inferior et simul super alia est depressa. Positiones igitur dicuntur primo, et si qualitates dicuntur, hoc est secundario. Hæ igitur sunt quatuor species qualitatis quæ communiter inveniuntur.

Et fortasse alii quidam modi qualitatum apparebunt : quia quale multipliciter dicitur de substantiali et accidentali qualitate, et ideo multi sunt ejusdem modi : sed quia maxime et principalius dicuntur qualitates et quales hi qui dicti

sunt modi, concludatur ergo generaliter quod species vel genera qualitatum sunt quæ prædicta sunt.

<!-- cap:1.9 -->

CAPUT IX.

De dubitationibus quæ sunt circa quartam speciem qualitatis.

Est autem in his dubitatio, cum forma sit principium substantiæ uniuscujusque, qualiter possit esse species qualitatis : potius enim reducenda est ad genus substantiæ, quam qualitatis.

Adhuc autem cum figura sit de mathematicis, nihil autem sit mathematicum nisi quantitas discreta vel continua : videtur figura esse aliquid in genere quantitatis et non qualitatis.

Adhuc autem nihil ens videtur addere forma vel figura super quantitatem, quia quod lineæ sic in acutum vel rectum angulum jungantur, non addit quanto ens sed rationem : et sic videtur quod non sunt species in genere qualitatis.

Adhuc autem quod de aspero et leni dictum est, omnino contradicit ei quod dictum est in sex principiis de situ vel positione, ubi dicitur quod asperum et lene,

et rarum et densum, non positiones dicunt sed qualitates circa positiones dictas.

Ulterius quæritur qualiter numerus specierum qualitatis accipiatur?

Sed ad hæc et similia dicendum est quod forma dicitur secundum id quod forma secundum rationem et substantiam : et sic forma est principium esse et substantiæ in omni eo quod

est : et quia substantia vera est, propter hoc forma est principium esse et substantiæ veræ, et secundum aliquid est principium aliorum quo est unumquodque eorum. Dicitur enim forma quasi foris manens secundum nomen, et sic modus continentiæ in terminatione linearum et superficierum dicitur forma, et hæc forma est species qualitatis.

Ad hoc autem quod de mathematica objicitur, Dicendum, quod figura non ratione figuræ mathematica est, sed ratione quantitatis cujus est qualitas, et ab ipsa absolvi non potest. Vel potest dici, sicut dictum est, quod figura est mathematica secundum quod est quantitas terminata : secundum autem quod est terminatio quanti, sic est qualitas, et hoc modo non consideratur a mathematico.

Ad hoc autem quod dicitur, quod figura nihil addit supra quantitatem, Dicendum quod falsum est : addit enim modum qualitatis qui non est quantitas, qui est acutum, vel rectum, vel hebes in angulis, vel rotundum, vel planum : quæ non sunt rationes tantum, sed sunt res : unde etiam aliter et aliter immutant proprium sensum tactus : omnis autem immutatio sensus proprii est per qualitatem.

Ad hoc autem quod de sex principiis objicitur, Dicendum quod sicut dictum est, asperum et lene, et densum et rarum, positiones dicunt partium materiæ interius et exterius, sed secundario dicunt qualitates : quia sic vel sic agunt in sensum, et hoc consideratur in libro sex principiorum; et ideo dicuntur qualitates, quia lene est

quod suaviter immutat, asperum quod immutat cum punctione, et densum est quod visu non penetratur, rarum autem quod ubique est pervium : et ideo in comparatione ad sensum ita dicuntur qualitates, sed tamen quia positio causa est, quod sic vel sic sensus istos immutent, ideo illa principaliter sunt positiones, secundario qualitates.

Ad hoc autem quod quæritur, penes quid ista species qualitatis accipiantur, Dicendum quod numerus et ordo sic simul accipi possunt : aut enim accipitur penes formale principium substantiæ, aut penes materiale, ex quo omne accidens accipi habet penes modum substantiæ a qua causatur. Si autem accipitur penes principium formale, hoc non potest esse nisi duobus modis : aut enim accipitur penes modum quo perficit forma materiam, aut penes modum quo forma principium est agendi in composito quod perfectum est. Si primo modo, forma non habet se ad materiam nisi ut dispositio vel habitus, et penes hunc modum est prima species accepta qualitatis. Si autem secundo modo est, a forma effluunt potentiæ naturales, et sic est secunda species qualitatis accepta. Illæ ergo potentiæ aut accipiuntur in se aut secundum quod propria activa inferunt eis proprias passiones. Et primo modo est iterum secunda species qualitatis : secundo autem modo tertia inducitur species qualitatis. Si vero ex parte materiæ sumatur quæ per se est corporea, et necesse est quod sit secundum relationem ad formam quæ continet et terminat materiam, tunc inducitur quarta species quæ est forma vel circa aliquid constans figura. Et istæ

sunt quatuor species qualitatis, secundum quas aliquid ut frequentius quale dicitur, et a quibus proprie accipitur modus iste prædicamenti qui est proprius qualitatis. Si qui autem alii modi qualitatis inveniuntur, facile reducuntur ad istos.

Sciendum quod Antiqui hanc ultimam qualitatis speciem uno communi nomine vocaverunt compositionem : sed quia duos actus includit, unum ad intus qui est formæ, alterum ad extra qui est figu-

ræ, ideo convenientibus duobus modis nominatur. Quare etiam genus melius dicitur quam species, jam in ante habito capitulo dictum est.

Quod autem quidam has species accipiunt penes ea quæ sunt in nobis in anima, quidam per acquisitionem primam speciem, et secundum ea quæ insunt naturæ secundum speciem, et in corpore quidem per motum tertiam speciem, vel per materiæ terminum quartam speciem: potest dicere qui vult, sed rationem perfectam non videtur habere.

Sed de hoc quæri potest, quare secundum solam tertiam speciem qualitatis quæ passio vel passibilis qualitas, sit alteratio præhabita, sicut dicit Aristoteles[1], et non secundum aliam speciem qualitatis? Et hæc quidem quamvis pertineat ad Philosophum determinare et non ad logicum, tamen dici potest quod in habitu et dispositione alteratio esse non potest : quia dispositio et habitus sunt ad perfectionem secundum propriæ naturæ actum, qui est ratio vel rationis actus : et ideo attingens esse perfectum non est proprie alteratus physice, sed in esse connatura-

li et proprio perfectus. Fere eadem ratione non potest esse alteratio in specie secunda : potentiæ enim naturales radicantur in forma substantiali, secundum quod ipsa in eo quod perfectum est convertitur in principium agendi, et ideo consequuntur esse perfectum sicut id quod est esse substantiale consequens, cum perfectio ipsius sit perfectio in illis : propter quod etiam attingens esse perfectum naturalis potentiæ perfectus est, et diminutus ab illo secundum esse corruptus vel in via corruptionis. In quarta etiam specie motus esse non potest, quia circa quantitatem est qualitas quæ a quantitate non absolvitur: sed quantitati nihil est contrarium, ita quod nec illi speciei contrarium est aliquid.

Et si objicitur de recto et curvo, et aspero et leni, et raro et denso, patet quod illæ qualitates nec activæ nec passivæ sunt, neque absolvuntur a positione et situ, et ideo in talibus non potest esse motus alterationis : quia alteratio physica non est nisi inter contraria agentia et patientia ad invicem, et hoc est quod intendit Aristoteles, si quis bene dicta sua inspiciat.

CAPUT X.

De quali quod dicitur secundum qualitatem.

Quia autem, ut dicit Alexander, Aristoteles ipse istum tractatum intitulavit de quali et qualitate, et nos jam determinavimus de speciebus qualitatis secundum quam quales dicimur, restat nunc determinare de quali quod denominative ab his speciebus dicitur qualitatis. Dicimus ergo quod qualia dicuntur quæ secundum qualitates

dictas dicuntur denominative : denominative autem , quia simpliciter subjectum ab eis denominatur, vel quomodoliber aliter ab his dicuntur informata. Difficile enim est eam quæ ab accidente denominationem simpliciter fieri : multis enim modis accidens inest, ita quod non denominat , ut si inest secundum partem, ut Æthiops est albus dentes, vel si inest ut nunc et non simpliciter , ut rubeus ex verecundia nunc, non sequitur quod sit rubeus. Licet aliquando etiam hoc sit ex parte accidentis, quod ab ipso fieri denominationem non potest, quamvis simpliciter insit et non secundum quid, ut in sequentibus patebit. Et ideo quale secundum istas qualitatis species (aut dicatur secundum istam denominationem aut quomodoliber aliter dicatur ab his) dicitur qualitas ut informans subjectum per concretionem significans : quale enim et qualitas idem prædicatur, quamvis in modo differant :

quale enim dicit qualitatem subjectum informantem, qualitas autem dicit qualitatem simpliciter.

Et si quis objiciat quod quale dicit duo, subjectum scilicet, et qualitatem, Dicendum quod non dicit principaliter et formaliter nisi qualitatem, sed quia dicit qualitatem in concretione ad subjectum, ideo dicitur ex consequenti de subjecto facere significationem. Propter quod etiam quale cum qualitate ad idem pertinet prædicamentum.

In pluribus tamen qualitatibus, pene etiam in omnibus qualia dicuntur denominative a qualitatibus, ut a candore candidus, et a grammatica grammaticus, et a justitia justus dicitur denomi-

native, et similiter in aliis multis. In aliquibus vero hoc non convenit secundum vocem, quamvis similiter sit secundum esse. Et hujus causa est quod qualitatibus nomina talia posita non sunt quæ solo casu differentia secundum appellationem possint inflecti et informari in nomina denominativa, sicut dicitur cursor, aut sicut dicitur pugillator, non quidem dictus ab actu vel officio currendi vel pugillandi, sed ab ipsa qualitate quæ est naturalis potentia hoc faciendi : hæc enim qualitas nomine proprio non est designata, ita quod nomen secundum valitudinem naturalem ad hæc exercenda significet illam propriam qualitatem : non enim sunt talibus valitudinibus (quæ qualitas sunt) posita nomina secundum quas quales dicuntur et cursor et pugil sive pugillator : sed nomina illa sunt disciplinarum nomina, sicut cursoriæ et pugillatoriæ artis : et hæc non sunt nomina illius vel illarum qualitatum, qua vel quibus dicuntur illi quales, qui affecti sunt illa qualitate, quæ est naturalis potentia ad illa facienda. A nomine autem artis vel disciplinæ denominari potest, qui artis istius vel disciplinæ est ignarus, sicut frequenter contingit, quod habens naturalem potentiam ad aliquid artis, illius ignarus est, quæ docet operationem eamdem ad quam habet quis naturalem potentiam : pugillatoria enim dicitur disciplina pugillandi, sed quales in hac qualitate dicuntur, non qui sunt de arte sive disciplina illa, sed qui afficiuntur per informationem qualitate quæ dicitur potentia naturalis ad pugnandum, sicut dicitur pugil vel cursor qui forte nihil scivit de arte sive disciplina

illa, et ideo a disciplina non accipiunt denominationem ut dicantur cursores vel pugilles.

Alii autem etiam posito nomine qualitatis non adhuc quales illa qualitate dicuntur denominative, ita quod nomen qualis secundum figuram appellationis a nomine qualitatis determinetur. Sicut patet in nomine quod est virtus, a quo nomine si denominatio fiat non dicitur virtuosus, sed secundum alios dicitur studiosus, nomine formato a genere virtutis quod est studium, vel quod verius est nomine formato a virtutis causa, quæ est studium. Et secundum posteriores dicitur virtuosus, quamvis non simplicem dicat denominationem, sed cum denominatione, notat plenitudinem. Virtutem enim habens studiosus dicitur, sed non dicitur denominative simplici denominatione a virtute : sed si a virtute dicatur, dicetur virtuosus, quod nomen plenitudinem significat et non facit simplicem denominationem. Hujus autem causa est, quia in virtutibus et vitiis politicis nos domini et causa sumus operum quibus efficiuntur virtutes : quia virtutes per studium fiunt in nobis : quod studium, ut dicit Tullius, est vehemens applicatio animi ad aliquid discendum vel faciendum : ideo Antiqui nomina imponentes, virtuosos intellectuali virtute vel morali vel heroica dixerunt studiosos nomine communi. Virtuosi autem dicuntur non ita convenienter, quia virtus nominat ultimum in bono, ut dicit Aristoteles, et hoc non est ita generale ut primum. Consignificata autem plenitudo adjungitur in talibus, propter hoc quod dicit Aristoteles quod nec intellectualis virtus quæ est prudentia,

potest esse sine moralibus, nec morales possunt esse sine prudentia : quia moralis contingit finem, prudentia autem eligit ea, et

docet per quæ et qualiter ad finem devenitur : et ideo in quocumque est virtus, quamdam plenitudinem virtutis esse oportet. Propter quod illam denominationem conveniens fuit nomine plenitudinem connotante formari. Et dicitur studiosus et non studialis, et virtuosus et non virtualis. In pluribus autem denominativis non est sic, sed denominativa eorum a nominibus formantur qualitatum quæ insunt ipsis. Concluditur ergo generaliter quod quæcumque dicuntur qualia, aut dicuntur denominative a prædictis quatuor speciebus qualitatis, aut aliquo modo, sicut dictum est, dicuntur aliter ab illis qualitatibus quæ dictæ sunt.

CAPUT XI

De proprio qualitatis quod est suscipere contrarium.

Postquam autem jam de quali et qualitate secundum diffinitionem et divisionem in species determinatum est, consequenter de quali et qualitate secundum suas consequentes proprietates et passiones est determinandum, et primo de proprio quod nec soli nec omni convenit, quod est esse qualitati contrarietatem. Dicimus igitur quod inest qualitati et quali contrarietas secundum quod est quale, sicut justitia injustitiæ est contraria, et albedo nigredini. Quamvis injustitia privationis habeat nomen, tamen hæc privatio in contrario fundatur habitu cujus nomen pro-

prium non est positum, et sic justitia contraria est injustitiæ. Ita et ipsa quæ secundum qualitates has qualia dicuntur, sunt contraria, sicut injustum contrariatur justo, et album nigro. Patet igitur quod in prima et tertia specie qualitatis est contrarietas. Non est autem hoc proprium in omnibus qualitatibus primæ et tertiæ speciei, secundum quod contrarietas est distantia et oppositio completa eorum quæ sunt in eodem genere : rubeo enim vel pallido aut hujusmodi coloribus mediis nihil est contrarium, cum tamen sint qualitates et in genere qualitatis.

Si autem objicitur quod justitia et injustitia non sunt contraria, quia motus alterationis est inter contraria : in prima autem specie, ut jam ante habitum est, non est alteratio. Dicemus ad hoc, quod alteratio physica non est in prima specie qualitatis : alteratio autem large dicta est in prima specie, secundum quod alteratio est, quando subjecto eodem manente mutatio fit in suis passionibus vel qualitatibus. Sic enim quando de justo fit injustus, alteratio facta est : non enim sufficit ad alterationem physicam, quod sit inter contraria, sed cum hoc exigitur quod contraria sint ad invicem activa et passiva secundum actionem et passionem a substantia abjicientem, et subjectum continue a contrario in contrarium transmutantem.

Ad hoc autem quod diximus de coloribus mediis nihil esse contrarium, cum tamen in quinto Physicorum [1] dicatur quod medium comparatum extremo, contrarium est, et cum in Ethicis dicatur quod medium utrique extremorum con-

trarium est : non debet aliquis instare, quia hic contrarium accipimus quod secundum maximam distantiam contrarium est. Hoc autem est simplex, nihil de contrario habens admixtum : et secundum hunc modum medium nec opponitur medio nec extremo. In physicis autem contraria accipienda sunt secundum potentiam et actum ubi est motus, et ideo ibi contrarium est id quod aliquid participat contrarii, et est potentia ad alterum, secundum hoc enim movetur ad ipsum ut ad contrarium.

Quod autem in Ethicis dicitur quod medium utrique extremorum contrarium est, ideo dictum est, quod quamvis virtus sit medium quantum ad actum et circumstantias, tamen secundum bonum et rationem boni est extremum : et sic ambobus

extremis opponitur ut extremum, quia sic ambo extrema sunt in genere mali.

Amplius generaliter verum est, quod si ex contrariis unum fuerit quale, et reliquum illi contrarium est quale : cum contraria sint in eodem genere. Hoc autem palam est et manifestum proponenti sive inducenti alia contraria ab his quæ dicta sunt in singulis generibus contraria suspicientibus : semper enim contraria in eodem sunt genere : nam si justitia contraria est injustitiæ, et justitia est quale quoddam sive qualitas, sequitur quod etiam injustitia est quale et qualitas est quædam : nulli enim aliorum prædicamentorum sicut generi aptari potest injustitia ut species vel individuum : justitia enim neque est quantitas, neque ad aliquid, nec ubi, nec omnino sive uni-

versaliter aliquid de numero prædicamentorum, nisi quale et qualitas, et illud idem secundum genus prædicamenti est etiam justitia. Et sic est in omnibus aliis contrariis quæ sunt secundum quale vel secundum qualitatem.

Ex hoc autem forte videbitur alicui, quod prima contraria sint in qualitate : et contra hoc videtur esse, quod prima contraria videntur esse rarum et densum : hæc enim videntur præcedere calidum et frigidum, et inducere ipsa, quia rarum efficitur calidum, et spissum efficitur frigidum : sed ad hoc dicendum, quod in veritate prima contraria vere secundum actionem et passionem sunt contraria in qualitate, et non in positione [1] : quia contrariorum est mutuo se expellere ab eodem susceptibili : expulsio autem hæc fieri non potest, nisi per actionem et passionem, et ideo ea quæ vere sunt contraria, sunt activa et passiva ad invicem : et hæc prima contraria sunt calidum et frigidum, et subjecta eorum passiva sunt humidum et siccum, quorum utrumque respicit utrumque illorum ut subjectum : humidum enim est subjectum calidi et est subjectum frigidi, et siccum est subjectum calidi et est subjectum frigidi in materia elementali : calidum est effectivum rari, et frigidum est effectivum spissi : et sic prima simpliciter contrarietas est in qualitate : prima autem dispositio materiæ est in positione quæ non absolvitur a qualitate quæ est rarum et densum.

Si autem quis dicat quod leve et grave sint prima contraria, eo quod motus localis sursum et deorsum sunt ad formam: leve autem movetur

sursum, grave autem deorsum, hoc omnino nihil est et est determinatum in physicis, quod motus sursum non causatur a levitate, nec motus deorsum a gravitate, sed potius a generante vel removente prohibens : et ideo prius aliquo modo habet formam generantis antequam habeat motum quæ est consequens formam generantis [2]. Et ideo leve et grave non sunt prima contraria moventia, sed potius leve causatur in materia per rarum, et grave causatur in materia per densum : et sic adhuc remanet, quod calidum et frigidum quæ sunt in tertia specie qualitatis sunt contraria.

Si quis vero adhuc objiciat, et dicat contra hoc, quod si simpliciter calidum et simpliciter frigidum quorum neutrum de suo contrario habet aliquid admixtum, sunt contraria prima, tunc sequitur quod nata sunt fieri circa subjectum unum et idem : non autem simpliciter calidum, et simpliciter frigidum nata sunt fieri circa idem : nullum enim elementum est quod manens in substantia ejusdem elementi hoc natum sit suscipere : ergo ista non sunt contraria prima, ignis enim habet non admixtam caliditatem, et non potest habere frigiditatem et caliditatem : ad hoc dicendum quod secundum quod caliditas et frigiditas sunt qualitates primæ, sic opponuntur circa materiam primam elementorum, et circa illam nata sunt fieri : secundum autem quod sunt in generatis primis quæ sunt elementa, sic sunt potentiæ naturales consequentes esse elementorum, et ideo elementis manentibus non deserunt substantias elementorum : et hoc modo circa

idem nata sunt fieri, et mutuo se invicem expellentia ab eodem.

Ex hoc autem quod in qualitate est contrarietas prima, intelligitur quod contrarietas in omnibus aliis generibus in quibus est, non est nisi in ratione qualitatis : primum vero est causa omnium aliorum in quolibet genere in quo est primum. Unde etiam in quantitate ratione motus augmenti et decrementi non est contrarietas nisi secundum qualitatem, sicut in tractatu de *Quantitate* dictum est. Et si contraria sunt in ubi vel in situ, oportet quod sint in eis secundum quod non absolvuntur a qualitate. De his autem disputatio pertinet ad physicum vel metaphysicum, et non ad logicum : logicus enim non considerat contraria, nisi secundum quod sunt in eodem genere maxime distantia, et non considerat ea secundum quod prima et non prima.

CAPUT XII.

De secundo proprio quod est suscipere magis et minus.

Suscipit autem qualitas magis et minus, et hæc est secunda proprietas ex ea quæ præcessit causata. Quod autem quale magis et minus suscipiat patet inductione : album enim magis et minus alterum altero dicitur secundum albedinis intensionem et remissionem, et similiter justum magis et minus alterum altero dicitur secundum intensionem justitiæ et remissionem. Hoc autem non tantum est in ipsis quæ qualia sunt sicut alba et justa, sed etiam ipsa quæ sunt qualitates (a quibus talia dicuntur qualia) suscipiunt in seip-

sis, sicut quæ dicuntur crementa et diminutiones in seipsis. Et dicit Boetius quod hæc fuit sententia Platonis. Hoc autem declaratur exemplo, cum, sicut dicunt, candidum quod est candor, sit candidum, contingit, ut dicunt, illum candorem magis intendi per majorem (ut dicit Nicolaus Peripateticus) luminis contrarii admixtionem.

Quamvis autem hoc sit quoddam qualitatis proprium, non tamen convenit omni qualitati, sed plura sunt quæ suscipiunt magis et minus, et non omnia quæ sunt qualitates : justitia enim cum sit qualitas si dicatur (secundum quod in abstracto significatur) suscipere magis et minus, potest quilibet ambigere utrum verum sit an falsum quod dicitur. Similiter autem est etiam in aliis qualitatibus quæ afficiunt per inhærentiam subjecta in quibus sunt, quando per modum abstractionis significantur, ut justitia, albedo, sanitas et hujusmodi. Quidarn namque dubitant de talibus, utrum magis et minus suscipiant : quidarn enim justitiam a justitia et albedinem ab albedine aiunt non multum dici secundum magis et minus, ita quod una justitia sit magis justitia quam alia, vel una albedo magis albedo quam alia : neque dicunt unam sanitatem ab alia sanitate dici secundum magis et minus. Et causa etiam dicti est, quod nomen uniuscujusque abstractorum imponitur in termino, et non potest intendi et remitti : isti autem dicunt, quod intensio et remissio secundum magis et minus accidit qualitatibus secundum quod sunt in subjecto recipiente ipsas qualitates : dicunt enim alterum altero magis et minus sanitatem et

justitiam habere, secundum quod unum dicimus altero saniorem et justiorem. Sic etiam dicunt et grammaticam et alias qualitates (quæ subjecta in quibus sunt afficiunt, et ideo affectus generaliter dicuntur) secundum magis et minus inesse. Licet tamen Antiqui diversa circa ista sentiant, tamen hoc indubitanter verum est, quod subjecta (quæ secundum illos affectus qualitatum dicuntur qualia) illa procul dubio secundum quasdam qualitates recipiunt magis et minus, et in prima et in tertia specie qualitatis : hoc enim modo unus alio dici-

tur grammaticior, qui magis habet grammaticam : et sic unus dicitur justior et sanior, et sic est in multis aliis primæ et tertiæ speciei qualitatibus. Sed non est hoc in quarta specie qualitatis : triangulus enim et quadrangulus secundum quod denominative dicta sunt a triangulatione et quadrangulatione, sic dicuntur qualia et non qualitates : et sic dicta non videntur magis et minus suscipere triangulus et quadrangulus, neque aliquod denominatum ab aliis figuris, ut circulus, vel pentagonum, vel exagonum: hæc enim non dicuntur secundum prædicationem, nisi de illis quæ diffinitionem eorum recipiunt: hæc autem omnia sunt in termino : unde omnia de quibus prædicatur circulus nomine et ratione qualitatis, æqualiter et non secundum magis et minus sunt et dicuntur circulus. Ea autem quæ sunt de numero eorum quæ circuli nomen et rationem non recipiunt, illa in quantum non sunt circulus, et non secundum magis et minus, sed æqualiter circulus negatur in ipsis. Hoc autem patet per ex-

empla : quadratum enim et quadrangulum circuli nomen et rationem non recipiunt, sed ab utrisque negatur circulus, et ideo quadratum non magis et minus est circulus quam quadrangulus. Est enim quadratum figura quatuor lineis æqualibus et quatuor rectis angulis conclusa. Et quadrangulus est figura quatuor rectis lineis, quarum duæ oppositæ sunt æquales sibi invicem, aliis non oppositis inæquales, et quatuor rectis angulis contenta. Et neutra istarum suscipit circuli nomen. Quia circulus est figura plana, una linea contenta, in cujus medio punctum est qui vocatur centrum, a quo omnes lineæ rectæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales. Et hæc ratio neque quadrato convenit, neque quadrangulo, quod altera parte longius est. Et ideo æqualiter et non secundum magis et minus quadratum et quadrangulum non sunt circulus, nulla enim talium figurarum recipit diffinitivam rationem circuli.

Simpliciter autem loquendo sive universaliter si utraque ista nullo modo recipiunt hujusmodi quod propositum est, hoc est, circuli rationem secundum aliquem modum, tunc sequitur quod alterum istorum non dicitur secundum magis et minus esse circulus : quia quod secundum magis et minus esse vel non esse non dicitur, aliquo modo participat nomen et rationem ejus quod participat secundum magis et minus. Concluditur ergo, quod non omnia qualia suscipiunt magis et minus. Horum itaque prædictorum proprium nihil est proprie proprium qualitatis : neutrum enim illorum convenit omni et soli et semper.

Est autem attendendum, quod sicut dicit Boetius ab Alexandro accipiens in commento libri Prædicamentorum, fuerunt tres sectæ Antiquorum circa hoc. Plato enim qui ponebat formas, dixit intensionem et remissionem fieri in qualitatibus maxime primæ speciei, sicut circa habitus et dispositiones, quæ dona dixit esse deorum, sicut expresse legitur in libro qui Menoni ascribitur, per immissionem boni divini plus et plus, sicut albedo plus et plus est albedo, cui immittitur plus et plus de claritate luminis, et sic dixit intendi omnes virtutes. Alii autem quidam Epicurei dixerunt per incrementa partium subjecti fieri intensionem, ut albedo vel justitia fit plus et minus, quæ plus et minus occupat et informat de partibus subjecti. Media autem Aristotelis et Peripateticorum opinio est, quod intensio fiat circa qualitatem secundum inhærentiam. Qualitas inhæret subjecto dupliciter : ex parte subjecti et ex parte qualitatis. Ex parte subjecti quidem ex hoc quod plus et minus aptatur qualitati recipiendæ. Ex parte autem qualitatis dupliciter : si enim habet contrarium, tunc plus et minus intenditur secundum majorem et minorem contrarii admixtionem: si autem non habet contrarium, tunc plus intenditur secundum majorem vel minorem accessum ad naturæ terminum, cui nomen et a qua nomen imponitur : et hoc est dicere ad veram nominis impo-

sitionem. Positio autem Platonis non habet hic probari nec improbari, sed in prima philosophia. Hic autem dici potest, quod si additione doni divini fieret intensio in qualitate, difficile

esset valde dicere qualiter addendum ei sit quod est forma simplex, nisi diceretur illud fieri per additionem alterius formæ ejusdem speciei : et hoc prohibetur a multis Philosophis, quod plures formæ ejusdem speciei non sint in eodem subjecto. Si autem fiat intensio per partium subjecti occupationem, sequeretur quod idem subjectum in eadem parte non esset magis et minus tale, quod est contra sensum. Remanet ergo quod intensio fiat per accessum ad terminum naturæ in subjecto magis et minus ad formam disposito. Hæc ergo de proprietatibus qualitatis dicta sunt.

CAPUT XIII. — De tertio proprio qualitatis quod est simile et dissimile.

Proprium autem qualitatis est, quod secundum eam solam simile vel dissimile aliquid dicitur. Simile enim nihil dicitur esse alteri, nisi secundum quod est quale : et secundum hoc solum dicitur dissimile. Similitudo enim est unitas in qualitate, sicut æqualitas est unitas in quantitate, et identitas unitas in substantia.

Quod autem hoc sit proprium qualitatis, patet : quia non secundum aliud aliquid, sicut secundum quantitatem, non dicimus aliquid simile alteri, sed dicimus æquale vel inæquale : secundum autem substantiam, non dicimus aliquid simile, sed idem. Similiter autem est in omnibus aliis prædicamentis.

Sed tunc videtur hoc non esse proprium, quia similitudo est in ad aliquid, et sic non est proprium qualitatis. Ad hoc dicendum quod sicut identitas et æqualitas, ita similitudo fundatur super rem alterius prædicamenti, et secundum

illam rem dicitur proprie, sed secundum relationem dicitur relative.

Si autem objiciatur de his quæ in aliis prædicamentis dicuntur similia, sicut duo genera similia, vel duæ species similes : Dicendum quod genus et species non dicuntur similia nisi secundum qualitates essentiales quæ sunt differentiæ. Quod si dicatur quod nec genus nec species prædicatur in quale, sed in quid, Dicendum quod prædicari in quid non habent in quantum sunt formæ, sed in quantum sunt formalia vel formata per differentiam constitutivam quæ est forma. Quod autem similitudines sunt specierum vel individuorum, habent in quantum sunt formæ et qualitates essentiales specierum vel individuorum. Hoc igitur est proprie proprium.

CAPUT XIV. — De exclusione erroris qui posset accidere ex hoc quod dicuntur qualitates in ad aliquid esse.

Sunt autem quidam qui putant prædicamentum ad aliquid et qualitatem non esse distincta : eo quod quædam posita in ad aliquid, sicut scientia et virtus, videntur esse in qualitate. Habitus enim et dispositio ad aliquid dicuntur, et sunt prima species qualitatis. Ad hoc dicendum, quod scientia ut scientia ad aliquid est, sed ut est habitus quidam et affectus, in qualitate est. Et eodem modo est de virtute.

Est autem attendendum quod si idem aliquid utrique prædicamento conveniat, non oportet propter hoc prædicamenta confundi. Scientia enim ut habitus est, qualitas est : ut autem est scibilis scientia, est in ad aliquid. Similiter virtus

ut est habitus quidam, qualitas est : ut autem est virtus alicujus vel ad aliquid, est in eo quod est ad aliquid. Et sic est in aliis.

Unde si aliquis dicat, quod virtus vel scientia non sunt in qualitate, eo quod sunt in ad aliquid, decipitur : quia non secundum eamdem rationem sunt in utroque. Secundum enim quod est habitus et dispositio, est in qualitate : ut autem est disciplina, est in eo quod est ad aliquid. Et similiter album per hoc quod subjectum dicit, in substantia est : per hoc autem quod quale dicit subjectum, est in qualitate. Hæc ergo de quali et qualitate dicta sunt.

CAPUT I — De agere et pati.

Habitis quatuor vocibus quatuor genera rerum significantibus, in quibus substantia prædicat id quod simpliciter est ens et per seipsum, Quantitas prædicat ens in alio per quod ipsa subjicitur et substat multis aliis accidentibus, et etiam motui, quia illi non subjicitur substantia simpliciter sed substantia quanta : et omnibus illis quæ dicunt formas quæ in majori quantitate majores, et in minori minores sunt, sicut sunt omnes qualitates activæ et passivæ, per hanc subjicitur motui et mutationi, quia illis subjicitur materia quantitate determinata : propter quod etiam quantum separatam rationem habet a physico, et est secundum rationem ante ipsum, sicut metaphysicum ante physicum. Ad aliquid autem prædicat id quod est comparatum ad aliquid, qui modus immixtus est omnibus sex prædicamentis, et ideo ut principium ad alia præmitti debuit. Habita etiam qualitate et qualibus, quæ etiam

generalem modum prædicandi in quale habent, qui quodammodo inest omnibus aliis. Propterea etiam præmitti debuit, ut hic substantia præcederet ut omni subjectum, quantitas ut subjectum ad physicum, ad aliquid autem ut modus aliorum comparatus, quale autem et qualitas ut modum prædicandi dans residuis omnibus.

Restat enim dicere de his quæ non habent res absolutas prædicare nec modum prædicandi habent ab illis absolutum : habent enim modum relationis et qualitatis, et addunt aliquid super utrumque, per quod efficiuntur specialia prædicamenta. Propter quod ipsa sex genera causantur ab aliis quatuor, quæ præhabita sunt, et non causantur ab ipsis sicut inferiora causantur a superioribus, quia si hoc ita esset, continerentur in eis, sicut in suis generibus, sed causantur ex comparationibus supradictorum generum ad aliud : cum tamen secundum causam eamdem vel diversam non dicantur ad convertentiam. Sicut actio a forma vel qualitate substantiali, vel accidentali comparata ad id quod actioni subjicitur. Passio a materia vel subjecto quod agenti subjicitur, et in qualitate accidentali actio a potentia naturali, passio a naturali impotentia. Quando vero non a tempore, sed a temporis adjacentia. Ubi autem non a loco, sed a loci circumscriptione. Positio autem a partibus secundum ordinem comparatis inter se et toto et in loco. Habitus autem comparatione extrinsecorum ad totum subjectum. De quibus omnibus non magnum hic oportet facere tractatum, eo quod hic specialiter intendimus de quatuor quæ aliorum sex sunt

causa, postea autem in alio libro de aliis sex est tractandum. Inter hæc primum est prædicamentum actionis, quod est de facere : et quia actio est in patiens per effectum procedens virtus agentis, ideo cum hoc genere oportet etiam de pati determinare.

Sciendum quod Aristoteles in sexto Ethicorum ponit distinctionem inter agere et facere, et dicit quod actio est proprie in humanis voluntatibus, sicut sunt consi-

liari, et eligere, velle et hujusmodi, de quibus est prudentia virtus : facere autem quia virtus efficientis per effectum procedit in patiens, sicut materiam extrinsecam, sicut est secare, vel dolare, vel aliquid talium de quibus cum certa ratione est ars mechanica. Sed quia nos hic non consideramus nisi prædicationis modum, hic generaliter intendimus de facere vel agere, prout communiter se habent ad utrumque, scilicet agere, et facere : et dicimus omnem illam vocem agere vel facere prædicare, quæ significat activam virtutem in effectum procedere ab agente in id quod agenti secundum illam virtutem subjicitur, sicut est intelligere, secare, et urere secundum totum illum modum quo significare potest secundum totum suum declivium, et secundum omnem modum verbalem suum vel etiam participialem : quia etiam participium significat cum actione et tempore, sicut arans, vel secans, sive quodcumque tale similem illis habens suæ prædicationis significationem : iste enim modus significandi rem prædicabilem non potest reduci ad aliquod aliud prædicamentum : per oppositum autem

passionem quæ est ab actore receptio ad simplicem actus agentis receptionem, sive ex hoc immutetur patiens, ut in actione physica passum immutatur in aliud ut in physicis, sive non immutatur. Sed logice loquendo de pati communiter sumitur prout est vox rem prædicamenti significans, quæ est susceptio actus agentis simpliciter prout est suscipiens ipsum tantum : hic enim modus ad nullum aliud reduci potest prædicamentum, et propterea enumerata sunt hæc duo inter prædicamenta : quia sic dicuntur et prædicantur prima quidem rerum principia : principium enim est illud in quo suæ coordinationis secundum communitatem est reductio, et quod ad nullum ut genus reduci potest. Sic ergo ejus quod est agere accepto, distinctio est in agentibus : eo quod virtus agentis in effectum procedens ab ipso, aliquando per seipsum agit, sicut agit intelligentia et anima. Aliquando autem processus est ab ipsa per qualitatem agentem, sicut est agere a calefaciente vel infrigidante. Et quandoque est processus ab hoc agente per organum et instrumentum, ut secare significat agere, et ad omnia communiter sumitur facere vel agere quando est prædicamentum. Et similiter id quod est pati convenienter significatur per verbum, et non ita convenienter per nomen : melius enim dicitur agere vel facere, quam actio vel factio : et melius dicitur pati, quam passio, quia nominaliter significant ut in quiete et sine tempore, quod non convenit cum agere et pati. His enim sic determinatis, non videtur aliud dici debere hic de agere et pati, nisi quod suscipiunt contrarietates facere

et pati, eo quod contrariis virtutibus causantur : et quia recipiunt contrarietatem, necessarium est quod etiam recipiant magis et minus sive intensionem et remissionem : quia actiones et passiones contrariarum virtutum sunt contrariæ, sicut calefacere contrarium est ad infrigidare, eo quod calidum contrarium est frigido. Et humectare ad exsiccare contrarium est, eo quod humidum est contrarium sicco : et sic se habent albificare et nigrificare, et actiones omnium contrariorum sic se habent ad invicem. Et sic est in actionibus animæ : quia sic delectare contrarium est ad contristare, et ideo agere et pati recipiunt contrarietatem : quia sicut calefacere contrarium est ad frigefacere, ita calefieri contrarium est ad frigefieri, et sic delectari contrarium est ad contristari, sicut delectare ad contristare. Quia recipere contrarium est causa ejus quod est recipere magis et minus, sicut sæpe dictum est, ideo ista recipiunt magis et minus, quamvis intensionem non recipiant secundum gradus operationis, tamen ipsum agere et ipsum pati sunt res recipientes magis et minus : et hæc intensio causatur ex intensione virtutis in agendo et intensione virtutis passivæ in patiendo : et sic calefacere est ma-

-gis et minus, et in passione contristari, et calefieri est secundum magis et minus. Recipit ergo magis et minus facere et pati.

De his autem duobus simul determinare oportuit, quia unum est causa alterius, et alterum est effectus ipsius : tamen illud quod prædicat unum istorum, non continetur sub alio sicut sub gene-

re. De his igitur duobus quantum ad præsentem spectat intentionem tantum hæc dicta sunt.

CAPUT II.

De aliis prædicamentis quatuor in communi.

De situm autem esse (hoc est positum esse secundum ordinem partium ad invicem et in toto et in loco totius et partium) dictum est in his quæ ad aliquid sunt, et quædam sunt quæ sunt relationes, quædam denominative a positionibus dicuntur sicut asperum et lene, rarum et densum, et hujusmodi quæcumque situs partium in toto et in loco significant.

De reliquis autem prædicamentis quæ sunt quando, et ubi, et habere (eo quod manifesta sunt) nihil aliud in hoc loco dici oportet, quam quæ in principio in ante habitis dicta sunt : quia scilicet unumquodque illorum unum per se significat prædicamentum. Quando quidem non tempus significat, sed esse temporis secundum aliquam temporis differentiam, ut heri quidem fuisse, aut cras futurum esse, aut longe a præsenti, aut prope, et a præterito, similiter olim fuisse, aut jam, aut dudum, et aliquid hujusmodi : hoc enim prædicamentum nullum aliorum significat. Et similiter est de ubi, ut hic esse, aut esse in foro, aut in theatro, et quæ hujusmodi habent prædicationem : sic enim significant : ubi enim non est locus, sed in loco aliqualiter esse situm : et quando non est tempus, sed in tempore esse : et ideo speciale oportet esse prædicamentum.

Habere autem comparationem habentis significat ad habitum circumdantem, quamvis habere

dicatur multipliciter, sicut in sequentibus istius libri determinabitur : prædicamentum enim ejus quod est habere, non dicit nisi relationem ad habitum exteriorem qui se mutat ad figuram et circumdationem habentis, et hoc est habere, sicut dicimus vel bene vel male habere vestimentum ad necessitatem vel decus habentis. Sic enim generalis vox est ens prædicans quod in nullo aliorum prædicatur : et ideo hic secundum intentionem hujus libri nihil aliud de his esse videtur dicendum, quam quæ in principio in enumeratione prædicamentorum dicta sunt, scilicet quod hoc habere significat et prædicat calceatum esse vel armatum esse. Ubi autem prædicat in loco esse, quando etiam heri vel cras vel hodie esse, et alia quædam quæ de his dicta sunt in istius libri parte prima, ubi prædicamenta enumerata sunt.

De propositis itaque generibus ea quæ dicta sunt sufficiant. Adhuc etiam in libro sex principiorum sigillatim tractabimus de his de quibus hic non est tractatum.

CAPUT I

Quæ sint et quot tractanda in hoc tractatu.

Omnibus igitur jam determinatis, quæ de prædicamentis dicenda esse videbantur, in quantum prædicamentum est sub uno communi nomine prædicabilium coordinatio. Non enim omnia quocumque modo coordinata reducuntur ad genus unum : ideoque post prædicamenta oportuit sequi tractatum de his quæ quidem coordinanda sunt, sed ad unum genus prædicamenti

reduci non possunt. Et hæc sunt opposita, quæ in pluribus generibus inveniuntur, et ea quæ sunt prius et posterius, et ea quæ sunt simul, et motus, et habitus : hæc enim omnia talia sunt cum ipsis nominibus coordinabilitatem habentia, et tamen ad unum aliquod genus prædicamenti reduci non possunt.

De his igitur quinque necesse est tractatum facere specialem secundum quod ad logicum pertinent : quamvis enim opposita sint in rebus et in in entibus quæ considerat metaphysica, tamen oppositio quæ ponitur inter ea intentionis est : et cum intentio rationem dicat cujusdam ordinationis, et illam habet logicus considerare. Et similiter est de his quæ sunt simul in omnibus : ea quidem quæ sunt opposita per prius vel posterius et simul, sunt in natura rerum : forma autem et intentio oppositionis et prioritatis et simul ponitur a ratione. Motus autem secundum omnes sui differentias est in natura. Reductio autem ad universale et ad genus oportet quod si in ratione, et ideo motus cum si prædicabile quidem de multis, oportet quod secundum hoc a logico et secundum formam coordinationis prædicabilium tractetur. Est autem adhuc coordinatio ejus quod inest cum eo cui inest sicut habitum in habente : quod licet ex parte habentis sit secundum genus unum, tamen ex parte habiti est secundum modos multos ad unum et idem genus non reducibiles : et ideo oportuit etiam tractare de habere secundum rationem coordinationis ejus quod habetur ad id quod habet. Et sic completur omnis coordinabilium et prædica-

bilium coordinatio, quam sequitur actus rationis, qui est prædicabilium rerum de quibus prædicatur compositio.

Accipiuntur autem eorum quinque coordinationes penes quæ sunt in pluribus generibus aliquo modo coordinationis unam rationem habentibus : hæc enim aut penes omnium generum diversitatem sunt accepta, aut penes ea quæ sunt in generibus contenta, aut penes aliorum coordinationem ad substantiam. Si accipiuntur penes omnium generum diversitatem, cum sicut dicit Boetius, oppositio sit prima causa diversitatis, tunc est oppositio : quia omnia diversa per divisionem quæ est per opposita, exeunt ab uno aliquo, et est oppositio causa diversitatis. Si autem sumitur ratio coordinationis penes illud quod est in quolibet genere, aut sumitur penes naturam eorum quæ sunt ordinata in genere, aut penes ea in quibus stat coordinatio et per quæ fit divisio coordinatorum. Et si primo sumitur, tunc cum ordinata in genere non sint nisi genus et species, inducitur tractatus de eo

quod est prius et posterius : quia genus se habet in coordinatione sicut prius, et species sicut posterius, et prius et posterius est ratio coordinationis eorum in genere uno. Si autem sumitur penes ea in quibus stat coordinatio tota, et per quæ fit divisio coordinatorum, tunc erit tractatus de simul : quia etiam et individua in quibus stat coordinatio sunt simul natura, et differentiæ per quas fit divisio coordinatorum, ex quo sunt oppositæ simul exeuntes ex eodem genere, sunt simul natura. Hic ergo de necessitate tractandum

est eo quod est simul. Quia autem in omni natura cujuslibet generis est potentia et actus, et inter hæc aliquo modo motus (et ideo etiam motus est in omnibus generibus) ideo necesse fuit etiam de illa ratione coordinationis prædicabilium determinare : et ideo oportuit tractare de motu secundum motus communitatem quam in motibus ponit ratio coordinans prædicabilia ad unum commune quod in generibus pluribus invenitur. Si autem est secundum ordinationem illorum generum ad primum quæ est etiam coordinatio quam ratio ponit, sic logico necesse fuit tractare de habere, et in his sufficientia est coordinationis prædicabilium.

Et per ipsam divisionem patet ordo capitulorum istorum : quia prius est id quod sumitur secundum ipsorum generum diversitatem, quam quod sumitur penes ea quæ sunt in genere : et sic oppositio est ante omnia alia. Adhuc prius est quod est in genere secundum substantiam suæ coordinationis, quam id quod est in genere secundum reductionem ad ens generis : et sic prius et simul sunt ante reliqua. Adhuc quod est in genere secundum reductionem ad commune quod est hoc genus, vel id, est ante reductionem ad unum quod est habens ut subjectum : et sic capitulum de motu est ante capitulum de habere. Patet igitur sufficientia post-prædicamentorum et ordo eorum ad invicem : quia etiam prius est ante simul : quia in coordinatione prius sunt ipsa coordinata secundum rationem, quam ea in quibus stat coordinatio : et de his hac de causa quæ dicta tractandum est.

CAPUT II

De oppositione in communi et generibus oppositorum.

Inter illa ergo primo tractandum est de oppositione, quæ forma est et intentio rationis posita supra ea quæ opposita sunt : ideo in quantum stat super ea quæ sunt entia aliquo modo forma est entis : in quantum autem actualis oppositio est comparatio rationis, qua unum oppositorum comparatur alteri, tunc est forma et intentio quæ attingit et non ens, in quantum ens opponitur non enti tam in contradictoriis, quam in privative oppositis, et etiam in contrariis secundum quod contraria ad privationem et habitum reducuntur. Hoc enim non est inconveniens, quod intentio vel forma quæ potentialiter est in rebus et actualiter in ratione, sit et entis et non entis : quia ratio comparans unum alteri, comparationem facere non potest nisi respiciat et stet aliquo modo super utrumque : et sic quidem oppositio simpliciter est forma entis, secundum quid autem etiam est non entis.

Ex his etiam patet quod oppositio aliquo modo forma est unius, et aliquo modo multorum : est enim unius secundum quod unum consideratur oppositum alteri, sed non est forma quæ absolute sit in uno, hoc est, in uno respectu alterius. Est etiam oppositio multorum, quia dicimus quod illa vel illa sunt opposita, et hoc est, quod per rationem utriusque oppositorum comparata est ad alterum et stat sic in oppositis : hoc enim modo forma quæ non est absoluta potest esse multorum.

Ex his etiam patet quod oppositio in quantum oppositio secundum genus est ad aliquid : quamvis species oppositionis non sint ad aliquid, nisi mediante genere, hoc est, reduplicatione ad genus, sic ut dicatur, quod contrarietas in quantum est oppositio, est ad aliquid, secundum quod in antehabitis dictum est, quod grammatica secundum quod est disciplina est ad aliquid, et non secundum quod est grammatica vel hæc scientia.

Et si quis objiciat, quod relatio est forma eorum quorum utrumque est ens actu : oppositio autem potest esse eorum quorum alterum est non ens : et quod ideo oppositio non sit relatio. Adhuc autem quia relatio est secundum genus unum tantum ; oppositio autem est in pluribus generibus, et quod ideo oppositio non est relatio.

Dicendum quod hæ argumentationes non valent, quia oppositio, sicut ante dictum est, est intentio quæ ponit ratio super res : et ideo relatio quæ ponitur ibi a ratione, intentio est, et talis relatio est relatio entis, quod (ut oppositum est et non ut res) est in ratione : et tale ens sufficit relationi quæ est posita super intentiones. Ad aliud autem dicendum quod quamvis relatio sit unum genus, non tamen propter hoc sequitur quod relativa sint in genere uno omni modo : oppositio autem est distantia relatorum ad invicem, et hoc modo est in diversis prædicamentis. Sic ergo patet quid sit oppositio : est enim, ut dicit Boetius, hoc habens quod opposita non possunt esse simul in uno et eodem : unde oppositio est repugnantia vel essentialis distantia aliquorum se non permittentium esse in eodem simul.

Nunc ergo quærendum est secundum oppositionis divisionem, quoties sive quot modis solet unum opponi alteri. Dicitur autem alterum alteri sive unum alteri opponi quadrupliciter, hoc est, uno quatuor modorum : aut enim opponitur ut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus et privatio, aut ut affirmatio et negatio. Oppositio enim (quæ est forma rationis secundum intentiones quæ in ratione sunt, quæ respicit tam ens quam non ens) aut est inter ea quæ actu sunt, aut inter ea quorum unum est et alterum non est. Si enim est inter ea quæ actu sunt, et suis formis repugnantiam habent oppositionis,

tunc aut se sunt expellentia ab eodem susceptibili secundum potentiam et actum, aut expellentia se secundum actum, non secundum potentiam. Si primo modo : tunc est oppositio secundum ad aliquid, sicut patet in patre et filio. Idem enim respectu ejusdem pater nec est nec potest esse et filius. Si autem se expellant ab eodem secundum actum, et non secundum potentiam : tunc est oppositio contrarietatis. Et istæ duæ, quia sunt super ens, aliis duabus oppositionibus præordinandæ sunt : et quia oppositio relationis expellit oppositum secundum actum et potentiam, contrarietas autem secundum actum tantum, ideo oppositio relationis ponitur ante oppositionem contrarietatis. Si autem est inter ens simpliciter, et non ens : tunc aut est inter ens simpliciter et non ens secundum quid, aut inter ens simpliciter et non ens simpliciter. Et primo quidem modo est oppositio inter habitum et privationem, quæ licet privet habitum, relinquit

tamen subjectum. Et si est secundo modo : tunc est oppositio inter affirmationem et negationem, in quibus affirmatio dicit ens, negatio autem simpliciter non ens, et habent ordinem secundum quod plus vel minus habent de ente, et hoc modo privatio et habitus sunt ante affirmationem et negationem.

Vel si placet, dici potest quod oppositio aut est inter complexa, aut inter incomplexa. Si inter complexa : tunc est oppositio conditionis. Et quia in hac parte complexa secundum logicos non intenduntur nisi secundum potentiam : tractatur enim de ordinabilibus ad complexionem, propter hoc oppositio contradictionis ponitur ultimo, ut minus intenta. Si autem est inter incomplexa : aut est inter ea quæ secundum formam opponuntur ratione repugnantiæ formarum, vel ratione perfecti secundum formam et imperfecti. Si secundo modo : tunc est oppositio privationis et habitus. Si primo modo, aut est oppositio secundum formas quæ sunt formam et totum consequentes, aut secundum formas materiam respicientes, in qua fiunt secundum potentiam materiæ ad utrumque per motum et mutationem. Et primo quidem modo est oppositio ad aliquid : secundo autem modo est oppositio quæ est contrarietas. Potest etiam pluribus aliis modis sumi divisio oppositionis : et hoc quia valde facile est cuilibet consideranti naturas oppositorum, ideo pertransimus.

Ut autem sigillatim illa per exempla declarentur, unumquodque istorum oppositorum opponitur, ut relative id quod est dimidium et du-

plum : ut contraria autem, ut malum et bonum. Quamvis enim malum, ut Aristoteles dicit in tertio Metaphys., sit privatio boni, tamen secundum quod bonum est in habitibus et actibus sunt contraria : quia malus habitus ex malis relinquitur actibus et est qualitas quædam in anima, sicut malus actus est operatio quædam ab anima elicita, et sic contrarie opponitur malum ad bonum, prout est bonum in oppositis habitibus et actibus ad malum. Et hoc est accipere id quod est malum, et id quod est bonum : si enim accipiatur utrumque istorum formaliter, scilicet unde malum, et unde bonum, tunc forma tam in anima quam in habitu et in actu, malum ad bonum privative opponitur et in corpore et in natura tota, sicut probant similiter et Aristoteles et Dionysius : quia etiam in corpore malum privatio est, et in tota natura non est nisi privatio : sed hoc non est præsentis intentionis, sufficit enim quod bonum et malum secundum id quod sunt contraria sunt. Secundum privationem autem et habitum opponuntur, ut cæcitas opponuntur visui , cæcitas enim est privatio visus in eo quod natum est habere visum. Ut affirmatio autem et negatio opponuntur, ut sedet, non sedet : quæcumque affirmatio affirmat, negatio negat, et econtra quæcumque negat negatio, affirmat affirmatio. Hi igitur figuraliter superficialiter dicti sunt modi oppositionum.

Si autem quæratur quæ sit divisio oppositionis in quatuor opposita, Dicendum quod communiter dicitur quod sit divisio sicut generis in species. Sed secundum veritatem per prius et

posterius dividitur in suos modos, quia oppositio de esse et non esse sive secundum affirmationem et negationem, est plus habens de oppositione omnibus aliis. Et oppositio secundum habitum et privationem, quæ est oppositio secundum esse et non esse secundum quid, post hoc plus habet de oppositione. Oppositio autem secundum esse et non esse minus habet, et in tali oppositione plus habent ea quæ sunt actu contraria potentia esse in eodem, quam illa quæ sunt relativa quæ nec actu nec potentia possunt esse in eodem : quia quamvis actu et potentia simul esse non possint, tamen formalem contrarietatem non tantam habent quantam contraria quæ se mutuo expellunt : quia relativa se mutuo non expellunt, eo quod se in eodem non contingunt, et ideo formas non habent invicem activas et passivas. Ex his iterum patet quædam sufficientia oppositionum et ordo ipsarum, secundum quod plus vel minus habent de oppositione : quæ enim minus habent prius, et quæ plus habent posterius ordinantur.

CAPUT III.

De relative oppositis.

Dicamus ergo primo de relative oppositis, quod quæcumque ut relative opponuntur, ea ipsa quæ sunt, oppositorum sunt, et dicuntur secundum eumdem, casum vel quolibet aliter ad aliud secundum eumdem casum vel diversum : ut duplum et dimidium hoc ipsum quod est utrumque ipsorum, alterius dicitur duplum, dicitur enim dimidii duplum : et hæc sunt vere ad aliquid secundum hoc ipsum quod sunt : sed etiam se-

cundum dici disciplina quodammodo secundum alium casum dicitur disciplinati disciplina, et disciplinatus disciplina disciplinatus, et disciplina disciplinato est opposita secundum relationem, quia disciplina dicitur hoc ipsum quod est disciplinati, et

disciplinatum hoc ipsum quod est secundum quod disciplinatum est stans sub forma disciplinæ, ad suum oppositum sive correlativum est, quamvis non secundum eumdem casum, quia non dicitur disciplinatum disciplinæ disciplinatum, sed disciplina disciplinatorum : disciplinatum enim dicimus aliquem, non disciplinæ disciplinatum, sed disciplina disciplinatum per ablativum casum convertentiam facientes.

Concludamus igitur generaliter quod quæcumque relative opposita sunt, hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur secundum genitivum, aut quomodocumque aliter dicantur ad invicem secundum aliquem alium casum. Hæc autem differunt ab omnibus aliis modis oppositionis et præcipue a contrariis : contraria enim non aliorum dicuntur, sed dicuntur contraria esse sibi vel ad se invicem : non enim dicitur bonum mali bonum, sed dicitur bonum malo contrarium, neque album dicitur nigri album, sed dicitur album nigro contrarium : ex quo patet quod hæ duæ ad invicem differunt oppositiones.

Si autem quis objiciat, dicens quod opposita se mutuo perimunt et expellunt, relativa posita se ponunt et interempta se interimunt, et sic relativa non sunt opposita. Solvendum, sicut in ante habitis dictum est, quod relativa in hoc

habent virtutem et naturam oppositorum, quod se expellunt actu et potestate ab eodem susceptibili sive subjecto, et quod posita se ponant, non habent ab eo quod sunt opposita, sed habent ab eo quod a se invicem dependent secundum intellectum : quia sic utrumque est finis et terminus alterius, et sic unum non potest poni sine reliquo : quia quod ponitur esse finitum per intellectum alterius, non ponitur esse finitum ante intellectum illius, nec habet esse sine illo : hac etiam necessitate fit quod destructa se perimunt : destructo enim uno, alterum non est in esse finitum ; nihil autem est actu nisi quod finitum est in esse : igitur quod non est finitum in esse, non est : quod finitum est intellectu, finitum est et in esse, quia per idem intelliguntur res per quod sunt in esse, sicut dicitur primo Physicorum [1].

Objicitur tamen contra ea quæ dicta sunt, quod contraria ut contraria ad invicem referuntur, quia contrarietas est forma relationis : et ideo quæcumque sunt contraria in quantum sunt contraria, sunt etiam relativa. Sed ad hoc dicendum sicut prius, quia contraria ut opposita ad invicem referuntur, et sunt relativa secundum genus et non secundum speciem, aut secundum individuum. Et quando dicitur quod contraria ut contraria sunt ad aliquid, locutio est duplex : ex eo quod illud quod dicitur (secundum quod) potest facere reduplicationem contrarietatis ut est oppositio, aut ut hæc oppositio in se designata. Et primo quidem modo vera est hæc, contraria ut contraria sunt relativa, sed tunc non sequitur conclusio, quod oppositio relationis sit oppositio

contrarietatis. Si autem facit reduplicationem hujus contrarietatis, tunc est falsa hæc, contraria secundum quod contraria sunt relative opposita, et solvitur per interemptionem propositionis, et ideo patet quod non probat. Quamvis enim ex falso sequatur aliquando conclusio, tamen nihil probatur. Hoc igitur est primum genus oppositionis inter quatuor quæ dicta sunt. Et cum omnia opposita nata sint fieri circa idem, hæc quæ dicuntur relative opposita, semper sunt in diversis, et non sunt nata fieri circa idem, nisi in hoc quod ad invicem referuntur et sunt ad invicem hoc ipsum quod sunt. Quod autem mutuo se expellant actu et potentia essendi in eodem, jam in ante habitis expositum est, et qualiter conveniat relativis.

De contrarie vero oppositis tractantes, nos non oportet diffinire contrarietatis oppositionem, quia jam in tractatu de Quantitate ab opinione Antiquorum constat, quod contraria sunt quæ posita sub eodem proximo genere, vere maxime distant a se invicem. Quia etiam quamvis medium comparatum extremo sit contrarium, tamen in quantum distant, distare non habet, nisi in quantum participat aliud contrarium quod maxime distat, et sic medium ab extremo non distat nisi ratione maximæ distantiæ. Et sic omnia quæ distant sub eodem genere proximo, aut sunt extrema maxime distantia, aut si non sunt extrema, distant tamen per ea quæ maxime distant, hoc est, participatione extremorum. Nata autem sunt fieri circa idem susceptibile, sive subjectum, quod est potentia utrumque contrariorum : quia

quorum est unum genus proximum, horum est una potentia : quia genus est potentia in quo potestate est utrumque, et a quo per divisionem per oppositas differentias factam exit et educitur utrumque. Sic ergo constat de substantiali diffinitione contrariorum.

Dico autem, quod contrariorum quædam sunt circa suum subjectum sive susceptibile immediata, quædam autem mediata, hoc est, quod quædam sunt quorum alterum necesse semper est inesse suo susceptibili, quædam autem sunt talia quod alterum non est necesse inesse, sed potest inesse medium quod neutrum est extremorum. Horum autem quorum necesse est inesse alterum eorum, nullum est medium : quorum autem alterum non est necesse inesse, horum medium est aliquid.

Ut autem figuraliter per exempla quæ dicta sunt declarentur, contrariorum immediatorum in physicis quidem exemplum est languor et sanitas circa animal complexionatum in corpore : hæc enim circa corpus animalis nata sunt fieri, et necessarium est alterum inesse corpori animalis vel languorem vel sanitatem. Nec latet vos, quod Galienus inter sanum et ægrum ponit medium quod est neutrum : verbi gratia, quando animal est actu sanum sed dispositum ad ægritudinem : vel e converso, quando est actu ægrum sed dispositum ad sanitatem : vel quando est in toto et secundum partem ægrum, vel e converso, vel aliquo alio tali modo se habens. Omnia enim contraria quæ fundantur super æquale et inæquale, necessario sunt immediata, sicut et æquale et inæquale

esse sunt immediata, quia ad affirmationem et negationem reducuntur et sunt contradictoria in genere, quamvis simpliciter non sint contradictoria. Sanum autem et ægrum fundata sunt super æquale et inæquale, quia sanum est, quod est in æqualitate complexionis, ægrum autem, quod ab æqualitate decessit : et hoc modo neutrum non est medium, sed est ægrum non multum distans a sano, vel sanum non multum distans ab ægro : et hoc considerat Philosophus secundum illam partem physicæ quæ medicina est. Intentiones sani et ægri prout contrarietas est inter eas considerat logicus : quia simpliciter sunt fundatæ super æquale et inæquale, logicus dicit esse immediatas.

Est autem objectio contra ea quæ dicta sunt, in physicis : quia motus semper est de contrario in contrarium : motus autem omnis medium habet, quia omne quod movetur de extremo sive contrario in extremum contrarium, prius est in medio quam in extremo, et sic nulla sunt in physicis contraria quæ medium non habeant, ut videtur. Et hoc quidem verum est per hunc modum, quo procedit objectio, scilicet secundum hoc quod contraria comparantur ab subjectum, quod potentia est sub utroque contrariorum successive : et sic contraria prout eorum est motus considerat physicus. Nihilominus tamen intentiones contrariorum causam aliquando accipiunt oppositionis ab æquali et inæquali, aliquando autem a formis essentialiter repugnantibus. Et quando accipiunt causam oppositionis ab æquali et inæquali, non potest inter

illas intentiones esse medium propter affirmationem et negationem : quando autem repugnantia et distantia essentialis est in causa, aut illæ essentiæ sive formæ sunt miscibiles sibi ad invicem, aut non sunt miscibiles secundum numerum : et siquidem sunt miscibiles, illa contraria habent medium : si autem non sunt miscibiles, sicut æquale et inæquale, sed sunt immiscibilia, tunc illa contraria secundum intentiones suas formales non habent medium.

Sicut autem sanum et ægrum sunt immediata circa corpus animalis, sic par et impar circa numerum immediate opponuntur et de numero prædicantur immediate, ita quod omnis numerus est par vel impar, propter eamdem causam, quia numerus par est, qui in duo æqualia dividitur, impar autem qui in duo æqualia non dividitur, sed in duo inæqualia : et sic fundatur par et impar super æquale et inæquale : horum enim alterum necessarium est esse in numero, sicut abundans et perfectum. Dico autem hic abundans, non prout est passio quædam numeri, secundum quam dicitur numerus omnis aut esse perfectus aut esse diminutus. Non sic enim accipimus hic abundans et perfectum, sed secundum quod perfectum est æquale, abundans autem distans ab æqualitate : sic enim par numerus perfectus est quia perfecte stat super æquale, impar autem imperfectus, quia unitate abundans super æquale : impar autem numerus, ut dicit Pythagoras, est qui in duo æqualia non dividitur, impediente ea quæ intercedit unitate. Nihil ergo

est in medio istorum inter sanitatem scilicet et languorem, nec inter numerum sic abundantem et perfectum, et imparem et parem.

Contrariorum autem quorum non est necessarium alterum inesse susceptibi illorum, est aliquid medium propter miscibilitatem extremorum, sicut album et nigrum cum sint contraria, in corpore terminato habent fieri sicut in susceptibili : et non est necessarium alterum inesse corpori ; non enim omne corpus terminatum aut album, aut nigrum est, sed aliquando medio colore figuratum.

Similiter autem pravum et studiosum prædicantur ut contraria de homine et de aliis multis : unumquodque enim studiosum est quod est perfectum sua connaturali virtute ad proprium et connaturalem actum, sicut homo ad actum hominis, et leo ad actum leonis, et miles ad actum militis, et philosophus ad actum philosophi, et sic est in omnibus aliis.

Hæc tamen contraria, pravum et studiosum, sunt mediata : quia non est necessarium hominem aut studiosum, aut pravum esse : et similiter est de aliis quæ prava dicuntur vel studiosa. Possunt enim esse media, ita quod neque prava neque studiosa sunt, sicut sunt corpora ad virtutem sui actus disposita, neque etiam contrarium habitum habentia, sicut dicit Averroes[1], quia rusticus qui ad civilitatem et curialitatem et virtutem hominis non est dispositus, nec est bonus nec malus, nec pravus nec studiosus. Hesiodistæ autem philosophiam theologizantium sequentes, dicunt inter bonum et malum, sive

inter pravum et studiosum non esse medium : non enim dicunt aliquod bonum bonum bonitate naturæ simplicis, sed bonum dicunt virtute perfectum ad actum omnem : qui autem ab illo deficit cum debeat esse perfectus, dicunt esse malum omissionis malitia ad minus, quia studium virtutis non fecit quod debuit : pravum autem dicunt bonum ad pravi actum in nocentia perfectum, et sic dicunt Theologi nostri temporis.

Physice autem loquendo medium est inter pravum et studiosum sicut dictum est. Est ergo horum contrariorum medium : albi quidem et nigri medium est fuscum, et pallidum, et sunt alii medii colores, sicut viride, et glaucum, et hyacinthinum, et croceum. Pravi vero et studiosi medium est, quod nec pravum nec studiosum est, sicut diximus. Sed in aliquibus contrariis nomina mediorum inter media sunt posita, et sunt quorum formæ sunt miscibiles ad formam medii terminatam, sicut inter album et nigrum nominantur media fuscum, et pallidum, et alia hujusmodi. In contrariis autem, quorum scilicet formæ non sunt miscibiles ad medii determinationem, non est idoneum assignare mediorum nomina, cum tamen sint media secundum rei veritatem. Hoc medium in talibus habet determinari per abnegationem utriusque summorum sive extremorum : summa enim sunt maxime in summo distantia ab invicem, sicut si dicerem intermedium boni et mali esse quod nec bonum nec malum est, sicut rusticus nec bonus dicitur civiliter nec malus : vel sicut diceremus inter justum et injustum esse secundum generalem justitiam,

quæ idem est omni virtuti, quia nec justum nec injustum est id quod ad civilem justitiam non est dispositum. Quamvis enim talia contraria sint miscibilia, eo quod in omni motu extrema aliquo modo miscibilia sunt, quia aliter inter ea non essent motus, tamen ad formam medii determinabilia non sunt, quia non est status in mediis ipsorum ad speciem determinati medii secundum medii formam. In omnibus autem sensibilibus contrariis media sunt vel plura vel pauciora secundum doctrinam quæ traditur in libro *de sensu et sensato*. Quia contraria in illis sunt simplices formæ extremorum : in aliis autem quæ fundantur super quasdam habitudines æqualitatis vel inæqualitatis, non potest esse medium. Quamvis dicant ethici virtutem esse medium duarum malitiarum, quæ tamen non miscetur ex duabus malitiis, quia virtus secundum boni rationem non est medium, sed extremum : in actu autem et medio habitus medium est, nisi mixtum ex duabus malitiis secundum medium duarum malitiarum in circumstantiis actus quas medio modo participat duarum malitiarum, quarum una est secundum abundantiam, altera est secundum defectum. Hæ igitur et talis est oppositio contrarietatis.

Privatio vero et habitus secundum quod oppositionis species esse dicuntur, habent fieri circa idem aliquod quod susceptivum proprie est ipsius habitus secundum naturam, sicut visio et cæcitas circa idem sunt habitus per naturam susceptivum, quod est oculus. Oculus enim per naturam susceptibilis est visus : propter quod

Philosophus dicit [1], quod si oculus esset animal, visus esset anima ejus : unde sicut mors et vita opponuntur circa idem quod per naturam vitæ susceptibile est, ita visus et cæcitas opponuntur circa oculum, et auditus et surditas circa aurem, et calvum esse et comatum esse circa frontem, quia per humiditatem naturæ cerebri frons nata est esse comata.

Universaliter autem loquendo de omnibus taliter oppositis sciendum, quod in quocumque secundum naturæ principia et naturæ ordinem nascitur habitus vel habet nasci, circa hoc secundum eadem principia et eumdem ordinem habet fieri utrumque istorum oppositorum, habitus scilicet et privatio, habitus scilicet constantibus principiis et constante ordine secundum naturæ determinationem, privatio autem

secundum corruptionem utrorumque, scilicet principiorum et ordinis determinati a natura.

Quod vero ordo requiratur in talibus, patet ex hoc, quia tunc dicimus privari unumquodque suo habitu in illo tempore quo id quod natum est habere aliquem habitum, tunc non habet eum. Et si ante tempus determinatum ad habere habitum non habet, tunc dicimus quod non est privatum : edentulum enim dicimus non eum qui non habet dentes in quocumque tempore, sed eum qui non habet dentes in tempore in quo natus est habere dentes secundum naturam : neque cæcum dicimus, qui in quocumque tempore non habet visum, sed eum qui non habet in tempore in quo secundum naturam convenit eum habere visum vel dentes. Cum enim natura,

ut dicit Aristoteles [1], nec abundet in superfluis, nec deficiat in necessariis, et omnia mensurantur periodo, ut dicit idem Aristoteles [2], si in tempore in quo natus est habere, non habet, privatus pro certo est principio naturæ ad operandum : si ante periodum deficit, non est privatus naturali principio, sed materia in qua comparabatur naturæ principium, ad tam breve tempus complere non potuit. Propter quod pueros primæ plantationis dentes projicientes, edentulos non dicimus, quia manet in eis principium dentium generativum. Quædam enim sunt generationes sive quædam generata, quæ mox nata, nec dentes, nec visum habent, sicut est canis natus, lupus, et catus : et homo quamvis habeat visum, non habet adhuc adunatum, sed dentes mox natus non habet ; et tales nati non propter hoc dicuntur edentuli, nec cæci, propter hoc quod non significat corruptionem principii vel membri in quo est privatio et habitus, sed significat brevitatem periodi in qua non poterat compleri organum ad habitus perfectionem.

Sic ergo opponuntur privatio et habitus, quod privatio dicit principiorum habitus corruptionem in eo in quo tunc natus est esse habitus. Et hoc est tripliciter secundum quod dicit Aristoteles in quinto *primæ philosophiæ*, scilicet circa idem numero, ut cæcum circa videns, hoc est, visum habens : vel circa idem genere, sicut talpa dicitur mus cæcus, non quod nata sit videre, sed quod genus ejus (quod est animal) natum est habere visum : tertio circa genus remotum, sicut planta dicitur habere visum, quia vivum natum

est habere visum, cum videre sit de operationibus vitæ, quas natum est suscipere vivum secundum quod vivum. His igitur modis privatio opponitur habitui, quando scilicet habitus privatur privatione principiorum ipsius habitus : propter quod etiam videns non opponitur privative ad non videns, quia aliquid est non videns et visu non utens, et hoc non est privatum visu : et est non videns, principia visus nec habens ex genere nec ex specie, sicut lapis est non videns : et sic videns et non videns opposita sunt secundum affirmationem et negationem, et non secundum privationem et habitum. Ad hoc ergo quod privatio et habitus sint opposita, oportet quod sint circa idem habitus per naturam susceptibile, cujus susceptionis præcorruptiva sit privatio. Et hæc est causa quod habitus secundum ordinem naturæ præcedit privationem, et privatio comparatur ad habitum sicut secundum, quia primum est habitus. Non oportet autem habitum præcedere actu, sed in ordine principiorum naturæ : si enim actu semper oporteret præcedere habitum, tunc nullus esset cæcus vel surdus a nativitate, quod falsum est.

Privari autem et habere habitum non est omnino idem, quod privatio et habitus : quamvis inter ea sit idem modus oppositionis. Habitus est visus : visus au-

tem essentialiter non est habere visum. Similiter privatio est cæcitas, quia cæcitas suscipit prædicationem privationis, sicut species suscipit prædicationem generis. Habere igitur visum non est visus. Cæcum vero esse et privari visu, non

est cæcitas vel privatio : si enim idem esset cæcitas et cæcum esse essentialiter, tunc utrumque eorum de altero prædicaretur, et de quocumque prædicaretur unum, de eodem prædicaretur reliquum : hoc autem minime vel nequaquam convenit, cæcum enim esse vel privari visu dicitur homo, cæcitas vero nullo modo dicitur homo. Et per hoc patet, quod privatio privat habitum in se, et in principiis habitus relinquit subjectum, circa quod est potentia, et illud nihil est privationis. Hæc tamen scilicet cæcum esse et visum habere opposita sunt tanquam privatio et habitus, modus enim oppositionis in utroque idem est : cæcitas enim opponitur visui, sicut cæcum esse opponitur ad visum habere. Sed in hoc est differentia, quod cæcitas et visus nominant ipsa opposita secundum privationem et habitum : cæcum autem esse et visum habere nominant subjectum secundum quod stat sub privatione et habitu, quasi denominatum ab ipsis, et ideo cum subjectum ex se non habeat oppositionem ad seipsum, nec subjectum possit opponi subjecto, relinquitur quod non est ibi oppositio nisi privationis et habitus, quæ circa subjectum posita esse significatur, et ideo necessarium est, quod idem modus oppositionis sit inter cæcitatem et visum, et inter cæcum esse et visum habere, sive inter privari visu et videre sive habitum habere.

Attendendum autem, quod hæc opposition non est contrariorum oppositio : quamvis enim privatio salvetur in contrario, sicut cum dicitur quod ex non albo fit album, dico quod potest esse album, et hoc est nigrum : tamen nigrum

et album prout sunt formæ contrariæ actu, sunt etiam repugnantes sibi invicem, et sic opponuntur ut contraria. Sed in quantum est idem in illis quæ participant utramque illarum formarum ut perfectum et imperfectum et ut formabile ad speciem, sicut est lux : vel logice loquendo genus quod est in utraque specierum ut potentia, et ut formabile ad speciem : sic opponuntur ut privatio et habitus : et sic de uno potest fieri reliquum, sicut actus de potentia : sic enim utrumque fit ex altero, sicut non hoc potens, potest tamen esse id, et utrumque inchoationem, et principium sui esse habet in reliquo : et hæc privatio quæ est unum de principiis motus, præcedit habitum secundum naturam : et quia materia nunquam est sine forma, ideo privatio talis est fundata secundum modum quem dicimus in forma contraria vel disparata : et ideo dicit Philosophus, quod quorumcumque est genus unum, illorum est materia una. Patet igitur quod privatio et habitus specialem habent modum oppositionis distinctum a modo oppositionis contrariorum.

Quartum autem genus oppositionis est secundum contradictionem : quod quia complexum est, non adeo proposito convenit huic tractatui. In hac enim parte loquentes logice, non intendimus nisi de prædicabilium ordinatione, secundum quod prædicabilia rerum prædicamentorum significativa sunt, et ad res habent reduci : et quia res oppositæ sunt sub contradictoriis, ideo tractando de oppositis, oportuit tractare de contradictoriis secundum quod sub contradictoriis res substant oppositæ. Et ideo sciendum quod

id quod secundum res sub affirmatione est, et id quod secundum rem est sub negatione, non est idem quod affirmatio et negatio : cujus probatio est : quia affirmatio est oratio affirmativa, negatio (quæ est contradictoria) est oratio negativa : horum autem quæ sunt affirmatione et negatione, sunt ut res affirmatæ et negatæ : nullum enim est oratio, sed potius res quæ subjacet orationi, sicut significatum substat signo.

Sciendum enim quod affirmatio tripliciter dicitur, et similiter negatio. Dicitur enim affirmatio affirmationis qualitas et forma in parte per assertionem compositionis : et hoc modo affirmatio qualitas est propositionis, et per oppositum negatio dicitur qualitas vel forma divisionis compositorum, et est qualitas negativæ propositionis. Aliquando dicitur affirmatio enuntiativa oratio dicens unum de altero, et sic affirmatio species est propositionis. Aliquando dicitur affirmatio pars negationis, quando scilicet idem negatur in negativa, quod affirmatur in affirmativa : et sic affirmatio et negatio sunt opposita circa idem : quamvis affirmatio non opponatur negationi ut pars est, tamen oppositio est in hoc quod id quod significatur esse in una, significatur non esse in altera : non inesse autem et inesse sunt opposita per affirmationem et negationem.

Si quis autem objiciat quod inter affirmationem et negationem est ordo, quod affirmatio est ante negationem, non enim negat negatio nisi quod affirmat affirmatio ; et videtur quod opposita secundum affirmationem et negationem sunt circa idem ordine, et sic sunt opposita ut privatio

et habitus, sicut patet per ante dicta, Dicendum quod quando dicitur quod

opposita ut privatio sunt circa idem ordine, intelligitur quod ordo ille sit in rebus a natura determinatis : ordo autem qui est inter affirmationem et negationem, non est talis, sed est ordo rationis : quia scilicet negatio non negat, nisi quod affirmat affirmatio in quocumque tempore : et hoc non est in oppositione privationis et habitus. Hæ igitur genera oppositionis distincta sunt ad invicem : et in argumento est paralogismus æquivocus, et quod aliter et aliter hinc et inde sumitur ordo.

Quamvis autem, sicut dictum est, quod substat affirmationi non sit affirmatio, et quod substat negationi non sit negatio, tamen concedendum quod ea quæ substant affirmationi et negationi, sunt opposita tanquam affirmatio et negatio : et est in eis idem modus oppositionis, qui est etiam in contradictoriis : sicut enim affirmation adversus negationem est opposita, ut quod sedet est oppositum ei quod non sedet, sic et res quæ sub utraque positæ sunt, affirmatione scilicet et negatione, eumdem habent modum oppositionis, ut sedere opponitur ad non sedere respectu ejusdem et circa idem.

Si autem quis quærat dicendo, quod ex quo affirmatio et negatio in sermone sunt complexa, in quibus ex natura contradictionis oppositionis, in rebus autem est modus illius oppositionis, videtur quod hæc oppositio prima sit in sermone, et non in re nisi per consequens et non per veritatem, sed per aliquem modum ipsius tantum :

etiam hoc aliqui aliquando concesserunt. Sed contra hoc est, quod dicit auctoritas Platonis : quia non sermoni res, sed rei sermo subjectus est, quia sermo non est nisi propter res significandas : et sicut in ante habitis dictum est, in eo quod res est vel non est, oratio vera vel falsa est : et sic videtur primum esse in re, et consequenter, in sermone : et hoc est concedendum. Et propter hoc dicendum quod contradictio non est in sermone, nisi secundum quod refertur ad rem, et est in re sicut in causa, in sermone autem sicut in signo rei. Adhuc autem attendendum est quod in re est sicut in causa et non in compositione et divisione : res enim est in re vel separata a re, sicut compositione media quæ diversa sit a rebus compositis, sed notam compositionis vel notam divisionis ponit anima, ut dicit Aristoteles [1]. Et ideo tria sunt in oppositione secundum affirmationem et negationem, scilicet quod ad rem referantur eamdem affirmatio et negatio, et ad eumdem intellectum componentem et dividentem, et quod observetur in sermone identitas significandi in affirmatione et negatione : quia res est causa, intellectus autem componens et dividens, et sermo signum compositionis et divisionis.

Attendendum autem quod diffinientes affirmationem et negationem, utuntur genere remoto dicentes, quod affirmatio est oratio affirmativa, et non dicentes quod est enuntiatio : quia volentes ostendere quod affirmation et negatio opposita sunt, melius ostenditur ex genere quod est oratio, quia hoc commune est utrique, affir-

mationi scilicet et negationi : enuntiatio autem species est orationis, et proprie loquendo nihil enuntiatur in enuntiatione negativa, sed potius negatur in enuntiatione aliquid de aliquo : et quod enuntiatum est in affirmatione, negatur in negatione.

Adhuc notandum quod cum dicitur, affirmatio est oratio affirmativa, ponitur affirmatio pro specie enuntiationis sive propositionis cujus genus est oratio. Cum autem subjungitur affirmativa, ponitur affirmatio pro qualitate propositionis quæ ad quale informat et denominat orationem.

Et si dicat aliquis, quod aliæ orationum sunt affirmativæ, Dicendum quod non sunt : quia non affirmant verum vel falsum. Unde cum dicitur, utinam non moriar, non est negatum aliquid, sed optatum est de non moriendo. Similiter etiam cum dicitur, non fac hoc, vel non facias aliquid aliud, nihil negatur, sed imperium vel præceptum est de non faciendo. Et idem est in affirmativis, cum dicitur, fac hoc, vel utinam facias : hoc enim nihil est dictum, sed præceptum vel optatum de aliquo fiendo vel faciendo : et in talibus non proprie est affirmatio vel negatio, sicut dictum est, quia si insit per modum affirmationis vel negationis, totum significat affectum mentis, qui per modum verbi importatur quod ponitur in oratione.

CAPUT VII — *De differentia oppositionis secundum privationem et habitum, ab oppositione relationis et contrarietatis.*

Sic determinatis generibus oppositionum, videndum est in quibus differant a se invicem et

inter seipsa. Quod autem privatio et habitus non sic, vel eodem modo opponantur ut ad aliquid, sed hæc duo genera oppositionis sunt diversa, manifestum est, accipiendo primo differentiam sive differentiæ rationem ex ipsis quæ opposita sunt : visus enim qui opponitur cæcitati ut habitus privationi, non dicitur hoc ipsum quod est visus sui oppositi quod est cæcitas secundum aliquem casum sive secundum genitivum, sive secundum alium casum, non dicitur ad ipsum : non enim dicitur visus cæcitatis visus, nec cæcitati visus, nec ad cæcitatem visus, nec cæcitate visus : nullus enim horum habituum ad rem referri potest, et ad id quod est visus secundum quod est visus : aliter autem non potest visus hoc ipsum quod est ad alterum esse. Similiter autem nec cæcitas dicitur hoc ipsum quod est cæcitas visionis, nec secundum aliquem alium casum dicitur alterius hoc ipsum quod est. Sed cæcitas dicitur privatio visionis, et sic secundum genus aliquo modo est alterius, sed non secundum speciem : cæcitas autem visionis cæcitas non dicitur. Hujus autem causa in ante habitis in tractatu de Relatione dicta est, quia aliquando in ratione nominis speciei clauditur vel concipitur id cujus est, et ad ad quod dicitur : et tunc incongrue extrinsecus opponentur. Amplius adhuc ab ipsis oppositis rationem inducendo, sicut patet ex præhabitis, ad aliquid omnia dicuntur reciproce ad convertentiam : propter quod et cæcitas si esset de numero eorum quæ sunt hoc ipsum quod sunt ad aliquid, conver-

teretur utique ad illud ad quod hoc dicitur secundum ipsum hoc quod est: non autem convertitur: non enim dicitur visus cæcitatis visus, sicut paulo ante probatum est; ergo nec cæcitas hoc ipsum quod est, ad aliquid est. Sumitur autem modus oppositionis eorum quæ sunt ad aliquid, ex hoc ipso quod sunt ad aliquid. Cum ergo modus oppositionis privationis et habitus ex hoc non sumitur, patet quod alia est oppositio relationis, et eorum quæ opponuntur ut privatio et habitus.

Quoniam autem ea quæ opponuntur ut privatio et habitus, non opponuntur ut contraria, ex his quæ dicentur manifestum: contraria enim sunt aut mediata, aut immediata: quorum autem contrariorum nihil est medium, sicut contrariorum quæ sunt immediata, necesse est semper alterum contrariorum inesse subjecto susceptibili in quo nata sunt fieri illa immediata contraria, aut sunt in quibus et de quibus prædicari per denominationem videntur: alterum enim illorum semper de talibus prædicatur vel ambo sub disjunctione: semper enim secundum omne tempus eorum contrariorum nihil est medium, quorum alterum omni tempore necesse est inesse susceptibili, et quorum alterum semper est necesse de susceptibili prædicari, sicut patet de languore et sanitate circa animal, et abundanti sive impari et perfecto sive pari circa numerum. Contrariorum vero quorum aliquid est medium, nunquam secundum aliquod tempus necesse est alterum inesse: semper enim potest inesse medium, quod neutrum est contrariorum: non

enim necesse est omni vel alicui susceptibili aut candidum sive album, vel nigrum inesse, quia potest inesse fuscum vel pallidum. Similiter non est necesse omni vel alicui susceptibili inesse calidum, vel frigidum, quia potest inesse tepidum, quod nec calidum est, nec frigidum: horum enim et similium contrariorum medium nihil prohibet inesse quod neutrum est extremorum. Sed eorum, ut diximus, est aliquid medium, quorum non est necesse alterum semper inesse susceptibili, exceptis his quibus naturaliter inest unum contrariorum, sicut inest igni calidum, et sicut inest per naturam nivi candidam esse. In talibus autem necessarium est alterum inesse, et illius oppositum non convenit inesse, sive impossibile et inesse sine substantiæ corruptione. Non enim possibile est ignem esse frigidum, ita quod maneat ignis substantia, vel nivem esse nigram, ita quod maneat substantia nivis: multa enim etiam alia susceptibilia sunt calidi et candoris, præter ea quibus alterum inest per naturam. Et tunc ex his quæ dicta sunt patet, quod non omni susceptibili verum est alterum inesse contrariorum mediatorum, sed his solum susceptibilibus, quibus alterum inest per naturam: et his determinate inest unum, et non alterum convenit inesse.

In privatione et habitu nihil eorum quæ dicta sunt de contrariis immediatis, verum est. Susceptibili enim privationis et habitus non semper necessarium alterum, hoc est, privationem vel habitum inesse: quia hæc non sunt in eo nisi in tempore determinato: sed animal mox natum nondum habet tempus determinatum ad viden-

dum a natura, neque cæcum neque visum habens dicitur esse. Propter quod sequitur quod privatio et habitus non sunt de numero talium contrariorum quorum nihil est medium, quia illorum omni tempore necesse est alterum inesse suo susceptibili. Sed neque sunt privatio et habitus de numero talium contrariorum, quorum aliquid est medium; omni enim susceptibili privationis et habitus, necessarium est unum inesse vel habitum vel privationem, postquam venerit tempus in quo ipsum susceptibile natum est ad habendum habitum: sic enim aut cæcum, aut habens visionem dicitur: et tunc non convenit necessario determinate inesse alterum, scilicet visum determinate vel cæcum determinate, sed indeterminate alterutrum necessario inerit: est enim vel videns, vel cæcum indeterminate. In contrariis autem in quibus est medium, nunquam secundum aliquod tempus est necessarium alterum inesse, quia semper potest inesse medium : sed quibusdam susceptibilibus alterum contrariorum mediatorum determinate convenit inesse, sicut diximus, cui illud inest per naturam. Propter quod palam est, quod ea quæ privative opposita sunt, secundum neutrum modum habent oppositionem : nec enim semper alterum inest, sicut contrariorum immediatorum : neque unquam necessarium est alterum inesse, sicut in contrariis mediatis se habet oppositio.

Amplius adhuc idem probatur in contrariis sive mediatis sive immediatis, existente et manente secundum substantiam susceptibili, possibile est ex alterutro in alterutrum fieri alterationis

mutationem, nisi alterum contrariorum insit naturaliter, sicut igni inest calidum per naturam. Nam in contrariis immediatis, animal quod sanum est modo, possibile est languere, mutatum ex sanitate in languorem : et in contrariis mediatis, possibile est id quod modo candidum est, nigrum fieri et mutari ex candore in nigredinem, et similiter calidum possibile est fieri frigidum, et e converso, et id quod est studiosum possibile est fieri pravum, et e converso ex pravo possibile est fieri studiosum, quod tamen negat Plato in libro qui dicitur *Mennonis*, sed non est negabile si ponamus virtutem ex assuetudine fieri : secundum hoc enim pravus ad meliores exercitationes sive assuefactiones bonorum operum deductus, et in virtutibus intelligibilibus deductus ad meliores doctrinas et consimilia et electiones, quamvis forte primo modicum quid proficiat ut melior sit. Si vero saltem semper sive continuum modicum crementum sumpserit, palam est quia aut perfecte mutabitur et studiosus erit perfecte, aut satis multum accipiet incrementum, ita quod operabitur ut studiosus. Si enim assuetudine fiet bene mobilior ad virtutem, ut ea quæ virtutis sunt facile faciat et gaudeat : vel etiam si homo non est, sed tamen quodcumque incrementum sumat, palam est quod aut perfecte mutabitur, aut satis multum sumet incrementum quod sufficit ad virtutis acceptionem. Si enim a principio sumat aliquod incrementum, verisimile est apud eum accipere incrementum si perseveraverit in exercitio actuum bonorum, et cum hoc semper fit continue, sic perfecte restituitur in contrarium

habitum, nisi forte tempore sive suspensus, sive decurtatus sit : quia non in æquali tempore omnes æqualiter proficiunt, eo quod unus minus habilis est quam alter, quia naturalia moralibus multum cooperantur. Sic se habet in contrariis.

Sed in privatione et habitu hoc quod dictum est, nullo modo convenit : impossibile est enim in privatione et habitu indifferenter mutationem ex alterutro in alterum fieri : ab habitu enim mutatio fit in privationem, a privatione vero in habitum mutationem fieri est impossibile. Cæcus enim qui factus est nunquam rursus videbit, nec cum quis calvus factus est, unquam rursus efficitur in capite comatus, nec edentulus sine dentibus quis factus, rursus dentes ei orti sunt ut fieret dentatus.

CAPUT VIII.

De dubitabilibus quæ sunt circa ea quæ dicta sunt.

Quamvis per ea quæ dicta sunt, nihil intendamus probare nisi quod privative opposita nec sunt opposita ut relativa, nec ut contraria, tamen propter doctrinæ facilitatem bene se habet dubia quæ sunt circa ea quæ dicta sunt determinare. Quæ autem causa sit quod quædam contrariorum sunt mediata et quædam immediata, jam in ante habitis determinatum est.

Quod autem alterum contrariorum inest alicui per naturam, hæc causa est, quia inest ut potentia naturalis ; et hoc

accipitur ex probatione quam fecit Aristoteles in fine tertii *Meteororum*. In substantialibus

enim ignis ex hoc quod elementum est motu distensum ut usque ad ultimum rarefactum, radicatur calidum in summo, nec separabile est ab ipso, manente substantia, qua ignis est ignis : quia manente substantia formali manet illud quod ut naturalis potentia in substantia radicatum est.

Et si quis objiciat quod calor, quia est accidens in uno, in nullo potest esse substantia, et sic non est substantia in igne, sed accidens : et sic calor est in igne non sicut quædam pars, et ideo videtur quod ignis possit esse ignis et non calidus, quia accidens est, ut dicit Porphyrius, quod adest et abest præter subjecti corruptionem, Dicendum est quod est accidens naturale et proprietas essentialis ignis consequens et non derelinquens. Quod autem non sit in eo sicut quædam pars, concedendum est, quia non potest esse pars id quod est totum esse perfectum consequens. Quod autem dicit Porphyrius, dicit de accidente communi, quod non est proprium, videlicet naturale : et ideo ut accidens non habet inseparabilitatem, sed inseparabilitatem habet ab eo quod est naturale.

Patet autem ex hoc, quod falsa est opinio eorum qui dicunt primas qualitates esse formas substantiales elementorum : formæ enim substantiales corporum nullum habent contrarium : hæc autem ad invicem sibi contraria sunt [1].

Sciendum etiam ea inesse per naturam non ejus quod inest, sed per naturam subjecti cui inest, sicut diximus : et sic insunt omnibus omnes potentiæ naturales.

Si quis autem dicat quod sicut igni per naturam inest calidum, ita aquæ per naturam inest frigidum : sicut ergo aqua frigida per naturam potest calefieri ut sit actu calida sine substantiæ corruptione,

ita ignis deberet posse actu infrigidari per naturam ut esset actu frigidus præter substantiæ corruptionem. Ad hoc autem dicendum quod inter elementa, ut dicit Aristoteles [2], solus ignis est formalis et alia contraria sunt materia, et ideo quod radicatur in ipso, profundius radicatur quam in aliis : et ideo ab aliis manentibus in substantia separantur suæ qualitates secundum actum, et remanent secundum radices in potentia redeunte ad actum, quando alterans cessat ab alteratione. Et ideo aqua calefacta, cessante calefaciente, per seipsam rursus efficitur frigida. Ignis autem quia rarissimus est, et quia alterationem infrigidantis recipiens in profundum sui, propter hoc quod valde formale est, statim infrigidatus inspissatur et corrumpitur ab ignis substantia et forma : quod post ignem facit aer secundum modum proportionalem. Aqua autem et terra, quia spissa sunt, non ita in profundum sui suscipiunt alterationes eorum quibus mutantur : et ideo actu efficiuntur in forma alterante, et cum hoc diu actu tenent qualitates et potentias naturales proprias.

Quod autem diximus ex pravo fieri studiosum si a principio propter exercitationes in bonis actibus incrementum incipiat, propter Socratem et Platonem dictum est, qui dixerunt virtutem secundum quam homo studiosus est, nec disci-

bile, nec assuescibile bonum esse, sed virtutem esse donum deorum immortalium : assuetudine autem et doctrina hominem parari ad virtutem, eo quod dii non juvant inertes et pigros, sed seipsos extendentes et parantes ad virtutem.

Adhuc autem quod dictum est, à privatione in habitum regressum non posse fieri, intelligendum hoc quod est dictum de privatione quæ privat et habitum et subjecti ad habitum aptitudinem, sive quæ privat principia per quæ subjectum habitudinem habet ad habitus susceptionem, sicut cæcitas ad visum se habet : et talis privatio sequitur habitum tempore et natura : hæc enim privatio non relinquit subjectum sine habilitate ad habitum. Est autem alia privatio quæ non privat habitum, sed essentiam secundum esse actu habitum : et hæc est in qua est inchoatio habitus secundum potentiam, et ex qua educitur habitus, et ab hac in omni motu et mutatione fit processus in habitum secundum actum per modum quo movetur subjectum susceptibile actus de potentia ad actum : et hæc privatio semper præcedit habitum tempore et motu, et etiam natura materiæ et potentiæ : et de hac privatione nos hic non loquimur, quia in toto non privat habitum. Nec etiam inter talem privationem et suum habitum est plena oppositio privative oppositorum. Nos autem hic loquimur de differentia modorum oppositionis, et ideo non loquimur de privatione et habitu, nisi secundum quod plenam habent ad invicem hujusmodi oppositionem. Alia vero quæ dicta sunt, per se sunt manifesta.

Quod autem de nive dictum est, quod per naturam inest ei candidam esse : hoc namque est, quia nix materialiter generatur de perspicuo indurato et concusso per minima : perspicuum autem concussum et induratum per indurationem efficitur ubique in superficie clara luminis receptivum : et hæc est natura et naturalis causa albedinis : per hanc ergo naturam inest nivi candidam esse.

CAPUT IX.

De differentia contradictionis ad alias oppositiones, et utrum veritas sit ab æterno.

His habitis, ostendenda est differentia contradictionis ad omnes alias oppositiones. Dicamus ergo quod in affirmatione et negatione semper, sive sit subjectum de quo sit affirmatio et negatio, sive non sit, una quidem pars contradictionis est vera et altera falsa : de quolibet enim sive existente sive non existente dicitur affirmatio vel negatio vera : et de nullo simul ambo vera vel falsa sunt contradictoria, ut in quarto *primæ philosophiæ* probatum est [1] : sive enim sit Socrates sive non sit, de Socrate unum contradictoriorum est verum, aliud autem falsum : palam enim est cum dicitur Socratem (dum ipse est Socrates) languere et Socratem non languere, quod alterum istorum falsum est et alterum verum. Similiter si Socrates ponitur non esse, et dicatur quod Socrates languet vel non languet, alterum est verum, et alterum est falsum, languere enim Socratem quando non est Socrates, falsum est, et non languere Socratem verum est. Propter hoc

in his solum quæ sunt opposita contradictorie, proprium est, semper alterum corum verum et alterum falsum esse, et nunquam esse simul vera vel simul falsa.

Sunt tamen quidam contra hoc fortiter objicientes, et sunt non antiqui sed moderni. Augustinus enim [2] per hoc ipsum quod hic dicitur, probat immortalem esse veritatem dicens, quod aut veritas semper erat aut non semper erat. Si semper erat, habetur propositum quod veritas immortalis fuit ab æterno. Si autem hæc est falsa, veritas semper erat, ejus contradictoria est vera, hæc scilicet, veritas non semper erat. Et si hæc est vera, aliquid erat verum ; verum autem non est nisi in veritate : ergo veritas erat quando non erat veritas, quod falsum est. Inconveniens etiam est idem, ex quo sequitur id quod scilicet non semper erat veritas : veritas igitur semper erat. Eodem modo probatur quod veritas semper erit : aut enim semper erit veritas, aut non semper erit. Si semper erit, habetur propositum. Si autem non semper erit, tunc hæc est falsa, veritas semper erit : ergo ejus contradictoria est vera, hæc scilicet, veritas non semper erit. Et si hæc est vera, aliquid est verum : non autem verum nisi veritate : ergo veritas est quæ non

erit veritas, quod est impossibile. Falsum ergo fuit quod prius dictum est, hoc scilicet quod non semper erit veritas : veritas ergo est æterna et immortalis est. Et hoc sequitur de veritate propositionis et de veritate enuntiabilis, quæ veritates non sunt veritas increata.

Si autem hoc concedatur, tunc objiciunt moderni probantes, quod plura quam unum erunt ab æterno sic. Simus enim ante mundum : tunc si hæc est vera mundum futurum esse, vel hæc propositio, mundus erit, et si est vera, sequitur quod ante mundum fuit aliquid verum. Si autem non est vera : tunc sequitur quod ejus contradictoria est vera, et sic iterum sequitur quod aliquid est verum, et quod veritas illius fuit ante mundum, aut non fuit nisi æternum, et æternitas ab æterno : ergo aliquid fuit verum cujus veritas fuit : sed tam enuntiabile quam propositio sunt creata et creatæ veritatis. Ergo aliquid creatum, fuit ab æterno.

Si autem hæc quidem concedatur, statim sequitur inconveniens quod dicit Plato, quod est creatum, est factum : omne autem factum incepit : ergo creatum incepit : quod autem incepit, non est æternum : ergo creatum non est æternum : enuntiabile sive propositio creatum, ergo non est æternum : et si propositio et enuntiabile non est æternum, tunc veritas sua non fuit ab æterno : et sic videtur sequi, quod veritas propositionis sit ab æterno, et non sit ab æterno.

Ad hoc autem quidam alii dixerunt [1] quod veritas enuntiabilis et propositionis non erat ab æterno : et causam assignant dicentes quod veritas enuntiabilis et propositionis esse non potest nisi existente enuntiabili et propositione. Ante mundum autem ab æterno non fuit enuntiabile, nec propositio, et ideo quando dicit, si hæc non est vera, veritas erit, contradictoria erit vera. Dicunt quod hoc non sequitur : quia contradictoria

est propositio vel enuntiabile : ante mundum autem nec fuit vera hæc neque alia, quia propositio nulla fuit. Similiter dicunt de futuro, quod veritas non erit quando non erit mundus si ponatur totus mundus ad nihilum redigi.

Et si verum est quod dicunt isti, tunc ista doctrina de contradictoriis non est generaliter vera, et sequitur quod oppositionis contradictionis est medium in quo nec unum, nec alterum contradictoriorum est verum vel falsum : et multa sequuntur inconvenientia contra hoc principium, quod de quolibet affirmatio vel negatio vera, et de nullo simul : et si hoc principium non est firmæ veritatis, nihil est certæ veritatis in demonstrationibus : quia, ut dicit Aristoteles, huic principio sicut primo innititur omnis demonstratio.

Ideo nos dicimus quod doctrina quæ hic traditur, certissimæ est veritatis, et quod argumentationes Augustini procedunt et sunt necessariæ. Sed dicendum quod res de quibus affirmatio et negatio dicuntur, sunt in esse et in ipsa rerum ordinabilitate. Et hoc manifestum est per Avicennam et Algazelem et Alfarabium dicentes (sicut est verum) quod quando prædicatum concipitur in ratione subjecti, talis propositio vera est sive re existente sive non existente : sive enim homo sit et animal, sive non sit homo et animal, hæc semper vera est, homo est animal, et animal est animatum sensibile et vivum et substantia : et ideo sequitur, homo est animal, et animal vivum, et vivum substantia. Sed si ulterius inferatur, et substantia est ens : ergo homo est ens. Dicunt quod non sequitur : quia ens vel entia esse accidit

homini et animali, et non per se clauditur in intellectu eorum. Cum vero dicitur, homo est animal, sufficit ad veritatem propositionis substantialis ordinatio prædicati ad subjectum. Cum autem additur, animal est ens, et ens non est de ratione animalis vel hominis : non

est enim ibi ordo substantialis unius ad alterum : et ideo si animal est ens, vel homo est ens, oportet quod sit ens actu : et hoc est contra hypothesim, posuimus enim quod non sit homo vel animal.

Hanc igitur doctrinam sequentes dicimus quod ordinabilitas rerum in prædicatum et subjectum, æqualiter est cum rebus existentibus et rebus non existentibus, dum non sint impossibiles ad essendum : et ideo ante mundum hæc propositio, mundus erit, fuit in ipsa rerum ordinabilitate. Et si quæratur, in quo erat illa rerum ordinabilitas quando non erant res? Dicendum quod fuit in ipsis rerum rationibus. Si autem de illis rationibus ulterius quæritur, Dicendum quod fuerunt in sapientia creantis et ordinantis. Si autem ulterius infertur, quod in sapientia primi intellectus fuerunt ut unum, et non ut ordinatum unum ad alterum, Dicendum quod res in sapientia intellectus primæ causæ dupliciter considerantur, scilicet ut res consideratæ in producendo, vel ut intellectus quo intelliguntur. Et primo quidem modo passibiles ad pluralitatem et ordinem non quidem in actu ordinantis, sed qui est in ordinabilibus : et hoc modo possibile est veritatis esse de ipsis, et enuntiabiles sunt ad veritatem, quamvis nunquam fuit enuntiatio,

et sic enuntiabile ad rem reductum, et similiter propositio possunt esse ab æterno : et tamen unum solum est actu ab æterno. Et quod quæritur, utrum tale sit creatum, vel non? Dicendum quod creabile, et non creatum secundum rerum ordines : et hoc quamvis sit in creatore, tamen ratione differt a creatore, quia creator non creabilis est, nec creatus. Si autem hæc quæ sunt in intellectu creantis accipiantur ut intellectus, cum creator non intelligat nisi seipsum, tunc verum est quod res in creatore sunt per modum creatoris, et non sunt unum nec multa, nec ordinata nec inordinata, sed sunt idem quod ipse.

Et hæc est Avicennæ doctrina, quæ concordat cum Porphyrio, qui dicit quod nulla specie existente animal potest intelligi substantia animata sensibilis. Et constat quod non loquitur de intellectu intelligentis, quia sic nihil diceret : quia si nulla species est animalis, nihil est intelligens. Sed loquitur de intellectu intelligibilis : quia secundum naturæ ordinem nulla specie existente, adhuc quantum est in se, intellectualiter manet substantia animata sensibilis.

CAPUT X.

De contrariis propter bonum et malum, quæ specialem modum habent contrarietatis.

In moribus autem contrarium est quidem bono malum, ut accipiatur bonum in habitu virtutis et actu, et malum in habitu et actu vitii oppositi ad virtutem. Hoc autem palam est, quod scilicet bono malum contrarium est per inductionem singulorum : in corpore enim quamvis non sunt

virtutes et vitia, tamen sunt ea quæ virtutibus et vitiis proportionantur, ut sensibilitati sensuum prudentia, robori corporis fortitudo, rectitudini corporis et membrorum ordinationi justitia, sanitati temperantia, eo quod sanitas consistit in temperantia complexionis : et sic sanitati ut bono opponitur languor ut malum, et in anima justitiæ ut bono opponitur injustitia ut malum, et fortitudini in utroque, corpore scilicet et anima, ut bono opponitur debilitas ut malum, debilitas enim cordis timor est vel timiditas. Similiter autem invenitur in omnibus aliis : semper enim opponitur bono malum.

Nequaquam autem bono opponitur bonum : cujus causa est, quia bonum est, ut dicit Aristoteles secundo Ethicorum, ex una sola et tota causa, ex causa actus et actu, et circumstantiis agentis et actus in fine congregata : et hoc est in omnibus quorum est aliqua virtus in actu, sive sint corporalia, sive animantia, hoc est, ad animam pertinentia, sive etiam sint intellectualia sive divina, ut dicit Dionysius : et ideo bonum est uniforme : uniforme

autem uniformi non opponitur nec opponi potest, quia uniforme uniformi convenit et non potest esse oppositum : et ideo dicit Aristoteles quod omnia consonantia vera et bona sunt. Falsum autem statim dissonat vero, et malum statim dissonat bono. Intelliguntur autem hæc omnia de bono et malo dictis simpliciter, et non de bono et malo dictis per accidens ut hic et nunc : quia sic nihil prohibet esse idem malum et bonum, sicut secari et uri quæ mala sunt,

sunt tamen bona et nunc et hic. De talibus autem disputari habet in ethicis : sed hoc sufficit scire tantum, quia malum bono opponitur, bono autem bonum nunquam opponitur.

Malo autem aliquando opponitur bonum, et aliquando malum est contrario oppositum malo : egestas enim cum sit malum in civibus, quia impedit civiles actus, superabundantiæ quæ impedit actus felicitatis contemplativæ, et ideo etiam est malum, est contrarie opposita. Sed in paucis hoc tale est, quibus advertens de facili inspicere potest. In pluribus vero semper bonum malo contrarium est. Non enim invenitur nisi in ethicis et civilibus et œconomicis malum malo contrarium, et in illis quæ ad civilia, vel ethica habent analogiam sive proportionem : in aliis autem omnibus malum bono est contrarium. Nunquam autem invenitur bono bonum contrarium, sed concors est : in eo enim quod bonum est uno modo et ex tota et sola causa, bonum est indivisibile et æqualitati proportionale : æquali autem non opponitur æquale sed inæquale. Propter quod in stichia bonorum Pythagoras posuit æquale, inæquale autem posuit in stichia malorum [1].

Amplius autem in contrariis considerando non est necessarium, quod si alterum contrariorum sit, quod reliquum sit ex necessitate. Si enim ponamus omnia animalia esse sana, tunc per talem hypothesim sanitas est, sed languor non est. Similiter si ponamus omne corpus terminatum esse album, tunc albedo quidem est, nigredo autem non est : quia si esset, oporteret quod esset in aliquo corpore terminato : et talia

posuimus omnia esse alba. Hæc autem in complexis videre possumus. Si enim Socratem esse sanum contrarium est ad id quod est Socratem languere, eo quod idem modus oppositionis in contrariis incomplexis, et in contrariis complexis quando prædicantur de eodem : tunc sicut per complexionem dicimus Socratem sanum esse et Socratem languere, cum non sit possibile quod hæc simul insint eidem in eodem tempore, non est possibile quod cum alterum sit, quod simul cum hoc sit et reliquum. Cum enim sit et verum sit sanum esse Socratem, tunc pro eodem tempore est impossibile languere Socratem, aliter enim simul secundum actum inessent contraria.

Quamvis autem simul non insunt secundum actum, palam est autem, quod omnia contraria habent fieri circa idem aut specie, aut genere : circa enim idem numero nata sunt fieri contraria, ut circa subjectum : sed circa idem specie habent fieri contraria quædam sicut circa id quod est essentialiter constituens formas contrarias, sicut albedo et nigredo circa lucem, et sicut acutum et grave in sonis circa absonum quod est in utrisque, et sicut amarum et dulce circa humidum digestum quod est in saporibus et sic in multis aliis. Habent etiam fieri circa idem genere, quia contraria sunt in eodem genere proximo vel remoto : languor namque et sanitas circa corpus animalis natura habent fieri, et sic sunt circa idem genere, scilicet animalis. Albedo autem et nigredo habent fieri in corpore terminato quod non est idem specie, sed remoto genere : non enim omnia terminata corpora sunt eadem specie propinqua.

Justitia vero et injustitia habent fieri in anima, quæ est eadem specie specialissima : quia non fiunt nisi circa hominis animam, quæ eadem est specie specialis-

sima. Et sic contraria fiunt circa idem numero, et circa idem specie, et circa idem genere.

Adhuc autem consideratio in his quæ propria sunt contrariis, necessarium est omnia contraria in proximo esse, vel in contrariis generibus proximis : vel oportet quod ipsa contraria secundum se sint contraria genera. Album enim et nigrum in eodem sunt genere proximo, color enim est genus horum contrariorum. Justitia autem et injustitia quæ sunt contraria, sunt in contrariis generibus proximis, quia justitia est in genere virtutis, injustitia autem in genere vitii : virtus autem et vitium sunt contraria genera, justitiæ enim genus est virtus, injustitiæ autem genus est nequitia sive vitium. Bonum vero et malum simpliciter et secundum se accepta sive universaliter non sunt in aliquo sicut in genere, sed ipsa secundum seipsa sunt contraria genera, et sic sunt genera aliorum existentia, ad quæ alia multa vel omnia sicut ad genera reducuntur.

CAPUT XI.

De dubitabilibus quæ sunt circa ea quæ dicta sunt de bono et malo.

Est autem apud multos antiquissima quæstio, quo genere oppositionis opponuntur bonum et malum. Et si considerentur verba Aristotelis in decimo tertio primæ philosophiæ, et verba Dionysii Areopagitæ in libro de *Divinis nominibus*,

cap. 4, et verba Augustini in secundo libro de *Libero arbitrio*, et verba Petri Apostoli in capitulo de elementis contra Simonem magum, similiter autem verba Pythagoræ in stichia bonorum et malorum, planum est, quod omnes hi concorditer dicunt, ad quod etiam Aristoteles Socratem et Platonem inducit, quod malum privative et non contrarie opponitur bono, et quod malum est nihil secundum se, nec accidens, nec substantia, sed privatio. Privatio autem secundum se nihil est penitus. Cum enim sit in aliquo non est in eo sicut ens accidens, vel ens substantia, sed est in eo sicut habitus privatio : et hoc est idem sicut formitas et deformitas inesse dicitur in eo qui mutilatus sive denasatus est, quia Græce muti, Latine sonat nasus : constat autem quod denasatio non dicit inesse ens ut accidens, nec est ens ut substantia, quæ est forma vel materia vel compositum, sed solum ex defectu habitus debiti relinquit deformitatem et turpitudinem.

Omnes autem supra memorati auctores deducunt hanc quæstionem ad hoc, quod in nullo nihil est malum, et non est aliquid ens magis in eo cujus est privatio, quam in eo cujus non est privatio, sicut cæcitas non est magis aliquid ens in oculo quam in lapide : quamvis in oculo relinquat turpitudinem sive deformitatem, in lapide autem non relinquit turpitudinem aliquam.

Dionysius [1] igitur præ cæteris subtilius de malo agens, ostendit hoc in natura corporis et in natura Angeli, quam quidam vocant intelligentiam, quamvis Angelus secundum quod lex Moysi et Christi de Angelis loquitur, non sunt intelligen-

tiæ [2], secundum quod Philosophi locuti sunt de intelligentiis. Hæc autem in libro *Causarum* habent determinari. Est autem via disputationis Dionysii in hoc quod sumamus bonum naturæ in corpore, et bonum animæ, et bonum Angeli, et videbimus quod malum non dicit vel ponit aliquam formam vel aliquod ens, quod sit substantia vel accidens contrarium bono, sive illi formæ quam dicit bonum, sed in omnibus malum nihil ponit penitus nisi boni ademptionem, sive corruptionem, et detractionem sive diminutionem, sive aliquo quocumque modo potest nominari privatio.

Ut hæc perfectius intelligantur, dicamus quod entium quædam sunt essentiæ sive existentiæ, et quædam sunt entia quæ in illis essentiis existunt. Essentiæ quidem sunt formæ simplices, ut genera, et species, et differentiæ. intelligentiæ, et anima, et hujusmodi, quibus secundum se non accidit corruptio, sed si corrumpuntur, tunc corrumpuntur per accidens secundum quod sunt in esse eorum quæ sunt per harmoniam et compositionem cum his in quibus sunt, quibus datur esse secundum hoc quod sunt. His autem quæ sunt composita in quibus essentiæ sunt, accidit corruptio per dissolutionem harmoniæ et compositionis, quæ sunt in his quæ sunt. Et ideo dicit Dionysius ubi de malo loquitur, quod non corrumpitur quid existentium, sed corruptio est ablatio vel dissolutio modi et harmoniæ quæ sunt circa ea quæ ab essentiis esse non habent.

Est ergo bonum formale corporis quo corpus dicitur bonum, habitudo perfecta ad esse et ad opus corporis modis et harmoniis quæ sunt ad hoc quod corpus perfectum sit in esse et ad corpus. Corruptio autem istius non est nisi harmoniæ et commensurationis disjunctio vel corruptio : et hoc non dicit nisi privationem et corruptionem puram, et non essentiam aliquam ad quam fiat harmonia alicujus, sicut ad essentiam dantem esse alicui. Malum igitur corporis non est essentia aliqua, sed corruptio modi, et commensurationis, et harmoniæ.

Similiter est in anima bonum, et perfectum animæ est per essentiam, quæ est ratio, vel rationabilitas, et competentius dicitur ratio. Bonum igitur animæ in animam in omnibus viribus suis secundum esse et agere commensuratam esse rationi ut ordinantis omnia ratione. Malum igitur animæ non est nisi istius modi, et commensurationis, et harmoniæ corruptio, et non contraria aliqua forma ad quam anima commensurata et proportionata mala sit et faciat malum. Malum igitur animæ sicut corporis non est nisi privatio, et non est aliquid quod sit substantia vel accidens.

Eodem modo accipitur bonum Angeli. Bonum Angeli est commensuratum esse sub essentia quæ est intellectus agens purus et mundus : et bonum Angeli est, quod sit in esse et viribus et actu et opere commensurationes habens ad talem intelligentiam vel intellectum. Malum autem Angeli non est aliqua forma illi commensurationi contraria, ad quam et sub qua constituatur

Angelus malus, ut malus sit in esse et opere, sed malum Angeli est violatio hujusmodi commensurationis et harmoniæ, quod non est nisi corruptio et privatio.

Malum igitur in omnibus opponitur bono sicut privatio, et non sicut contrarium. Et in hoc omnes Auctores condemnant Manichæum, qui dixit essentiam esse mali sicut essentia est boni, et dixit mala per naturam quamdam essentialem esse mala, ad quam naturam et formam harmoniantur et constituuntur ut non possint esse non mala. Hic igitur est error, et veritas est quod malum in omnibus non est nisi privatio modi et commensurationis ad bonum. Idcirco autem quia corruptis modis et harmoniis et commensurationibus in his quæ sunt ad aliquid commensurata et harmoniata, adhuc remanent ipsa quæ mensurata erant possibilia ad commensurationem : et hoc est quoddam ad bonum ordinatum. Ad bonum autem esse ordinabile secundum naturam est, quod bonum (sicut Aristoteles dicit) est quod est ad bonum.

Ideo dixit Dionysius quod malum est bonum diminutum et declinatum et particulatum et imperfectum. Aristoteles dicit Pythagoram inducens, quod bonum est locus mali, et malum locus boni, sicut oculus est locus cæcitatis et visus. Et sicut dicit Dionysius, hoc modo malum corporis est contra naturam esse. Malum autem animæ est contra rationem esse, et malum Angeli est contra intellectum esse, sicut malum claudæ tibiæ contra gressum et esse tibiæ esse. Similiter au-

tem est in febribus et aliis malis corporis quæ secundum quod mala sunt, nihil sunt nisi corruptio commensurationis complexionis in humoribus, vel compositionis in partibus et membris. Febris enim ex hoc quod est secundum naturam putridus humor vaporans per corpus, non est malum corporis, quia in bono et sano accidit humori quod vaporaliter per corpus diffundatur : sed ex hoc quod vaporatio corrumpit et impedit modos et harmoniam et commensurationem veræ secundum naturam sanitatis corporis, ex hoc habet mali rationem.

Patet igitur quod verum est quod dicit Dionysius, quod malum nunquam est et quod non habet causam formalem vel efficientem, sed incausale, et præter intentionem, et præter voluntatem, et infœcundum, et pigrum, et quod non est nisi privatio incidens ex defectu boni. Hæc igitur dicta de malo extracta sunt a nobis ex verbis Antiquorum. Et patet quod innegabiliter verum est quod dicunt. Qualiter autem bonum convertatur cum ente, hic non potest determinari secundum hujus scientiæ principia, nec nos hic loquimur de tali bono, sed potius de bono quod est uniuscujusque rei bonum serviens ad harmoniam commensurationis, quam habet secundum propriam essentiam perficientem ipsum in esse et actu qui est secundum essentiæ suæ rationem.

Quod etiam quidam dicunt quod bonitas dicat formam additam super id quod est, et ideo ista sit vera prædicatio, bonitas est bona, falsum est, et non intelligitur quod dicunt. Bonum enim super ens sive id quod est, non addit nisi relationem ad

finem et perfectum ad actum, sicut dictum est : sed hoc in libro de *Causis* habet determinari.

Qualiter vero in hac doctrina prædicamentorum bonum et malum dicantur esse contraria, non autem opposita secundum privationem et habitum, nunc dicendum est. Præmittendum est autem quod malum ut malum ad aliquid est : malum enim ut malum, sicut dictum est, non est nisi privatio, sicut probatum est per Auctores. Id autem quod est malum, est actus corruptus circa modos et harmonias et commensurationes ad formam boni : et in illo in quo est actus, relinquit consimiles habitus, et illi sunt mali habitus : et hoc modo est contrarietas inter bonum et malum, sicut inter contraria, non quod contrarius actus et habitus habeant aliquam formam ex qua mali sunt, sed quia in quantum actus vel habitus sunt, relinquunt aliquid ejus in corpore vel in anima, hoc est, qualitatem aliquam quæ quia boni forma privata est, et cum qualitas sit, dicitur esse contraria : sicut claudicatio gressus est contrarius incessui recto, quia gressus est quod est ens actu et caret perfectione rectitudinis quod est privatio. Sic autem omnia contraria reduci habent ad privationem et habitum, ut dicit Aristoteles [1] : quia albedo habitus est et forma est cum diffusione lucis in superficie, nigredo autem privatio est, quia est privatio diffusionis lucis in superficie umbrosa. Hoc ergo modo dictum est, quod album et nigrum sunt contraria, et similiter bonum et malum in actibus et habitibus. Et hoc modo doctrina de malo hic posita intelligitur.

Quod autem dictum est, quod bonum et malum sunt genera contraria, constat quod non intelligitur de generalissimis, quia sic essent plura genera quam decem : sed intelligitur, quod sunt genera aliorum quæ sunt bona et in moribus, eo quod omnia quæ sunt in moribus, ad hæc tanquam ad genera reducuntur.

Et quod bonum in moribus contrarium est duobus malis, non est ex hoc quod medium est, sed est ex hoc quod extremum est in ratione boni perfecti, ut dicit Aristoteles, sic utrique opponitur extremitati ut extremum et maxime distans ab utraque. Hoc autem quantum spectat ad istam intentionem interponendum erat :

de bono et malo : reliqua enim in prima philosophia sunt determinanda.

CAPUT XII — *De multiplicitate ejus quod est prius.*

Postquam determinatum est de oppositis quæ sunt diversorum generum, dicendum de multiplicitate ejus quod est prius. Quia penes ejus rationem fit ordo eorum quæ sunt in uno genere secundum coordinationem prædicabilium secundum quod species est sub genere et individuum sub specie. Ex hoc enim priori et posteriori proprium accipiunt modum prædicandi, qui maxime in hoc libro est attendendus. Determinatis modis prioris sunt per oppositum etiam modi posterioris determinati : quia non dicitur prius nisi respectu sui posterioris.

Dicimus igitur quod prius dicitur unum altero quadrupliciter : et in hoc quod dicitur quadrupliciter, non divisionem intelligimus in species, sed

est divisio multipliciter dicta : et prius tempore magis habet de ratione prioris, et secundo et tertio et quarto habent plus secundum ordinem quo enumerabitur a nobis. Prius enim de modis prioris non dicitur æqualiter secundum unam rationem, sicut innuit Aristoteles in quinto primæ philosophiæ [1], ubi distinguit prius inter multipliciter dicta.

Primus autem modus qui et principalis et primus est, qui secundum tempus, secundum quem prius alterum altero dicitur quod est antiquius et senius eo secundum tempus. In ordine enim partium temporis prius est præteritum quod ad præsens continuatur, futuro quod adhuc expectatur ut fiat : et ideo secundum ordinem temporis prius est quod in præterito longius distat a nunc, sicut dicit Aristoteles, quod bella Mediæ fuerunt ante bella Troiæ, et bella Troiæ fuerunt ante bella Romana et priora eis : et quia hic prius est sumptum secundum rationem numerantis quod extrinsecus adjacet ut mensurans, et quidquid prius est secundum numerum mensurantis est simpliciter prius, ideo iste modus est principalis, ad cujus comparationem et proportionem sive analogiam omnes alii modi priores dicuntur. Hoc ergo modo prius dicitur, cujus tempus est in præteritum. Amplius et prius quod est senius, et hoc modo æternitas est ante tempus duratione, et ea quæ sunt æterna, sunt ante temporalia. Sunt autem secundum sui naturam æternæ rerum essentiæ, ut genera quæ sunt prima rerum principia : istis enim non potest assignari tempus ut numerus mensurans : quia in tempore esse, ut

dicit Philosophus in quarto Physicorum [2], est esse in quadam parte temporis mensurandi. Sic igitur antiquiora sunt genera omnibus.

Secundo autem dicitur prius quod non convertitur secundum subsistendi consequentiam . Subsistendi autem consequentiam dico, ut si unum ponatur actu subsistere secundum esse, quod alterum propter hoc necesse sit ponere subsistere secundum esse, sicut dicimus quod unum est prius duobus : duobus enim existentibus mox unum consequens est esse et subsistere : uno vero existente non est necessarium duo esse vel subsistere. Et hic modus est inter inferius et superius in coordinatione prædicabilium : quia inferius est, sicut duo, quorum alterum est id quod directe est super ipsum, et alterum differentia constitutiva : unde posito inferiori in esse ponitur suum superius : sed non convertitur, quod posito superiori in esse ponatur inferius esse necessario : quia superius concipitur in inferiori, sicut unum in duobus : sed inferius non concipitur in superiori nisi ut potentia, sicut duo in uno sunt potentia, et ideo non convertitur consequentia ab uno existente, ut necessario propter hoc sit reliquum : et inter illa prius esse videtur non id a quo convertitur consequentia, et :

hoc est unum : ab illo enim ad duo consequentia non convertitur.

Tertio autem modo dicitur prius secundum quemdam ordinem . Dico autem quemdam ordinem : quia in omni priori est ordo, et ideo ordo simpliciter non facit specialem modum prioris, sed ordo quidam, non in quantum est ordo, sed in

quantum est quidam ordo. Sic ergo tertio modo dicitur prius quod est quoad nos prius, ut in disciplinis demonstrantibus et orationibus rhetoricis : in demonstrantibus enim disciplinis est prius et posterius per quemdam doctrinæ ordinem : elementa enim in geometria priora sunt his quæ per ordinem describuntur : elementa enim sunt ut punctum, linea, circulus, angulus, et hujusmodi, quæ præcedunt ordine elementali descriptiones et compositiones figurarum angularium , figuræ enim per ordinem describuntur, secundum quod ex una probatur altera, sicut triangulus, aut quadratum, vel quadrangulum, vel quadratum, aut circulus ; quia centrum dicti circuli per triangulum invenitur. Sic igitur in grammatica elementa litterarum priora sunt syllabis, et syllabæ dictionibus, et dictiones orationibus : et in oratione rhetorica hoc modo proœmium prius est narratione, et narratio prior est partitione. Hic autem modus prioritatis est inter principia generum, et ipsa rerum genera quæ ex illis principiis constituuntur. Principia autem sunt potentia et actus : ens enim est quodlibet genus potentiæ, et efficitur actu illud per actum rem generis illius complentem et constituentem.

Amplius supra ea quæ dicta sunt in quibus dicitur prius secundum ipsam naturam rei, et esse videtur prius et dici secundum aliquid additum sibi quod est ad bene esse, sic quod honorabilius et melius naturaliter secundum illam additam ad esse naturam prius esse videtur : consueverunt enim plurimi, quorum judicium non potest esse in toto falsum, et ideo pro auctoritate sumen-

dum, consueverunt, inquam, nobiliores et ex se magis ex causa dilectos priores dicere et vocare. Et attende si non ex causa diliguntur plus, non propter hoc dicerentur priores : et ideo causa facit priores et non dilectio, quia dilectio secundum se non discernit inter priores et posteriores.

Utrum autem duo æqualiter diligi possunt aut non, fatuum est quærere : quia ubi dilectio una et una ratio diligendi et æqualis sit in duobus, pro certo æqualiter diliguntur. Si autem dilectio est simpliciter, non discernunt unum a pluribus, nec plura ab uno. Hic autem modus est in prædicamentis secundum ordinem substantiæ ante aliqua, quia honorabilior et melior est omnibus. Isti ergo sunt quatuor modi prioris, qui ab Antiquis dicti sunt, et sunt magis famosi et vulgati.

Dicit autem Boetius, quod his modis quintum addidit Aristoteles qui ante tempus suum non fuit. Dicit igitur Aristoteles quod videtur præter eos quatuor modos prioris qui dicti sunt alter quintus esse modus prioris : inter illa enim quæ convertuntur secundum essentiæ consequentiam id quod alteri causa est quomodolibet secundum quodcumque genus causæ, idem digne prius dicitur illo. Causa enim actu causans et effectus convertuntur secundum essentiæ consequentiam : et in talibus posita causa ponitur effectus, vel posito effectu ponitur causa. In talibus igitur dignum est ut causa natura sive naturali ordine prior sit quam effectus. Quod autem quædam hujusmodi sint, palam est : hominem namque esse convertitur secundum essentiæ consequentiam, ad hoc quod est veram orationem esse

de hoc quod est hominem esse : nam si homo est secundum rem, vera est oratio qua dicitur, quod homo est. Oratio autem nequaquam est causa ut homo sit secundum rem, sed potius res sic se habens causa est ut oratio sit : dum enim res est aut non est, vera vel falsa dicitur oratio quæ rem significat, sicut in ante habitis dictum est, et sic prius dicitur causa prius. Necesse est igitur ut nisi secundum quinque modos speciales prius alterum altero dicatur. Hic autem modus prioris est inter substantiam et accidens : quia accidens est a substantia causatum. Sunt autem et alii modi priorum sicut prius in motu, prius in spatio, vel prius in loco, et in prima philosophia distinguitur unumquodque quoties dicitur, et non hic habent determinari, quia ad prædicamentorum genera non referuntur.

Hi autem omnes referuntur, sicut dictum est : essentiæ enim entium quæ constituunt genera, referuntur ad prædicamenta : et sic aut referuntur ad suas essentias, aut ad ea quæ sunt inter genera ad invicem unum genus ad alterum. Et primo quidem est modus primus. Secundo autem modo secundus est modus. Et tertius, quia ad intrinseca potest referri genus duplex, scilicet ad intrinseca secundum esse, et sic modus tertius, vel ad intrinseca secundum ambitum continentiæ, et sic secundus est etiam ante tertium : qui in coordinatione prædicabilium est magis intentus. Secundum ordinem autem substantiæ ad alia genera duplex est ordo, scilicet secundum quod substantia comparatur aliis secundum dignitatem quam habet ad alia, et sic est quartus

modus. Et secundum quod est causa aliorum, et sic est quintus modus. Nec sunt plures modi, quia non possunt esse plures modi comparationis generum secundum quod genera sunt principia prima, sub quibus fiunt prædicabilium coordinationes. Alii autem aliter dicunt, sed non est curandum.

CAPUT XIII.

De modis ejus quod dicitur simul secundum quod spectat ad doctrinam prædicamentorum.

Eodem autem modo determinandum est de hoc quod aliqua dicantur simul secundum quod pertinent ad doctrinam prædicamentorum. Dicamus igitur, quod simul esse non est oppositum ad prius, sed disparatum est ad ipsum : prius enim opponitur ad id quod est posterius, et e converso. Et neutrum illorum est simul in prædicabilium coordinatione, aut non est simul secundum locum, nec simul secundum sensuum voluntatem, nec secundum dignitatem, ideo de talibus prætereundum est : sed est simul secundum coævitatem, et non secundum naturam, et ideo hæc duo sola tractanda sunt.

Dicimus igitur quod simul dicuntur simpliciter et proprie, quæ sunt coæva, sive quorum generatio sive generatum esse est in eodem tempore in quo simul sint genita et manentia, sicut dicimus coæquæva eodem tempore vel periodo mensurata esse simul. Si enim uno tempore generata essent, et statim alterum periret, non dicerentur simul esse tempore, quia generatio est ad esse perfectum ordinata. Nec dicuntur illorum

generationes simul, quorum esse perfectum non simul durat in tempore. Hac igitur coæquævitate simul sunt omnia quæ ab uno communi exeunt per unam et essentialem divisionem, sunt inter se coæquæva ; sicut species specialissimæ inter se sunt coæquævæ, neutrum enim nec prius nec posterius est altero : quæ etiam ætanica vocantur ab antiquis, quasi unius ætatis. Hæc igitur dicuntur simul secundum tempus. Naturaliter autem sunt simul dupliciter : sunt enim simul quæcumque secundum id quod sunt, ad consequentiam dicuntur sive convertentiam, et secundum hunc modum alterum non est causa alterius, sed se invicem ponunt, et se invicem perimunt. Si enim in hac consequentia alterum esset causa alterius, utrumque esset causa alterius : et tamen in esse substantiali alterum potest esse causa alterius. Taliter autem simul sunt duplum et dimidium et alia relativa quæ secundum naturam relationis posita se ponunt, et perempta se perimunt : duplum enim convertitur ad dimidium, et e converso : nam cum est duplum sic est dimidium, et e converso cum est dimidium, est duplum, et secundum hanc re:

lationis consequentiam neutrum est alterius causa ut sic : sed natura relationis simul facit esse utrumque, et hæc simul sunt secundum quamdam naturam quæ fundatur super substantiam utriusque relativorum ad invicem.

Dicuntur autem alio modo simul natura simpliciter secundum id quod substantialiter natura ipsorum est, illa quæ in una et eadem divisione ex eodem genere ex diverso sive ex opposito

dividuntur ad se invicem, et illa sunt quæ immediata divisione idem genus dividunt : ex diverso enim sive ex opposito dicuntur dividi, quæcumque sunt sumpta secundum eamdem divisionem ex uno genere, sicut sub animali tanquam genere secundum unam divisionem gressibile, volatile, aquatile sive natatile : horum nullum ad alterum erit per alterum, sed animal participatur immediate, et sunt coæquæva in illo : et ideo e diverso dividi dicuntur, quia sunt ex eodem genere æqua immediate : animal enim æqualiter dividitur in gressibile, et volatile, et aquatile sive natatile : et nihil horum prius et posterius est altero in animali, sed simul per naturam animalitatis hæc esse videntur.

Singulum autem istorum rursus ulteriori divisione dividitur in species, gressibile simul et volatile et aquatile sic : gressibile in hominem et equum, volatile in aquilam et vespertilionem, quorum unum est habens alas membranales, alterum autem pennatas : aquatile autem in pisces natantes pennis, et in ea quæ natant motu pedum sicut ranæ. Erunt ergo et illa dividentia simul naturaliter in illo quod dividunt. Simul ergo natura sunt, quæcumque sub genere vel specie secundum eamdem divisionem sumpta sunt. Genera vero divisa semper priora sunt dividentibus ipsa : non enim convertuntur secundum quod est esse consequentiam ipsorum quæ simul sunt natura. Quod manifestum est inductione et exemplo : cum enim sit aquatile, sequitur quod sit animal : cum autem sit animal, non necesse est esse aqua-

tile, quia non convertitur affirmatio a superiori ad inferius.

Generaliter ergo concludendo simul secundum naturam dicuntur quæcumque convertuntur ad invicem secundum quod est esse consequentiam relationis, sed nequaquam causa est alterum alteri ut sit, sed relatio est causa utriusque. Et secundo dicuntur simul natura, quia eodem genere e diverso dividuntur ab invicem. Et simpliciter simul sunt, quorum generatio in eodem est tempore. Patet autem cuilibet qualiter prædicamenta conveniunt : simul enim tempore est individuis simul, quam etiam ad invicem relatis in quolibet genere. Simul autem natura divisio generis in speciebus coæquævis, nec in coordinatione prædicabilium potest esse simul pluribus modis.

CAPUT XIV.

De post-prædicamento quod est motus.

Postquam jam tractatum est de illis consequentibus prædicamenta quæ accidunt sive conveniunt omnibus prædicamentis per id quod comparantur ad invicem genera vel ea quæ in generibus sunt, nunc determinandum est de eo quod est consequens prædicamenta per esse quod prædicatur in illis, ex quo prædicamenta sunt principia omnium eorum quorum sunt principia, sequitur quod omne esse rerum prædicatur in illis, et significatur nominibus prædicamentorum. Est autem duplex, scilicet esse fluens, et esse simpliciter et stans : et prædicamentum quidem genere, specie et individuo prædicat es-

se stans : et hoc sufficienter in prædicamentis determinatum est. Est autem, ut dicit Avicenna, esse fluens quod non est simpliciter actus, sed permixtus potentiæ : qui modus significandi esse et prædicandi ordinatione generum et specierum et individuorum determinari non potuit, eo quod omnia illa significant et prædicant quod similiter suo modo actu est : propter quod oportuit ut hoc esse sit designatum et prædicatum in aliquo post prædicamenta consequente consignificaretur : et hoc est in tot prædicamentis, quot sunt quæ possunt habere res suas, et esse quod prædicatur permixtum potentia. De hoc ergo tractantes tractabimus de motu quantum pertinet ad præsentem speculationem : subtiliter enim de motu ad Physicum tractare pertinet : cum enim in quolibet sit ut potentia primo distans ab actu, nec devenire possit potentia ad actum nisi per motum, oportet ponere quod motus sit. Adhuc autem omne passivum, actum agentis aut nullo modo recipit, aut it per motum ad actum agentis. Constat autem quod passivum suscipit actum agentis, ergo suscipit per motum : ergo oportet ponere quod sit motus. Adhuc tempus esse ponitur : tempus autem non est continuum nisi per motum : quare oportet ponere quod motus sit. Si autem est motus, et in prædicamentis determinandum de omni voce quæ esse prædicat rei alicujus, oportet in prædicamentis determinare de modis motus, et cujusmodi esse prædicatur in modis illis, et ad quæ prædicamenta reducatur. Dicentes autem de motu secundum hunc modum non oportet nos diffinire motum,

quia una et eadem ratione de sex modis motuum sive speciebus non prædicatur : motum enim hic extenso nomine sumimus pro omni eo quod dicit quodcumque esse fluens de potentia ad actum, sive id esse sit substantiale, sive accidentale : tale enim esse in quantum est fluens, in communi unum modum habet quo significetur, et quo per nomen significans ipsum secundum quod fluens est prædicetur, et hoc modo in hac scientia habet determinari. Dicamus ergo sic multiplicitatem motus determinantes, quod motus extenso nomine motus sunt sex species, scilicet generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, secundum locum mutatio.

Generatio quidem et corruptio in substantia sunt et uno modo sunt, et dicuntur mutationes non motus. Alio autem modo motus extenso nomine motus possunt appellari. Si enim sunt in substantia solum, tunc non possunt esse nisi aut de non substantia ad substantiam secundum esse substantiæ, vel e converso de substantia ad non substantiam : et quia hi termini dicuntur opponi secundum affirmationem et negationem, inter quas nullum medium est, hæc mutatio non habet medium, sed est de termino a quo ad terminum ad quem sine medio. Adhuc autem sequitur quod non sit in tempore, sed in nunc, quia omne tempus habet medium : et velox in tempore dividit tempus et motum : nunc autem est finis temporis ad quem continuatur tempus : sequitur ergo quod talis mutatio sit finis motus : sicut enim nunc se habet ad tempus, ita mutatio se habet ad motum, et hæc est probatio Averrois

super physicam in commento. Si autem generatio accipiatur ut immixta alterationi qua alteratur materia ejus quod generatur per qualitates generantis, tunc motus dici potest, et sic hic nos loquimur de generatione, quia sicut esse fluens. Juxta hunc modum plane intelligitur qualiter corruptio sit mutatio et non motus, et qualiter possit dici motus, et qualiter dicit esse substantiale fluens secundum quod dicit Aristoteles, quod in tali fluxu non est vivum et animal simul in motu, et non est animal et homo simul in motu generationis. Et opposito modo est in corruptione : quia corruptio in uno modo est mutatio de substantia ad non substantiam, et sic est finis motus. Et alio modo est immixta motui alterationis corrumpentis id quod est secundum qualitates suas alterantes in virtute corrumpentis : et sic est alteratio paulatim abjiciens a substantia, et in fine quando est substantia in abjectum esse, tunc facta est corruptio secundum substantiam. Sic igitur patet qualiter generatio et corruptio sunt motus et qualiter mutationes.

Alii autem omnes motus sunt salvato subjecto in esse substantiali subjecto ad aliquod esse secundum quantitatis perfectionem, aut secundum qualitates, aut secundum ubi. Et illi sunt proprie motus : quia mobile secundum quod mobile est ens perfectum in esse substantiali, et potentia existens in esse quanti vel qualis vel ubi : et motus est actus ejus secundum quod hujusmodi : et ideo in quantitate secundum rationem perfecti et imperfecti est augmentum et diminutio : et augmentum est motus naturalis,

diminutio autem a perfecto est esse motus innaturalis.

Alteratio autem non nominatur nominibus oppositis, sed uno nomine communi, quod est secundum qualitatem cujus terminus secundum naturam vel ultra quem non debet esse, est calidum, vel frigidum, vel humidum, vel siccum, et sic de aliis qualitatibus quæ causantur ab istis : tamen non est ratione determinata. Quia tamen tempore complexionatum variatur et simpliciter in simplicibus, et ideo dicit Aristoteles[1], quod non est eadem sanitas in mane et vespere : quia sanitas est habitus fundatus super calidi et frigidi, humidi et sicci complexione : et ideo in genere determinatur et non in specie, et dicitur alteratio : qualitas enim in genere non habet contrarium, sed in specie[2]. Et quamvis quantitas non habeat contrarium, nec in genere, nec in specie, tamen in ratione termini naturalis et defectus ab isto suspicitur circa quantitatem qualitatis contrarietatis. Ideo ergo in communi dicitur alteratio.

Et hæ quidem mutatione sunt secundum ea quæ insunt substantiæ aut substantialiter, aut accidentaliter ; et si accidentaliter aut secundum quantitatem, aut secundum qualitatem : relatio enim non prædicat aliquod quod absolute insit secundum quod est, sed ipsum esse ad aliquid, et patet quod ad ea quæ insunt substantiæ pluribus modis non potest esse motus. Si autem est secundum ea quæ extrinsecus adjacent substantiæ, tunc non potest esse secundum quando : quia quando causatur a tempore, et tempus est mensura motus, et non potest esse secundum quan-

do, nisi esset secundum motum, et sic motus esset ad motum, et hoc procederet in infinitum, quod esse non potest. Nec potest esse secundum actionem : quia actio est operatio agentis et moventis, et motus non est in agente sicut in subjecto. Non potest esse secundum passionem : quia passio est causa motus. Nec potest secundum positionem : quia positio partium in toto et in loco non mutatur nisi per generationem et corruptionem, ut patet. Nec secundum habitum : quia habitus mutatur ad subjectum et non mutat ipsum. Relinquitur ergo, quod sit secundum ubi in quo totum mobile salvatum transfertur de loco ad locum : et ideo per se non possunt esse nisi sex species vel modi motus, secundum quod motus dicit esse vel ubi etiam fluens.

Palam autem est, quod motus alii et alii sunt diversi ab invicem, et unus non incidit in alterius intentionem : non enim potest esse quod generatio sit corruptio, quia generatio est via in esse, et corruptio est via ab esse in non esse. Nec augmentum potest esse diminutio : quia augmentum est via ad debitam secundum naturam quantitatem, diminutio autem est ab illa. Nec alteratio est secundum locum mutatio : quia alteratum manens in loco eodem in passionibus motum vel mutatum est, in loci autem mutatione totum secundum se translatum est ad alium locum. Quamvis autem dicatur quod tot sunt species motus quot sunt species entis [3], eo quod in quolibet prædicamento est devenire de potentia ad actum, tamen illi sunt motus per accidens et non per se, et sunt infiniti : et ideo per artem

fieri non possunt, sed aliis motibus sunt adjuncti.

In alteratione vero habet quamdam secundum quosdam quæstionem. Dubitant enim quidam, ne forte necessarium sit id quod alteratur per aliquam reliquarum mutationum alterari, et non secundum ipsam alterationem. Hoc autem quamvis dicant quidam, tamen non est verum, et hoc experiri possumus in nobis ipsis : accidit enim nobis pene secundum qualitates omnes passionum animæ et corporis alterari absque eo quod aliqua aliarum mutationum mutemur : non enim augeri necessarium est quod secundum passiones qualitatum movetur : nec necessarium est minui secundum id quod movetur secundum passibiles qualitates. Similiter autem est et in aliis motibus, quia non est necesse alteratum secundum locum moveri, vel generari, vel corrumpi. Propter quod patet quod alteratio alia est mutatio quæ est præter omnes alios motus et separata ab omnibus aliis. Nam si alteratio esset eadem cum aliqua aliarum mutationum, oporteret id quod alteratur, augeri vel minui : vel oporteret quod cum alteratur, fieret quædam aliarum consequentium ad alterationem mutationum. Sed hoc non est necessarium, quia potest alterari nulla aliarum mutationum facta in ipso.

Similiter autem sciendum, quod id quod augetur, non aliqua aliarum mutationum movetur, sicut quod minuitur, vel generatur, vel corrumpitur, vel quod movetur secundum locum physicæ secundum quod motus secundum locum est a generante, procul dubio prius oportet alterari in

omnibus physicis : quia non fit generatio, vel corruptio, vel augmentum, vel diminutio, vel loci mutatio quæ est a natura, nisi alteratione præcedente quæ disponit generabile vel corruptibile vel augens et auctum et diminuens et diminutum et secundum locum motum ad hoc quod mutetur.

Et quamvis sit hoc necessarium in physicis, tamen in mathematicis sunt quædam crescentia in plus et additamentum suæ quantitatis, quæ non alterantur de qualitate in qualitatem aliam, sicut patet in secundo Euclidis, quod quadrangulum circumposito gnomone crevit quidem, sed in nullo est factum alteratum : quia de figura in figuram non est mutatum. Est enim *gnomon* secundum Euclidem supplementum quadranguli quod est altera parte longius ad inveniendum quantitatem quadranguli : et si hoc circumponitur quidem ad quadrangulum, est quidem quadrangulum majus factum, sed tamen a figura sua secundum speciem quadranguli non est mutatum : et ideo non est alteratum, quia secundum aliam speciem qualitatis alterari non posset nisi secundum figuram.

![Diagram of Gnomon and Quadrato]

[Diagram showing a square (quadrato) with a L-shaped addition (gnomon) forming a larger square.]

<!-- cap:1.1.15 -->

CAPUT XV — *De his quæ motibus opposita sunt.*

Motus autem consideratio duplex est : consideratur simpliciter sive universaliter prout ab-

strahit ab hoc motu et illo. Consideratur etiam secundum speciem prout est hic vel ille motus. Dicamus igitur quod motui simpliciter considerato contrarium est quies. Dico autem contrarium large sumendo prout privatio dicitur in physicis contrarium : quod enim est quies, est privatio motus : ideo quia movens ad formam contraria quiete eniente quam inducere intendit, cessat a movendo : et sic cessat et privatur motus in eo quod motus est : et quia status est in forma vel in loco ad quem fit motus, sicut in contrario ei cujus motus incipit, ideo contrarium dicitur esse quies ad motum : cum tamen quies secundum se non sit contrarium, sed potius est privatio motus [1].

Contra quod tamen quidam objiciunt dicentes quod cessatio motus est negatio motus ab eo quod possibile est moveri, et non movetur et terminat motum ad nunc in quo est in motum esse, sed in eo quod movetur eadem aptitudo est, quia etiam illud aptum est moveri : idem ergo est subjectum in eo quod possibile est moveri et in eo quod movetur, utrumque enim est aptum natum moveri, et quies non est nisi negatio motus ab utroque : quies ergo videtur contradictorie opponi motui, et non privative vel contrarie. Hæc autem eadem argumentatio fieri potest in

omnibus privative oppositis. Sed ad hoc dicendum quod quies vel privative vel contrarie opponitur motui, sicut dictum est. Et cum dicitur quod eadem aptitudo vel potentia ad motum est in eo quod aptum natum est moveri et non movetur, et in eo quod actu movetur, dicendum

quod hoc falsum est : non enim eadem potentia est ante actum et cum actu existens : et sic affirmatio et negatio non sunt omnino de eodem : et sic non potest esse contradictio. Opponitur igitur quies motui privative vel contrarie prout simpliciter consideratur.

Ex quo manifestum est quod generatio et corruptio motus non sunt sed fines motuum, quia non opponitur generationi quies, sed corruptio. Motibus autem (si per singulas species motus considerantur) opponitur non quies, sed in contrarium motus, ut generationi opponitur corruptio, quia generatio est via in substantiam, corruptio autem est motus in contrarium, a substantia scilicet in non substantiam : et similiter opponitur augmentatio diminutioni, quia augmentum est existentis magnitudinis additamentum: diminutio autem est in contrarium, scilicet ab existente secundum naturam magnitudine decrementum.

Mutationi autem quæ est per locum, maxime videtur quies esse opposita. Et hæc causa est : quia hic est simplex motus vel mutatio, in quo totum mobile secundum substantiam et quantitatem et qualitatem (quæ in ipso) transfertur : et ideo etiam quies illi simpliciter opponitur : quia sicut talis motus simpliciter est motus et causa motuum aliorum, ita talis quies simpliciter est quies. Motus autem alii sunt motus quidam et in quodam, et quietes sunt quietes in quodam.

Quamvis autem loci mutationi simpliciter quies est opposita, tamen cuidam loci mutationi quæ recta est, sicut sursum vel deorsum, fortassis

etiam opponitur in contrarium secundum locum mutatio, ut loci mutatio quæ est inferius, opponitur loci mutationi quæ est superius, et quæ est superius, opponitur ei quæ est inferius. Hoc autem certum non est utrum sit propter contrarietatem loci ut locus, vel propter contrarias qualitates loco accidentes, sicut superius in tractatu de Quantitate dictum est. Vel forte ideo dubium est : quia con-

habere dicantur . Dicamus igitur quod habere dicitur multis modis : nec est univoca prædicatio ejus de illis, sed æquivoca vel magis analoga secundum prius et posterius. Primus autem modus est secundum qualitatem, sive habeatur ut habitus, sive ut passio, vel aliqua alia species qualitatis, sicut dicimur habere scientiam vel virtutem. Secundo autem modo dicitur secundum quantitatem, sicut dicimus aliquid habere magnitudinem trium cubitorum vel quatuor. Tertio autem modo dicitur habere quod extrinsecus adjacet circa corpus, sicut dicimur habere vestimentum, vel chlamydem, aut tunicam, vel habere armaturam : et hic est proprius modus prædicamenti habitus. Quarto autem modo dicitur habere quod est in parte, sicut habere annulum in digito. Quinto autem modo dicitur habere ut pars in toto, sicut dicitur corpus habere manum vel pedem. Sexto autem modo dicitur habere ut continens contentum, sicut dicitur vas habere vinum, vel modius habere triticum : vas enim habere dicitur vinum, et modius triticum. Septimo autem modo dicitur habere ut possessio, sicut dicimur habere agrum vel domum. Octavo autem modo

dicitur habere aliquem uxorem, et uxorem habere virum : sed iste modus videtur esse remotissimus ab habere, quia nihil aliud dicere videtur nisi uxorem cohabitare. Palam autem est quod forte et alii modi possunt inveniri ab aliis, sicut dicere aliquid habere se ad aliquid, sed illi ad istos octo reducuntur. Hi ergo sunt octo modi ejus quod est habere fere omnes quos enumerat Aristoteles. Et hi ad prædicamenta et ad ea quæ post prædicamenta consequuntur, reducuntur. Qualitas enim habitus est in prædicamento qualitatis : quantitas autem in prædicamento quantitatis. Ea autem quæ sunt circa corpus, sunt in prædicamento habitus. Quod autem est in parte, vel ut pars in toto, vel ut contentum in continente, reducitur ad prædicamentum ubi, vel ad prædicamentum positionis. Possessio autem vel habere uxorem, reducitur ad prædicamentum habitus secundum extrinsecam denominationem vel ad relationem. Sic igitur de omnibus quæ ad prædicamentorum logicam pertinent, determinatum est.

vel tunica : quæ omnia mutantur ad habentem, et non mutant eum, ut dicit Augustinus, et juxta hunc modum est id quod habetur in decorem, ut quod circumdat membrum, sicut habetur annulus in digito. Adhuc autem alio modo dicitur sicut totum habet partes præcipue organicas quæ sunt ad actum, ut manum, aut pedem, quando habentur ad usum manus et pedes. Dicitur etiam habere secundum quod in vase mensurante quantitatem et continente, sicut dicitur quis habere granum tritici in modio, aut sicut vinum dicitur quis habere in lagena : vinum enim in

lagena habere dicimur, et in modio grana tritici, quia lagena continet et mensurat vinum, et modius triticum.

Hæc igitur omnia diversimode habere dicuntur diversi, et diversis secundum omnia. Hic est unus modus prædicandi. Dicitur etiam alio modo habere per modum quo habetur possessio, sicut domum et agrum habere dicimur : et hic est specialis modus habendi et valde proprius. Adhuc autem dicitur habere sicut vir uxorem dicitur habere, aut uxor virum, mutuo contractu inter virum et uxorem. Sed modus iste qui dictus est, videtur alienissimus inter omnes modos habendi qui dicti sunt : nihil enim aliud dicimus virum habere uxorem, nisi quia cohabitant simul ad civiles et œconomicos actus : et hoc modo habens habetur eodem modo quo habet : et per eumdem contractum qui habet efficitur habitus, et hoc non est in aliquo aliorum modorum. Forte tamen adhuc apparebunt et alii modi ejus quod est habere : sed qui magis consueverunt dici et usitati sunt apud sapientes sunt isti, qui pene omnes enumerati sunt : et si qui alii sunt, reducuntur ad istos.

Modi autem habendi qui dicti sunt, sic accipiuntur. In omnibus enim habens aliquo modo est principium habiti, et habitum est ad naturam habentis, quando proprie habetur : aut igitur secundum naturam est principium, aut secundum voluntatem, aut simul secundum naturam et voluntatem. Si enim principium est secundum naturam, aut est secundum qualitatem cujus natura est principium, et sic est modus primus, aut

secundum quantitatem, et sic est modus secundus. Nec plures sunt secundum naturam : quia cum habens differat ab habito, oportet quod substantia sit habens et qualitas vel quantitas sint habita. Alia vero prædicamenta non prædicant aliquid absolutum. Si autem natura cum voluntate est principium, tunc est modus quintus, in quo membrum habetur a natura : visus autem refertur ad voluntatem. Si autem sola voluntas est principium, tunc est respectu principii extrinseci quod extrinsecus se habet ad habentem : aut igitur habitum habens est ex ipso quod habet, aut non : si sic, est tunc modus octavus : si non, et est de extrinsecis : aut ergo habitum mutatur ad formam habentis, aut non. Si sic : aut est ad necessitatem, aut decorem. Si est ad necessitatem : tunc est tertius modus. Si est ad decorem : tunc est modus quartus. Si vero mutatur habitum ad habentem : aut habitum habetur per modum contenti, sicut in vase mensurante : aut per modum habitus tantum. Si per modum contenti : tunc est modus nonus. Si secundo modo : tunc est modus septimus.

Multis autem aliis modis potest accipi numerus modorum habendi : sed quia parva vis est in talibus, ideo illa sufficiant.